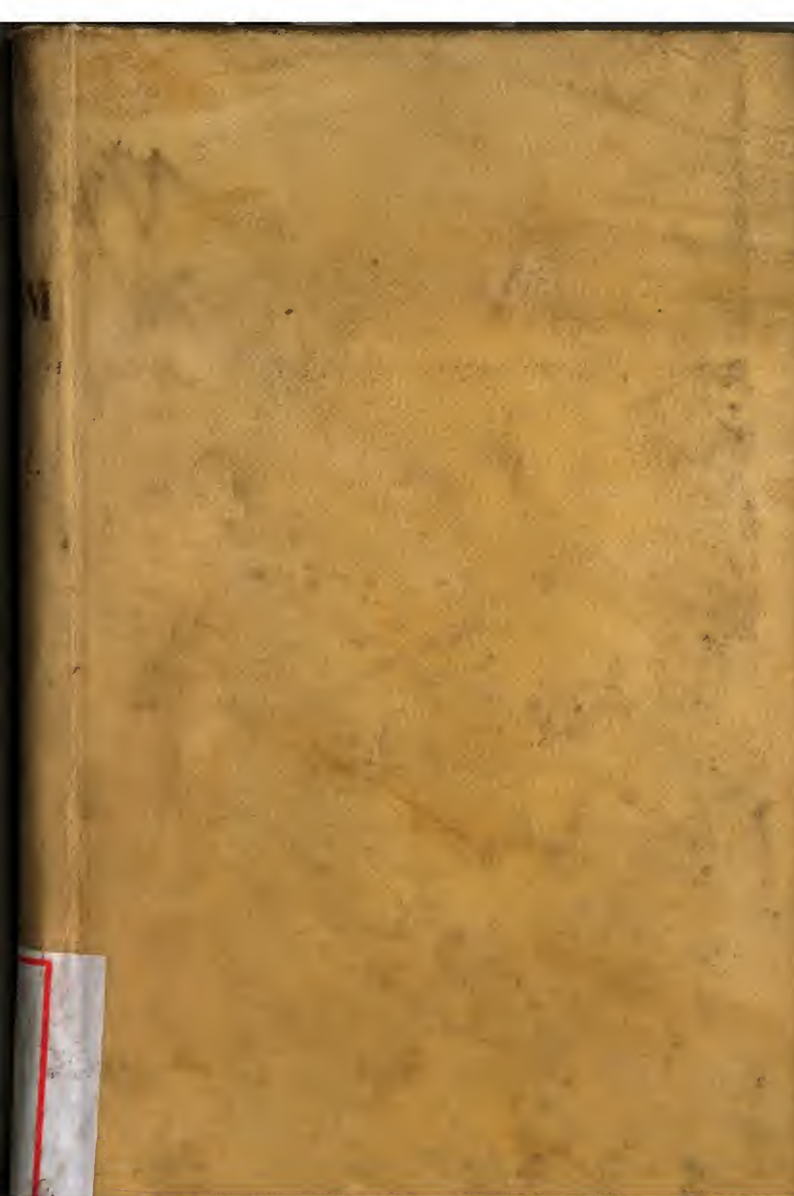
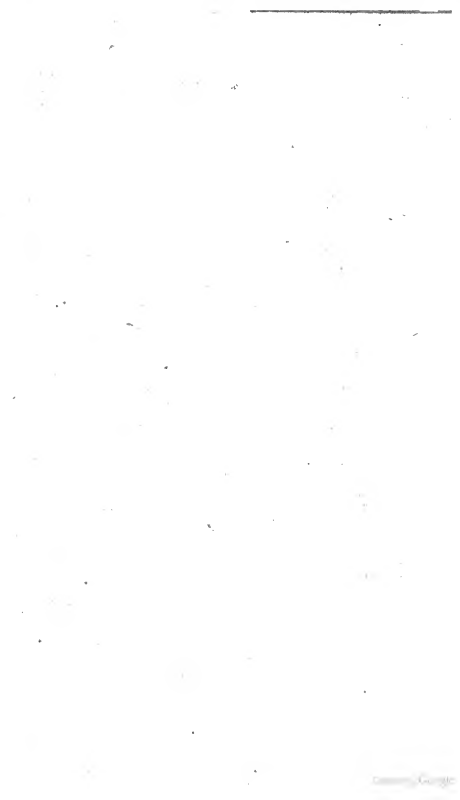

PROPHETAE
MINORES

ANNOTATIONE PERPETUA

ILLUSTRAVIT

ERN. FRID. CAR. ROSENMÜLLER,

THEOL. DOCT. ET LITT. OO. IN ACAD. LIPS. P. P. O.

VOLUMEN QUARTUM.

ZEPHANIA, HAGGAI, ZACHARIAS, MALEACHI.

EDITIO SECUNDA AUCTIOR ET EMENDATIOR.

LIPSIAE

SUMTIBUS JOH. AMBROS. BARTHII

MDCCCXXVIII.

ERN. FRID. CAR. ROSENMÜLLERI,

THEOL. DOCT. ET LITT. OO. IN ACAD. LIPS. P. P. O.

SCHOLIA

IN

VETUS TESTAMENTUM.

PARTIS SEPTIMAE,

PROPHETAS MINORES CONTINENTIS,

VOLUMEN QUARTUM.

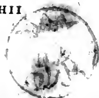
EDITIO SECUNDA AUCTIOR ET EMENDATIOR.

LIPSIAE

SUMTIBUS JOH. AMBROS. BARTHII

MDCCCXXVIII.

IN ZEPHANIAM PROOEMIUM.

Zephania, filius Chufi, nepos Gedaljae, abnepos Amariae, filii Hiskiae, gente non ignobili ortus videtur, quum non folum pater illius, verum etiam avus, proavus et abavus memorentur. Quin imo ob Hiskiae nomen inter majores fuos commemoratum adeo magnifice de vatis noftri gente cum aliis Judaeis fentit ABEN-ESRA, ut Hiskiae, regis Judae, abnepotem cenfeat; quod in medio relinquit DAVIDES KIMCHI, facilius autem fibi perfuadet HUETIUS [1]), quod et tempora apte conveniant, et alia vix cogitari poffit caufa, cur non pater folus Zephaniae fit appofitus, fed explicata praeterea ftemmatis ferie genus ab hoc capite, contra fcriptorum facrorum prophetarumque omnium morem fit repetitum, quam ut clariffimo et fanctiffimo parente prognatum fuiffe prophetam appareret. Verum ipfa illa temporis ratio, quam pro fe facere opinatur Huetius, ipfius fententiae obftare videtur. Ab Hiskia rege enim ad

1) *Demonftrat. Evang.* Propof. IV. p. 512. edit. Lipf. Nec alienus ab ejus fententia eft EICHHORN *Ifagog. in V. T.* P. III. p. 299. edit. fec.

ad Josiam, cujus tempore vaticinatus est Zephania, non nisi tres sunt generationes; ab abavo autem suo Hiskia quarta jam generatione distat noster. Nec alius, praeter Manassen, filius in veterem Hebraeorum monumentis historicis memoratur [2]). Quum Hiskiae nomen pluribus inter veteres Hebraeos hominibus esset commune, simile veri non est, Nostrum *regis Judae* appellationem, quam alias adjicere solent scriptores Hebraei, hic omisisse, si ex illo genus traxisset.

Zephaniam sua oracula regnante in Judaeos Josia edidisse, diserte testatur libri inscriptio, quam a vate ipso profectam esse, non est cur dubitemus. Quum autem Josias XXXI annis regno praefuerit, disceptatum magnopere est inter viros doctos, num sub regni primordiis, et antequam sacra repurgare rex pius incepisset decimo octavo imperii anno, an vero post restauratum cultum Jovanum Zephania quae hoc libro continentur cecinerit? Quod ita eruere conabimur, ut indagemus et exploremus quae vaticinia ipsa passim offerunt temporis, quo sunt edita indicia [3]). Atque ea quidem religionis in regno Judaico statum exhibent eum, quo superstitio

2) Vid. 2 Reg. XX, 21. XXI, 1.

3) Quam in rem quum subtilius aliis interpretibus inquisiverit Dan. a Coelln, V. S. V., in *Spicileg. Observatt. exeget. criticar. in Zephan. vaticinia* p. 6. seqq. eum ducem sequimur.

ſtitio inſtitutaque majorum perverſa de imperio certarent cum veneratione Jovae pura moribusque integris et emendatis. Inde ritus peregrinos vides mixtos cum religione avita, pios et modeſtos Jovae cultores cum impiis, ſuis opibus elatis et fretis, deteſtandi cultus Baalitici reliquias (I, 4.) cum caſtioris venerationis initiis. Inde adorantes in tectis ſigna coeleſtia, et jurantes per Jovam additis deaſtrorum nominibus (I, 5.), ſacerdotes Jovae conſtitutos remanentibus ſimul Baalis ſacrificulis, idolorum ſimulacra nondum deleta (I, 3.), templum frequenter adeuntes, ſed ritu profano, praecepta divina quotidie populo expoſita, ſed leges ſimul vitiatas a ſacerdotibus (III, 4.). Jam libri Chronicorum tres regni Joſiani distinguunt periodos, 2 Chron. XXXIII, 4—7. *Primam* ad *duodecimum* usque *annum*, qua, etſi ipſe rex addictus eſſet religioni Jovanae, cultus tamen peregrini eodem quo a majoribus inſtituti erant modo remanebant. Hac itaque tempeſtate, vigente adhuc idololatria, ſermo nec eſſe poterat de *reliquiis Baalis* (I, 4.), nec de legibus Jovae populo quotidie ante oculos poſitis, nec denique de ſacerdotibus praecepta divina ſubtrahentibus, quae ſcilicet omnia religionis emendandae initia jam facta reſpiciunt. *Alteram* ab anno *duodecimo* ad *decimum octavum*, qua, poſtquam idolis delendis manus admoviſſet rex pius, magna quidem Judaeorum pars ad caſtiorem reverteret cultum, nec tamen non reliquiae quaedam cultus

 Baali-

Baalitici superessent. Josiae enim renovandae theocratiae studium primo quo effervesceret tempore non impedire poterat, quo minus cultus, quem reducebat, purior, ritibus deformaretur peregrinis et superstitione admixta. Qualem religionis statum oraculis Zephaniae adumbratum deprehendimus; nec is diversus est ab eo, qui conspicitur in Jeremiae vaticiniis ad Josiae regnum pertinentibus, quorum unum, quod tempus in titulo habet notatum I, 1—19., anno Josiae *decimo tertio* tribuitur, reliqua, hoc regnum spectantia, annum Josiae *decimum octavum* non possunt excedere, veluti oraculum XI, 1—17.[4]). Talem autem religionis statum etiam per *tertiam* regnantis Josiae periodum, ab anno *decimo octavo*, quo cultus restitutus est, ad finem regni, ne invaluisse putemus, verba vetant 2 Chron. XXXIV, 33.: *abstulitque Josias abominanda idolorum sacra ex omni Israelitarum regione, ita ut cunctos qui invenirentur in terra Israelis colere faceret Jovam, deum eorum, rege vivente non defecerunt a Jova, deo patrum.* Fieri utique non poterat, ut tali aetate cultus Baalitici reliquiae, peregrini ritus, legum depravatio, Baalis sacrificuli et simulacra deastrorum in ipsa Hierosolyma, sub oculis quasi regis Jovae maxime addicti, conspicerentur. Quibus perpensis

4) Cf. Argumentum ad illud vaticinium in Jeremia a nobis Commentar. illustrato Vol. I. p. 329.

penſis veriſimillimum videtur, Zephaniae quae ſuperſunt oracula edita eſſe *annis Joſiae mediis,* inter coeptam videlicet et perfectam ſacrorum emendationem. Cui tempori apprime convenit quod vates populis quibusdam Hebraeis tunc inimicis, Aſſyriis, Philiſthaeis, Ammonitis, Moabitis et Cuſchaeis, cladem et interitum minatur, qui illa aetate, cum jam volverentur magnae rerum Aſiaticarum mutationes, nondum quidem perſpicue cognoſci, nihilo tamen minus conjectura poterat attingi a mente provida et ſagaci [5]). Illarum gentium interitum Noſter vero in univerſum tantum praedicit, nec a quonam populo exercituumve duce exitium illis afferendum ſit, praeſignificat. Eandem generalem vaticinandi rationem recte obſervat A COELLN deprehendi in Jeremiae oraculis iis, quae Zephaniae ſunt aequalia; et in reliquis, cum fata jamjam inſtarent, editis, Chaldaei cum Nebucadnezare, duce, expreſſis verbis indicantur.

Libri hujus vaticinii [6]) argumentum verſatur cum in acerba vehementique ſcelerum exprobratione, tum in gravi imminentis urbi totique regno Judaico vaſtationis comminatione, ita tamen, ut, pro more prophetarum, ſuaviſſimas pro-

---

5) Quod accuratius exponit A COELLN l. l. p. 16. ſeqq.

6) Recentiorum quorundam ſententiam, contineri plura et tempore et argumento diverſa oracula hoc libro, refellit A COELLN l. l. p. 29.

promiſſiones de regno Jovae egregie inſtaurando ſubnectat, quibus piorum illius cultorum animi erigerentur. Hoc autem ordine procedit vates, ut primo feralem illam ac ultimam denunciet cladem populo adeo jam contumaci, ut nullum amplius reſipiſcentiae jam daret locum. Deinde temperat minas iſtas, dum hoſtibus quoque, tam Aſſyriis, quam reliquis, divinam minatur vindictam, quod adeo crudeliter habuiſſent populum Judaicum. Hinc objurgationes repetit, et ſtrictim ſcelera perceuſet, quae inter Judaeos tunc regnabant. Poſtremo, converſa ad pios oratione, ſpem eis facit temporum feliciſſimorum, quibus Jova populo Judaico emendato atque a ſceleribus repurgato nomen laudemque conciliaturus ſit inter omnes orbis terrae populos.

Stylo utitur Zephanias plano ac ſimplici, neque ad Jeſajanae aut Habacucianae orationis elegantiam, gravitatem atque ſublimitatem aſſurgit [7]. Cum Jeremia, aequali ſuo, et univerſam ſermonis faciem, et ſingulas adeo dictiones ac loquendi formulas communes habet [8]. Ezechiel aliquoties noſtrum eſt imitatus [9].

Zepha-

7) Pluribus hoc argumentum perſequutus eſt A Coelln l. l. p. 24. ſeqq.

8) Vid. e. c. Zeph. I, 5. et cf. Jerem. VIII, 2. et Zeph. I, 12. coll. Jerem. XLVIII, 11.

9) Vid. I, 18. coll. Ezech. VII, 19. Zeph. III, 4. coll. Ezech. XXII, 26.

Zephaniae vaticinia feorfim hisce illuftrata funt Commentariis:

Martini Lutheri *Commentarius in Sophoniam prophetam;* ineft Ejus *Operibus latinis* T. IV. edit. Viteberg. p. 508. Studio *Stephani Agricolae* germanice redditus hac epigraphe: *Auslegung des Propheten Zephaniae* legitur in Lutheri Opp. germanicis T. VIII. p. 541. edit. Viteberg., Altenburg. T. VII. p. 676., Lipfienf. T. VIII. p. 497., Halenf. T. VI. p. 3216.

Martini Buceri *Sophonias ad veritatem ebraicam verfus et commentario explicatus,* Argentor. 1528. 8.

Jodoci Lareni *Tuba Zephaniae,* Mediobutgi, 1653. 8.

Brandani Henr. Gebhardi *Zephanias a pfeudhermenia Abarbenelis aliorumque vindicatus, et ad oppugnandam partem priorem muniminis fidei R. Ifaaci Ben Abraham adhibitus,* Gryphiswald. 1701. 1702. 4.

Jo. Arn. Noltenii *Differtatio exegetica praeliminaris in prophetiam Zephaniae,* Trajecti ad Viadr. 1719. 4. Praeter Prolegomena in librum Zephaniae continet capitis primi explanationem uberiorem.

Car. Frid. Crameri Commentarius in Zephaniae vaticinia legitur in libro, cui titulum fecit:

fecit: *Scythische Denkmäler in Palästina.* Kil. et Hamburg. 1777. 8.

DAN. A COELLN, Theologi Vratislaviensis, *Spicilegium Observationum exegetico-criticarum ad Zephaniae vaticinia.* Vratislav. 1818. in quatern.

ZEPHA-

ZEPHANIAS.

Cap. I.

ARGUMENTUM.

Judaeis impiis nefandisque deditis superstitionibus gravissima denunciat supplicia, patriae telluris vastitatem, atque totius reipublicae interitum.

---

1. Nominis צְפַנְיָה *ἔτυμον* quod attinet, alii illud ad verbum צָפָה *speculari* referunt, quod propheta a Jova velut *in specula constitutus* populum de sperandis vel metuendis praemonuerit, unde prophetae *vigiles* aut *speculatores* (צוֹפִים) dicuntur Ezech. III, 17. Jesaj. XXI, 6. 8. Habac. II, 1., quare et Pseudo-Dorotheus in Synopsi sua de Prophetis et Apostolis nomen vatis nostri interpretatur *σκοπεύων*. Alii a צָפַן *abscondidit, delituit* Nostrum dictum existimant, quod *abscondita, arcana Jovae revelaverit,* ut ait Abarbenel (לפי שגלה דברים צפונים ונסתרים), quod e III, 9. probare nititur, rursusque id nominis indeptum dicit prophetam, שביאר מצפוני השם וסתריו, *siquidem occulta et secreta Dei declaravit.* Quippe *nihil facit Dominus, nisi arcanum suum revelet servis suis prophetis,* Amoso teste III, 7. Utramque nominis צְפַנְיָה notationem memorat Hieronymus: „Nomen Sophoniae alii *speculam,* alii *arcanum Domini* translulerunt. Sive igitur *specula,* sive *absconditum* Domini interpreteris, utrumque prophetae con-

convenit. Dicitur enim et ad Ezechiel [III, 17.]: *Fili hominis, ſpeculatorem te poſui domui Iſrael.* Et in alio loco [Amos III, 7.]: *Non faciet Dominus quidquam, niſi revelaverit diſciplinam ſuam ſervis ſuis prophetis.*" Hillerus vero in *Onomaſt. S.* p. 312. 471. צְפַנְיָה interpretatur *abſcondidit ſe, ſ. delituit Jova*, quo, velut ſymbolo, temporis, in quod Noſter incidit, characterem delineari, quidam exiſtimarunt. Neque enim arbitrio aut voluntate parentum, ſed divina providentia ejusmodi nomina prophetis eſſe indita, quae cum ipſorum fatis et rebus geſtis convenirent, obſervavit Abarbenel Praefat. in Ezech. f 133. d. Verum quum Noſter commune habuerit nomen cum pluribus aliis Judaeis, veluti cum Levita quodam 1 Chron. VI, 21., cum ſacerdote plus quam uno circa tempus exilii Babylonici, 2 Reg. XXV, 18. Jerem. XXI, 1. XXIX, 25. 29. XXXVII, 3. LII, 24., vid. et Zachar. VI, 10. 14.; non eſt, cur in hoc nomine arcani quid quaeramus. Quod autem illius ſignificationem attinet, nos quidem haud dubitamus, rectum vidiſſe Simonis, qui in *Onomaſt. V. T.* p. 544. 494. צְפַנְיָה notare ait quem *abſcondidit*, i. e. cuſtodivit *Jova*. De Jova homines cuſtodiente dicitur verbum צָפַן Pſ. XXVII, 5. LXXXIII, 4. — De *Hiskia*, qui in Noſtri ſtemmate memoratur, vid. quae in Prooemii initio diximus. Vaticinatus eſſe Noſter dicitur בִּימֵי יֹאשִׁיָּהוּ בֶן־אָמוֹן מֶלֶךְ יְהוּדָה *in diebus Joſiae, filii Amon, regis Judae*, cujus tempora 2 Reg. XXII. XXIII. et 2 Paral. XXXIV. XXXV. deſcribuntur. „Conſidera, quod nequaquam ut ſupra [in vaticiniorum Hoſeae et Amoſi inſcriptionibus] regem decem tribuum, id eſt, reges Iſrael ponantur; ſed reges tantum Judae. Jam enim decem tribus ab Aſſyriis ſub rege Ezechia, patre Manaſſe, deductae fuerant in captivitatem. Extremum quippe regnum duarum tribuum, quae vocabantur Juda et Benjamin, ſub Joſia fuiſſe, nulli dubium eſt. Illo enim interfecto filii ejus, qui poſtea regnaverunt, et nepotes, non tam regnaſſe credendi ſunt, quam ludibrio habiti fuiſſe ab Aegyptio rege, et Chaldaeis, et variis captivitatibus mor-

mortibusque cruciati. Quia igitur populus poterat ſe excuſare in regibus malis, et dicere: nos volumus ſervire Deo, ſed prohibemur a regibus, datur rex juſtus, quo zelante zelum Domini, et populo nihilominus in idolorum cultu perſeverante juſta irae cauſa profertur a Domino, et prophetatur de everſione Jeruſalem, et captivitate Juda, et victoria Nabuchodonoſor.“ Hieronymus.

---

2. אָסֹף אָסֵף כֹּל מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה *Auferendo auferam omnia a facie terrae.* Verbum אָסַף, quod proprie *colligere* notat, haud raro *auferre* valere, quod, quae colliguntur, e. c. fruges, domum vel alio *auferuntur* (cf. Deut. XVI, 13. Exod. XXIII, 16.), notum. Cf. Storrii *Obſervatt. ad Analog. et Syntax. Hebr.* p. 35. ſeq. Jarchi: „Verbum אָסֹף h. l. ſignificatum obtinet *conſumtionis* ſ. *perditionis* (כיליון), ut Judic. XVIII, 25. וְאָסַפְתָּה נַפְשְׁךָ *et perdas animam tuam* [Cf. Pſ. XXVI, 9. et quae ibi notavimus]. Eliſum autem eſt h. l. in verbo ſecundo [אָסֵף] Aleph, nam ſcribi debuiſſet אֶאֱסֹף, ut Jeſaj. XIII, 20. יָהֵל pro יַאֲהֵל *tentorium figet.*“ Sunt, qui אָסֵף pro forma Hiphil verbi סוּף *deficere, conſumere* habeant, coll. Jerem. VIII, 13. אָסֹף אֲסִיפֵם *auferendo conſumam eos;* ſenſu parum aut nihil differente. Aut miſcentur duarum cognatarum radicum, סוף et אָסַף, ſignificationes. „Nova inventione paronomaſiam producit congerendis verbis origine quidem diverſis, ſed literis et ſignificatione non diſſimilibus, אָסַף *collegit,* deinde *abſumſit, abſtulit, interfecit,* et סוף ساف *finem impoſuit.* Quorum h. l. Infinitivus אָסֹף et modus finitus אָסֵף eadem ratione conjunguntur, qua Infinitivo verbum ejusdem thematis finitum adjicere amant Hebraei, et a Jeſaja XXVIII, 28. verba אָדֹשׁ et דּוּשׁ conjunguntur.“ a Coelln. כֹּל *omnia* auferenda ſive conſumenda eſſe a terra minatur propheta, id eſt, neminem vel ab interitu, vel oppreſſione fore immunem. Niſi forſan vox *omnium* ad decem tribus Iſraelis jam abductas reſpiciat, ut innuatur, nulli amplius tribui

Deum

Deum parciturum, fed totum jam populum abducendum effe. מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה *A facie terrae* fcil. Judaicae, ad quam hae minae diferte reftringuntur, Vs. 4. Cf. 1 Reg. IX, 7. וְהִכְרַתִּי אֶת־יִשְׂרָאֵל מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתִּי לָהֶם *exfcindam Ifraelem e terra, quam eis dedi.* Et per Huldam, prophetiffam, Zephaniae aequalem, minatus erat Jova, *fe in Hierofolymam, inque ejus habitatores omnia mala impertaturum effe, quae verbis lecti a Judaeorum rege* (Jofia) *libri* legis *continentur.* Illam vero fuam comminationem eventu non carituram, fed certiffime implendam, docet vates non folum verbo bis repetito (אָסֹף אָסֵף), verum et addita formula vatibus Hebraeis cum maxime familiari, נְאֻם־יְהוָה *dictum Jovae,* oftendens, fe non fuis, fed Dei verbis loqui, cujus dicta eventu nunquam carent.

3. Generalem comminationem Verfu fuperiore propofitam exaggerat per *μερισμὸν*, animatis et inanimatis, ratione praeditis et ea deftitutis interitum praedicens. אָסֵף אָדָם וּבְהֵמָה אָסֵף עוֹף־הַשָּׁמַיִם וּדְגֵי הַיָּם *Auferam homines et beftias, auferam volucria coeli et pifces maris.* Iisdem fere vocibus extremam terrae folitudinem et devaftationem defcribunt Hofeas IV, 3. et Jeremias IV, 25. IX, 9. „Vaftatis urbibus hominibusque interfectis folitudinem et raritatem beftiarum quoque fieri, et volatilium pifciumque, teftis Illyricum eft, teftis Thracia, teftis in quo ortus fum folum [Pannonia], ubi praeter coelum et terram, et crefcentes vepres, et condenfa fylvarum, cuncta perierunt.“ Hieronymus. De אָסֵף vid. not. ad Vs. 2. Verba quae fequuntur, וְהַמַּכְשֵׁלוֹת אֶת־הָרְשָׁעִים, Kimchi fic interpretatur: *offendicula improbos* fcil. invenient, i. e. improbi incident in varias calamitates, quas hic offendicula vocet vates, quia impii eis corruunt, quales funt peftis, gladius, fames. Ita Syrus: ܘܬܘܩܠܬܐ ܐܝܬܐ ܥܠ ܚܛܝܐ *et offendiculum adducam fuper peccatores.* Nec diffitendum, vocem offendiculi hoc fenfu fumi Jerem. VI, 21. *Ponam huic populo offendicula* (מִכְשֹׁלִים), *et impingent in ea patres filiique pariter,*

ter, vicinus et amicus ejus perdentur. Ludov. de Dieu noſtra verba ita conſtruit, ut nomen מַכְשֵׁלוֹת verbi ſui caſum regat, cujus conſtructionis exempla adfert Jeſaj. XIII, 19. Num. X, 2. Deuter. I, 27., ut ſenſus ſit: *exſcindam ea, quae impios offendere faciunt.* Nulla tamen eſt cauſa, cur a plerorumque interpretum ſententia recedamus, qui אֶת pro *cum*, σὺν h. l. ſumunt, ut vertendum ſit: *et offendicula* ſcil. auferam *cum improbis*, quum et Matth. XIII, 41. ſcandala una cum impiis memorentur (συλλέξουσιν ἐκ τῆς βασιλείας αὐτοῦ πάντα τὰ σκάνδαλα, καὶ τοὺς ποιοῦντας τὴν ἀνομίαν). *Offendicula*, מַכְשֵׁלוֹת, vocat deos falſos, quod occaſio ſunt ruinae eorum, qui ipſos colunt, „ut apud Ezech. XIV, 3. מִכְשׁוֹל עֲוֹן *cauſſa peccandi*, reſpondente גִּלּוּלִים, dicuntur idola. Solent enim vates idola vocibus impropriis, contumelioſis denotare, ut בֹּשֶׁת *pudor*, Hoſ. X, 10. Jerem. III, 24. XI, 13., שִׁקּוּץ *abominatio*, Jerem. IV, 1., הֶבֶל *vanitas*, II, 5., מוֹרֶה שֶׁקֶר *mendacii doctor*, Habac. II, 18.“ A Coelln. Senſu cum hisce minis convenit Levit. XXVI, 30. וְנָתַתִּי אֶת־פִּגְרֵיכֶם עַל־פִּגְרֵי גִּלּוּלֵיכֶם *cadavera veſtra ſtercoreorum deorum veſtrorum cadaveribus ſuperingeram.* Graecus Alexandrinus, vel potius, teſte Hieronymo, Theodotion, verba וְהַמַּכְשֵׁלוֹת אֶת הָרְשָׁעִים reddidit ἀσθενήσουσιν οἱ ἀσεβεῖς *infirmabuntur impii.* Videtur verba hebraica ſic accepiſſe: infirmitates erunt cum impiis, ut Quinta editio, Hieronymo auctore, vertit *infirmitas cum infirmis.* Nomen מַכְשֵׁלוֹת ceperunt *infirmitatis* ſignificatu, ut verbum כָּשַׁל Graeco ἀσθενεῖν exprimere ſolent, veluti Pſ. XXVI, 4. CIX, 24. Jeſaj. V, 27. Chaldaeus: עַל דְסַגִּיאָה תַּקָלַת רַשִׁיעַיָא *eo quod multiplicatum eſt offendiculum impiorum.* Senſum utcunque exprimere ſatis habuit.

4. וְנָטִיתִי יָדִי עַל־יְהוּדָה *Extendam manum meam ſuper Juda*, i. e. ut recte Chaldaeus explicavit, וַאֲרִים מָחַת גְּבוּרְתִּי עַל אֱנָשׁ יְהוּדָה *elevabo percuſſionem potentiae meae in hominem Judae.* Metaphora ab elevatione manus flagello

gello vel gladio armatae, 'quae in percuſſione fieri ſolet, deſumta eſt. Hinc ea phraſis locis pluribus aliis de Jova poenas irrogante uſurpatur, veluti Exod. XV, 12. Jeſ. V, 25. XIV, 27. Jerem. LI, 25. Ezech. VI, 14. XIV, 8. XVI, 27. XXV, 7. XXXV, 3. *Judae* nomine Noſter comprehendit etiam Benjamin, quae duae tribus ſolae tunc reſtabant, reliquis decem in Aſſyriam abductis. וְהִכְרַתִּי מִן־הַמָּקוֹם הַזֶּה אֶת־שְׁאָר הַבַּעַל *Et exſcindam ex hoc loco reliquias Baalis*, cultus Baalis reſidua, aras videlicet et ſimulacra. „*Reliquias* illas latentes, quas Joſias, quamquam multum conniſus, auferre non potuerat." Grotius. De *Baale*, Chaldaeis *Bel* dicto, et Phoenicibus, Aſſyriis ac Babyloniis culto, vid. not. ad Hoſ. II, 7. et 15. Idoli illius inſano cultui pertinaciſſime inhaerebant Judaei, quidquid etiam rex pius, Joſias, ad cultum Jovanum reſtituendum moliretur. Vid. quae de illius ſtudio cultum ſuperſtitioſum tollendi pluribus narrantur 2 Reg. XXIII, 5. ſeqq. Pro אֶת־שְׁאָר הַבַּעַל Alexandrinus Graecus interpres poſuit *τὰ ὀνόματα τῆς* Βαὰλ, quaſi אֶת־שֵׁם הַבַּעַל legiſſet, quod ipſum in nonnullis a Kennicotto inſpectis codicibus reperitur. אֶת־שֵׁם הַכְּמָרִים *Nomen* adeo ipſum, memoriam *ſacrificulorum* exſcindam. De כְּמָרִים vid. not. ad Hoſ. X, 5. עִם־הַכֹּהֲנִים Una *cum ſacerdotibus*. Intelliguntur vel idolorum, vel Jovae ſacerdotes. Si falſorum deorum ſacerdotes ſignificantur, erit haec vox pro interpretatione prioris habenda, vel indicatur ea certum aliquod genus illorum, qui ſacra idolis operabantur. Nil tamen obſtat, quo minus Jovae ſacerdotes intelligamus, quorum vitia et infra III, 4. et a Noſtro taxantur, et ab ejus aequali, Jeremia, pluribus locis, veluti II, 8. 23. VII, 29. XI, 13. 17. „*Sacerdotes* vocat eos, qui ex ſtirpe erant Aaronica, ſed clam idolis operam dabant. Ezech. VIII, 7. ſeqq. XXII, 6. XLIV, 10." Grotius. Chaldaeus: וְיַת שׁוּם פָּלְחֵיהוֹן עִם כּוּמְרֵיהוֹן *et nomen colentium ea* (idola) *cum ſacrificulis ſuis*.

5. הַמִּשְׁתַּחֲוִים עַל־הַגַּגּוֹת לִצְבָא הַשָּׁמַיִם *Et* exſcindam *qui ſeſe proſternunt ſuper tectis exercitui coeli*, aſtrolatros notat,

notat, qui aſtris in tectis, quae pro more Orientalium plana erant, ſacra faciebant, 2 Reg. XXIII, 12. Jerem. XIX, 13. XXXII, 29. וְאֶת־הַמִּשְׁתַּחֲוִים הַנִּשְׁבָּעִים לַיהוָה וְהַנִּשְׁבָּעִים בְּמַלְכָּם *Et ſeſe proſternentes jurantes Jovae, et* ſimul *jurantes per regem* et *deum ſuum,* quem mihi adſociarunt. Orationis concitatioris eſt, qualem affectus irae requirit, quod voces הַמִּשְׁתַּחֲוִים atque הַנִּשְׁבָּעִים uno eodemque Verſu repetuntur. Verbum נִשְׁבַּע metonymice et ſynecdochice totum deſignare poteſt cultum. Is enim, per quem juramus, habetur *καρδιωγνώστης* atque humanarum actionum judex, unde ſibi ſoli Jova hunc honorem vindicat Deut. VI, 13. X, 20. Verum recte obſervavit Drusius *Obſervatt.* L. IX. c. 10., phraſium advertendam eſſe differentiam, aliud eſſe נִשְׁבַּע cum ל, aliud cum ב conſtructum, illud eſſe *jurare Deo,* ſolenni fidei ac obedientiae promiſſione ſe ei devovere, Pſ. CXXXII, 2. 2 Chron. XV, 14. Jeſaj. XIX, 18.; hoc vero, *jurare per Deum,* teſtem eum invocare veritatis. Itaque Judaei jurejurando ſeſe Jovae adſtrinxerant, ipſique devoti erant, verum rupto foedere nunc jurant *per regem ſuum,* i. e. per ſimulacrum, quod pro rege ſuo atque deo habent, cf. Amos V, 26., atque hoc modo cultum Jovae cum idolorum cultu conjungunt, quod ipſum Iſraelitis exprobrat Elias 1 Reg. XVIII, 21. *Quousque in utrumque crus claudicaſtis? Si Jova eſt Deus, hunc ſequimini; ſi vero Baal* eſt Deus, *hunc ſequimini.* Quidam per מַלְכָּם *Molochum,* Ammonitarum Deum, 1 Reg. XI, 7., qui et מִלְכּוֹם dicitur, ibid. 5. 15. 33. 2 Reg. XXIII, 13., h. l. intelligunt. Sed vere monet a Coelln (p. 8. not.), nomen מֶלֶךְ, מֹלֶךְ, non Ammonitarum idolo proprium, ſed cum aliis diis fictitiis commune fuiſſe videri, imo cum ipſo Baale, in Phoeniciorum numis litteris מ׳ בעל i. e. מֶלֶךְ בַּעַל indicato, vid. Eckhel *Doctr. numor.* Vol. III. p. 396. ſeqq. Baal vero potius quam Molochus h. l. intelligendus videtur, quod de illius cultu ſermo fuit in iis, quae proxime praecedunt. Recte Chaldaeus verba noſtra ita exponit: וְיָת דְּסָגְדִין דִּי מְקַיְּמִין בִּשְׁמָא דַּיָי חַיָּבִין וְיָמַיִן בְּשׁוּם פַּתְכְרֵיהוֹן *et adoratores*

tores qui jurant per nomen Jovae, revertentes ut jurent per nomen idolorum ſuorum.

6. Poſteaquam vates Judaeos ſpeciali crimine idololatriae accuſaſſet, in genere jam reliquorum omnium peccatorum ipſos reos agit, exſcindendos illos quoque minatus, אֶת־הַנְּסוֹגִים מֵאַחֲרֵי יְהוָה וַאֲשֶׁר לֹא־בִקְשׁוּ אֶת־יְהוָה וְלֹא־דְרָשֻׁהוּ *qui a Jova recedunt*, et peregrinorum deorum cultum perſequuntur (cf. Jeſ. XLII, 17.), *nec Jovam inveſtigant, nec quaerunt eum*, qui Jovam plane non curant. De vi phraſeos *Jovam requirere* cf. not. ad Pſ. XIV, 2. et Hoſ. X, 12. Chaldaica integri Verſus interpretatio haec eſt: וְיַת דְּאִסְתְּחַרוּ לַאֲחוֹרָא מִבָּתַר פּוּלְחָנָא דַיְיָ וּדְלָא תְבַעוּ דַחֲלְתָא דַיְיָ וְלָא בְעוּ מִן קֳדָמוֹהִי *qui avertuntur retrorſum a cultu Jovae, neque quaerunt timorem Jovae, neque ab eo* quidquam *precibus petunt.*

7. הַס מִפְּנֵי אֲדֹנָי יְהוִֹה *Sile a facie Domini Dei,* metu religioſo Deum, impietatis vindicem, revereamini, vid. not. ad Habac. II, 20. LXX et hic: *εὐλαβεῖσθε.* Chaldaeus: סָפוּ כָּל רַשִׁיעַיָּא מִן קֳדָם יְיָ אֱלֹהִים *conſumamini omnes impii a facie Jovae Dei.* Eodem hoc modo hanc phraſin reddidit quoque Chaldaeus Zach. II, 17. כִּי קָרוֹב יוֹם יְהוָה *nam propinquus eſt dies Jovae*, imminet illud tempus, quo de vobis ſupplicium ſumet Jova. De יוֹם יְהוָה cf. not. ad Ezech. XXX, 3. Vid. et Jeſaj. XIII, 6. כִּי־הֵכִין יְהוָה זֶבַח *Nam praeparavit Jova mactationem*, i. e. epulas, convivium ex mactatis animalibus, quomodo זֶבַח Geneſ. XXXI, 54. Prov. XVII, 1. Ezech. XXXIX, 17. ſumitur, ad quem loc. cf. not. Chaldaeus: אַתְקֵין יְיָ קְטוֹל *praeparavit Jova caedem* improborum. Eodem ſenſu dicit Jeſajas XXXIV, 6., *fore Jovae caedem* (זֶבַח) *in Boſra, et mactationem magnam* (טֶבַח גָּדוֹל) *in terra Edom.* Cf. et Jerem. XLVI, 10. הִקְדִּישׁ קְרֻאָיו *Sanctificavit vocatos*, invitatos *ſuos*, i. e. hoſtes ad poenas exſequendas advocatos, ſicut ad epulas invitari ſolent homines. Chaldaeus: עָרַע מְזַמְּנוֹהִי *convocavit,*

cavit praeparatos f. invitatos *fuos.* הִקְדִּישׁ h. l. eft *deftinavit*, quia quod ad aliquid deftinatur a reliquis fegregatur. Ita dicitur Jerem. XII, 3. de impiis ad diem occifionis deftinatis, et ibid. XXII, 7. Nifi fortaffe h. l. refpectu habito ad nomen זֶבַח, quod et de *victimis* ufurpari conftat, Nofter verbo הִקְדִּישׁ alludat ad facra convivia, quae poft facrificia celebrari folebant, ad quae qui invitati erant fefe decenter componere debebant. *Invitatis a Jova* (קְרֻאָיו) nos antehac indicari exiftimavimus feras beftias avesque rapaces, quas ad devoranda occiforum improborum cadavera invitarit Jova, moti loco fimili Ezechielis XXXIX, 17. *Dic avibus omnibus ablatis, omnibusque beftiis terreftribus: convenite et adefte, coite undique ad meum facrificium, quod ego vobis, ingens facrificium, in Ifraeliticis montibus facrifico, et carnem comedetis, potabitisque fanguinem.* Nunc tamen magis congruere videtur, *invitatis a Jova* intelligere hoftes, cum Theodoreto, qui τοὺς πολεμίους explicat, et Hieronymo, qui „poteft," inquit, „hoc quod dicit *fanctificavit vocatos fuos* de Babyloniis accipi, quos in ultionem populi fui etiam fervos fuos vocat, vindicantes injuriam fuam. *Vocavi,* inquit [Jerem. XXV, 8.], *Nabuchodonofor fervum meum.*" Confentit Abarbenel: „*Invitati* funt hoc loco Nebucadnezar et Chaldaei, quorum exercitum praeparavit Deus, ut venirent contra Hierofolymam et vindictam fumerent ab iftis transgrefforibus. Etenim vates, bene obfervante a Coelln (p. 26.), refpiciens ad epulas cum facrificiis junctas, ad quas vocat (קְרֻאִים 1 Sam. IX, 13. 22.), antea erant rite initiandi (קִדֵּשׁ 1 Sam. XVI, 5.), poenas quidem facrificii imagine, hoftes autem, poenarum exfequendarum auctores, accommodate ad hanc imaginem, fub vocatorum ad epulas facrificales fiftit fimilitudine, adnuente ufu loquendi, ut enim verbum קִדֵּשׁ primum de initiatione, deinde de *copiis parandis* dicitur Jerem. XXII, 7. LI, 27. Jefaj. XIII, 2., ita etiam קָרָא primum de vocando ad epulas, deinde de *hoftibus* occurrit *accerfendis* Jerem. I, 15. Jef. XIII, 2."

8. וְהָיָה בְּיוֹם זֶבַח יְהוָה *Fietque dies mactationis Jovae,* i. e. meae; loquitur enim Jova ipſe, ut ex iis, quae ſtatim ſequuntur, patet. Nomen igitur loco pronominis, ut Thren. III, 66. וְתַשְׁמִידֵם מִתַּחַת שְׁמֵי יְהוָה *exſcindes eos e ſub coelis Jovae,* i. e. tuis. Vid. et Num. X, 29. Chaldaeus: בְּיוֹם קִטְלָא דַּעֲתִיד לְמֵיתֵי מִן קֳדָם יְיָ *in die occiſionis, qui venturus eſt a Jova.* וּפָקַדְתִּי עַל־הַשָּׂרִים וְעַל־בְּנֵי הַמֶּלֶךְ *Animadvertam in principes,* proceres, in quorum ſcelera infra III, 3. invehitur, *et in filios regis,* quibus Hieronymus omnes ex ſtirpe regia indicari vult, hac de cauſa, uti videtur, quod qui proprie dicuntur filii Joſiae, regis, anno aetatis octavo ad regnum evecti non ante hujus imperii finem ad eam mentis conſiliique maturitatem pervenire potuiſſe exiſtimaret, qua idonei viderentur, quibus poenae indicerentur divinae. Verum ſcite monet A Coelln (p. 15.), duos regis Joſiae filios, Joahas et Eljakim, quos tunc huic regi fuiſſe conſtat ex 2 Reg. XXIII, 31. 36. coll. XXII, 1., non incommode poſſe, imo debere intelligi, etiamſi illi hac aetate nondum ex ephebis exceſſerint. „Dira enim fata, familiae Davidis ex Numinis decreto 2 Reg. XX, 18. XXI, 13. imminentia, Joſias quidem rex pietate et obſervantia erga Deum a ſemet ipſo averterat; ſed eadem manebant non minus filios ejus exitio conſecratos. Quod quum non obſcure innuiſſet oraculum Huldae 2 Reg. XXII, 20. 2 Chron. XXXIV, 28., Noſter apertius indicaturus h. l. expreſſis indicit verbis. Quidni vero, quae eſſent in fatis, propheta pueris etiam infantibus praedixiſſet? Cujus cum effato apprime conveniſſe eventum, manifeſtum erit evolventi 2 Reg. XXIII, 33. XXIV, 1—4. XXV, 7.“ וְעַל כָּל־הַלֹּבְשִׁים מַלְבּוּשׁ נָכְרִי *Et in omnes, qui induti ſunt veſtimento peregrino,* quo Jarchi eas veſtes intelligit, quibus utebantur idololatrae in cultibus idolorum, Chaldaeum ſequutus, qui verba noſtra ita explicat: וְעַל כָּל דְּמִתְרַגְּשִׁין לְמִפְלַח לְטַעֲוָתָא *et ad omnes, qui perſtrepunt ad colenda idola.* Hieronymus: „hoc eſt, qui pro Dei cultu venerati ſunt idola.“ Idem arriſit Grotio: „*Aliena,*“ inquit, „ſaepe vocantur, quae

quae lege ſunt vetita, qualia ſunt veſtimenta maſculina in feminis, feminina in maribus, quod eo modo idololatrae colerent Martem et Venerem, ut diximus ad Deut. XXII, 5." Sed nil obſtat, quo minus ſimpliciter intelligantur homines faſtuoſi et luxurioſi, qui in cultu et veſtitu peregrino ſibi placerent. „Innui puto omnes eos, qui exoticis veſtibus levitatem animi prodebant. Neque mihi dubium eſt, quin illo aevo alii Aegyptios in veſtitu imitarentur, alii Babylonios, prout huic aut illi genti ſtudebant. Dicit ergo, ne illos quidem immunes fore, qui in peregrinum habitum transierint, ſeque ad mores victoris populi compoſuerint." Drusius.

9 וּפָקַדְתִּי עַל כָּל־הַדּוֹלֵג עַל־הַמִּפְתָּן *Animadvertam* (ſcil. פָּקַדְתִּי cum הַמִּפְתָּן quod eſt poſt *in die illa*, בַּיּוֹם הַהוּא conjungendum) *in omnem transſilientem limen.* In memoriam ejus, quod idolum Dagon coram Arca pronum in terram conciderat, capite et manibus limini alliſis, truncatum, Philiſthaei *a calcando templi limine*, tanquam conſecrato idoli contactu, *abſtinuerunt*, 1 Sam. V, 5., ſed illud tranſilientes fanum ingredi ſolebant. Quem ritum per multa ſecula duraſſe, plures colligunt ex hoc Zephaniae loco. Hinc noſtra verba Chaldaeus ſic reddidit: וְאַסְעַר עַל כָּל דִּמְהַלְּכִין בְּנִימוּסֵי פְּלִשְׁתָּאֵי *et animadvertam in omnes, qui ambulant in legibus Palaeſtinorum.* Sane Judaeos ob imitationem ſuperſtitionis Philiſthaeorum taxat et Jeſajas II, 6. Ejusdem interpretationis et Hieronymus mentionem facit, a magiſtro ſuo Judaico haud dubie edoctus. Ipſe tamen verba Hebraea ſic vertit: *et viſitabo omnem, qui arroganter ingreditur ſuper limen,* „hoc eſt," addit in Commentario, „adverſum ſuperbos, qui cum quodam faſtu et dignitatis ſupercilio gradus templi et Sanctuarii limen aſcendunt." Negant et plures recentiores interpretes, hic reſpici ad Dagonis ſuperſtitioſum cultum, ſed ad Judaeos, impoenitentes templi frequentatores, haec referunt. Sic Coccejus in Lexico ſub voce מִפְתָּן: *qui temere accedit ad*

 domum

domum Dei. Alii phrasi *transilire limen* gestum laetantium exprimi existimant, innuique ministros nobilium et principum, qui sua et illorum commoda et reditus per summum etiam nefas promovebant, ut in altero Versus hemistichio sequitur; qui igitur, ubi injuriam alicui fecerunt, mox laeti et alacres, onusti rebus rapina et dolo ablatis, sese in herorum domos recipiebant, ut operam suam dominis suis probarent. Nobis significari tales videntur, qui propriae domus limen s. proprii agri fines transgressi aliena invadunt occupantque, quod scelus Judaeis exprobrat quoque Jesajas V, 8. et Micha II, 2. Cui sententiae bene congruit quod subjicitur: הַֽמְמַלְאִים בֵּית אֲדֹנֵיהֶם חָמָס וּמִרְמָה *et qui replent domum domini sui violentia et dolo,* i. e. opibus per violentiam et dolum partis. De אֲדֹנֵיהֶם non *dominorum suorum*, sed *domini sui* vertendo, vid. not. ad Amos IV, 1. Cf. 1 Sam. XXVI, 16. 2 Sam. II, 5. 1 Reg. I, 33. Qui priore hemistichio superstitiosum Dagonis cultum innui existimant, cum LXX et Hieronymo vertunt: *domini Dei sui,* et de sacerdotibus haec intelligunt, Dagoni dona ex injuste partis offerentibus. Rapacitatem Judaeis objicit et Jeremias V, 27. *Sicut cavea plena avibus,* כֵּן בָּתֵּיהֶם מְלֵאִים מִרְמָה *ita domus eorum repletae sunt dolo,* bonis dolo partis. A Coelln בֵּית אֲדֹנֵיהֶם *idolorum aedem* h. l. sarcastice templum Jovae, ab idololatris foede inquinatum, vocari existimat; nam vocabulum אֲדֹנִים, ut synonymum בְּעָלִים nomen idolorum generale fuisse videri. Dubito tamen, vel unum locum afferri posse, quo אֲדֹנִים de idolis usurpetur. Graecus Alexandrinus, quem Vulgatus et Arabs sequuti, vertit: τὸν οἶκον Κυρίου θεοῦ αὐτῶν, אֲדֹנֵיהֶם ratus nomen אֲדֹנָי cum suffixo. Sed notum illud Jovae nomen nusquam cum Pronomine suffixo legitur.

Pro eo quod in Syriaca versione legitur ܒܝܬ ܡܙܘܢܐ *cellarium*, legendum esse ܒܝܬ ܡܪܢܐ *domus Domini*, facili punctorum diacriticorum transpositione, verisimiliter conjecit a Coelln.

10.

10. וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא *Et fiet die illo,* ſcil. devaſtationis, commemorato Vs. 7. 8. נְאֻם יְהוָֹה vid. ad Vs. 2. Deſcribit jam quae accidere ſolent urbe obſeſſa ab hoſtibus. קוֹל צְעָקָה מִשַּׁעַר הַדָּגִים *Vox clamoris* erit *a porta piſcium,* una ex portis Hieroſolymitanae urbis, quae et Nehem. III, 3. XII, 39. 2 Paral. XXXIII, 14. memoratur. Nomen fortaſſis porta illa inde adepta eſt, quod ad eam eſſet forum piſcium venalium. „*Portam piſcium* eam vocabant, quae Dioſpolin ducit et Joppen, et vicinior mari erat inter eunctas vias Jeruſalem, de qua et Esdras refert [Nehem. III, 3.]: *Portam vero piſcium aedificaverunt filii Asnaa, ipſi texerunt eam, et ſtatuerunt valvas, et feras et vectes.*" Hieronymus. וִילָלָה מִן־הַמִּשְׁנֶה *Et ejulatus e ſecunda* ſcil. parte urbis Hieroſolymitanae, quae et 2 Reg. XXII, 14. memoratur, ubi Hulda prophetiſſa habitaſſe dicitur בִּירוּשָׁלַם בַּמִּשְׁנֶה. Hieronymus ad h. l. *ſecundi muri in eodem climate* (ſcil. parte urbis, Joppen verſus) *portam* ſignificari adfirmat. Cum Hieronymo Jarchi in eo conſentit, quod ad הַמִּשְׁנֶה ſubaudiat *portam* (שַׁעַר), quam *avium portam* vocat, eamque ſecundam fuiſſe dicat inter portas urbis. In quo ſequutus eſt Chaldaicam noſtri loci interpretationem, quae pro מִן־הַמִּשְׁנֶה habet מִן עוּפָא *ab ave,* ſeu collective: *ab avibus.* Si modo mendum non eſt in textu Chaldaico. Kimchi certe legit מִן עוּפְלָא *e loco ſublimi.* Eodem loco h. l. in textu Chaldaico editionis Complutenſis et Plantinianae legitur. Fuiſſe locum Hieroſolymis, qui עֹפֶל vocaretur, cognoſcitur e 2 Reg. V, 24. Neh. III, 27. 2 Paral. XXVII, 3. Neque tamen Chaldaica interpretatio ſibi conſtat. Nam 2 Reg. XXII, 14. pro בַּמִּשְׁנֶה in ea legitur: בְּבֵית אוּלְפָנָה in *domo doctrinae,* quaſi nomen eſſet a verbo שָׁנָה, Chald. תְּנָא *docuit.* Gussetio מִשְׁנֶה *ſedes* notat *adſignatas Levitis,* quum ſacerdotes prae iis eſſent primarius ordo; aut *ſacerdotibus ſecundariis,* quum ſummus ejusque filii eſſent primarii. Nobis magis probatur J. D. Michaelis ſententia, cui in *Supplemm.* p. 2337. מִשְׁנֶה *ſuburbium* videtur ſignificare, quod recte *urbs altera* dici poterat, aut ſaltem pars aliqua

aliqua urbis, quae a reliqua urbe diſtingui poſſet ut urbs inferior. וְשֶׁבֶר גָּדוֹל *Et confractio magna,* qua nonnulli *cladem, vaſtitatem* intelligunt. Nos tamen קוֹל ſeu יְלָלָה ante hanc phraſin e ſuperioribus repetendam ſubaudiendam non dubitamus, ut ſit: *vox contritionis magnae,* i. e. clamor talis, qualis auditur in urbe, quae plane evertitur. מֵהַגְּבָעוֹת *A collibus,* quibus urbs Hieroſolymitana inaedificata erat, de quibus legendus Josephus *de Bello Jud.* L. V. Cap. IV. §. 1. edit Haverc. (ſeu Cap. VI. ſecundum veterem Capitum diviſionem). Urbs igitur tota occupabitur ab hoſtibus atque vaſtabitur. „*Contritionem magnam a collibus,* de monte Sion et excelſiore urbis parte loquitur, quia quum altiora et arx civitatis fuerint occupata, facilior eſt in prona deſcenſus.“ Hieronymus.

11. הֵילִילוּ יֹשְׁבֵי הַמַּכְתֵּשׁ *Ejulate, habitatores Machteſchi.* מַכְתֵּשׁ ſignificat vas, in quo aliquid contunditur, mortarium, vid. Prov. XXVII, 22. Hic vero locum a mortarii figura ſic appellatum patet. Hieronymus: *Ululate habitatores pilae.* Ad quae in Commentario: „Pila, quae hebraice dicitur *Machthes,* et ab Aquila verſa eſt εἰς τὸν ὅλμον, non per brevem ſyllabam prima legenda eſt, ne σφαῖραν putemus, ſed productam, ut de pila ſciamus dici, in qua frumenta tunduntur, vas concavum, et medicorum aptum uſui, in quo proprie ptiſanae feriri ſolent. Dicat aliquis, intellexiſſe ſe, quid ſignificat pila, ſed ſcire velle, cur in praeſenti loco aſſumta ſit. Quia ſemel deſcriptio eſt captae urbis, et dicitur: *Vox clamoris a porta piſcium, et ululatus a ſecunda, et contritio magna a collibus,* nunc idem deſcriptionis ordo ſervatur, et de ululatu dicitur eorum, qui habitant in valle Siloe. Et pulchre Scriptura non dixit: qui habitatis in valle, qui habitatis in gurguſtio, ſed *qui habitatis in pila,* quod ſcilicet quomodo frumenta, feriente deſuper vecte, contunduntur; ita de porta piſcium, et de porta ſecunda et de collibus proruens in vos decurret exercitus.“ Hieronymus igitur *mortario* vallem Siloa ſignificari

ficari existimat, quae Hierosolymis ad austrum erat. Chaldaeus vero: דְיָתְבִין בְּנַחֲלָא דְקִדְרוֹן *qui habitant in valle Kidron*, quae et Josaphat vocatur, urbi ad orientem. Depressiorem urbis Hierosolymitanae partem nomine מַכְתֵּשׁ innui censet J. H. Ursinus in *Analectt. SS.* L. I. c. 37., qui observat, urbes et regiones a Graecis quoque et Romanis scriptoribus variis rebus aut animalium formis assimilari. „Antiqui civitates secundum praecipuas feras, ob significationem, formabant. Unde Roma formam *leonis* habet, qui ceteris bestiis quasi rex praeest. Brundusium formam *cervi*, Carthago *bovis*, Troja *equi* figuram habuit. Historici Aegyptum *Deltatum*, triangularem vocant. Alexandriam *chlamydi militari* comparant, Italiam *hederae*, Iberiam *pelli bovinae*, Naxum *pampino*, Peloponnesum *platani folio*, Sardiniam *vestigio hominis*, Cyprum *velleri*, Libyam *figurae trapeziae*, quadrato oblongo. De quibus sigillatim Piccartus *Decad.* 14. *Observ. Cap.* 5." Partem Urbis depressam, vallem puta profundam, qualem duplicem deprehendimus prope Hierosolymam, unam fonte Siloa, alteram torrente Cedron irrigatam, quarum priorem Hieronymus, posteriorem Chaldaeus intelligere maluit, censet et a Coelln. Et eam vallem incoluisse homines vilioris sortis, operarios, qui victum sibi compararent, mercede a mercatoribus divitibus (עַם כְּנַעַן) accepta, textus ipsi non obscure innuere videtur. Urbis partem in valle fuisse sitam, inde etiam patet, quod ea Jerem. XXI, 13. יֹשֶׁבֶת הָעֵמֶק *habitatrix vallis* dicitur. Cf. quae ad hunc Jeremiae locum notavimus. Forsan quam Zephanias מַכְתֵּשׁ vocat vallis eadem fuit, quae Josephi aetate *Φάραγξ Τυροποιῶν vallis caseos facientium* appellabatur, Acrae colli subjecta; vid. Josephi *Bell. Jud.* L. V. Cap. 4. §. 1. et cf. libr. nostr. *Handb. der bibl. Alterthumsk.* Vol. II. P. II. p. 206. Quae sequuntur, כִּי נִדְמָה כָּל־עַם כְּנַעַן *nam exscindetur totus populus Canaanis*, Graecus Alexandrinus ita explicavit: ὡμοιώθη πᾶς ὁ λαὸς Χαναὰν, verbo נִדְמָה significatu *similis factus est* accepto. Ita et Chaldaeus: כָּל עַמָּא דְדָמַן עוֹבָדֵיהוֹן לְעוֹבָדֵי

לְעוֹבָדֵי עַמָּא דְאַרְעָא דִכְנַעַן *totus populus, cujus opera ſimilia ſunt operibus populi terrae Canaan.* Concinit Hieronymus: „*Populum* autem *Canaan* appellavit populum Judaeornm, juxta illnd, quod legimus in Daniele [XIII, 56. verſ. Graec.]: *Semen Canaan, et non Juda.* Et ad Jeruſalem [Ezech. XVI, 3.]: *Pater tuus Amoraeus, et mater tua Cethaea.* Et in alio loco [Hoſ. XII, 8.]: *Canaan, in manu tua ſtatera iniquitatis.*" Cui interpretationi, et a nobis olim adſcitae, vere monuit a Coelln repugnare membrornm parallelismum, quum quae verbis עַם כְּנַעַן in altero membro reſpondent נְטִילֵי כָסֶף *onuſti argento,* negotiatores quidem divites poſſint, gentem improbam indicare nequeant. Verum vidit Grotius, qui עַם כְּנַעַן appellari ait *populum mercatorum,* qui in cava urbis Hieroſolymitanae parte habitarent. כְּנַעַן nonnumqnam pro *mercatoribus* uſurpatur, vid. not. ad Ezech. XVII, 4. et Hoſ. XII, 8. נִכְרְתוּ כָּל־נְטִילֵי כָסֶף *Exſcindentur omnes onuſti argento,* כָּל עַתִּירֵי נִכְסַיָּא *omnes divites opibus,* ut Chaldaeus vertit. Indicantur mercatores, qui illo nomine appellantur, quod ſolent magnam pecuniae vim ſecnm ferre. Graecus Alexandrinns נְטִילֵי כֶסֶף reddidit ἐπηρμένοι ἀργυρίῳ, i. e. interprete Hieronymo, qui erecti erant (cf. Dan. IV, 31. עַיְנַי נִטְלֵת *oculos meos elevavi*) in ſuperbiam et pauperes deſpiciebant. Nec rectius Hieronymus vertit: *involuti* (quaſi נְטִילֵי eſſet a טָלַל *texit, involvit* Nehem. III, 15.) *argento,* i. e. „qui divitiis confidebant et ſe quaſi iuvolutos et ſeptos divitiis aeſtimarent."

12. אֲחַפֵּשׂ אֶת־יְרוּשָׁלַםִ בַּנֵּרוֹת *Perſcrutabor Hieroſolymam* quaſi *cum lucernis,* nullnm erit latibulum, quod non ſim perveſtigaturus, ut ultionem ſumam de peccato in eo commiſſo. Chaldaeus: אַפְקֵיד בָלוֹשִׁין וְיִבְלְשׁוּן יַת יְרוּשְׁלֵם כְּמָא דִבְלְשִׁין בִּגְבַרְשְׁתָּא *conſtituam perveſtigatores, qui perveſtigent Jeruſalem ut qui ſcrutantur cum lucerna.* Victores hoſtes intelligit, qui praedandi cauſa omnia diligentiſſime perveſtigabunt. Tribuuntur Jovae, quae fiunt ab hoſti-

hoſtibus, vindictae divinae inſtrumentis. Hieronymus: „In tempore et in die captivitatis Jeruſalem, vel a Babyloniis, vel a Romanis, ſcrutabitur Dominus cum lucerna omnia abſcondita Jeruſalem, et nullum inultum patietur effugere. Legamus Joſephi hiſtorias, et ibi reperiemus ſcriptum, de cloacis quoque et ſpeluncis, et antris et ſepulcris extractos principes et reges et potentes et ſacerdotes, qui ſe in eis metu mortis abſconderant." וּפָקַדְתִּי עַל־הָאֲנָשִׁים הַקֹּפְאִים עַל־שִׁמְרֵיהֶם *Et animadvertam in coagulatos*, i. e. qui rerum coagulatarum inſtar ſtant immobiles *ſuper faeces ſuas*, et quaſi incubant illis, i. e. qui magna tranquillitate conquieſcunt in divitiis ſuis, nullis rerum converſionibus agitantur, ut vinum, quod non transfunditur, ſed faecibus ſuis incumbit. Eadem ſimilitudo Jerem. XLVIII, 11., ad quem loc. cf. not. Chaldaeus: וְאַסְעַר עַל גִּבְרַיָּא. דְּשָׁלַן שַׁלְוָא עַל נִכְסֵיהוֹן *animadvertam in viros, qui tranquillitate fruuntur in divitiis ſuis.* הָאֹמְרִים בִּלְבָבָם לֹא־יֵיטִיב יְהוָה וְלֹא יָרֵעַ *Qui dicunt in corde ſuo*, apud ſe cogitant: *non benefacit Jova* bonis *neque malefacit* malis, nec prodeſt bonis, nec malos punit. Qui cogitarunt antehac, a Deo non curari res humanas, *forte ac temere humana negotia volvi agique*, ut eſt apud Curtium L. V. Cap. XI. §. 10. Hieronymus: „Nec boni nec mali Deum auctorem eſſe dixerunt, hoc eſt, quod nec bonis bona, nec malis mala redderet, ſed quod fortunae cuncta regerentur arbitrio, et caſu ferrentur incerto." Cf. Mal. II, 17. Thren. III, 36. 38. Pſ. X, 4. ſeqq. „LXX, qui *τοὺς καταφρονοῦντας ἐπὶ τὰ φυλάγματα αὐτῶν* verterunt, verbum קָפָא *coagulavit* de modo agendi frigido, ſuperbo et inſolenti interpretati ſunt, שֶׁמֶר autem cum מִשְׁמַר, *φύλαγμα*, confundentes, de praeceptis divinis intellexiſſe videntur. Simili vitio Syrus, cujus ſunt verba: *qui vilipendunt cuſtodem ſuum*, ܠܢܛܘܪܗܘܢ, שֹׁמְרֵיהֶם cum שִׁמְרֵיהֶם vel שֹׁמְרָם commutavit." a Coelln.

13. וְהָיָה חֵילָם לִמְשִׁסָּה *Eruntque facultates eorum direptioni* hoſtium, וּבָתֵּיהֶם לִשְׁמָמָה *et domus eorum in devaſtatio-*

ſtationem, devaſtabuntur ab hoſtibus. וּבָנוּ בָתִּים וְלֹא יֵשֵׁבוּ *Aedificabuntque domos, nec habitabunt eas* non diu. Eadem minatur Amoſus V, 11. Cf. Deut. XXVIII, 39. Contraria promittuntur Jeſaj. LXV, 22.

14. קָרוֹב יוֹם יְהוָה Vid. Vs. 7. הַגָּדוֹל Vid. not. ad Joel II, 11. וּמַהֵר מְאֹד *Et feſtinans valde*, i. e. qui valde feſtinanter adventat. קוֹל יוֹם יְהוָה *Vox diei Jovae*, die illo, quo Jova poenas ſumet de impiis, magnis reſonabit clamoribus aether. מַר צֹרֵחַ שָׁם גִּבּוֹר *Amare clamabit ibi fortis*, etiam fortiſſimus quisque bellator Judaeorum, qui viribus ſuis praeſidit, terrore corripietur. שָׁם *Ibi* valet h. l. *tunc*, ut Pſ. XIV, 5., ad quem loc. vid. not., et apud Homerum in formula illa perquam frequenti: ἔνϑ' ἄλλοι μὲν πάντες. Chaldaeus: דִּי בֵיהּ מְרִיר וְצֵוַח תַּמָּן גִּבָּרַיָּא מִתְקַטְּלִין *in quo eſt moeror et clamor, potentes interficientur.* „LXX, quorum textus hac ratione eſt distinguendus: Φωνὴ ἡμέρας Κυρίου. πικρὰ καὶ σκληρὰ τέτακται. δυνατὴ ἡμέρα ὀργῆς, legerunt forſan: מַר וְצָרָה שׂוּם יִגְבּוֹר יוֹם עֶבְרָה *amara et dura decreta ſunt; fortis eſt dies excandeſcentiae.* Vocabula מַר, צָרָה (σκληρὸς, cf. Jeſaj. V, 30.) pro Adjectivis acceperunt. שׂוּם Participium Paul verbi שִׂים (cf. שׂוּמָה Keri 2 Sam. XIII, 22.) reddi poterat Graeco τέτακται, verbo enim τάσσειν Hebraicum שׂוּם quadraginta in locis (cf. Trommium) a LXX exprimitur. Vocem denique גִּבּוֹר ad Verſum proxime ſequentem transtulerunt. Eodem modo in Syriaca verſione vocabulum ܘܚܣܝܢܐ ad Verſ. ſequ. trahendum eſt. Vulgatus et Chaldaeus pro צֹרֵחַ expreſſerunt *tribulabitur*, מִתְקַטְּלִין, non variam, ut videtur, lectionem, ſed licentiam in vertendo ſequuti." A Coelln.

15. יוֹם עֶבְרָה הַיּוֹם הַהוּא *Dies irae*, i. e. calamitatum, quae ab irato Jova immittentur, erit *dies ille*, Vs. 7. 14. denunciatus. Cf. Jeſaj. IX, 18. בְּעֶבְרַת יְהוָה נֶעְתַּם אָרֶץ *per iram Jovae obſcuratur terra.* Vid. et infra Vs. 18. In verbis quae ſequuntur geminat vocabula ἰσοδύναμα, יוֹם צָרָה וּמְצוּקָה *dies anguſtiae*, יוֹם שֹׁאָה וּמְשׁוֹאָה *dies devaſtationis*

rel.

rel. ad intendendam ſignificationem. De יום חשך cf. not. ad Joel II, 2.

16. יום שׁוֹפָר וּתְרוּעָה *Dies tubae* claſſicum canentis *et clangoris.* Declarat ſuperiora; dies, inquit, in quo exaudientur tubae hoſtium clangentium in expugnandis urbibus munitis (עַל הֶעָרִים הַבְּצֻרוֹת) et arcibus excelſis (וְעַל הַפִּנּוֹת הַגְּבֹהוֹת), ad excitandos animos militum. פִּנּוֹת *Angulos* vocat turres, quales in murorum angulis aedificari ſolitae. Neque enim ſolebant veteres ambitum muri directum ducere, ne ad ictum arietis eſſet diſpoſitus, ſed ſinuoſis anfractibus clauſere urbes, crebrioresque turres in ipſis angulis ediderunt, ut, ſi quis ad murum ita conſtructum vel ſcalas vel machinas admovere vellet, non ſolum a fronte, ſed etiam a lateribus et prope a tergo velut in ſinum concluſus opprimi poſſet, obſervante Vegetio *de re milit.* L. IV. c. 2. Unde Tacitus etiam *Hiſtor.* L. V. c. 11. §. 5. muros Hieroſolymorum vocat *per artem obliquos et introrſum ſinuatos, ut latera oppugnantium ad ictus pateſcerent.* Cf. deſcriptionem turrium, quibus urbi Hieroſolymitani muniti erant, apud Josephum *de Bello Jud.* L. V. Cap. IV. §. 3.

17. וַהֲצֵרֹתִי לָאָדָם *Arctum faciam hominibus,* in anguſtias cogam (eadem phraſis Jerem. X, 18. Neh. IX, 27. 2 Paral. XXVIII, 22.) homines iſtos, qui degunt in civitatibus munitis turribusque munitis (Vs. 16.), ubi ſe putant in tûto eſſe. וְהָלְכוּ כַּעִוְרִים *Ut incedant ſicut caeci,* anguſtiis afficiam tantis, ut non magis quam caeci videant, quo ſe vertere debeant. וְשֻׁפַּךְ דָּמָם כֶּעָפָר *Effundetur ſanguis eorum ſicut pulvis,* qui nullius eſt pretii, copioſiſſime et abjectiſſime. „Mire dictum videtur Druſio, quod vates ſanguinem effuſum cum *pulvere,* quaſi de re arida ſermo eſſet, comparat, non cum *aqua.* Recte. Sed excuſatur vates uſu duplici verbi שָׁפַךְ, quod non de rebus tantum *fluidis,* ſed etiam de *aridis,* ut in loquutione שָׁפַךְ סוֹלְלָה (Ezech. IV, 2.) *vallum,* aggerem *congeſſit,* urſurpare licebat. Poterat

rat itaque a poeta cum utroque vocabulo דָּם et שָׁפַךְ, non refragante usu loquendi conjungi, ut vertere possis: *effunditur sanguis eorum, ut pulvis excutitur.* Pulverem autem adjecit, ut qui imaginem contineat vel *copiae*, ut Ps. LXXVIII, 27., vel *vilitatis*, ut 2 Reg. XIII, 7., quarum posteriorem respexisse videtur." A Coelln. וּלְחֻמָם כַּגְּלָלִים *Et caro*, corpora *eorum sicut stercora.* לְחוּם, quod Job. XX, 13. in universum *cibum* denotat, h. l. significatu Arabici لَحْم *caro* significatu capiendum esse, recte observant Jarchi et Aben-Esra. Ita LXX: *καὶ τὰς σάρκας αὐτῶν ὡς βόλβιτα.* Syrus: ܘܦܓܪܗܘܢ ܐܝܟ ܟܒܠܐ *et caro eorum ut stercora.* Chaldaeus: וְנִבְלָתְהוֹן כְּסַחְיָתָא *et cadavera eorum sicut stercus.* Significat, corpora eorum projectum iri per agros; perinde, ut laetamen sive fimus per agrum jacitur, quando stercoratur. Hieronymus: „Corpora eorum remanebunt insepulta sicut stercora super faciem terrae." Cf. similea huic effato sententias 1 Reg. XIV, 10. Jer. IX, 21. XXII, 19.

18. Non solum robur et vires eorum eos non eripient, sed etiam nec argentum, nec aurum hostibus oblatum. Eadem, quae hic, verba, גַּם כַּסְפָּם וגו', leguntur Ezech. VII, 19. וּבְאֵשׁ קִנְאָתוֹ *Et per ignem zeli ejus*, aestuante Dei ira. *Ignem zeli* dicit, ut Ezech. XXXVIII, 19. וּבְקִנְאָתִי בְאֵשׁ עֶבְרָתִי דִּבַּרְתִּי *in zelo meo et in igne irae meae loquutus sum;* nam zelus non est absque ira. תֵּאָכֵל כָּל־הָאָרֶץ Chaldaeus: וִיִסְפּוּן כָּל רַשִׁיעֵי אַרְעָא *consumentur omnes impii terrae.* Eadem redeunt infra III, 8. כִּי כָלָה אַךְ־נִבְהָלָה יַעֲשֶׂה אֵת כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ *Nam consummationem faciet et quidem festinatam omnibus incolis terrae hujus* Judaicae, ut Vs. 2. Accelerabit ad internecionem delere omnes incolas terrae istius.

Cap.

CAP. I.

1. *Jovae sermo habitus ad Zephaniam, Chusis filium, Gedaljae filii, Amariae filii, Ezechiae filii, tempore Josiae, Amonis filii, Judaeae regis.*

2. *Auferam prorsus omnia de terrae solo, inquit Jova.*

3. *Auferam homines et pecudes, auferam et aërias volucres, et aquatiles pisces. Auferam offensas cum impiis; exscindam et homines ex terrae solo, inquit Jova.*

4. *Extendam manum meam in Judaeam, inque omnes Hierosolymorum incolas. Exstirpabo ex isto loco Baalenses reliquias, nomen sacrificulorum cum sacerdotibus.*

5. *Et qui in tectis coelestes adorant copias, et qui Jovam adorando ita jurant, ut per regem quoque suum jurent.*

6. *Et qui a Jova defecerunt, Jovamque non quaerunt, neque eum sciscitantur.*

7. *Obtumescito coram domino Deo! Nam instat Jovae dies; nam apparavit Jova epulas, designavit a se vocandos.*

8. *Fietque die epularum Jovanarum ut animadvertam in principes regiosque filios, et in omnes peregrina veste vestitos.*

9. *Animadvertam et in omnes limen transsilientes illa die, qui domini sui domum injustitià et fraude replent.*

10. *Eritque illa die, inquit Jova, sonitus clamoris a porta piscium, et ejulatio ab altera (urbis) parte, et ingentis cladis fragor a collibus.*

11. *Eju-*

11. *Ejulate habitatores Machtefchi, nam exfcinduntur omnes mercatores, exfcinduntur omnes argento onufti.*

12. *Atque illo tempore rimabor Hierofolymam lucernis et animadvertam in eos, qui faecibus fuis incubant, qui fuo in corde dicunt: neque benigne facit Jova, neque malo afficit.*

13. *Itaque cedent eorum opes in rapinam, et domus in vaftitatem, quasque domos conftruxerint non habitabunt, et quas panxerint vineas, earum non bibent vinum.*

14. *Inftat Jovae dies magna, inftat, et valde properat; fonitus diei Jovae. Acerbe tunc clamabit heros.*

15. *Dies faevitiae erit illa dies, dies anguftiae et angoris, dies vaftationis et ruinae, dies tenebrarum et caliginis, nubilofa nebulofaque dies.*

16. *Dies tubae clangorisque adverfum urbes munitas et turres altas.*

17. *Angam homines, ut caecorum more ambulent, quoniam in Jovam peccarunt, et effundetur fanguis eorum ut pulvis, et caro eorum ut ftercora.*

18. *Neque argentum fuum, neque aurum fuum poterit eos liberare die indignationis Jovae, quin ejus irae igne conficietur tota regio; exitio, illoque feftino, perdet omnes terrae incolas.*

CAP.

Cap. II.

ARGUMENTUM.

Poſt minas ſuperiore Capite expoſitas, Judaeos ad poenitentiam tempeſtive agendam hortatur, Vs. 1. 2. 3. Tum adverſus Philiſthaeos (Vs. 4—7.), Moabitas et Ammonitas (Vs. 8—11.), Cuſchaeos (Vs. 12.), denique adverſus Aſſyrios et Ninevitas (Vs. 13. 14. 15.) vaticinatur.

---

1. הִתְקוֹשְׁשׁוּ interpretum plures vertunt: *inquirite in vos ipſos*, in mores veſtros. Verbum a קַשׁ *ſtipula*, proprie notat *ſtipulas colligere*, ut Exod. V, 12. לְקֹשֵׁשׁ קַשׁ *ad colligendum ſtipulas.* Hinc transfertur ad *ſeriam et accuratam disquiſitionem*, nam res minutae, quales ſunt ſtipulae, egent tali ſcrutinio. Significat ergo verbum קָשַׁשׁ non ſimpliciter *inquirere*, ſed *ſtudioſe ac diligenter aliquid inquirere.* Eodem ſenſu Cicero *ad Attic.* VI, 6. utitur Graeco *ἐξακανθίζειν ſpinas vellere et colligere*, pro *ſollicite exquirere*, ac veluti periculoſa quadam cura examinare. *Cetera*, inquit, *noli ἐξακανθίζειν.* Loquitur de Dolabella, cujus vitia non vult ab Attico ex ejus vita ſuperiori colligi ſibique objici. הִתְקוֹשֵׁשׁ in Hithpael reciproce intelligunt, *ſe ipſum ſcrutari.* Ad וָקוֹשׁוּ, quod additur, *et inquirite*, ſubaudiunt: alios; ut vates invitet ad reſipiſcentiam, quaſi dicat: quaerite diligenter et in vobis et in aliis maculas quasque, ut illas aboleatis. Primum agite poenitentiam, deinde eodem provocate alios. Idem vult adagium Hebraicum a Jarchio e codice Talmudico Sanhedrin Cap. 2. Fol.

Fol. 19. 1. ad h. l. allatum: קַשֵּׁט עַצְמְךָ וְאַחַר כַּךְ קַשֵּׁט אֲחֵרִים *orna* prius *te ipsum, postea orna alios*. Aliam sententiam in eundem sensum memorat Kimchi: נִקַשֵּׁט גַּרְמִין עַד לָא נְקַשֵּׁט אַחֲרָנִין *ornemus nos ipsos, antequam ornemus alios.* Drusius legit נִתְקַשֵּׁשׁ *inquiramus*. Cf. Matth. VII, 4. Sed veteres interpretes הִתְקוֹשְׁשׁוּ recte propria *colligendi* notione acceperunt. Chaldaeus: אִתְכַּנַּשׁוּ וְאָתוֹ וְאִתְקָרְבוּ *congregamini et venite et accedite.* Syrus: ܐܬܟܢܫܘ ܘܐܬܐܣܪܘ *colligite vos ipsos et accingimini.* LXX: *Συνάχθητε καὶ συνδέθητε.* Hieronymus: „*Convenite et congregamini*, id est, estote vobis caritatis vinculo copulati." Grotius: „*Convenite, congregamini*, nempe ad preces, ut vitam saltem salvam habeatis." Quam interpretationem comprobavit a Coelln (*Spicil.* p. 27.), qui Hebraice קָשַׁשׁ collato cum Arabum قَشَّ de *congregando pecore et hominibus* usurpato (ut in *Vita Timuri* T. II. p. 220. وقَشَّ اليه اطواب عساكر *congregarunt se ad eum montes copiarum*), unde nomen قَشَّات in Camuso per جماعة *congregatio* explicatur, vatem hisce verbis suos invitare censet ad instituendam concionem religiosam ad averruncandas precibus calamitates. Cf. Joel II, 16. Quae sequuntur, הַגּוֹי לֹא נִכְסָף, nos olim ita interpretati sumus: *o gens vacua desiderio*, quae non desiderat redire ad frugem, et mores in melius mutare, aut in delicta propria inquirere; sequuti Chaldaeum: עַמָּא דְּלָא חָמֵיד לְמֵתָב לְאוֹרַיְתָא *populus qui non vult converti ad legem*, LXX: *Τὸ ἔθνος τὸ ἀπαίδευτον.* Syrus: ܥܡܐ ܕܠܐ ܪܕܝ *populus cui nulla disciplina.* Verbum כָּסַף *desiderare* constat notare, vid. Genes. XXXI, 30. Ps. LXXXIV, 2. Hinc נִכְסָף *qui desiderio* alicujus rei *tenetur*. Aliis est: *qui desideratur*, amatur, ab aliis. Ita Hieronymus: *gens non amabilis*. Et in Commentario: „Quae amore Dei indigna es. Sive: *gens inerudita*, de qua dicitur in Deuteronomio [XXXII, 6.]: *Populus stultus*

et

et non ſapiens. Et in Jeremia [II, 30.]: *Sine cauſa percuſſi filios veſtros, disciplinam non recepiſtis.*“ Cf. Jerem. VII, 28. Sed vere monuit A COELLN, adſcita a nobis interpretatione, ellipſin duriorem ſtatuendam eſſe. „Expeditior procul dubio ſenſus efficitur collato, cum GESENIO in Lexico hebr. tenton., verbo Chaldaico כְּסַף *pudore ſuffuſus eſt, erubuit,* quod in Targumicis paſſim occurrit, v. c. Pſ. XXXV, 4. LXIX, 7. Unde vertenda eſt haec phraſis *gens inverecunda, verecundiae expers.* Aramaeismum, quem olet vox illa, alias etiam non reſpuit Zephanias, cf. נִצְּדוּ III, 6., מוֹרְאָה III, 1. Ceterum in vocibus לֹא נִכְסַף Adjectivum cum particula negativa ita conjunctum eſt, ut inde vim privativam nactum ſit. Cf. GESENII *Lehrgeb.* p. 812.“

2. בְּטֶרֶם לֶדֶת חֹק *In nondum peperiſſe,* antequam pariat *decretum* Dei vobis exitiale, i. e. antequam effectum ſortiatur, eveniat, id quod Deus contra vos decrevit. Similis a *pariendo* deſumta metaphora Proverb. XXVII, 1. לֹא תֵדַע מַה־יֵּלֶד יוֹם *neſcis quid pariat dies,* quid latura ſit. Ita et *τεκεῖν* poetis Graecis uſurpari obſervat A COELLN, ut in Euripidis Iphigen. Taur. Vs. 386. *οὐκ ἔσθ᾽ ὅπως ἔτεκεν ἂν ἡ Διὸς δάμαρ, Λητὼ, τοσαύτην ἀμαθίαν;* חֹק, quod de tempore conſtituto dici ſolet, h. l. de *poenarum* tempore, יוֹם יְהוָֹה, quo ſtatim excipitur, intelligendum eſt. Eodem ſenſu legitur Mich. VII, 11. Bene HIERONYMUS: „Antequam fiat quod prophetatum eſt, antequam praeceptum ſequatur effectus.“ Chaldaeus: עַד לָא תִפּוֹק עֲלֵיכוֹן גְּזֵירַת בֵּית דִּינָא *antequam prodeat in vos decretum domus judicii.* Ante verba כְּמוֹץ עָבַר יוֹם repetendum eſt בְּטֶרֶם, ut ſit vertendum: priusquam *veluti gluma transeat,* i. e. ſubito irruat in vos *dies* vindictae divinae, de quo ſupra I, 7. 14. 15. 18. loquutus erat. Ita et HIERONYMUS: „Quod [ſcil. illud quod prophetatum eſt] ita facile veniet, quaſi pulvis pertransiens.“ LXX: *Πρὸ τοῦ γενέσθαι ὑμᾶς ὡς ἄνθος παραπορευόμενον.* Non expreſſit interpres verba לֶדֶת חֹק, quorum ſenſus ipſi obſcurus erat. JARCHI: „Sermonis brevitate uti-

utitur, eſtque ſenſus: tanquam gluma, quae transit coram vento, et tanquam fumus, qui transit ante conſpectum ſolis.“ Sequitur Chaldaeum, qui haec verba ſic vertit: וּתְהוֹן דָּמַן לִכְמוֹצָא דְּנַשְׁבָא בֵּיהּ רוּחָא וּכְטוּלָא דְעָדֵי מִן קֳדָם יוֹמָא *ut ſimiles ſiatis glumas, quam perflat ventus, et umbrae, quas transit a conſpectu diei.* Plura tamen aliena hoc modo textui inferuntur. Kimchi hypallagen in his verbis ſtatuit, qualis Ezech. XXXIX, 11. (מְקוֹם־שָׁם קֶבֶר), cf. not. noſtr. ad Ezech. XXIV, 17. Ita autem noſtra verba ordinanda cenſet: בְּטֶרֶם לֶדֶת חֹק יוֹם כְּמוֹץ עָבַר, quae conciſe dicta putat pro his, quae plenius et clarius ita erant exprimenda: בְּטֶרֶם לֶדֶת חֹק הַיּוֹם הַבָּא שֶׁתִּהְיוּ כְּמוֹץ עוֹבֵר מִפְּנֵי רוּחַ *antequam decretum pariat diem venturum, quo eritis ſimiles glumae*, quae *praeterit* ſ. *abit* rapta *a vento*, i. e. antequam Jova ſententia ſua efficiat, ut veniat dies, quo pereatis. Se ipſum declarat in altero Verſus hemiſtichio: בְּטֶרֶם לֹא־יָבוֹא עֲלֵיכֶם חֲרוֹן אַף יְהוָֹה *antequam veniat ſuper vos excandeſcentia irae*, i. e. ira excandeſcens (ut Num. XXV, 4.) Jovae, בְּטֶרֶם לֹא־יָבוֹא עֲלֵיכֶם יוֹם אַף־יְהוָֹה *priusquam veniat ſuper vos dies irae Jovae*, in quo Jova ſe iratum oſtendet, ut Vs. 3. I, 7. 14. „Adjicitur voci בְּטֶרֶם particula negativa לֹא, quod quum alias fieri non ſoleat, ad idiotismos fortaſſe vatis noſtri referendum eſt. Nec tamen talis particularum negativarum complurium conjunctio abhorret ab Hebraismo. Ita מֵאֵין Jerem. X, 6., alibi, vel tribus negationibus conjunctis, מִבְּלִי אֵין dicitur Exod. XIV, 11., et ad particulam jurandi אִם aliam negativam לֹא additam vides Geneſ. XXXI, 52. Quae non, ut in ſermone Latino, tollunt negationem, ſed ut eo fortius negetur copulantur. Cf. Schroederi *Inſtitutt. Syntax.* Reg. XCVII.“ a Coelln. Totius Verſus ſenſum ita enarrat Hieronymus: „Antequam ſuper vos furor Domini compleatur. Simulque cerne Dei clementiam: ſuffecerat prudentibus, malorum venientium impetum deſcripſiſſe; verum quia non vult inferre ſupplicia, ſed tantum terrere paſſuros, ipſe ad poenitentiam provocat, ne faciat quod minatus eſt.“

3. Jam

3. Jam orationem ad paucos in populo bonos convertit. בַּקְּשׁוּ אֶת־יְהוָה *Quaerite Jovam*, vid. not. ad I, 6. כָּל־עַנְוֵי הָאָרֶץ *Omnes manſueti terrae* Judaeae, i. e. modeſti, ab omni cupiditate et inſolentia remotiſſimi. אֲשֶׁר מִשְׁפָּטוֹ פָּעָלוּ *Qui judicium ejus, Jovae, operantur*, qui Dei leges ſectamini. Mutat perſonam, quod frequens in his libris. Chaldaeus: דְּדִינֵי רְעוּתֵיהּ עֲבַדוּ *qui judicia voluntatis ejus praeſtiterunt.* אוּלַי תִּסָּתְרוּ *Forte abſcondemini*, forſan evadetis e communi calamitate. Chaldaeus: מָאִים יִתְגַּן עֲלֵיכוֹן *forſan fiet protectio ſuper vos.* Verbum הַסְתִּיר *abſcondere*, protegendi notionem haud raro obtinere conſtat, vid. Jeſaj. XXVIII, 15. Pſ. XXVII, 5.

4. Transit ad praedicenda mala eventura finitimis populis. „Quod Jeſajas, Jeremias, Ezechiel faciunt, ut poſt viſionem Judae adverſum ceteras nationes, quae in circuitu ejus ſunt, vertant vaticinium, et juxta *ἰδιώματα* ſingularum quae eis ventura ſunt nunciet, atque in deſcriptione earum diutius immorentur, hoc nunc propheta Sophonias, quanquam breviter, eodem tamen ordine, facit.“ Hieronymus. Particulae cauſalis כִּי ſenſum, qua ea quae ſequuntur, cum ſuperioribus connectuntur, alii aliter exponunt. Hieronymus: „Si autem de his dubitat, qui ejus judicia fecerit, dicens [Vs. 3.]: *Si quomodo abſcondamini in die furoris Domini*, quid fiet de peccatoribus? Tanta enim vaſtitas Judaeae terrae veniet, et tam ſublimis victor huc Babylonius aſcendet exercitus, ut etiam potentiſſimas urbes Philiſthinorum, quae ſemper vobis aequo certamine reſtiterunt, eadem captivitas apprehendat.“ Jarchi: „*Nam*, ſi ita feceritis (i. e. ſi juſtitiae atque modeſtiae operam dederitis), animadvertam in vicinos veſtros improbos, Philiſthaeos, Ammonitas et Moabitas.“ Grotius: „Oſtendit difficillima fore effugia, omnibus circum locis ab hoſte captis.“ Nobis cum Hieronymo argumentum reſipiſcentiae ab exemplis poenarum exteris populis inflictarum contineri videtur hoc Verſu eisque qui proxime ſequuntur.

 עַזָּה

עַזָּה עֲזוּבָה תִהְיֶה *Gaza derelicta erit* ab incolis, civibus excisis aedibusque dirutis deserta jacebit. De *Gaza*, principe, prophetae temporibus, Philisthaeorum urbe, vid. not. ad Amos I, 6. Historiam hujus urbis pluribus exposuit Jo. Frid. Burscher in *Dissertat. de Gaza derelicta futura ad illustrandum locum Zeph. II,* 4. Lips. 1768. 4. Observanda paronomasia in nostris verbis, עַזָּה עֲזוּבָה, i. e. urbs fortis, valens et bene munita erit plane derelicta atque deserta. LXX: Γάζα διηρπασμένη ἔσται. Quum vero עָזַב ceteris omnibus V. T. locis a Graecis interpretibus recte *derelinquere, deserere* reddatur, cur hoc solo loco verbo illi ab iisdem *diripiendi* significatus tribuatur, Burscherus l. c. p. 8. rationem reddit hanc: „Quodsi verum est, versionem τῶν LXX temporibus *Ptolemaei Philadelphi* concinnatam esse, factum est id ea aetate, qua Gaza admodum floruit, et post hominum tum viventium memoriam nullam aliam experta fuerat injuriam, nisi quam Alexander Macedo ei intulerat. Ostendam vero suo loco (§. XV.), Alexandrum M. urbem civibus multis privasse, uxores eorum liberosque in servitutem redegisse, et colonia e finitimis in urbem deducta, ea tanquam praesidio ad bellum esse usum. Nec dubium est, urbem tunc militibus diripiendam fuisse traditam, quoniam rex eam magno sui cum periculo, accepto vulnere, post mensium duorum obsidionem, vi ceperat. Tantum hoc falsum esse infra docebo, quod recentiorum plurimi statuunt, decepti loci cujusdam Strabonis male intellecti, Gazam scilicet a Macedone penitus eversam, et in sempiternum tumulum conversam esse. Alexander igitur Macedo quum Gazam vere diripuisset, Graecus Zephaniae interpres, vel, si mavis LXX, ad id respexisse, vocemque διηρπασμένη propterea pro καταλελειμμένη adhibuisse videntur, ne vel Aegyptiis aliisque gentibus ipsorum translationem legentibus supicionem moverent contra veritatem praedictionis, vel Gazensium in se odium concitarent. Gaza enim ipsorum aetate denuo florebat, et post cladem ab Alexandro M. acceptam novas vires collegerat.“ Gazam

non

non ab Alexandro M., ſed ab Alexandro Jannaeo, Joannis Hyrcani filio, Simonis nepote, Judaeorum rege, penitus everſam ac deletam eſſe (circa annum 93. ante C. N.), narrat Josephus *Antiqq.* L. XIII. c. 13. p. 670. Oper. edit. Haverc., et *de bello Jud.* L. I. c. 4. §. 2. אַשְׁקְלוֹן, urbs Philiſthaeorum haud procul a Gaza, memorata Joſ. XIII, 3. Jud. I, 18. Vid. de hac urbe libr. noſtr. *Handb. der bibl. Alterthumsk.* Vol. II. P. II. p. 377. ſeqq. אַשְׁדּוֹד בַּצָּהֳרַיִם יְגָרְשׁוּהָ *Aſchdodum* quod attinet *in meridie expellent eam* hoſtes, cives ejus ex ea expellentur et abigentur in exilium. Quod autem *in meridie* id futurum dicit vates, eo quidam exiſtimant ſignificari cum Kimchio: *clara luce* aut *vi aperta*, q. d. citra ullam fraudem ac dolum, aperto Marte, non nocte, ſed aperto die, cum homines ſolent eſſe vigiles et magis attendere ſuis rebus. Ita et Hieronymus: „Azotum non furto, ſed bello, id eſt, manifeſta luce atque victoria in captivitatem trahent.“ Sed vere obſervat a Coelln, in ſententia, quae ex hac interpretatione prodit, abſoni quid latere. „Urbis enim totius incolas noctu, furto quaſi vel dolo expelli non facile accidere ſolet, nec usquam, quantum memini, a vate quodam dicitur. Unde nec expulſio medio die notionem violentiae apertae aſſumere poterat. Indicaturus potius vates eam diei partem, qua impetus hoſtilis minime exſpectatur, voce utitur צָהֳרַיִם *meridiei*, quo tempore, ob nimiam illis in regionibus aeſtus vehementiam ſomno indulgebant, 2 Sam. IV, 5. ſeqq., nec milites lubenter impetum faciebant. Cf. Coran. Sur. IX, 82. Inde paſſim apud Jeremiam impetus improviſus, ſubitarius, tempore meridiano accidiſſe dicitur, v. c. XV, 8. *Inducam eis* שֹׁדֵד בַּצָּהֳרָיִם *vaſtatorem in meridie, faciam ut irruat in eam* פִּתְאֹם *repente.* Cf. VI, 4. 5. 26. XVIII, 21. XX, 16., eodem ſenſu, quo aliis in locis impetus nocturni memoriam injiciunt, cf. Jeſaj. XV, 1. Jerem. VI, 5. Job. XXVII, 20. 30. Digna eſt quae ad locum noſtrum conferatur Chr. Bened. Michaelis *Diſſert. Naturalia quaedam et artificialia Cod. S. ex Alcorano illuſtrans*, in Potti *Sylloge Commentatt. theolo-*

theologico. Vol. III. p. 37. ſeqq. De urbe אַשְׁדּוֹד vid. not. ad Amos I, 8. וְעֶקְרוֹן תֵּעָקֵר *Et Ecron exſcindetur.* „*Accaron*, quae interpretatur *eradicatio*, hoc ſuſtinebit, quod in ſuo vocabulo ſonat, id eſt, *eradicabitur.*“ Hieronymus. De Ecrone urbe vid. libr. noſtr. ſupra citat. Vol. II. P. II. p. 369. ſeqq. Iisdem, quae hic memorantur, quatuor Philiſthaeorum urbibus minatur et Zephaniae aequalis, Jeremias, XXV, 20. poenas. Sed quum aliis locis, ut Joſ. XIII, 3. 1 Sam. VI, 17. Jud. III, 3. *quinque* Philiſthaeorum urbes ſub ſuis principibus, סְרָנִים, commemorentur, jam oritur quaeſtio, quanam de cauſa Zephanias unam earum, *Gath*, ſuo in recenſu omiſerit. Quam ſatis probabiliter a Coelln ſibi reperiſſe videtur in eo, quod Gath hac aetate, Philiſthaeis erepta, ſub Judaeorum ditione latuerit. „Hanc enim civitatem Davides olim in ſervitutem redegerat, 1 Chron. XVIII, 1. Joramo regnante Philiſthaei periculum recuperandae, uti videtur, civitatis fecerunt, 2 Chron. XXI, 16., ſed iisdem ab Uria 2 Chron. XXVI, 6. 7. et Hiskia 2 Reg. XVIII, 8. devictis, Gath ſub Judaeorum imperio remanſit. Quod utique colligere poſſumus ex prophetis Amoſo I, 6—9. Zacharia IX, 6. Jeremia XXV, 28., quatuor item Philiſthaeorum civitates recenſentibus, et praecipue ex Micha I, 10., urbem Gath expreſſis verbis inter Judaeorum oppida referente.“ De quo tamen dubitari poteſt, vid. not ad eum loc. Ceterum de Gathae urbis fatis cf. *Handbuch der bibl. Alterthumsk.* Vol II. P. II. p. 372.

5. „Quatuor magnis Palaeſtinae urbibus nominatis nunc ad ipſam generaliter provinciam patet ſermonem Domini fieri.“ Hieronymus. הוֹי יֹשְׁבֵי חֶבֶל הַיָּם *Vae* vobis *o habitatores tractus maris,* Chaldaeus: וַי דְיָתְבִין בִּסְפַר יַמָּא *vae* iis *qui habitant in litore maris.* חֶבֶל, quod proprie *funiculum* notare conſtat, hic et alias (v. c. Deut. III, 4. חֶבֶל אַרְגֹּב) pro *tractu* ſive *regione* ponitur. Sumtum a more veterum, qui funiculis utebantur in dimetiendis et dividendis agris; cf. Joſ. XVII, 5. Idem mos etiamnum in

Aura-

Auranitide f. Hhauran obtinet, uti teftatur Burckhardt in *Defcript. itiner. per Syr.* p. 467. verf. teuton. „חֶבֶל הַיָּם *tractus maritimus* nomen fuit Philifthaeae, ut חוֹף הַיָּם *ora maritima* Jerem. XLVII, 7. Ezech. XXV, 16. Optime inter veteres haec verba vertit Symmachus *περίμετρον* (*circuitus, regio* Sir. X, 3.) *τὸ περιχάλιον*. Ad Alexandrinorum verfionem *τὸ σχοίνισμα τῆς θαλάσσης* fcite annotavit Theodoretus: *Σχοίνισμα τ. θ. τὴν παραλίαν καλεῖ. Σχοίνισμα γὰρ ὁ κλῆρος ὑπὸ τῆς θείας καλεῖται γραφῆς, παρὰ τὸ σχοινίῳ μετρεῖσθαι τὴν γῆν, καὶ ἑκάστῳ τὴν προσήκουσαν ἀπονεμεῖσθαι.* Singularem fententiam h. l. fequutus J. H. Michaelis [feu potius Abarbenel] חֶבֶל הַיָּם de urbium focietate maritimarum intelligit, ut חֶבֶל fignificet *turbam, manipulum*, ut 1 Sam. X, 5., collato Arabico حَبَلَ *confociatus eft*, unde حَبْل *confociatio*, et nomine Chaldaico חֲבִילָה *manipulus*. Verum enimvero, quamvis res ipfa, civitates nempe Philifthaeorum focietate quadam (*Städtebund*) inter fe fuiffe conjunctas, fere ut Phoenicum urbes, non abhorrere videatur a vero; hanc tamen *verborum* fignificationem, quippe ufui communi repugnantem, non lubenter admiferim." A Coelln. גּוֹי כְּרֵתִים *Gens Crethim*, pars Philifthaeorum, vid. not. ad Ezech. XXV, 16. et cf. libr. noftr. citat. p. 364. Noftrum ad fignificationem verbi כָּרַת *exfcidit* refpexiffe, ut hac appellatione innuat, fore ut Philifthaei brevi exfcindantur, in tanta Hebraeorum ad paronomafias propenfione vix dubio caret. Hinc Chaldaeus vertit: עַמָּא דְחַיָּבִין לְאִשְׁתֵּיצָאָה *populus qui peccat ut deleatur.* Hieronymus: „Ubi nos transtulimus *gens perditorum* LXX dixerunt advenae *Cretenfium* [*πάροικοι Κρητῶν*], et quod Hebraice fcriptum eft *Goi Chorethim* pro *Goi*, id eft, *gente*, legerunt *Gar*, hoc eft, *advenam*, et pro *Chorethim*, quod dicitur *perditorum*, nomen *Cretae* infulae putaverunt [Ita et Syrus: ܥܡܐ ܕܩܪܝܬܝܐ]. Denique et Aquila et Quinta Editio interpretati funt *ἔθνος ὀλέθριον*. Et Theodotio *ἔθνος ὀλεθρίας*, Symmachus quoque *ἔθνος ὀλεθρευόμενον*, quae omnia cum inter-

interpretatione noſtra faciunt.“ כְּנַעַן אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים *O Canaan, terra Philiſthaeorum,* extremam enim oram Çananaeae Philiſthaei occupaverant, vid. Joſ. XIII, 3. et cf. not. ad Jeſaj. XIV, 29. וְהַאֲבַדְתִּיךְ *Et perdam te* ita ut *nullus* reliquus ſit *incola,* idem minatur Philiſthaeis Ezechiel XXV, 7. 16.

6. De חֶבֶל הַיָּם vid. not. ad Vs. 5. נְוֹת כְּרֹת רֹעִים *Caulae* ſ. caulis repletus erit tractus ille maritimus *effoſſionis paſtorum,* „id eſt, caulae a paſtoribus effoſſae in cryptis ſubterraneis ad vitandum ſolis aeſtum. Quae Polyphemi antrum fuit, in quo *μῆλ', ὄϊές τε καὶ αἶγες ἰαύεσκον, pecora, oves* ſcilicet *et caprae dormiebant.*“ Bochartus. *Hieroz.* P. I. L. II. Cap. XLIV. T. I. p. 519. edit. Lipſ. A Coelln mallet נְוֹת accipere ſignificatione *paſcuorum,* quum tali regionis habitatae in paſcua mutandae deſcriptione ſummam a vatibus depingi deſolationem conſtet, vid. Jeſaj. V, 17. VII, 21 — 25. XXVII, 10. XXXII, 14. Ezech. XXV, 4. 5. et interpretes Propertii IV, (al. V,) 1. 4. Ad eandem hanc adumbrationem verba pertinere exiſtimat proxima, כְּרוֹת רֹעִים *foſſiones paſtorum* (eſt enim כְּרוֹת Infinitivus nominaſcens verba כָּרָה *fodit*), i. e. putei a paſtoribus effoſſi ad excipiendam aquam pluvialem in regionibus fluviis fontibusque carentibus, *ciſternae* dicti, de quibus effodiendis verbum כָּרָה Geneſ. XXVI, 25. dicitur. „Quos, quum alias vocabulo בְּאֵרִים indicari ſoleant, Noſter, ut alludat ad nomen גּוֹי כְּרֵתִים Verſu 5. obviam lepidamque efficiat paronomaſiam, loquutione inſolita כְּרוֹת רֹעִים denotare maluit.“ Jarchi dictione hebraea *manſionem fortuitam in qua paſtores apparant cibum* ſignificari exiſtimat, coll. 2 Reg. VI, 23. וַיִּכְרֶה לָהֶם כֵּרָה גְדוֹלָה *apparavit eis apparatum magnum.* LXX: Καὶ ἔσται Κρήτη νομὴ ποιμνίων, „ac ſimulato ordine verborum legiſſent וְהָיְתָה כְּרֹת נְוֹת רֹעִים. Illi vero, et Syrus, cujus haec eſt interpretatio: *eritque tractus maritimus tuguria, et Creta locus paſcuus ovium,* כְּרוֹת non de *inſula* Creta, quod utique in hac orationis ſerie

ſerie abſonum fuiſſet, ſed, quamvis id etiam male, de *regione,* quam incolebant Cretaei, גּוֹי כְּרֵתִים, Philiſthaei, intellexiſſe videntur." a Coelln. Chaldaeus: דִּירַת בֵּית מֵישְׁרֵי רָעֲיָן *habitaculum, locus manſionis paſtorum.* וְגִדְרוֹת צֹאן *Et ſepta ovium,* in quibus pernoctant pecudes, et a ferarum inſidiis ſervantur. Cf. not. ad Num. XXXII, 16.

7. וְהָיָה חֶבֶל לִשְׁאֵרִית בֵּית יְהוּדָה *Cedetque tractus* ille maritimus, quem Philiſthaei nunc obtinent, *reſiduo domus Judae,* Judaeis ſuperſtitibus et reverſis e Babylonico exilio, uti e poſtremis hujus Verſus verbis apparet. Judaeis terram Philiſthaeorum promittit et Obadias Vs. 19. עֲלֵיהֶם יִרְעוּן Qui *in illis* urbibus, vel, *juxta* caulas *illas paſcentur.* Subaudiendum vel חֲבָלִים, vel מְקוֹמוֹת. Conſtructio ſenſu congrua, non voce. בְּבָתֵּי אַשְׁקְלוֹן בָּעֶרֶב יִרְבָּצוּן *In domibus Aſcalonis veſpere accubabunt* ſcil. צֹאנָם, *pecora eorum,* nam verbum רָבַץ proprie beſtiarum eſt. Sed de hominibus quoque quiete et ſecure recubantibus uſurpatur, ut Pſ. XXIII, 2. בִּנְאוֹת דֶּשֶׁא יַרְבִּיצֵנִי *in paſcuis herbidis recubare me facit.* כִּי יִפְקְדֵם יְהוָה *Nam viſitabit eos* reſiduos Judaeos, i. e. conſiderabit eos benevolo animo, curam eorum habebit, ut Geneſ. XXI, 1. Ruth I, 6. Pſ. VIII, 5. Cf. de variis verbi פָּקַד ſignificationibus Storrii *Obſervatt. ad Anal. et Syntax. Hebr.* p. 218. not. Chaldaeus: אֲרֵי יֵעוֹל דָּכְרָנְהוֹן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲהוֹן *introibit memoria eorum coram Jova Deo eorum.* וְשָׁב שְׁבִיתָם Vid. de hac phraſi not. ad Hoſ. VI, 11. Amos IX, 14.

8. שָׁמַעְתִּי חֶרְפַּת מוֹאָב וְגִדּוּפֵי בְּנֵי עַמּוֹן אֲשֶׁר חֵרְפוּ אֶת־עַמִּי *Audivi,* inquit Jova, *opprobria Moabitarum, et convicia Ammonitarum, quae exprobraverunt Moabitarum populo meo.* Quod plures referunt ad bellum Babylonicum, cum Moabitae et Ammonitae Chaldaeis militarent, et una cum eis Judaeam vaſtarent (vid. 2 Reg. XXIV, 2.), vel cum Judaei captivi ducerentur per fines eorum. Ita Jarchi: „Cum Chaldaei abducebant Iſraelitas Chaldaeam, illique per

Moabi-

Moabitarum et Ammonitarum ditionem flentes et fuſpirantes et ejulantes incedebant, deridebant illos Moabitae atque dicebant: quid afflictionis vobis attulerunt Chaldaei? ecquid ploratis? nonne ad domum patris veſtri itis? nam trans fluvium (Euphratem) habitarunt majores veſtri." Eodem modo Hieronymus: „Nunc adverſus Moab et filios Ammon texitur prophetia, eo quod praebentes auxilia Nabuchodonoſor, vaſtaverint Judam, conculcaverint Sanctuarium ejus, templum quoque ſubverterint, et ſubjugato populo Iſrael, Dominum blasphemaverint. Nabuchodonoſor quippe atque Chaldaei, Judaeorum urbibus ſubrutis, ceteras gentes oppreſſerunt, et ita factum eſt, ut qui inſultaverunt populo Dei, ipſi quoque eadem malorum anguſtia premerentur, et habere conſervum Judam, quem putaverunt ſe habere ſubjectum. Igitur antequam veniat captivitas, ſub Joſia adhuc rege, necdum Hieroſolymis Temploque ſubverſis, dirigitur adverſum inſultantes prophetia, ut mala quondam populi Dei ceterarum gentium levarentur malo. Audivi, inquit, opprobrium Moab, quae nunc Areopolis appellatur, et blaſphemias filiorum Ammon, quae et ipſa urbs Arabiae ſecunda poſt Boſram Philadelphia dicitur, in quibus exprobraverunt populo meo, et ejectis Judaeis dilataverunt in terra eorum fines ſuos." Sed quum Chaldaei poſt Joſiae demum tempora una cum Moabitis in Judaeam irruperint (vid. 2 Reg. XXIV, 2.), quae hic memoratur contumelia, vere monente a Coelln, intelligenda eſt illa, qua gentes illae affecerant incolas regni decem tribuum dum captivi ab Aſſyriis deducerentur. וַיַּגְדִּילוּ עַל־גְּבוּלָם *Magnos ſe fecerunt contra terminum eorum*, Judaeorum, ampliaverunt ſuum per terminum ditionis Judaicae, partem Judaeae ſuae ditioni adjecerunt. Ct. not. ad Amos I, 13. Alii ad וַיַּגְדִּילוּ ſubaudiunt פִּיהֶם ut plene habetur Obad. Vs. 12., ut inſolentia et arrogantia Moabitarum deſignetur, de qua conqueritur Jeremias XLVIII, 29. *Audimus Moabitae faſtum, valde faſtoſi, arrogantiam, ſuperbiam, inſolentiam, animique faſtum.* Et ibid. Vs. 42. *Peribit Moabita,*

ita

ita ut desinat esse populus, כִּי עַל־יְהוָֹה הִגְדִּיל *quia contra Jovam sese extulit.*

9. חַי אָנִי *Vivo ego*, quam vere vivo, tam verum est quod dico. Eadem jurandi formula Deut. XXXII, 40. Jerem. IV, 2. Ezech. V, 11. כִּי מוֹאָב כִּסְדֹם תִּהְיֶה *Quod Moabitis sicut Sodoma erit*, prorsus vastanda, atque inculta et deserta permansura, ut Jes. XIII, 19. Amos IV, 11. Hos. XI, 8. Jerem. XLVIII, 18. De dictionis מִמְשַׁק חָרוּל significatu proprio dissentiunt interpretes. Hieronymus *siccitatem spinarum* interpretatur, „*siccitas*," inquit, apud Hebraeos dicitur *Mamasac.*" Chaldaeus: מִשְׁמָם מַלּוּחִין *locus derelictus carduis.* Quem interpretem Hebraeorum plures sequuntur, verbo מְשַׁק *relinquendi* significatum tribuentes, ut idem sit quod Chaldaicum שְׁמַם *relinquere*, unde et Genes. XV, 2. בֶּן־מֶשֶׁק בֵּיתִי *filius derelictionis domus meae*, i. e. quem heredem relinquo. Alii a significatu Arabici مشق *in longum latumque traxit* indicari putant locum, in quo spinae sese longe lateque diffundant. J. D. Michaelis in *Supplemm.* p. 1573. vel a *lacerandi* notione, quae praeter alias verbo arabico inest, vertere mallet: *laceratio paliuri*, i. e. terra paliuris obsita, ut per eam euntes spinis lacerentur et vulnerentur, vel a verbi Arabici *comedendi* significatu: *comestio paliuri*, i. e. desertum paliuro obsitum, nihilque alimenti praeter paliurum praebens. Paliuri in cibo potuque usum apud Arabes probat Michaelis e Diodoro Siculo L. V. §. 41. III. 32. et Strabone L. XVI. p. 1122. Praetermitto alias multo minus probabiles interpretationes a Michaele l. c. memoratas. Nobis quidem in Chaldaei interpretatione videtur acquiescendum. Sed Gesenius in Lexico min. s. h v., cui a Coelln adstipulatur, מִמְשַׁק a מֶשֶׁק i. q. مَسَكَ *possedit* derivando interpretatur *possessionem* (permutationis literarum ק et כ exempla vid. apud A. Schultens in *Clave Dialector.* p. 295.), ut *possessio urticae* h. l. sit locus ab urticis possidendus, quemadmodum Jesaj. XIV, 26. מוֹרַשׁ קִפּוֹד *hereditas*, peculium

lium *erinacei* est locus ab erinaceis habitandus. „Nescio," inquit Hieronymus, quid sibi volentes LXX *Damascum evulsam et derelictam* [Δάμασκος ἐκλελειμμένη] interpretati sunt, nisi fallor, verbi ambiguitate decepti; prima enim litera *Mem* si mutetur, et *Daleth* accipiatur, easdem literas reliquas habet, quas et Damascus, et potest legi pro superiore verbo *Damasec*....... Damascum autem Hebraice non haberi, nec apud quemquam alium interpretem, etiam ex ipso Scripturae ordine comprobabimus. Ad id enim quod dixerat: *Audivi opprobrium Moab, et blasphemias filiorum Ammon*, postea retulit: *quia Moab ut Sodoma erit et filii Ammon quasi Gomorrha.* Quod ergo sequitur: *et Damascus deserta, quasi acervus areae*, debuerat et de Damasco aliquid praemisisse, ut, quomodo de duabus gentibus dixerat: *Moab ut Sodoma erit et filii Ammon ut Gomorrha*, quarum peccata ante jam dixerat, sic et Damasci vel opprobria vel blasphemias descripsisset, ut postea digne supplicium videretur inferre." וּמִכְרֵה־מֶלַח *Et fodina salis*, salina, locus ubi sal effoditur, a כָּרָה *effodit* (cf. supra Vs. 6.). Chaldaeus: חֲפִירִין דְּמְלַח *fodinae salis.* Quidam Hebraeorum *acervus salis* interpretantur, quasi מִכְרֵה sit idem cum כְּרִי *acervus* apud Talmudicos. Ita LXX, in quorum interpretationem horum verborum tamen mendum irrepsit, quod jam Hieronymus notavit: „Sed et hoc ipsum," inquit, „quod dicitur, *quasi acervus areae*; quod Graece dicitur ὡς θιμωνία ἅλωνος, putamus LXX ἁλὸς interpretatos, id est, *salis*, seu ab imperitis, qui θιμωνίαν, hoc est, *acervum* frumenti vel frugum putaverunt, pro ἁλὸς, additis duabus literis ω et ν quasi ad consequentiam frugum, ἅλωνος, id est, *areae*, positum." Accedimus tamen, quod nominis מִכְרֵה interpretationem attinet, Jarchio, qui illud מקום כריית מלח *locum effossionis salis* notare asserit. Scribit autem Plinius *Hist. Nat.* L. XXXI. c. 7. §. 39., *omnem locum, in quo reperitur sal, sterilem esse, nihilque gignere.* Itaque Abimelech, destructa et eversa urbe Sichem, in ejus solo salem seminat, quo perpetuo sterilem redderet, Jud.

Jud. IX, 45. Hinc *terra salsuginosa* pro *sterili* ponitur Ps. CVII, 34. A Coelln per מִכְרֵה־מֶלַח ipsas salis fodinas circa lacum Asphalticum, in circuitu regionis Sodomae quondam et Gomorrhae designari existimat (cf. *Handb. der bibl. Alterthumsk.* Vol. II. P. I. p. 158.). „Has," inquit, „regiones incultas simul atque horridas, ante oculos versatas esse vatibus iis in locis, quibus terra in salsuginem mutata in adumbranda regione prorsus desolanda utuntur, non obscure indigitant loci Deut. XXIX, 22. Ps. CVII, 34. coll. Sir. XXXIX, 28. [23.]." וּשְׁמָמָה עַד־עוֹלָם *Et vastitas in aeternum.* Pristinas Moabitarum et Ammonitarum sedes hodie nil nisi vastas solitudines esse, testatur, qui eas regiones mense Martio anni 1805. peragravit, Seezen, in *der Monatl. Correspondenz* a Zachio edit. Vol. XVIII. p. 429. seqq. שְׁאֵרִית עַמִּי יְבָזּוּם *Reliquiae populi mei deripient eos*, bona et facultates eorum. גּוֹי יִנְחָלוּם *Populus meus hereditabunt eos*, i. e. per metonymiam, terram et bona eorum, גּוֹי dictum pro גּוֹיִי, ad vitandum concursum duorum Jod alterum, ut fit, excidit. Hieronymus: „Quaeritur autem, quomodo istae urbes, hoc est, Moab et filii Ammon, redactae sint in Sodomam et Gomorrham, et quasi spinarum ariditas et acervi salis, usque in aeternum non aedificentur? Et quod quidem vastatae sint quasi Sodoma et Gomorrha, exponendi nulla est difficultas. Verum hoc quod sequitur: *desertae erunt usque in aeternum*, aut destructionem regni eorum interpretabimur (quia postea subversae a Chaldaeis regnum suum perdiderunt, et deinceps vel ab Antiochis, vel a Ptolemaeis tentae novissime Romano imperio colla submiserint), aut certe ὑπερβολικῶς dici accipiendum est: *Lolam* quippe et *aeternitatem* sonat et *seculum*, ex quo et pro uno seculo, et pro aliquanto tempore, et una aetate accipi potest." Mox autem, ut evinceret allegoricae interpretationis necessitatem, haec addit: „Nunc cogamus Judaeos, qui tantum sequuntur historiam, exponere nobis, quando Moab et filii Ammon facti sint quasi Sodoma et Gomorrha, et quasi acervi salis, et desertae usque in aeternum:

num: debent monstrare sulphureas pluvias, vineas, terram in cineres favillamque conversam, mare supra de puteis quondam salis, quod nunc Mortuum dicitur, inundasse: quando eos diripuerint Judaei, quando residuae gentes Israeliticae possederint eos? Aut quae indignatio Domini est pro blasphemia et contumeliis attenuare et disperdere eos? non Moab et Ammon, sed universam terram, ut adorent eum singuli de loco suo, omnes insulae gentium? (Vs. 10. 11.) quod magis pro beneficio tribuet blasphemantibus, ut ab errore redeant ad salutem. Quod si voluerint dicere, post regressionem de Babylone has gentes populo Israel fuisse subjectas, primum auctoritatem postulabimus Scripturarum, unde hoc factum probent; deinde, quum minime potuerint demonstrare, concedemus superfluo, atque dicemus: esto, accidisse quod dicitis, quae justitia Dei esset, blasphemasse avos, et exprobrasse atavos, et postea nepotibus redditum? quum utique illa sententia, qua antea dicebatur in Lege [Exod. XX, 4.], peccata patrum in filios in tertia et in quarta generatione restitui, per Ezechielem soluta sit [XVIII, 3. 4. 20.]: *Vivo ego, dicit Dominus, nequaquam dicetur haec parabola; sed anima quae peccaverit ipsa morietur.* Et simul animadverte, *parabolam* esse quod dictum est, nec id sonare, quod in superficie literae proferunt. Quod si injustum est, nepotibus reddere quod deliquerint avi, quanto injustius, pro stultitia Judaeorum hoc ipsum sperare in consummatione mundi fieri, quando non Christus eorum, ut putant, sed est venturus Antichristus? Sicuti enim arctati fuerint in historia, ut doceant completum esse quod dictum est, statim transiliunt ad futura Christi tempora, et omnia, quae non possunt exponere, post multa secula sibi repromittunt, et dicunt, et Moab, et filios Ammon, et Aegyptum et Philisthiim, et Idumaeam, quae nunc insultant Judaeis, eo tempore puniendas. Interrogemus ergo eos, quare has potissimum gentes Deus puniat, et non totum orbem, in quo Judaei longe lateque dispersi sunt? Si enim meretur Moab corripi, Ju-

Judaeis insultans, et filii Ammon, et reliquae gentes in circuitu, quare Gallia non corripitur? quare Britannias in comminatione non ponit? cur Hispaniae a poena alienae sunt? quam ob caussam de Italia nihil dicitur? de Africa cur tacetur? et ut semel dicam, quum totus orbis Judaeos captivos teneat, quid solae gentes tantum commisere flagitii, quae in circuitu ejus sunt, ut solae potissimum nominentur? Haec contra Judaeos, et generalem in omnibus prophetis ubicunque adversum gentes aliqua prophetia dicitur, explanationem."

10. זֹאת לָהֶם תַּחַת גְּאוֹנָם *Hoc*, quod Vs. 9. denunciatum, *eis accidet pro fastu ipsorum*, quem ostenderunt contra populum Judaeum, quum in calamitate esset. תַּחַת hic *pro*, *propter* (Chaldaeus recte חֲלָף posuit), ut 2 Sam. XIX, 22. הֲתַחַת זֹאת *num propter hoc?* כִּי חֵרְפוּ וַיַּגְדִּלוּ עַל־עַם יְהוָה *Quod convicia effuderunt et magnificarunt* scil. os suum *contra populum Jovae*. Cf. Vs. 8. et ibi not.

11. נוֹרָא יְהוָה עֲלֵיהֶם *Formidabilis Jova contra eos* populos erit. Sed Chaldaeus עֲלֵיהֶם ad Judaeos retulisse videtur, hoc sensu: terribilem sese ostendet hostibus pro Judaeis vindicandis. Vertit enim: דְּחִילָא יְיָ לְמִפְרַקְהוֹן *terribilis Dominus ad redimendum eos*. Graecus Alexandrinus interpres habuit נוֹרָא pro Participio speciei Niphal verbi רָאָה, unde vertit: *ἐπιφανὴς ἔσται κύριος ἐπ' αὐτοὺς*. Nec aliter Syrus: ܐܬܚܙܝ ܡܪܝܐ *apparebit Dominus*. Sed hoc esset hebraice נִרְאָה. כִּי רָזָה אֵת כָּל־אֱלֹהֵי הָאָרֶץ *Nam emaciabit*, perdet, *omnes deos terrae*. Immerito Castellus in *Lex. Heptagl.* col. 3557. verbo רָזָה *emaciandi* significatum abjudicavit, utpote quem hoc verbum in nulla cognata dialecto obtineat, et collato Arabico رزا *detrimento affecit, diminuit*, nostra verba vertit: *cum exterminaverit*, exstirpaverit *omnes deos terrae*. Verum רָזָה Hebraeis *emaciandi* significatu in usu fuisse, probat locus Jesaj. XVII, 4. *Die illo*

illo יִדַּל *attenuabitur gloria Jacobi,* וּמִשְׁמַן בְּשָׂרוֹ יֵרָזֶה *et pinguedo carnis ejus emaciabitur.* Convenit Arabicum رزي *extenuatus, enervatus tritusque fuit,* itinere, labore, morbo. Hoc loco רָזָה est: quasi *macie conficiet,* i. e. perdet, macie enim consumuntur et pereunt animantia. Veteres sensum expresserunt. Chaldaeus: אַמְאֵיךְ *deprimet.* LXX: *ἐξολεθρεύσει.* Syrus: ܢܘܒܕ ܠܟܠܗܘܢ ܡܠܟܝܗ ܕܐܪܥܐ *ut perdat omnes reges terrae.* Jarchi: „Vires eorum debilitabit." Verbis וְיִשְׁתַּחֲווּ־לוֹ אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ *et adorabunt eum quisque e loco suo,* plures hoc dici existimant: non ibunt Hierosolymam adorandi causa, quod ipsum Mal. I, 11. praedicitur. Cf. Job. IV, 23. Cui interpretationi tamen a Coelln scite obvertit, vix credibile esse, vocem מִמָּקוֹם, quae aliis in locis motum denotat de loco in locum, ut 2 Chron. VII, 21. מִמְּקוֹם שִׁבְתְּךָ *e loco habitationis tuae,* Esth. IV, 14. מִמָּקוֹם אַחֵר *alio e loco,* hoc tantummodo loco eodem quo בְּכָל־מָקוֹם sensu esse accipiendam, nulla id necessitate flagitante. Constructio enim est, quae dicitur praegnans, et plena esset loquutio: וְיָבֹאוּ אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ וְיִשְׁתַּחֲווּ לוֹ *et venient quisque de loco suo et venerabuntur eum.* „Formulam integram וַיָּבֹאוּ אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ habes Job. II, 11., ellipticam Job. XXVII, 23. Sensus, qui inde prodit, est, quoscunque populos venturos esse, quisque e loco suo, Hierosolymam, Jovam venerandi causa, cf. Jesaj. II, 2. seqq. Zachar. V, 15. VIII, 22." כֹּל אִיֵּי הַגּוֹיִם *Omnes remotae terrae populorum.* „Haec procul dubio," inquit Abarbenel, „respiciunt tempus futurum, quo omnes incolae orbis cognoscent, Jovam esse Deum, ejusque esse magnitudinem, potentiam et decus, et Deus totius orbis terrarum vocabitur (Jesaj. LIV, 4.)." Hieronymus: „Dominus exercituum erit horribilis super eos, et horror ejus non interficiet superbos, non blasphemantium sanguinem fundet; sed disperdet et attenuabit omnia idola eorum, ut qui prius tenebantur errore, et Domini beneficia non sentiebant malorum necessi-

neceſſitate preſſi, ſciant idola nihil prodeſſe, et adorent eum unusquisque de loco ſuo omnes inſulae gentium. — Judaei totum hoc Capitulum et duo ſuperiora contra Philiſthiim et Moab, et filios Ammon ad adventum Chriſti referunt; quem putant in conſummatione mundi eſſe venturum, qui exſtruat Jeruſalem, et populum ſuum liberet de manu gentium, qua tenentur, et hoc ſonare quod dicitur: *et adorabunt eum viri de loco ſuo, omnes inſulae gentium.*"

12. גַּם־אַתֶּם כּוּשִׁים חַלְלֵי חַרְבִּי הֵמָּה *Vos etiam Cuſchaei,* i. e. Aethiopes (vid. not. ad Ezech. XXX, 4.), *interſecti gladio meo ipſi* eritis. Ita Jeſaj. LXVI, 16. Jerem. XXV, 33. חַלְלֵי יְהוָה *occiſi Jovae,* i. e. a Jova. הֵמָּה *Ipſi* h. l. vicem gerit verbi ſubſtantivi, i. e. eritis; ut Eſr. V, 12. אֲנַחְנָא הִמּוֹ *nos ſumus.* Cf. Storrii *Obſervatt.* p. 365. not. Glassii *Philol. S.* p. 153. edit. Dath. Gesenii *Lehrgeb.* p. 738. Aethiopibus quoque tertia perſona pronominis perſonalis (ואת = הוא) omnibus perſonis verbi ſubſtantivi in omnibus perſonis aequipollet, vid. Ludolfi *Grammat. Aethiop.* p. 149.

13. וְיֵט יָדוֹ עַל־צָפוֹן *Et extendet* Jova *manum ſuam contra aquilonem,* Aſſyriam verſus, ut ſtatim addit, quae Judaeae ad aquilonem ſita erat. Chaldaeus: וִירִים מְחַת גְּבוּרְתֵּיהּ עַל צִפּוּנָא *et alte inferet plagam potentiae ſuae contra aquilonem.* צִיָּה כַּמִּדְבָּר *Siccam* Niniven reddam *ut deſertum,* utrumque jungitur et Jeſ. XXXV, 1.

14. וְרָבְצוּ בְתוֹכָהּ עֲדָרִים *Et accubabunt in medio ejus greges,* ut in locis derelictis ab humano cultu fieri ſolet, cf. ſupra Vs. 6. Ita Theodoretus, Druſius, Grotius, alii. „Verum gregibus," inquit a Coelln, „locus non aptus aſſignaretur a vate in regione ἀνύδρῳ, צִיָּה, et verba, quae adjiciuntur, כָּל־חַיְתוֹ גוֹי, innuere videntur, vocem עֲדָרִים ſenſu minus proprio eſſe ſumendam de *ferarum gregibus.* Hoc ſenſu improprio occurrit עֵדֶר Cant. I, 7. [quo tamen loco עֶדְרֵי חֲבֵרֶיךָ *greges ſociorum tuorum* haud dubium eſt

significare pecudum greges, quos socii pascunt]; nec obstat verbum רָבַץ, quod de ferarum, v. c. de leonis cubatione dicitur Genes. XLIX, 6. al." כָּל־חַיְתוֹ־גוֹי *Et omnis bestia gentis*, i. e. Jarchio et Kimchio explicantibus, כָּל־בְּהֵמוֹת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֶיהָ *omnes ferae gentium vicinarum*. Ita Syrus: ܘܟܠܗܘܢ ܚܝ̈ܘܬܐ ܕܥܡ̈ܡܐ *et omnia animantia gentium*. In חַיְתוֹ est ו mere paragogicum, ut Gen. I, 24., ubi not. vid. Coccejus (in Lexico s. v. גּוֹי) nostra verba sic vertit: *omnia animalia gentis*, i. e. omnis generis animalia gregalia, i. e. ζῶα ἀγελαῖα. „Animalium," inquit, „alia sunt σποραδικὰ solivaga, alia gregalia et socialia. Ferae, quae *gentem* solent facere, huc colonias deducent." Hujusmodi animalia gregaria sunt *thoes*, Schacalae, שֻׁעָלִים, Jud. XV, 4. Et ipsum nostrum nomen גּוֹי, uti et synonymum עַם de *locustis* Joel I, 6. II, 2., item de *formicis* et *cuniculis* Prov. XXX, 25. 26. legitur. Ita Chaldaeus: עֶדְרִין דְּכָל חֵיוַת בָּרָא *greges omnium bestiarum agri* s. *ferarum*. קָאַת Hieronymo est *onocrotalus*, Bocharto (*Hieroz*. P. II. L. II. Cap. XXIV. T. III. p. 43. seqq. edit. Lips.) sive *ardea stellaris*, sive *pelecanus*, denominatione a קָאָה *evomendo* petita, quia pelecanus conchas jam absorptas revomit, postquam calore ventris apertae sunt, ut ex iis esculenta legat, quod etiam *ardeis* multi tribunnt. Aquaticae aves sunt, quibus tamen sine incommodo sedes assignatur in desertis locis, ut hic et Jesaj. XXXIV, 11. Ps. CII, 7., quum, observante Bocharto l. c., non omne desertum sit inaquosum. „In Marmaricae intimis, quae regio maxime deserta est, ponuntur a Ptolemaeo *Cleartis* palus, *Lacci* palus, *Lycomedis* palus. In Arabiae desertis Israelitae inciderunt in aquas Mara et fontes Elim, Exod. XV, 23. 27." Alias de קָאַת conjecturas attulimus ad Bochartum l. c. p. 47. not. 9. et p. 41. not. 2.

קִפֹּד *Hericius* aut *histrix* (Arabibus قُنْفُذ) cum קָאַת jungitur et Jes. XXXIV, 11. Est animal solivagum, φιλέρημον, habitans in Babylonis, Bostrae et Ninives desolatis urbibus, quem et ab aliorum animalium societate prohibent aculei, quos

quos impune nemo attigerit. Plura de hoc animali vid. in Bocharti *Hieroz.* P. I. L. III. Cap. XXXVI. T. II. p. 458. feqq. „Sophonias,“ inquit p. 462., „greges, beftias, pelecanum et hericium fimul in unum fafcem congerit, quod ipfum magis adficit lectorem, cum in defcriptione vaftitatis ea, quae ad horrorem pertinent, ita confufaneo ordine proponuntur.“ בְּכַפְתֹּרֶיהָ *In ornamentis fuperliminarium ejus*, dejectis e faftigio aedium vel columnarum, in excidio urbis. De כַּפְתֹּרִים vid. not. ad Amos IX, 1. Chaldaeus: בְּפִתּוּחַ תַּרְעַיָּא *in oftio portarum.* Syrus: ܒܒܬܘܗܝ *in domibus ejus.* קוֹל יְשׁוֹרֵר בַּחַלּוֹן *Vox cantabit in feneftra*, audietur vox avium tuto cantantium in feneftris aedium deftructarum. Chaldaeus: קָל עוֹפָא דִּמְנַצֵּף בְּכַוְּתָא *vox avis pipientis in feneftra* audietur. Syrus: ܘܚܝܘܬܐ ܢܢܗܡܢ ܒܓܘܗ *et ferae rugient in ea.* Sed quum *canendi* verbum adhibuerit vates, haud dubie עוֹף poft קוֹל eft fubaudiendum. חֹרֶב בַּסַּף *Defolatio* erit *in* ipfo *limine.* Limina quoque vaftabuntur ac deftruentur, nec mortalium quisquam ea calcabit poftea. Chaldaeus: חָרְבוּ תַּרְעָא *defolabunt portam.* Graecus Alexandrinus *κόρακες ἐν πυλῶσιν αὐτῆς* reddidit, non, uti conjecit Cappellus, quod pro חֹרֶב legerit עֹרֵב *corvus*, fed, vere obfervante Buxtorfio in *Anticrit.* p. 679., quod חֹרֶב interpres per commutationem literarum gutturalium ח et ע eodem quo עֹרֵב fignificatu cepit. Caufa, cur חֹרֶב h. l. ita voluerit intelligere, eft, quia aliarum inaufpicatarum animalium et avium mentio praeceffit, et corvi loca defolata, qualia hic defcribuntur, inhabitare folent. Graecum interpretem non aliter legiffe, patet ex Hieronymo, qui ipfe juxta Hebraeum ita reddidit, et in Commentario haec annotat: „Quod et nos, et LXX fimiliter, transtulimus: *corvus in fuperliminari*, in Hebraeo ponitur *Hareb*, quod fecundum lectionis [i. e. pronunciationis] diverfitatem vel *ficcitas*, vel *gladius*, vel *corvus* accipitur.“ כִּי אַרְזָה עֵרָה *Nam cedrum ejus nudavit*, fcil. nudans, i. e. tabulata ejus cedrina nudata funt. Nam tecto ablato neceffe eft reliquas partes domus corrumpi,

fensimque collabi, quum expositae sint injuriae aëris, id est, ventorum et imbrium. Ad אַרְזָה Kimchi notat, ה esse suffixum pronomen deficiente Mappik, et significari contignationes aedium ligno cedrino obductas. Hinc Chaldaeus: וּמְלָלְהּ סַתְּרוּ *et tabulatum ejus destruxere.* In Syriaca horum verborum interpretatione ܡܛܠ ܕܥܩܪܗ̇ ܐܬܦܫܩ *eo quod radix ejus denudata sit,* a Coelln scite monuit, pro inepto ܥܩܪܗ̇ *radix ejus,* esse ܐܪܙܗ̇ *cedri ejus* rescribendum, a nomine ܐܪܙܐ *cedrus,* quod in plurali habet ܐܪ̈ܙܐ, quo vocabulo ab eodem interprete Hebraicum אֶרֶז redditur duobus in locis Ezech. XVII, 3. 23. Qua emendatione adscita concinit versio illa cum vero sensu textus Hebraici. Tabulatorum cedrinorum saepius mentio in V. T., veluti Cant. I, 17. קֹרוֹת בָּתֵּינוּ אֲרָזִים *tigna domuum nostrarum* sunt *cedri,* cedrina. Jerem. XXII, 14. *Domus* סָפוּן בָּאָרֶז *tabulata cedro.* Cf. ibid. Vs. 7. 15. 23. Zach. XI, 1. עֵרָה *Nudavit* scil. מְעָרֶה *nudans,* formula impersonaliter loquendi satis frequens, pro יְעָרֶה *nudabitur.* Vel subaudiendum הָאוֹיֵב *hostis* Niniven expugnaturus et destructurus. Graecus Alexandrinus sic vertit: διότι κέδρος τὸ ἀνάστημα αὐτῆς, quasi כִּי אֶרֶז עֻזָּהּ. Sensum Theodoretus ita exposuit: ἀλλὰ ταῦτα πάντα φησὶ πεσεῖται διὰ τὴν τῆς ψυχῆς ἀλαζονείαν, κέδρῳ γὰρ ἐῴκει τὸ ὕψηλον αὐτῆς φρόνημα. Respexisse eum observat a Coelln locum Amos II, 9.: *delebo Amoraeos* כְּגֹבַהּ אֲרָזִים גָּבְהוֹ *qui instar altitudinis cedrorum sese extulerunt.* „Vulgata," addit Vir Doctissimus, „quae habet: *et attenuabo robur ejus,* legit אַרְזֶה עֻזָּהּ, et verbum רָזָה, cujus Futurum Kal esset אַרְזֶה, eodem quo Versu undecimo reperitur sensu accepit." Ratione plane nova nostrum Versum interpretatus est J. E. Faber in Dissertat. *de animalibus, quorum sit mentio Zeph.* II, 14. Gotting. 1769., recusa ad calcem libri, cui epigraphe: *Scythische Denkmäler in Palästina von* C. F. Cramer, Hamburg. 1777. 8. Pluribus hujus Versus vocibus inauditas antea ope potissimum linguae Arabicae significationes affingit. קָאַת ei est *cornix,* collato Chaldaico קָקְתָא et Arabico قيق,

יְשׁוֹרֵר

יְשׁוֹרֵר nomen Arabico سنور et سنار, *felis*, confonum, חֹרֶב coll. Arab. حربا *chamaeleon*, בַּ idem quod Arabicum كُكي *onocrotalus*, אֲרָזָה *lynx*, ut Arabicum أَرْزَة, עֶרָה denique *ftruthio*, collato Arabico عرّ *vocem edidit ftruthiocamelus mas*. Unde haec prodit noftri Verfus interpretatio: *Cubabunt ibi greges, atque cujusque generis ferae; cornix et erinaceus in laquearibus ipfius pernoctabunt; clamabit felis e feneftra; chamaeleon apricabitur in limine; onocrotalus, lynx, ftruthiocamelus ibi habitabunt.* De novis iftis fignificationibus quid nobis videatur diximus ad Bocharti *Hieroz.* T. II. p. 115. 211. 507. 509. 790. Hieronymus: „Non folum autem fuperiores gentes [Moabitas et Ammonitas], fed Aethiopes quoque, et Affyrios, et Niniven, urbem Affyriorum, eo tempore ponendam effe in folitudinem [Judaei putant], et cubaturas in ea omnes beftias terrae, five, ut in Hebraeo fcriptum eft, *omnes beftias gentium*, ex quo fignificari putant de cunctis nationibus, quae everfurae funt Niniven. Et quia Ninive *fpeciofa* interpretatur, in praefenti loco *fpeciofam* referunt ad Babylonem. Et omne quod fequitur: *onocrotalus et hericius in liminibus ejus morabuntur*, et cetera, Babyloni potius convenire, cujus et in Ifaja eadem folitudo praedicitur. Et e contrario alii affirmant, manifefte de Affyrio dici, de quo jam praeceſſerat: *et extendet manum fuam fuper Aquilonem, et perdet Affur*, et ponet Niniven in folitudinem. Per Affyrios enim magis Niniven intelligi, quam Babylonem, quae civitas Chaldaeorum eft. Quod autem ait onocrotalum et hericium in cardinibus ejus, et corvum in fuperliminari, folitudinis effe indicia, et onocrotalorum duo genera, aliud aquatile, aliud folitudinis. Et quod ait: *vox cantantis in feneftra*, vel daemones intelligi vel variarum voces volucrum, quae folent in defertis urbibus commorari. Praeterea quod et nos et LXX fimiliter transtulimus: *corvus in fuperliminari*, in Hebraeo ponitur *Hareb*, quod fecundum lectionis diverfitatem

ſitatem vel *ſiccitas*, vel *gladius*, vel *corpus* accipitur. Unde et Aquila *gladium*, alii *ſiccitatem* interpretati ſunt. [Cf. Hieronymum ad Hagg. I, 12.]. Juxta hoc autem quod ſupra diximus, aut vere in deſerta urbe habitabunt beſtiae, aut certe ſub beſtiarum figura multarum nationum varietas indicatur. Quodſi quiſpiam quaeſierit, quomodo juxta hiſtoriam ad tempora Nabuchodonoſor haec prophetia referatur, Aethiopibus etiam nuncupatis et Aſſyriis, quibus Medi et Perſae nihil fecerint, legat hiſtorias, et videbit Aſſyrios quoque et Aethiopes Medis fuiſſe ſubjectos, et Cambyſis regnum, et omnia, quae deinceps ſint ſequuta.“

15. „Poſt everſionem [urbis Ninive],“ inquit Hieronymus, „quaſi inſultans ruinae ejus, ſermo propheticus loquitur“: זאת הָעִיר הָעַלִּיזָה *haec* eſt *urbs exſultabunda* laeto rerum ſucceſſu, et hinc glorioſa, ſuperba, laſciva. Ita et Hieroſolyma vocatur קִרְיָה עַלִּיזָה Jeſ. XXII, 2. Cf. עַלִּיזֵי גַּאֲוָתֵךְ infra III, 11. Chaldaeus vertit תַּקִּיפְתָּא *potens*, et Syrus ܡܚܣܢܬܐ *munita*. הַיּוֹשֶׁבֶת לָבֶטַח *Quae ſecure habitat*, cujus cives ſecure degebant, nec quemquam metuebant. אֲנִי וְאַפְסִי עוֹד *Ego* ſum ſola potens et invicta rerumque domina, *nec* eſt *praeter me* urbs ulla, quae mecum conferri poſſit, aut certare auſit. אַפְסִי, nomen אֶפֶס cum Jod paragogico, idem quod אַיִן, proprie *defectus*, ut Jeſaj. XLV, 14. XLVI, 9.; vid. Storrii *Obſervatt.* p. 312. not. Eadem haec verba de Babylone dicuntur Jeſaj. XLVII, 8. מַרְבֵּץ לַחַיָּה *Cubile feris* erit locus ille, ubi quoudam urbs populoſa fuerat. Cf. ſupra Vs. 14. כֹּל עוֹבֵר עָלֶיהָ יִשְׁרֹק יָנִיעַ יָדוֹ *Omnis qui eam transiverit ſibilabit agitabitque animam ſuam*, prae ſtupore et admiratione tantae ac tam inopinatae deſolationis. Quod ipſum ad adſpectum Hieroſolymitanae urbis deſtructae futurum dicitur 1 Reg. IX, 8. Jerem. XVIII, 16. XIX, 8.

Cap.

Cap. II.

1. *Congregemini! concionem instituite, homines inverecundi!*

2. *Priusquam prodeat decretum*, (priusquam) *veluti gluma irruat* (in vos) *dies* (vindictae); *priusquam vos invadat excandescens Jovae ira, priusquam vos invadat dies irae Jovae.*

3. *Studete Jovae omnes modesti terrae, qui ejus sententiam exsequimini! Studete justitiae, studete modestiae, si forte protegamini die irae Jovae.*

4. *Nam et Gaza derelicta et Ascalon in vastitatem redacta futura est. Azotus in meridie abigetur, et Ecron evertetur.*

5. *Heu marini tractus accolae! gens Crethaea! Jovae verbum contra vos* (prolatum est), *o Canaan, terra Philisthaeorum: Te ego perdam ut nullus restet incola.*

6. *Eritque tractus maritimus pastoriciarum caularum mansiones, oviumque consepta.*

7. *Eritque tractus* (ille) *reliquiarum domus Judae, in quo pascant, in Ascaloniis domibus vespere stabulantes; nam respiciet eos Jova, Deus eorum, restituetque eorum exules.*

8. *Audivi Moabitarum ignominiam, Ammonitarumque convicia, quae in populum meum jactarunt, et in ejus fines superbierunt.*

9. *Quamobrem ita vivam, inquit Jova agminum* (Deus), *Deus Israelis, ut Moab Sodomae instar erit, et Ammonitae sicut Gomorrha, urticeta, et salinae et vastitas*

in

in aeternum; gentis meae reliquiae eos diripient, et populi mei ſuperſtites eos poſſidebunt.

10. *Hoc eis accidet propter eorum inſolentiam, quod convicia jactarunt, et ſuperbierunt contra populum Jovae, agminum* (Dei).

11. *Terribilis erit Jova in eos, quippe qui omnes terrae deos conficiet, eumque venerabuntur ſuo quique loco, cunctae orae gentium.*

12. *Vos quoque, Cuſchitae, enſe meo confoſſi et ipſi eritis.*

13. *Extendetque manum ſuam contra aquilonem, perdetque Aſſyriam, redigetque Niniven in ſolitudinem, aridum ſicut deſertum.*

14. *Accubabunt in ea greges, omniumque gentium ferae, et onocrotali et hericii in ejus tholis pernoctabunt, vox* (avium) *reſonabit per feneſtras, deſolatio erit in limine, nam cedrina ejus* (tabulata) *erunt denudata.*

15. *Talis erit urbs illa exſultabunda, ſecure degens, quae cum animo ſuo dicebat: ego, et praeter me nulla! quomodo redacta eſt in vaſtitatem, ferarum ſtabulum! Quisquis eam praeteribit, ſibilabit manumque movebit.*

Cap.

Cap. III.

ARGUMENTUM.

Poſtquam Hieroſolymitanorum mores corruptiſſimos atque in ſceleribus committendis pertinaciam acriter increpaſſet vates (Vs. 1 — 7.), Jovam cunctis orbis terrarum populis malefactorum poenas irrogaturum denunciat (Vs. 8.). Impiis vero omnibus ſublatis purus Jovae cultus non inter ſolos Judaeos, verum per totum terrarum orbem vigebit, ipſe vero Jova imperii ſedem in populo Iſraelitico collocabit, qui omnium potentiſſimus atque clariſſimus evadet (Vs. 9 — 20.).

---

1. Contra urbem Hieroſolymitanam ſermonem propheticum dirigi, quae ſequuntur oſtendunt. Nec dubium, epithetis, quibus urbs illa hoc Verſu appellatur, corruptiſſimum ejus ſtatum indicari, etſi quid illa proprie ſignificent, obſcurius ſit. Ac primum quidem nomen, מֹורְאָה, in Graeca Alexandrina verſione redditur *ἐπιφανής*, *illuſtris*, quaſi Participium ſit Hophal verbi רָאָה *videre*, pro מָרְאָה (quod in nonnullis codicibus exſtare teſtatur De-Roſſi in Scholiis Crit.) *quae conſpicitur*, Exod. XXV, 40., Cholem pro Camez-Chatuph, ut in הֹעֲלָה *oblatus*, Participium Hophal verbi עָלָה. Syrus quoque, imitatus, ut videtur, Graecum interpretem, ܡܕܝܢܬܐ ܝܕܝܥܬܐ *urbs nota*, celebris, vertit. Inter recentiores interpretes noſtrum מֹורְאָה pro Participio Hophal verbi רָאָה habuit ququе Cocceius, qui illud explicat: *cui videndi copia facta eſt*, i. e. cui ſe ipſe Deus mani-

manifeſtavit. Verum ejusmodi ſignificationis epitheton prophetae conſilio Hieroſolymitanae urbis ſcelera redarguentis, minime convenit. Quod ipſum valet de ABARBENELIS interpretatione: *terribilis*, formidabilis hoſtibus poſt reditum e Babylone, ut מוֹרְאָה ſit Participium Pyal verbi יָרֵא *timuit*, pro מְיֻרָאָה. Praeterea *formidabilem* Hebraei ſolent נוֹרָא aut, feminine, נוֹרָאָה (Jeſaj. XXI, 1.) dicere. Ab eodem illo verbo HILLERUS in *Onomaſt. S.* p. 442. מוֹרְאָה interpretatur *formidatam*, i. e. pluribus caſtigationibus territam, quia Piel active *terrorem* incutere ſignificat 2 Sam. XIV, 15. HIERONYMUS *provocatrix* vertit, „quod ſignificantius," inquit in Commentario, „Hebraice dicitur *Mara* [videtur defective ſcriptum מָרְאָה ſuo in codice legiſſe, ut hodienum referente de Roſſio in Scholiis Critt., in pluribus codicibus exſtat, illudque aliis vocalibus enunciaſſe], hoc eſt, παραπικραίνουσα, quod nos poſſumus dicere: Deum *amarum faciens*, id eſt, tuo vitio dulcem Dominum atque clementem vertens in amaritudinem, ut qui miſereri vult punire cogatur." Verum *exacerbans* ſ. *provocatrix* eſſet מַמְרָה, Participium Hiphil verbi מָרָה, cf. Pſ. CVI, 33. Chaldaeus cur וַי דִמוֹחְיָא *vae ei quae feſtinat* verterit, dicere non habeo, niſi forſan מוֹדְאָה (cum Daleth) legerit, a דָאָה *volavit*, Deut. XXVIII, 49. Pſ. XVIII, 11. Hebraei מוֹרְאָה vulgo *foedatam, inquinatam* interpretantur, ad verbum a רְאִי derivatum, cui *ſimeti* ſignificatum tribuunt Nah. III, 6., ſed perperam, vel a מֻרְאָה *ingluvies* Levit. I, 16., quae et cibi et ſordium eſt receptaculum. Unde et nonnulli noſtram phraſin exponunt: *vae ingluviei*, i. e. urbi Hieroſolymitanae, quae eſt quaſi ingluvies et receptaculum opum, per avaritiam, fraudem et vim partarum. DRUSIUS a רְאִי, παράδειγμα, *ſpectaculum* (vid. not. ad Nah. III, 6.) et הֶרְאָה παραδειγματίζειν, noſtrum מוֹרְאָה παραδειγματιζομένην, i. e. *oſtentui habitam*, vel *infamiae expoſitam* interpretatur, ut ſignificetur urbs, quae vitiis ac ſceleribus infamem ſe reddidit. Quod et nos olim adſcivimus. Sed non ſine ratione A COELLN veretur, ut illa verbi רָאָה ſignificatio ex uſu

ufu loquendi vel analogia linguae Hebraicae fatis poffit comprobari. Quare adftipulor Viro Doctiffimo, מוֹרְאָה pro מֹרָה pofitum capienti, Participio verbi מָרָה *rebellis fuit*, inferto א vel ut matre lectionis, ut in מְלָאכִים pro מְלָכִים 2 Sam. XI, 1., vel quod forma adhibebatur a verbo cognata מְרָא defumta. Quem fignificatum reddidit fragmentum verfionis Graecae apud Montefalconium per *ἀϑετοῦσα*. Quod fequitur, נִגְאָלָה, veteres omnes *redemtam*, *liberatam* vertunt. LXX *ἀπολελυτρωμένη*, Chaldaeus מְתְפָּרְקָא, Syrus ܦܪܝܩܬܐ, Hieronymus *redemta*, quod in Commentario exponit: „captivitatibus tradita et rurfum redemta." Id tamen huic contextui vix aptum. Affumendus potius *contaminandi*, *polluendi* fignificatus, quem hebraeum גָּאַל communem habet cum Chaldaico גְּעַל. Unde et Jef. LIX, 3. כַּפֵּיכֶם נְגֹאֲלוּ בַדָּם *manus veftrae pollutae fanguine*. Vid. et Mal. I, 7. 12. Thren. IV, 14. Eft igitur urbs נִגְאָלָה *polluta* caedibus, rapinis, aliisque fceleribus. Vocem hujus Verfus poftremam, הַיּוֹנָה, plures interpretes *columbae* fignificatione capiunt. Ita LXX *ἡ περιστερά*, quod fequutus Hieronymus, qui in Commentario de hujus appellationis ratione ita differit: „Multi putant propter confequentiam fermonis dici adverfum Niniven, de qua fupra [II, 13.]: *et perdet Affyriam, et ponet Niniven in folitudinem*. Sed nunquam Scriptura Niniven *columbam* vocaret, licet in Jeremia [XLVI, 16.] *a facie gladii columbae* de Nabuchodonofor quidam dictum putent. Sed fciendum, quod alii e contrario afferant, pro *columba* ibi poffe intelligi Ἑλλάδα, id eft, *Graeciam* [cf. de hac fententia Grotii not. ad Jer. XXV, 38. et J. D. Michaelis *Supplemm.* p. 1096.]..... Omnis itaque contra Jerufalem fermo eft: *Vae civitas*, quondam *columba*, femper peccans." Jarchi Hierofolymam *columbam* eodem fenfu appellari cenfet, quo Ephraim ab Hofea VII, 11. vocatur יוֹנָה פוֹתָה אֵין לֵב *columba ftolida, vecors*. Sed multo concinnior prodibit fenfus, fi cum Kimchio noftrum יוֹנָה *opprimentem* interpretamur, a verbo יָנָה, cujus Futurum

Pf.

Pſ. LXXIV, 8. נִינָם יָחַד *opprimamus eos ſimul*, cunctos. Hinc Jerem. XLVI, 16. L, 16. et חֶרֶב הַיּוֹנָה *gladius oppreſſionis*, ſeu *exitii*, ut Michaelis mavult in *Supplemm.* p. 1096., et Jerem. XXV, 38. מִפְּנֵי חֲרוֹן הַיּוֹנָה *propter iram exitii*, i. e. quae exitium effert. Sed noſtro loco Hieroſolyma apte vocatur *urbs opprimens*, i. e. continente poſito pro contento cujus cives opprimunt pauperes et infirmos. Forſan idem voluit Chaldaeus exprimere, dum vertit: דְּמַסְגְּיָא לְאַרְגָּזָא *quae multiplicat irae provocationem.*

2. לֹא שָׁמְעָה בְּקוֹל *Non eſt audiens vocem*, non auſcultat voci doctorum ſuorum, עַבְדוֹהִי נְבִיַּיָּא *ſervorum ſuorum, prophetarum*, ut Chaldaeus recte addit. Idem Hieroſolymitanis exprobrat Jeremias VII, 24. 26. 28. IX, 12. לֹא לָקְחָה מוּסָר *Non recipit diſciplinam*, non patitur ſe inſtitui et erudiri. בַּיהוָה לֹא בָטָחָה *In Jova non eſt confiſa*, „ſed modo in Aſſyrio, modo in Aegyptio, modo in Chaldaeis, ſaepe et in eorum idolis." Grotius. אֶל־אֱלֹהֶיהָ לֹא קָרֵבָה *Ad Deum ſuum non appropinquavit*, Jovam non coluit. *Deo appropinquare* dicitur, qui eum veneratur et precibus adit. Hinc ait Jeſajas XXIX, 13. *Hinc populus appropinquat ore ſuo, et labiis ſuis honorant me, cor autem ſuum procul removet a me.* Chaldaeus: וּלְפוּלְחַן דֶּאֱלָהָא לָא אִתְקָרְבַת *et ad cultum Dei non acceſſit.*

3. שָׂרֶיהָ בְקִרְבָּהּ אֲרָיוֹת שֹׁאֲגִים *Principes ejus* (urbis) *in medio ejus leones rugientes.* Cf. Prov. XXVIII, 15. *Leo rugiens et urſus discurrens eſt dominator improbus tenui plebeculae.* Vid. et Ezech. XIX, 1. ſeqq. XXII, 25. Pares autem erant leonibus crudelitate et ſaevitia, tum etiam qui terrori erant ſubditis ſuis. Leo enim rugitu ſuo terrorem incutit ceteris animantibus. Vid. Bocharti *Hieroz.* P. I. L. III. C. II. T. II. p. 25. edit. Lipſ. Nomen femininum אֲרָיוֹת, quia de *principibus* dicitur, cum maſculino שֹׁאֲגִים conſtruitur, nam in metaphoricis vocabulis *ſenſus* ratio haberi ſolet, ut Ezech. XXXIV, 11. ſeqq. צֹאן modo tanquam *femininum*, modo, quia Iſraelitae ſignificantur, tanquam maſcu-

mafculinum plurale tractatur. Vel poffis שֹׁאֲגִים cum שָׂרֶיהָ junctum, vertere: *principes ejus* tanquam *leaenae rugiunt.* שֹׁפְטֶיהָ זְאֵבֵי עֶרֶב *Judices* ejus *lupi vefpertini.* „A temporis circumftantia,“ inquit Drusius, „notat lupos faevos ac rapaces, qui vefpere graffantur, cum pecudes abiguntur in ftabula. Tum enim defperatio adeft praedae confequendae, conclufis intra fepta animalibus. Ad haec praefens urget fames. Accenditur enim rabies in lupis, qui toto die nullam praedam egerunt.“ Cf. notata ad Hâbac. I, 8. p. 348. Quae fubjiciuntur, לֹא גָרְמוּ לַבֹּקֶר, plures fic interpretantur: qui *non exoffant mane*, i. e. vefpertinam praedam ftatim it . cum offibus devorant, ut mane ne offa quidem rodenda reliqua habeant. Sed vere a Coelln monuit, expeditiorem fieri fenfum, fi verbum גָּרַם h. l. cum veteribus *fervandi, reponendi* fignificatu capimus, qui nec alienus eft a vi primaria *fecandi*, *abfcindendi* huic verbo propria, eaque confpicua in Syriaco ܓܪܡ *abfcidit*, et Arabico جرم *abstulit*, i. q. قطع. „Verba enim,“ addit, „quibus primaria eft vis fecandi, transferri folent ad notionem *refervandi, recondendi.* Veluti בָּדַל *abfcidit*, *feparavit*, cum ל conftructum fignificat *refervavit*, ut Deut. XXIX, 20. וְהִבְדִּילוֹ יְהוָה לְרָעָה *refervavit eum Deus ad calamitatem;* et אָצַל *abstulit*, cum ל *repofuit alicui*, Genef. XXXVII, 36. הֲלֹא אָצַלְתָּ לִי בְּרָכָה *annon mihi quoque benedictionem quandam repofuifti?*“ Recte Graecus Alexandrinus vertit: *οὐχ ὑπελίποντο εἰς τὸ πρωΐ.* Chaldaeus: לָא מוֹרִיכִין לְצַפְרָא *non prorogantes ad tempus matutinum.* Syrus: ܘܠܐ ܡܣܟܝܢ ܠܨܦܪܐ *nec exfpectant ad matutinum.* Lutherus: *die nichts laffen bis auf den Morgen überbleiben.* לַבֹּקֶר recte a Coelln obfervat non fignificare *matutino tempore*, fed *εἰς τὸ πρωΐ*, *in mane*, *diem craftinum*, ut Exod. XXXIV, 35. לֹא יָלִין לַבֹּקֶר *non pernoctabit* (adeps agni pafchatis) *ad diem craftinum.* Igitur lupis, vefpertino tempore ita faevientibus, ut de praeda capta nihil ad diem craftinum reponant, vates comparat inexplebilem judicum rapacitatem, de qua et Eze-

Ezechiel eadem adhibita imagine queritur XXII, 27. שָׂרֶיהָ בְקִרְבָּהּ כִּזְאֵבִים טֹרְפֵי טָרֶף *principes ejus* (Hierofolymae) *quafi lupi rapientes praedam.* Hieronymus: „Defcribuntur quoque principes ejus, et judices, et prophetae, et facerdotes, ut in civitate populum, et in his, quae dixi, nominibus dignitatum, principes accipiamus. Principes igitur ejus quafi leones femper verfabantur in praedis, et ad effundendum fanguinem fubjectorum; judices ejus rapaces, non dimittentes aliis quod poffint rapere."

4. נְבִיאֶיהָ פֹּחֲזִים *Prophetae ejus temerarii, f. impudentes,* ex ufu Syriaci ܦܚܙܐ *impudicus, protervus,* non pudent mendacia proferre. Alii *futiles, leves* interpretantur. Verbi פָּחַז notionem primariam Hebraeis a Coelln fitam exiftimat in *vacuitate.* Nam Jud. IX, 4. junguntur אֲנָשִׁים רֵיקִים וּפֹחֲזִים *homines nihili et protervi;* et nomina פַּחַז Genef. XLIX, 4., et פַּחֲזוּת Jerem. XXIII, 32. refpondent nomini שֶׁקֶר *mendacium* ut fynonymo. Haec vero *vacuitatis* notio deinde ad mendacium, fraudulentiam transferebatur. Chaldaeus h. l. נְבִיֵּי שִׁקְרָא דִּי בְגַוַּהּ בָּאֲשִׁין *pfeudoprophetae qui funt in medio ejus male agunt.* LXX: Οἱ προφῆται αὐτῆς πνευματοφόροι. Hieronymus: „Prophetae ejus *infanientes,* five *ftupentes,* quod Hebraice dicitur *Phoezim,* et Aquila transtulit θαμβευταί, loquebantur quafi ex ore Domini, et omnia contra Dominum praedicabant." Ita Ezechiel de pfeudoprophetis fuae aetatis XXII, 28.: *Dicunt: ita loquutus eft Dominus Deus, quum tamen non fit loquutus.* אַנְשֵׁי בֹּגְדוֹת *Viri perfidiarum,* perfidia infignes, quia alios mendacibus vaticiniis decipiunt. Chaldaeus: גַּבְרִין שַׁקְרִין *homines mendaces.* כֹּהֲנֶיהָ חִלְּלוּ קֹדֶשׁ *Sacerdotes ejus pollunt fanctum,* quod quidam exponunt: profanant Sanctuarium, Templum. Sed omnes omnino res facrae nomine קֹדֶשׁ comprehendi videntur, ut fenfus fit: non discernunt facra inter et profana, facra mifcent profanis, ut Ezechiel de facerdotibus queritur XXII, 26. וַיְחַלְּלוּ קָדָשַׁי בֵּין־קֹדֶשׁ לְחֹל לֹא הִבְדִּילוּ *polluunt facra mea, inter facrum et*

et profanum nullum discrimen faciunt. Cf. et Mal. I, 12. Hieronymus: „Sacerdotes in loco Sanctuarii commifere facrilegium, et quum contra legem facerent, ex lege victimas offerebant." חָמְסוּ תוֹרָה *Vim inferunt legi,* callida ac perverfa interpretatione corrumpunt legem, ejusque verba intervertunt, ea quafi violenter in alium fenfum detorquendo. Eadem iisdem verbis in facerdotibus reprehendit Ezechiel XXII, 26. Eodem pertinet quod dicit Jeremias II, 8. *Sacerdotes non dicunt: ubi eft Jova?* וְתֹפְשֵׂי הַתּוֹרָה לֹא יְדָעוּנִי *et tractantes legem me ignorant.* Jarchi verbum חָמַס *rapiendi* fignificatu h. l. capit, ut phrafis noftra proprie fonet: *rapiunt legem,* fubtrahunt legem aliis, unde verborum noftrorum fenfum ita exponit: „Non docent legem eos, qui ipfos de ea confulunt."

5. יְהוָה צַדִּיק בְּקִרְבָּהּ לֹא יַעֲשֶׂה עַוְלָה *Jova juftus in medio ejus* civitatis habitat, *non faciet perverfum,* non committet, ut haec fcelera veftra abeant impunita; nam hoc iniquum effet, et a natura ipfius alienum. Deuter. XXXII, 4. *Dei opus perfectum, et omnes viae ejus judicium; Deus fidelis et expers iniquitatis; juftus et rectus ipfe eft.* Chaldaeus: יְיָ זַכָּאָה אֲמַר לְאַשְׁרָאָה שְׁכִינְתֵּיהּ בְּגַוַּהּ לֵית קֳדָמוֹהִי לְמֶעְבַּד שְׁקַר *Jova juftus dicit fe collocaturum majeftatem fuam in medio ejus, coram eo non fit mendacium.* Quod fequutus Jarchi: „*Jova juftus, qui collocavit praefentiam fuam inter illos* (Judaeos), quare non poteft adfpicere mala illorum opera; nam ipfe juftus eft, nec iniquitas coram ipfo (fubfiftit)." Hieronymus: „Propterea quia illi egerunt injufte Dominus juftus non faciet iniquitatem; fed reftituit urbi peffimae quae meretur." בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר מִשְׁפָּטוֹ יִתֵּן לָאוֹר *Mane mane,* fingulis matutinis, quotidie, *judicium fuum profert in lucem,* per prophetas fuos, quorum opera utitur ad docendum populum leges et jura fua, qui hortando et monendo per fingulos dies id operam dant, ut eum ad meliorem frugem vocant, fed fruftra. Nam licet officio fuo probe fungantur, tamen nihil pro-

proficiunt. Minus bene noſtra verba exponit Hieronymus: „*Mane, mane,* id eſt manifeſte et ſine aliqua ambiguitate faciet de ea judicium.“ Videtur Judaeum ſuum magiſtrum ſequutus eſſe. Nam et Chaldaeus hunc locum ita interpretatur: הָא כִנְהוֹר צַפְרָא דְאָזֵל וְתַקִּין כֵּן דִינֵיהּ נָפֵק לְאַפְרָשׁ *ecce ſicut lux aurorae, quae progreditur et dirigitur, ſic judicium ejus prodit ut discernat.* Sed בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר ſignificare *ſingulis matutinis* nequit dubium eſſe inſpicientibus loca Exod. XVI, 21. Jeſaj. L, 4. Atque מִשְׁפַּט יְהוָֹה h. l. indicat *leges Jovanas,* praecepta et ſtatuta, quae Jova ab hominibus vult obſervari et ſecundum quae ipſi judicantur, abſolvuntur vel damnantur, ut ſupra II, 3. Pſ. CXLVII, 29. Jerem. V, 4. 5. VIII, 7. Et Jeſaj. LI, 4. מִשְׁפַּט יְהוָֹה et תּוֹרַת יְהוָֹה tanquam ſynonyma uſurpantur. יִתֵּן לָאוֹר *Dat in lucem,* i. e. profert, notum facit. Sed a Coelln בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר *brevi,* tempore proxime inſtante, interpretatur, ut Pſ. XLVI, 5. Jeſaj. XXXIII, 2., מִשְׁפָּט vero de poenis a numine infligendis, ut infra III, 15. et ſaepius, verba denique יִתֵּן לָאוֹר *proferet in medium* exponit: eventum habebit, apparebit, manifeſtum fiet. לֹא נֶעְדָּר *Non deficit* officio ſuo, nunquam omittit talia agere. וְלֹא יוֹדֵעַ עַוָּל בֹּשֶׁת *Sed neſcit perverſus* populus *erubeſcere,* adeo callum obduxerunt in nequitia ſua, ut videantur omnem omnino pudorem exuiſſe. Jarchi: „Sed iſta omnia non revocant ad animum judices iniqui, ut erubeſcant coram juſto Deo, qui inter illos habitat.“ Hieronymus: „Sed iniquus Iſrael non cognovit confuſionem ſuam, nec intellexit idcirco ſibi illatas plagas, ut ageret poenitentiam.“ Similiter Jeremias VI, 15. *Pudore adſecti ſunt quod ſcelerate fecerunt, non pudet eos tamen, neque verecundari ſciunt.* Quae repetit VIII, 12. Et idem III, 3. *Quum interceptae ſunt pluviae, imberque ſerus deficiat, tu fronte meretricia pudere renuis.*

6. הִכְרַתִּי גוֹיִם *Exſcidi gentes,* ut documentum inde caperent mei, et alieno periculo cautiores evaderent. Jarchi: „Induxi poenam ſuper gentes, ut viderent et timerent, ut

ut mox Versu 7. dicitur." *Gentes* A COELLN monet non intelligendas esse finitimas, quarum exscidium, II, 4 — 15. adumbratum, adhuc futurum erat, ita ut de eo non potuisset loqui tanquam de re praeterita, nec, quod placuit aliis, decem tribus in exilium deductae ut vindictae divinae exemplum proponuntur, nam Israelitas jure non poterat insignire vocabulo גּוֹיִם, de gentibus proprio; sed veteres Palaestinae incolas, a majoribus, divina ope adjutis, exstirpatas. נָשַׁמּוּ פִּנּוֹתָם *Desolati*, vastati *sunt anguli eorum*, turres, munimenta, ut supra I, 16. Quidam per פִּנּוֹת significari putant principes et proceres, qui ut anguli molem aedificii, ita rempublicam sustinent et fulciunt. Sane Judic. XX, 2. פִּנּוֹת כָּל־הָעָם sunt *principes totius populi*. Vid. et 1 Sam. XIV, 38. Jes. XIX, 13. Quibus tamen minime congruit verbum נָשַׁמּוּ. Alii *extremitates*, i. e. fines populorum, ditiones eorum intelligunt. Sed malim vocem eodem sensu h. l. capere, quo supra I, 16. a Nostro est usurpata; cf. not. ad eum loc. Ita et Chaldaeus: אִצְדִּיאָה בִּרְנְיָתְהוֹן *vastata sunt palatia eorum*. הֶחֱרַבְתִּי חוּצוֹתָם *Vastavi plateas eorum*, hominibus vacuas eas feci, ut sequitur מִבְּלִי עוֹבֵר *a non transeunte*, ut nemo supersit qui transeat. Quae phrasis in summae desolationis descriptione et Jerem. IX, 9. 11. adhibita. Verba נִצְדּוּ עָרֵיהֶם nonnulli vertunt: *per insidias captae sunt urbes eorum*, quod צָדָה in Cal *venari, insidiari*, ut Exod. XXI, 13. notat. Sed recte jam Hieronymus ex usu consoni verbi Chaldaici *desolatae sunt urbes eorum* vertit. מִבְּלִי אִישׁ מֵאֵין יוֹשֵׁב *A non viro, a non habitatore*, ita ut sint absque ullis hominibus, qui habitent in illis. Ita et Jerem. II, 15. עָרָיו נִצְּתָה מִבְּלִי יֹשֵׁב *urbium suarum unaquaeque exscindetur ut nullus supersit incola*. Vid. et Jerem. IV, 7.

7. Ad urbem Hierosolymorum orationem convertit: אַךְ־תִּירְאִי אוֹתִי *attamen timebis me*, tot vicinarum gentium poenis erudita. תִּקְחִי מוּסָר *Accipies disciplinam*, sapies ex alieno malo. Eodem sensu dicitur Proverb. XXIV, 32.

רָאִיתִי לָקַחְתִּי מוּסָר *vidi accepi disciplinam.* וְלֹא־יִכָּרֵת מְעוֹנָהּ *Ne exscindatur habitaculum ejus,* populi (transit subito ad personam tertiam), ne cogar in te animadvertere urbem tuam exscindendo. מְעוֹנָהּ collective capiendum pro מְעוֹנֶיהָ *habitacula ejus* scil. urbis, ad eam enim referendum suffixum femininum. Qui מְעוֹנָהּ in singulari accipiunt, *templum* significari putant Hierosolymitanum, quo Jova peculiari modo habitare credebatur. מָעוֹן de templo dicitur quoque 2 Chron. XXXVI, 15. Chaldaeus: דְלָא יִפְסוֹק מְדוֹרֵיהוֹן מֵאַרְעָא בֵית שְׁכִינְתִּי *ne exscindat habitationes eorum e terra domus majestatis meae.* Verba quae sequuntur, כֹּל אֲשֶׁר־פָּקַדְתִּי עָלֶיהָ, interpretum quidam elliptice posita putant pro: וְלֹא יָבֹא עָלֶיהָ מִכֹּל הָרָעוֹת אֲשֶׁר פָּקַדְתִּי עָלֶיהָ *ac ne veniat super eam* quidquam *ex omnibus malis* illis, *quae* jam *mandaveram contra eam.* Alii ex Hebraeis haec verba ita exponunt: וְלֹא יִכָּרֵת כֹּל אֲשֶׁר־פָּקַדְתִּי וְצִוִּיתִי עָלֶיהָ מֵהַטּוֹבוֹת *et ne exscindatur* s. cohibeatur *quidquam e bonis illis, quae illis destinaveram,* quo prophetiae donum, et symbolum praesentiae divinae, שְׁכִינָה dictum, intelligunt, quibus templum secundum caruit. Ita Chaldaeus: כָּל טָבְוָן דַאֲמָרִית לְהוֹן אַיְתֵי לְהוֹן *omnia bona, quae dixi,* promisi, *eis, adducam eis.* Verum scite monuit A COELLN, nullam subaudire vocem necesse esse, praeter particulam כְּ *secundum,* ut verba ita sint vertenda: *secundum omnia quae decrevi contra illam,* i. e. ne, meliorem animi indolem praefracte repudiando, excisionem non evadat jam olim a me contra illam decretam. אָכֵן הִשְׁכִּימוּ הִשְׁחִיתוּ כֹּל עֲלִילוֹתָם *Veruntamen* tantum abest, ut aliorum exemplo meliora docti resipiscerent, quin etiam deteriores facti sunt, nam *mane surrexerunt corruperunt omnes actiones suas,* pessima sectati sunt studia. הִשְׁכִּימוּ *Mane surrexerunt,* i. e. studiosissime, ut Jerem. V, 8. VII, 13. 25. XI, 7. XXV, 3. 4. הִשְׁחִית עֲלִילוֹת *Corrumpere actiones suas* aut דַּרְכּוֹ *viam suam* dicitur is qui perperam et perdite agit, ut Genes. VI, 12. HIERONYMUS: „Feci tibi quidem haec, o Jerusalem, sed feci, ut timeres me et susciperes disciplinam, et non periret habitaculum tuum,

tuum, id est, templum, propter omnia scelera, quae gesseras. At e contrario habitatores Jerusalem, me eos ad poenitentiam provocante, quasi de industria et ex contentione diluculo surrexerunt, ut festinatione, qua ad me redire debuerunt, complerent omnes cogitationes suas, et opere demonstrarent, quod mente conceperant." Graecus Alexandrinus Versum in hunc modum transtulit: *Εἶπα, πλὴν φοβεῖσθέ με, καὶ οὐ μὴ ἐξολοθρευθῆτε ἐξ ὀφθαλμῶν αὐτῆς πάντα ὅσα ἐδίκησα ἐπ' αὐτήν· ἑτοιμάζου, ὄρθρισον, διέφθαρται πᾶσα ἐπιφυλλὶς αὐτῶν.* „Pro מְעוֹנָהּ יִכָּרֵת legit חֻבָּרְתוֹ מֵעֵינֶיהָ, pro אָכֵן וגו׳ expressit lectionem הָכִינִי הַשְׁכִּימִי הִשְׁחִיתוּ כֹל־עוֹלְלוֹתָם. Vox Hebraica עוֹלְלוֹת redditur Graeca *ἐπιφυλλὶς* Mich. VII, 1. Obad. Vs. 5., quam h. l. Cyrillus Alexandrinus hac ratione explicat: *ἐπιφυλλίδα φαμὲν τὰ μικρὰ τῶν βοτρύων, καὶ ἐν ὀλίγοις ὄντας ῥαξὶν, ἃ καὶ τοῖς φύλλοις ἐγκεχωσμένα διαλανθάνει πλειστάκις τὸν τοῦ συλλέγοντος ὀφθαλμόν.* Idem alloquutione *ἑτοιμάζου κ. τ. λ.* excitari putat hostes, ut exiguas regni Israelitici reliquias (racemationem) omnino perdant. In quo verum, arbitror, assequutus est sensum interpretis Alexandrini." A Coelln.

8. לָכֵן חַכּוּ־לִי *Quare*, quod moniti non emendamini (Vs. 7.), *praestolamini me*, ut vos expurgem, ut recte Kimchi addit, una cum ceteris orbis terrarum populis, cum severus judex terram sum invisurus, ut homines scelerum coarguam. Pios consolandi causa haec et quae sequuntur praenunciat. Recte Judaei Hieronymi tempore, uti refert in Commentario ad h. l., haec interpretati sunt de adventu Christi [Messiae] sui, „quem sperant venturum esse, et dicunt universis gentibus congregatis et effuso super eos furore Domini in igne zeli ejus terram devorandam." לְיוֹם קוּמִי לְעַד *Diem* (praestolamini) quo fiet *surgere meum*, quo exsurgam *ad praedam*, quo significatu עַד Genes. XLIX, 27. Jesaj. XXXIII, 23. occurrit. Verbum קוּם de Deo ad exercendas poenas, bellatoris instar ad proelium exsurgentis, prodeunte dicitur Ps. VII, 7. XVII, 13. Jesaj. II, 19. 21.

 „He-

„Herois imagine ad bellum properantis paſſim adumbratur Jova a vatibus, a Noſtro infra Vs. 15. 17. Populi vero Orientis, cum, ut fieri ſolet gentibus rudibus, praecipuus bellorum finis in capienda praeda conſpiceretur, et optima ſpoliorum pars Jovae, ut agminum Iſraeliticorum duci, rite conſecraretur; quidni deceret vatem de Deo bellatore *egredi ad praedam* eodem ſenſu quo *egredi ad pugnam* dicere, vel unam harum loquutionum cum altera permutare?“ a Coelln. Graecus Alexandrinus Hebraea ſic reddidit: *εἰς ἡμέραν ἀναστάσεώς μου εἰς μαρτύριον.* Nec aliter Syrus: ܒܝܘܡܐ ܕܩܐܡ ܐܢܐ ܠܣܗܕܘܬܐ *diem quo ſurgam ad teſtimonium,* i. e. ad vos coarguendos. Utrumque interpretem pro לָעַד legiſſe לְעֵד patet. Chaldaeus: לְיוֹם אִתְגְּלִיוּתִי לְמֵדָן *diem quo revelabor ad judicium.* Videtur עֵד a verbo יָעַד, in Hiphil *ad judicium vocavit,* collatis formis nominum עֵצָה a יָעַץ, דֵּעָה a יָדַע, derivaſſe et ſignificatione *judicii* accepiſſe. Quum עַד ſaepius *aeternitatem, perpetuitatem* notare conſtet, erant, qui לָעַד *in perpetuum* vertere mallent, cujus ſenſum uti eorum quae proxime praecedunt, expoſuit Abarbenel hoc modo: „Quia quod praenunciat poſt longum tempus eſt eventurum, hinc neceſſe habebat dicere: *praeſtolamini me, dictum Jovae,* q. d. licet haec res diu differatur, ne tamen deſperate, ſed ſemper me praeſtolamini, quia certiſſime veniet dies ille, quo ſurrecturus ſum *in aeternum,* non ſicut in Aegypto et in Babele ſurrexi, ut poſtea alia ſequatur ruina, ſed haec ſurrectio die illo magno et tremendo erit in aeternum et omnem perpetuitatem, ut eam non excipiat clades alia quamdiu terra durabit.“ Sed ut taceamus, *in perpetuum* alias לָעַד dici (cum Camez praefixo ſuppoſito, pro לְהָעַד), veluti Mich. VII, 18. Pſ. XXI, 7. XXII, 27.; illa interpretatio contextui nimis multa infert, uti vere monuit a Coelln. Hieronymus: „Ubi nos tranſtulimus: *in die reſurrectionis meae in futurum,* et omnes interpretati ſunt *in teſtimonium,* Hebraeus, qui me in Scripturis inſtituit, afferebat *Laed* in praeſenti

loco

loco magis *εἰς ἔτι*, id eſt, *in futurum*, debere intelligi, quam: *in teſtimonium*. *Ed* enim, quod ſcribitur per literas Ain et Daleth, *ἔτι* et *μαρτύριον*, id eſt, *futurum* et *teſtimonium* intelligi." Sane cum accentu majore עָד ſcribitur pro עַד, ut in formula ſatis nota לְעוֹלָם וָעֶד Pſ. IX, 6. X, 16. XXI, 5. Et quum et hic accentus Atnach poſitus ſit, conjici poſſit, fuiſſe olim codices, in quibus לָעַד h. l. ſcriptum fuerit. כִּי מִשְׁפָּטִי לֶאֱסֹף גּוֹיִם *Nam judicium meum* tam in Judaeos quam in ceteros populos exercendum hoc erit, *ut congregem gentes*, cf. Joel IV, 11. בְּאֵשׁ קִנְאָתִי תֵּאָכֵל כָּל־הָאָרֶץ *Igne zeli mei devorabitur tota terra*, omnes terricolae. Ita Geneſ. XLI, 57. וְכָל־הָאָרֶץ בָּאוּ מִצְרַיְמָה *omnis terra*, i. e. omnes terrae incolae venerunt Aegyptum. Chaldaeus: כָּל רְשִׁיעֵי אַרְעָא *omnes impios terrae* reddidit. *Zelus Jovae* pro *ira ejus*; cf. Ezech. XXII, 31. *Effundam ſuper eos furorem meum*, בְּאֵשׁ עֶבְרָתִי כִּלִּיתִים *igne irae meae eos conſumam*.

9. כִּי־אָז אֶהְפֹּךְ אֶל־עַמִּים שָׂפָה בְרוּרָה *Nam tum*, cum ſupplicium ſumpſero de populis, *convertam ad populos*, qui reliqui erunt e communi clade, *labium purum*, quod Chaldaeus ſic reddidit: אֲשַׁנֵּי עַל עַמְמַיָּא מַמְלַל חַד בְּחִיר *convertam in omnes gentes ſermonem unum electum*, i. e. ita mutabo populos, ut de Deo caſte et ſentiant et loquantur, ut eum ſancte et religioſe colant; ita enim prius hoc hemiſtichium exponitur poſteriore: לִקְרֹא כֻלָּם בְּשֵׁם יְהוָה לְעָבְדוֹ שְׁכֶם אֶחָד *ut invocent omnes illi nomen Jovae, ut eum colant humero uno*, i. e. ſummo conſenſu; metaphora tracta a bajulis, qui oneri ex aequo ſupponunt humerum. Plures Judaei interpretes per שָׂפָה בְרוּרָה *linguam Hebraicam* intelligunt, qua uſuri ſint mortales in poſterum, quemadmodum praedicit Jeſajas XIX, 18. *Die illa in Aegypto erunt quinque urbes, quae linguâ Cananaeâ loquentur*. Eo autem hoc videtur indicari, fore ut urbium illarum incolae recipiant mores, inſtituta et religionem eorum, quorum lingua ſint uſuri. Sic cum Perſarum rex Eſth. I, 22. edixiſſe legitur,

ut

ut unusquisque מְדַבֵּר בִּלְשׁוֹן עַמּוֹ *loquatur lingua populi ſui,* hoc ſignificatur, vivendum cuique eſſe more patrio, et ſervandam conſuetudinem popularium ſuorum. Seneca quoque dixit *Epiſt.* 13. *Non loquor tecum Stoica lingua, ſed hac ſubmiſſiore,* i. e. non ſecundum praecepta et inſtituta Stoicorum. Quodſi igitur h. l. לָשׁוֹן בְּרוּרָה *linguâ purâ,* qua populi alii ſint uſuri, cum Hebraeis ſermonem Hebraeum intelligimus, ſenſus noſtrorum verborum hic erit: omnes populos ſequuturos eſſe leges, inſtituta et religionem Hebraeorum, i. e. Jovam culturos. Atque hoc modo Judaeos Hieronymi tempore verba noſtra intellexiſſe, ipſe refert in Commentario ad h. l.: „Sicut ante aedificationem turris [Babylonicae] fuit, quando una lingua omnes populi loquebantur, ita converſis omnibus ad cultum veri Dei, loquuturos Hebraice, et totum orbem Domino ſerviturum." LXX pro Hebraicis: אֶהְפֹּךְ אֶל־עַמִּים שָׂפָה בְרוּרָה haec poſuerunt: *μεταστρέψω ἐπὶ λαοὺς γλῶσσαν εἰς γενεὰν αὐτῆς.* De qua interpretatione Hieronymus, „Notandum, quod in eo loco, ubi nos interpretati ſumus: *reddam populis labium electum,* pro *electo* Septuaginta dixerunt: *in generationem ejus,* ut ſubaudiatur: *terrae.* Et hinc error exortus eſt, quod verbum Hebraicum *Barura,* quod Aquila et Theodotio *electum,* Symmachus *mundum* interpretatus eſt, Septuaginta legerunt *Badura* [בדורה], *Res* literam *Daleth* exiſtimantes, propter elementi nimiam ſimilitudinem, quod parvo apice diſtinguitur."

10. מֵעֵבֶר לְנַהֲרֵי־כוּשׁ *Et trans flumina Cuſchaeae,* i. e. e regionibus, quae ſitae ſunt ultra flumina terrae Cuſch, et remotiſſimis etiam locis, ſcil. יוֹבִילוּן מִנְחָתִי *adſerent mihi munera,* quod, recte monente Jarchio, ex altero hemiſtichio eſt ſubaudiendum. Vox עֵבֶר eodem h. l. modo conſtruitur, quo Deut. XXX, 13. et 2 Par. XX, 2. מֵעֵבֶר לַיָּם, ad verb. *ab ulteriore parte ſ. ora,* quae eſt *mari,* i. e. ultra mare. Ceterum regionum לְנַהֲרֵי־כוּשׁ mentio quoque ſit Jeſaj. XVIII, 2, ad quem loc. vid. not. Chaldaeus h. l. כוּשׁ

vertit

vertit הוֹד, *India.* De כּוּשׁ fenfu et latiore de terris omnino ad auftrum fitis, et ftrictiore de Aethiopia ufurpato, vid. libr. noftr. *Handbuch der bibl. Alterthumsk.* Vol. I. P. I. p. 210. עֲתָרַי *Supplices mei*, qui me precibus adeunt, adeoque Deum fuum me colunt. בַּת־פּוּצַי Jarchi recte exponit כְּנֵסִיַּת נְפוּצוֹתַי אֲשֶׁר הֲפִיצוֹתִי *congregationem disperforum meorum, quos ego disperfi.* יוֹבִלוּן מִנְחָתִי *Afferent munus meum,* i. e. oblationes, facrificia, quae mihi debentur. Alii inter Hebraeos interpretes עֲתָרַי בַּת־פּוּצַי pro Accufativis habent, ut vertendum fit: *e regionibus trans fluvios Cufchaeae fupplices meos disperfosque tunquam munus mihi afferent*, ut fignificetur, munus, quod Jovae fit afferendum, fore ipfos Judaeos disperfos per loca, quae funt ultra flumina Aethiopiae. Ita Chaldaeos: מֵעִבַּר לְנַהֲרֵי הוֹדוּ בְּרַחֲמַיו יְתוּבוּן גָּלְוָת עַמִּי דְּאִתְגְּלִיאָה וִיהוֹן מַיְתָן לְהוֹן הָא כְּקוּרְבָּנִי *E transfluviatilibus partibus Indiae per miferationes revertentur exfules populi mei, qui deportati fuerant, eosque adducent quafi oblationem meam.* Eadem fententia Jefaj. LXVI, 19. 20., ubi praedicitur, fore, ut gentes remotiffimae Judaeos inter fe disperfos tanquam Jovae munus adducant. „Infignem lectionis varietatem textus exhibet verfionis Alexandrinae. Legitur enim in codice Vaticano, Cyrillo, Hieronymo: *ἐκ περάτων ποταμῶν Αἰθιοπίας προσδέξομαι ἐν διεσπαρμένοις μου, οἴσουσι θυσίας μοι, de finibus fluminum Aethiopiae fufcipiam disperfos meos, afferent victimas mihi.* Sed in codice Alexandrino: *ἐκ περάτων ποταμῶν Αἰθιοπίας οἴσουσι θυσίας μοι*, omiffis vocabulis *προσδέξομαι ἐν διασπαρμένοις μου.* In Theodoreto denique et Arabe: *προσδέξομαι τοὺς ἱκετεύοντάς με*, أَقْبَلُ ٱلَّذِينَ يَتَضَرَّعُونَ إِلَيَّ [male in Polyglottis أَقْبَلُوا legitur]. In quibus duplicem invenisse nobis vifi fumus vocis עֲתָרַי interpretationem, unam verbo *προσδέξομαι*, alteram verbis *ἱκετεύοντάς με* expreffam. Quarum prior, verbo עָתַר fignificatione *preces exaudiendi, προσδέχεσθαι τὴν δέησιν*, Pf. VI, 9., qua pollet Niphal נֶעְתַּר, accepto,

accepto, in Participio forsan נַעְתַּר *exaudiens sum*, exaudiam, legit; posterior fluxit, uti videtur, e Symmacho, cujus apud Theodoretum exstat interpretatio: ἱκετεύοντά με τέκνα τῶν διεσπαρμένων ὑπ' ἐμοῦ." A COELLN.

11. בַּיּוֹם הַהוּא לֹא תֵבוֹשִׁי מִכֹּל־עֲלִילֹתַיִךְ אֲשֶׁר פָּשַׁעַתְּ בִּי *Die illa non pudefies ob omnes actiones tuas*, non pudebit te ullius actionum tuarum, *quibus in me peccasti*, i. e. nihil facies tale, quale hactenus fecisti, nihil committes, ob quod pudere debeas. כִּי־אָז אָסִיר מִקִּרְבֵּךְ עַלִּיזֵי גַּאֲוָתֵךְ *Tunc enim amovebo e medio tuo superbientes fastus tui*, i. e. tuos, quae fastuosa es. Alii *superbiâ populi Hebraici* significari existimant templum Hierosolymitanum, et alia bona, quibus superbientes Judaei et nimium sibi placentes impune se suae libidini indulgere posse opinarentur. וְלֹא־תוֹסִפִי לְגָבְהָה עוֹד בְּהַר קָדְשִׁי *Nec addes efferre te amplius in monte sanctitatis meae*. „*Superbiae* est, legem contemnere, quod fecerant ipsi sacerdotes in templo, supra Vs. 4., hoc est quod Num. XV, 30. dicitur *peccare* בְּיָד רָמָה, i. e. *per superbiam* [imo: sciens et volens, proterve]." GROTIUS. לְגָבְהָה Infinitivus cum He paragogico pro לְגָבֹהַּ, ut Exod. XXIX, 29. לְמָשְׁחָה *ad ungendum*, pro לִמְשֹׁחַ.

12. וְהִשְׁאַרְתִּי בְקִרְבֵּךְ עַם עָנִי וָדָל *Et reliquum faciam in medio tui populum afflictum et tenuem*, i. e. modestum, mansuetum et mitem, minime fastuosum, oppositum ei, de quo Versu superiore. Explicat se ipsum dum addit: וְחָסוּ בְּשֵׁם יְהוָה *et* qui *recipiunt se ad nomen Jovae*, spem salutis suae ponunt in Jova. De verbo חָסָה vid. not. ad Ps. II, 12. KIMCHI notat, עָנִי h. l. idem esse quod עָנָו, quod *mitem mansuetumque* significat, ut Zach. IX, 9., ubi Messias asino dicitur vehendus עָנִי *humilis*, i. e. demisse, modeste. Chaldaeus vertit: עַם עִנְוְתָן וּמְקַבֵּל עוּלְבָּן *populum mansuetum et qui recipit contumeliam*, qui contumeliis expositus est s. erat. „Amiserunt enim opes et divitias in exsilii miseriis," ut ABARBENEL notat.

13

13. כִּי־הֵמָּה יִרְעוּ וְרָבְצוּ וְאֵין מַחֲרִיד *Nam ipſi paſcent et cubabunt, et nemo qui exterreat* eos, i. e. tuto ac ſecure habitabunt, nihil periculi eis ab improbis erit. Eadem formula ſumma ſecuritas deſcribitur Levit. XXVI, 6. Jeſaj. XVII, 2. Mich. IV, 4.

15. הֵסִיר יְהוָה מִשְׁפָּטַיִךְ *Removit Jova judicia tua,* poenas a gentibus exteris tibi inflictas, mala quae ab eis pertuliſti. מִשְׁפָּטִים h. l. ſunt calamitates ex judicis ſupremi decreto perferendae, ut Ezech. V, 8. Jarchi recte exponit: יְסוּרַיִךְ *caſtigationes tuas*, et Gallice *juſtices*. Sed Chaldaeus: אַגְלֵי דַיָּנֵי שִׁקְרָא מִגַּוִּיךְ *deportavit judices falſitatis e medio tui*. Nomen abſtractum מִשְׁפָּטִים pro concreto שֹׁפְטִים cepit, reſpectu forſan habito judicum ſupra II, 3. caſtigatorum. פִּנָּה אֹיְבֵךְ *Abſtulit hoſtes tuos*, ut auferri ſolent ſordes et purgamenta. Nam de domo everrenda verbum פִּנָּה dicitur Levit. XIV, 36. „LXX et Arabs: λελύτρωταί σε ἐκ χειρὸς ἐχθρῶν σου, quod ad verbum Hebraice eſſet: פָּדָה אוֹתָךְ מִיַּד אוֹיְבַיִךְ. Legerunt fortaſſe פָּדָה אוֹיְבַיִךְ, et, quod ſenſus inde prodibat ineptus, ſua ex conjectura vocabula ἐκ χειρὸς adjecerunt. Quod ſequutus eſt Syrus. Rectius Chaldaeus et Vulgata: פַּלֵּי בַּעֲלֵי דְבָבַיִךְ *avertit* (legendum forſan *everrit*, ut ſimili lapſu Luc. XV, 8. *evertit*, pro *everrit* ſcriptum invenitur) *inimicos tuos.*“ a Coelln. מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל יְהוָה בְּקִרְבֵּךְ *Rex Iſraelis, Jova, in medio tui* verſabitur. Cf. Jeſaj. LII, 7. לֹא תִרְאִי רַע עוֹד *Non videbis,* experieris *malum ulterius*, ut Jer. V, 12. *Non ſuperveniet nobis malum,* וְחֶרֶב וְרָעָב לֹא נִרְאֶה *et gladium atque famem non videbimus,* non experiemur. Chaldaeus et Hieronymus vertunt: *non timebis malum,* quaſi pro תִרְאִי legiſſent תִירְאִי, uti eſt in Verſu proximo. Et ſunt etiamnum codices haud pauci a Kennicotto et de-Roſſio indicati, in quibus h. l. תִירְאִי reperitur. Hieronymus: „Judaei cum Chriſto [Meſſia], quem putant eſſe venturum, haec ſibi omnia repromittunt, quae nos, qui Chriſtum ſuscepimus, jam cum ipſo ſumus omnia conſequuti.“

16.

16. אַל־יִרְפּוּ יָדָיִךְ *Ne remittant se manus tuae*, ne desistas ab inceptis, et serva fidem jam susceptam. Nomen יָד h. l. ut masculinum tractatur, quum alias generis feminei esse constet.

17. גִּבּוֹר יוֹשִׁיעַ *Heros* ille apud te versaturus, Deus, *salvabit* te ab hostibus tuis quantumvis potentibus. יָשִׂישׂ עָלַיִךְ בְּשִׂמְחָה *Laetabitur de te gaudio*, quod vividius depingitur Jesaj. LXII, 5. *Ut sponsus laetatur de sponsa sua, ita de te laetabitur Deus tuus.* Formula שׂוּשׂ שִׂמְחָה legitur et Ps. XXVIII, 4. Graecus Alexandrinus nostra verba sic reddit: *ἐπάξει ἐπί σε εὐφροσύνην.* Pro יָשִׂישׂ interpretem יָשִׁית legisse A Coelln observat, ut Jesaj. XV, 9. *ἐπάξω ἐπὶ* est pro אָשִׁית עַל positum. Quod verbum impertiendi aliquid significatu occurrit Genes. IV, 25. יַחֲרִישׁ בְּאַהֲבָתוֹ *Silebit in amore tuo*, i. e. qua est erga te propensione silebit ad peccata tua, non redarguet ea, sed tibi condonabit. Chaldaeus: יִכְבּוֹשׁ עַל חוֹבָךְ בְּרַחֲמָתֵיהּ *abscondet peccata tua pro sua misericordia.* Cf. Mich. VII, 19. יִכְבֹּשׁ עֲוֹנֹתֵינוּ, ad quem loc. vid. not. Graecus Alexandrinus: *καινιεῖ σε ἐν τῇ ἀγαπήσει αὐτοῦ*, quod sequutus Syrus: ܘܢܚܕܬܟܝ ܒܚܘܒܗ *et redintegrabit te per amorem suum.* Pro יַחֲרִישׁ errore oculi legit יַחֲדִישׁ cum Daleth, additque Pronomen secundae personae, cujus in Hebraeo nullum est vestigium.

18. נוּגֵי מִמּוֹעֵד אָסַפְתִּי מִמֵּךְ הָיוּ מַשְׂאֵת עָלֶיהָ חֶרְפָּה] Versus impeditus, in quo explicando et veteres et recentiores magnopere inter se dissentiunt. Graecus Alexandrinus: *ὡς ἐν ἡμέρᾳ ἑορτῆς* (quae verba ad superiorem Versum trahit, conjungitque cum verbis, quae ibi praecedunt: *καὶ εὐφρανθήσεται ἐπὶ σοὶ ἐν τέρψαι, ὡς κ. τ. λ.*). *Καὶ συνάξω τοὺς συντετριμμένους σου οὐχὶ τὶς ἔλαβεν ὀνειδισμὸν ἐπ' αὐτήν.* Apparet hunc interpretem multis modis a nostro textu Hebraico recessisse. Pro נוּגֵי מִמּוֹעֵד legit כְּיוֹם מוֹעֵד; מִמֵּךְ accepit pro iis, qui *ex te dispersi* sunt (nisi forsan, ut A Coelln conjicit, מֻמְּכַיִךְ, Participium Hophal verbi נָכָה de-

depreſſit legerit); pro הָיוּ legit הוי, מַשְׂאֵת reſolvit in מי שאת. Cum Alexandrino interprete, qui, ut A Coelln monet, textum ſequitur ſingulis tantum literis a recepto recedentem, facilioremque fundentem ſententiam, Syrus convenit in eo, quod pro נוּגֵי מִמּוֹעֵד legit כְּיוֹם מוֹעֵד, et haec verba ad ſuperiorem Verſum traxit, dum ܐܝܟ ܕܒܝܘܡܐ ܕܥܐܕܐ *ſicut in die feſti* vertit. Cetera vero noſtri Verſus verba hoc modo reddidit: ܘܐܥܒܪ ܡܢܟ ܐܝܠܝܢ ܕܡܡܠܠܝܢ ܗܘܘ ܥܠܝܟ ܨܥܪܐ *et auferam a te eos, qui contumelioſa contra te loquebantur.* מַשְׂאֵת de *verbis prolatis* intellexit, quemadmodum מַשָּׂא *effatum*, de prophetarum oraculis dici conſtat. Hieronymus hunc Verſum ſic eſt interpretatus: *Nugas, quae a lege receſſerunt, congregabo, quia ex te erant, ut non ultra habeas ſuper eis opprobrium.* Ad quae in Commentario haec profert: „*Nugas*, ſive, ut Aquila interpretatus eſt, *translatos, qui a te receſſerunt, congregabo*, hoc eſt, hi qui per vitia atque peccata de tuo ſinu fugerant, et facti erant ſub daemonum poteſtate, redintegrato omnium ſtatu, venient ad te, et nequaquam ultra ſuper perditis filiis tuis patieris opprobria. Id quod diximus *nugas* ſciamus in Hebraeo ipſum Latinum eſſe ſermonem, et propterea a nobis ita, ut in Hebraeo erat, poſitum, ut noſſe poſſimus, linguam Hebraicam omnium linguarum eſſe matricem, quod non eſt hujus temporis diſſerere. Miror autem Aquilam et Septuaginta pro eo quod nos interpretati ſumus *erant*, interpretari voluiſſe *vae*, ſive *oi*, quod ſemper Aquila non pro plangendo, ſed pro vocando et invocando ponit: *Haja* enim, cujus verbi initium eſt *ſum*, praeteritum tempus numero plurali ſignificat *erant*, vel *fuerant*.“ Sed in Hieronymi verſione non ſolum illud eſt improbandum, quod hebraico vocabulo נוּגֵי latini ſimilis ſoni ſignificationem tribuit, verum et quod מוֹעֵד *legem* interpretatur, quum ſemper *feſtum*, aut *locum feſto celebrando deſtinatum*, aut *coetum ad feſtum celebrandum congregatum* denotet. Chaldaica hujus Verſus interpretatio talis eſt: דִּי

הֲווֹ

הֲוֹו מְעַכְּבִין בִּיךְ זִמְנֵי מוֹעֲדַיִךְ אַרְחִיקֵת מִנַּיִךְ וַי עֲלֵיהוֹן עַל דַּהֲוו נָטְלִין זְיָנֵיהוֹן לְקִבְלַיִךְ וּמְחַסְּדִין לִיךְ *qui remorati ſunt* ſ. *impedierunt in te tempora ſolennitatis tuae expuli a te. Vae illis, quia portaverunt arma ſua contra te et opprobriis te affecerunt.* Eadem loci noſtri interpretatio legitur in Gemara Talmudis Babylonici Cod. בְּרָכוֹת *de Precationibus* Cap. IV. fol. 28. col. a. אמר ריב״ל כל המתפלל תפלה של מוספין לאחר ז׳ שעות לר׳ יהודה עליו הכתוב אומר נוגי ממועד אספתי ממך היו׳ מאי משמע דהאי נוגי לישנא דתברא הוא׳ כדמתרגם רב יוסף תברא אתי על שנאיהון דבית ישראל על דאחרו זמני מועדייא דבירושלם *Dixit Rabbi Joſua filius Levi: quicunque preces additicias poſt horam ſeptimam recitat, ſecundum R. Judam, de eo dicit Scriptura* (i. e. de eo valet quod ſcriptum Zeph. III, 18.): *Remotos a conventu, ſolennitate, conſumſi; ex te fuerunt. Quid ſignificat* נוּגֵי? *Habet* frangendi, ſ. perdendi *ſignificatum. Ita R. Joſeph haec verba interpretatur: exitium veniet ſuper oſores domus Iſraelis, propterea quod remorantur tempora feſta Hieroſolymis.* Ad quem locum Talmudicum Jarchi voci מִמּוֹעֵד hanc appoſuit adnotatiunculam: מחמת שהעבירו מועדי התפלות וחגים יהיו נוגים ואסופים וכלים *propterea quod non obſervarunt tempora precum et feſta, erunt removendi et abſumendi et perdendi.* Idem Jarchi noſtrum Zephanianum locum in Commentario ita expoſuit: נוּגֵי מִמּוֹעֵד אָסַפְתִּי׳ את המוצאים ממועדי שלא היו משמרים שבתות וימים טובים׳ אָסַפְתִּי׳ כליתי מִמֵּךְ הָיוּ׳ מעמך היו׳ מַשְׂאֵת עָלֶיהָ חֶרְפָּה׳ על אותה אשמה היה לך משאת חרפה׳ נוגי לשון הוצאה כמו הָגוּ סִיגִים׳ כַּאֲשֶׁר הוּגָה מִן־הַמְסִלָּה ואין שורשיה בתיבה אלא הגימ״ל לבדה *qui remoti ſunt a ſolennitatibus meis, qui non obſervarunt ſabbatha et dies feſtos, illos* אָסַפְתִּי, *i. e. conſumſi.* Ex te fuerunt, *i. e. ex populo tuo.* Onus (impoſitum) et opprobrium, *propter iſtum reatum fuit tibi onus opprobrii. Dictio* נוּגֵי *ſignificat* remotionem, *ut Proverb. XXV*, 4. Removete ſcorias, *et* 2 *Sam. XX*, 13. Quum remotus eſſet a via trita. *Nulla autem litera radicalis ſupereſt in voce illa praeter Gimel.* Sane נוּגִים ad verbum

יָגָה

יָגָה relatum *remotos* significare posse, non dubitare sinunt loca a Jarchio adducta. Arabibus quoque وجى in IV. Conjugatione denotat: *procul a se removit.* נוּגֵי מִמּוֹעֵד oppositi erunt τοῖς בָּאֵי מוֹעֵד, i. e. iis qui ad festa veniunt, Thren. 1, 4. Cum Chaldaeo interprete facit Grotius. „Valde," inquit, „mihi se hoc loco probat Chaldaeus: *Qui impedierunt festos dies tuos, eos procul a te segregabo. Vae illis, qui portaverunt opprobrium*, i. e. arma *contra illud*, i. e. contra libertatem festos dies agendi et sacrificandi, quod sine templo fieri non poterat. הגה est *removere.* Post ממך ponenda distinctio. היו pro הוי per *Vae* exponunt, praeter Chaldaeum, etiam LXX [et Aquila, vid. supra Hieronymi verba]. Illos populos intellige, de quibus diximus supra Vs. 15. [Samaritas, Ammonitas, Arabes, Philisthaeos], qui templi aedificationem impedire omni modo voluere [Neh. IV. et VI.]." Recentiores post Kimchium interpretes Hebraici quos vidi omnes, נוּגֵי interpretantur *moestos.* Ita enim Kimchi: „נוּגֵי, Adjectivum e forma Niphal, significatione יָגוֹן *moeroris*, ut Thren. I, 4. בְּתוּלֹתֶיהָ נוּגוֹת *virgines ejus moestae. Quum vox in statu regiminis sit posita abjectum est Mem, secundum regulam; praeterea enim* (in statu absoluto) *esset* נוּגִים. *Quod vero sensum loci attinet, observandum, vatem Sionem et Hierosolymam alloqui, q. d. filios moestos ob tempus liberationis* (longius procrastinatum), *omnes residuos tuos ad te colligam. Nominis* מַשְׂאֵת *sensus est: postquam magnum opprobrium diu pertulerunt.* עָלֶיהָ *Super eam, i. e. urbem Hierosolymitanam.* Alii, qui נוּגֵי *moestos* interpretantur, מוֹעֵד *festi* significatu sumunt, ut sensus sit: *moestos ob festa*, i. e. qui propterea lugent, quod festa consueta celebrare nequeant. Nam ter quotannis Hierosolymam itabant sacrorum causa; id exsilii tempore facere non poterant, hinc moerore afficiebantur. Fuisse jam inter antiquiores Hebraeos, qui נוגי h. l. *moestos* interpretarentur, apparet ex his Gemarae verbis, quae statim post ea, quae supra attulimus, sequuntur: אמר ר״א כל המתפלל תפלה

תפלה של שחרית לאחר ארבע שעות לר' יהודה עליו הכתוב אומר נוּגֵי מִמּוֹעֵד אָסַפְתִּי מִמֵּךְ · מאי משמע דהאי נוגי לישנא דצערנא הוא · דכתיב דָּלְפָה נַפְשִׁי מִתּוּגָה · רב נחמן בר יצחק אמר מהכתיב בְּתוּלֹתֶיהָ נוּגוֹת וְהִיא מַר־לָהּ *dicit R. Eleaſar: quicunque recitat preces matutinas poſt horam quartam, ſecundum R. Judam, de eo valet, quod Zephan. III, 18. ſcriptum eſt. Quid vero eo in loco denotat* נוּגֵי? *Habet* moeroris *ſignificationem, ut* תּוּגָה *Pſ. CXIX,* 28. *Eundemque ſignificatum illi tribuit R. Nachman, Iſaaci filius, e loco Thren. I,* 4. Eodem ſignificatu interpretes ex Chriſtianis tantum non omnes נוּגֵי ſumunt, quamvis nec hi in Verſus integri explicatione inter ſe conſentiant. Plerique tamen ita illum interpretantur: *Moeſtos propter ſolennitates,* quod eas in exteris terris more antiquo celebrare non poſſunt, *colligam, ex te erant,* i. e. ex civibus tuis, ideo in patrium ſolum eos reducam; *oneri* fuit *opprobrium ei,* i. e. probrum, quo affecta fuit in exilio, ei, congregationi moeſtarum, grave et oneroſum fuit. Alii ante מַשְׂאֵת e Verſus initio נוּגֵי repetentes, et praepoſitionem מ, poſterioris hemiſtichii ſenſum faciunt hunc: moeſtos propter *onus impoſitum ei,* propter *opprobrium,* ſcil. colligam. Sed quum מַשְׂאֵת nonnullis aliis, quibus occurrit, locis, veluti Jerem. XL, 5. Eſth. II, 18. Amos V, 11. *munus* denotet, eodem ſignificatu heic adſcito Ludov. de Dieu noſtrum Verſum ſic exponit: *dolentes ob ſolennitatem colligam, ex te ſunt, munus, ſuper quod opprobrium eſt,* i. e. pios omnes, qui dolent impeditas eſſe feſtorum ſolennitates, colligam, quia ex te ſunt, mi popule; tui ſunt, ad te pertinent, et ego eos tanquam donum tibi colligam, ſuper quod quidem jam opprobrium eſt. Addit tamen, ſi pro הָיוּ cum Chaldaeo, LXX et Aquila הוֹי legatur, ſenſum hunc aptum prodire: *dolentes ob ſolennitatem removebo ex te, vae dono, ſuper quod opprobrium eſt,* i. e. profanos Iſraelitas, qui dolent adeſſe feſti ſolennitatem, qua munera mihi offerenda ſunt, removebo ex te. Vae iis, qui ſolennitatis tempore munera probro digna offerunt! Quod tamen nimis quaeſitum eſſe, unus-

unusquisque sentiat ipse. Neque nomini מַשְׂאֵת unicum *muneris* significatum inesse, Lexica evolventi patet. Novam nostrum locum explicandi rationem nuper proposuit C. Theoph. Anton, Gymnas. Gorlic. Rect., in Programmate, quod inscripsit: *Capitis III. Zephaniae versio et nova Versum 18. exponendi ratio,* Gorlic. 1811. Ita vero Vir Doctissimus hunc Versum interpretatur: *qui moerore affecti sunt de festis diebus,* i. e. qui iis non laetantur, Deum non sincero animo colunt, sed potius lucro student diebus festis Jovae sacris, *auferam, a te erunt* remoti; *vexillum super* ea, urbe Hierosolymitana erit *opprobrium,* i. e. illa urbs, s. incolae ejus in bello ducentur ignominia ut vexillo, ferent vexilli loco ignominiam, haec eos praecedet ut vexillum; quocunque gens venit, eo ignominiam secum fert, scilicet hostibus, omnibus hostibus immittit opprobrium. Verum etsi nomen מַשְׂאֵת Jerem. VI, 1. *vexilli* significatu recte accipi, minime negemus, ille tamen hoc loco adscitus sensum idoneum et facilem vix gignere videtur. Minus praeterea e Viri Doctissimi interpretatione utrumque hemistichium inter se concinit, quum prius contra impios Judaeos directum sit, alterum contra Judaeorum hostes. Nobis quidem commodissimum videtur, per נוּגֵי מִמּוֹעֵד, sive *remotos a festo,* sive *dolentes ob festum* vertas, intelligere exsules Judaeos, quos Jova colligendos e terris, per quas dispersi sunt, promittit, et in patrium solum, ad suos, quibus erepti ab hostibus fuerunt, reducendos, postquam exsilii opprobrium pertulissent. נוּגֵי in statu regiminis dicitur, quomodo et alias Participia cum nominibus intercedente particula arctius juncta construi solent, veluti חוֹסֵי בוֹ Ps. II, 12., ad quem loc. vid. not. Ceterum non dubitamus, eam, quam a Coelln, V. S. V., dedit hujus Versus explicationem nostram facere quippe quae sua se facilitate prae aliis commendet. „In Judaeorum," inquit, „expulsorum sorte quum id videretur miserrimum, quod procul a loco Sanctuarii quondam splendidissimi nec festos in frequentissimo popularium conventu dies possent peragere, *ob coetus* laetos, jam

jam abrogatos, eos vocat *lugentes.* נוּגֵי *Lugentes* eſt Participium Niphal verbi יָגָה, in Niphal *luxit,* Thren. I, 4. coll. 5. III, 32. 33. Jeſaj. LI, 23. Job. XIX, 2. Vim eandem neutralem in Conjugatione Niphal alia quoque induunt verba, ut נֶאֱנַח *ſuſpiria duxit.* Status vero conſtructi ante praefixa non vanus eſt uſus [vid. nos ſupra]. Praepoſitio, quae ſequitur, מִן, ſignificat h. l. *ob, propter,* veluti Exod. II, 23.: *et ingemuerunt Iſraelitae* מִן הָעֲבֹדָה *ob ſervitutem.* Nomen מוֹעֵד in univerſum tempus denotat certis finibus circumſcriptum; deinde adhibetur vel ad dies feſtos tempore conſtituto celebrandos, vel ad coetus feſtis illis diebus confluentes, vel denique ad templum, locum, quo coetus feſta agentium conveniunt. Quarum ſignificationum alteram hanc potiſſimum ob cauſam praefero, quod verbum *congregandi* אָסַף lugentibus ob *coetus* abrogatos aptiſſime reſpondet. Similis obvia ſententia Thren. I, 4. *Lugent viae Sionis vacuae a meantibus ad coetus* (בָּאֵי מוֹעֵד); quin ipſa Hieroſolymitana urbs קִרְיַת מוֹעֲדֵינוּ *civitas conventuum noſtrorum* dicitur Jeſ. XXXIII, 20. Quos jam conſolaturus lugentes fauſta promittentis addit Dei effatum: אָסַפְתִּי מִמֵּךְ הָיוּ *colligam,* reducam eos ad ſacros tripudiantium coetus, *ex te erunt,* tui, inquam, cives erunt, o Hieroſolyma, quaſi filii ex te noti; filius enim dicitur הָאִשָּׁה *ex femina,* 1 Sam. II, 20., urbis autem cives cum filiis comparantur, veluti Pſ. LXXXVII, 4. Jam triſtiorem denuo in memoriam revocans exſulum ſortem, dicit: מַשְׂאֵת ſicut *onus,* eſt enim hoc nomen, i. q. מַשָּׂא, a נָשָׂא *portavit,* poſitum h. l. pro כְּמַשְׂאֵת, omiſſa comparandi Particula. עָלֶיהָ *Illi,* Sioni, vel עָלַיִךְ *tibi,* e lectione faciliori, a verſionibus et codicibus expreſſa. חֶרְפָּה *Opprobrium* ſuit, oneris inſtar Sionis incolis, inter alienigenas degentibus, hoſtium incubuerunt opprobria."

19. הִנְנִי עֹשֶׂה אֶת־כָּל־מְעַנַּיִךְ *En! ego opprimam omnes qui te afflixerunt.* עָשָׂה nonnulli *conſumendi, interficiendi* ſignificatu capiunt (ita Hieronymus: *ego interficiam omnes qui afflixerunt*), metaphora ducta ab eo qui animal

animal in cibum aut facrificium adparaturus illud interficit; ita עָשָׂה Genef. XVIII, 7. 8. Exod. XXIX, 36. 39. 1 Reg. XVIII, 23. de animali mactato dicitur. Sed quum iis locis verbum illud potius *apparare* animal ad cibum aut facrificium notare videatur, ut non fola mactatio, verum et coctio et affatio illius indicetur; alii cum Jarchio illud *fubigendi*, vel *conculcandi* (כְּבִישָׁה), vel, cum Kimchio, *comprimendi contundendique* (מְעִיכָה וּכְתִישָׁה) notione capiunt, ut fignificatu non fit diverfum ab עָסַס, unde Mal. III, 21. (al. IV, 3.) וְעַסּוֹתֶם רְשָׁעִים *comprimetis impios.* Et ipfum עָשָׂה Ezech. XXIII, 21. de *compreffione*, ut quidam volunt, mammarum dicitur. Sed recte obfervat a Coelln, עָשָׂה h. l. vim obtinere *hoftiliter agendi cum aliquo*, i. q. formula integra עָשָׂה בְּחֵמָה *egit iracunde* Ezech. XXIII, 25. Sic עָשָׂה cum ב Jerem. XVIII, 23. בְּעֵת אַפְּךָ עֲשֵׂה בָהֶם *tempore irae tuae age cum iis*; nec non cum ל *malo affecit aliquem*, Genef. XXVII, 45. XLII, 25. Exod. XIV, 11. Pf. LVI, 12. coll. Hebr. XIII, 6. Chaldaeus videtur poft עֹשֶׂה nomen כָּלָה *confummatio* fubaudiffe, collato Genef. XVIII, 21. לֹא אֶעֱשֶׂה אִתְּכֶם כָּלָה *non faciam vobiscum confumtionem*, i. e. non plane confumam, perdam. Ita enim noftrum locum vertit: הָא אֲנָא עָבֵיד גְּמִירָא עִם כָּל מְשַׁעְבְּדַיִךְ *ecce ego faciam confumtionem cum omnibus qui te fubjugarunt.* Similiter Vulgatus: *ecce ego interficiam.* מְעַנַּיִךְ *Affligentes te;* verbum עָנָה de Aegyptiis ufurpatur dura fervitute Hebraeos opprimentibus Gen. XV, 13. Exod. I, 12. Jefaj. LX, 14. „Graecus Alexandrinus: ἰδοὺ ἐγὼ ποιῶ ἐν σοὶ ἕνεκά σου, vel, uti Theodoretus rectius, uti videtur, habet, ἕνεκά μου, uti Arabicus interpres, qui ποιεῖν fenfu bono, quo occurrit Pf. LII, 9. (11.) CXXVI, 3. Marc. VII, 12. fumto, fic reddidit: ها انا أصنع بكِ حسنا من أجلي *ecce! ego agam tecum bene propter me.* Graecus interpres haec Hebraica expreffit: הִנְנִי עֹשֶׂה אִתָּךְ לְמַעֲנִי. Syrus: ܗܐ ܐܢܐ ܥܒܕ ܐܢܐ ܠܟܠܗܘܢ ܡܫܥܒܕܢܝ̈ ܟܠܗܘܢ *ecce reddam*

 omnes

omnes illos in medio tui; legit הִנְנִי עֹשֶׂה אֶת־כָּל־מְעַנַּיִם בָּךְ. Similiter hostium tempore theocratiae restitutae eversionem praedicit Malachia III, 21." A Coelln. De verbis, quae sequuntur, וְהוֹשַׁעְתִּי אֶת־הַצֹּלֵעָה וְהַנִּדָּחָה אֲקַבֵּץ, vid. not. ad Mich. IV, 6., ubi eaedem phrases occurrunt. וְשַׂמְתִּים לִתְהִלָּה וּלְשֵׁם *Ponam eos in laudem et in nomen*, i. e. qui antea obscuri et contemti fuissent, eosdem celebres reddam atque honoratos. Verba hujus Versus postrema, בְּכָל־הָאָרֶץ בָּשְׁתָּם, plures cum his, quae praecedunt, jungunt, vertuntque: *in omni terra pudoris eorum*, i. e. ubicunque exulaverint, et pudore fuerint affecti, honoratos eos reddam. Ita Jarchi et Kimchi: בְּכָל אֶרֶץ הַגָּלוּת שֶׁלָּקְחוּ בָשְׁתָּם שָׁם יִהְיוּ לְשֵׁם וְלִתְהִלָּה *in omnibus exsilii terris, quibus pudore affecti fuerant, ibi erunt celebres et laudati.* Ita et Hieronymus: *in omni terra confusionis eorum.* Cui interpretationi tamen Ludov. de Dieu obvertit, „contra Hebraismum esse ut nomen substantivum, regens alterum substantivum in genitivo, habeat praefixum ה emphaticum, sive notificativum, quia ipsa constructio facit notificationem, ut nec unquam אָרֶץ cum Kamez, legitur in constructione, sed semper אֶרֶץ (cum Segol)." Tum nec probat, quod Junius, longius recedens, vertit: *disponamque eis laudem et nomen in tota terra, quod illos pudeat,* quasi בָּשְׁתָּם, *pudore eorum,* vertendum, per appositionem esset additum. Ipse vero de Dieu locum nostrum sic interpretatur: *et ponam eos in laudem et in nomen, in tota terra pudor eorum*, i. e. quorum pudor est in tota terra, בָּשְׁתָּם pro אֲשֶׁר בָּשְׁתָּם, ut sensus sit: quorum ignominia jam est per totam terram sparsa, illi a me nomen et laudem habebunt. Quem ipsum sensum et a Chaldaeo exprimi observat, qui vertit: בְּכָל אַרְעָא בַּהֲתִּתְהוֹן, nam, inquit, „sicut apud Hebraeos substantivum construens (regens) non accipit ה emphaticum, ita nec apud Chaldaeos et Syros formam emphaticam nisi interveniente ד." Si cui placeat iste sensus, haud obloquemur multum. Neque tamen obstat grammatica Ludovici de Dieu observatio, utut vera, quo minus vulgata nostri loci interpretatio locum habere possit,

quum

quum nec desint alia loca, quibus ſtatus abſolutus, pro conſtructo reperitur, ubi Hebraei praecipiunt, nomen repetendum eſſe in ſtatu conſtructo, ut igitur noſtra verba plene ita eſſent capienda: בְּכָל־הָאָרֶץ אֶרֶץ בָּשְׁתָּם *in omni terra, terra*, inquam, *pudoris eorum.* Sic Joſ. III, 14. הָאָרוֹן הַבְּרִית *arca foederis* dicitur pro eo quod eſſe debebat: אֲרוֹן הַבְּרִית, et ibid. Vs. 17. הָאָרוֹן בְּרִית יְהוָה pro אֲרוֹן בְּרִית יְהוָה. Cf. not. ad Hoſ. XIV, 3. et Ezech. XI, 16. Coccejus בָּשְׁתָּם obſervat poſſe appoſitionem eſſe, ut intelligatur ſic: *id ipſum ponere me illos in celebritatem et nomen erit pudor ipſorum*, „ſive *vicem pudoris* accipias, ut Hoſ. XIV, 3. *juvencos labia noſtra* i. e. *pro vitulis labia*, quomodo Aben-Eſra exponit: תַּחַת בָּשְׁתָּם; ſive pudorem effectum celebrationis, ut Ezech. XVI, 63. לְמַעַן תִּזְכְּרִי בְּבֹשֶׁת *ut recorderis et pudeſias, et non ſit tibi apertio oris propter ignominiam tuam.* Cf. Ezech. XXXVI, 30. 31. 32."

20. בָּעֵת הַהִיא *In tempore illo*, de quo inde a Verſu 9. loquutus erat, אָבִיא אֶתְכֶם *ducam vos* exſules ſcil. צִיּוֹן, *Sionem*, ut Jerem. III, 14., aut אֶל־אַדְמַתְכֶם *ad terram veſtram*, ut Ezech. XXXIV, 13. additur. וּבָעֵת קַבְּצִי אֶתְכֶם *Et eo tempore colligere me vos*, i. e. colligam vos, Infinitivus pro verbo, ut ſaepe alias, cum verbum finitum proxime praecedit, veluti Jerem. XIV, 5. *Cerva in agro* יָלְדָה וְעָזוֹב *peperit* foetum *et relinquere*, pro *reliquit.* Exempla plura dedit N. G. Schroeder in *Syntaxi* Reg. LIV. b. Not. Storrio in *Obſervatt. ad Analog. et Syntax. Hebr.* p. 241. not. particula ו ante בָּעֵת eſt explicativa, ut vertendum ſit: *eo tempore vos reducam, nempe eo tempore* (Vs. 19. ſignificato) *quo colligam vos.* Ἐξηγητικὸν Vau eſſe obſervat et in וּמִן Dan. VIII, 10. add. 1 Sam. XVII, 40. De phraſi בְּשׁוּבִי אֶת־שְׁבוּתֵיכֶם, *cum reduxero captivitates veſtras*, vid. not. ad Hoſ. VI, 11. Joel IV, 1. Amos IX, 14. לְעֵינֵיכֶם *Ad oculos veſtros, ἐνώπιον ὑμῶν, coram oculis veſtris*, ut LXX et Hieronymus vertunt, quod hanc rem arguit certo futuram, ipſis cum laetitia coram illud ſuum maximum

F 2 bonum

bonum videntibus. Judaeorum fui temporis de hisce promiffionibus fententiam Hieronymus indicat his verbis: „Et hoc Synagoga, quae non claudicat, fed utroque truncata eft pede, pollicetur fibi in adventu Chrifti [Meffiae] fui, quem fperat effe venturum, et putat omnes gentes interficiendas a Domino, quae afflixerunt Ifrael, et falvandam fynagogam, et eam quae acceperat libellum repudii colligendam, et ponendos eos in laudem et in nomen in omni terra captivitatis fuae, in qua fuerant ante confufi. Et hoc fieri eo tempore, quando captivitas reducta fuerit Hierufalem, et exftructum templum, et reliquus ceremoniarum ordo fervatus. Haec fibi repromittit, et propterea non agit poenitentiam, et dum fperat incerta, perdit certam falutem." Neque tamen erat, cur Hieronymus vituperaret Judaeos, qui veram prophetae mentem haud dubie rectius perfpicerent Hieronymo, haec omnia in fenfum fpiritualem detorquente.

Cap.

Cap. III.

1. *Heu rebellem et contaminatam! civitatem opprimentem!*

2. *Non est audiens dicto, non admittit disciplinam, Jovae non confidit, ad Deum suum non accedit.*

3. *Principes ejus in ea leones rugientes, judices ejus lupi vespere, non reservant* quidquam *ad mane.*

4. *Vates ejus temerarii, homines perfidi; sacerdotes ejus profanant sacrum, violant legem.*

5. *Jova in ea justus est, nihil iniquum facit, singulis matutinis jus suum in lucem profert, sed nescit iniquus pudorem.*

6. *Excidi gentes, vastatae sunt pinnae eorum, desolavi plateas earum, ita ut nullus sit, qui transeat, destructae sunt civitates earum, ut nemo supersit, ut nullus exstet incola.*

7. *Dixi* (mecum): *utique timebis me, accipies disciplinam, ne excidatur mansio ejus, nec quaecunque decrevi ei eveniant: illi vero suos omnes mores corrumpere maturant.*

8. *Quamobrem exspectate me, inquit Jova, diemque illum, quo exsurgam ad praedam; nam mea sententia est colligere gentes, congregare, regnare, effundere super ea indignationem meam, omnem ardorem irae meae, si quidem igne zeli mei consumetur tota terra.*

9. *Tunc enim restituam populis labium purum, ut cuncti illi invocent nomen Jovae, ut serviant ei uno humero.*

10. *E regionibus trans fluvios Cusch supplices mei, filia dispersorum meorum, adferent fertum meum.*

11. *Die illo non pudebit te tuorum tot facinorum, quibus in me peccaveris; tunc enim ex te removebo exsultabundos fastus tui, ut deinceps amplius non insolescas in sacro meo monte.*

12. *Et reliquum in te faciam populum humilem tenuemque, qui Jovae nomini confidant.*

13. *Reliquiae Israelis non inique facient, neque falsa loquentur, neque reperietur in ore eorum lingua fraudulenta, verum pascent cubabuntque nullo exterrente.*

14. *Canta, filia Zion, exclamate, Israelitae! laetare atque exsulta toto corde, filia Hierosolyma!*

15. *Sustulit Jova tuas poenas, depulit tuos hostes. Rex Israelis Jova, versatur in medio tui, neque amplius malum videbis.*

16. *Die illo dicetur Hierosolymae: ne timeas, Zion, ne remittantur manus tuae.*

17. *Jova, Deus tuus, in medio tui fortis salvabit, gaudebit de te laetitiâ, silebit in amore suo, exsultabit de te cum ovatu.*

18. *Lugentes ob festos tuos* (abrogatos) *colligam, ut e tuorum sint numero. Oneris quidem instar impositum tibi erat opprobrium.*

19. *Ecce! ego cum omnibus, qui te afflixerint illo tempore, agam, et conservabo claudas, et expulsas congregabo, eisque laudem ac nomen conciliabo ubicunque terrarum erubuerint.*

20. *Tempore illo adducam vos, tempore eo vos congregabo, nomen enim vobis laudemque conciliabo apud omnes terras populos, reducens captivos vestros, spectantibus vobis, inquit Jova.*

IN

IN HAGGAEUM PROOEMIUM.

Primum locum inter eos, qui reduci e Babylonia et exſolutae captivitate genti oracula divina in Judaea ediſſeruerunt, tenet Haggai. Sua ergo ſede locoque appoſito inter prophetas comparet, Zephaniam excipiens, qui agmen claudit eorum, qui minores dicuntur, vatum, qui ante exſilium, et ſtante adhuc templo priore, vaticinia ſua ediderunt. De patria, natalibus et familia Haggaei nil conſtat. Sunt, qui natum credant in Babylonico exſilio, migraſſe vero Hieroſolymam, a Cyro exſulibus Judaeis in patriam redeundi poteſtate facta [1]), cum pluribus aliis e tribubus potiſſimum Judae, Benjaminis et Levi, nonnullis etiam e tribubus aliis, Serubbabele duce [2]). Primi illi in patriam reverſi nihil habuerunt antiquius, quam ut Templum repararent, ut cujus fundamenta ſecundo poſt reditum anno jecerunt [3]). Sed adverſariorum invidia, malisque eorum apud regis Perſiae aulicos officiis, factum eſt, ut coeptum opus

1) 2 Paral. XXXVI, 23. Eſr. I, 1.
2) Eſr. II, 1. ſeqq.
3) Eſr. III, 8. 10.

opus interpellaretur, et per plures annos plane jaceret [4]). At Dario Hyſtaspis rerum potito Haggai ſerio ſuos exhortari officii ducebat, ut diu intermiſſum opus iterum aggreſſi ſtrenue urgerent, coeptoque aedificio ſupremam manum imponerent. Exprobrat Judaeorum incuriam, qui ſtudiis omnibus verſis, ut amplas ſibi et commodas aedes inſtruerent, domum interim Jovae deſertam propriisque ruderibus ſepultam derelinquerent. Ob oculos revocat flagella ſterilitatis et ſiccitatis, quibus elapſis proxime annis ſegniores ad opus Deus revocaverat; ſcirent enim haec omnia negligentiae ſuae merito in caput ſuum provocaſſe. Prae omnibus aliis autem res Noſtro eſt cum Serubbabele et Joſua, quorum alter imperii clavum tenebat ut Praeſes Judae [5]), qui poteſtate delegata a rege Perſarum Cyro univerſam moderabitur rempublicam, alter ex Aaronis familia et ſtirpe prognatus, ſummi ſacerdotii dignitate ornatus, uterque principatum apud reducem populum, ille in republica, hic in ſacris moderandis tenens. Hos apud licet culpa non omnino reſideret neglectae hactenus templi ſtructurae, ea tamen erat illorum in populo poteſtas, ut, ſi primi manum operi admoverent, et Haggaei praeconium ſuo comprobarent calculo atque ſuffragio, univerſa multitudo facile addu-

4) Eſr. IV, 5. 7.

5) Ἡγεμὼν καὶ ἄρχων τῶν Ἰουδαίων, ut Josephus inquit *Archaeol.* XI, 1, 3. et 3, 1.

adduceretur ad locum prophetae monitis dandum. Quamvis igitur ad univerſam reducis populi turbam hoc vaticinium ſpectet, quae ad aedificationem templi torpens excitanda, et egregiis promiſſis in laudabili inſtituto confirmanda erat, verba tamen ad principes populi ac duces dirigit vates, quos et reverenter excepturos divina oracula noverat, et populum hortatu pariter ac exemplo ſuo egregie ad idem ſecum obſequium excitaturus. Totum igitur vaticinium in eo verſatur, ut tempus reſtaurandi templi dudum adveniſſe doceat, eosque, qui domum Jovae plane negligentes ad ſuorum palatiorum fabricas mentem unice intenderent, vehementer redarguat, hanc unam calamitatum publicarum, quibuscum ipſis conflictandum fuerat, cauſam et originem demonſtrans, porro, ut obedientibus, et tantum opus aggreſſis Numinis propitii tutelam et auxilium promittat. Vix reſumto opere Deus prophetam renunciare populo jubet, ut ſi quis eorum gloriam veteris templi a Salomone excitati antea vidiſſet, cui impar ſecundum hoc templum videretur, ille animis non deſponderet, decreviſſe enim Deum, templum denuo reſuſcitandum praeſentia magni illius cunctis gentibus deſiderati regis illuſtrare [6]). Geminas deinde quaeſtiones ſacerdotibus proponit [7]): alteram, an totum, quod a carne ſanctificata contingi-

6) II, 2—9.

7) II, 10—19.

tingitur, ſanctitatem contrahat? negarunt ſacerdotes. Alteram: an omne, quod ab homine impuro contingitur, impurum item cenſendum eſſet? Affirmantibus illis propheta ex ea confeſſione argumentum deducit, omnia a populo neglectae aedificationis templi reo oblata ſacrificia Jovae minus grata fuiſſe et accepta, ſicut viciſſim ſacerdotes perverſa cordis habitudine impuros macula ſua hoſtias etiam quodammodo vitiaſſe. Variis illos flagellis cecidiſſe Deum, quo tandem a ſocordia excitarentur; cum autem voci divinae obtemperarent, meliora ſperare illos ac potiſſimum terrae fertilitatem jubet. Tandem meritis laudibus Serubbabelis virtutem efferens, electum illum a Deo dicit, quem velut annulum in manu ſua pretioſum teneret [8]).

Subjicimus Hieronymi in hunc librum Prologum, in quo de vatis noſtri aetate disſerit. „Secundò anno Darii, regis Perſarum, filii Hyſtaſpis, ſeptuageſimum annum deſolationis templi fuiſſe completum, quem Jeremias vaticinatus eſt [XXV, 11.], Zacharias quoque propheta teſtis eſt, qui quum viſionis ſuae titulum in ſecundo anno ejusdem regis, undecimo menſe Sabat, viceſima quarta die praepoſuiſſet [Zach. I, 7.], adjecit, dicens [Vs. 12.]: *Domine exercituum, usquequo non miſereberis Jeruſalem et urbium Juda, quibus iratus es?* Sed et Eſras, exſtructo tantum altari,

8) II, 20—23.

altari, et jactis fundamentis, Templi, ad literas regis Artaxerxis prohibitum opus refert [IV, 24.]: *Tunc intermiſſum eſt opus domus Dei in Jeruſalem, et non fiebat usque ad annum ſecundum regni Darii, regis Perſarum,* ſtatimque addidit [V, 1.]: *Prophetaverunt autem Aggaeus, propheta, et Zacharias, filius Addo, prophetantes ad Judaeos, qui erant in Judaea et Jeruſalem, in nomine Domini Iſrael. Tunc ſurrexerunt Zorobabel, filius Saalthiel, et Jeſus, filius Joſedec, et ceperunt aedificare templi Dei in Jeruſalem, et cum eis prophetae Dei adjuvantes eos.* Quo tempore apud Romanos ſeptimus a Romulo regnabat Tarquinius Superbus, habens annum imperii viceſimum ſeptimum, qui poſt octo annos expulſus eſt a Bruto; ac deinde Rempublicam per annos quadringentos quatuor, usque ad Julium Caeſarem, Conſules adminiſtraverunt. Hoc propterea, o Paula et Euſtochium, diximus, ut de ipſo ſtatim titulo, qua aetate Aggaeus propheta cecinerit, agnoſcatis. Sciendumque eſt interim, juxta literam, magni ſpiritus et Aggaeum fuiſſe et Zachariam prophetas, ut adverſum Artaxerxis regis edictum, et Samaritanos, gentesque cunctas per circuitum, aedificationem templi impedientes, juberent Templum exſtrui, Zorobabel quoque, et Jeſum, filium Joſedec, et populum qui cum eis erat, non minoris fidei, ut prophetas magis audirent jubentes, quam prohibentis regis imperium."

Qui

Qui Haggaeo illuſtrando peculiarem operam impenderunt hi fere nobis innotuerunt:

Jo. Eckii *Commentarius ſuper Haggaeum prophetam*, Salingiaci, 1538. 4. Vid. de hoc Commentario, ſubjuncto textui hebraico una cum verſione Graeca Alexandrina et Vulgata Latina edito, *Litterar. Muſeum.* Vol. II. Part. III.

Georgii Wicelii *Enarratio in Haggaeum*, Moguntiae, 1541. 8.

Joa. Draconitis *Haggaeus propheta, e lingua ſancta, latine verſus et explicatus*, Lubecae, 1549. fol.

Joa. Merceri *Scholia et verſio ad prophetam Haggaei*, Pariſiis, 1551.

A Commentary upon Haggaeus, by James Pilkinton. London, 1560. 8.

Jac. Brocardi *myſtica et prophetica interpretatio Levitici, Cantici Canticorum, Haggaei, Zachariae, et Malachiae.* Lugd. Batav. 1580. 8.

Jo. Jac. Grynaei *Commentarius in Haggaeum*, Genevae, 1581. 8.

Frider. Balduini *Commentarius in Haggaeum, Zachariam et Malachiam*, Vitemberg. 1610. 8. Additus poſtea Joa. Schmidii *Commentario in prophetas minores* (vid. Prolegomm. Vol. I. p. 18.).

Balthasar. Willii *prophetae, Haggaeus, Zacharias, Malachias, Commentario illuſtrati*, Bremae et Caſſellis, 1638. 8.

Aug.

AUG. VARENII *Trifolium propheticum, ſeu tres poſteriores prophetae, ſcilic. Haggaeus, Zacharias, et Malachias, explicati*, Roſtoch. 1662. 4. Ejusd. *Exercitationes duae in Haggaeum* prodiere ibid. 1648. 1650. 4.

ANDR. REINBECKII *Exercitationes in prophetam Haggaeum*, Brunsv. 1692. 4.

DANIEL. PFEFFINGERI *Notae in prophetam Haggai*, Argentor. 1703. 4.

FRANCISCI WOKENII *Adnotationes exegeticae in prophetiam Haggaei. Adduntur vindiciae hiſtoricae*, Lipſ. 1719. 4.

JOA. GODOFR. SCHEIBEL *Obſervationes criticae et exegeticae ad vaticinia Haggaei*, cum Prolegomenis, Vratislav. 1822. 4.

H A G G A I.

C A P. I.

A R G U M E N T U M.

Vehementer redarguit Judaeos, qui templi inſtaurationem negligentes ad ſuorum palatiorum fabricas mentem unice intenderent (Vs. 2. 3. 4.), hanc unam calamitatum publicarum, quibuscum conflictandum ipſis erat, cauſam et originem demonſtrans (Vs. 5. 6.). Hinc illos hortatur, ut intermiſſum nimis diu opus reſumant (Vs. 7. 8.), ne novae ipſis perſolvendae ſint ſocordiae ſuae poenae (Vs. 9. 10. 11.). Quibus vatis adhortationibus excitati Serubbabel et Joſua, populi primores, auctores ſuis exſtiterunt operis denuo aggrediendi (Vs. 13. 14.).

---

1. Indicatur tempus prolati quod inde a Verſu 2. legitur oraculi. בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם לְדָרְיָוֶשׁ הַמֶּלֶךְ *In anno ſecundo Darii, regis,* ſcil. Perſarum, cf. Eſr. IV, 24. Quum populus Judaicus ſuis dudum careret regibus, eorum non poterant amplius anni notari, ſicut ante exciſum a Chaldaeis regnum Judaicum in vaticiniorum inſcriptionibus ſiebat. Poſtquam vero Babylonicum regnum in Perſarum veniſſet poteſtatem, ipſi etiam Judaei a Chaldaeis deportati in eorum transierant imperium, nec per conceſſam ipſis a Perſarum regibus libertatem in patriam redeundi veteriſque reipublicae formam inſtaurandi erant illorum poteſtati

ſtati ſubducti, ſed ab eorum gratia pendebant. Hinc tempus editi oraculi ab Haggaeo deſcribitur ſecundum Perſarum computandi rationem ab eorum regibus petitam. Quod ipſum obſervat Hieronymus: „Quia populus, qui videbatur ſibi rediiſſe de captivitate, necdum aedificaverat templum, nec muros extruxerat civitatis, nec habebat gloriam priſtinae Jeruſalem; propterea non ad eos fit ſermo Dei ſub rege Ezechia, ſive Amon, ſive Joſia, qui quamdiu ſtabat Jeruſalem populo Dei imperaverant, ſed ſub Dario, rege Perſarum principe, de quo et Daniel myſtice in ſuo volumine refert." Etenim nomen proprium, quod ſecundum notas vocalium in codicibus Hebraicis *Darjaveſch* eſt efferendum, haud diverſum exiſtimatur a Graecorum Δαρεῖος et Latinorum *Darius*, atque a Perſarum *Dara*, دارا. Atque hoc quidem nomen Perſicum *poſſeſſorem, poteſtate pollentem* deſignat, a verbo داشتن *tenere, poſſidere. Dara,* inquit Herbelotius in *Biblioth. Orient.* ſub hac voce: *nom Perſien, qui eſt plutôt appellatif que propre; car Dara en langue Perſienne ſignifié un Souverain; d'où vient que Saadi dans ſon Boſtan parlant de Dieu, dit qu'il eſt bien-faiſant, libéral, et pourvoyant aux neceſſitez d'un chacun, qu'il eſt le Dara, ou le Souverain des hommes, et le Dana* [دانا *intelligens, ſciens*], *c'eſt-à-dire, celui qui les gouverne avec une très-profonde ſageſſe, par laquelle il penetre les ſecrets les plus cachez.* Quum igitur omni omnino regi nomen *Dara* competat; tamen in regum Perſarum annalibus unus potiſſimum illo nomine inſignitus reperitur, *Darab, Behmani* filius, qui et *Darab junior,* ſive *ſecundus* vocatur, nonus et ultimus rex Perſarum de ſtemmate Cajanidarum, ab Alexandro Macedone victus atque a cognatis occiſus, ſcriptoribus exteris *Darius Codomannus* dictus (vid. Justini *Hiſtor.* L. X. Cap. 3.), quem nomine *Darii Perſae* venire Nehem. XII, 22. obſervant interpretes. De eo tamen noſtro loco haud licet cogitare, quum longe ſit recentior templo reſtituto, neque ei tanquam ultimo regi Per-

Perſarum convenit ſucceſſor *Artachſchaſchta*, qui poſt noſtrum דָּרְיָוֶשׁ commemoratur Eſr. VI, 14. VII, 1. Neh. II, 1. Inter *Darios* ab altera parte antiquiſſimus eſt, qui dicitur *Medus* Dan. VI, 1. XI, 1., et filius *Achaſchveroſch* Dan. IX, 1., ab exteris, uti exiſtimant, *Cyaxares*, dictus, Cyri ſeu abavunculus, ſeu avunculus. Hunc noſtrum eſſe Darium et veteres et recentiores nonnulli ſunt opinati, ſed manifeſto errore: nam de Dario Perſa, non Medo eſſe hic cogitandum, eoque longe poſt Cyrum ſequuto, Eſrae liber ſatis oſtendit. Majore cum veri ſpecie Sulpicius Severus *Hiſt. Sacr.* L. II. Cap. 11. Darium noſtrum credidit regem ejus nominis inter Perſas penultimum, quem ille *Ochum* dicit, ſed vulgo *Nothum*, ob ortum non legitimum, vocant. Is enim longe poſt Cyrum vixit, habuitque anteceſſorem et ſucceſſorem utrumque *Artaxerxem* (*Artaſchaſchta*), vid. Eſr. IV, 7. coll. Vs. 24. V, 1. 6., item VII, 1., quod Dario tantum Notho convenit. Verum quum Cyrum inter atque Darium Ochum ſ. Nothum plus quam integrum effluxerit ſeculum; illa adſcita ſententia a jactis templi fundamentis (Eſr. III, 8. 9. 10.) usque ad operis inſtaurationem (Eſr. V, 2.) anni plures quam centum eſſent numerandi; Serubbabeli autem duci, et Joſuae Pontifici, nec non Judaeis aliis, qui templi prioris ſplendorem vidiſſent (infra II, 2. ſeqq.), nimis profecto longum vitae tempus ad ſecula fere duo integra tribuendum eſſet. Quare rectius alii cum Josepho *Archaeol.* L. XI. Cap. 3. §. 1. atque Hieronymo (cujus verba in Prooemio ſub fin. adduximus) Darium Hyſtaſpis filium, quem inter et Cyrum nonniſi octo aut novem anni numerantur. Multo majoris difficultatis eſt, ſeriem regum Perſarum prout ea in domeſticis annalibus habetur, cum Graecis et Hebraicis monumentis componere, uti pluribus oſtendit J. Richardson in Commentatione de linguis, literatura et moribus Orientalium, Lexico ſuo Arabico-Perſico-Anglico praefixa, vernacule reddita a F. Federau hac epigraphe: *Herrn John Richardſon's Abhandlung über Sprachen, Literatur und Gebräuche*, Leipz. 1779. 8. De

regibus

regibus Cajanicis, quorum ultimus, *Dara*, f. *Darab*, ab Alexandro Macedone devictus traditur a fcriptoribus Perficis, vid. p. 84. feqq. verf. teut. Sed in illorum numero nullus reperitur, qui pro Dario Hyftafpis Graecorum haberi poffit. Ceterum nomen דָּרְיָוֶשׁ Anquetil Du Perron in Commentat. de linguis Perfiae veteribus (quam vernacule redditam legas in *Zend-Avefta* a Kleukero noftro fermone edito Vol. II.) p. 49. verf. teut. corruptum exiftimat e voce Zendica *Eanter afefch*, i. e. *in aqua*, quod ipfum Perfice *Darab* (در آب) notat, id nomen vero illum, quem Graeci Darium Codomannum vocant, Perfae tradunt inde nactum, quod a matre in Tigride flumine fuerit expofitus. Vid. et Richardfon l. c. p. 109. feq. verf. teuton. Plura de Darii nomine vid. in Guil. Burtoni Λειψανοις *Veter. Ling. Perf.* edit. Jo. Henr. a Seelen (Lubec. 1720.) p. 37., in Adr. Relandi *Differtatt. Mifcell.* P. II. p. 172. feqq. et J. D. Michaelis *Supplemm.* p. 463. Nobis ad Haggaeum eft redeundum, qui quae inde a Verfu 2. fequuntur protuliffe dicitur in libri epigraphe *fecundo Darii anno*, eodem igitur, quo Zacharias vaticinia coepit edere, vid. Zach. I, 1., fed duobus menfibus antea; nam Zacharias menfe *octavo* fecundi Darii anni primum fuum oraculum edidit, Nofter vero menfe ejusdem anni *fexto*. בְּיוֹם אֶחָד לַחֹדֶשׁ *Die primo menfis;* numerus cardinalis אֶחָד pro ordinali רִאשׁוֹן pofitus, ut Genef. I, 5. Porro Jovana fententia promulgata dicitur h. l. בְּיַד חַגַּי הַנָּבִיא *per manum Haggai prophetae*, i. e. per eum, ut Hof. XII, 11. dicitur בְּיַד הַנְּבִיאִים, cf. Exod. IX, 35. XXXV, 29. etc. LXX retento Hebraismo ἐν χειρὶ verterunt, quae phrafis eodem fenfu ufurpata a N. T. fcriptoribus, vid. Act. VII, 35. Gal. III, 19. Nomen חַגַּי ab Hieronymo exponitur *feftivus*, a חַג, *feftum*. Coccejus notare illud ait *fefta mea*, obfervatque boni ominis vocabulum inditum videri a parentibus puero circa tempus reverfionis in patriam; coll. Nah. II, 1. חָגִּי יְהוּדָה חַגַּיִךְ *celebra, Juda, fefta tua*. Sermonem vates dirigit ad זְרֻבָּבֶל qui Efr. I, 8. nomine

magis Chaldaico שֵׁשְׁבַּצַּר vocatur; habuere enim primores Judaei in Babylonicis terris nati plerique aliud nomen patrium ſive domeſticum, aliud aulicum, ut Dan. I, 7. diſerte dicitur. Porro vocatur Serubbabel hic בֶּן־שְׁאַלְתִּיאֵל, ſed 1 Chron. III, 17. 18. 19. Serubbabelis pater dicitur פְּדָיָה. Videtur igitur h. l. בֵּן *nepotem* ſignificare. Ex Abarbenelis ſententia vocatur ideo Schealtielis filius, quod patruus Schealtiel ipſum educaſſet, quemadmodum Exod. II, 10. de Moſe, a filia Pharaonis, regis, educato, dicitur: וַיְהִי לָהּ לְבֵן *fuit ipſi in filium.* Et 2 Sam. XXI, 8. Michal, quae nullos habuit liberos (2 Sam. VI, 23.), Adrieli peperiſſe dicitur quinque filios. Sed ex 1 Sam. XVIII, 19. liquet, Merobam, Saulis filiam, Michalis ſororem, nupſiſſe Adrieli. Unde colligitur, Michalem ſororis filios educaſſe, qui ideo ipſius filii appellati fuerint. Porro Serubbabel hic appellatur פַּחַת יְהוּדָה, ut infra Vs. 14. II, 3. 23. Voce peregrina פֶּחָה et פַּחַת indicari *praefectum* ſ. *praeſidem populi*, qui poteſtate delegata aut permiſſa a rege Perſarum populo Judaico in patriam reverſo praeeſſet, atque rempublicam adminiſtraret, ex iis, quae in Eſrae et Nehemiae libris de illis viris, qui eo nomine inſigniuntur, leguntur, ſatis apparet. Provinciarum praefectos fuiſſe, clarum eſt ex Eſth. III, 13. Chaldaeus hoc et aliis locis פַּחַת יְהוּדָה vertit רַבָּא דְבֵית יְהוּדָה *princeps domus Judae.* Graecus Alexandrinus reddidit ἐκ Φυλῆς Ἰουδὰ, non hoc tantum loco, verum et infra Vs. 14. et II, 2. 22. Quatuor hisce locis interpretem pro פַּחַת legiſſe מִמִּשְׁפַּחַת, uti conjecit Lud. Cappellus, parum eſt veriſimile. Buxtorfius in *Anticrit.* p. 651. notat, in Hebraeo ambiguum eſſe iſtud פַּחַת יְהוּדָה, et poſſe referri tam ad Serubbabelem, quam ad Schealtielem, et cum Schealtiele quidem proxime cohaeret, unde videri Graecum interpretem ita intellexiſſe, quaſi Schealtiel diceretur *princeps Judae*: „hoc vero nomine quum in ſacra hiſtoria celebris ſit Serubbabel; maluerunt fortaſſis ſimpliciter dicere *de tribu Judae*, quam *principem Judae.*" Theodotion, Aquila et Symmachus פַּחַת reddunt ἡγούμενον. Non ſolum autem ad Serubbabelem vatis

vatis fermo dirigitur, verom etiam ad יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־יְהוֹצָדָק הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל *Jofuam, filium Josadak*, qui a Nebucadnezare captivus Babelem abductus foerat (1 Par. V, 41.), *facerdotem magnum*. Principes populi igitur, et facrum et politicum alloquitur. Qui hic et Zach. III, 1. memoratur *Jofua*, Pontifex Maximus, in libris Efrae et Nehemiae vocatur contracte יֵשׁוּעַ, vid. Efr. II, 2. III, 2. Nehem. VII, 7. XII, 1.

2. Verba adducuntur populi moram nectentis aedificando templo: לֹא עֶת־בֹּא עֶת־בֵּית יְהוָֹה לְהִבָּנוֹת *non tempus venire* f. *veniendi, tempus* nimirum *domus Jovae ut aedificetur*, i. e. ut recte Vulgatus vertit, *nondum venit tempus domus Domini aedificandae;* tempus templi aedificandi idoneum et opportunum nondum advenit. Id caufabantur ftudio privati commodi. לֹא *Non*, pro *nondum*, ut Genef. II, 5. לֹא הִמְטִיר *nondum pluere fecerat Jova fuper terra.* Ezech. V, 9. *Faciam tibi* אֲשֶׁר לֹא־עָשִׂיתִי *qualia nondum feci.* Job. XXII, 16. אֲשֶׁר קֻמְּטוּ וְלֹא־עֵת *qui fublati funt quum nondum tempus adeffet.* Ceterum recte Abarbenel obfervat, videri hoc vaticinium editum prius, quam a Dario rege Judaeis venia data effet templi inftaurandi, cf. enim Efr. V, 3. feqq. usque ad VI, 14.

4. הַעֵת לָכֶם *Num* ergo *vobis tempus* idoneum eft? ה cum Patach ante עֵת effe interrogandi particulam, ut 2 Reg. V, 26. recte notant Jarchios et Kimchius. אַתֶּם *O vos!* ignavi cunctatores. Vel: *vobis*, inquam; folent enim pronomina, ubi emphatice repetuntur, in cafu recto repeti, etiamfi cafus obliqous proxime praecedat, ut in illo Genef. XXVII, 34. בָּרְכֵנִי גַם־אָנִי *bene precare mihi, etiam mihi!* Pf. VII, 9. אָבַד זִכְרָם הֵמָּה *pereat memoria eorum, eorum,* inquam! Cf. Gesenii *Lehrgeb.* p. 727. לָשֶׁבֶת בְּבָתֵּיכֶם סְפוּנִים *Ad habitandum in domibus veftris contabulatis*, five, ut Volgatus vertit, *laqueatis;* id eft, inquit Hieronymus, „ornatis atque compofitis, et quae non tam ad ufum funt, quam ad delicias.“ Chaldaeus: הַכְדֵין כָּשֵׁר לְכוֹן דְאַתּוּן יָתְבִין

בְּבָתַּיָא

בְּבָתֵּיכֶם סְפוּנִים בְּבָתַּיָא דִּי מְטַלְּלִין בִּנְסָרֵי אַרְזַיָּא *ſiccine decet vos, ut habitetis in domibus, quae tectae tabulis cedrinis?* Qualibus ornatum fuit templum a Salomone exſtructum, 1 Reg. VI, 9. VII, 3. Graecus Alexandrinus בְּבָתֵּיכֶם סְפוּנִים vertit *ἐν οἴκοις ὑμῶν* (quod tamen in codicibus nonnullis omiſſum) *κοιλοστάθμοις*, „id eſt," inquit Hieronymus, *concavis*, vel, *deorſum poſitis* et in convalle demerſis," eas domus opponens gloriae priſtinae Hieroſolymae. Rectius Cyrillus illud *κοιλοστάθμοις*, pro quo Aquila *ὠροφωμένοις*, *tectis*, Druſio explicante, poſuit, refert ad aedium ornatum et ſplendorem: *κοιλοστάθμους δὲ οἴκους φησὶν, ὧν ἂν αἱ φλιαὶ, ἤτοι τῶν θυρῶν οἱ στάθμοι σιδήρῳ διακοιλαίνοντο, περιορυττόντων οἶμαί που τεκτόνων αὐτοὺς, καὶ τὰ ἀπόγε τῆς σφῶν ἐντεχνίας ἐγχαραττόντων δαιδάλματα.* Arabicus in Polyglottis interpres Graeca *ἐν οἴκοις κοιλοστάθμοις* reddidit فِي بُيُوتٍ حَصِينَةٍ *in domibus firmis* ſ. *munitis.* וְהַבַּיִת הַזֶּה חָרֵב *Et domus haec*, Jovae, quae ante omnia inſtaurari debebat, *deſerta* jacet?

5. שִׂימוּ לְבַבְכֶם עַל־דַּרְכֵיכֶם *Ponite cor veſtrum ad vias veſtras,* advertite animum ad conſilia veſtra et actiones veſtras, earumque eventus, qui Verſu ſequ. enumerantur. Multa enim patimini, ignorantes tamen cauſam tantorum malorum. Hieronymus: „Conſiderate et in memoriam redigite, quae feceritis, et quae paſſi ſitis." Phraſis *cor ad aliquid ponere* pro ad illud attendere exſtat et Deut. XXXII, 46. שִׂימוּ לְבַבְכֶם לְכָל־הַדְּבָרִים *attendite animis veſtris ad omnia verba, quibus vos hodie commonefacio.*

6. Quia aedificatis domos veſtras et negligitis templum Jova, ideo omnis labor veſter ſucceſſu caret. זְרַעְתֶּם הַרְבֵּה וְהָבֵא מְעָט *Seminaſtis multum, ſed introducendo* introducitis *parum.* Ad hunc Infinitivum ceterosque, qui hoc Verſu ſequuntur, ſubaudiendum eſt verbum finitum, ut plene dicitur Geneſ. XXXVII, 33. טָרֹף טֹרַף *discerpendo discerptus eſt*, pro ſimplici טֹרַף, Hoſ. I, 2. זָנֹה תִזְנֶה הָאָרֶץ *ſcortando ſcor-*

ſcortatur terra. Pluribus de hac loquendi formula egit CHRIST. SCHOETTGEN *de ſingulari aliqua linguae Hebraeae ellipſi*, quae adjecta eſt CHRIST. THEOD. WALTHERI *Ellipſs. Hebrr.* editt. a J. C. F. Schulz (Hal. 1782., et de noſtro quidem loco vid. p. 158. Cf. STORRII *Obſervatt.* p. 157. et GESENII *Lehrgeb.* p. 782. אָכוֹל וְאֵין לְשָׂבְעָה *Comedendo* comeditis quidem, *ſed non ad ſatietatem*, cf. Hoſ. IV, 10. et ad eum loc. not. שָׁתוֹ וְאֵין לְשָׁכְרָה *Bibitis* quidem, *ſed non ad ebrietatem*, i. e. ut potu vos expleatis ſitimque reſtinguatis. שָׁכְרָה Hebraei recte notant h. l. idem eſſe quod שָׂבְעָה de cibis, ut Geneſ. XLIII, 34. וַיִּשְׁתּוּ וַיִּשְׁכְּרוּ עִמּוֹ *biberunt et inebriati ſunt cum eo*, i. e. largius et ad ſatietatem biberunt. לָבוֹשׁ וְאֵין־לְחֹם לוֹ *Induendo* induit ſe unusquisque veſtrum, *nec* tamen *ad calorem ipſi*, veſtes, quas induitis, neminem veſtrum calefaciunt, vel quod non ſat veſtium habetis, vel quod interiora frigent plus ſolito. וְהַמִּשְׂתַּכֵּר מִשְׂתַּכֵּר אֶל־צְרוֹר נָקוּב *Et qui mercedem ſibi lucratur, lucratur* eam in *marſupium pertuſum*, quicquid opera veſtra peperiſtis, id ſtatim abiit in impendia. Sunt, qui מִשְׂתַּכֵּר interpretentur, *qui ſeſe ipſum pro mercede elocat*, eam colligit in marſupium pertuſum. Cf. נִשְׂכָּרוּ 1 Sam. II, 5., *pro mercede ſervire coguntur.* Utrum eligas, ſenſus idem manet. Chaldaeus: וּדְמִתַּגַּר מִתַּגַּר לִמְאֵרְתָּא *qui operas ſuas locat mercedem reportat maledictionem.* HIERONYMUS hujus Verſus ſenſum hoc modo enarrat: „Omnis labor veſter, qui aedificaſtis domus veſtras et neglexiſtis domum Dei, non habuit eventum. Seminaſtis enim plura, et multo minus quam ſatum fuerat, congregaſtis, nec poteſtis dicere, ideo famem ſequutam, quod in exercenda terra agricola ceſſaverit. Comediſtis quoque (ne forſitan e vobis quispiam diceret voluntarium fuiſſe jejunium), et non eſtis ſaturati, quia parvos fructus congregaveritis in horrea. Vinum bibiſtis e vineis, ſed non tantum ut laetaretur cor veſtrum et diceretur de vobis: *et vinum exhilarat cor hominis* [Pſ. CIV, 15.]. Habuiſtis pallium, ſed quod frigus non repelleret, nec ſervaret calorem. Quicumque etiam

veſtrum

veſtrum ſive negotiatione, ſive mercenaria manu mercedes congregavit, fruſtra labor ſine pretio laboris impenſus eſt: omnes enim, velut ſi quis in pertuſum ſacculum mittat, pecuniae defluxerunt."

8. Itaque vel his damnis veſtris ſapite, et עֲלוּ הָהָר וַהֲבֵאתֶם עֵץ *adſcendite in montem et adducatis ligna. Monte* plerique interpretes Libanum intelligunt, ex quo cedros ad aedificandum templum a Tyriis et Sidoniis advectas legimus 1 Reg. V, 20. Eſr. III, 7., atque ad וַהֲבֵאתֶם ſubaudiunt מִשָּׁם *inde.* Alii cum Chaldaeo, qui טוּרַיָּא *montes* vertit, הָהָר collective intelligunt de *montanis* Hieroſolymae vicinis, quae illis temporibus ſylvis conſita erant, unde ligna ad aedificandum petenda eſſent. Sic Nehem. VIII, 15. צְאוּ הָהָר וְהָבִיאוּ עֲלֵי־זַיִת וגו' *exite ad montana et adferte folia,* ramos *oleae* etc. ad tuguria facienda. Sed vix dubium, per הָהָר praemiſſo articulo, ſignificari h. l. montem illum, in quo aedificandum erat templum, cujus ſtatim ſit mentio, in quem jubentur lignum ad aedificationem neceſſarium afferre. וּבְנוּ הַבָּיִת *Et aedificate domum,* i. e. templum, Vs. 2. 4. Hieronymus: „Ajunt Hebraei, ſola tantum ad contignandum ligna fuiſſe neceſſaria, ſtantibus muris templi poſt incendium." וְאֶרְצֶה־בּוֹ *Et adquieſcam in eo,* quod quidam explicant: hoc factum mihi gratum et acceptum erit, Pronomine ſuffixo in בּוֹ neutraliter accepto. Sed mallem illud ad הַבָּיִת referre, ut ſit: *et delectabor eo,* templo, puta. וְאֶכָּבְדָה *Et honorabor* in templo exſtruendo, ſive: *gloriam meam oſtendam,* quomodo Niphal hujus verbi et Ezech. XXXIX, 13. uſurpatur, ad quem loc. vid. not. Ita Chaldaeus: לְאַשְׁרָאָה שְׁכִינְתִּי בֵּיהּ בִּיקָר *ut habitare faciam majeſtatem meam cum gloria.* Cf. infra II, 9. Cethibh ſine He paragogico eſt אֶכָּבֵד efferendum.

9. Poſtquam recenſuit id quod eventurum eſt ſi aedem exſtruxerint, denuo proponit ob oculos incommoda, quae ſuſtinuerunt hactenus eo quod exſtructionem ejus intermiſerint et neglexerint. Quaſi dicat: quoniam vero illud, quod

quod Vs 8. praecepi, omififtis huc usque, et res tantum veftras curaftis, ideo פָּנֹה אֶל־הַרְבֵּה וְהִנֵּה־לִמְעָט *refpiciendo* quidem fcil. פְּנִיתֶם *refpexiftis* (vid. fupra ad Vs. 6.) *ad multum,* uberes quidem proventus exfpectaftis, fed *ecce in paucitatem* abiit, parum factum eft, לִמְעָט adverbiafcit, ut 2 Chron. XXIX, 34. הַכֹּהֲנִים הָיוּ לִמְעָט *facerdotes erant paucum,* pauciores. Eadem loquendi forma Genef. I, 15. וְהָיוּ לִמְאוֹרֹת *eruntque in lumina.* Et II, 24. וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד *erunt in carnem unam,* quod Graece legitur Ephef. V, 31. Matth. XIX, 5. *εἰς σάρκα μίαν,* i. e. caro una. Hieronymus: „Cum jam candefcerent fegetes, et meffium tempus inftaret, et frumenta vos in manibus tenere putaretis, meffuiftis vacuos culmos, et inanes ftipulas fine fpicarum frugibus congregaftis. Plenae erant areae, fpes in oculis, luctus in manibus.“ וַהֲבֵאתֶם הַבַּיִת וְנָפַחְתִּי בוֹ *Cumque* exiguum illud *domum* f. in horrea *intuliftis* (quomodo idem verbum fupra Vs. 6. aderat), *fufflavi in illud,* difflavi oris mei halitu, quafi ventus folium aut paleam, aut quemadmodum homo plumam a fe deflat, fic ego veftros proventus disfipavi, ut vobis inutiles plane redditi fint. Chaldaeus: וַאֲנָא שַׁלַּח בֵּיהּ מְאֵרְתָא *ego vero immifi in illud maledictionem.* Hieronymus: „Sed hoc quoque ipfum, quod vix de multa fegete et infinitis acervis fuerat electum, intuliftis in domum, et mea virtute difperfum eft. Exfufflavi enim illud, et redegi ad nihilum, quia frumentum emortuum, et vacui folliculi, quae utilia efui funt, farinam et fimilam non habebant.“ יַעַן מֶה *Propter quid?* quam ob caufam fcil. haec acciderunt? יַעַן בֵּיתִי אֲשֶׁר הוּא חָרֵב *Propter domum meam, quae deferta* adhuc *eft,* licet jam Cyri tempore prima ejus fundamenta jacta fint, Efr. III, 10. וְאַתֶּם רָצִים אִישׁ לְבֵיתוֹ *Vos autem curritis unusquisque ad domum fuam,* omne ftudium et operam impenditis ad domos veftras exornandas atque locupletandas. רוּץ *Currere* de ftudio et induftria in re aliqua perficienda dicitur quoque Proverb. I, 16. רַגְלֵיהֶם לָרַע יָרוּצוּ *pedes eorum ad malum currunt.* Cf. et Pf. CXIX, 32.

10.

10. עַל־כֵּן עֲלֵיכֶם כָּלְאוּ שָׁמַיִם מִטָּל *Ideo ſuper vos cohibuerunt coeli a rore*, i. e. ne ſit ros, propter veſtram in rebus divinis et exſtruendo templo negligentiam. *Ros* tempore deficientis pluviae qualicunque modo fovens herbas cum deficit, plantas prorſus areſcere neceſſe eſt. Hieronymus: „Coeli non ſolum pluviam non dederunt, ſed ne rorem quidem, quo arentes agri ſaltem humore modico temperarentur." עֲלֵיכֶם Chaldaeus intellexit cauſſaliter: בְּדִיל חוֹבֵיכוֹן *propter ſcelera veſtra.* Alii exponunt: *ſuper terram veſtram*, dum ſuper alias regiones pluunt, coll. Amos IV, 7. Sed vix dubium eſt, reſpicere עֲלֵיכֶם ad ſitum coeli, quod ſupra nos eſt. Sic Deut. XXVIII, 23. וְהָיוּ שָׁמֶיךָ אֲשֶׁר עַל־רֹאשְׁךָ נְחֹשֶׁת *ſit coelum tuum, quod ſupra caput tuum eſt, aereum.* כָּלְאוּ capiunt h. l. plures *reciproce* aut *imperſonaliter*, ut ſaepe verba in tertia Pluralis perſona, cf. not. ad Ezech. XIX, 8. Hoſ. XII, 9. Sed praeſtat, ut alias, et hoc ipſo Verſu ſtatim, transitive capere: *cohibent* rorem dare. LXX: *Ἀνέξει ὁ οὐρανὸς ἀπὸ δρόσου.* Chaldaeus: פְּסַקוּ שְׁמַיָּא מִלְּאַחָתָא מִטְרָא *ceſſarunt coeli ab immittenda pluvia.* מִטָּל *A rore*, i. e. ut nec rorem neque pluviam dederint. מ eſt privativum, ut Jeſ. XXIII, 1. *Devaſtata eſt Tyrus* מִבַּיִת מִבּוֹא *ut non ſuperſit domus, nec accedat* quis amplius. וְהָאָרֶץ כָּלְאָה יְבוּלָהּ *Et terra cohibuit proventum ſuum.* Chaldaeus: וְאַרְעָא פְּסַקַת מִלְּמֶעְבַּד פֵּרִין *et terra ceſſavit ab edendo fructus.* Hoc eſt inter comminationes contra eos, qui praeceptis divinis non obtemperant, Deut. XI, 17. *Exardeſcet Jovae ira in vos, ut claudat coelos ne ſit pluvia, terramque, ut non edat proventum ſuum.* Hieronymus: „Terra quoque devoravit, et agricolis non redditura ſementem, et quae ſponte ſolet giguere avaro ſinu tenuit."

11. וָאֶקְרָא חֹרֶב עַל־הָאָרֶץ Ideoque *vocavi ſiccitatem.* וָאֶקְרָא *Vocavi*, efficaci imperio exiſtere feci, immiſi, induxi, ut 2 Reg. VIII, 1. קָרָא יְהוָֹה לָרָעָב *vocavit Jova famem.* חֹרֶב *Aeſtum*, ſiccitatem, Geneſ. XXXI, 40. Jerem. L, 38. Obſer-

Obſervant Aben-Esra et Abarbenel elegantem *paronomaſiam* inter culpam et poenam. Templum Jovae erat Judaeorum inertia חָרֵב *deſolatum* (Vs. 4. 9.), ideo cuncta premit חֹרֶב *ſiccitas*, devaſtans. Quaſi dicat: quia aedem meam vaſtam relinquitis, ego quoque in omnia veſtra vaſtitatem immittam. Hieronymus: „Pro *ſiccitate* Septuaginta *μάχαιραν*, id eſt, *gladium*, transtulerunt. Sed et in Hebraico tribus literis ſcriptum reperi: *Heth*, *Res*, *Beth*, quod ſi *Hareb* legimus, *gladium* ſonat, ſi *Oreb*, *καύσωμα*, quod nos transtulimus *ſiccitatem*, licet melius in *urentem ventum* transferri poſſit. Et revera quoniam ſermo de terra eſt, et de agrorum ſterilitate, magis mihi videtur *ventus urens* in praeſenti loco intelligi debere, quam *gladius.*“ וְעַל־הַדָּגָן וְעַל־הַתִּירוֹשׁ וְעַל־הַיִּצְהָר *Et ſuper frumentum, muſtum et oleum,* quae tria maximum uſum habent in vita communi; ac duo quidem priora ad vitae ſuſtentationem pertinent, poſterius ad ejus commoditatem et bonam valetudinem. *Recreans membra olei liquor, viresque potus vini,* inquit Plinius *Hiſt. Nat.* L. XII. Cap. 1. וְעַל־הָאָדָם וְעַל־הַבְּהֵמָה *Et ſuper homines et ſuper jumenta,* tum enim pereunt homines peſte, febre et aliis morbis. Hieronymus: „Praecedente fame conſequenter ſuper homines et ſuper jumenta mors venit.“ וְעַל כָּל־יְגִיעַ כַּפָּיִם *Et ſuper omnem laborem manuum*, i. e. quae magno labore plantaverant, ſeverant atque coluerant, cf. Pſ. LXXVIII, 46. CXXVIII, 2. Deut. XXVIII, 33.

12. Subjicit effectum concionis praemiſſae. וַיִּשְׁמַע זְרֻבָּבֶל וגו׳ בְּקוֹל יְהוָֹה *Auſcultavit Serubbabel etc. voci Jovae,* i. e. obtemperavit ejus juſſis, eadem phraſis Geneſ. XXII, 18. Deut. IV, 30. Hic vero ſignificatur, populum prophetae, ſeu potius numinis hortatu diu intermiſſum templi inſtaurandi opus iterum aggreſſum eſſe; quod ipſum Eſr. V, 1. 2. narratur. Ante וְעַל־דִּבְרֵי חַגַּי repetendum eſt וַיִּשְׁמַע, quod eodem modo conſtruitur Jerem. XXVI, 5. XXXV, 13. לִשְׁמֹעַ עַל־דִּבְרֵי עֲבָדַי הַנְּבִאִים *obtemperando effatis ſervorum meorum,*

rum, prophetarum. כַּאֲשֶׁר שְׁלָחוֹ יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם *Cum misisset eum Jova, Deus eorum,* vel: *quemadmodum eum miserat Jova,* i. e. secundum ea, quae Jova ei dicenda mandaverat. וַיִּירְאוּ הָעָם מִפְּנֵי יְהוָה *Et timuerunt sibi populus a Jova,* ideo obsequium verbis prophetae ab eo missi non denegarunt.

13. Pro מַלְאַךְ יְהוָה, *nuncius Jovae,* Chaldaeus recte posuit נְבִיא דַיָי *propheta Jovae.* Eodem illo nomine appellabatur propheta Mal. II, 7. et Moses Num. XX, 16. בְּמַלְאֲכוּת יְהוָה *in legatione Jovae,* i. e. non suo, sed Dei mittentis nomine ac verbis. אֲנִי אִתְּכֶם *Ego vobiscum ero,* מֵימְרִי בְּסַעֲדְכוֹן *verbum meum,* i. e. ego *auxilio vobis,* vertit Chaldaeus, ut infra II, 4. Cf. Jos. I, 5. אֶהְיֶה עִמָּךְ *Ero tecum.* Verebantur, ut recte Abarbenel notat, Judaei regem Persarum, cujus permissionem nondum habebant. Cf. Not. ad Vs. 2. Quare propheta illorum animos erigit, eisque spondet, Jovam eis adjutorem fore.

14. וַיָּעַר יְהוָה אֶת־רוּחַ זְרֻבָּבֶל וגו׳ *Et suscitavit Jova spiritum Serubbabelis,* i. e. hoc animis eorum indidit, ut ad opus diu interruptum sese denuo accingerent. *Excitatio animi* aliud nihil est, quam inclinatio voluntatis et animi confirmatio ad aliquid agendum. Eo sensu eadem phrasis legitur Esr. I, 1. 5.

15. Hoc Versu auspicantur Caput II. Biblia Hebraica et Chaldaica Dan. Bombergii, Venet. 1517. fol., Biblia Regia Antverpiensia sive Plantiniana, fol. 1571., Biblia Hebraica cum versione Graeca et duplici Latina atque cum notis Vatabli ex officina Sanctandreana 1587. fol., Biblia Hebr. Eliae Hutteri, Hamburg. 1587. fol., Biblia Polyglotta Anglicana, Londini 1657. fol., Biblia Hebraica cum versione interlineari Ariae Montani, Lips. 1657. fol., et Bibl. Hebr. Dan. Bombergii, Venet. 1521. in quatern., imo et *spatium* quaedam praemittunt. Sed perperam utrumque; nam diversitas numeri hujus a sequente (II, 1.) docet, hunc Versum cum

cum iis quae praecedunt connectendum esse, non cum his quae sequuntur. Hoc Versu indicatur tempus, quo vel materiae parandae primum manus admotae sunt, postquam *a die primo mensis sexti* (Vs. 1.) de ordine et sumtu operis conventum in comitiis populi esset; vel ipsam structuram adgressi sunt die *vigesimo quarto*, cum interea aliquem materia apparatum fecissent. Nam quod alii die demum *vigesimo quarto noni mensis* aedificandi initium factum esse volunt ex Cap. II, 18., haud consistit cum initio Capitis secundi, ubi non tantum Vs. 3. senes Judaei novum templum exsurgere vident, verum quoque jam strenue operantes propheta alloquitur Vs. 4. die *vigesimo primo mensis septimi*, II, 1. Quod ipsorum studium postea Darii regis edicto comprobatum adjutumque fuit ita, ut totum aedificium anno Darii sexto absolveretur, Esr. VI, 15.

Cap. I.

1. *Anno ſecundo Darii regis; menſe ſexto, die prima menſis fuit Jovae verbum per Haggaeum prophetam ad Serubbabel, Schaltielis filium, praefectum Judaeae, et ad Joſuam, Jozadaci filium, ſacerdotem magnum, ut diceret:*

2. *Sic dicit Jova, agminum* (Deus): *populus, inquit, iſte dicit: nondum tempus venit, tempus, inquam, quo aedificetur domus Jovae.*

3. *Fuit itaque verbum Jovae per Haggaeum prophetam, ut diceret:*

4. *Nunquid, o vos, tempus vobis* (advenit), *ut habitetis in domibus veſtris laqueatis, cum domus iſta ſit deſolata?*

5. *Nunc igitur ſic dixit Jova, agminum Deus: advertite animum ad vias veſtras.*

6. *Seminaſtis multum, et infertis parum; comeſſe, neque ſatiari; bibere, neque ſitim exſtinguere; veſtiri, neque caleſcere, et qui quaeſtum ſibi facit, facit in loculum perforatum.*

7. *Sic dicit Jova, agminum Deus: advertite animum ad vias veſtras.*

8. *Aſcendite in montem et advehite ligna, aedemque conſtruite, et ea delectabor et honorabor, ait Jova.*

9. *Spectatur ad multum, et eſt parum; importatis in domum, et ego id diſflo. Quamobrem? inquit Jova, agminum Deus. Ob aedem meam, quae deſerta eſt, quum vos ad ſuas quisque aedes curratis.*

10.

10. *Propterea ſuper vos clauſit ſe coelum, ne daret vobis rorem, et terra prohibuit fructum ſuum.*

11. *Vocavi ſiccitatem ſuper terram hanc et ſuper montes, ſuper frumentum et ſuper vinum, ſuper oleum et ſuper univerſa quae profert humus, ſuper homines et ſuper jumenta, et ſuper omnem manuum laborem.*

12. *Obtemperavit autem Serubbabel, Schaltielis filius, et Joſua, Jozadaci filius, ſacerdos magnus, cunctusque reliquus populus effato Jovae, dei ſui, et verbis Haggaei, vatis, quum eum Jova, Deus eorum, miſiſſet, veritique ſunt homines Jovam.*

13. *Et Haggaeus, Jovae nuncius, ut ferebat Jovae mandatum, ſic populum adloquutus eſt: ego vobis adſum, inquit Jova.*

14. *Et ſuſcitavit Jova mentem Serubbabelis, Schaltielis filii, et Joſuae, Jozadaci filii, pontificis maximi, reliquique totius populi, ita ut irent ad opus faciendum in aede Jovae, agminum Dei, Dei ſui.*

15. *Die viceſimo quarto ſexti menſis, anno Darii regis ſecundo.*

Cap. II.

Argumentum.

Hoc Capite continentur tria reliqua noſtri vatis oracula. In *primo* futurum dicit, ut templi ſecundi magnificentia major ſit quam fuerit prioris, donis a gentibus exteris allatis (Vs. 1—9.). Oraculum ſecundum promittit templum aedificantibus proſpera omnia, ſicut antea opus negligentibus omnia adverſa erant (Vs. 10—19.). Poſtremo magnas regnorum converſiones praenunciat, inter quas tamen Serubbabel Jovae benevolentia, praeſidio cuſtodiaque ſit tegendus (Vs. 20—23.).

De initio hujus Capitis vid. not. ad I, 15.

2. (al. 1.) בַּשְּׁבִיעִי *In ſeptimo* ſcil. menſe, *τῷ ἑβδόμῳ μηνὶ*, ut Graecus Alexandrinus recte poſuit. Annus hic non eſt expreſſus; ſed facile intelligitur e contextu, eundem *annum Darii ſecundum*, qui ſupra I, 1. 15. notatus eſt, et hic deſignari.

3. מִי בָכֶם הַנִּשְׁאָר *Quis inter vos* eſt *reliquus*, ſuperſtes (ut Eſr. I, 4.), „qui exſtitit inter deportatos et adhuc vivit," ut Jarchi notat. אֲשֶׁר רָאָה אֶת־הַבַּיִת הַזֶּה בִּכְבוֹדוֹ הָרִאשׁוֹן *Qui vidit hanc aedem in gloria ſua priore,* in priſtino ſuo ſplendore, qualis erat Salomonis et regum ſequentium tempore usque ad Sedeciam, ſub quo deſtructa fuit per Babylonios. Sunt qui negent, ex his verbis ſequi, aliquem tunc ſuperſtitem fuiſſe, qui templum prius viderit; ſed haec verba ita potius capienda putent: ſi quis ex vobis ſuper-

ſupereſſet, qui templum hoc in priſtino ſuo ſplendore vidiſſet. Poterant vero utique adhucdum ſupereſſe grandaevi, qui Salomonis templum viderant, ſicut octodecim annos antea, Cyri anno ſecundo, tales *multi* adhuc fuerunt, teſte Eſra III, 12. Nam a templi deſtructione usque ad Darii Hyſtaſpidis annum ſecundum, quo Haggaeus hoc oraculum edidit, *ſeptuaginta* erant anni, Zach. I, 12., et ad annum primum Cyri, ſive ad exſilii finem *quinquaginta et duo.* וּמָה אַתֶּם רֹאִים אֹתוֹ עַתָּה *Qualem vero nunc eam videtis?* מָה h. l. eſt *qualis?* ut Num. XIII, 18. *Adſpiciatis terram* מַה־הִוא *qualis ſit?* הֲלֹא כָמֹהוּ כְּאַיִן בְּעֵינֵיכֶם *Nonne* haec aedes ſecunda in comparatione *ad illam* priorem *quaſi nihilum in oculis veſtris?* Si conferatur hoc templum ſecundum cum illo priore, iſtud nihilo vobis aeſtimabitur. Quod ad conſtructionem Jarchi confert Jeſaj. XXIV, 2. et Hoſ. IV, 9. כָעָם כַּכֹּהֵן *ut populus, ſic ſacerdos.* Vid. et Gen. XLIV, 18. כָמוֹךָ כְּפַרְעֹה *ſicut tu, ita Pharao*, tu et Pharao dignitate ſunt pares. Cf. Jud. VIII, 18. Hieronymus: „Qui viderunt antiquam domum Dei, et nunc interſunt inſtaurationi ejus, numquid ad comparationem prioris, non talis eſt iſta quae cernitur, ut quodam modo non eſſe videatur?

4. וְעַתָּה חֲזַק *Jam vero* nihilominus, etſi haec ita ſe habeant, *confortare*, bono ſis animo, ut Joſ. I, 6. 7. 9. כָּל־עַם הָאָרֶץ *Omnis populus terrae*, ut Zachar. VII, 5. וַעֲשׂוּ *Et facite* ſcil. מְלָאכָה *opus* templi exſtruendi, coll. I, 14. Hieronymus: „Verum nolite deſperare, nec laſſas manus dimittite, ſed et tu, Zorobabel, et tu, Jeſu, et omnis popule, conſortamini, et facite opus in domo mea.“ Verba, quae ſequuntur, כִּי־אֲנִי אִתְּכֶם (vid. I, 13.), nonnulli parentheſi includunt, et verbum וַעֲשׂוּ conjungunt cum primis Verſus proximi verbis, hoc modo, *facite (quoniam ego vobiscum ſum) verbum quod pepigi vobiscum,* et quae ſequuntur. Quod proinde accipiendum ac ſi diceret: eſtote animo forti et ſervate pactum, quod vobiscum pepigi cum ex Aegypto egrederemini. Quodſi virium vos deterret imbecil-

becillitas, habetis me, qui vobis usque adſum. Kimchi Imperativum conditionaliter accipit, hoc modo: *ſi feceritis et ſervaveritis foedus meum, certe ego vobiscum ero.*

5. Initio hujus Verſus repetendum eſt ex ſuperiore וַעֲשׂוּ *facite*, ſive, ſi faciatis, ſervetis אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר כָּרַתִּי אִתְּכֶם בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרַיִם *verbum quod pepigi vobiscum cum exiretis ex Aegypto.* Cf. Exod. XXXIV, 10. 11. *Jam nunc,* inquit Jova, *pactionem facio coram omni iſto populo, ut ego miracula faciam, quanta in omni orbe terrarum apud ullas gentes edita non ſunt, ... vos vero omnia obſervetis, quae vobis hodie praecipio.* Exod. XIX, 5. 6. *Si dicto mihi audientes erunt, meumque foedus conſervabunt, ego habebo eos pro peculio, ab omnibus populis ſeparato, proque regno ſacerdotum et gente ſancta.* Vid. et Exod. XV, 26. XXIII, 20. 21. Jerem. VII, 23. Ceterum cum dicit בְּצֵאתְכֶם *cum exiretis ex Aegypto,* patrum facta tribuit filiis, ut Actor. VII, 53. *Οἵτινες ἐλάβετε τὸν νόμον εἰς διαταγὰς ἀγγέλων, καὶ οὐκ ἐφυλάξατε.* Graecus Alexandrinus eumque ſequutus Arabicus in Polyglottis interpres primum Verſus membrum, אֶת־הַדָּבָר — מִמִּצְרַיִם, non expreſſerunt. וְרוּחִי עֹמֶדֶת בְּתוֹכְכֶם *Tum ſpiritus meus ſtans,* permanens erit *inter vos,* quo nonnulli ſpiritum intelligunt propheticum, quo praediti erant Haggaeus, Zacharias et Maleachi, Chaldaeo praeeunte, qui verba noſtra exponit: וּנְבִיאַי מַלְּפִין בֵּינֵיכוֹן *et prophetae mei docentes inter vos.* Sed intelligenda potius vis divina, quae animos eorum confirmabat, eisque auxilio erat in templo exſtruendo, unde addit: אַל־תִּירָאוּ *ne* itaque *timeatis,* nec de felici ſucceſſu timeatis. Similiter Zach. IV, 6. Jova Serubbabelis animum erigens dicit: *Non robore, nec viribus, ſed ſpiritu meo* opus templi exſtruendi perficietur.

6. Quamvis templum hoc ſecundum ſplendore atque magnificentia priori illi Salomoneo nondum aequiparari poſſit (Vs. 3.), brevi tamen ſe effecturum ſpondet Jova, ut quae adhuc omni ornatu deſtituta ſit aedes, veteri illi

longe

longe antecellat. Ingentem enim se rerum conversionem concitaturum esse, qua efficiatur, ut populi exteri res suas pretiosissimas ad aedem Jovae exornandam sint comportaturi. עוֹד אַחַת *Adhuc una* scil. פַּעַם *vice*, ut Exod. XXX, 10. 2 Reg. VI, 10., ut LXX et Hebr. XII, 26. 27. ἔτι ἅπαξ, *adhuc semel*, sicut olim, quando Lex de monte Sinai cum horrendis tonitrubus et fulguribus promulgata, et tota veluti natura concussa fuit, Exod. XIX, 16. seqq., unde Debora Jud. V, 4. canit: *Cum tu, Jova, de Scire prodires, cum tu ex agro procederes Idumaeo, terra concutiebatur, coeli destillabant, nubes aquam effundebant, montes liquescebant in adventu Jovae.* מְעַט הִיא *Parum est*, i. e. post non multum tempus, post breve tempus, ut Jesaj. X, 25. וַאֲנִי מַרְעִישׁ אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ וְאֶת־הַיָּם וְאֶת־הֶחָרָבָה *et ego commoturus sum coelum, et terram, et mare et aridum*, i. e. ingentem universitatis rerum mutationem efficiam. Similiter Jesaj. LXV, 17. LXVI, 22. Jova dicit, se *novum coelum et novam terram producturum.* Hieronymus: „Quando primum testamentum dabam, et in Sina monte fum visus, commovi coelum et terram, et mare rubrum et desertum, ut vobiscum ponerem testamentum; nunc autem polliceor vobis, me adhuc semel coelum et terram, et mare et aridum commoturum, ut illis commotis moveantur omnes gentes."

7. וּבָאוּ חֶמְדַּת כָּל־הַגּוֹיִם *Et venient desiderium*, desideria, i. e. res desideratissimae atque pretiosissimae *omnium gentium.* Nomen singulare חֶמְדָּה *collective* esse capiendum, arguit constructio cum verbo plurali. Recte LXX: Καὶ ἥξει τὰ ἐκλεκτὰ πάντων τῶν ἐθνῶν. Vel potest ante חֶמְדַּת praefixum ב subaudiri, Kimchio praeeunte, qui talis ellipseos exempla affert Num. XII, 8. וּמַרְאֶה וְלֹא בְחִידֹת *et in visione non per aenigmata*, et 2 Reg. XII, 11. הַנִּמְצָא בֵית יְהוָה *argentum quod repertum est* in *aede Jovae*, atque hunc locum ita exponit: „omnes populi, quos commovebo, e terris suis advenient cum desiderio omnium gentium, i. e.

adferent res omnes desideratas et pretiosas, quae in terris ipsorum reperiuntur, veluti vasa aurea et argentea, vestimenta et gemmas." Quod autem dicit, *gentes cum desiderio gentium*, loquutio est, ut Num. X, 28. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחוֹבָב חֹתֵן מֹשֶׁה *dixit Moses Chobabo, socero Mosis*, pro חֹתְנוֹ *socero suo*. Sensu cum nostro loco convenit Jesaj. LX, 6., ubi vates florentem populi Hebraici statum seculo aureo describens inter alia haec dicit: *Convertetur ad te copia maris*, חֵיל גּוֹיִם יָבֹאוּ לָךְ *opes gentium ad te venient. Te camelorum agmina obruent, dromades Midianitici et Ephani, omnes ex Sabaea venient, aurum et thus adferentes, et Jovae laudes praedicabunt.* Et LXI, 6. חֵיל גּוֹיִם תֹּאכֵלוּ *gentium facultatibus vescemini, et vos in earum gloria efferetis.* Praedicit igitur Haggaeus, futurum esse, ut donis pretiosissimis, ab omnibus gentibus Hierosolymam comportandis, templum Jovae nudum adhuc atque inornatum plus nanciscatur ornamenti et splendoris, quam olim habuisset, Vs. 9. Quam futuram templi magnificentiam significat his verbis: וּמִלֵּאתִי אֶת־הַבַּיִת הַזֶּה כָּבוֹד *et replebo domum hanc*, templum hoc secundum, *gloria*, ornatissimum et splendidissimum illud reddam. Verba וּבָאוּ חֶמְדַּת כָּל־הַגּוֹיִם interpretes Christiani fere sic exponunt: *venient desiderium*, deliciae *omnium gentium*, sive, ut Vulgatus vertit, *veniet desideratus cunctis gentibus*, i. e. Messias, quem omnes gentes tanquam unum et verum generis humani servatorem desiderabant. Alii: *venient* omnes gentes *ad desiderium omnium gentium*, i. e. ad eum, quem gentes omnes desiderabant. Neutrum ad rem et contextum satis accommodate, etsi nobis persuasum sit, vatem quae hic praedicit temporibus Messianis eventura sperasse. Ceterum illum unice de exornando templo muneribus aliarum gentium cogitasse, ostendit Versus proximus:

8. לִי הַכֶּסֶף וְלִי הַזָּהָב *Mihi* est *argentum, et mihi* est *aurum*, inquit Jova, q. d. argento et auro, quo instructissimum fuit prius templum, possum et hoc ornare, et ornabo

suo

ſuo tempore, nam mei juris haec ſunt omnia. Quare non eſt, cur de ornando templo nunc exſtructo ſitis ſolliciti.

9. Hac mea cura efficietur, ut גָּדוֹל יִהְיֶה כְּבוֹד הַבַּיִת הַזֶּה הָאַחֲרוֹן מִן־הָרִאשׁוֹן *major ſit magnificentia aedis hujus poſterioris, quam prioris.* Hieronymus: „Ego iu ornamentum templi aurum argentumque donabo, ut major fiat hujus domus gloria, quam prioris.“ Templi poſterioris gloriam a vate hic praenunciatam Chriſtiani interpretes in eo poſitam eſſe volunt, quod Jeſus Chriſtus ſua praeſentia illud illuſtraverit. Jeſum tamen non in illo, de quo Haggaeus loquitur, Serubbabele incitante, exſtructo templo, ſed in eo, quod haud diu ante ipſum natum ab Herode totum a fundamentis aedificatum erat, adeoque in *tertio* templo, docuiſſe conſtat. Quem nodum J. A. Ernesti in Progr. *de templo Herodis Magni ad Agg. II,* 10. et *Joſephi Antiqq. Judd.* L. XV. Cap. 11. (in *Opuſculis philologg. critt.* p. 347. ſeqq. edit. ſec. Lugd. Batav. 1776.) ita expedire ſtuduit, ut obſervaret, in conſuetudine loquendi hiſtorica omninoque populari templum ab Herode per partes deſtructum reſtitutumque a priori poſt reditum Judaeorum e Chaldaea exſtructo non diſtingui, ſed nomine atque appellatione cum eo confundi. Neque tamen hac obſervatione ad noſtrum oraculum expediendum opus videtur, niſi ei inferas, de quibus vates ne cogitavit quidem. וּבַמָּקוֹם הַזֶּה אֶתֵּן שָׁלוֹם *Et in hoc loco,* Hieroſolymis, *pacem dabo,* i. e. rerum omnium felicitatem atque tranquillitatem, qualem iu aurea aetate futuram deſcribit Jeſajas XI, 6. ſeqq. Pro verbis וּבַמָּקוֹם הַזֶּה אֶתֵּן שָׁלוֹם נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת, quae alterum hujus Verſus hemiſtichium conſtituunt, Graecus Alexandrinus interpres dedit haec: *καὶ εἰρήνην ψυχῆς εἰς περιποίησιν παντὶ τῷ κτίζοντι, τοῦ ἀναστῆναι τὸν ναὸν τοῦτον.* Ad quae Hieronymus: „Porro quod ſequitur, in LXX, *et pacem animae in acquiſitionem omni qui creatur* [quaſi *κτισθέντι* legiſſet], *ut ſuſcitet templum iſtud,* quaſi ſuperfluum et vix cohaerens, quippe quod nec apud Hebraeos, nec apud alium

quemquam interpretem fertur, omiſimus.“ Nos quidem haud dubitamus, verba illa eſſe gloſſema, quod in textum irrepſit. Ejus ſenſum recte videtur Drusius concepiſſe in hunc modum: „dabo vobis in hoc loco pacem, pacem, inquam, animi et conſcientiae tranquillitatem, quam acquirat omnis, qui laborat, ut huic operi faſtigium quam celerrime imponatur.“

10. Concio ſecunda, cujus haec ſumma et princeps propoſitio eſt: quandoquidem aedem hanc coepiſtis reparare, poſthac ſentietis Dei beneficentiam non vulgarem. Eam auget collatione ſuperioris temporis, quo templum vaſtum et deſtructum jaciebat. Argumentum eſt ex loco diſſimilium. Protaſis indicit ſtatum praeteriti temporis; antapodoſis, praeſentis et futuri. Protaſis pollutionem et infelicitatem ut cauſam et effectum ſiſtit. Antea, inquit, veſtra omnia polluta erant et contaminata, atque adeo plagis affecta quamplurimis. Polluta fuiſſe docet argumento a ſimili, ſumto ab antiquo ritu ſanctificationis et pollutionis. Hoc Verſu vero praemittit notationem temporis, quo hanc orationem habuit. בְּעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה לַתְּשִׁיעִי *Viceſima quarta* die *noni* menſis, qui Zachar. VII, 1. *Cisleu* nominatur. Hieronymus ad Vs. 19.: „*Nonus* eſt menſis, quem nos Novembrem vel Decembrem dicimus. *Niſan* enim apud Hebraeos menſis eſt primus, qui appellatur *menſis novorum*, eo tempore, quo Paſcha faciunt, id eſt, incipiente veris exordio, qui ſecundum lunae curſum ſaepe quandam partem menſis Martii poſſidet, interdum incipit in Aprili. Ergo ſi Niſan Aprilem intelligimus, nonus menſis ſecundum ſupputationem Hebraeorum December erit.“ Fuit igitur inter hoc oraculum et id, quod proxime praecedit, majus interſtitium, quam inter duo priora, nec tamen admodum magnum, duorum videlicet menſium et paucorum dierum. Videntur eo tempore Judaei poſt congeſtas materias operi manus denuo admoviſſe, et notabilem in eo progreſſum feciſſe, coll. Vs. 18. ſequ. Pro בְּיַד־חַגַּי Graecus Alexandrinus

drinus posuit πρὸς Ἀγγαῖον, ac si אֶל־חַגַּי legisset, ut in Hebraeo est infra Vs. 21.

11. שְׁאַל־נָא אֶת־הַכֹּהֲנִים תּוֹרָה *Interroga sacerdotes legem*, de lege, i. e. propone eis quaestionem super lege aliqua. Intelligit autem legem de pollutis et sanctificatis. Sacerdotum enim erat, secundum Levit. X, 10., *tum sacrum a profano pollutumque a mundo discernere, tum Israelitas omnibus instruere institutis, quae eis Jova per Mosen eloquutus est.* Vid. et Deut. XXXIII, 10. Mal. II, 7. Hieronymus: „Sacerdotis est, scire legem, et ad interrogationem respondere de lege. Quod quidem et in Deuteronomio legimus [Deut. XVII, 8. seqq.], ut sic ubi in urbibus Israel quaestio fuerit exorta inter sanguinem et sanguinem, inter judicium et judicium, lepram et lepram, contradictionem et contradictionem, eant ad sacerdotes atque Levitas, et ad Pontificem, qui in diebus illis fuerit constitutus, et quaerant ab eo legem Domini, quibus respondentibus faciant quod jubentur."

12. הֵן יִשָּׂא־אִישׁ *En portet quis*, i. e. si quis portet; ita particula הֵן et Jerem. III, 1. occurrit, הֵן יְשַׁלַּח אִישׁ אֶת אִשְׁתּוֹ, *ecce, si quis repudiaverit uxorem suam.* בְּשַׂר־קֹדֶשׁ *Carnem sanctitatis*, sanctam, de victimis Deo consecratis, ut Jerem. XI, 15. Hieronymus: „Hostia quae immolabatur in altari, carnes illius sanctae erant, et inter ipsas sanctificatas carnes erat multa diversitas. Alias enim sacerdotes in templi adytis comedebant; alias propinqui eorum domi; alias hi, qui de sacerdotibus videbantur esse maculati, alias Israelitae, qui nullam habebant immunditiam." בִּכְנַף בִּגְדוֹ *In ala vestis suae*, significat vestem extremam, aut tractum a cingulo ad oram, ut 1 Sam. XV, 27. Deuter. XXII, 12. XXIII, 1. LXX: Ἐν τῷ ἄκρῳ τοῦ ἱματίου. וְנָגַע בִּכְנָפוֹ אֶל־הַלֶּחֶם וְאֶל־הַנָּזִיד וְאֶל־הַיַּיִן וְאֶל־שֶׁמֶן וְאֶל־כָּל־מַאֲכָל *Et attingat* illa *ala sua panem* communem, qui *Deo* non est consecratus, *aut pulmentum, aut vinum, aut oleum, aut ullum* alium *cibum* profanum. De נָזִיד vid. not. ad Genes. XXV,

XXV, 29. הֲיִקְדָּשׁ *Num* ideo ille cibus profanus *fanctus reddetur?* וַיַּעֲנוּ הַכֹּהֲנִים וַיֹּאמְרוּ לֹא *Et refponderunt facerdotes et dixerunt: non* fanctum redditur illorum quidquam. Recte refponderunt, nam licet ipfa veftis carnis facrae tactu fancta reddita eft (Levit. VI, 20.), tamen vim fuam non ulterius extendebat, nec quod tali vefte tactum erat, fanctum reddebatur.

13. Alia quaeftio. אִם־יִגַּע טְמֵא־נֶפֶשׁ *Quod fi tetigerit immundus animae,* i. e. tactu cadaveris pollutus; נֶפֶשׁ denotat hic, ut Levit. XXI, 1. XXII, 4., corpus ab anima derelictum, cadaver, pro נֶפֶשׁ מֵת *anima mortui,* uti plene eft Num. VI, 6., i. e. aliquis mortuus. Hieronymus: „*Immundus in anima* dicebatur, qui corpus hominis mortui attigerat. In quo animadvertendum, quamdiu anima in corpore fit, immundum non effe corpus humanum; ftatim vero, ut fpiritus vegetans artus receſſerit, immundum fieri quod terrenum eft, ficut in Levitico fcribitur [XXI, 1. 2.]." בְּכָל־אֵלֶּה *Omnia ifta,* f. *ullum iftorum,* quidquam ex fupra memoratis, cibum aut potum. יִטְמָא *Contaminabitur,* ex lege Num. XIX, 22. וְכֹל אֲשֶׁר־יִגַּע־בּוֹ הַטָּמֵא יִטְמָא *quicquid pollutus tetigerit immundum efto.* Hieronymus: „Rurfum alia quaeftio proponitur facerdotibus, quod fcilicet bene refponderint ad fuperiorem, et quafi fimilitudo problematis coaptatur, in qua imperitus facile labi potuit. Da enim aliquem nefcire legem, et ficut refpondit de fanctificata carne non fanctificari panem, aut pulmentum, aut vinum aut oleum, aut omnem cibum, et in hoc aeque refpondebit, et dicet, pollutum in anima [i. e. cadaveris tactu] non contaminare ea quae fancta caro fanctificare non potuit. Interrogat igitur et dicit: fi tetigerit is qui pollutus in anima eft, hoc eft, qui contagione mortui eft immundus effectus, ex his omnibus, panem videlicet et pulmentum, aut vinum, aut oleum, aut reliquos cibos, numquid ex contactu eorum haec quae tetigerit polluentur? Et refponderunt facerdotes, quorum princeps erat Jefus, filius Jofedec,

unde

unde et legem noverant, et dixerunt, contactu ejus, qui immundus eſt, omnia quae ab eo contacta ſunt pollui.“

14. וַיַּעַן חַגַּי *Et reſpondit Haggai.* Nemo interrogavit quicquam; ſed ex uſu linguae verbum עָנָה de omni continuatione ſermonis dici conſtat. כֵּן הָעָם־הַזֶּה *Ita eſt populus hic*, ſimilis eſt immundo ex cadavere, qui contactu ſuo omnia immunda reddit. לְפָנַי *Coram me*, meo judicio. Hoc adjecit, quia ſua opinione mundi atque ſancti erant. וְכֵן כָּל־מַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם *Et ſic* immundum meo judicio eſt *omne opus manuum eorum*, quicquid agunt. וַאֲשֶׁר יַקְרִיבוּ שָׁם טָמֵא הוּא *Unde quicquid adducunt illic* ſuper altari offerendum *contaminatum eſt*, mihique neutiquam gratum et acceptum. שָׁם *Illic* deſignat altare, quod aedificatum erat ſtatim a reditu, videlicet anno primo Cyri regis, menſe ejus anni ſeptimo, ut habetur Eſr. III, 3. Sacrificia quae in hac ara fiebant non minus erant munda et pura quam in alio loco, donec tempus adveniſſet templi inſtaurandi; tum enim negligentiae et ſocordiae crimine obſtricti Judaei et aram polluebant, et victimas in ea oblatas. Sanctum quidem eſt, quod offertur in altari, ſed non tam ſanctus redditur homo ex hoſtiis, quam ex neglectu divini cultus polluitur. Haec germana mens prophetae, quam et Hieronymus expoſuit: „Dicit Aggaeus, de ſuperioribus tacens, quod ſanctificata caro ceteros cibos ſanctificare non poſſit, et de ſecunda tantummodo quaeſtione ſermonis ſui texens occaſionem: *ſic populus iſte, et ſic gens iſta ante faciem meam, dicit Dominus*, qui immundus eſt in anima, et morticinium tetigerit, omne quod tetigerit, et quod obtulerit mihi immundum erit. Quod autem dicit ſecundum literam hujuscemodi eſt: o popule, qui altari tantum exſtructo, et diruta domo mea, hoſtias mihi offers in altari et victimis ejus et carnibus te ſanctificari putas, ſcito, non tam ſanctificari te ex hoſtiis, quae, templo diruto, tibi prodeſſe non poterunt, quam contaminari omnia opera tua et cuncta quae agis, ex eo quod negligis, et tuam magis domum,

domum, quam meam exſtruere conatus es. Sanctum quidem eſt, quod offertur in altari; ſed non tam ſanctificaris ex hoſtiis, quam ex eo quod in convallibus habitas, et interea mortuis operibus, pollueris.“ Graeca Alexandrina translatio haec addita habet, *ἕνεκεν τῶν λημμάτων αὐτῶν τῶν ὀρθρινῶν. ὀδυνηθήσονται ἀπὸ προσώπου πόνων αὐτῶν, καὶ ἐμισεῖτε ἐν πύλαις ἐλέγχοντας.* Quae Hieronymus ſic reddidit: *propter munera eorum matutina dolebunt a facie malitiarum ſuarum, et oderatis, in portis arguentes,* monuitque, ea nec in Hebraeo nec apud alios interpretes inveniri. Cyrillus quoque dicit, *ταῦτα μήτε τὴν Ἑβραίων ἔκδοσιν, μήτε μὲν τοὺς ἑτέρους ἑρμενευτὰς ἢ εἰπεῖν ἢ εἰδέναι.* Drusius ſatis veriſimiliter conjecit, illa translata huc videri ex aliis V. T. locis, veluti ex Amos V, 10., ad ſenſum vero iſtius additamenti illuſtrandum haec annotat: „*Λήμματα lucra* ſunt et *emolumenta*, quae *matutina* appellat, quaſi ſummo mane, i. e. ſtudioſe ac diligenter captata; *αὐτῶν*, i. e. *ἑαυτῶν*. Qui haec adjecit, videtur indicare voluiſſe cauſas, cur opera et ſacrificia eorum polluta fuerunt. Cauſas autem ponit duas, videlicet lucri ſtudium, et monitorum contemtum. Aut *λήμματα* vocat conciones prophetarum, quos importunitate et diligentia tantum profeciſſe ait, ut primum moerorem illis incuteret ex facinorum et delictorum conſcientia ortum, deinde contemtum ſui; quod ſolet evenire quoties aſperius homines deſperatos et ſibi male conſcios tractamus: *αὐτῶν* intellige *τῶν προφητῶν* ſine antecedente, periodo manca et interrupta, *ἐν πύλαις*, i. e. pro concione, vel in civitatibus.“

15. וְעַתָּה שִׂימוּ־נָא לְבַבְכֶם מִן־הַיּוֹם הַזֶּה וָמָעְלָה *Nunc igitur ponite cor veſtrum* ſcil. עַל־דַּרְכֵיכֶם *ad vias veſtras* (quod coll. I, 5. 7. eſt ſubaudiendum), *ab hoc die*, non: quo primum coepiſtis templum aedificare, ut quidam volunt, ſed: *inde ab hoc die* ſcil. retro cogitantes (vid. infra Hieronymi interpretationem), *et ſupra*, vel, *ad ſuperius tempus*, i. e. ad eos dies, qui hunc anteceſſerunt, מִטֶּרֶם שׂוּם־אֶבֶן אֶל־

אֶל־אֶבֶן בְּהֵיכַל יְהוָה *a nondum ponere*, i. e. antequam poneretis *lapidem ad lapidem in aede Jovae*, i. e. antequam templi aedificatio continuaretur. Animo vobiscum reputetis, quam infeliciter vobis omnia evenerunt, antequam templo instaurando fidas adhibuistis manus. Hieronymus: „Nunc te hortor, o popule, ut sensu ad praeterita revertaris, consideresque quae facta sint, hoc est, ab hac die vicesima quarta noni mensis anno secundo Darii, quicqnid retro gestum est, mente complectere, et propter quae quanta sustinueris, ut, cum deinceps prospera tibi evenerint, scias, qua causa evenerint."

16. מִהְיוֹתָם *Ex quo illi fuerunt*, scil. dies. Intelligit autem dies istos, quibus templi opus neglectum jacuit. Alii: *priusquam illi essent*, et *lapides* subaudiunt, hac sententia: priusquam lapides illi coagmentati et dispositi essent in suos ordines. LXX pro מִהְיוֹתָם habent *τίνες ἦτε*, *quales eratis*, cum Versu praecedente conjungentes, hoc sensu, Theodoreto interprete: *ἀλλὰ νῦν γοῦν σὺν ἀκριβείᾳ πάσῃ σκοπήσατε, τίνες μὲν, ἦτε τῆς οἰκοδομίας ἀμελοῦντες.* בָּא positum pro eo quo plene esset, אִם בָּא אִישׁ *si venit quispiam*, i. e. si ventum fuit. אֶל עֲרֵמַת עֶשְׂרִים *Ad acervum* frumenti, seu manipulorum (ut Cant. VII, 3. 2 Paral. XXXI, 6.), qui debebat esse, saltem sperabatur fore *viginti*, scil. modiorum, ut Vulgatus supplet. וְהָיְתָה עֲשָׂרָה *Et fuit decem* modiorum, dimidium tantum. LXX: *Ὅτε ἐκβάλλετε εἰς κυψέλην κριθῆς εἴκοσι σάτα, καὶ ἐγένετο κριθῆς δέκα σάτα.* עֲרֵמָה verterunt *κυψέλην*, id est, notante Drusio, „vas in quo acervus tritici aut hordei medimnorum sex. Nam eam mensuram continere scribit Coelius Rhodiginus L. IX. Graeci definiunt esse vasis speciem ex testa vel vimine, qua tritici aut hordei rectam mensuram capiat, qualis fortasse est *cumera* Horatii." בָּא אֶל־הַיֶּקֶב לַחְשֹׂף חֲמִשִּׁים פּוּרָה Si quis *venit ad lacum torcularis ad hauriendum quinquaginta*, scil. bathos *e torculari*. De יֶקֶב vid. not. ad Jesaj. V, 2. Verbum חָשַׂף denotat proprie *nudavit*, ut Jesaj. XII, 10., tum

tum *haufit, exhaufit*, ut Jefaj. XXX, 14., quod qui vas aliquod exhaurit fundamentum ejus denudat. פּוּרָה Chaldaeus interpretatur *utres* aut *dolia*. Sed quum Jefaj. LXIII, 3. voce illa manifefte vas defignetur, in quo uvae calcantur, ante eam particula מִן fubaudienda videtur. וְהָיְתָה עֶשְׂרִים *Erantque viginti* tantum bathi, ut igitur vinitor non acciperet dimidiam partem ejus quod exfpectabat aut habere folebat.

17. הִכֵּיתִי אֶתְכֶם בַּשִּׁדָּפוֹן וּבַיֵּרָקוֹן *Percuffi vos*, i. e. fata veftra *uredine et aurugine*, eadem leguntur Amos IV, 9., ad quem loc. vid. not. אֵת כָּל־מַעֲשֵׂי יְדֵיכֶם *Omnia opera manuum veftrarum*, fegetes induftria operaque veftra fatas, item vites plantatas cultasque a vobis; cf. fupra Vs. 14., et I, 11. כָּל־יְגִיעַ כַּפָּיִם. *Uredine* atque *aurigine* fegetes, *grandine* vites perculfas innuit, coll. Pf. LXXVIII, 47. יַהֲרֹג בַּבָּרָד גַּפְנָם *occidit grandine vites eorum*. וְאֵין־אֶתְכֶם אֵלַי *Et non vos ipfi* fcil. שַׁבְתֶּם *converfi fuiftis, ad me*, pro quo in loco parallelo Amos IV, 9. וְלֹא־שַׁבְתֶּם עָדַי *nec converfi eftis ad me*. אֶתְכֶם Kimchi h. l. pro עַצְמְכֶם *vos ipfos* dictum obfervat, ut Num. VI, 13. יָבִיא אתו *adducat fe ipfum* Naziraeus ad oftium tentorii. Et Ezech. XXXIV, 8. וַיִּרְעוּ הָרֹעִים אותם *pafcunt paftores fe ipfos*. Ita verba noftra hoc modo capienda effent, *vos non convertiftis ipfos ad me*. Sed quum propheta dicat Thren. V, 21. הֲשִׁיבֵנוּ יְהוָה אֵלֶיךָ וְנָשׁוּבָה *converte nos, Jova, ad te, et convertemur*, malim; *nec tamen vos ipfi ad me converfi fuiftis*. Nam אֵת interdum fervit nominativo, videlicet poft verba paffiva et neutra. Veluti Genef. XVII, 5. לֹא יִקָּרֵא עוֹד אֶת שִׁמְךָ אַבְרָם *non amplius nomen tuum vocabitur Abram*. 2 Sam. IX, 25. אַל יֵרַע בְּעֵינֶיךָ אֶת הַדָּבָר הַזֶּה *ne displiceat tibi haec res*. Cf. Gesenii *Lehrgeb.* p. 682. Movi, inquit Jova, omnia mea flagella, fed nihil promovi; conatus fum ad frugem vos revocare, fed fine profectu. Non grando, non rubigo, non penuria aut egeftas potuerunt illam vobis negligentiam excutere; usque adeo radices egerunt privati lucri amor et mei nominis non ferendus neglectus.

18.

18. Repetit initio hujus Verſus verba priora Verſus 15., ut diligentiſſime, quod monet, obſervetur. Advertite animum veſtrum מִיּוֹם עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה לַתְּשִׁיעִי לְמִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר יֻסַּד הֵיכַל־יְהוָה *ab* hoc ipſo *die vigeſimo quarto noni* menſis, de quo Vs. 10., mente regredientes *ad* illud tempus, quod effluxit *a die, quo fundatum eſt templum Jovae*, i. e. conſiderate modo tempus elapſum inter hunc diem, vigeſimum quartum et diem primae fundationis templi. Cf. ſimilem particulae לְמִן uſum Exod. IX, 18. *Immittam grandinem ſuper Aegyptum, qualis non pluit* לְמִן הַיּוֹם הִוָּסְדָה וְעַד עַתָּה *a die quo fundata eſt, usque nunc.* Vid. et Deut. IV, 32. 2 Sam. VII, 11. Jerem. VII, 7. 25. Verbis אֲשֶׁר יֻסַּד הֵיכַל־יְיָ *quo fundatum eſt templum*, ſignificatur tempus illud, quo prima templi fundamenta ſunt jacta, anno altero ab reditu, poſt exſtructum altare, Eſr. III, 10. 11. Mox tamen interruptum fuit opus jacuitque usque ad annum Darii regis ſecundum.

19. הַעוֹד הַזֶּרַע בַּמְּגוּרָה *Numquid adhuc ſemen* eſt, vel fuit *in granario?* Nullum reſtat vobis ſemen in granariis veſtris, in poenam neglecti cultus mei ac templi. מְגוּרָה hoc tantum loco obvium a גּוּר *congregare* videtur locum, quo grana congregata aſſervantur, i. e. *granarium*, horreum, denotare, ut מַמְּגוּרָה Joel I, 17. Sed Chaldaeus et Syrus intelligunt *aream*, in qua frumenta ad triturandum congeruntur. Ita enim ille: הַעוֹד כְּעַן עֲבוּרָא בְּאִדְּרָא *an adhuc frumentum in area?* Syrus vero: ܣܝܡܘ ܠܒܟܘܢ ܕܠܐ ܐܝܬ ܙܪܥܐ ܒܐܕܪܐ *animadvertite, quod non eſt ſemen in area.* Hieronymus vero: *nunquid jam ſemen in germine eſt?* „Quod melius," inquit in Commentario, „Hebraice dicitur *in folliculo*, ut thecam frumenti ſignificet. Utique nono menſe, ut diximus, Decembri, futurarum nulla ſunt ſigna frugum; ne igitur dicatis, hoc me prudenti ratione conjicere, et futuram foecunditatem de floribus arborum herbisque ſegetum ſuſpicari, ecce nulla ſigna ſunt, et tamen ego praedico vobis, quia coepiſtis aedificare templum meum

ad

ad benedictionem meam frugum omnium foecunditatem.“ Longius a genuino fenfu recedit Graecus Alexandrinus, qui pro hebraeis הַעוֹד הַזֶּרַע בַּמְּגוּרָה Graeca haec pofuit: *εἰ ἔτι ἐπιγνωσθήσεται ἐπὶ γῆς ἅλω*, *fi ultra cognofcetur fuper terram area,* uti Hieronymus ea vertit, et in Commentario fic exponit: „Videbitis, tantas futuras effe fegetes, et tanta de cunctis agris frumenta portari, ut area nefciat fruges fuas, fic ut non fint areae fingulorum, fed prae multitudine jungatur area areae, et arearum feparatio nefciatur in terra.“ Pro הזרע interpres הירע videtur legiffe. וְעַד הַגֶּפֶן וְהַתְּאֵנָה וְהָרִמּוֹן וְעֵץ הַזַּיִת לֹא נָשָׂא *Et adhuc* (עַד pro עוד ut Jon. IV, 2. Job. I, 18.), i. e. ad hunc usque diem vigefimum quartum, *vitis, et ficus, et malus punica et arbor oleae non tulit* fcil. פִּרְיוֹ *fructus fuos,* coll. Joel II, 22. Ezech. XVII, 8. Sed מִן־הַיּוֹם הַזֶּה אֲבָרֵךְ *ab hoc* ipfo *die,* quo templi ftructuram ferio adgreffi eftis, *benedicam,* jam nunc promitto ubertatem maximam omnium iftarum rerum; de qua nomen בְּרָכָה et Deuter. XXVIII, 8. Mal. III, 10. Pf. CXXXII, 15. dicitur.

20. Concio tertia, cujus haec fententia eft: *te,* o Serubbabel, mihi electum, regnis et imperiis everfis intimo amore et fingulari charitate amplectar. שֵׁנִית *Secundum,* altera vice (ut Gen. XXII, 15.), eodem die vicefimo quarto, vid. fupra Vs. 10., ut certo confideret Serubbabel, futurum, quod Vs. 6. 7. de gloria templi fecundi dictum erat.

21. אֲנִי מַרְעִישׁ אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ Vid. not. ad Vs. 6.

22. וְיָרְדוּ *Defcendent* fcil. *in terram,* aut *fepulchrum,* cadent interfecti. Ita Chaldaeus: וְיִתְקַטְּלוּן סוּסְוָן *occidentur equi* etc. אִישׁ בְּחֶרֶב אָחִיו *Vir per gladium fratris fui,* i. e. fe mutuo trucidandos obruent, quod in congreffu acierum fieri folet, ubi promifcuis omnia caedibus foedantur, aliis in aliorum gladiis irruentibus. Hieronymus: „Dicitur Serubbabeli, quae in fine ventura fint, quod transeat figura hujus mundi, et fiat coelum novum et terra nova, et commoveat

moveat Dominus coelum et terram, et destruat omnem principatum, et potestatem, et virtutem, et dissipet reges regum, sive, ut habetur in Hebraeo, *regnorum*, et interficiat omnem fortitudinem contrariam, ut ipsis quoque qui ante regnaverant, et gentes sub sua tenuerant ditione, prosit regni eorum destructio, et omni praeliandi studio dissipato, sequatur pax; hoc est enim quod ait: *et subvertam quadrigam*, sive *quadrigas, et ascensores earum, et descendent equi et ascensores eorum.* Et ut sciatis in subversione quadrigarum et corruentium equitum hoc quod diximus significari, videte quomodo de Christo dicatur in Zacharia [IX, 9. 10.], quod veniat mansuetus rex, et ascendens super jugalem et pullum asinae novellum, et disperdat quadrigas ex Ephraim, et equum de Jerusalem, ut fiat unus grex et unus pastor, et utrumque agmen, tam de gentibus quam de Judaeis, sub pacifico pastore teneatur." Vatis mentem recte ab Hieronymo declaratam esse haud dubitamus; nam loquitur ille de magnis illis motibus rerumque conversionibus, quae felicissimum antecessurae sint aevum, quo Messia regnante alta pax bonorumque omnium affluentia orbem terrarum beabunt. Quae omnia vates tum proxime instare existimabat, uti patet e Versu sequenti, ubi Jova promittit, se inter regnorum eversiones et horrida bella Serubbabelem prae ceteris sibi charum, incolumem servaturum esse.

23. אֶקָּחֲךָ *Assumam te*, i. e. in meam curam et patrocinium te recipiam, quo sensu verbum לָקַח et Deut. IV, 20. usurpatur, cum Moses Israelitas alloquutus dicit: וְאֶתְכֶם לָקַח יְהוָֹה *vos suscepit Jova.* Vid. et Ps. XLIX, 16. LXXIII, 24. עַבְדִּי *Servum meum*, ita vocat Jovam Serubbabelem, quod jussa sua fideliter exsequutus esset, et cultum ipsius serio promovisset, templi aedificationem urgendo. וְשַׂמְתִּיךָ כַּחוֹתָם *Ponamque te sicut annum signatorium*, σφραγῖδα Graeci nuncupant, i. e. carissimum te habebo, erisque mihi in summo pretio, et curam tui habebo singularem, nunquam mihi ex animo excides aut efflues. Sumtum ab annulis signa-

ſignatoriis, quorum ſingularem curam gerimus, ne excidant pereantque. Sic Cantic. VIII, 6. *Pone me tanquam ſigillum ſuper cor tuum, ſigillum ſuper brachium tuum.* De Serubbabelis avo, Jechonia, rege dicit Jova Jerem. XXII, 24. *Ita vivam! erit Jechonias annulus ſignatorius in manu mea dextra.* Ad noſtrum locum reſpexit Siracides XLIX, 11. *Πῶς μεγαλύνωμεν τὸν Ζοροβάβελ; καὶ αὐτὸς ὡς σφραγὶς ἐπὶ δεξιᾶς χειρος.* כִּי־בְךָ בָחַרְתִּי *Nam te elegi* ſcil. populi ducem, et juſſorum meorum exſequutorem. Sic Pſ. LXXVIII, 70. וַיִּבְחַר בְּדָוִד עַבְדּוֹ *elegit Davidem ſervum ſuum.*

Cap. II.

1. *Vicesima prima mensis septimi loquutus est Jova per Haggaeum vatem his verbis:*

2. *Adloquere Serubbabelem, Schealtielis filium, Judaeae praefectum, et Josuam, Josedeci filium, summum pontificem, reliquumque populum his verbis:*

3. *Qui vestrum superstites viderunt aedem istam in sua gloria pristina, quum eam nunc videtis, nonne vobis videtur esse nihil?*

4. *Nunc autem fortis esto, o Serubbabel, inquit Jova, fortis esto, o Josua, Josedeci filii, summe pontifex, fortis esto, omnis regionis populus, inquit Jova, et agite! nam ego vobis adsum, inquit Jova, agminum Deus.*

5. *Si servetis foedus quod vobiscum pepigi, quum ex Aegypto migrassetis, manetque inter vos meus spiritus; ne timeatis.*

6. *Sic enim dicit Jova, agminum Deus: adhuc una vice, idque brevi, ego commovebo coelum et terram, mare et aridum;*

7. *Et commovebo omnes gentes, adferentque res desideratissimas, istamque aedem replebo gloria, dicit Jova, agminum Deus.*

8. *Meum est argentum, meum est aurum, dicit Jova, agminum Deus.*

9. *Major*

9. *Major erit iſtius poſterioris aedis gloria, quam prioris, dicit Jova, agminum Deus, et in loco iſto dabo pacem, inquit Jova, agminum Deus.*

10. *Viceſima quarta noni menſis, anno Darii ſecundo Jova per Haggaeum vatem haec edixit:*

11. *Sic dicit Jova, agminum Deus: interroga ſacerdotes de lege hoc modo:*

12. *Si quis tulerit carnem ſacram in ore veſtimenti ſui, et tanget ora ſua panem, aut pulmentum, aut vinum, aut oleum, aut quemvis cibum, an id conſecrabitur? Reſponderunt ſacerdotes, et dixerunt: non (conſecrabitur).*

13. *Porro dixit Haggaeus: ſi tetigerit immundus ob cadaver humanum quidvis iſtorum, id ne polluetur? Reſponderunt ſacerdotes et dixerunt: polluetur.*

14. *Pergit Haggaeus dixitque: ſic populus iſte, et ſic gens iſta coram me, inquit Jova, atque ſic omne opus manuum eorum, et quidquid offerunt illic, immundum eſt.*

15. *Nunc igitur animadvertite ab hodierno die ſuperius tempus, quum nondum lapis lapidi impoſitus eſſet in aede Jovae.*

16. *Antequam eſſent* in eo opere, *ſi quis accederet ad acervum viginti* modiorum, *aderat decem* modiorum *acervus, ſi quis accederet ad lacum torcularis, ut hauriret quinquaginta* cados vini e *tortulari, erant viginti.*

17. *Percuſſi vos uredine, et rubedine, et grandine omne opus manuum veſtrarum; ſed nullus veſtrum converſus eſt ad me, inquit Jova.*

18. *Animadvertite ab hoc die et ſupra, a die viceſimo quarto menſis noni, ad illum, inquam, diem, ex quo fundatum eſt templum, animadvertite.*

19. *Num adhuc eſt ſemen in horreo? praeterea nondum vitis et ficus, et mala punica, et arbor oleae protulit fructum; ſed inde ab hac die beabo.*

20. *Allo-*

20. *Alloquutus est Jova Haggaeum denuo die mensis vicesima quarta, his verbis: alloquere Serubbabelem, Judaeae praefectum, his verbis:*

21. *Dic Serubbabeli, Judaeae praefecto: ege coelum terramque commovebo;*

22. *Evertamque solium regnorum, et perdam robur regnorum populorum; evertam currus et ascensores eorum, cadentque equi et equites, alii aliorum gladiis.*

23. *Die illa, inquit Jova, agminum Deus, suscipiam te, Serubbabel, Schealtielis fili, servum meum, inquit Jova, et instar annuli signatorii te habebo, te enim elegi, inquit Jova, agminum Deus.*

IN ZACHARIAM PROOEMIUM.

Locum ab Haggaeo proximum inter prophetas, qui minores dicuntur, merito tenet Zacharias, quippe qui eodem cum Haggaeo anno, duobus ſaltem menſibus poſterior, oracula edere coepit[1]). Quum Judaei Haggaei adhortationibus incitati reſtaurando ex ruinis templo animos manusque denuo admoviſſent, et ad intermiſſum diu opus reverſi eſſent, exiſterent vero, qui de felici operis ſucceſſu et ipſi deſperarent, et alios, qui templi reſtaurationem alacriter ſuſceperant, labefactare conarentur; ope atque opera enitebatur Zacharias, ut nutantes confirmaret, et ad opus ſtrenue promovendum et continuandum excitaret. Hinc ſuorum oraculorum argumentum potiſſimum in eo verſatur, ut Judaeos hortetur, ut, ſuperatis, quae ab adverſariis objectae fuerant, difficultatibus, et depoſito, ob nimis tenuia templi principia, metu, certo confidant, inverſurum eſſe Deum hoſtium molimina, remoturumque impedimenta quaecunque, etſi vix ſuperanda viderentur. Addit

1) Vid. I, 1. coll. Hagg. I, 1.

dit feliciſſimorum, quae Judaeos olim, Meſſia regnante, beabunt, temporum promiſſiones, quibus tamen duras miſcet et rigidas objurgationes ſcelerum inter ipſos adhuc obviorum, ut a ſordibus ſuis magis magisque purgati, ad recipiendum Meſſiam idonei reddantur. Communi cum Haggaeo elogio Zacharias laudatur Eſrae V, 1. VI, 14., et verba ejus ex I, 3. ſua facit Malachias III, 7. [2]).

In deſcribendis viſionibus, quae vati divinitus obtigerunt, quarum ſeries inde a Cap. I, 7. usque ad VI, 15. legitur, ſtylo utitur plano et ſimplici, qualis narrationibus congruit; ubi vel aureae aetatis felicitatem, vel regnorum hoſtilium everſionem depingit, vel popularium improbitatem coarguit, haud caret quidem poetico ornatu et gravitate, numquam tamen ad Jeſajae, Nahumi et Habacuci ſublimitatem aſſurgit, vel dictionis eorum elegantiam aſſequitur. Sermoni etſi haud adeo multi Chaldaismi immixti ſunt, eſt tamen talis, qui inclinatam et decrepitam linguae Hebraeae arguat aetatem. De vaticiniorum Zachariae obſcuritate queruntur et Judaei et Chriſtiani. Haud pauca tamen in illis per ſe plana obſcu-

2) De poſtrema hujus libri parte, id eſt, vaticiniis, quae Capp. IX — XIV. continentur, Zachariae abjudicandis, et vati ipſo antiquiori tribuendis, videbimus, ubi ad explicanda oracula illa venerimus.

obſcurata ſunt infelici interpretum ſtudio, generaliora vatis praeſagia ad certos eventus multis poſt ipſum ſeculis referendi.

Qui explicandis Zachariae vaticiniis ſeorſim operam impenderunt hi fere nobis innotuerunt:

Der Prophet Zacharias ausgelegt durch D. MARTIN LUTHERN. Vitemberg. 1528. 4. Erford. eod. anno, in octon. Exſtat in Lutheri Operibus germanicis edit. Vitemberg. T. V. p. 366., Jenenſ. T. IV. p. 248., Altenburg. T. IV. p. 476. Lipſ. T. VIII. p. 525., Halenſ. T. VI. p. 3292. Latine ſub hac epigraphe: *Commentarius in prophetam Zachariam* (quae interpretatio *Laurentio Span* adſcribitur) in *Operr. Latinn.* edit. Viteb. p. 505.

PHIL. MELANCHTHONIS *Commentarius in prophetam Zachariam anno* 1553. *in ſchola Vitembergenſi dictatus,* in Opp. P. II. p. 531.

DIDACI DE STUNICA *Commentarius in Zachariam prophetam, quibus tres ejus editiones, vulgata latina, ebraea et graeca, ſolerter explicantur, et praecepta vitae cum virtute colendae, literaliter deducuntur*, Salmanticae, 1577. fol.

JOA. JAC. GRYNAEI *Commentarius in Zachariam,* Genevae, 1581. 4.

HIERON. OSORII *Commentarius in Zachariam,* Coloniae, 1584. 8. Translatus eſt in Opera ejus,

ejus, quae lucem adſpexerunt Romae 1592, quatuor voll. fol.

Caspar. Sanctii *Commentarius in Zachariam*, Lugduni, 1616. 4.

An expoſition on the prophecy of Zacharia by Will. Pembley, Lond. 1629. 4. Opera ejus, in quibus haec expoſitio locum obtinuit, anglice prodierunt Londini, 1635. fol.

Jo. Henr. Ursini *Commentarius in prophetam Zachariam*, Francofurti, 1652. 8.

Cornelii de Hase *Analyſis prophetiae Zachariae*, Bremae, 1689. 4.

Jo. Biermann *de prophetie van Zacharias*, Uitrecht. 1699., et iterum 1716. 4. Germanice, interprete Eman. Meiero, hac epigraphe: *Weisſagung des Propheten Zachariae, ſleiſsiglich zertheilet, gründlich erkläret, und zur Betrachtung zugeeignet*, Baſel, 1710. 4.

Hermanni Gerbade *Zions Vertrooſting opgeslooten in de prophetie van Zacharias*, Leyden, 1702. 4.

Der Prophet Zacharias kurz und deutlich erklärt von Friedrich Ernst Meiss, Leipzig, 1706. 8.

Samuel. Bohlii *Analyſis et exegeſis prophetae Zachariae*, Roſtochii, 1711. 8. A Bohlio coepta, a *Zachar. Grapio* autem continuata et ad finem perducta eſt haec explanatio.

Samuel.

SAMUEL. SZATTMAR NEMETHI *Prophetia ſancti prophetae Zachariae explicata,* Ultrajecti, 1714. 4.

HENR. BOEKHOLT *de prophet Zacharias verklaart,* Amſtelod. 1718. 4.

RUARDI ANDALA *Diſſertationes in praecipua Zachariae dicta,* Franekerae, 1720. 4.

CAMPEG. VITRINGA *Commentarii ad librum prophetiarum Zachariae quae ſuperſunt,* Leovardiae, 1734. 4. Opus poſthumum, ab Herm. Venema in lucem editum.

Die dem Propheten Zacharia durch den in ihm redenden Engel des Herrn gezeigte Geſichte und Predigten, in einer unzerbrochenen an einander hangenden prophetiſchen Kette zergliedert, erkläret, in ihrer Erfüllung angewieſen, auch mit nöthiger Zueignung und Anwendung aufs Gewiſſen verſehen, von JOH. DAN. MANN, Bremen, 1734. 4. Explicantur hoc libro ſex tantum priora noſtri vatis capita.

Das ganze Schickſal des aus Babel vormals zum Theil herausgehenden, zum Theil aber daſelbſt zurückbleibenden jüdiſchen Volks bis auf die Ankunft ihres Meſſias und die Gründung ſeines geiſtlichen Reichs unter allen Völkern von der göttlichen Allwiſſenheit durch den Propheten Zacharias, aufs neue überſetzt, umſchrieben, und mit Anmerkungen begleitet von JOACH. OPORIN, Götting. 1747. 4.

Ueber-

Ueberſetzung des Propheten Zacharias, mit Anmerkungen (von J. A. Trinius), Quedlinburg, 1780. 8.

Die Weiſſagungen, welche bey den Schriften des Propheten Zacharias beygebogen ſind, überſetzt und kritiſch erläutert, nebſt einigen Abhandlungen (auct. Benedict. Gilb. Flügge), Hamburg. 1784. 8. Conjecturas hoc ſcripto propoſitas adverſus ea, quae illis J. D. Michaelis in Bibliotheca Orientali a ſe edita oppoſuerat: defendit auctor in libello cui epigraphe: *Beyträge zur orientaliſchen und exegetiſchen Bibliothek des Herrn Hofr. Michaelis,* Hamburg, 1787. 8.

ZACHARIAS.

Cap. I.

Argumentum.

Continetur hoc Capite ſermo vatis omnium *primus*, quo Judaeis reſipiſcentiam ſuadet, Vs. 2 — 6., nec non ſermonis *ſecundi* particula prima, qua deſcribitur viſio allegorica, vati oblata, cujus ſcopus eſt, Judaeos erigere, ne ob miſerias, quas hucusque non ſolum in terris exteris, verum et in patria poſt reditum e Babylonia perpeſſi fuiſſent, animum deſponderent, Vs. 7 — 17.

---

1. בַּחֹ֙דֶשׁ֙ הַשְּׁמִינִ֔י *Menſe octavo*, adeoque duobus poſt primum Haggaei ſermonem menſibus (Hagg. I, 1.), cum populus e Babylonia redux hortatu ejusdem ad inſtaurationem templi paulo ante revertiſſet, ibid. Vs. 14. 15. בִּשְׁנַ֥ת שְׁתַּ֖יִם לְדָרְיָ֑וֶשׁ *Anno ſecundo Darii* regis, ſcil. Hyſtaſpis filii, vid. not. ad Hagg. I, 1. Nomen vatis noſtri, זְכַרְיָה, Hieronymus *μνήμην Κυρίου*, *memoriam Domini* interpretatur, „quia Judaei reduces, inquit, habebant memoriam Domini,“ quaſi e nominibus זֵכֶר et יָה i. e. יְהֹוָה compoſitum ſit. At ex verbo potius זָכַר et nomine יָה compoſitum זְכַרְיָה ratus Abarbenel, illud *recordatus eſt Domini* ſignificare cenſet, et inditum Noſtro שזכר את השם ומעשיו בנבואתו, *quod in prophetia ſua Domini et operam ejus memoriam celebraverit.* Sunt etiam Chriſtiani, qui nomen זְכַרְיָה

μνησι-

μνησίθεον, ſive *τιμόθεον* interpretentur. Alii: *recordatur Jova* ſcil. *mei,* vel *noſtri* (cf. Geneſ. XXX, 22. 1 Sam. I, 11. 19.), ejusdem ſignificationis cum יוֹזָבָר *Jova recordatur,* quod nomen erat ſilii Simeatae, parricidae, 2 Reg. XII, 22. Ceterum ſatis familiare fuiſſe apud veteres Hebraeos Zachariae nomen, inde patet, quod plures eodem inſigniti in V. T. libris memorantur. Veluti Zacharias, ſilius Jeroboami II., rex Iſraelitarum 2 Reg. XIV, 29., Zacharias, avus maternus Hiskiae, regis Judae, 2 Reg. XVIII, 2., Zacharias, Jojadae filius, actus et ipſe divino ſpiritu, ſed, quod arguiſſet Judaeorum ſcelera, et quae imminerent divinitus, ſupplicia, praemonuiſſet, lapidibus a populo, jubente Joaſo rege, in templi atrio obrutus, 2 Chron. XXIV, 20. ſeqq., Zacharias porro, Uſiae tempore clarus, et viſionum divinarum peritus, 2 Chron. XXVI, 5., Zacharias, Jeberechjae, ſeu, uti LXX et Vulgatus reddiderunt, Barachiae, filius, Jeſaj. VIII, 2. Quin imo viginti numerantur a quibusdam in ſolo V. T. homines, qui Zachariae nomen gerunt. Hinc Noſter genus et majores ſuo adjicere nomini e re eſſe ratus, בֶּן־בֶּרֶכְיָה בֶּן־עִדּוֹ הַנָּבִיא *patre Berechia, avo Iddo, propheta* prognatum ſe teſtatur. Nodum in ſcirpo quaerunt, qui in ſuſpenſo hic haerent, an Barachias pater Zachariae, an vero ipſe Zacharias filius dicatur Iddonis? porro, an verba hebraea ita ſint ſtruenda: *filium Berechiae, filii Iddonis?* an vero: *filium Berechiae, filium Iddonis?* Ratio dubitandi ipſis ſubnata fuit ex locis libri Eſrae V, 1. et VI, 14., ubi citra interjectam Berechiae mentionem, Zacharias filius Iddonis dicitur. Unde et verſionis Graecae Alexandrinae codices variant, aliis legentibus, *τὸν τοῦ Βαραχίου, υἱοῦ 'Αδδῶ,* aliis, iisque plurimis, *τὸν τοῦ Βαραχίου, υἱὸν 'Αδδῶ.* Et Hieronymus vertit: *filium Barachiae, filium Addo,* et in Commentario addit: „de Zachariae titulo pauca dicenda ſunt, qui quum ſit filius Barachiae, queritur, quare dicatur filius Addo?" Fruſtra hunc nodum ita ſolviſſe ſe arbitratur Cyrillus Alexandrinus, cum in Praefatione Commentarii in Zachariam alterum

alterum natura, alterum educatione et ſpiritu patrem Zachariae fuiſſe perhibet. Alii binomium fuiſſe patrem credunt, ita ut et Berachia et Iddo idem vocaretur. Sed notum eſt, in genealogiis Hebraeorum generationes mediatas, omiſſo intermedio gradu, ſaepe recenſeri; nec non, quod ad h. l. recte monet Grotius, omnes qui in gradibus deſcendentibus ſunt, Hebraeis filios vocari. Integra igitur hic generationum ſeries a propheta noſtro traditur, ex qua Berachiam Zachariae patrem, Iddonem Berachiae parentem, avum Zachariae intelligis; in compendium redacta vero ab Eſra, qui filium pro nepote dicit, eo quod avus aeque ac nepos propheta eſſet, unde Eſr. V, 1. uterque נְבִיַּאַיָּא *prophetae* dicuntur, quin et noſtro loco, qui epigraphen vaticiniorum Zachariae continet, encomium הַנָּבִיא *prophetae*, non ad nepotem, ſ. Zachariam, ſed ad avum Iddonem referendum eſſe, jubet accentus *Merca*, nomini עִדּוֹ appoſitus, qui illud cum proximo הַנָּבִיא arctiſſime conjungit. Circa Iddonem, noſtri avum, immane quantum a vero deflectit Hieronymus in Commentario ad hunc locum, cum, *non* ambigitur," inquit, „juxta Paralipomenon librum, quin ipſe ſit Addo, qui miſſus eſt ad Hieroboam, filium Nabath, ſub quo altare disruptum eſt, et manus regis aruit." Fraudi fuiſſe Hieronymo videtur temporum et chronologiae neglectus; hinc, ubi 2 Paral. XII, 15. XIII, 22. circa Rehabeami atque Abiae hiſtoriam laudatos legit *commentarios Iddonis prophetae*, quin etiam 2 Paral. IX, 29. memoratam vidit *prophetiam Iddonis prophetae contra Jeroboamum*; et eundem ad Jeroboamum 1 Reg. XIII, 1. ex ſententia Hebraeorum credit miſſum, et non alium ab Iddone, noſtri avo, cenſuit fuiſſe. Sed prius iſtud dubium adhuc, nec ſatis exploratum eſt, poſterius autem ἀσύστατον prorſus. Nam inter Jeroboami I. initia et Zachariae aetatem plus quam quatuor ſeculorum ſpatii interceſſit, quod alium longe priorem Iddonem, Jeroboamo σύγχρονον, alium poſteriorem, Zachariae avum extitiſſe, evincit. Poſterior autem ille, hoc loco memoratus, procul dubio Iddo ille eſt, unus de

primo-

primoribus ſacerdotum, qui cum Serubbabele et Joſua ex Babylonia in Judaeam redierunt, Nehem. XII, 1. 4. 7. coll. Vs. 16., celebre inter Judaeos, ea tempeſtate, nomen. Multum agitata eſt quaeſtio, num Zacharias, Berachiae filius, quem Servator Matth. XXIII, 25. in templo violenta morte a Judaeis peremtum perhibet, noſter ſit propheta. Nos quidem nulli dubitamus, Jeſum loquutum eſſe de Zacharia propheta, *Jojadae* filio, qui 2 Chron. XXIV, 21. Joaſi regis juſſu, in templi atrio lapidibus obrutus et occiſus narratur; verba *υἱοῦ Βαραχίου* autem, quae apud Matthaeum nomini *Ζαχαρίου* addita leguntur, librarii alicujus errori deberi, niſi Matthaeum ipſum memoria hac in re defecerit. Plura de hac quaeſtione vid. in J. J. Rambachii Notis ad 2 Chron. XXIV, 21. in *Annotationibus uberioribus in Hagiographos V. T. libros* a J. H. Michaelis editis, Vol. III. p. 856. ſeqq., atque in C. T. Künoelii *Commentar. in Evangelium Matthaei* ad loc. cit.

2. קָצַף יְהוָֹה עַל־אֲבוֹתֵיכֶם קָצֶף *Iratus eſt Jova patribus veſtris ira*, graviſſime afflixit majores veſtros, quos propter peccata ſua permiſit Babylonem deportari; templo everſo, urbeque exciſa funditus. קָצַף קָצֶף *Iratus eſt ira*, vehementiſſime, *ὀργὴν μεγάλην*, ut LXX vertunt, cf. infra Vs. 15. VII, 12. Eodem modo Latini et Graeci dicunt *gaudere gaudium, pugnare pugnam, μάχεσθαι μάχην*. Cauſſam indignationis addit Chaldaeus: עַל דְּאַרְגִּיזוּ קֳדָמוֹהִי *eo quod iram concitarunt coram eo.*

3. שׁוּבוּ אֵלַי *Revertimini ad me*, לְפוּלְחָנִי *ad cultum meum*, vertit Chaldaeus. וְאָשׁוּב אֲלֵיכֶם *Et revertar ad vos*, ſcil. בְּרַחֲמִים *cum miſerationibus*, ut infra Vs. 16. plene legitur. Deponam, inquit, animum iratum, quem in patres veſtros propter peccata eorum concepi; reconciliatus vobiscum adero vobis, et proſpera omnia largiar. Qui prius a vobis receſſeram, nunc revertar ad vos, ſi modo reverſi fueritis ad me. Cf. Mal. III, 7. 2 Paral. XXX, 6. 9. „Juxta illud,“

illud," inquit Hieronymus, „quod legimus [Jac. IV, 8.]: *Accedite ad Dominum, et accedet ad vos.* Quibus hoc contrarium eſt: *Receſſiſtis a me, et ego receſſi a vobis.* Praecipit autem eis, ut revertantur ad Dominum, qui de Babylonia ſunt reverſi, ut et Dominus revertatur ad eos, ne incipiant ſuſtinere filii, quod quondam ſuſtinuerunt patres, ad quos ſimiliter prophetae illius temporis ſunt loquuti. Notandum, quod in paucis verſiculis brevibusque ſententiis ſemper in Aggaeo et Zacharia addatur: *dicit Dominus exercituum,* ut ſciant Dominum eſſe, qui praecipit adverſus regis imperium et hoſtes circumſumentes, et hac ad aedificationem templi fiducia continentur."

4. אַל־תִּהְיוּ כַאֲבֹתֵיכֶם *Ne ſitis ſicut patres veſtri,* ne ita vilipendite admonitiones prophetarum, ut patres olim veſtri. אֲשֶׁר קָרְאוּ־אֲלֵיהֶם הַנְּבִיאִים הָרִאשֹׁנִים *Quibus acclamarunt prophetae priores,* i. e. illi, qui ante urbis excidium abductumque in terras exteras populum ſuut vaticinati. שׁוּבוּ נָא מִדַּרְכֵיכֶם הָרָעִים וּמַעַלְילֵיכֶם הָרָעִים *Convertimini a viis veſtris malis et ab actionibus veſtris malis.* In מעליליכם prius Jod redundat; legi enim debet מַעַלְלֵיכֶם, quomodo in pluribus codicibus ſcriptum reperitur. Praeterea ante hoc nomen repetendum eſt e מִדַּרְכֵיכֶם praefixum מִ, et legitur in codice Erfurſenſi tertio מִמַּעַלְילֵיכֶם. Hieronymus ad verba: *convertimini* et quae ſequuntur haec notat: „Ex ſuperioribus pendet ſententia, et quae ſequuntur prioribus coaptanda ſunt. Non enim Zacharias ad populum loquitur, ſed oſtendit, quid priores prophetae ad patres eorum loquuti ſunt, et quod clamaverunt, dicentes: *Haec dicit Dominus exercituum: convertimini de viis veſtris malis et cogitationibus veſtris peſſimis.* Hoc clamabat Iſajas [XXXI, 6. LV, 7.], hoc Oſee [XIV, 2.], Joel [II, 12.] et Jeremias [III, 12. XVIII, 11. XXIV, 4. 5. XXV, 4. 5.], ut vias malas defererent, et cogitationes peſſimas derelinquerent, quibus et opere et mente peccabant; et nihilominus per prophetas Dominum commonentem non audierunt,

neque

neque attenderunt, nequaquam *prophetas*, qui eis loquebantur, fed *me*, dicit Dominus. In illis enim ego eram, qui loquebar et contemnebar.“

5. אֲבוֹתֵיכֶם אַיֵּה־הֵם *Patres veftri ubi funt?* i. e. nusquam funt. *Non effe* autem dicitur qui non eft in hac vita, five qui defiit inter homines, ut Jerem. XXXI, 15. *Rahel plorans filios fuos, nobis confolationem accipere*, כִּי אֵינֶנּוּ *non enim funt*. Hoc autem vult vates: patres veftri non amplius funt, fed perierunt confumpti fame, bello ac pefte, quemadmodum ipfis a prophetis praedictum fuerat. Sed licet perierint, tamen eorum interitus non debet obliterare memoriam poenarum, quas fuftinuerunt; quafi dicat: illorum poenae vos debent cautiores facere. Ad וְהַנְּבִיאִים הַלְעוֹלָם יִחְיוּ *et prophetae, num in aeternum vivent?* Hieronymus haec obfervat: „Ubi prophetae veftri? ἀπὸ κοινοῦ enim audiendum eft: patres veftri ubi funt? et prophetae veftri ubi funt? id eft, pfeudoprophetae; nunquam enim de fanctis prophetis diceret: ***nunquid in fempiternum vivent?*** Et his ergo, qui peccaverunt, et noluerunt ad me reverti, et his, qui peccantes falfis pollicitationibus deceperunt, morte fubtractis, verba mea, quae per prophetas meos loquutus fum, permanent in aeternum.“ etc. Quod Hieronymus, aut magifter Judaeus, a quo ille plerasque fuas interpretationes accepit, fub הַנְּבִיאִים hoc loco *pfeudoprophetas* intelligit, permotus videtur loco Jer. XXXVII, 19. אַיֵּה נְבִיאֵיכֶם ***ubi funt veftri prophetae, qui vobis vaticinati funt, dicentes: non veniet rex Babelis fuper vos et fuper hanc terram.*** Quafi dicat: prodeant et defendant fua mendacia, fi poffunt, quum eventus jam doceat, me vera prophetaffe. Sed alia eft noftri loci ratio, quae non pfeudoprophetae, fed veros Jovae prophetas intelligendos effe, vel docet *He* demonftrativum, ad antecedentia lectorem remittens, ut eosdem hic intelligas indigitari prophetas, de quibus Vs. 4. et mox Vs. 6. vates loquitur. Simpliciter igitur noftris verbis conceditur, majores eorum, ad quos verba

verba facit, et prophetas priores communem vitae exitum habuisse. Conjungendus autem est hic Versus cum eo, qui sequitur, hac sententia: quamvis prophetae non vivant perpetuo, tamen verba mea vivunt, et suo tempore effectum sortiuntur. Recte Jarchi nostri et proximi Versus sensum declarat hoc modo: „Si dicas: etiam prophetae ubinam illi sunt: ecce ipsi sunt mortui, ego respondeo vobis: an prophetae in aeternum vivere debuerunt? enimvero finis eorum probat, verba eorum fuisse vera: nam omnia verba mea atque statuta decretorum poenae meae, quae injunxi servis meis, prophetis, contra vos, nonne apprehenderunt patres vestros?“

6. אַךְ דְּבָרַי *Verum verba mea*, q. d. verborum meorum, quae prophetae patribus vestris annunciarunt, longe alia fuit ratio, neque enim illa emortua sunt, sed perdurarunt. וְחֻקַּי *Et decreta mea*, „quibus decreveram, ut patres vestri gladio, fame, peste consumerentur, reliqui vero deportarentur.“ Kimchi. אֲשֶׁר צִוִּיתִי *Quae mandaveram*, ut ea referrent ad patres vestros. אֶת־עֲבָדַי הַנְּבִיאִים *Servis meis, prophetis*, qui nunc obierunt diem suum, nec amplius in vivis sunt. הֲלוֹא הִשִּׂיגוּ אֲבֹתֵיכֶם *Nonne assequuta sunt patres vestros?* nonne ita omnia evenerunt, quemadmodum a me per prophetas meos praedictum fuerat? וַיָּשׁוּבוּ *Et conversi sunt*, poenitentia tandem ducti sunt, in illis positi malis, quae quidem ipsis praedicta fuerant. כַּאֲשֶׁר זָמַם — אִתָּנוּ *Quemadmodum cogitavit*, et per prophetas, quid cogitaret, praedixit, *Jova, nobis facere secundum vias nostras, et secundum actiones nostras, ita nobiscum fecit.* Ut completa fiat oratio, supplendum nonnihil venit hoc modo: hanc confessionem patribus vestris tandem extorsi; cavete igitur, ne quid simile vobis accidat. Ceterum hic sermo merito primus est, ac omnium vaticiniorum Zachariae frontem occupat. Quum enim templi et cultus publici restaurationem urgendam sibi sumsisset vates, par erat, ut suos aequales mone-

moneret, ne majorum prava exempla imitati, effata prophetica contemnerent.

7. Sequitur jam fermo vatis noſtri ſecundus, quo viſionum allegoricarum ſeries continetur. בְּיוֹם עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה לְעַשְׁתֵּי־עָשָׂר חֹדֶשׁ *Die vigeſima quarta menſis undecimi*, trimeſtre igitur fere ſpatium inter primum et alterum hunc ſermonem propheticum. Additur nomen menſis, שְׁבָט, „eſt,“ inquit Hieronymus, „in acerrimo tempore hyemis, qui ab Aegyptiis *Mechir*, a Macedonibus *περίτιος*, a Romanis *Februarius* appellatur.“

8. רָאִיתִי הַלַּיְלָה *Vidi hac nocte*, certam enim noctem deſignari oſtendit *He* demonſtrativum, eam videtur intelligere, quae praeceſſit diem viceſimam menſis Schebat. Objiciebatur autem prophetae אִישׁ רֹכֵב עַל־סוּס אָדֹם *vir vectus equo rufo*. *Vir* ille vocatur Vs. 9. et 11. *nuncius Jovae.* „Hunc Hebraei,“ inquit Hieronymus, „Michaelem angelum putant, qui ultor iniquitatum et peccatorum ſit Iſrael.“ Sic et Dan. IX, 21. vocatur אִישׁ גַּבְרִיאֵל. Cur equus, cui inſedebat vir ille ſive angelus, *rufus* fuerit, id Aben-Esra quidem opinatur non magis exquirendum, quam cur panis Jud. VII, 13. *hordaceus* fuerit, non triticeus? Alii tamen haud dubium eſſe putant, quin ultionis et irae divinae ſymbolum ille color ſit (coll. Vs. 15.), ſanguinem et caedes hoſtibus Judaeorum portendens. Sic 2 Reg. III, 22. הַמַּיִם אֲדֻמִּים כַּדָּם *aqua rubra ut ſanguis* Moabitis exitium portendebat. Jeſaj. LXIII, 1. 2. heros ex Idumaea victorioſus veniens rubicundis ab hoſtium ſtrage indutus eſt veſtibus. Et Apoc. VI, 4. prodiit *equus rufus*, quem inſidenti commiſſum eſt, ut ex terra auferret pacem, ita ut alii alios necarent, eique datus erat magnus gladius. Sic quoque Jarchi ad h. l.: „Indicat (equus rufus) poenam, quae ſumetur de Chaldaeis, de Medis et Perſis per gladium et ſanguinem, ſicut [infra Vs. 15.] dicit: *fervore maximo ego efferveo contra gentes illas.*“ Qua de re quaedam in fine notae ad hunc Verſum addemus.

וְהוּא

וְהוּא עֹמֵד בֵּין הַהֲדַסִּים *Stans ipse* erat *inter myrtos.* De הֲדַס vid. CELSII *Hierobot.* P. II. p. 17. seqq. אֲשֶׁר בַּמְּצֻלָּה *Qui in profundo*, in valle, ubi felicius proveniunt myrti, unde apud VIRGILIUM *Georgic.* II, 112. *litora myrtetis laetissima*, et IV, 124. *amantes litora myrti.* Significari volunt populi Hebraei in exteris terris statum humilem et miserum, unde Chaldaeus דִּי בְּבָבֶל *qui in Babylonia* vertit. HIERONYMUS: „Quod steterit inter myrteta, quae erant in profundo, *myrtos* intelligi volunt (Hebraei) prophetas et sanctos, qui in medio captivi populi versabantur, et erant in profundo." מְצֻלָּה sunt qui *locum umbrosum* vertant, quum Dagesch forte literae ל impositum radicem צָלַל *umbrosus fuit* arguere videatur. Hinc LXX nostra verba reddiderunt: *ἀναμέσον τῶν ὀρέων τῶν κατασκίων* (pro הַהֲדַסִּים illos הֶהָרִים legisse apparet). Nos vero מְצֻלָּה significatu non differre arbitramur a מְצוּלָה, *profundum*, Ps. CVII, 24., cujus pluralis infra X, 11., Dagesch posito pro vocali longa. Cf. צוּלָה *profundum*, Jesaj. XLIV, 27. וְאַחֲרָיו סוּסִים אֲדֻמִּים *Et post eum* tanquam ducem sequebantur *equi rufi*, equos intellige cum equitibus, ut patet ex Vs. 11. Voce שְׂרֻקִּים colorem significari, series orationis requirit, sed qualis ille sit, id se ignorare fatentur Jarchi et Kimchi. Chaldaeus habet קְוָחִין, quod BOCHARTUS *Hieroz.* P. I. L. II. C. VII. T. I. p. 47. edit. Lips. *coccineos* significare conjectat. Nam Talmudicis סירקון id ipsum est quod Graecis *συρικὸν*, *color* videlicet *factitius ex sinopide et sandice mixtis*, et inde סָרַק et סִקַּר *minio colorare.* Hieronymus *varii* vertit, Graecum Alexandrinum sequutus, qui *ποικίλοι* habet. Legitur tamen insuper in Graeca versione pro hebraeo שְׂרֻקִּים, *καὶ ψαροὶ*, quod alius interpretis esse videtur, et errore librarii alicujus Alexandrinae versioni illatum; Hieronymus certe in suo codice Graecae versionis illud non legit. Legit porro Arabicus interpres, qui ex Alexandrina suam interpretationem concinnavit, expressitque Graecum *ψαροὶ* Arabico شقر, quod transpositis

fitis literis Hebraeo plane confonum videtur. Eft autem شُقْرَةٌ *rubedo clara et nitens, rufus color,* et quidem in homine cum quadam cutis albedine, in equis autem cum juba et cauda ejusdem coloris funt. LUDOV. CAPPELLUS in *Commentarr. et Nott. critt. in V. T.* p. 133. „cur *ψάρους*," inquit, „Graecus interpres reddiderit, caufa eft non obfcura, nempe *ψάρος* eft avis quae *fturnus* dicitur; eft autem fturnus avis ad fibilum a natura veluti conformata, infigniter enim fibilat, שָׂרַק autem cum dextro שׂ *fibilare* Hebraeis fignificat. Hinc ergo fturni, hoc eft, fturnini equi cenfentur ii effe, qui funt colore avis illius, qui color nigricans eft. Sic ergo voce שְׂרֻקִּים vel *fubflavus*, vel *nigricans* color inani a nonnullis interpretibus cenfetur." Bochartus tamen l. c. p. 49. mavult intelligere colorem, qui tam *lino*, quam *vino* et *equis* conveniat, quum שְׂרוּקִים Jefaj. XVI, 8. de *vitibus*, et שְׂרִיקוֹת Jefaj. XIX, 9. de *linis* Aegyptiis dicatur; videlicet colorem *gilvum*, flavo proximum, fed dilutiorem, Germanice *falb* vel *fahl.* Quid vero equis illis indicetur HIERONYMUS ex mente Hebraeorum ita exponit: „Virum autem, id eft, Michaelem, equi rufi et varii et albi fequebantur, ordine, ut exiftimant, commutato, ut *albi* Medos Perfasque fignificent, quia fub ipfis dimiffa captivitas et templum inftauratum eft; *varii* Macedonas, quorum nonnulli amici, alii perfequutores fuerunt (pleniffime fuper hoc Danielis ultima vifio [Cap. VIII.] loquitur), *rufi* vero regnum Romanorum cruentum et fanguinarium, quod populum interfecerit, templumque fubverterit. Alii vero ordinem qui fcriptus eft confervantes, virum qui afcenderit fuper equum rufum, et equos rufos, varios et albos quatuor regna interpretantur. Primum et fecundum fanguinarium, Affyrios et Chaldaeos, quorum primi decem tribus fub Salmanafar duxere captivas, fecundi Judam et Benjamin, incenfa Jerufalem civitate, temploque fubverfo; tertios et quartos, varios et albos, Medos fignificari putant, et Perfas, quorum alii cle-

clementes fuerunt, ut Cyrus, et Darius, filius Hyſtaſpis, et Aſſuerus, quem Graeci Artaxerxem vocant, ſub quo Eſther impletur hiſtoria, alii crudeles, ut Cambyſes, et ceteri." Sane etſi vates in ea, quam mox dabit, hujus viſionis interpretatione quid *equis*, quid variis illorum *coloribus* ſignificetur, non dicat, illum tamen non ſine cauſa et angelos equis inſidentes finxiſſe, et iſtis equis certos colores tribuiſſe, concludi inde poteſt, quod VI, 2. 3. quatuor curribus, quibus quatuor coeli venti per terram ruentes adumbrantur, itidem equos certis coloribus diſtinctos vates jungit. Dubium autem vix eſſe poteſt, angelos, divinorum conſiliorum miniſtros et exſequutores *equis* inſidentes ideo fingi, ut eo declaretur, eſſe illos ad munera ſua celeriter, promte et acriter peragenda neceſſaria facultate inſtructos. *Color* autem equorum, obſervante Vitringa *Commentar. in Apocal.* VI, 1. p. 328., vel ſignificare poteſt *qualitatem miniſtri divini* ei inſidentis, vel genus *qualitatemque divinorum conſiliorum*, quae miniſter ille exſequitur, cum reſpectu ad populum Judaicum. Priore modo ſumitur Apoc. XIX, 11. 14., ubi Chriſtus, imperator victorioſus, et Sancti, qui ab ejus partibus ſtant, *equis albis inſidentes* deſcribuntur, quo illorum puritas, ſanctitas, ſplendor, decusque innuitur. Poſteriore modo accipiendus eſt equorum color apud Zachariam, ubi Angelus, rector populi Judaici, oſtenditur inſidere *equo ruſo*, et alii angeli, qui ipſi aderant, equis *ruſis*, *puniceis* et *albis*; quod manifeſte ſpectat ad rerum Judaicarum variam variis temporibus conditionem et ſtatum. Si Deus populo ſuo decreverit immittere *bella*, angeli exhibentur inſidere *equis ruſis* (vid. quae ſupra ad verba סוּס אָדֹם obſervavimus), ſi pacem et laeta tempora, equis *albis*, ſi triſtitiam temporum, equis *nigris*, ſi tempora mixti generis ſtatumque varium, *puniceis* vel *ſpadiceis*.

9. וָאֹמַר מָה־אֵלֶּה *Et dixi* ad virum equo ruſo inſidentem (Vs. 8.), qui mihi haec omnia monſtrabat, et mon-

monstrata explicabat, *quid hi* scil. sunt, sibi volunt? וַיֹּאמֶר אֵלַי הַמַּלְאָךְ *Et dixit mihi angelus,* idem qui insidebat equo ruso et inter myrtos stabat, uti e Versu 11. patet. הַדֹּבֵר בִּי *Qui mecum loquebatur.* LXX: *ὁ λαλῶν ἐν ἐμοί,* quod sequutus Hieronymus: *qui loquebatur in me;* male. Nam verbum דִּבֶּר constructum cum ב personae de quo agitur praeposito, significat *cum aliquo loqui.* Sic Num. XII, 8. פֶּה־אֶל־פֶּה אֲדַבֶּר־בּוֹ *ore ad os cum eo loquor.* Vid. et Deut. VI, 7. 1 Sam. XXV, 39. Recte Chaldaeus: דִּי מְלִיל עִמִּי *qui mecum loquebatur.* אֲנִי אַרְאֶךָּ *Ego videre te faciam,* faciam ut intelligas, ostendam tibi, מָה־הֵמָּה אֵלֶּה *quid sint illi,* quid portendant.

10. וַיַּעַן הָאִישׁ הָעֹמֵד בֵּין־הַהֲדַסִּים *Respondit igitur vir ille qui inter myrtos stabat,* is, de quo Vs. 8., idemque qui Vs. 9. *angelus Jovae* dicitur. Nam is, qui promisit vati, se ostensurum esse ipsi, quid equites illi portendant; idem est procul dubio, qui hic actu respondisse dicitur. אֵלֶּה אֲשֶׁר שָׁלַח יְהוָה לְהִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ *Hi* sunt *isti, quos misit Jova ad perambulandum per terram.* Sunt igitur nuncii et ministri Jovae, ut Satanas Job. I, 7. terram peragrasse et obiisse dicitur, ut quae in ea geruntur Jovae referat.

11. וַיַּעֲנוּ אֶת־מַלְאַךְ יְהוָה הָעֹמֵד בֵּין הַהֲדַסִּים *Responderunt* equites isti, cum post peragratam terram rediissent, et ab angelo interrogati essent, quo statu terrarum res invenissent, *angelo Jovae, qui inter myrtos stabat,* de quo Vs. 8. 9. 10. 12. Respondent illi, se universam terram perambulasse, et eam pacatam invenisse, id enim volunt verba כָּל־הָאָרֶץ יֹשֶׁבֶת וְשֹׁקָטֶת, quae nonnulli vertunt: *universa terra habitans et tranquilla* est, ut sit *ἓν διὰ δυοῖν,* pro: *tranquille habitat.* Sed verbum יָשַׁב usurpatur et pro יָשַׁב לָבֶטַח (Ezech. XXVIII, 26.) *secure habitare* Mich. V, 3. et infra X, 6. Vertimus igitur: *universa terra secure* ab hostibus et pacate *habitat, et tranquilla est.* Ut 1 Paral. IV, 40. הָאָרֶץ שֹׁקֶטֶת וּשְׁלֵוָה *terra quieta et tran-*

quilla eſt. Et infra VII, 7. *Jeruſalem* יֹשֶׁבֶת וּשְׁלֵוָה *habitans* ſecure eſt *et tranquilla.* Cf. Jud. XVIII, 27. עַם שֹׁקֵט וּבֹטֵחַ *populus tranquillus et ſecurus* ab hoſtibus. Ceterum noſtro loco כָּל־הָאָרֶץ *univerſa terra* intelligenda eſt Judaea excluſa, ut e Verſu 12. patet. Senſus igitur eſt: finitimae gentes omnes proſperitate rerum florent, ſolae Judaeorum res afflictae ſunt, et ipſi in miſerrimo ſtatu. Hieronymus: „Angeli, qui regnis et nationibus praeſidebant, dicunt: omnia ſub nobis regna tuta ſunt et pacata, nec aliqua premuntur anguſtia. Ex qua reſponſione Angelus, qui interpellabat pro Iſrael, occaſionem accipit pro populo deprecandi [Verſu 12.]."

12. עַד־מָתַי אַתָּה לֹא־תְרַחֵם אֶת־יְרוּשָׁלַםִ וְאֵת עָרֵי יְהוּדָה *Usquequo non miſereberis Hieroſolymae et urbium Judae?* Erant quidem Judaei in terram patriam reſtituti, ſed vexabantur a finitimis populis; Hieroſolyma ſine muris erat, templum ad tertium abhinc menſem in ruinis jacuerat, et hoc ipſo tempore ab adverſariis Samaritis periculum imminebat, ut coeptam templi reparationem turbarent. Cf. Eſr. III, 3. IV, 1. 4. 5. ſeqq. V, 3. Neh. I, 2. 3. Itaque ut ex his quoque malis populum ſuum liberet, Deum angelus rogat. אֲשֶׁר זָעַמְתָּה זֶה שִׁבְעִים שָׁנָה *Quibus* urbibus *iratus fuiſti his ſeptuaginta* annis, i. e. toto exſilii tempore, quod pertulimus, toto tempore praedicto a Jeremia XXV, 11. 12., quod jam primo Cyri anno exſpiraverat, ut diſerte dicitur Eſr. I, 1. 2 Paral. XXXVI, 21. 22. Hieronymus: „Dicit angelus ad Dominum: quum omnis orbis quietus ſit et pacatus, quare, Domine, non miſereris Jeruſalem et urbium Judae, maxime quum ſecundum promiſſa tua captivitatis tempus expletum ſit?"

13. וַיַּעַן יְהוָה אֶת־הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי *Reſpondit Jova angelo, qui mecum loquebatur.* „Omnia," obſervat Grotius, „ordine eunt. Deus angelo loquitur, angelus prophetae." Ita et Jarchi: „Non (is ſenſus eſt verborum illo-

iſtorum) ac ſi audiverit propheta, quid ei (angelo) reſponderit (Deus); ſed ex eo, quod dixit angelus ei: *proclama: zelo proſequutus ſum,* et quae ſequuntur (Vs. 14.), ego (inquit propheta) cognovi, Deum angelo bona verba reſpondiſſe." דְּבָרִים טוֹבִים *Verba bona*, laeta, jucunda, grata, ut 1 Reg. XII, 7. Pendet vero hic Accuſativus non a Participio הַדֹּבֵר, ſed a remotiori verbo וַיַּעַן *reſpondit,* quod accentus evincunt; nam accentus diſtinctivus *Tiphcha* voci בִּי appoſitus eam cum דְּבָרִים conjungere vetat. דְּבָרִים נִחֻמִים *Verba conſolatoria.* Poſterius horum nominum Kimchi pro adjectivo habet; ſed videtur potius ſubſtantivum eſſe, *conſolationes* ſignificans, ut Jeſaj. LVII, 18. Eſt in priori nomine enallage ſtatus abſoluti pro conſtructo, vel דְּבָרִים נִחֻמִים breviter eſt dictum pro דְּבָרִים דִּבְרֵי נִחֻמִים. Cf. not. ad Ezech. XI, 16. p. 293. Hieronymus: „Reſponditque Dominus angelo, qui loquebatur in propheta, verba bona, verba conſolatoria; *bona,* de futurorum promiſſione, *conſolatoria,* de praeſentium neceſſitate."

14. Reſponſum illud bonum, de quo Vs. 13., exponit jam angelus prophetae, ut hic illud viciſſim populo exponat in ſolatium. קְרָא *Proclama,* alta et ſonora voce, ut exoptatum hoc Dei reſponſum audiat tuus populus et erigatur. קִנֵּאתִי לִירוּשָׁלַםִ וּלְצִיּוֹן. *Zelavi pro Jeruſalem et pro Zion,* flagrans nunc in populum meum amor rediit, quo non ſinam impune abire eos, qui illum injuria affecerint. *Zionis* meminit, quod Jovae templum eo in monte ſitum erat. „Qui zelatur," inquit Hieronymus, „amare ſe eam, quam zelatur, oſtendit, nequaquam dicens per Jeremiam [III, 20.]: *Sicut deſpicit mulier virum ſuum, ita deſpexit me domus Iſrael.* Cui per Ezechielem [XVI, 42.] Dominus loquebatur: *Iraſcens jam non iraſcar tibi, et zelus meus receſſit a te.*" Verbum קִנֵּא cum Dativo conſtructum in bonam, cum Accuſativo, vel praefixo ב in malam partem ſumitur. Cf. infra VIII, 2. Joel. II, 18. קִנְאָה גְדוֹלָה *Zelo magno,* haud vulgari. Valde enim me male habet, Hiero-

Hierofolymam et Zionem, quam amo, laefam ab hoftibus fupra modum et nimis crudeliter tractatam fuiffe.

15. וְקֶצֶף גָּדוֹל אֲנִי קֹצֵף עַל־הַגּוֹיִם הַשַּׁאֲנַנִּים *Iram magnam ego irafcor contra gentes tranquillas* illas, de quibus Vs. 11. Graviffime, inquit, animadvertam in gentes illas, quae nunc fumma quiete et fecuritate fedent. Videtur tamen שַׁאֲנָן hic malo fenfu dici de eo, qui, dum fecurum fe putat, infolentem fe erga alios gerit. Hieronymus *gentes opulentas* vertit, LXX: *ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ συνεπιτιθέμενα*, quod Arabs عَلَي ٱلْأُمَمِ ٱلْمُجْتَمِعِينَ عَلَيْهَا *contra gentes quae fefe congregant adverfus eam* reddidit. L. Cappellus quoque Graeca illa *impetum una facientes* denotare putat, Graecum interpretem vero הַנִּשָּׂאִים legiffe. אֲשֶׁר אֲנִי קָצַפְתִּי מְּעָט וְהֵמָּה עָזְרוּ לְרָעָה *Quia* (ita אֲשֶׁר et Jefaj. LXV, 16.) *ego iratus fum Hierofolymae parum, illae vero juverunt ad malum.* Cum leviter animadverterem in meos, *ipfae adjutrices fuerunt in malum*, gravius eos puniverunt, quam ferebat ira mea. Hieronymus: „Irafcitur fuper gentes, quod ipfe tradiderit eos (Judaeos) ad corripiendum, illae vero faevierint in traditos; hic ut filium a paedagogo fuerit emendari, illae ut hoftem interficere et punire conatae fint. Cui fimile eft illud in Jefaja [XLVII, 6.]: *Ego dedi eos in manus tuas, tu autem non fecifti eis mifericordiam. Senis aggravafti jugum, et dixifti: ero in fempiternum domina.*"

16. לָכֵן *Ideo*, ut laetiora tandem in praeteritae calamitatis vicem experiaris. שַׁבְתִּי לִירוּשָׁלַםִ בְּרַחֲמִים *Reverfus fum ad Hierofolymam cum miferationibus*, reconciliatus fum Hierofolymitanis. Vis eft in numero plurali, ut fi diceret: non uno genere mifericordiae f. gratiae erga eos utor. בֵּיתִי יִבָּנֶה בָּהּ *Domus mea,* templum, *aedificabitur in ea*, urbe. Cum haec fcriberet propheta, coepta erat aedificatio, fed completa demum fuit anno fexto Darii, menfe

menſe duodecimo, ut habetur Eſr. VI, 15. Velint ergo nolint hoſtes, qui hactenus impediverunt opus, quod jam inchoatum, ſuo tempore perficietur. וְקָוֶה יִנָּטֶה עַל־יְרוּשָׁלָם *Et funiculus extendetur ſuper Hieroſolymam*, i. e. funiculus menſorius (חוּט דִּמְשַׁחְתָּא, uti Chaldaeus vertit) extendetur ad metiendum ſpatium urbis aedificandae, et videndum, quanta ejus latitudo et quanta longitudo eſſe debeat. Vult dicere: praeter templum ipſa quoque urbs aedificabitur. קָוֶה, ſeu, uti ad marginem legi jubetur, קַו (ut 1 Reg. VII, 23. Jerem. XXXI, 39.) idem eſt quod infra II, 5. חֶבֶל מִדָּה. Lud. de Dieu τὸ כְּתִיב enunciat קָוָה, quod, uti addit, „non magis mendum habet, quam לַיְלָה pro לַיִל. Chaldaismus eſt, qui nominibus etiam maſculinis Hebraeorum affigunt ה, ut pro פֵּשֶׁר *interpretatio* פִּשְׁרָה Dan. II, 7., מַלְכָּא pro מֶלֶךְ *rex*, Dan. II, 11., et ſexcenta alia, quae tamen apud Syros et Chaldaeos frequentius in א terminantur; ſed apud Danielem et Eſram א et ה indiscriminatim uſurpantur: itaque nec mirum, Zachariam, qui circa idem tempus vixit, Chaldaismos imitari.“

17. עוֹד קְרָא *Adhuc*, praeter illa, quae Vs. 1. ſeqq. jam proclamari juſſi, porro *proclama*. עוֹד *Adhuc*, q. d. mala multa et longe maxima ſuſtinuerunt quidem hactenus, verum ſequetur alius, et quidem exoptatiſſimus rerum Judaicarum ſtatus. Verba תְּפוּצֶנָה עָרַי מִטּוֹב ex Kimchii ſententia ita ſunt vertenda: *diffundentur* ſ. *diffundent ſe urbes meae prae bono*, i. e. propter abundantiam bonorum, quae illis obtingent, diſpergentur huc illuc, et terra undique habitabitur, coll. 2 Sam. XX, 22. וַיָּפֻצוּ מֵעַל־הָעִיר *diſperſi ſunt ab urbe quisque ad tabernaculum ſuum.* Alii ſenſum hunc eſſe putant, tantam civium frequentiam fore, quantam ambitus murorum urbium non capiet; cf. infra II, 8. Sed recte A. Schultens in *Animadverſſ. philologg.* ad h. l. „proba,“ inquit, „omnino eſt et ſequenda verſio vulgata [Hieronymi]: *affluent civitates meae bonis.* Verbum פוּץ فاض Arabice eſt *affluere, abundare, exundare:*

فاض

فاض الما in Camus: كثر حتي سال كالوادي *crevit* aqua *donec fluxerit torrentis instar.* Hanc puto primariam esse radicis hujus notionem, unde secundo *dispergi*, quasi *effundi, diffundi.* Certe פוץ *effluere, effundi* notare, patet etiam ex Prov. V, 16.“ Verba sunt: יָפֻצוּ מַעְיְנֹתֶיךָ חוּצָה *redundant fontes tui foras.* Cf. Job. XL, 6. (al. 11.) הָפֵץ עֶבְרוֹת אַפֶּךָ *effunde excandescentias irae tuae.* Recte nostro Zachariae loco Chaldaeus תְּפוּצֶנָה vertit יִתְמַלְיָן *implebuntur.* LXX: διαχυθήσονται. עָרַי *Urbes meae,* urbes Judaeae intelligit, coll. Vs. 12., quas *suas* vocat, quod singulari amore eas prosequeretur. וְנִחַם יְהוָה עוֹד אֶת־צִיּוֹן *Consolabitur Jova adhuc Sionem,* poenis inimicorum. וּבָחַר עוֹד בִּירוּשָׁלָםִ *Eligetque adhuc Hierosolymam,* ut sedem suam ibi collocet. Eadem verba leguntur infra II, 16. III, 2. Hieronymus: „Hoc est, quod clamandum praecipit: adhuc affluent civitates meae bonis; quas nunc cernis a Babylonio igne vastatas rursum rebus omnibus abundabunt, et praesentibus bonis praeteritam miseriam Dominus consolabitur, et eliget Jerusalem, quam paullo ante projecerat.“

Cap.

CAP. I.

1. *Menſe octavo, anno ſecundo Darii, alloquutus eſt Jova Zachariam, Barachiae filium, Iddonis prophetae nepotem, hunc in modum:*

2. *Iratus eſt Jova patribus veſtris vehementer.*

3. *Dic itaque ad eos: ſic dicit Jova, agminum Deus: convertimini ad me, inquit Jova, agminum Deus, et convertar ad vos, inquit Jova, agminum Deus.*

4. *Ne ſitis ſicut patres veſtri, ad quos clamaverunt vates illi priores in hunc modum: „ſic dicit Jova, agminum Deus: redite a viis veſtris malis, et a facinoribus veſtris malis." Sed non auſcultarunt, nec attenderunt mihi, inquit Jova.*

5. *Patres veſtri ubinam ſunt? et prophetae num perpetuo vivunt?*

6. *Veruntamen dicta mea et decreta mea, quae mandaveram ſervis meis prophetis, nonne patribus veſtris contigerunt? ita ut converſi dixerint: quemadmodum decreverat Jova, agminum Deus, nobiscum agere ſecundum vias noſtras et ſecundum opera noſtra, ita nobiscum egit.*

7. *Die viceſima quarta menſis undecimi, hoc eſt, menſis Schebat, anno Darii ſecundo, alloquutus eſt Jova Zachariam, Berachiae filium, Iddonis nepotem, prophetam, hunc in modum:*

8. *Conſpiciebam noctu virum equo rubro inſidentem, eumque ſtantem inter myrtos, quae erant in profundo, poſt quem erant equi rubri, varii et albi.*

9. *Et*

9. *Et dixi: qui ſunt iſti? Domine! Dixitque angelus, qui mecum loquebatur: ego tibi oſtendam, quinam ſint iſti.*

10. *Reſponditque vir ille, qui ſtabat inter myrtos, his verbis: hi ſunt iſti, quos miſit Jova ad peragrandam terram.*

11. *Atque illi angelum Jovae inter myrtos ſtantem ſic alloquuti ſunt: peragravimus terram, eſt autem tota terra ſecura et tranquilla.*

12. *Tum angelus Jovae dixit: o Jova, agminum Deus, quousque non miſereberis Hieroſolymae urbiumque Judaeae, quibus per ſeptuaginta iſtos annos iratus es?*

13. *Reſponditque Jova angelo, qui mecum loquebatur, verbis mitibus, verbis conſolatoriis.*

14. *Et angelus, qui mecum loquebatur, ſic mihi dixit: proclama his verbis: ita dixit Jova, agminum Deus: magno ſtudio proſequor Hieroſolymam et Zionem.*

15. *At vehementer iraſcor gentibus illis ſecuris, quae quum ego leviter iraſcerer, adjuvere malum.*

16. *Quare ſic dicit Jova: reverſus ſum ad Hieroſolymam cum miſerationibus: aedes mea aedificabitur in ea, dicit Jova, agminum Deus; et decempeda extendetur ſuper Hieroſolymam.*

17. *Adhuc proclama dicens: ſic dicit Jova, agminum Deus: adhuc affluent urbes meae bonis, et conſolabitur Jova adhuc Zionem, eligetque adhuc Hieroſolymam.*

Cap. II.

Argumentum.

Sequitur hoc Capite imago secunda, vati per visionem repraesentata, quatuor cornuum a totidem fabris dejiciendorum, cum subjecta explicatione, Vs. 1—4., atque imago tertia, exhibens virum urbis structuram metientem (Vs. 5. 6.), quo quid significetur exponitur inde a Versu 7. usque ad Capitis finem.

---

1. וָאֶשָּׂא אֶת־עֵינַי *Levavi oculos meos*, formula usitata in describendis visionibus prophetarum, quae et infra Vs. 5. VI, 1. Dan. VIII, 3. X, 5. reperitur. וָאֵרֶא *Et vidi* eadem visione, de qua I, 8. seqq., uti e Versu proximo et Vs. 7. apparet, ubi colloquutor idem, qui fuerat C. I. אַרְבַּע קְרָנוֹת *Quatuor cornua*, Chaldaeus מַלְכְוָן *regna* posuit. Recte, nam *cornua* in emblematis propheticis signant regna robore suo ferocientia; comparationis ratio, quod boum et aliorum animantium cornigerorum robur praecipuum situm est in cornibus. Hieronymus: „Rectissime pro *regnis* cornua posuit, hanc habente Scriptura sacra consuetudinem, ut *regnum* semper interpretetur in *cornibus*, ut est illud [Ps. CXLVIII, 14.]: *et exaltavit cornu Christi* [*populi*] *sui.* Et in alio loco [Luc. II, 69.]: *et erexit cornu salutis nobis in domo David, pueri sui.* Et decem cornua in ultimo regnatura Daniel propheta testatur [VII, 7. 8.].“ Cf. Dan. VIII, 3. 5. 6. 7. 8. 9. Nostro loco cornubus indicari regna Israeli et Judae infesta, patet e Versu 2. Numerus *quaternarius* quatuor mundi plagas innuit, coll. Vs. 10., notantur

igitur

igitur gentes, quae populum Judaicum undique a quatuor plagis mundi infeftabunt. Sunt, qui quatuor cornibus indicari putent quatuor illa fumma imperia, fub quibus dura fubinde fata Judaei habuerunt, Babylonicum vel Affyrium, Perficum, Graecum et Romanum. Ita Hieronymus: „Eo tempore, quo haec vifio cernebatur, jam Babyloniorum regnum praeterierat, inftabat Perfarum atque Medorum, futurum erat Graecorum atque Macedonum et Romanorum. Quae Babylonii, quae Medi atque Perfae, quae Graeci, id eft, Macedones fecerint Judae, Ifrael et Jerufalem, vir eruditus agnofcit, maxime ab Antiocho, cognomento ἐπιφανεῖ, fub quo Machabaeorum hiftoria texitur. Poft adventum quoque Domini Salvatoris, quando circumdata eft Jerufalem, quae fuftinuerint Ifraelitae, et Evangelium ante denunciat, et Jofephus, hiftoriae Judaicae fcriptor vernaculus pleniffime edocet." Eadem illa Judaeis inimica regna a vate innui exiftimant Kimchi et Abarbenel. Verum de certis quibusdam populis, qui futuro tempore Judaeos infeftaturi fint, Noftrum cogitaffe, merito dubitatur, quum in explicatione vifi neque ipfe illos nominatim defignet, neque ita defcribat, ut appareat, eum certas quasdam gentes innuiffe.

2. וָאֹמַר אֶל־הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי *Dicebam ad angelum illum, qui mecum loquebatur*, qui erat is ipfe, quem ftantem viderat inter myrtos, I, 8., coll. ibid. not. ad Vs. 9. אֵלֶּה הַקְּרָנוֹת אֲשֶׁר זֵרוּ אֶת־יְהוּדָה *Haec funt cornua, quae ventilaverunt Judam* etc. Sermoni figurato immifcetur proprius, hoc fenfu: his cornubus fignificantur gentes, quae ventilaverunt, i. e. disperferunt huc illuc et variis modis vexarunt. Metaphora petita a bobus iratis, qui cornibus obvia quaeque dispergere folent. זָרָה *exagitare et quoquo modo vexare* notat quoque Jerem. LI, 2. *Mittam Babelem peregrinos*, וְזֵרוּהָ *et ventilabunt eam*, quod LXX reddiderunt: καὶ καθυβριοῦσιν αὐτήν. וִירוּשָׁלָםִ *Et Hierofolymam*, i. e. Hierofolymitanos. Hanc urbem diferte nominat,

nat, quod totius regni caput et fedes facrorum gentis univerfae effet.

3. Hic *Jova* appellatur, qui antea modo *angelus Jovae* (I, 11. 12.), modo *angelus qui cum vate loquitur*, dicebatur (I, 9. 13. 14.). Is igitur prophetae oftendiffe dicitur אַרְבָּעָה חָרָשִׁים *quatuor fabros* (אוּמָּנִין *artifices* Chaldaeus vertit), cum dolabris five ferramentis ad dejicienda ifta cornua, uti e Verfu fequente colligere licet. „Quatuor fabros," inquit Hieronymus, „five artifices, quos Graeci *τέκτονας* vocant, non ipfe propheta confpicit, fed ei Dominus oftendit, et exponit qui fint fabri et artifices, quos hos angelos intelligimus obedientes dominicae poteftati, ut quod gentes deftruxerant, ifti aedificent."

4. מָה אֵלֶּה בָאִים לַעֲשׂוֹת *Quid hi* fabri *veniunt ad faciendum?* quid facient? quo fine veniunt? Verba אֵלֶּה הַקְּרָנוֹת אֲשֶׁר־זֵרוּ אֶת־יְהוּדָה repetuntur e Verfu fuperiore, non modo ut explicatius dicantur, verum etiam, ut nexus, quem fabri cum cornibus iftis habent, eo magis confpicuus fiat. Sunt autem verba אֵלֶּה הַקְּרָנוֹת Nominativi abfoluti, quos Latine vertas: *quod attinet ad illa cornua, quae ventilarunt Judam fic ut nemo attulerit caput fuum,* habes prius fententiae membrum, cui alterum per Vau retributivum, Latinis fupervacaneum, annectitur, וַיָּבֹאוּ *venerunt* rel. Similes conftructiones vid. Jerem. XXXIII, 24. XLIV, 25. Ceterum יְהוּדָה hic pro utroque, Juda et Ifrael, pofitum eft, coll. Vs. 3. Sed LXX addunt: *καὶ τὸν Ἰσραὴλ κατέαξαν. Ifraelem confregerunt.* כְּפִי־אִישׁ לֹא־נָשָׂא רֹאשׁוֹ *Adeo ut nemo fuftulerit caput fuum,* „ut nemo eorum," ait Hieronymus, „gravi malorum pondere depreffus levaret caput." Defcribit geftum hominum triftium ac moerentium, qui fronte demiffa incedere folent. Cf. not. ad Mich. II, 3. LXX: Καὶ *οὐδεὶς αὐτῶν ἦρε κεφαλήν.* Chaldaeus: וְלָא שְׁבַקָא לְהַלָּכָא בְּקוֹמָא זְקוּפָא *neque fiverunt* quemquam *incedere ftatura* erecta. כְּפִי h. l. eft *fecundum rationem, ut*, vel, *ita ut.* Subauditur enim pronomen אֲשֶׁר ferviens

loco

loco conjunctionis caufalis *ut;* nomen כִּי autem modum, rationem, proportionemque rei notat. Alii: fecerantque illum *ficut virum*, vel, *ad inftar viri*, *qui* non attollit caput, coll. Mal. II, 9. וַיָּבֹאוּ אֵלֶּה לְהַחֲרִיד אֹתָם *Et venerunt illi* fabri *ad exterrendum ea* cornua. Verbum *exterrere* refpicit ad fecuritatem gentium Hebraeis inimicarum I, 11. 15. Cf. Ezech. XXX, 9. לְהַחֲרִיד אֶת־כּוּשׁ בֶּטַח *ad exterrendum Cufchaeam fecure* fedentem. LXX: *τοῦ ὀξῦναι αὐτὰ ad ea acuenda* verterunt, ac fi להחדיד gemino Daleth legiffent, contrario fenfu: nam exacuere cornua, et ea decutere et contundere funt oppofita. *Terrorem* autem non vanum intelligendum effe docent quae adduntur explicandi caufa, לְיַדּוֹת אֶת־קַרְנוֹת הַגּוֹיִם הַנֹּשְׂאִים קֶרֶן *ad dejiciendum cornua gentium attollentium cornu*, nefario ac faftuofo molimine; more animalium, quae cornibus feriunt, et obvia quaeque profternunt ac diffipant. Eadem loquutio Pf. LXXV, 5. 6. *Dixi impiis:* אַל־תָּרִימוּ קָרֶן: אַל־תָּרִימוּ לַמָּרוֹם קַרְנְכֶם *ne attollatis cornu, ne attollatis in altum cornua veftra.* Pro לְיַדּוֹת LXX pofuere *εἰς χεῖρας αὐτῶν.* Enunciarunt לִידוֹתָם, quod cum eo quod proxime praecedit להחריד, quomodo legerunt, conjunxerunt. Eosque fequutus Arabs vertit: لِيُحَرِّكُوهَا بِأَيْدِيهِمْ *ut commoverent ea manibus fuis.* Verba vero אֶת־קַרְנוֹת הַגּוֹיִם reddidere: *τὰ τέσσαρα κέρατα ἔθνη εἰσίν*, addito de fuo *τὰ τέσσαρα*, et interftinctione ab Hebraica aliena. אֶל־אֶרֶץ יְהוּדָה לְזָרוֹתָהּ *Ad, contra terram Judae ad difpergendum eam,* vexandum et perdendum, vid. de verbo זָרָה not. ad Vs. 1. Chaldaeus: לְאַגְלָיוּתָהּ *ad deportandum eam.* Pro אֶל־אֶרֶץ יְהוּדָה LXX habent *ἐπὶ τὴν γῆν Κυρίου.* Legerunt יהוה abjecto Daleth. Quatuor fabris illis, qui cornua Judaeis noxia dejiciebant, Serubbabelem, Jofuam, Efram et Nehemiam intelligunt cum Hebraei plerique, tum Chriftiani aliquot. Verum licet de Judaeis ab exilio reducibus praeclare meruerint Quatuorviri ifti, tamen iis minime conveniunt, quae de ipfis hoc Verfu dicuntur, eos gentes exterrere, earumque potentiam

tiam infringere. Sed quemadmodum quatnör cornua hoſtes indicare vidimus, undique et ab omnibus coeli plagis populo Judaeo ingruentes; ſic per quatuor fabros generatim ſignificantur totidem heroes, a Jova mittendi, qui hoſtes eorumque nefarios auſus ſint repreſſuri. Scopus hujus viſionis vix obſcurus eſſe poteſt. Sôlatur enim Judaeos, oſtendendo, animum illis non eſſe abjiciendum; quantumcunque ab hoſtibus vexentur atque exagitentur; Jovam namque non defuturum populo ſuo, ſed miſſurum, qui hoſtes illos omni tempore coerceant reprimantque. Pergerent modo Judaei pietate ſtudere, ac templum, ut coeperant, inſtaurare, quae obſtarent Deum remoturum eſſe.

5. Codices typis deſcripti haud pauci hoc demum Verſu Caput ſecundum auſpicantur. Incipit *tertiam* viſionem deſcribere, qua non ſolum inſtauratio, verum etiam florentiſſimus ſtatus urbis Hieroſolymitanae deſcribitur. Objiciebantur vati אִישׁ, *vir*, quem Jarchi obſervat eundem eſſe, qui Vs. 7. angelus cum vate colloquutus vocatur, et recte quidem, nam quem vates Vs. 6. *abeuntem* compellavit, eum Vs. 7. *exeuntem* deſcribit atque id ita, ut angelum colloquutorem illum fuiſſe diſerte ponat. וּבְיָדוֹ חֶבֶל מִדָּה *Et in manu ejus funis menſionis*, ſ. *menſorius*, ad deſignationem faciendam urbis regionumque ejus, ut ab architectis fieri ſolet. „Hic," inquit Hieronymus, „et ab Ezechiele cernitur [XL, 3.], habens funiculum in manu, et calamum ad menſuram cubiti virilis, ut metiatur Jeruſalem, cujus deſcriptionem, id eſt, latitudinem et longitudinem, idem propheta myſtico ſermone proſequitur."

6. לִרְאוֹת כַּמָּה־רָחְבָּהּ וְכַמָּה אָרְכָּהּ *Ad videndum*, ut videam *ſecundum quid*, quanta debeat eſſe *latitudo ejus et quanta longitudo ejus*. Dicit igitur, in eo ſe eſſe, ut aedificet Hieroſolymam, eoque fine terminos longitudinis ac latitudinis conſtituat.

7. וְהִנֵּה הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי יֹצֵא וּמַלְאָךְ אַחֵר יֹצֵא לִקְרָאתוֹ *Cum vero ecce! angelus, qui mecum loquebatur, exiret* de loco

loco fuo, e myrtis (I, 8.), ad metiendum Hierofolymam, *alius* quidam *angelus* aliunde *exibat obviam ei,* ad excipiendum exfequendumque mandatum ejus, a quo nutu fuerat evocatus.

8. וַיֹּאמֶר אֵלָיו *Dixit* angelus, qui mecum colloqui folebat, *ad eum,* qui obviam ei exiverat. רֻץ דַּבֵּר אֶל־הַנַּעַר הַלָּז *Curre,* ito protinus, *et dic ad juvenem hunc,* Zachariam, quem juvenili adhuc tum aetate fuiffe appellatio haec probabile facit. Mittitur autem angelus ad explicandum vati vifum, quod ipfi objiciebatur. In verbis פְּרָזוֹת תֵּשֵׁב יְרוּשָׁלַם explicandis in duas potiffimum partes interpretes discedunt. Alii, fubaudita comparandi particula ante פְּרָזוֹת, illa fic vertunt: ficut *pagi,* pagorum in modum, *Hierofolyma habitabitur.* Quod Jarchi ita exponit: מאין חומה כדי שיתישבו בה כל הבא ותגדל מיום אל יום *absque muro, ut in ea habitent omnes qui advenerint, eaque indies augeatur.* Hieronymus quoque vertit: *absque muro habitabitur Jerufalem.* Pagi enim, five oppida campeftria muris carebant, ut ex Ezech. XXXVIII, 11. apparet, et diftinguuntur ab urbibus munitis Deuter. III, 5. 1 Sam. VI, 18. Atque יָשַׁב haud raro *paffive* accipitur, vid. not. ad Jefaj. XIII, 20. Ezech. XXVI, 20. XXXV, 9. Ita fenfus effet: tantam fore incolarum Hierofolymitanae urbis multitudinem, ut fpatium muris circumdatum eos capere non poffit, hincque muri fint prorfus femovendi. Alii verba fimpliciter hoc modo capiunt: *pagos incolet Hierofolyma,* metonymice, populus Hierofolymae. Quod ita explicat Kimchi: „extra urbem habitabunt plurimi, quia non capiet eos urbs, quamvis multo longior latiorque, quam unquam antea fuerat, fit futura; quare habitabunt multi extra eam in vicis ac oppidis campeftribus, fine muro, valvis et vectibus (Ezech. XXXVIII, 11.), quia fecure et fine metu ab ullo homine habitabunt, me quippe velut igneum murum habituri.“ Similiter Coccejus: „Praeconium eft de multiplicatione hominum et pecudum in urbe Hierofolymitana, tanta, ut intra

intra urbem habitare non poſſent, ſed neceſſe habeant in villis et ſuburbiis urbi accenſendis habitare. Phraſis prophetae פְּרָזוֹת תֵּשֵׁב *pagis habitabitur* convenit Thucydideae L. I. *πόλεσιν ἀτειχίστοις καὶ κατὰ κώμας οἰκουμέναις.*" LXX: *Κατάκαρπος κατοικηθήσεται Ἰερουσαλήμ.* Pro פְּרָזוֹת legerunt, abjecto ז, פֵּרוֹת *fructus*, hoc ſenſu, incolas Hieroſolymae fore feraciſſimos. Hieroſolymam pro incolis futuram eſſe anguſtiorem promittitur quoque Jeſaj. XLIX, 19. 20. מֵרֹב אָדָם וּבְהֵמָה בְּתוֹכָהּ *Prae copia hominum et pecudum in ea,* ſecus ac tum erat cum haec ſcriberet Zacharias ac tempore Nehemiae, quum urbs ſpatioſa et ampla eſſet, ſed exiguus in ea populus, et domus nondum eſſent conſtructae ut Nehem. VII, 4. dicitur.

9. Quum futurum eſſe dixerit, ut Hieroſolyma muris careat, ne quis ſuſpicetur eam hoſtium incurſionibus expoſitam fore, addit: וַאֲנִי אֶהְיֶה־לָּהּ נְאֻם־יְהוָה חוֹמַת אֵשׁ סָבִיב *ego vero, inquit Jova, ero ei murus igneus,* ad quem nemo audebit accedere, nedum ut eum ſuffodere aut oppugnare quisquam auſurus ſit, *undique* eam tutaturus. Ut hic murus igneus, ita Jerem. XV, 20. legitur murus *aeneus*, et ſimpliciter 1 Sam. XXV, 16. *murus* de ſervitio Davidis: *pro muro fuerunt nobis tam noctu, quam interdiu.* וּלְכָבוֹד אֶהְיֶה בְתוֹכָהּ *Et ad gloriam ero in ea* urbe, ero illi gloriae et honori, afficiam illam maximo honore mea praeſentia. Chaldaeus: וּבִיקָר אַשְׁרֵי שְׁכִנְתִּי בְּגַוַּהּ *glorioſe habitare faciam numen meum in medio ejus.* Kimchi noſtra verba intelligit de defenſione, quam urbi aut populo ſuo Jova praeſtabit, quaſi dicat: gloriam meam conſpicuam ſum facturus, demonſtrabo me Deum glorioſum, populum meum ab omni incommodo, detrimento, moleſtia ſincerum integrumque conſervando; quod ipſum Hieroſolymae, capiti regni, glorioſum erit. Sed Chaldaei interpretationem confirmant Verſus 14. 15.

10. הוֹי הוֹי *Heus! heus!* pro quo Chaldaeus haec poſuit: אַכְלוּ לִמְבַדְּרַיָּא וְאֵמַרוּ לְהוֹן *adclamate diſperſis et*

dicite

dicite eis. Continetur hoc Verſu *κέλευσμα* ſeu excitatio ad populum Judaicum ex ſuperioribus ducta, iisque quae ſequuntur (Vs. 12. ſeqq.) confirmata, q. d. quandoquidem tam praeclara vobis Jova promittit, veſtrum eſt, quotquot vos patriae amor tenet, miſſa Babylone ad patriam terram vos protinus referre, ut bonorum ipſius cum ea participes fiatis. Kimchi recte obſervat, eſſe haec verba ad illos directa, qui Babylone manſerant, nec dum aſcenderant priori vice, quibus monentur reverti Hieroſolymam atque templum inſtaurare, quum tempus jam adſit. Quam ſententiam refellit quidem Abarbenel, quaſi contextui non ſatis convenientem, quia mox dicitur: *in quatuor mundi plagas diſperſi vos*, quod vero haud quadret in Babylonicum exilium, ſicut nec illud Vs. 15.: *adjungent ſe gentes multae Jovae.* Verum etſi minime negandum ſit, vatem a praeſentibus ad futura progredi, non minus tamen certum eſt, noſtrum proxime id ſpectaſſe, ut aequales et ad templum reſtaurandum excitaret, et animos eorum ad ſpem laetiorum temporum erigeret. וְנֻסוּ מֵאֶרֶץ צָפוֹן *Fugite*, properate *ergo e terra aquilonis*, i. e. Babylonia. Recte Hieronymus: „Plagae orbis, quas Graeci appellant *κλίματα*, juxta ſitum Jeruſalem intelliguntur et templi. Aſſyrii ergo et Babylonii, qui Dei populum vaſtaverunt, habitabunt in terra aquilonis." Hinc Jerem. VI, 22. populus Judaeis inimicus venire dicitur *e terra aquilonari.* Et ibid. XVI, 15. promittitur, Jovam populum ſuum *e terra aquilonari* educturum eſſe. Proprie Babylonia Judaeae inter aquilonem et orientem ſita erat. Verba כִּי כְּאַרְבַּע רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם פֵּרַשְׂתִּי אֶתְכֶם nonnulli cum Schmidio ſic vertunt, *ſecundum quatuor ventos*, ſ. plagas *coeli expandam vos*, quaſi promiſſio eſſet, quae cum priori hemiſtichio ſic cohaereret, ut rationem contineret, qua ſuos moveret vates, ut e terris exteris reditum in patriam accelerarent, inde deſumtam, quod reverſos amplificaturus ſit Jova atque mirum in modum aucturus. Verum enim vero ſenſu hoc bono פָּרַשׂ nusquam reperitur in V. T. Capiendum potius quomodo legitur

Ezech.

Ezech. XVII, 21. *Profugi gladio cadent, et residui* לְכָל־רוּחַ יִפָּרֵשׂוּ *in omnem ventum dispergentur.* Igitur noſtra verba ſunt ita vertenda: *ſecundum quatuor ventos coeli diſperſi vos;* quae cum iis, quae praecedunt, ſic cohaerent: juſſi vos fugere e terra aquilonari, quippe in qua potiſſimum, uti et in aliis terris per omnes orbis plagas hucusque diſperſi fuiſtis. Ita כִּי *explicativum* potius, quam cauſſale eſt. *Venti coeli* pro plagis orbis dicuntur, ut loco Ezechielis laudato, cui adde alium ejusdem prophetae V, 10. וְזֵרִיתִי אֶת־כָּל־שְׁאֵרִיתֵךְ לְכָל־רוּחַ *diſpergam reſiduum tuum in omnem ventum.* Cf. Matth. XXIV, 31. Καὶ ἐπισυνάξουσι τοὺς ἐκλεκτοὺς αὐτοῦ ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων. Pro כְּאַרְבַּע in codicibus nonnullis ſcriptum eſt בְּאַרְבַּע (cum *Beth*), *in* ſ. *per* quatuor coeli plagas. Non ſatis accurate Hebraica reddidere LXX: ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων τοῦ οὐρανοῦ συνάξω ὑμᾶς, ſenſum utcunque exprimere contenti.

11. Pro הוֹי צִיּוֹן Chaldaeus iterum (cf. not. ad Vs. 10.) poſuit: אַכְלוּ לִכְנִשְׁתָּא דְצִיּוֹן וְאֵמַרוּ לַהּ *acclamate coetui Sionis et dicite ei. Sione* intelligit exules Judaeos, quorum metropolis Hieroſolyma fuerat, cujus pars nobiliſſima Sion mons. הִמָּלְטִי *Eripe te* celeri fuga e manibus hoſtium, qui vos captivos tenent. יוֹשֶׁבֶת בַּת־בָּבֶל *Habitatrix Babelis,* i. e. ut recte Hieronymus vertit, *quae habitat apud filiam Babylonis.* Chaldaeus: דְיָתְבָא בִּמְדִינַת בָּבֶל *qui habitas in provincia Babel.* Sic Jerem. XLVI, 19. יוֹשֶׁבֶת בַּת־מִצְרָיִם *quae habitas apud filiam Aegypti.*

12. אַחַר כָּבוֹד *Poſt gloriam,* i. e., Chaldaeo explicante, בָּתַר יְקָרָא דַאֲמִיר לְאַיְתָאָה עֲלֵיכוֹן *poſt gloriam, quae promiſſa eſt ut adducatur ſuper vos.* Reſpicitur procul dubio ad verba Vs. 9. וּלְכָבוֹד אֶהְיֶה בְתוֹכָהּ, quaſi dicat: non ſufficit mihi, in populo Judaico gloriam meam manifeſtare, in ipſis inſuper gentibus nomen mihi illuſtre faciam, vobis illas in ſpolium daturus. Igitur *poſt gloriam* hic idem eſt quod עַל־כָּבוֹד *ſuper* ſ. praeter gloriam. Kimchi cum ſuperioribus haec ita connectit: non ſufficiet Deo, pro malo,

 quod

quod in exſilio perpeſſi eſtis, bonum vobis in vicem rependere, verum et ab hoſtibus veſtris ultionem ſumet. שְׁלָחַנִי אֶל־הַגּוֹיִם הַשֹּׁלְלִים אֶתְכֶם *Miſit me ad gentes quae vos ſpoliant*, ut ſupplicium ab iis ſumam, et veſtras injurias perſequar. Verba haec ſunt angeli, ſive miniſtri divini, de quo I, 9. 12. 14. II, 2. 7. Notandum autem, verba Jovae ipſius et miniſtri ſui, qui mandata ejus exſequitur, hiſce Verſibus inter ſe miſceri. Nam quod Vs. 13. dicitur, *agitabo manum meam ſuper gentes, ut ſpolium ſervientibus ſibi ſiant*, item Vs. 15., *erunt mihi in populum, et habitabo in medio tui*, neque propheta de ſe dicere poteſt, neque angelus; quod vero ibidem (Vs. 13. 15.) ſubjicitur, *et ſenties, quod Jova me ad te miſerit*, angeli verba eſſe apparet. Cf. infra IV, 9. VI, 15. כִּי הַנֹּגֵעַ בָּכֶם *Nam tangens vos*, ſ. quisquis vos tangit, i. e. laedit, injuria afficit. Chaldaeus: דִּמְנַזֵּק בְּכוֹן *qui vos damno afficit.* „*Tactum*,“ inquit Hieronymus, „pro vexatione et injuria accipe.“ Eodem *laedendi* ſenſu verbum נָגַע uſurpatur Geneſ. XXVI, 11. Jerem. XII, 14. Pſ. CV, 14. 15. Verba נֹגֵעַ בְּבָבַת עֵינוֹ nonnulli, ſuffixo nomini עַיִן addito cum Kimchio reciproce ſumto, ita vertunt: *tangit pupillam oculi ſui*, i. e. ſe ipſum maxime laedit, nec enim Deus impune vos laedi ſinet. Verum ad Deum potius ſuffixum illud referendum eſt, ut hoc dicat angelus: qui vos laedit perinde eſt ac ſi laedat quod cariſſimum habet Deus, nihil enim carius pupilla oculi. Unde eſt Deut. XXXII, 10. יִצְּרֶנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ *cuſtodivit* Jova *eum*, populum ſuum, *ſicut pupillam oculi ſui*. Et Pſ. XVII, 8. שָׁמְרֵנִי כְּאִישׁוֹן בַּת־עָיִן *cuſtode me ſicut pupillam oculi*. Deus igitur noſtris verbis hoc ſibimet ipſi fieri ait, quod populo ſuo fit.

13. כִּי הִנְנִי מֵנִיף אֶת־יָדִי עֲלֵיהֶם *Nam agitaturus ſum manum meam ſuper eos*, plagam eis illaturus. Geſtus verberantis exprimitur. Cf. Jeſaj. X, 16. Job. XXXI, 21. Chaldaeus: הָא אֲנָא מָרִים יָת מְחַת גְּבוּרְתִּי עֲלֵיהוֹן *ecce attollo plagam potentiae ſuper eos*, populos, qui vos vexarunt.

וְהָיוּ

וְהָיוּ שָׁלָל לְעַבְדֵיהֶם *Et erunt praeda iis qui serviebant ipsis*, Judaeis, quos illi prae se contemserant. וִידַעְתֶּם כִּי־יְהוָה צְבָאוֹת שְׁלָחָנִי *Et agnoscetis*, cum haec omnia evenient diebus Messiae, *me Jovam, agminum Deum misisse*. Eadem formula infra IV, 9. VI, 15.

14. Verba וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכֵךְ Chaldaeus exposuit: אֲנָא מִתְגְּלֵי וְאַשְׁרֵי שְׁכִנְתִּי בְּגַוִּיךְ *ego revelabor et habitare faciam praesentiam meam in medio tui*. Idem repetit Vs. 15. et infra VIII, 3. Cf. Ezech. XLIII, 9.

15. וְנִלְווּ גוֹיִם רַבִּים אֶל־יְהוָה *Adjungentur gentes multae Jovae*, id est, Chaldaeo explicante, וְיִתּוֹסְפוּן עַמְמִין סַגִּיאִין עַל עַמֵּיהּ דַיְיָ *adjicientur gentes multae genti Jovae*, Judaeis, Jovae cultoribus. Jesajas quoque LVI, 6. promittit, fore, ut *peregrini homines ad Jovam cooptati, ad ei ministrandum, Jovaeque nomen amandum, ut ei sint servi*, ad templum Hierosolymitanum confluant. Cf. Jesaj. II, 2. 3. XI, 10. Zeph. II, 11. Sub finem hujus Versus post שְׁלָחַנִי Chaldaeus addit: לְאִתְנַבָּאָה עֲלָךְ *ad vaticinandum de te*.

16. וְנָחַל יְהוָה אֶת־יְהוּדָה חֶלְקוֹ *Et hereditabit*, possidebit ut jure hereditario, *Judam* tanquam *portionem suam*. Sumtum hoc e Deut. XXXII, 9. חֵלֶק יְהוָה עַמּוֹ יַעֲקֹב חֶבֶל נַחֲלָתוֹ *portio Jovae populus ejus, et Jacob funiculus hereditatis ejus*. Quemadmodum autem homo res a se possessas tueri solet, ita et Jova Judam, id est, populum Judaicum, suum peculium, tuebitur et hostium injurias ab eo propulsabit. עַל־אַדְמַת הַקֹּדֶשׁ *Super terra sanctitatis*, i. e. ita ut populus Judaicus e terris exteris in patriam reversus semper in ea mansurus sit, neque unquam inde expellendus. *Terram sanctam* vocat Judam et Hierosolymam, propter divinum cultum, qui in ea exercebatur. Hieronymus in Epistola CL., quae ad Hedibiam, Quaest. 8.: „*Sanctam civitatem* Hierosolymam debemus accipere, ad distinctionem omnium civitatum, quae tunc idolis serviebant. In hac enim sola fuit templum, et unius Dei cultus, et vera reli-

religio.“ וּבָחַר עוֹד בִּירוּשָׁלָםִ *Et eliget adhuc Hierofolymam.* Dicit *adhuc*, quia femel eam elegerat tempore Davidis regis, is enim arcam primus in Sionem transtulit; cf. 2 Reg. XXI, 6. 2 Paral. VI, 5. Poftea eandem a fe rejecit quafi et reprobavit, cum a Chaldaeis excideretur una cum templo. Sed nunc, inquit, iterum eam eliget, et fedem fuam ibi collocabit. Hieronymus: „Judaeorum alii putant fub Zorobabel et Jofua, Esdra et Neemia, haec ex parte completa, maxime quoniam Jerufalem eligetur, et poffidetur Judas, duae videlicet tribus, quae reverfae funt de captivitate Babylonica, et appellatae funt Judas, et non Ifrael, qui apud Medos huc usque verfantur. Alii vero in futurum differunt.“ Sane quae his Verfibus pollicetur vates multo funt augustiora, quam ut Serubbabelicis aut Maccabaicis temporibus impleta exiftimari poffint.

17. הַס כָּל־בָּשָׂר מִפְּנֵי יְהוָֹה *Sileat omnis caro a facie Jovae,* i. e. omnes timeant, revereantur Jovam; nam *timorem* comitari folet filentium. De הַס vid. not. ad Habac. II, 22. Hieronymus: „Quum haec ita fe habeant, et poffeffurus fit Dominus Judam partem fuam, et electurus Jerufalem, omne hominum genus Domini formidet adventum.“ Chaldaeus: סָפוּ כָּל רַשִׁיעַיָּא קֳדָם יְיָ *dispereant omnes impii a facie Jovae;* quam fententiam hebraice expreffam vide Pf. CIV, 35. Verum כָּל־בָּשָׂר non folum impios, fed omne omnino hominum genus indicare, recte obfervat Hieronymus: „Quod autem omnis caro non abfolute hominum, et beftiarum, et volatilium, et pifcium, fed fpecialiter *hominum* accipiatur, illa Scriptura fignificat [Pf. LXV, 3.]: *Exaudi orationem meam, ad te omnis caro veniet.* Neque enim ad Dominum omnis caro irrationabilium ventura eft animantium, fed illa, quae donum fancti fpiritus fufceptura eft, et de qua dicitur [Joel III, 1. al. II, 28.]: *Effundam de fpiritu meo fuper omnem carnem.*“ כִּי נֵעוֹר *Quia f. cum excitabitur,* velut qui excitatur aut evigilat e fomno (vid. IV, 1.). *Dormire* dicitur Jova, cum fuos

fuos vexari permittit impnne, contra *excitari* et quafi *evigilare de fomno*, quando confurgit ad vindictam eorum. Hieronymus: „*Surgere* Dominus dicitur et quafi evigilare de fommo quando confurgit in vindictam populi fui, juxta illud quod fcriptum eft [Pf. XLIV, 24.]: *Exfurge, ut quid dormis Domine?*" מִמְּעוֹן קָדְשׁוֹ *Ex habitaculo fanctitatis fuae*, de fancta fua fede, i. e. de coelo, uti apparet e Deut. XXVI, 15. הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ מִן־הַשָּׁמַיִם *refpice de fancto tuo habitaculo, de coelo*. Et Jerem. XXV, 30. *Jova* מִמָּרוֹם *ex alto*, de coelo altiffimo, *rugiet*, וּמִמְּעוֹן קָדְשׁוֹ *et ex habitaculo fancto edet vocem fuam*.

Cap.

Cap. II.

1. *Item levavi oculos meos et vidi, et ecce! quatuor cornua.*

2. *Tunc dixi ad angelum, qui mecum loquebatur: quaenam sunt ista? Ille vero respondit: ea sunt cornua, quae Judam, Israelem et Hierosolymam dissiparunt.*

3. *Item ostendit mihi Jova quatuor fabros.*

4. *Et dixi: quid isti factum veniunt? Respondit mihi his verbis: ista sunt cornua, quae Judam dissiparunt, ita ut nemo caput attolleret; venerunt autem hi ut deterreant illos, projiciantque cornua gentium illarum, quae cornu extulerunt in terram Judae, ut eam dissiparent.*

5. *Item sustuli oculos et vidi, et ecce! vir, in cujus manu funis mensorius.*

6. *Dixi: quo vadis? Ille vero mihi respondit: ut metiar Hierosolymam, ut videam, quanta sit latitudo ejus,* et quanta *longitudo ejus.*

7. *Et ecce! angelus qui mecum loquebatur exiit, et alius angelus exiit ei obviam.*

8. *Qui mihi dixit: curre, loquere cum isto juvene his verbis: pagos incolet Hierosolyma prae multitudine hominum et pecorum, quae in ea erunt.*

9. *Ego vero ei ero, inquit Jova, murus igneus per circuitum, eroque in ea gloriae.*

10. *Heus! heus! profugite e terra aquilonari, inquit Jova, nam per quatuor coeli plagas ego vos dispersi, inquit Jova.*

11. *Heus*

11. *Heus Zion! evade, quae habitas apud filiam Babelis.*

12. *Nam sic dicit Jova, agminum Deus: post gloriam* (vobis impertiendam) *mittet me ad gentes, quae vos spoliarunt; nam qui vos tangit, tangit pupillam oculi sui.*

13. *Nam ecce, ego vibrabo manum meam super illas, ita ut servis suis praedae sint, scietisque me Jovam, agminum Deum, misisse.*

14. *Ova et gaude, filia Zion, quia ecce veniam, et habitabo in medio tui, inquit Jova.*

15. *Jungentque sese gentes multae Jovae die illa, eruntque mihi in populum, et habitabo in medio tui, scietisque, me Jovam, agminum Deum, ad te misisse.*

16. *Possidebitque Jova Judam partem suam in terra sancta, eligetque iterum Hierosolymam.*

17. *Conticescant mortales omnes a conspectu Jovae, quippe qui excitabitur e domicilio suo sancto.*

Cap.

Cap. III.

ARGUMENTUM.

Defcribitur hoc Capite vifio quarta, qua vati confpiciendus praébetur Jofua, pontifex maximus, a Satana accufatus (Vs. 1.), fed abfolutus a Jova (Vs. 2—5.), et ad fedulam officii fui curam excitatus, fpe ipfi facta, angelos fibi adjutores et defenfores fore (Vs. 6. 7.). Denique promiffo Meffiae adventu Jofuae fociorumque animus confirmatur atque erigitur (Vs. 8—10.).

---

1. וַיַּרְאֵנִי *Oftendit mihi* angelus ille, qui mecum loqui folebat, de quo I, 8. II, 2. feqq. אֶת־יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל *Jofuam, facerdotem magnum,* qui una cum Serubbabele templum et facra reficere coepit, vid. not. ad Hagg. I, 1. Efr. III, 2. 8. עֹמֵד לִפְנֵי מַלְאַךְ יְהוָה *Qui ftabat coram angelo Jovae,* ut reus coram judice, fententiam Jovae nomine pronunciante. וְהַשָּׂטָן *Et adverfarium* (vid. not. ad Job. I, 6.), five *accufatorem,* nam שִׂטְנָה Efr. IV, 6. eft *accufatio.* Unde Apocal. XII, 10. Satanas dicitur *ὁ κατήγορος τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, ὁ κατηγορῶν αὐτῶν ἐνώπιον τοῦ θεοῦ ἡμῶν ἡμέρας καὶ νυκτός.* Chaldaeus pro הַשָּׂטָן pofuit חַטָּאָה et Vs. 2. יְחַטָּא *peccator.* עֹמֵד עַל־יְמִינוֹ *Stabat ad dextram ejus,* Jofuae. Sic Pf. CIX, 6. poeta precatur Deum, ut Satanam, impium reum peracturum, ad dextram ejus fiftat. Videtur moris illis temporibus fuiffe, ut actor, reum trahens ad judicem ad dextram ei effet. לְשִׂטְנוֹ *Ad adverfandum ei,* ut accufator reo, ad accufandum eum. Jarchi exponit לְהַשְׂטִינוֹ

ut

ut odiosum redderet scil. Josuam Deo, „quoniam illius filii uxores alienigenas duxerant, sicut scriptum est in libro Esrae [X, 18.]: *Reperti sunt ex filiis sacerdotum, qui duxerant filias alienigenas, ex filiis Josuae, filii Jozadaki.*" Cf. Chaldaeum interpretem infra Vs. 3.

2. Hujus Versus initio vocat *Jovam*, quem antea *angelum Jovae* appellaverat, quia Jovae partes agit. Vocatur legatus de nomine principis sui. יִגְעַר יְהוָֹה בְּךָ *Increpet te Jova,* i. e. coerceat te, ne pio huic viro noceas, ut recte Jarchi. Sic Nah. I, 4. גּוֹעֵר בַּיָּם *increpat mare*, i. e. reprimit ejus impetum. הַבֹּחֵר בִּירוּשָׁלָםִ *Qui* (Jova) *elegit Hierosolymam*, qui in gratiam recepit et charam habet Hierosolymam; respicit I, 17. II, 16. Chaldaeus: דְאִתְרְעֵי לְאַשְׁרָאָה שְׁכִנְתֵּיהּ בִּירוּשְׁלֵם *cui placuit habitare facere praesentiam suam in Hierosolyma.* הֲלוֹא זֶה אוּד מֻצָּל מֵאֵשׁ *Nonne hic,* Josua, est sicut *titio ereptus ex igne?* e malis exilii? Hoc vult vates: iste est Josua ille, quem e gravibus periculis servavit Jova, qui quum illius causam semel tuendam susceperit, non est, quod speres, o Satan, te eum tuis criminationibus Jovae odiosum redditurum, atque templi instaurationem impediturum. Hieronymus: „Quum ergo de cunctis Judaeae urbibus nunc electa sit Jerusalem, nequaquam ei imputante Domino peccata quae fecit, cur quasi *torrem,* quem vulgo *titionem* vocant, Jesum conaris obruere, qui de Babylonia captivitate quasi semiustus evasit?"

3. וִיהוֹשֻׁעַ הָיָה לָבוּשׁ בְּגָדִים צוֹאִים *Et Josua* erat *indutus vestibus sordidis. Vestes* in genere statum habitumque hominis significant, per *sordidas* ergo reatus et peccata indicantur, cf. Vs. 4. Livius L. II. c. 54. *Rei ad populum,* i. e. accusati apud populum *Furius et Manlius circumeunt sordidati*, i. e. sordidas vestes induti. Et VI, 20. *Primo commota plebs est, utique postquam sordidatum reum viderunt.* Hieronymus: „Quod autem sequitur, *Jesus erat indutus vestibus sordidis,* tripliciter interpretantur: vel ob conjugium illicitum, vel ob peccata populi, vel propter squa-

ſqualorem captivitatis." Sed e Verſu proximo apparet, ſordidis veſtibus peccata indicari. Quaenam vero ea fuerint exponit Chaldaeus, qui pro verbis noſtris hebraicis haec poſuit: וִיהוֹשֻׁעַ הֲוו לֵיהּ בְּנִין דְּנָסְבִין לְהוֹן נְשִׁין דְּלָא כַשְׁרָן לִכְהוּנְּתָא *Joſuam quod attinet, erant ei filii, qui ſibi duxerant uxores, quae non erant dignae ſacerdotio.* Hujus igitur culpae reus, accuſante Satana, veſtimenta induit ſordida, negligentiae atque indulgentiae erga filiorum peccata ſymbola.

4. וַיַּעַן וַיֹּאמֶר אֶל־הָעֹמְדִים לְפָנָיו *Reſpondit dixitque* angelus, coram quo accuſatus ſtabat (Vs. 3. fin.), *ad ſtantes coram ipſo*, ad ceteros angelos, לִדְמְשַׁמְּשִׁין קֳדָמוֹהִי *qui coram eo miniſtrabunt*, Chaldaeus vertit. „Nam angelus ille," inquit Kimchi, „ceteris major erat, ac hos mittebat." *Coram aliquo ſtare* haud raro eſt: ei miniſtrum eſſe. Sic 1 Reg. X, 8. *Felices ſunt* עֲבָדֶיךָ אֵלֶּה הָעֹמְדִים לְפָנֶיךָ *ſervi illi tui, qui coram te ſtant*, tibi miniſtrant. Eſth. IV, 5. *Vocavit Eſther Hatacum, unum ex eunuchis regis* אֲשֶׁר הֶעֱמִיד לְפָנֶיהָ *quos ſtare fecerant coram ea*, quos ei miniſtros attribuerat. הָסִירוּ הַבְּגָדִים הַצֹּאִים מֵעָלָיו *Removete veſtes ſordidas ab eo*, quae Chaldaeus ita interpretatur: וְאֵמַרוּ לֵיהּ וְיַפֵּיק נְשִׁין דְּלָא כָשְׁרִין לִכְהוּנְּתָא מִבֵּיתֵיהּ *et dicite ei, ut ejiciat uxores, quae dignae non ſunt ſacerdotio, e domo ſua.* Sane legitur Eſr. X, 19. Joſuae filios ſtipulata manu pollicitos eſſe, ſe uxores peregrinas dimiſſuros, atque reos arietem minuti pecoris pro reatu ſuo oblaturos. וַיֹּאמֶר אֵלָיו *Dixitque ei angelus*, ut intelligeret Joſua, quid ſibi vellet actus ille ſymbolicus. Loquens autem inducitur idem ille angelus, qui quae praecedunt mandaverat, poſtquam ceteri praeceptum ejus opere compleſſent, i. e. veſtimenta ſordida pontifici detraxiſſent. הֶעֱבַרְתִּי מֵעָלֶיךָ עֲוֹנֶךָ *Tranſire feci*, amovi *a te culpam tuam*, ne tibi imputetur, „repurgavi te ab eo, quod unum tibi objici poterat," inquit Grotius. וְהַלְבֵּשׁ אֹתְךָ מַחֲלָצוֹת *Et veſtiendo* ſcil. *veſtivi te veſtibus ſplendidis*, ܡܐܢ̈ܐ ܫܦܝܪ̈ܐ *veſtibus pulchris*, ut Syrus vertit.

vertit. Nomen מַחֲלָצוֹת ex Arabico خلعة *chlamys pretiosior, quae donatur honoris ergo* optime illustravit Nic. Guil. Schroeder in libro praestantissimo *de Vestitu mulierum Hebraear.* Cap. XIV. p. 206. seqq. Ostendit, cum hebraico חָלַץ convenire Arabicum خلع (צ et ע inter se permutatis), quod inter alia notat: *induere aliquem veste splendida et pretiosiori.* Cf. not. ad Jesaj. III, 22. Chaldaeus explicat: אַלְבֵּישׁ יָתָךְ זַכְוָן *vestivi te innocentiis tuis.* Sensus: scito Jovam te innocuum declarasse.

5. Quidam hic continuari putant sermonem angeli, et וָאֹמַר reddunt: *dico item,* vel, *unde dico.* Sed ultima hujus Versus verba arguunt, *prophetam* esse loquentem. LXX signum dicti omittunt, dictum ipsum vero cum antecedente sermone connectunt: *καὶ ἐπίθετε κίδαριν.* Vulgatus et Syrus: *et dixit.* Utrumque tamen contra Grammaticam et codicum Hebraeorum consensum. Recte Jarchi haec prophetae verba esse observat, ita capienda: *et dixi* ego Zacharias, petens misericordiam pro ipso. Nam orantis et desiderantis verba potius esse, quae sequuntur, quam pro auctoritate imperantis, vel inde apparet, quod non imperative dicit: שִׂימוּ *ponite,* sed indirecte et optative: יָשִׂימוּ *ponant.* Ita et Kimchi: „Quasi dicat: dixi ad angelum: postquam praecepisti, ut, sordidis vestibus remotis, splendidis ipsum induant, praecipe item, ut cidarim puram capiti ejus imponant." יָשִׂימוּ *Ponant,* jube, ut ponant angeli, qui tibi ministrant, Vs. 4. צָנִיף טָהוֹר *Cidarim mundam,* uti Hieronymus vertit, qui in Commentario addit: „Pro *cidari* in Hebraeo legimus *Sanipb,* quae *mitra* a plerisque dicitur, et in hac volunt intelligi sacerdotii dignitatem, quod ablatis sordibus peccatorum, mundum habuerit sacerdotium. Haec Judaei." Ex recentioribus ita et Kimchi: „ut sit sacerdos magnus; nam sacerdos magnus mitram solebat in capite gestare suo." Vox צָנִיף etsi *regium diadema* notet Jesaj. LXII, 3. Job. XXIX, 14., unde Syrus

Syrus hic ܟܠܝܠܐ *coronam* reddidit; tamen quum ſummus Pontifex eſſet Joſua, *mitra* pontificalis, מִצְנֶפֶת alias dicta, veluti Exod. XXVIII, 4. 37. Levit. VIII, 9., intelligenda. Plura de hoc nomine vid. in Schroederi ad Verſum ſuperiorem laudato libro Cap. XX. p. 362. ſeqq. *Mundam*, טָהוֹר, mitram imponere capiti Joſuae jubet, quia ea, quam antea habuerat, erat per culpam iſtam quaſi contaminata. וַיַּלְבִּשֻׁהוּ בְּגָדִים Recte Kimchi notat, hyſterologiam hic eſſe, et verba ſic intelligenda; *prius tamen* induerunt *ipſum*. Angelus enim veſtiri eum juſſerat, antequam ipſi mitram Zacharias imponi petiiſſet, Vs. 3. 4. Chaldaeus haec ita expoſuit: וְאַסְּבוּהִי אִתְּתָא דִּכְשְׁרָא לִכְהוּנְתָּא *juſſerunt eum ducere uxorem dignam ſacerdotio.* Sed Joſuam ipſum uxorem alienigenam duxiſſe, nusquam legitur. וּמַלְאַךְ יְהוָה עֹמֵד *Et angelus Jovae adſtabat*, ritum hunc imperans, et ut perageretur curans.

6. וַיָּעַד מַלְאַךְ יְהוָה בִּיהוֹשֻׁעַ *Et conteſtatus eſt angelus Jovae Joſuam*, graviter et ſerio ipſum admonebat; quo ſenſu verbum הֵעִיד cum ב perſonae conſtructum et Deuter. IV, 26. 2 Reg. XVII, 13. Jerem. XI, 7. et ſaepius dicitur.

7. אִם־בִּדְרָכַי תֵּלֵךְ *Si in viis meis ambulaveris*, ſi ſecundum praecepta mea vitam inſtitueris, uti ſtatim ipſe ſe explicat. Cf. 1 Reg. III, 14. Pſ. LXXXI, 14. Chaldaeus: אִם בְּאוֹרְחָן דְּתַקְּנָן קֳדָמַי תְּהַךְ *ſi in viis, quae rectae ſunt, coram me ambulaveris.* וְאִם אֶת־מִשְׁמַרְתִּי תִשְׁמֹר *Et ſi cuſtodiam meam*, i. e. quae cuſtodienda edixi, quibus praeſertim ceremonias per Moſen Iſraelitis ſervandas traditas intelligere videtur, *cuſtodiveris.* Eadem phraſis Geneſ. XXVI, 5. Levit. XVIII, 30. XXII, 9. Mal. III, 14. וְגַם־אַתָּה תָּדִין אֶת־בֵּיתִי *Et etiam tu judicabis*, reges, *domum meam*, templi ceremonias reges, fungeris diu officio ſummi ſacerdotis. Chaldaeus: וְאַף אַתְּ תְּדִין לִדְמְשַׁמְּשִׁין בְּבֵית מַקְדְּשִׁי *etiam tu judicabis eos, qui miniſtrant in domo ſanctuarii mei*; reges ceteros ſacerdotes atque Levitas, caput

caput eorum eris. וְגַם־תִּשְׁמֹר אֶת־חֲצֵרָי *Etiamque custodies atria mea,* idem aliis verbis, nam חֲצֵרָי per synecdochen sunt idem quod בֵּיתִי. Ad officium summi sacerdotis pertinebat templum custodire; sed hic late capiendum, ac si diceret: obibis omnia ea munia in templo, quae Pontifices obire solent. וְנָתַתִּי לְךָ מַהְלְכִים בֵּין הָעֹמְדִים הָאֵלֶּה *Et dabo tibi ambulationes inter adstantes istos* scil. angelos, Vs. 4., angelos tibi comites ac defensores addam. Kimchi priori hemistichio protasin contineri existimat, hoc vero apodosin, hoc modo: *si . . . ambulaveris, et* si . . . *custodiveris, et* si *judicaveris* etc., *tum dabo* et quae sequuntur. Verum prior explicatio praeferenda, propter particulam גַּם, quae in hujusmodi propositionibus apodosin facit. מַהְלְכִים quidam *ambulare facientes,* deducentes scil. אוֹתְךָ *te,* interpretantur, et habent vel pro Participio *Piel,* transpositis punctis, pro מְהַלְּכִים, vel pro Participio *Hiphil,* ad imitationem Chaldaicam punctis vocalibus additis, ut ipsum nostrum vocabulum Chaldaice Dan. IV. Vs. ultimo legitur, sic מַעְזְרִים *auxiliantes,* 2 Paral. XXVIII, 23., מַחְלְמִים *facientes ut somniant,* Jerem. XXIX, 8. Nos tamen malumus pro nomine accipere, coll. מַהֲלָךְ, *ambulatio, iter,* Nehem. II, 6. Jon. III, 3. 4. Sensum hujus Versus, et praesertim posterioris hemistichii recte exponit Hieronymus: „Hebraei, coeptae interpretationis ordinem prosequentes, ad Jesum, filium Josedec ab angelo Domini haec dicta intelligunt, quod post ablationem vestium sordidarum, et restitutam mundi sacerdotii dignitatem, praecipiatur ei juxta illud, quod in Evangelio [Joa. V, 14.] scriptum est: *ecce! sanus factus es, ultra noli peccare, ne quid deterius fiat,* et repromittitur ei praemium, si in viis Domini ambulaverit, et ejus praecepta servaverit, quod et ipse judex sit domus ejus, id est, Pontifex perseveret in templo, et custodiat atria ejus, atque vestibula, et det ei Dominus ex angelorum numero (qui eo tempore stabant ante conspectum ejus), quorum circumvalletur auxilio, et ab omni hostium fraude securus sit.“ Sed Chaldaeus hanc promissio-

nem

nem ad vitam futuram post mortem refert. Ita enim verba nostra exponit: וּבְאַחֲיוּת מֵיתַיָּא אַחִינָךְ וְאֶתֵּן לָךְ רִגְלִין מְהַלְּכָן בֵּין סְרָפַיָּא הָאִלֵּין *et in resuscitatione mortuorum resuscitabo te, et dabo tibi pedes ambulantes inter Seraphinos istos.* Jarchi vero postquam hanc Chaldaei interpretationem attulisset, addit: „sed juxta sensum literalem annunciat (vates) ei (Josuae), de ipsius filiis, fore, ut illi inposterum justi et probi sint."

8. וְרֵעֶיךָ *Et socii* s. collegae *tui*, reliqui sacerdotes. הַיּוֹשְׁבִים לְפָנֶיךָ *Qui coram te sedent*, uti coram doctore discentes. Sic Jesaj. XXIII, 18. יוֹשְׁבִים לִפְנֵי יְהוָה *sedentes coram Jova* dicuntur cultores ejus, qui praecepta ejus quasi discipuli e doctoris ore avide excipiunt. Ezech. VIII, 1. senes Judae *coram propheta* docente *sedentes* dicuntur. Vid. ibid. XIV, 1. XX, 1. XXXIII, 31. 2 Reg. VI, 1. Collegae Josuae vocantur אַנְשֵׁי מוֹפֵת *viri portenti*, i. e., Chaldaeo interprete, גֻּבְרִין כַּשְׁרִין לְמֶעְבַּד לְהוֹן נִסִּין *viri digni quibus fiant miracula.* Nescio tamen annon praeferenda sit interpretatio Hieronymo a magistro suo Judaico tradita: „*Viri portendentes*, discipulos ejus interpretantur et prophetas; prophetae enim in signum sunt positi futurorum." Ita Jesajas VIII, 18. dicit, se et filios seu discipulos suos factos esse לְאֹתוֹת וּלְמוֹפְתִים בְּיִשְׂרָאֵל *signa et portenta in Israele.* Et Ezechielem XII, 6. Jova dicit מוֹפֵת *portentum* facere Israelitis. Cf. XXIV, 24. 27. Cum interpretatione ab Hieronymo exhibita sensu convenit Graecus Alexandrinus interpres, qui *τερασκόποι* vertit, quod in Glossario vetere, Bielio referente, explicatur: *σημειωτικοί, συμβολικοί.* Apud Suidam et in Lexico Cyrilli Manuscr. Bremensi exponitur *μάντις.* Quomodo vero sacerdotes, Josuae collegae, Messiae adventum portenderint, tacetur. כִּי־הִנְנִי מֵבִיא אֶת־עַבְדִּי צֶמַח *Nam ecce adduco servum meum, Germen*, i. e. ut recte Chaldaeus exposuit, מְשִׁיחָא וְיִתְגְּלֵי *Messiam, et revelabitur.* *Germinis* nomine apud prophetas Messiam significari ostendimus ad Jes. IV, 2. Cf. Jer. XXIII, 5. XXXIII, 15.

Similia

Similia Messiae nomina a plantis desumta sunt *fructus terrae*, Jesaj. IV, 2., *ramus de trunco Isai* et *surculus de radicibus ejus*, ibid. XI, 1., *tener ramus de summitate cedri*, Ezech. XVII, 22., ad quae loca cf. nott.

9. הָאֶבֶן אֲשֶׁר נָתַתִּי לִפְנֵי יְהוֹשֻׁעַ *Lapidem illum quod attinet, quem dedi*, posui, *coram Josua*. Eo lapide interpretes e Christianis longe plerique significari putant Messiam. Versu superiore *germinis* nomine designatum, qui et Jesaj. XXVIII, 16. *lapidis angularis in Sione fundati*, imagine sistitur, quem ipsum et Ps. CXVIII, 22. *lapidi angulari, ab aedificantibus prius rejecto* indicari existimant. Verum e locis infra IV, 7. 10. manifestum est, *lapidem* κατ' ἐξοχὴν nostro esse *lapidem pro fundamento templi positum*, qui hic *coram Josua positus* dicitur, quod Jova ipsum curatorem templo aedificando praefecisset. Templi fundamentum sub Cyro jactum isto lapide significari, observat et Jarchi. Quod autem vates ait, עַל־אֶבֶן אַחַת שִׁבְעָה עֵינָיִם *super lapidem* istum *unum*, Josuae continuo respiciendum propositum, esse *septem oculos* scil. Jovae (cf. infra IV, 10.) conjectos, sive intentos, significat, Jovam unici istius lapidis, qui templo fundamento est, singularem curam gerere, eumque isti operi omnibus modis adfuturum esse. Jovae *oculis* indicatur ejus cura et providentia, ut Deut. XI, 12. Esr. V, 5., *septenario* numero autem quod in suo genere expletum atque cumulatum est; vid. Levit. XXVI, 21. Verba הִנְנִי מְפַתֵּחַ פִּתֻּחָהּ ad verbum: *ecce ego aperiens aperturam ejus*, sunt qui intelligant de removendis impedimentis, quae templi aedificationi objecta erant. Ita Jarchi: „dissolvo nodos, id est, dissipo consilia hostium, qui suis delationibus efficere conantur, ut opus aedificationis et templi intermittatur." Kimchi quoque ait esse, qui lapidem illum dum instauratio templi cessaret quasi vinctum considerarent, solutum vero cum aedificationem denuo aggrederentur; sed recte addit verbum פִּתַּח et nomen inde deductum h. l. esse *sculpendi, caelandi* significatu capiendum, quo Exod.

XXVIII, 9. 11. 21. 36. pollet, ubi de insculpendis in gemmis nominibus tribuum Israeliticarum usurpatur, nec non 1 Reg. VI, 29. 2 Chron. II, 7. 14. Ps. LXXIV, 6. Recte Aquila: *διαγλύψω ἄνοιγμα αὐτῆς, sculpam sculpturam ejus*, uti Hieronymus reddidit. Ita mihi curae est, inquit Jova, hic lapis, ut egomet sculptura eum sculpturus atque ornaturus sim; faciam ut aedes super fundamento illo excitata quam ornatissima evadat. Male Chaldaeus verba hebraea de patefaciendo sensu visionis cepit; nam sic vertit: הָא אֲנָא גָּלֵי חֶזְוָתַהּ *ecce ego revelo visionem ejus.* Nec probandus Syrus, qui ܗܐ ܦܬܚ ܐ̱ܢܐ ܬܪܥܗ̇ *en! aperio portam ejus* reddidit. וּמַשְׁתִּי אֶת־עֲוֹן הָאָרֶץ־הַהִיא בְּיוֹם אֶחָד *Et auferam culpam terrae istius die uno.* עָוֹן *Iniquitas*, culpa, h. l. est pro *poena iniquitatis*, ut alias saepe, veluti Genes. XV, 16. Levit. X, 17. Quas hactenus, inquit, mei calamitates ut peccatorum poenas sustinuerunt, eas non amplius sustinebunt; posthac non perferent mala et incommoda, quae hucusque pertulerunt. Vocem מַשְׁתִּי LXX reddiderunt *ψηλαφήσω*, quod Arabicus interpres أُفَتِّشُ *diligenter perscrutabor* vertit. Cui significationi cognatum est Arabicum مَاشَ (pro مَوَشَ), *reliquias uvarum quaesivit legitve* de vite sua. Nec multum abludit hebraicum מִשַּׁשְׁתָּ Genes. XXXI, 37., quod LXX *ἠρεύνησας* vertunt. Syrus h. l. harmonico ܐܓܫܫ expressit, quod cum *palpabo*, tum *perscrutabor* exponi potest. Quam verbi מוּשׁ significationem si adsciscas, sensus hic erit: *perquiram*, ita ut non reperiatur amplius; omne namque peccatum *auferam*, coll. Jesaj. XLI, 12. תְּבַקְשֵׁם וְלֹא תִמְצָאֵם *quaeres eos, sed non invenies eos.* Et Ps. X, 15. תִּדְרוֹשׁ רִשְׁעוֹ בַל־תִּמְצָא *inquiras impietatem ejus*, ut de medio eam tollas, *nec invenias.* Hinc Chaldaeus nostro loco וְאַעְדֵּי *auferamque* reddidit, quocum Hieronymus consentit. Cocceius verbo מוּשׁ tribuens significationem cognati מָשַׁשׁ, exponit *abstergam*, quod clarius

clarius illuſtrat A. Schultens in *Animadverſſ. philologg.* ad h. l. dum verbo מוּשׁ hanc notionem vindicare ſatagit: *palpando manum ducere ſuper aliquid*, i. e. *delere*, collato Arabico مَشَّ vel مَثَّ *delere, abstergere*. Aliis V. T. locis מוּשׁ eſt *recedere*, v. e. infra XIV, 4. Joſ. I, 8., quod hic transitive uſurpatum eſſe poſſit, ſicut שׁוּב eſt *reverti* et *reducere*. Quamcunque harum ſignificationum eligas, ſenſus ſemper idem manebit. הָאָרֶץ־הַהִיא *terram Judaicam* innuere, dubium non eſt.

10. תִּקְרְאוּ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ *Acclamabitis vir*, i. e. quisque *ſocio ſuo*, i. e. hortabimini vos mutuo dicentes: ſecedamus ad umbracula ficuum et vitium, rel. Quae hoc Verſu continetur ubertatis pariter atque altae pacis deſcriptio illuſtrata eſt ad Mich. IV, 4.

Cap. III.

1. *Ostendit autem mihi Josuam, Pontificem Maximum, ſtantem coram angelo Jovae, et Satan dexterae ejus adſtabat, ut ei adverſaretur.*

2. *Dixitque Jova Satani: coercebit te Jova, Satan, coercebit te Jova, qui Hieroſolymam eligit. Nonne iſte eſt torris ereptus ex igne?*

3. *Erat autem Joſua indutus veſtibus ſordidis dum coram angelo ſtabat.*

4. *Ille igitur alloquutus eos qui coram ipſo ſtabant, dixit: detrahite ei ſordida veſtimenta. En, inquit ei, auſero a te tuam culpam, et induo te ſplendidis veſtibus.*

5. *Tunc dixi: imponant cidarim mundam ejus capiti. Itaque impoſuerunt ejus capiti cidarim mundam; veſtibus autem eum jam induerant, et Jovae angelus adſtabat.*

6. *Tum Jovae angelus Joſuam hujusmodi verbis admonuit:*

7. *Sic dicit Jova, agminum Deus: ſi meis viis iveris, ſique quae ego tibi ſervanda tradidi ſervaveris, tu quoque et aedem meam reges, et atria mea cuſtodies, tibique aditus dabo inter hos adſtantes.*

8. *Audi ſane, Joſua, Pontifex Maxime, tu et amici tui, qui coram te ſedent, quippe qui viri ſunt portendentes: nam ecce! adducam ſervum meum Germen.*

9. *Nam ecce! lapidem iſtum quod attinet, quem coram Joſua poſui, ei uni lapidi ſeptem oculi ſunt intenti. En! ego ſculptura ſua eum ſculpam, inquit Jova, agminum Deus; auferamque illius terrae crimen die una.*

10. *Illa die, inquit Jova, agminum Deus, vocabitis alius alium ſubter vitem ſubterque ſicum.*

Cap. IV.

Argumentum.

Exponitur visum quintum, quo vati candelabrum aureum cum lucernis, infundibulis, oleis repraesentatur, Vs. 1—3. Cujus visi explanationi immiscet promissiones de templo, Serubbabelis opera absolvendo, Vs. 4—11. Postremo additur duarum olearum vati in visione objectarum explicatio, Vs. 12. 13. 14.

---

1. וַיָּשָׁב הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי *Revertit angelus, qui mecum loquebatur.* Si *reversus est* angelus ad vatem, paululum sese ab eo subduxisse necesse est cum desiisset eum alloqui. Sed potest hic notus ille idiotismus statui, quo verbum שׁוּב *reverti* cum alio verbo conjunctum iterationem actionis illius indicat, quae altero verbo significatur, ut infra V, 1. וָאָשׁוּב וָאֶשָּׂא עֵינַי *reverti atque levavi oculos meos*, pro: *rursus levavi oculos meos.* Ita et hic וַיָּשָׁב cum וַיְעִירֵנִי junctum verti posset: *resuscitavit me.* כְּאִישׁ אֲשֶׁר מֵשְׁנָתוֹ *Sicut virum, qui excitatur e somno suo.* Innuit vates, se stupore et admiratione visionis praeteritae veluti ecstatico sopore oppressum jacuisse.

2. וָאֹמַר *Et dixi;* ita legere jubet nota marginalis masorethica, ut infra Vs. 4. 11. Quod in textu scriptum, וַיֹּאמֶר pronunciandum, expressum et in versionis Graecae codice Alexandrino, in quo εἶπεν scriptum, quod Grabius sphalma ratus male in εἶπα mutavit. „In וַיֹּאמֶר," inquit Ludov. de Dieu, „si quis necessario mendum agnoscendum esse

eſſe autumet me disſentientem habet. Sicut enim infra V, 5. 6. quum juſſus eſſet propheta videre, quid exiret, ipſe Angelus reſpondit, quid eſſet quod exiret; ita et hoc loco intelligi poteſt, ignoraſſe prophetam, quid eſſet, quod conſpiciendum exhiberetur, quocirca Angelum ipſummet reſpondiſſe quod ipſe videret, cujus deinde interpretationem petit propheta Vs. 4." Ita et Gussetius judicat in *Commentar. Ling. Hebr.* p. 132. edit. Lipſ.: „Reſponſio prophetae poteſt incipere demum Vs. 4. וָאַעַן וָאֹמַר, ubi formula reſpondendi planior eſt. Ita ut Angelus hic Vs. 2. pergat enarrando rem, quam ipſe, ut et propheta, videbat. Eo magis, quod in Vs. 4. non ait וָאַעַן שֵׁנִית וָאֹמַר, ut Vs. 12., quae vox שֵׁנִית aeque certe Vs. 4. requireretur, ſi jam Vs. 2. unum reſponſum edidiſſet propheta." Hillerus in *Arcano Cethibh et Keri* p. 105. et 338. exiſtimat וַיֹּאמֶר efferendum, et explicandum: *dictum*, reſponſum eſt a me. Quod haud magis placet quam Kimchii ſententia, vatem de ſe in tertia perſona loqui, quaſi dicat: וַיֹּאמֶר הַנָּבִיא *dixit vates.* מְנוֹרַת זָהָב כֻּלָּהּ *Candelabrum auri quod ad univerſitatem ejus,* i. e. quod totum aureum erat. וְגֻלָּהּ *Et lecythus* ſ. *lenticula ejus.* Kimchi *vas rotundum ad inſtar pelvis* ſignificari notat, a גָּלַל *volvit,* rotunda enim *volubilia.* Jarchi ait, *ſimilitudinem habuiſſe ſimpuli magni rotundi. Ampullam oleariam* poſſes dicere, ex qua oleum, quod continebat, defluebat in lucernas per infundibula. Syrus ܟܒܐ, *lancem* reddidit, forſan quod lancis, vel hemiſphaerii inferioris cavi ſiguram haberet. Ceterum גֻּלָּהּ ſcribitur pro גֻּלָּתָהּ, ut Job. V, 13. בְּעָרְמָם contracte pro בְּעָרְמָתָם, Nehem. V, 14. פֶּחָם *dux eorum,* pro פֶּחָתָם, Proverb. VII, 8. פִּנָּהּ *angulum ejus* pro פִּנָּתָהּ, Pſ. XLIX, 15. וְצִירָם *et formam eorum* pro צוּרָתָם, Hoſ. II, 9. פִּשְׁתִּי *linum meum,* pro פִּשְׁתָּתִי, et XIII, 2. כִּתְבוּנָם *pro intellectu ſuo,* pro כִּתְבוּנָתָם. וְשִׁבְעָה נֵרוֹתֶיהָ *Et ſeptem lucernae ejus,* ſcil. candelabri, i. e. vaſcula, quibus ellychnia cum oleo inſunt, ut in candelabro Moſaico, de quo Exod. XXV, 37. עָלֶיהָ *Super eo,* candelabro, id eſt, in ſtipite ejus. Alioqui *candelabri* appellatione etiam *lucernae*

cernae comprehenduntur. שִׁבְעָה וְשִׁבְעָה מוּצָקוֹת *Septem et ſeptem*, i. e. ſepteni *tubuli*. Repetitum שִׁבְעָה indicat diſtributionem, ut Geneſ. VII, 2. שִׁבְעָה וְשִׁבְעָה אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ *ſeptena paria* ex omnibus quadrupedibus mundis. Erant ergo non *ſeptem* tubuli pro univerſo candelabro, ſed *ſepteni* pro ſingulis lucernis fuerunt tubuli. מוּצָקוֹת Hieronymus haud male *infuſoria* vertit, a יָצַק *fudit*, quia canaliculae illae oleum in lenticula, ſummo candelabro impoſita, in ſingulas lucernas *infundebant*.

3. וּשְׁנַיִם זֵיתִים עָלֶיהָ *Et duae oleae juxta illud* ſcil. candelabrum, Vs. 11. Proprie: *ſuper ipſum*, quia ad latus candelabri ita ſtabant, ut ſuper illud aliquantum emineret, Vs. 12. Omittuntur autem in hujus viſionis deſcriptione nonnulla, quorum infra Vs. 12. explanatior atque diſtinctior mentio fit, videlicet *duo* olearum *rami*, ſeu *termites* olivis pleni, nec non duo צַנְתְּרוֹת, ſeu *tubi majores*, per quos oleum de utriusvis rami olivis expreſſum in lenticulam deſluebat. Objectae igitur vati fuerunt *duae oleae*, per *geminos tubos*, in quos duo earum majores rami inflexi erant, recens oleum, in ipſis illis tubis, tanquam prelis, exprimendum, magna copia ſubminiſtrantes *candelabro ſeptem lampadum aureo*, quod ipſi in viſo exhibebatur inter duas oleas medium. Tubi nimirum bini, in quos, veluti in prela, majores illi bini rami olivas excutiebant, deferebantur in vas aliquod, ſummo candelabro impoſitum, atque *lecythus* ſive *lenticula* ſupra Vs. 2. appellatum, oleum in tubis expreſſum recipiens, ex quo oleum per ſeptem tubulos recta deferebatur in ſingulas candelabri lampades. Ad noſtrum locum reſpicit Joannes Apoc. XI, 4.

6. Viſio haec, reſpondet angelus vati interroganti, ſignificat id, quod Jova ad Serubbabelem loquutus eſt, cum per prophetas ei diceret: לֹא בְחַיִל וְלֹא בְכֹחַ כִּי אִם־בְּרוּחִי *non viribus nec robore, ſed ſpiritu meo*, i. e. me adſiſtente, totumque opus dirigente, manus Serubbabelis templum perficient. Hoc modo enim explendam eſſe apoſiopeſin noſtro loco

loco docet et res ipſa, et infra Vs. 9. Senſus hujus Verſus eſt hic: quemadmodum vidiſti candelabrum nulla humana ope aut opera fabrefactum, et cum omni ſuo apparatu atque ornatu divinitus poſitum, ita opus templi non humanis viribus, ſed ſolo divino auxilio perficietur. Spectabat igitur haec quoque viſio ad animum addendum Serubbabeli et populo Judaico, ne difficultatibus, quae ipſis a vicinis objiciebantur, ab opere templi aedificandi ſtrenne continuando ſe absterrere ſinerent.

7. מִי־אַתָּה הַר־הַגָּדוֹל לִפְנֵי זְרֻבָּבֶל *Quis tu, mons magne, coram Serubbabele? Monte alto* ſignificantur hic impedimenta, quae a Judaeorum hoſtibus templi aedificationi objiciebantur, Serubbabeli ſociisque ſuperanda. Nam ſicut *plana* dicuntur, quae ſunt facilia, ſic *praealta*, quae ardua ſunt et difficilia. Chaldaeus: מָא אַתְּ חֲשִׁיבָא מַלְכוּתָא טַפְשְׁתָּא קֳדָם זְרֻבָּבֶל *quale tu reputaris, o regnum ſtolidum, coram Serubbabele? Regnum Perſarum* ſine dubio reſpexit, cujus proceres, a Samaritanis corrupti, templi aedificationem aliquamdiu prohibuerunt, Eſr. IV, 4. 5. ſeqq. Jarchi et Kimchi intelligunt praefectos cis Euphratem, Tatnai et Schtar-Bosnai, cum collegis, de quibus Eſr. V, 3. לְמִישׁוֹר *In planum*, ſcil. יִהְיֶה *fiat*. Chaldaeus: הֲלָא כְּמֵישְׁרָא *nonne inſtar planitiei*, ſcil. reddetur? Omnia impedimenta tollentur. Ita cum Jeſaj. XL, 4. dicitur, fore, ut in reditu Judaeorum in patriam omnia impedimenta auferantur, id hoc modo exprimitur: כָּל־הַר וְגִבְעָה יִשְׁפָּלוּ *omnis mons et collis humiliabuntur*. Et Jeſ. XLIX, 11. וְשַׂמְתִּי כָל־הָרַי לַדָּרֶךְ *reddam omnes meos montes pervios*. וְהוֹצִיא אֶת־הָאֶבֶן הָרֹאשָׁה *Et educet* in medium, ac dabit fabris murariis *lapidem primarium*, qui praecipuus eſt in aedificio. Is autem eſt lapis in imo angulo, quem Graeci *ἀκρογωνιαῖον* vocant, qui totius aedificii molem ſuſtinet. Nam רֹאשׁ et *caput* ſignificat, et *id quod praecipuum eſt in re quaque.* Hujus femininum eſt רֹאשָׁה, quod hic uſus eſt propheta adjective. תְּשֻׁאוֹת Cum *ſtrepitu*, populo laete ſtrepente et acclamante: חֵן חֵן לָהּ *gratia!*

gratia! gratia! ſit *ei* lapidi. Faveat ei Deus! faveant homines! Geminatur nomen pro more in acclamationibus ſolenni, veluti ſupra II, 10. Chaldaeus hemiſtichium hujus Verſus poſterius de Meſſia exponit hoc modo: וְיִגַלֵי יַת מְשִׁיחֵיהּ דַּאֲמִיר שְׁמֵיהּ מִלְקַדְמִין וְיִשְׁלוֹט בְּכָל מַלְכְוָתָא *manifeſtabit* ſcil. Deus *Unctum ſuum, cujus nomen dictum eſt inde ab aeterno, et qui dominabitur in omnibus regnis.*

9. Quae in ſuperioribus maximam partem imaginibus involuta dixerat, jam confirmat et declarat uberius. יְדֵי זְרֻבָּבֶל יִסְּדוּ הַבַּיִת הַזֶּה וְיָדָיו תְּבַצַּעְנָה *Manus Serubbabelis fundarunt domum hanc,* templum, ſub Cyro, anno reditus altero (Eſr. III, 6. 10. cf. not. Hagg. II, 18.), *et manus ejusdem perficient* eam. Verbum בִּצַּע eſt *perficere,* ut Jeſ. X, 12. Opus quod coepit nequaquam, ut hoſtes praeſumunt, et Judaeorum timidiores ſubverentur, imperfectum relinquere cogetur. וְיָדַעְתָּ כִּי־יְהוָה צְבָאוֹת שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם *Et* re ipſa *cognoſces,* tu et populus tuus, cum haec omnia, quae de perficiendo templo dixi, evenerint, *quod Jova, agminum* Deus *me ad vos miſit,* לְאִתְנַבָּאָה לְכוֹן *ad prophetandum vobis,* ut Chaldaeus vertit. Experieris, me verum Jovae nuncium fuiſſe. Cf. ſupra II, 13. 15. et infra VI, 15. Hemiſtichium hujus Verſus prius continet verba Jovae, quae vati proferenda mandat Vs. 8.; poſteriori hemiſtichio vates ſua verba addit.

10. מִי בַז *Quis ſpreverit?* Contracte pro בָּזַז, formae סַב, ita tamen, ut hic ſignificatum mutuetur a cognatis בָּזָה et בוּז, *ſpernere,* unde Prov. I, 7. בָּזוּ *ſpernunt* (nam בָּזַז alias *ſpoliare, praedari* ſignificare conſtat). Quum autem verbum בּוּז Dativo jungi ſoleat (vid. Prov. VI, 30. XI, 12.), eodem modo et hic conſtruitur בַּז, et verba מִי בַז לְיוֹם קְטַנּוֹת ita ſunt vertenda: *quis ſpreverit diem parvorum* ſcil. initiorum, vel, fundamentorum. Neutraliter femininum ſingulare קְטַנָּה uſurpatur quoque Num. XXII, 18. לַעֲשׂוֹת קְטַנָּה אוֹ גְדוֹלָה *facere parvum aut magnum* quidquam. Chal-

Chaldaeus: מַן הוּא דַּיְבַי דְּבַסַּר יוֹמָא דֵּין עַל בִּנְיָנָא דְּהוּא זְעֵיר *quis eſt iſte, qui contemnit diem hunc propter ſtructuram, quae eſt exigua?* Senſus interrogationis eſt: nemo jure ſpernat exigua templi initia, aut ea ſpernendi idoneam cauſam habet, quum Deus invigilet. Similis interrogatio Jeſaj. XLIV, 10. מִי־יָצַר אֵל וּפֶסֶל נָסָךְ *quis* ſanae mentis homo *formaverit Deum, aut ſculptile adornaverit?* Ceterum ad locum noſtrum illuſtrandum facit, quod Eſr. III, 12. narratur, multos ſeniores, quum templum denuo fundatum cum veteri illo diruto compararent, lacrymas profudiſſe. Cf. Haggai II, 3. *Nonne praeſens domus cum priori comparata inſtar nihili vobis videtur?* וְשָׂמְחוּ וְרָאוּ אֶת־הָאֶבֶן הַבְּדִיל בְּיַד זְרֻבָּבֶל שִׁבְעָה־אֵלֶּה *Laetabuntur et videbunt lapidem illum ſtanni in manu Serubbabelis ſeptem illi* ſcil. oculi Jovae, de quibus ſupra III, 9. et quorum ſtatim diſerta ſit mentio. Chaldaeus hunc locum ſic vertit: הֲלָא יְתוּב וְיֶחְדֵי כַּד יֶחֱזֵי יַת אֶבֶן מַשְׁקוֹלְתָּא בִּידָא דִּזְרֻבָּבֶל *nonne revertetur* (ſcilicet qui diem hunc ob ſtructurae tenuitatem contemſerat) *et gaudebit, cum viderit lapidem ponderis* ſ. perpendiculum *in manu Serubbabelis.* Sed accentus Athnach voci אֵלֶּה appoſitus docet, dictionem שִׁבְעָה־אֵלֶּה cum antecedentibus arctius cohaerere, atque ſubjectum, quod dicunt, orationis facere, ut igitur hoc prius hemiſtichium eo, quo nos fecimus, modo ſit vertendum. Videlicet puſillanimitati plurimorum ex populo et querimoniis de tenuibus templi inſtaurandi initiis opponit Dei circa hanc ſtructuram providentiam, quaſi diceret: ſi ſeptem oculi Jovae ipſius gaudentes, i. e. cum voluptate et cura adſpiciunt perpendiculum in manu Serubbabelis, non debet quisquam veſtrum propter parva illa initia animum deſpondere, aut ea contemnere. אֶת־הָאֶבֶן הַבְּדִיל *Lapidem illum ſtanni*, ſeu *pondus ſtanneum*, nam אֶבֶן Hebraeis pro *pondere* dici apparet ex Deut. XXV, 13. *Ne ſit in crumena tua* אֶבֶן וָאָבֶן *lapis et lapis*, i. e. duplex et diverſum pondus. Et Vs. 15. אֶבֶן שְׁלֵמָה וָצֶדֶק יִהְיֶה־לָּךְ *pondus integrum et juſtum ſit tibi.* Quum nomen regens alias

alias articulo carere ſoleat, debebat hic אֶבֶן הַבְּדִיל ſcribi. Non deſunt tamen exempla praepoſiti nomini regenti articuli, veluti Joſ. III, 14. נֹשְׂאֵי הָאָרוֹן הַבְּרִית *portantes arcam foederis.* Ezech. XLV, 16. כָּל־הָעָם הָאָרֶץ *omnis populus terrae.* Plura exempla vid. ad Ezech. VII, 7. *Pondere ſtanni* hoc loco ſignificatur materia ponderoſa ex ſtanno, ſive plumbo argentario, et quidem libella ſeu perpendiculum, quod Galli quoque *plomb*, i. e. plumbum appellant, et conſtat ligno transverſo, in medio aliud erectum habens, e cujus ſummo filum annexo plumbo demittitur. *Perpendiculum* vero, cujus longe maximus in architectura uſus eſt, ſymbolice Serubbabelis in aedificando templo operam et ſtudium vocat. Pro verbis שִׁבְעָה־אֵלֶּה Chaldaeus poſuit: שַׁבְעָא נִדְבְּכִין כְּאִלֵּין *ſeptem-ordines lapidum ſicuti hos,* quod obſcurius eſt. Jarchius, qui Chaldaeum ſuae interpretationis patronum laudat, explicat quidem: lapidum ſtrues ſeptuplo auctiores fore, ac fuerant in prima fundatione tempore Cyri, verum coacte. Alexandrinus, quem Vulgatus ſ. Hieronymus, Arabs et Syrus ſequuntur, novum comma hic inchoant, et cum ſequentibus connectunt hoc modo: *ſeptem iſti oculi ſunt Domini* etc. Cui interpretationi tamen accentus adverſantur, qui verba jubent ita vertere quemadmodum ſupra a nobis factum eſt. Ceterum pronomen אֵלֶּה cum numerali nomine שִׁבְעָה remittunt lectorem partim ad ſuperiora, in quibus hi ſeptem ſunt deſignati, III, 9., partim ad ea, quae h. l. proxime ſequuntur, quibus vates illos ulterius declarat. עֵינֵי יְהוָה הֵמָּה מְשׁוֹטְטִים בְּכָל־הָאָרֶץ *Oculi* enim *Jovae*, per *ſeptem illos* intelligendi, *ſunt discurſantes per univerſam terram,* quo fine, exponit locus parallelus 2 Paral. XVI, 9., ubi additur: לְהִתְחַזֵּק עִם־לְבָבָם שָׁלֵם אֵלָיו *ut juvet eos, quorum cor integrum erga ipſum eſt. Oculis Dei* notatur igitur ejus providentia, qua proſpicit atque regit univerſa; cf. Prov. XV, 3. Chaldaeus: קֳדָם יְיָ גְלַן עוֹבָדֵי בְנֵי אֱנָשָׁא בְכָל אַרְעָא *coram Jovà revelata ſunt opera hominum in univerſa terra.* Hoc vero loco inprimis innuitur, fore, ut

divina

divina providentia invigilet Serubbabeli et populo Judaico, ut quae coeperunt perficiant, neque ab hoftibus porro turbentur, Efr. V, 5. Neqne fpes fua vatem fefellit. Licet enim *Tatnai* et *Schtar-Bosnai* cum reliquis Samaritis operi fupervenirent, coeptamque fine privilegio novo aedificationem exprobrarent, tamen ftructuram non impediverunt, fed Dario rem totam per literas nunciarunt, qui vero clementiffime pro Judaeis refcripfit, aedificationem templi non prohibendam, fed quovis modo potius promovendam effe, Efr. V. VI.

11. De *oleis* interrogaverat quidem vates jam fupra Vs. 4. et de illarum fignificatione fuerat ab angelo inftructus; hic vero repetit interrogationem, ut de illis *fpeciatim*, quod ad *duos* illarum *termites*, informetur, uti ex fequenti Verfu 12. apparet, in quo quaeftio iteratur, et fpecialius formatur.

12. וָאַעַן שֵׁנִית *Refpondi*, exorfus fum loqui *iterum*, ut fpecialius exprimerem, quid in hisce duabus oleis inprimis cuperem explicari. מַה־שְּׁתֵּי שִׁבֲּלֵי הַזֵּיתִים *Quid* fignificant *duae fpicae*, i. e. termites *olearum*. Comparat, recte obfervante Kimchio, ramos olearum cum fpicis, quod ficut hae granis, fic illi olivis pleni effent. אֲשֶׁר בְּיַד *Quae* fpicae, five, *qui* termites erant *in latere*, ad latus, ut 2 Sam. XV, 2. עָמַד עַל־יַד דֶּרֶךְ *ftetit ad latus viae*, juxta viam. Vid. et Pf. CXL, 6. Deut. II, 37. שְׁנֵי צַנְתְּרוֹת הַזָּהָב *Duorum tuborum auri*, aureorum, quomodo materia tuborum, ut fupra Vs. 2., indicatur. צַנְתְּרָה fignificatu convenit cum צִנּוֹר *tubus, canalis*, de qua voce vid. not. ad Pf. XLII, 8. Hieronymus: „Duo rami funt in manu duarum narium, five fuper duo roftra aurea, quae hebraice *Sintoroth*, Graece μυξωτῆρες appellantur." Graecum vocabulum *nares* denotat, quomodo et Arabicus interpres reddidit. Syrus quoque ܢܚܝܪ̈ܐ *nares* pofuit. Non dubium eft, interpretes illos intellexiffe *effuforia* feu *epi-*

ftomia

ſtomia vaſis alicujus, ex quo liqnor affluit, hic quidem epiſtomia lacus torcularis, oleum calcatum effundentia. Aben-Esra צַנְתְּרוֹת *vaſa* eſſe ait *in quibus calcantur olivae.* Ad quam interpretationem commendandam Gussetius p. 1361. haec affert: „Nota 1) ea, quae hic Vſs. 12. 13. 14. leguntur non comparere in prima et principali viſione; quae Vs. 2. 3. recitata fuit; 2) ibi מוּצָקוֹת adhibitum fuiſſe ad ſignificandos tubos oleum effundentes; 3) nunc proponi racemos olivarum; 4) iſti numero olivarum congruere, ut contundantur in vaſe idoneo ad eliciendum earum oleum; 5) hoc novo viſionis ſupplemento repraeſentari duos filios olei, qui ſtant coram Domino totius terrae (Vs. 14.) . . . . . . Quo pacto completa ſit pictura: nempe in Vs. 2. 3. deſcribitur principium et cauſa olei, et in Vs. 12. 13. 14. ſubjecta, quae ab eo ſuccum ducunt." Sed cf. not. ad Vs. 14. Alias quasdam hujus vocis explicationes commemoravit et dijudicavit Michaelis in *Supplemm. ad Lexx. Hebrr.* p. 2116. הַמְרִיקִים *Effundentium,* vel in Nominativo: *effundentes*, ut pendeat a remotiori *termites olearum* (שִׁבֲּלֵי הַזֵּיתִים); quod non modo accentus commendant, verum et Grammatices praecepta; nam cum feminino צַנְתְּרוֹת Participium maſculinum hic uſurpatum aegre conſtruitur. Quam poſteriorem interpretationem ſi adſciſcas, ſumendum eſt, *preli*, ex quo oleum exprimitur, mentionem hic omiſſam eſſe, quemadmodum ſupra Vs. 3. omittebantur ipſi etiam *termites* et *tubi.* מֵעֲלֵיהֶם *De ſe,* ut Mich. III, 2. Levit. VIII, 28. הַזָּהָב *Aurum*, i. e. aurei liquoris laticem, auri inſtar purum ac fulgentem olei liquorem. Chaldaeus: דְמְרִיקִין מִנְהוֹן מִשְׁחָא לְבוֹצִינֵי דַהֲבָא *qui ex eo ſe effundunt oleum in lampades aureas.*

14. אֵלֶּה שְׁנֵי בְנֵי־הַיִּצְהָר הָעֹמְדִים עַל־אֲדוֹן כָּל־הָאָרֶץ
Iſti ſunt *duo filii olei*, i. e. oleo uncti *ſtantes apud Dominum* ſ. *coram Domino univerſae terrae,* veluti miniſtri, cf. infra VI, 5. בְּנֵי־הַיִּצְהָר *Filiis olei* ſunt, qui vel *oleas,* vel *frondes oleoſas*, ſcaturiginem quandam olei habentes

idque

idque ſine intermiſſione ſubminiſtrantes intelligant. Sed quum hic Verſus explicationem viſi Verſu 12. enarrati contineat, *filios olei* neceſſe eſt homines oleo unctos intelligi. Duobus unctis illis vero plerique intelligunt Joſuam et Serubbabelem, quorum ille ut Pontifex Maximus unctus erat, hic vero *unctus* vocetur, quod eſſet ex ſtirpe regum Judae, qui priſco ritu inungi ſolebant. Nos tamen cum Jarchio ſignificari exiſtimamus duplex unctorum genus, qui templo denuo exſtruendo numquam ſint defuturi, principes et ſummos ſacerdotes, et qui Deo inſerviant in curando templo pro mandatis quique ſibi partibus.

Cap.

Cap. IV.

1. *Rursus angelus, qui mecum loquebatur, excitavit me, perinde ac si quis e somno excitetur,*

2. *Mihique dixit: quid vides? Respondit* [vates]: *video, en! candelabrum totum aureum, cujus in capite est lenticula, et super id septem ejus lucernae, et septeni tubuli lucernis illis capiti ejus impositis.*

3. *Duae quoque oleae sunt juxta illud, altera ad lenticulae dexteram, altera ad sinistram.*

4. *Porro dixi angelo illo, qui mecum loquebatur: quae, inquam, sunt ista, Domine?*

5. *Respondit angelus, qui mecum loquebatur: an nescis quid haec sint? Nescio, inquam ego, Domine.*

6. *Tum respondit dixitque mihi: hoc, inquit, est Jovae mandatum ad Serubbabelem his verbis: non potentia, neque viribus, sed spiritu meo, inquit Jova, agminum Deus.*

7. *Quis tu, mons ingens coram Serubbabele? In planitiem* [converteris]; *educetque lapidem primarium cum laeto strepitu* [acclamantium]: *gratia! gratia ei!*

8. *Item accepi Jovae mandatum his verbis:*

9. *Serubbabelis manus aedem istam fundarunt, et ejusdem manus absolvent, sciesque, Jovam, agminum Deum, me ad vos misisse.*

10. *Quis enim diem parvorum* [fundamentorum] *contemnat? Gaudebunt videbuntque pondus stanneum in*

Serub-

Serubbabelis manu ſeptem iſti. Oculi Jovae ſunt illi, circumeuntes per univerſam terram.

11. *Porro illi dixi: quae ſunt duae iſtae oleae ad dextram candelabri et ſiniſtram ejus?*

12. *Et ſecunda vice eum alloquutus, quae ſunt, inquam, duae olearum ſpicae, quae ſunt juxta canales aureos, effundentes ex ſe ipſis aurum?*

13. *Et ille mihi, an neſcis, inquit, quid hae ſint? Neſcio, inquam, Domine.*

14. *Tum dixit: hi ſunt duo olei filii, ſtantes apud Dominum univerſae terrae.*

CAP.

Cap. V.

ARGUMENTUM.

Describuntur hoc Capite duo visa, alterum voluminis volantis, diras adversus fures eosque, qui Jovae nomine abutuntur, portendentis (Vs. 1—4.), alterum mensurae frumentariae majoris, in eaque residentis mulieris, improbitatis titulo notatae, quae in medium Ephae conjecta, massa plumbi superinjecta, et orificio vasis imposita, ita clausa conditaque a duabus foeminis in terram Sinear avehitur (Vs. 5—11.).

---

1. De dictione וָאָשׁוּב וָאֶשָּׂא עֵינַי vid. not. ad IV, 1. מְגִלָּה עָפָה *Volumen volans*, i. e. quod per aera volabat. Hebraeorum nonnulli volatu simul indicari putant, fuisse illud volumen non complicatum, sed expansum et evolutum, ut a vento motum volitaret. Alexandrinus Graecus interpres reddidit δρέπανον πετόμενον, *falcem volantem*, quasi pro מְגִלָּה esset מַגָּל scriptum. Sed recte Aquila et Theodotion διφθέρα, Symmachus κεφαλίς posuerunt, de qua voce vid. not. ad Ezech. II, 9.

2. וַיֹּאמֶר אֵלַי *Dixit ad me* scil. angelus, qui mecum loquebatur, I, 9. IV, 1. אָרְכָּהּ עֶשְׂרִים בָּאַמָּה *Cujus* (subaudito relativo אֲשֶׁר) *longitudo* erant *viginti* mensurarum *in cubito*; i. e. in ratione s. dimensione cubitali, s. quae per cubitos fieri et designari solet. Eadem loquendi forma Exod. XXVI, 8. XXVII, 9. Ex amplitudine libri licet conjecturam facere de diris et exsecrationibus, quae in eo

continebantur, Vs. 3. Hebraei aunotant, volumen hoc egreſſum eſſe e porticu ſive veſtibulo templi, cujus longitudo et latitudo eadem erat, quae hujus voluminis, vid. 1 Reg. VI, 3., ut conſtaret illi major auctoritas, nec dubium eſſet, quin Deus emitteret hoc volumen.

3. זאת הָאָלָה הַיּוֹצֵאת עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ *Haec eſt exſecratio*, i. e. hoc volumine continetur exſecratio, una cum ſupplicii comminatione, *quae egreditur* veluti e tribunali divino *ſuper univerſam terram*, Judaicam, uti videtur. Similiter Ezechiel II, 10. videt *volumen*, *in quo ſcripta erant lamenta*, *gemitus et Vae!* כִּי כָל־הַגֹּנֵב מִזֶּה כָּמוֹהָ נִקָּה וְכָל־הַנִּשְׁבָּע מִזֶּה כָּמוֹהָ נִקָּה *Nam omnis fur hinc ſecundum illud exterminabitur*, *et omnis pejerans illinc ſecundum illud exterminabitur*, i. e. fures et perjuri omnes tollentur; ad exſecrationes, quae in volumine illo utraque pagina ſunt perſcriptae. Repetitum מִזֶּה plerique interpretes vertunt: *ex hoc* ſcil. loco, ut Geneſ. XXXVII, 17. XLII, 15. Verum cum illa particula repetitur, *adverſa latera* ſignificare ſolet, et *hinc illino* vertenda eſt, vid. Exod. XVII, 12. Num. XXII, 24. Ezech. XLVII, 7. Appoſite Aben-Esra ad locum noſtrum monet, ambo illius voluminis latera fuiſſe ſcripta, unum contra fures, alterum contra pejerantes, aut, quod mavult, ambo coutra utrosque. Si prius ſequimur, analogia quaedam ſubnaſcitur, quae inter exſecrationem et legem eſt. Quemadmodum enim tabulae legis ſcriptae erant *ab utroque latere*, מִזֶּה וּמִזֶּה, *hinc et illino*, ut Exod. XXXII, 15. dicitur, ſic exſecratio, utriusque tabulae transgreſſionem ferieus, pariter ſcripta eſt מִזֶּה וּמִזֶּה, ut unicuique peccato ſua reſpondeat poena. Si poſterius arridet, exſecrationis magnitudo et amplitudo innuitur. Sic volumen Ezechieli oblatum, paris fere argumenti ac Zachariae oſteuſum volumen, ſcriptum dicitur פָּנִים וְאָחוֹר *a fronte et a tergo*, ſive intrinſecus et extrinſecus. Ezech. II, 10. Veteres autem a tergo voluminis non ſcribebant, niſi argumentum abundaret, unde Juvenalis *Sat.* I, 6. *Scriptus,*

et

et in tergo, inquit, *nec dum finitus Orestes?* כְּמוֹהָ Hieronymus bene reddidit: *sicut ibi scriptum est.* Verbum נִקָּה alias *innocentem se asseruit, insons fuit, impunis relictus fuit,* significat, ut Genes. XXIV, 1. וְנִקִּיתָ *insons eris.* Unde Jarchi haec verba sic interpretatur: *omnis fur* hucusque *ab hac* poena, *prout* expressa est *in eo* volumine, *immunis fuit,* quia dilata erat, donec mensura omnium ac singulorum esset impleta, nunc vero *exire feci illam,* Vs. 4., etc. Alii sensum hunc esse volunt: qui ex hoc populo (מִזֶּה) aut furtum faciunt, aut perjurium committunt, se, nescio quo praetextu, innocentes plane confirmant esse. Cocceius verbum נִקָּה *evacuandi* significatu capit, quia quod evacuatur expurgatur. Unde hunc locum sic interpretatur: *omnis furans secundum eas* poenas in hoc volumine scriptas *evacuabitur,* ab omni bono, sive immunis fiet, privabitur munere, qui in templo fungebatur. Similem usum obtinet Arabicum نقي, vid. not. ad Jesaj. III, 26. Nobis pro נִכָּה *percutietur,* plectetur, positum videtur, quemadmodum חָקַן et תִּכֵּן *ordine disposuit,* רָקַק et רָכַךְ *tenue esse,* מָקַק et מָכַךְ *contabescere, attenuari,* קָפַל et כָּפַל *duplicari,* קַרְדֹּם et כַּרְדֹּם *securis,* promiscue ponuntur. Cf. A. Schultens *Clav. Dialector.* p. 296. Chaldaeus: לְקֵי *vapulabit.* LXX: *ἐκδικηθήσεται.* Hieronymus: *judicabitur.* Et hi נִקָּה pro נִכָּה cepisse videntur. Kimchi נִקָּה h. l. idem esse ait quod נִכְרַת *exscindatur,* quomodo et Jerem. XXX, 11. XLVI, 28. usurpari ait, ubi legitur: וְנַקֵּה לֹא אֲנַקֶּךָּ *et exscindendo non exscindam te,* sensumque esse: etiamsi hucusque longanimitate erga eos sim usus, ab hoc tamen tempore accipient vindictam suam. Eandem explicationem sequitur Abarbenel: quicunque aliquid furatur a suo socio, exscindetur vi hujus decreti. Sed de verbi נִקָּה utroque illo Jeremiae loco vid. not. ad Jerem. XXX, 11. וְכָל־הַנִּשְׁבָּע *Et omnis jurans* scil. per nomen meum ad rem falsam asseverandam, ut Versu proximo diserte scribitur, בִּשְׁמִי לַשָּׁקֶר, *pejerans.* Cf. Ps. XXIV, 4. Duo genera peccatorum hic ponuntur, *furtum* ac *perjurium,* quorum illud est

contra fecundam, hoc vero contra primam Decalogi tabulam, Exod. XX, 7. 13.; per fynecdochen hic veniunt pro quibuslibet contra utramque tabulam peccatis; *perjurium* pro omni irreverentia erga Numen, *furtum* pro omni injuftitia erga proximum.

4. הוֹצֵאתִיהָ Etenim *exire feci*, feu *faciam eam* fcil. exfecrationem, Vs. 3. Cf. Mal. II, 2. III, 9. הַנִּשְׁבָּע בִּשְׁמִי לַשָּׁקֶר Vid. ad Vs. 3. et interdictum Levit. XIX, 12. וְלָנֶה *Et pernoctabit*, i. e., ut recte Hieronymus vertit, *commorabitur*, ut verbum לוּן ufurpatur quoque Pf. XXV, 13., ad quem loc. cf. not., XLIX, 13. Job. XVII, 2. XLI, 14. Eft vero לָנֶה tertia Feminini perfona Praeteriti, *Segol* pofito pro *Camez*, ut Jefaj. LIX, 5. הַזּוּרֶה pro הַזּוּרָה. — בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ *In medio domus ejus*, non ad fores illa (exfecratio) ftabit, fed ad medium usque et ad interiora aedium penetrabit. וְכִלַּתּוּ וְאֶת־עֵצָיו וְאֶת־אֲבָנָיו *Et confumet illam* domum cum fure et perjuro *et ligna ejus et lapides ejus*, ut ne veftigium quidam fuperfit, quafi igne fit confumta, ut 1 Reg. XVIII, 38. ignis coelo delapfus devoraffe dicitur holocauftum, וְאֶת־הָעֵצִים וְאֶת־הָאֲבָנִים *et ligna et lapides*. Sic et de poena perjurii oraculum apud Herodotum *Erato* f. L. VI. Cap. 86.

— — — Κραιπνὸς δὲ μετέρχεται [ὅρκου πάϊς], εἰσόκε πᾶσαν
Συμμάρψας ὀλέσει γενεὴν, καὶ οἶκον ἅπαντα,

i. e. *rapide advenit* (perjurii poena), *usque adeo dum convolvens omnem perdat prolemque domumque.*

5. Sequitur novum vifum. וַיֵּצֵא הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי *Exiit autem angelus qui mecum loquebatur*, vel, e myrteto, I, 8., vel, quod Aben-Efrae placet, ex ordine ceterorum angelorum, ut eo propius et dilucidius commonftraret vifum, cf. II, 7. et ibid. not. מָה הַיּוֹצֵאת הַזֹּאת *Quidnam* eft *hoc, quod exit*, remoto quafi fipario exit? Chaldaeus: מַן דִּגְלַן אִלֵּין *quinam funt hi, qui apparent?*

6. ואז

6. וְאת הָאֵיפָה הַיּוֹצֵאת *Hoc* eſt *Epha, quod exit*, in medium profertur, apparet. *Epha* menſura aridorum erat maxima, continens decem *Omer* (עֹמֶר), Exod. XVI, 36. Significare videtur, menſuram peccatorum ad ſummam veniſſe. Chaldaeus: אִלֵּין עַמָּא דַהֲווֹ נָסְבִין וְיָהֲבִין בִּמְכִילְתָּא דְשִׁקְרָא *hi ſunt populus, qui accipiebant et dabant menſurâ falſâ.* Sed addit angelus explicationem: וְאת עֵינָם בְּכָל הָאָרֶץ *hic eſt oculus*, adſpectus *eorum in tota terra.* id eſt, ut Chaldaeus exponit, אִנּוּן גְּלַן קֳדָם כָּל יָתְבֵי אַרְעָא *iſti revelantur*, manifeſti ſunt *coram omnibus habitatoribus terrae.* Convenit Hieronymus: „*Haec* amphora," inquit, „ſive menſura; *oculus eorum* eſt *in univerſa terra*, hoc eſt, oſtenſio peccatorum, ut quorum vitia diſperſa latitabant, in unum coacervata oculis omnium panderentur, ut egrederetur de loco ſuo Iſrael, et cunctis gentibus qualis in terra ſua fuerit, monſtraretur." Suffixum in עֵינָם pertinet ad *furem* et *perjurum* Vs. 4. עַיִן *Oculus* hic *adſpectum, formam* notat, ut Levit. XIII, 55. לֹא־הָפַךְ הַנֶּגַע אֶת־עֵינוֹ *non convertit*, mutavit, *plaga*, lepra, *oculum*, adſpectum, formam *ſuam.* Num. XI, 7. de Manna dicitur: וְעֵינוֹ כְּעֵין הַבְּדֹלַח *et adſpectus ejus* erat *ſicut adſpectus bdellii.* Vid. et Ezech. I, 4. 16. Senſus igitur eſt: id quod vides figuram gerit eorum quae fecere Hebraei, quaeque paſſi ſunt. Oſtenditur res non futura, ſed geſta, ut Judaei in poſterum caveant, ſimiles poenas in ſe accerſere. Cf. Vs. 11. Pro וְאת עֵינָם LXX poſuerunt: αὕτη ἡ ἀδικία αὐτῶν; quaſi עונם legiſſent, uti et Hieronymus notat. „Angelus," inquit, „qui loquebatur in propheta, egreſſus de eo, et quaſi comminus loquens, praecipit illi, ut levet oculos ſuos, et videat peccata populi Iſrael in menſuram coacervata perfecta, et impleta delicta cunctorum, et hanc eſſe *oculum eorum*, quod Hebraice dicitur *Enam*, et ſcribitur per Ain, Jod, Nun, Mem; ſive *iniquitatem eorum*, quae ſi per Vav literam ſcripta eſſet, recte legeretur *Onam*, ut LXX putaverunt; et hic error in Editione Vulgata [i. e. Graeca Alexandrina verſione] frequenter inolevit,

olevit, ut, quia Vav et Jod literae eadem forma, ſed menſura diverſae ſunt, altera legatur pro altera."

7. כִּכַּר עֹפֶרֶת *Maſſa* rotundior *plumbi*, quae Vs. 8. *lapis* vocatur. כִּכַּר alias, ut 1 Sam. X, 3. 2 Sam. XII, 30. *talentum* denotat. Unde Hieronymus: „Pro *talento plumbi* in conſequentibus legimus *lapidem plumbi*. *Talentum* vocatur *Chachar*, *lapis Aben*. Ipſe eſt igitur *lapis plumbi*, qui et *talentum plumbi*, quod nos manifeſtius exprimentes *maſſam* vel *ſphaeram plumbi* interpretati ſumus, ex quo ſignificatur pondus graviſſimum peccatorum." נִשֵּׂאת *Adportabatur* hoc fine, ut in os improbae mulieris, quae ſtatim commemoratur, conjiceretur. Hemiſtichii ſecundi verba, וְזֹאת אִשָּׁה אַחַת יוֹשֶׁבֶת בְּתוֹךְ הָאֵיפָה, ita ſunt ſtruenda: *haec autem, quae ſedebat in medio illius Ephae*, erat *mulier una*. Sic ſupra Vs. 6. זֹאת הָאֵיפָה הַיּוֹצֵאת *hoc, quod exit, eſt Epha*. Quid ea muliere ſignificetur, mox Vs. 8. vates ipſe declarat. Chaldaeus vero hunc Verſum ſic expoſuit: וְהָא עַמְמַיָּא קַלִּילִין מִגְלָן יַתְהוֹן בְּקַלִּילוּ וַאֲתוֹ עַמְמִין אוֹחֲרָנִין וְיוֹתִיבוּ בְּאַתְרֵיהוֹן עַל דַּהֲווֹ נָסְבִין וְיָהֲבִין בְּמְכִילְתָּא דְּשִׁקְרָא *et ecce populi celeres deportant eos celeriter, et venerunt populi alii, et habitarunt in loco illarum, pro eo quod accipiebant et dabant menſura falſa*. Quae explicatio tamen plus infert vatis verbis, quam ipſe cogitavit. Ceterum hoc viſum illuſtravit A. Schultens in *Diſſert. de muliere ſedente in Epha*, Franequ. 1725., repetita in ejus *Operr. minorr.* p. 393. ſeqq. Ad phraſin אִשָּׁה אַחַת Schultens haec obſervat: „Conſignanter ea vocatur *mulier una, unica, ſolitaria*, res ſibi ſuas habere juſſa, matrimonio veteris mariti exacta, et longae viduitati ac ſterilitati damnata, ſeſſura multis diebus, juxta Hoſeae conſimile vaticinium (III, 3. 4.), nulli juncta viro, nullis etiam ſcortationibus illigata, ſed triſti mancipata ſolitudini, *ſine rege, ſine principe, ſine ſacrificio, ſine ſtatua, ſine Ephodo et Theraphim*."

8. זֹאת הָרִשְׁעָה *Haec*, quam Ephae inſidentem vidiſti, eſt *impietas* populi Hebraei. Hieronymus: „Super hanc

men-

menſuram atque amphoram omnium delictorum media ſedebat *impietas*, quam alio nomine idololatriam poſſumus appellare, et negationem Dei.“ וַיַּשְׁלֵךְ אֹתָהּ אֶל־תּוֹךְ הָאֵיפָה *Et* cum effatus eſſet, *projecit eam in medium Ephae.* Recte Hieronymus: „Arripuit mulierem, quae vocabatur *impietas*, et praecipitem miſit in medium amphorae, quae prius libere ferebatur, et ſupra amphoram ſedens omnibus apparebat.“ Et Jarchi: „Hucusque illa in modio ſederat, ſed jam projicit illam dejicitque in medium illius, punitionem innuens.“ וַיַּשְׁלֵךְ אֶת־אֶבֶן הָעֹפֶרֶת אֶל־פִּיהָ *Et jecit lapidem*, ſive, ut Hieronymus non male reddit, *maſſam plumbeam ſuper os ejus.* Suffixum femineum ad פִּיהָ Hieronymus ad Epham retulit. Ita enim ille: „Ne forte rurſum elevaret caput, et ſua iniquitate et impietate gauderet, talentum plumbi in modum graviſſimi lapidis mittit in os amphorae, ut impietatem in medio opprimat atque concludat, ne quo modo poſſit erumpere.“ Quomodo ſi accipere lubeat, *os* h. l. ſignificabit aperturam, ſ. latus apertum, unde quid intrat vel exit, ut פִּי Geneſ. XXIX, 2. de ore putei, et Exod. XXVIII, 32. de foramine Ephodi, per quod caput immittitur dicitur. Plerique tamen ſuffixum ad פִּיהָ melius ad mulierem ipſam, de qua directe hic ſermo fuerat, referunt. Ita Jarchi: „Injecta mulieris ori maſſa plumbea, ut ne amplius ſeſe efferat, et ne audiatur vox ejus ad perdendum pauperes.“ Sic Pſ. CVII, 42. כָּל עַוְלָה קָפְצָה פִּיהָ *omnem iniquitatem* quod attinet *occluſum eſt os ejus.* Quod ipſum repetitur Job. V, 16.

9. *Mulieribus duabus*, quae jam vati objiciuntur, ſignificari Aſſyrios et Babylonios, qui impium populum Hebraeum in terras exteras deportarunt, quae proxime ſequuntur ſatis oſtendunt. וְרוּחַ בְּכַנְפֵיהֶם *Et ventus* in *alis earum*, tanta ferebantur celeritate, quaſi ventus in alis ipſarum eſſet. *Alae* autem hic vel veſtium oras denotant, ut Ezech. V, 3., quae, quod laxiores eſſent, venti impetu inflatae mulieres illas in aërem raptaſſe intelliguntur, vel, quod

quod ob ea quae ſtatim adduntur, magis veriſimile, proprie dictae, ut celeritatis ſymbolum. Recte Chaldaeus ſenſum hujus imaginis exponit: חַרְתֵּין מְדִינָן גַּלְיָן לְבֵינֵי מַלְכְוָת עַמְמֵי אַרְעָא וְעַמְמִין קְלִילִין מַגְלָן יַתְהוֹן בִּקְלִילוּ *duae provinciae apparebant inter regna populorum terrae, et populi celeres deportarunt illos cum velocitate.* Hieronymus: „Duas mulieres egredientes Judaei arbitrantur regnum Medorum et Macedonum, quorum utrumque afflixerit populum Babylonium, et ibi impietas eorum ſedem poſuerit. Hoc autem arte confingunt, ne quod de ſe dictum eſt, in ſe intelligatur. Duae enim mulieres quae egrediuntur, haud dubium quin de terra Judaea accipiendae ſunt decem et duae tribus, quarum alterae ab Aſſyriis, alterae a Chaldaeis captae ſunt." וְלָהֵנָּה כְנָפַיִם כְּכַנְפֵי הַחֲסִידָה *Etenim illis* mulieribus erant *alae ad inſtar alarum ciconiae,* ſive potius *ardeae,* vid. not. noſtr. ad Bocharti *Hieroz.* P. II. L. II. C. XXIX. T. III. p. 94. edit. Lipſ. Hieronymus: „*Aſidam* Aquila, Symmachus et Theodotio *erodionem* [i. e. ardeam cineream], ſoli LXX *upupam* transtulerunt. Aſidam Hebraei *milvum* putant, avem rapaciſſimam, et ſemper domeſticis avibus inſidiantem, *erodionem* vero hi qui de volucrum ſcripſere naturis tria genera autumant, unum album, aliud ſtellatum, tertium nigrum, quod et ſaeviſſimum eſt et ſanguinarium, et pugnans ad coitum impatiens, ita ut ex oculis eorum erumpat cruor. *Upupam* autem, quam nos de Graeci nominis ſimilitudine traximus (nam et ipſi popam appellant ab eo, quod ſtercora humana conſideret), avem dicunt eſſe ſpurciſſimam; ſemper in ſepulchris, ſemper in humano ſtercore commorantem, denique et nidum ex eo facere dicitur, et pullos ſuos de vermiculis ſtercoris alere putreſcentis." וַתִּשֶּׂנָה אֶת־הָאֵיפָה בֵּין הָאָרֶץ וּבֵין הַשָּׁמָיִם *Et ſuſtulerunt* mulieres ardearum alis inſtructae *Epham,* qua improba gens Ebraea indicatur (Vs. 6. 8.), *inter terram et inter coelum,* per aëra; e patria tellure ſublatam. וַתִּשֶּׂנָה pro וַתִּשֶּׂאנָה, eliſa א, tertia radicali, ut Jerem. VIII, 11. וַיְרַפּוּ *et ſanant,* pro וַיְרַפְּאוּ VI, 14. Chaldaeus poſterius hemi-

hemiſtichium ita interpretatus eſt: וְאַגְלִיאוּ יַת עַמָּא דַהֲווֹ נָסְבִין וְיָהֲבִין בִּמְכִילְתָּא דְשִׁקְרָא לְבֵינֵי מַלְכְוָת עַמְמַיָּא דְאַרְעָא דְהַחוֹת כָּל שְׁמַיָּא *et migrare fecerunt populum* eorum, *qui accipiebant et dabant menſura falſa, inter regna populorum terrae, qui ſunt ſub omni coelo,* i. e. in varias regiones diſperſa eſt gens illa improba.

10. אָנָה הֵמָּה מוֹלְכוֹת אֶת־הָאֵיפָה *Quorſum iſtae* ſunt *abducentes Epham?* una cum inſidente muliere, Vs. 7.

11. In angeli reſponſo paulo plus continetur, quam vates interrogaverat; neque enim contentus eſt dicere, *quo* Epham mulieres illae alatae abducant, addit quoque, *quo fine* abducant. לִבְנוֹת־לָהּ בַיִת *Ad aedificandum illi domum,* i. e. ut improbae illi mulieri ſedem aſſignent. בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר *In terra Sinear,* i. e., ut recte LXX, ἐν γῇ Βαβυλῶνος, et Chaldaeus, בִּמְדִינַת בָּבֶל *in provincia Babel.* „*Sennaar* enim," inquit Hieronymus, „campus eſt Chaldaeorum, in quo hi, qui moverant ab Oriente pedes ſuos, et in Dei ſervitute ſtare non poterant, aedificaverunt turrim ſuperbiae [Geneſ. X, 10. XI, 2. 9.], unde et civitas ipſa appellata eſt *Babylon*, id eſt, *confuſio*, eo quod ibi linguae omnium confuſae ſint atque permixtae. Impietas ergo defertur ab iſtis mulieribus in Babylonem, ut ibi aedificetur domus ejus, et ſtabiliatur, et ponatur ſuper baſem ſuam, et aeterna ſtatione requieſcat." וְהוּכַן *Parabitur* ſcil. בַּיִת *domus* pro illa. Ad hoc nomen enim, quod in hemiſtichio priore praeceſſit, referendum eſſe hoc verbum, inde apparet, quod in maſculino ponitur, cujus generis eſt בַּיִת. — וְהֻנִּיחָה שָׁם *Et collocabitur ibi* Epha cum muliere, ut maneat in praeparata ipſi domo. הֻנִּיחָה poſitum contra analogiam et conſuetudinem, pro Hophal הֻנְּחָה *collocata eſt*, vel certe הֵנִּיחָה *collocavit ſeſe.* Kimchi formam ex Hophal et Hiphil mixtam eſſe obſervat, cujus compoſitionis rationem hanc reddit: „Nam Judaei, qui abducti fuerant initio contra animi voluntatem, poſtea

ſponte

ſponte manſerunt in Babylonia, et ſe ipſos ibi quaſi collocarunt.“ עַל־מְכֻנָתָהּ *Super baſi ſua*, i. e. in loco, ubi firma atque immota maneat. Tralatio a columnis, quae ſuper baſes ſuas collocantur, ut firmius conſiſtant. Chaldaeus poſterius hemiſtichium ita exponit: וְיִתְעַכְּבוּן וְיִתְאַחֲדוּן תַּמָּן עַד דְּיִמְטֵי זִמְנְהוֹן *ut commorentur et detineantur ibi donec perveniat tempus eorum*, ſcil. liberationis. Jarchi totius viſi ſenſum recte explicat hoc modo: „Indicat angelus vati, Iſraelitas propter iniquitatem ſuam, dum menſurarunt menſura injuſta, punitos fuiſſe eadem menſura, ac veniſſe duas gentes, quae ſimul regnarunt, Babylonios et Chaldaeos, copias videlicet Nebucadnezaris, atque deportaſſe illos (Judaeos) Babyloniam, ubi manſerunt in ſede, quae ipſis ſtabilita fuit, usque ad iſtud tempus, quo reverſi ſunt.“

Cap.

CAP. V.

1. *Ego iterum oculos ſuſtuli et vidi, et ecce! volumen volabat.*

2. *Atque ille, quid vides? inquit mihi. Video, inquam, volumen volans, longitudinis viginti cubitorum, latitudinis decem cubitorum.*

3. *Et ille, haec eſt, inquit mihi, duritas in omne terrae ſolum exiens. Nam omnis fur hinc ſecundum illud exterminabitur, et omnis perjurus illinc ſecundum iſtud exterminabitur.*

4. *Eam ego eduxi, inquit Jova, agminum Deus, eaque adgreditur domum furis, et domum per meum nomen pejerantis, deget in ejus domo, conſumetque eam et ligna et ſaxa ejus.*

5. *Tum egreſſus angelus, qui mecum loquebatur, ſic mihi dixit: attolle oculos tuos, et adſpice quid hoc ſit, quod exit.*

6. *Quid eſt? inquam. Epha eſt, inquit, quod exit. Eſt autem, inquit, haec eorum ſpecies in tota terra.*

7. *Ecce autem, plumbea maſſa adportabatur; haec autem, quae in media epha ſedebat, erat mulier unica.*

8. *Haec eſt impietas, inquit ille, eamque conjecit in mediam epham, et in ejus os lapidem plumbeum injecit.*

9. *Tum ſuſtuli oculos meos et vidi, et ecce! duae mulieres prodibant, in quarum alis ventus (nam alas habe-*

habebant instar alarum ciconiae), tollebantque epham terram inter et coelum.

10. *Et ego angelo, qui mecum loquebatur, ita dixi: quo abducunt hae epham?*

11. *Et ille mihi, ad construendam illi domum, inquit, in terra Sennaar, ubi figatur, et in basi sua collocetur.*

Cap. VI.

ARGUMENTUM.

Continentur hoc Capite visa duo postrema, unum quatuor curruum, quod Versibus tribus prioribus describitur, et Vss. 4 — 8. explicatur, alterum geminae coronae, capiti Pontificis Josuae impositae, quod Vss. 9. 10. 11. enarratur, et quid eo significetur Vss. 12 — 15. declaratur.

---

1. De verbis וָאָשֻׁב וָאֶשָּׂא עֵינַי vid. not. ad IV, 1. אַרְבַּע מַרְכָּבוֹת *Quatuor currus,* sive *quadrigae,* ut Hieronymus reddidit; neque enim currus solos, sed cum adjunctis quatuor equis notat, vid. Vs. 2. יֹצְאוֹת מִבֵּין שְׁנֵי הֶהָרִים *Egressae ab inter,* i. e. e medio *duorum montium,* ut Ps. CIV, 12. aves dicuntur vocem emittere מִבֵּין עֳפָאִים *e medio frondium.* Indicatur h. l. cava et profunda vallis, quae inter duos montes. וְהֶהָרִים הָרֵי נְחֹשֶׁת *Montes illi* autem, quos dixi, *montes ahenei* erant, id est, ut recte Hieronymus observat, „insuperabiles atque fortissimi, et qui nulla possint vetustate consumi."

2. סוּסִים אֲדֻמִּים *Equi rufi,* strages et cladem portendentes, vid. not. ad I, 8. שְׁחֹרִים *Nigri,* infausta ac tristia ominantis, non Judaeis, sed borealibus, seu Babyloniis, Vs. 6. 8.

3. בְּרֻדִּים *Grandinati,* i. e. recte explicante Kimchio, qui respersi sunt maculis albis instar grandinis, guttati, λευκόστικτοι, ut Gen. XXXI, 10. 12. Jacobi hirci maculosi בְּרֻדִּים

בְּרֻדִּים vocantur. Plura de hoc vocabulo vid. in Bochartı *Hieroz.* P. I. L. II. Cap. VII. T. I. p. 50. ſeqq. edit. Lipſ. אֲמֻצִּים Aquilae ſunt *κρατεροὶ*, quod ſequutus Hieronymus *fortes* reddidit; ac ſi אָמוּץ idem ſit quod אַמִּיץ, ab אָמֵץ *valere.* Sed locum attente legenti conſtabit nomen eſſe coloris. Chaldaeus קִטְמָנִין *cinereos* vertit, rectius LXX juxta Graeca quaedam exemplaria apud Hieronymum *πυῤ-ῥοὺς rufos*, et Arabs شُقْر, quod idem notat. Nam אָמוּץ idem eſt quod חָמוּץ *ruber*, Jeſaj. LXIII, 1., gutturalibus א et ח permutatis, a חָמֵץ, quod apud Hebraeos aeque ac Arabes primario ſignificat *aceſcere, ὀξύνειν.* Eſt igitur חָמוּץ vel אָמוּץ in coloribus idem quod Graecum *ὀξὺ*, quod *clarum* eſt, et *vegetum, et multo lumine excitatum, purpureum* inprimis. Equi proinde notantur non quidem purpurei, ſed quorum *rubor* eſt *excitatior, ὀξύτερος*, quo ipſo diſtinguuntur ab equis primae quadrigae, qui Vs. 2. ſimpliciter אֲדֻמִּים vocantur. Vid. Bochartum l. c. p. 53. ſeqq., qui et obſervat, quemadmodum equos ejusdem quadrigae Zacharias deſcribit בְּרֻדִּים *varios* et אֲמֻצִּים, *rubros, vel phoeniceos*, ſic etiam ab Euripide deſcribi (*Iphigenia in Aulide*) in Eumeli quadriga *τοὺς μὴν μέσους ζυγίους λευκοστίκτῳ τριχὶ λαλίους, τοὺς δ᾽ ἔξω σειραφόρους, ἀντήρεις καμπαῖσι δρόμων, πυῤῥότριχας, medios quidem jugales equos pilo albis maculis diſtincto varios, funales vero, extra jugum oppoſitos flexibus curſuum, rufis pilis inſignes.*

4. Sequitur jam viſi allegorici explicatio, quam propheta hoc Verſu expetit, angelus vero petenti impertitur Vs. 5. 8. Inſpergitur tamen a vate ulterior viſi ſibi oblati deſcriptio Vs. 6. 7.

5. Quatuor quadrigis vates ſignificari dicit אַרְבַּע רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם, id eſt, אַרְבַּע רוּחוֹת מֵאַרְבַּע קְצוֹת הַשָּׁמַיִם *quatuor ventos e quatuor coeli finibus* irruentes, uti apud Jeremiam XLIX, 36. legitur, ubi quatuor illi venti Elamitis in quatuor mundi plagas diſpergendis immitti dicuntur. Zacharias autem

autem ventos iſtos a ſpiritibus coeleſtibus rectos actosque cogitaſſe videtur, quemadmodum Joannes Apocal. VII, 1. vidit *τέσσαρας ἀγγέλους ἑστῶτας ἐπὶ τὰς τέσσαρας γωνίας τῆς γῆς, κρατοῦντας τοὺς τέσσαρας ἀνέμους τῆς γῆς*, aut angelos ipſos quatuor ventorum moderatores, qui dei miniſtri poenas gentibus decretas exſequuntur. Certe tanquam tales miniſtros ſiſti illos ventos inde patet, quod dicuntur יוֹצְאוֹת מֵהִתְיַצֵּב עַל־אֲדוֹן כָּל־הָאָרֶץ *exeuntes* ad mandatum, quod acceperunt a Deo, per omnes mundi partes exſequendum, *a ſiſtendo ſe*, poſtquam ſtiterunt ſe apud Dominum univerſae terrae, ad exſpectandum et capeſſendum juſſa ejus, quemadmodum ſervus coram hero adparens nutum ipſius obſervat, et quid agendum ſit ſibi attendit. Ita Job. I, 6. II, 1. angeli, בְּנֵי הָאֱלֹהִים, dicuntur *veniſſe* לְהִתְיַצֵּב עַל־יְהוָֹה *ad ſiſtendum ſeſe coram Jova.* Et Dan. VII, 10. אֶלֶף אַלְפִים יְשַׁמְּשׁוּנֵהּ וְרִבּוֹ רִבְבָן קֳדָמוֹהִי יְקוּמוּן *millies mille miniſtrant ei*, Deo, *imo myrias myriadum adſiſtunt ei.* Cf. ſupra IV, 14. Difficultatibus vix enodandis ſeſe implicant, qui *quatuor* coeli *ventis* totidem *regna* intelligunt, Chaldaeum ſequuti, qui verba אֵלֶּה אַרְבַּע רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם ſic exponit: אִלֵּין אַרְבַּע מַלְכְּוָן דְּאִנּוּן כְּאַרְבַּע רוּחֵי שְׁמַיָּא *haec ſunt quatuor regna, quae ſunt quaſi quatuor venti coelorum.* Quod ſequitur Jarchi: „principes regnorum, quae dominantur in quatuor plagis mundi.“ Kimchi ante אַרְבַּע praefixum ל ſubaudit, unde hic ſenſus prodit: hae quatuor quadrigae in totidem ventos ſive plagas coeli exeunt. Ita vero haec verba non explicant, quid quadrigis illis ſignificetur, quod tamen vates ſcire cupit (Vs. 4.).

6. אֲשֶׁר־בָּהּ הַסּוּסִים הַשְּׁחֹרִים Quod attinet ad currum (הַמֶּרְכָּבָה), *in quo equi nigri* erant. Haec vero verba, uti videtur, non ſunt amplius angeli, viſum explicantis, ſed prophetae, rem viſam ulterius referentis usque ad finem Verſus 7. הַשְּׁחֹרִים Vid. not. ad Vs. 2. יוֹצְאִים *Exeuntes* erant ſcil. הַסּוּסִים *equi*, quibus tamen ſimul quadrigae, quibus

quibus illi juncti, intelliguntur. אֶל־אֶרֶץ צָפוֹן *Ad terram borealem*, Assyriam et Babyloniam versus (cf. not. ad II, 10.), unde maxima mala olim Judaeis ingruebant. וְהַלְּבָנִים *Albi vero* (Vs. 3.), qui color victoriae atque triumphi symbolum est, uti patet ex Apocal. VI, 2. Ἰδοὺ, ἵππος λευκὸς, καὶ ὁ καθήμενος ἐπ' αὐτὸν ἔχων τόξον· καὶ ἐδόθη αὐτῷ στέφανος, καὶ ἐξῆλθε νικῶν, καὶ ἵνα νικήσῃ. יָצְאוּ אֶל־אַחֲרֵיהֶם *Egrediebantur ad post illos*, i. e. eodem illos sequebantur. וְהַבְּרֻדִּים *Et grandinati*, vid. not. ad Vs. 3., et quae de mixti coloris significatu mox ad Vs. 7. dicentur. יָצְאוּ אֶל־אֶרֶץ הַתֵּימָן *Egrediebantur ad terram Austri*, cujusmodi regio Judaeis Aegyptus erat, unde Dan. XI, 5. מֶלֶךְ הַנֶּגֶב est rex Aegypti. Ceterum quae per ventos istos, sive spiritus coelestes exsequenda erant, ad universam terrarum orbem, seu quatuor mundi partes spectare, quaternarius quadrigarum numerus haud obscure innuit. Quod vero orientis, et occidentis nulla hic facta mentio est, causa haec videtur, quod terram omnem in duas partes generales dissectam vates cogitaret, unde boreas et auster synecdochice ponitur pro universis mundi plagis, ut Jesaj. XLIII, 6. אֹמַר לַצָּפוֹן תֵּנִי וּלְתֵימָן אַל־תִּכְלָאִי *dicam septentrioni: redde, et austro: ne cohibeas* (meos a reditu in patriam). *Affer filios meos e longinquo, et filias meas e terrae extremis.* Et Ps. LXXXIX, 13. צָפוֹן וְיָמִין אַתָּה בְרָאתָם *aquilonem et austrum tu creasti*, i. e. terram universam.

7. וְהָאֲמֻצִּים *Videlicet rufi.* Iidem sunt, quos modo *grandinatos* sive *guttatos* dixerat Vs. 6., nam Vs. 3. currui quarto juncti dicuntur equi בְּרֻדִּים אֲמֻצִּים. Repetit ergo vates, quod sub finem Versus superioris de equorum istorum exitu dixerat, idque hoc fine, ut specialius declaret. וַיְבַקְשׁוּ לָלֶכֶת *Et quaesiverunt ire. Quaerere* vero h. l. non meram voluntatem indicat, sed ipsam animi ac facultatis conversionem ad agendum includit, idemque est, ac si diceret: ipso actu *se ad eundum compararunt*, ut infra XII,

XII, 9. Jam enim praeceſſit, illos *exiiſſe.* לְהִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ *Ad obambulandum per terram*, partim ut malis ſupplicia irrogarent, partim ut bonos, ſi qui ſuperſint, defenderent. Nam colorum in his equis varietas innuere videtur, varios varie tractandos eſſe a miniſtris divinis, qui illis adumbrautur, ita ut rubeant atque vindictae inſtrumenta ſint in malos, albi vero in reſpectu ad bonos, quibus pacem et triumphum ferunt. וַיֹּאמֶר in Plusquamperfecto eſt vertendum: *dixerat*; prius enim quam ad exeundum ſe compararunt, exeundi mandatum acceperunt equi. וַתִּתְהַלַּכְנָה Sic igitur *obambularunt.* Forma eſt feminina, ad מַרְכָּבוֹת *quadrigas* referenda, quibus equi juncti erant, cf. not. ad Vs. 1. Aut vates in mente habuit ipſos *ſpiritus*, רוּחוֹת, equorum imagine adumbratos.

8. וַיַּזְעֵק אֹתִי *Inclamavit autem me*, ſcil. הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי *angelus ille qui mecum loquebatur*, Vs. 4., ut perciperem nuncium graviſſimum de terra boreali. הַיּוֹצְאִים אֶל־אֶרֶץ צָפוֹן *Qui exierunt ad terram borealem*, i. e. equi nigri et albi, Vs. 6. Verba הֵנִיחוּ אֶת־רוּחִי בְּאֶרֶץ צָפוֹן, *quieſcere fecerunt ſpiritum meum*, nonnulli in bonam partem accipiunt, hoc ſenſu: *tranquillarunt ſpiritum meum*, ſ. iram meam, videlicet multos homines in Babylonia haerentes ad reſipiſcentiam pietatemque miniſterio ſuo adducendo, aliosque, apud quos nondum prorſus refrixerat, in ea continendo, ut iſtos omnes in gratiam meam recipiam. Plures tamen interpretes verba illa in malam partem interpretantur, ut poenam borealibus irrogatam, et quidem graviſſimam, ſignificent, quibus et nos accedimus. Nam רוּחַ, *ſpiritus Dei*, h. l. eſt *ira* ejus, ut Cohel. X, 4. אִם־רוּחַ הַמּוֹשֵׁל תַּעֲלֶה עָלֶיךָ *ſi ira dominantis adſcenderit contra te, locum tuum ne derelinquas.* Nec non Prov. XXIX, 11. כָּל־רוּחוֹ יוֹצִיא כְסִיל *omnem iram ſuam profert, erumpere ſinit, ſtultus.* Quo utroque loco, uti et hic, LXX recte θυμὸς verterunt. Quum vero miniſtri illi divini dicuntur iram Dei in terra boreali *quieſcere feciſſe,*

 ſenſus

ſenſus eſt, tantum ſtragis, tantumque malorum in illa terra ab eis editum fuiſſe, ut prius non ceſſaverint, quam univerſus impetus irae divinae, univerſa vis ejus, in ea terra veluti deſediſſet ac deferbuiſſet ſatisfactumque fuiſſet Deo, vindictam ab improbis capienti. Cf. Ezech. V, 13. וְכָלָה אַפִּי וַהֲנִיחֹתִי חֲמָתִי בָּם וְהִנֶּחָמְתִּי *et conſummabitur ira mea, et quieſcere faciam furorem meum in iis, et conſolabor me.* Et XVI, 42. וַהֲנִחֹתִי חֲמָתִי בָּךְ *quieſcere faciam furorem meum in te, et recedet zelus meus a te.* Eadem phraſis redit apud eundem Ezechielem XXI, 22. XXIV, 13. Cognata huic loquutioni eſt illa, cum Deus ſe *tela* aut *iram* ſuam in aliquo conſumturum eſſe minatur, ut Deut. XXXII, 23. *Conſumam ſuper iis omnia mala,* חִצַּי אֲכַלֶּה־בָּם *ſagittas meas in iis abſumam,* Ezech. VI, 12. וְכִלֵּיתִי חֲמָתִי בָּם *ut conſumam iram meam in iis.* Cf. VII, 8. XIII, 15. Chaldaeus verba הֵנִיחוּ וגו׳ ita expoſuit: אֱמַר לְהוֹן עֲבִידוּ יַת רְעוּתִי בְּאַרְעָא צִפּוּנָא *dic eis:* facite *voluntatem meam in terra boreali,* quaſi pro הֵנִיחוּ legiſſet Imperativum הָנִיחוּ (ut Jeſaj. XXVIII, 12.). Omnis igitur haec viſio allegorica, quae octo hisce Verſibus deſcribitur, eo ſpectat, ut judicia divina per omnem terrarum orbem a miniſtris divinis exſequenda, praeſertim vero ſupplicia adumbret terris borealibus irroganda, utpote quae populo Judaico ſemper maxime infeſtae fuiſſent. Quod vero easdem in terras boreales poſt equos nigros, mala et infortunia illis portendentes, equi albi iviſſe dicuntur Vs. 6., Judaeis victoriam in illos hoſtes ſuos maxime infenſos praemonſtrare videtur.

9. Sequitur nunc Verſibus ſex proximis *nona*, eaque ultima allegoria, *geminae coronae*, capiti Joſuae Pontificis impoſitae, qua Meſſias, rex idem atque ſacerdos olim futurus, adumbratur.

10. לָקוֹחַ *Accipere*, i. e. accipe, ut Jerem. II, 2. הָלוֹךְ *ire* pro *ito*, Deuter. V, 12. שָׁמוֹר *obſervare*, *pro obſervato.* Cf. et Jeſaj. XXXII, 11. מֵאֵת הַגּוֹלָה *A captivitate.*

i. e.

i. e. a Judaeis Babylone etiamnum exulantibus, feu, ut Chaldaeus pofuit, מִן בְּנֵי גָלוּתָא *e filiis transmigrationis*, i. e. exfulibus, Ezech. I, 1. Efr. I, 11. IV, 1. Nec enim omnes cum Serubbabele ftatim ad patriam remigraverant, quamvis rex Cyrus poteftatem remigrandi omnibus feciffet; plurimi pofthac demum cum Efra reverterunt, Efr. VII, 6. 7. Sed et tunc magna pars in Babylonia reftitit, ac fcholas ibidem, velut in patria, frequentes habuit. Hi Babylonici Judaei (fic enim commode appellari poffunt in oppofitione ad Palaeftinenfes, qui jam reverterant) cum de refumta templi aedificatione audiviffent, aurum argentumque a fe collectum per legatos mox nominandos, muneris loco, ad exornandum templum miferunt. Jubetur ergo Zacharias *ab exfulibus*, i. e. exfulum Judaeorum legatis, aliquam ejus auri atque argenti partem accipere, ut emblematis inftar praefigurandae rei maxime notabili inferviat, cf. Vs. 15. LXX neutraliter vertunt, *accipe τὰ ἐκ ταῖς αἰχμαλωσίαις, quae ex captivitate*, f. *a captivitate*, i. e. exfulibus miffa funt. Videntur putaffe, Accufativum verbo לָקוֹחַ neceffarium, nifi ita verterent, deeffe. Verum Accufativus ob interpofitam hoc Verfu parenthefin, Vs. 11. demum, et quidem poft repetitum verbum fequitur, *accipe*, inquam, *aurum atque argentum*. מֵחֶלְדַּי Videlicet *ab Cheldai*, ceterisque, quos Babylonienfes cum muneribus Hierofolymam miferunt, uti hemiftichium pofterius docet. Ceterum binominis fuiffe creditur ifte Heldai, idem namque Vs. 14. vocatur *Chelem*. Verba quae fequuntur hujus Verfus reliqua, וּבָאתָ *venies autem*, rel., parenthefin faciunt, qua inftruitur propheta, ubi illos convenire, et quomodo ab illis accipere poffit. בַּיּוֹם הַהוּא *Die illo*, quo fcil. facere debes, quae nunc mando. וּבָאתָ *Venies*, inquam; repetitur verbum poft expreffam temporis notam. בֵּית יֹאשִׁיָּה *In domum Jofiae*, idem haud dubie, qui Vs. 14. *Chen*; utrobique enim *filius Zephanjae* dicitur. Forfan ejusdem Zephaniae filius erat, qui 2 Reg. XXV, 18. inter eos, qui captivi Babelem abducti fuerunt, memoratur, et

כֹּהֵן מִשְׁנֶה *facerdos fecundi ordinis* vocatur. אֲשֶׁר־בָּאוּ מִבָּבֶל *Quam ingreffi funt, f. quo venerunt e Babele,* ad quam venientes e Babylonia diverterunt; legati nimirum, quos hemiftichium prius nominaverat. Alii vertunt: *qui venerunt e Babele.* Sed אֲשֶׁר referendum ad בֵּית יֹאשִׁיָּה *domum Jofiae,* in quam hofpites recepti funt Cheldai ceterique qui e Babylone miffi venerant. Syrus: ܕܐܬܐ ܡܢ ܒܒܠ *qui venit e Babele,* quafi pro בָּאוּ legiffet בָּא. Vid. et ad Vs. fequ. ad verba כֶּסֶף וְזָהָב. Recte Hieronymus a magiftro fuo Hebraeo edoctus hunc Verfum exponit: „Accipe, inquit, ab Holdai, et a Tobia, et ab Idaja, qui de Babylonica captivitate venerunt, et fumes ab eis quae offeruntur munera argentum et aurum, et intrabit domum Jofuae, filii Sophoniae."

11. וְלָקַחְתָּ *Accipe,* inquam. Repetitur id verbum e Verfu fuperiore, ut propofitio, quam illic parenthefis interruperat, fiat integra et abfoluta. כֶּסֶף־וְזָהָב *Argentum et aurum,* quod illi, qui Verfu 10. nominantur, fecum e Babylonia apportarunt. Syrus: ܣܒ ܣܐܡܗ ܘܕܗܒܗ *accipe argentum ejus et aurum ejus,* fcil. Jofuae, qui, ex interpretis mente, e Babylonia venerat. וְעָשִׂיתָ *Et facies* inde, ex illo argento et auro, five, *fieri cures* per aurifabrum, quemadmodum Exod. XXV, 31. Mofes jubetur facere candelabrum aureum, quod fieri curavit. עֲטָרוֹת *Coronas;* Syrus ܟܠܝܠܐ *coronam,* et Chaldaeus כְּלִיל רַב *coronam magnam,* uterque in Singulari hic et Vs. 14. reddidit, quafi una tantummodo fuiffet corona, Pluralis vero magnitudinem illius notaret, quemadmodum Pf. XVI, 11. שְׂמָחוֹת *gaudia* gaudium magnum, חֲלֹמוֹת (Genef. XXXVII, 8. Dan. II, 1.) *fomnia,* unum, fed grave fomnium, מוֹתִים *mortes* (Jefaj. LIII, 9. Ezech. XXVIII, 10.) mortem graviffimam, חָכְמוֹת *fapientiae* (Prov. I, 20. IX, 1.) fummam fapientiam indicant. Cf. plura exempla in Storrii *Obfervatt. ad Analog. et Syntax. Hebr.* p. 98. Duas vero coro-

coronas hic intelligendas esse, auream unam, alteram argenteam, apparet cum ex terminatione plurali, quae sine necessitate singulariter accipitur, tum ex duplici materia, unde עֲטָרוֹת confici debebant, tum denique ex allegoricae hujus repraesentationis explicatione Vs. 13., ubi ad duale quid (בֵּין שְׁנֵיהֶם) accommodatur. Hieronymus: „*Facies coronas* auri et argenti varietate distinctas, non unam coronam, sed vel duas, vel plures; ***Ataroth,*** quippe, id est, *στέμματα*, non unum, sed vel dualem, vel pluralem numerum significant.“ De *duabus* coronis et Kimchi עֲטָרוֹת intellexit, in eo tamen falsus, quod unam Josuae, alteram Serubbabelis capiti imponendam fuisse sumit. Sed ipse fatetur, hanc explicationem meram conjecturam esse, neque sacri textus auctoritate niti. Eodem pertinet, quod idem ille Serubbabelem post impositam hanc ipsi coronam non principem amplius vocatum, sed regem salutatum fuisse existimat. Sed de Serubbabele hic nullum plane vestigium. Cf. not. ad Vs. 12. Vix dubium igitur, utramque coronam Josuae capiti impositam fuisse. Ceterum *corona* est signum personae prae aliis venerandae et sacrosanctae; gestabatur apud veteres Hebraeos non solum a rege, sed a Pontifice quoque, vid. Exod. XXVIII, 36. 37. XXIX, 6. 2 Sam. I, 10., utriusque coronae forma tamen diversa fuisse videtur. Corona igitur dupla, unius Josuae capiti imposita, geminam adumbrabat dignitatem, regiam ac sacerdotalem, in una aliqua persona conjungendam, id est, sacerdotium Messiae (quem Josua hic repraesentavit) Melchisedechianum, quo et rex et sacerdos Dei altissimi futurus est, Genes. XIV, 18. Ps. CX, 4. Hebr. VI, 20. VII, 1. sequ. וְשַׂמְתָּ בְּרֹאשׁ יְהוֹשֻׁעַ *Et ponas* unam post alteram, *in caput Josuae,* sive, ut LXX et Vulgatus expresserunt, *Jesu,* qui ut supra III, 1. ita et hic nomine et omine Messiam praefigurabat; cf. Vs. 12. 13.

12. וְאָמַרְתָּ אֵלָיו *Dices vero ad eum* in explicationem actus illius allegorici, ut noverint ipse et alii, ad quem

spectet,

ſpectet, quidque ſignificet iſte ritus. Verba הִנֵּה־אִישׁ צֶמַח שְׁמוֹ Chaldaeus recte ſic reddidit: גַּבְרָא מְשִׁיחָא שְׁמֵיהּ *ecce vir, cujus nomen eſt Meſſias*, eum enim nomine צֶמַח *germen* indicari, vidimus ad III, 8. Perperam Jarchi, Kimchi et Aben-Eſra Serubbabelem illo nomine intelligi volunt, quem ſomniant Regem poſthac a Judaeis ſalutatum fuiſſe. Ita et Judaei Hieronymi tempore, qui, inquit, „ſignificari putant Zorobabel, qui ex humili atque captivo in ducem populi Judaici repente conſurgens, aedificavit templum Domini, et ſedit ſuper ſolio, et principis poteſtate dominatus eſt.“ Ea opinio vero quam parum ſit veriſimilis et inde apparet, quod Nehemias, Serubbabelis poſt alios ſucceſſor, quum ei a Samaritis per invidiam objectum fuiſſet, quaſi regios honores ac titulum adfectaret, velut mendacium atque calumniam hoc a ſe amolitus fuit, Neh. VI, 6. 7. 8. Ceterum LXX hebraeum צֶמַח *ἀνατολὴν*, indeque Vulgatus *Orientem*, Syrus ܕܢܚܐ et Arabs مَشْرِق, quod idem notat, verterunt. De qua interpretatione Hieronymus haec notat: „*Oriens*, quod Hebraice dicitur *Sema*, non per *Sin*, ſed per *Sade* literam ſcriptum. Qui idcirco *Oriens*, id eſt, *ἀνατολὴ*, vel *ἀναφυή*, ſive *βλάστημα* nuncupatur, id eſt, *germen*, quia ex ſe repente ſuccreſcet, et ex radice ſua in ſimilitudinem germinis pullulabit.“ Errant igitur, qui Graecum interpretem pro צֶמַח in ſuo codice Hebraico זֶרַח aut מִזְרַח legiſſe exiſtimant. Ipſum verbum *ἀνατεῖλαι* Suidae eſt *ἀνθῆσαι ἐκ μεταφορᾶς βοτανῶν*. וּמִתַּחְתָּיו יִצְמָח *Et de ſubter ſe*, i. e. e ſubſtrato loco vel fundo ſuo, in quo ſatus eſt, *germinabit*, merito proinde צֶמַח dictus. תַּחַת h. l. inſtar Nominis ponitur, ut infra XII, 6. Exod. XVI, 29. Habac. III, 16. Pro יִצְמָח Chaldaeus poſuit: עָתִיד דְּיִתְגְּלֵי וְיִתְרַבֵּי *revelabitur et magnificabitur*. וּבָנָה אֶת־הֵיכַל יְהוָה *Et aedificabit templum Jovae*, i. e. templum, quod tunc exſtrui coeptum, abſolvet.

13. וְהוּא יִבְנֶה אֶת־הֵיכַל יְהוָה *Ipse*, inquam, *aedificabit*, absolvet, *templum Jovae*. Repetitum e Versu superiore, per anadiplosin patheticam. וְהוּא־יִשָּׂא הוֹד *Et ipse portabit gloriam*, s. *decus*, i. e. regia majestate indutus erit, de qua הוד et Dan. XI, 21. 1 Chron. XXIX, 25. dicitur. Hieronymus: „Quumque illud [templum] exstruxerit, *ipse* quoque *portabit gloriam*, id est, coronam alteram, quae Hebraice *Hod*, et ab alio ἐπιδοξότης, ab alio εὐπρέπεια, ab alio ἀρετή, ab alio δόξα scribitur, quae vel *inclytum*, vel *decorem*, vel *virtutem*, vel *gloriam* sonant." וְיָשַׁב *Sedebitque* scil. super solio suo, quod mox additur, et a priore hoc verbo, aeque, atque a posteriori pendet; cf. 1 Paral. XXIX, 25. Esth. I, 2. Jesaj. XVI, 5. וּמָשַׁל עַל־כִּסְאוֹ *Et dominabitur super throno suo* non tantum Judaico populo, sed orbis universitati, cf. infra IX, 10. וְהָיָה כֹהֵן *Et erit*, vel, *et idem erit* simul sacerdos, sacerdotium conjunctum habebit cum regni splendore et majestate, uti priscus ille Melchisedecus, qualis Messias describitur Ps. CX, 4. 12. Cf. Hebr. V, 6. 10. עַל־כִּסְאוֹ *Super* hoc ipso *throno suo*, super quo sedens ut rex dominabitur. Sed Hieronymus, ex mente Judaeorum suae aetatis: „Sed et Pontifex, inquit, Jesus, filius Jozedec, sedebit in sacerdotali throno, et junctis animis atque consiliis Dei populum gubernabunt." וַעֲצַת שָׁלוֹם תִּהְיֶה בֵּין שְׁנֵיהֶם *Et consilium pacis erit inter illos*, ἀναμέσον ἀμφοτέρων, ut LXX et Vulgatus vertunt, scilicet inter regem ei sacerdotem, quasi de duabus hic actum fuisset personis, inter quas optime conveniat, ita ut alter alteri, ut sit, non invideat, nec dissentiant animis aut sententiis. Ita Hieronymus: „Et erit pax inter duos illos, hoc est, inter eum, qui de tribu regia est, et eum, qui de Levitica stirpe descendit, ut sacerdotium pariter et regnum Dei populum regant." Sed hanc explicationem non patitur emblematis constitutio, secundum quam unus tantummodo Josua duplo diademate ornatus erat, unamque tantummodo personam repraesentabat. Quare alii *inter ambos* de Jova et Messia, *germinis* nomine

nomiue appellato, intelligunt, inter quos communis voluntas dandae pacis ſit futura. Sed magis placet eorum ſententia, qui שְׁנֵיהֶם neutraliter ſumunt, ut Cohel. XI, 6. *Ignoras, hoc ne an illud magis expediat,* וְאִם־שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד טוֹבִים *an utrumque aequi bonum ſit?* Ita et hic בֵּין שְׁנֵיהֶם vertendum: ***inter iſta duo,*** i. e. inter regiam dignitatem Meſſiae et ſacerdotium ejus, de quibus ſeorſim in ſuperioribus actum erat; his igitur, quae diverſiſſima ſemper in republica Hebraeorum et ſeparata munera fuerunt, in una Meſſiae perſona erit עֲצַת שָׁלוֹם *conſilium pacis,* i. e. bene eis conveniet, optime congruent, quemadmodum cum in capeſſendo conſilio una conſiliariorum voluntas, una ſententia eſt. Quam explicationem commendat totius emblematis et praedictionis hujus ſcopus, qui eo tendit, ut ſub imagine duplicis coronae, capiti unius Joſuae impoſitae, duplex dignitas in unam Meſſiae perſonam divinitus conferenda ſignificetur. Ita et Hieronymus ex veteribus quibusdam: „Sedebit tam in regali, quam in ſacerdotali throno, et conſilium pacificum erit inter utrumque, ut nec regale faſtigium ſacerdotalem deprimat dignitatem, nec ſacerdotii dignitas regale faſtigium, ſed in unius gloria Domini Jeſu utrumque conſentiat.“ Nec aliter Cyrillus: Καὶ βουλὴ εἰρηνικὴ ἔσται ἀνὰ μέσον ἀμφοτέρων, ἔστι γὰρ αὐτὸς βασιλεύς τε ἅμα καὶ ἀρχιερεὺς, ὡς διὰ δυοῖν εἰς ἕνα γραφόμενος.

14. Interim vero, donec promiſſus ille regius ſacerdos compareat, וְהָעֲטָרֹת תִּהְיֶה לְחֵלֶם *coronae,* i. e. coronarum quaevis vel utraque, argentea aeque et aurea (Vs. 11.), *erit Chelemo,* qui ſupra Vs. 10. *Cheldai* vocabatur. וּלְחֵן *Et Cheno,* qui ſupra Vs. 10. Joſias, in cujus domum Babylonienſes, munera pro exornando templo ferentes, diverterant. Illae igitur coronae erunt viris, qui hic nominantur, לְזִכָּרוֹן *in memoriam,* i. e. monumentum apud poſteros, ut quicunque illas in templo adſpexerit, earum intuitu commonefiet tum pietatis iſtorum hominum, qui aurum et argen-

argentum ad templum exornandum dedicarunt, tum prophetiae hujus de duplici Meſſiae dignitate. בְּהֵיכַל יְהוָה *In templo Jovae* publice ſuspendendae. Obſervat Jarchi ex Tractatu Talmudico *Middoth* (i. e. de menſuris templi, ſcil. ſecundi, quo tota illius ſtructura deſcribitur), coronas iſtas a feneſtris templi in altitudine ejus fuiſſe ſuspenſas.

15. וּרְחוֹקִים יָבֹאוּ וּבָנוּ בְּהֵיכַל יְהוָה *Et remoti*, e terris longe remotis venient *et aedificabunt in templo Jovae*, i. e. una cum Judaeis aedificabunt, ſeſe eis ad aedificandum adjungent. Nam praefixum ב h. l. ſignificat partem et conſortium in agendo, ut Num. XI, 17. וְנָשְׂאוּ אִתְּךָ בְּמַשָּׂא *portant tecum partem oneris.* Ezech. XVIII, 20. בֵּן לֹא יִשָּׂא בַּעֲוֹן הָאָב *filius non portabit una reatum patris.* Cf. not. ad Job. VII, 13. וִידַעְתֶּם כִּי־יְהוָה צְבָאוֹת שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם *Et* tunc, cum omnia iſta evenerint, *cognoſcetis, Jovam, agminum* Deum, *me ad vos miſiſſe.* Cf. ſupra II, 13. IV, 9. וְהָיָה Hieronymus recte vertit: *erit autem hoc,* verbum ſubſtantivum enim h. l. ad totum id quod antecedit, eſt referendum, ſubaudito הַזֹּאת כֻּלָּה *omne iſtud.* Illa vobis obtingent, ſi per omnia *Deo auſcultaveritis* eique audientes dicto fueritis, ſi coeptam templi aedificationem abſolveritis.

Cap.

Cap. VI.

1. *Ego iterum ſuſtuli oculos, et vidi ecce! quadrigas exeuntes inter duos montes, qui montes erant aenei.*

2. *In quadriga prima erant equi rubri, et in quadriga ſecunda equi nigri.*

3. *In quadriga tertia equi albi, et in quadriga quarta maculoſi rufi.*

4. *Tum ego orſus dixi angelo, qui mecum loquebatur, qui ſunt hi, mi Domine?*

5. *Reſpondit angelus mihique dixit: hi ſunt quatuor venti coeli digredientes inde ubi adſtitiſſent Domino totius terrae.*

6. *Quae nigros habet equos* (quadriga) *ii digrediuntur in terram ſeptentrionalem, et albi digrediuntur poſt eos, maculoſi vero digrediuntur in terram meridionalem.*

7. *Rufi autem digreſſi conabantur per terram ambulare; dixerat enim eis: ite, perambulate terram, et perambulabant terram.*

8. *Tum inclamavit me, meque alloquutus eſt his verbis: en, qui digreſſi ſunt ad terram ſeptentrionalem ſedarunt indignationem meam in terra ſeptentrianali.*

9. *Item Jova me ita alloquutus eſt:*

10. *Accipe ab exſulibus, a Cheldai, Tobia et Jedaja (tu vero ingrediare illo die domum Joſiae, Zephanjae filii, quam ingreſſi ſunt qui e Babylonia venere),*

11. *Accipe, inquam, argentum et aurum, et fac coronas, quas imponas capiti Joſuae, Jozadaci filii, Pontificis Maximi.*

12. *Et*

12. *Et illi ſic dicito: ſic dicit Jova, agminum Deus: en! vir exſiſtet, nomine Germen; qui e fundo ſuo germinabit, aedificabitque templum Jovae.*

13. *Ille aedificabit templum Jovae, idemque geſtabit majeſtatem, ſedensque dominabitur in ſolio ſuo; et erit ſacerdos in ſolio ſuo, eritque pacis conſilium inter utrumque.*

14. *Coronae autem erunt Chelemo, Tobiae, Jedajae et Cheno, Zephanjae filio, in memoriam in templo Jovae.*

15. *Et longinqui venient, unaque exſtruent Jovae templum, et cognoſcetis, Jovam, agminum Deum, me ad vos miſiſſe; idque fiet, ſi Jovae, Deo veſtro, fueritis dicto audientes.*

CAP.

Cap. VII.

ARGUMENTUM.

Sequitur ſecunda hujus libri pars (C. VII. VIII.), qua monita et conſilia varia, nullis imaginibus et allegoriis involuta, continentur. Et hoc quidem Capite vates id agit, ut occaſione propoſitae a Judaeis quaeſtionis, num continuanda ſint jejunia (Vs. 1. 2. 3.), populum doceat, quale pretium Deus jejuniis ſtatuat (Vs. 4—7.), et quae potius a Judaeis requirat (Vs. 8—14.).

---

1. בִּשְׁנַת אַרְבַּע לְדָרְיָוֶשׁ הַמֶּלֶךְ *Anno quarto Darii regis*, biennio poſt editam primam prophetiam (I, 1. 7.), cum in templi ſtructura Judaei adhuc ſtrenue pergerent, jamque ſpes de imponenda propediem operi ſuprema manu adſulgeret. Abſolutum eſt templum biennio poſt editum hoc oraculum, ſexto Darii anno; vid. Eſr. VI, 15. דְּבַר־יְהוָה *Verbum Jovae*, illud ipſum videlicet, quod poſt interpoſitam Vs. 2. 3. parentheſin, et repetitum Vs. 4. dicti ſignum, reliqua hujus Capitis parte et toto Capite VIII. exponitur. De voce כִּסְלֵו, nomine, uti videtur, peregrino, menſis noni, qui ad Decembrem noſtrum proxime accedit, vid. J. D. Michaelis *Supplemm.* p. 1325.

2. Verſus hic et proximus parentheſin faciunt, qua occaſio et cauſa effati divini Vs. 5. ſeqq. exponitur. Sed in primo ſtatim hujus Verſus hemiſtichio, וַיִּשְׁלַח בֵּית־אֵל שַׂרְאֶצֶר וְרֶגֶם מֶלֶךְ וַאֲנָשָׁיו, quaedam occurrit difficultas. Verba enim ſi, uti fert eorum collocatio, ſic vertas: *miſitque* *ad*

ad domum Dei, f. Bethelem, Scharezer, et Regem-Melech ejusque viros, haud dici apparet, quisnam illos miserit? Non audiendi funt, qui בֵּית-אֵל pro nomine viri alicujus habent, qui Babylone Hierofolymam miferit, neque qui cum Lightfooto in *Chronol. V. T.* (in *Opp.* Vol. I. p. 140.) vertunt: *mifit domus Dei*, i. e. congregatio Judaeorum, quae in Babylonia remanferant; nusquam enim exfules eo nomine appellantur. Jarchi et Kimchi Scharezer et Regem-Melech ejusque focios ajunt fuiffe homines pios in Babylonia habitantes, qui miferint ad propinquos fuos, Betheli viventes, ut pro ipfis in templo Hierofolymitano divinum favorem apprecarentur. Verbum fingularis numeri, וַיִּשְׁלַח, vero effe collective capiendum, uti הַאֶבְכֶּה et עָשִׂיתִי mox Vs. 3. Judaei Hieronymi aetate, ipfo in Commentario teftante, homines iftos Perfas fuiffe duces regis Darii timentes Deum putarunt; quod parum verifimile. Sed vix dubium eft, Scharezerum et focios fuiffe eos qui miffi fuerint. Et haud pauci quidem Hebraea ita vertunt: *miffus erat ad domum Dei Scharezer* rel. Conftat enim, verba tertiae perfonae mafculina, tam fingularia, quam pluralia, per ellipfin nominis אִישׁ *aliquis*, aut Participii ejusdem verbi, ufurpari imperfonaliter, ut Genef. XLVIII, 1. וַיֹּאמֶר לְיוֹסֵף *dixit Jofepho* fcil. aliquis, dictum ei fuit. 1 Sam. III, 9. אִם-יִקְרָא אֵלֶיךָ *fi vocaverit te* fcil. הַקּוֹרֵא *qui vocat*, fi vocatus fueris (*wenn man dir ruft*). Efth. IX, 30. וַיִּשְׁלַח סְפָרִים *mifit* fcil. הַשּׁוֹלֵחַ *mittens literas* ad omnes Judaeos, i. e. mittebantur literae ad omnes Judaeos. Exempla hujusmodi plura alia dabunt N. G. Schroederus in *Syntaxi Verbor.* in Inftitt. L. H. Reg. LX., Storrius in *Obfervatt. ad Analog. et Syntax. Hebr.* p. 412., et Gesenius *Lehrgeb.* p. 797. Miffos fuiffe Scharezerum cum fuis fociis a populo et facerdotibus, qui extra Hierofolymam in vicis et villis habitabant, colligunt e Verfu 5., ubi ad illos refponfum dirigitur. בֵּית-אֵל vero, alias oppidi Bethelenfis nomen, hic idem putant, quod Vs. 3. בֵּית-יְהוָה, i. e. templum, quod jam eo usque perductum erat, ut facra in eo fieri potuerint. Sed quum

quum templum Hierofolymitanum nusquam בֵּית־אֵל appelletur, verum femper oppidum fatis notum defignet, et hoc loco cum veteribus, praeter Hieronymum, omnibus (vid. infra) ita capiendum arbitror. Hinc vertimus locum fic: *mifit Bethel,* i. e. miferunt Bethelenfes, *Scharezerum, Regem-Melechum ejusque focios.* בֵּית־אֵל, etfi ut nomen urbis, proprie fit femininum, hoc tamen loco, ubi illius incolae fpectantur, mafculine fumitur, ut Jefaj. XIX, 16. מִצְרַיִם, vid. et Mich. V, 1.; cf. Gesenium l. l. p. 469. De Bethele oppido, haud procul ab Hierofolyma fita, vid. libr. noftr. *Handb. d. bibl. Alterthumsk.* Vol. II. P. I. p. 140. feqq. שַׂרְאֶצֶר alius, Affyrius, uti videtur, qui una cum Adramelecho Sanheribum interficiebat, memoratur 2 Reg. XIX, 37. Quod fequitur nomen proprium, רֶגֶם־מֶלֶךְ, Simonis in *Onomaft. V. T.* p. 151. *amicum regis* denotare obfervat, coll. Arabico رجم *amicus,* quemadmodum خليل بك *Chalil Bec,* i. e. amicus domini, apud Mohammedanos pro nomine proprio ufurpatur. וַאֲנָשָׁיו *Et viri ejus,* vel Regem-Melechi, vel utriusque, i. e. comites, focii et miniftri ejus, ut 2 Sam. II, 3. אֲנָשָׁיו אֲשֶׁר עִמּוֹ דָוִד *viri Davidis, qui cum eo erant.* Veteres in reddendo hoc primo hemiftichio inter fe discedunt. Graecus Alexandrinus: Καὶ ἐξαπέστειλεν εἰς Βαιθὴλ Σαρασὰρ καὶ Ἀρβεσεσὲρ ὁ βασιλεὺς, καὶ οἱ ἄνδρες αὐτοῦ. Pro וְרֶגֶם interpretem in fuo codice Hebraeo nomen plane diverfum legiffe patet. Hieronymus vero in fuo Graecae verfionis exemplo pro εἰς videtur ἐκ legiffe. Nam in Commentario haec habet: „Hoc quod fcriptum eft in LXX: *mifit de Bethel Sarafar et Arbathfager rex,* nullus noftrorum potuit exponere; neque enim quod male verfum eft ex Hebraea ulla ratione explanari poteft. Quis eft enim ifte Sarafar vel Arbathfager rex? aut cujus rex provinciae? aut in quam, vel de qua mifit Bethel? aut cujus Bethel rex effe poterat Arbathfager, quae olim cum Judaea fuit deftituta et eo tempore nequaquam vocabatur Bethel, id eft domus Dei, fed Beth-Aven, id eft, domus

domus idoli." Verum inde quod Hoseas IV, 15. V, 8. Bethel Beth-Aven vocat, per contemtum, minime sequitur, oppidum illud Zachariae aetate Beth-Aven vocatum fuisse. Hieronymus ipse sic vertit: *et miserunt ad domum Dei Sarasar et Rogommolech.* Chaldaeus: וּשְׁלַח לְבֵיתְאֵל שַׂרְאֶצֶר וְרֶגֶם מֶלֶךְ וְגַבְרוֹהִי *misitque ad Bethel Scharezer et Regem-Melech et viri ejus.* Syrus: ܘܫܕܪ ܠܒܝܬ ܐܝܠ ܫܪܐܨܪ ܘܪܒܡܓܘܫ ܘܫܕܪ ܡܠܟܐ ܘܓܒܪܘܗܝ *misitque ad Bethel Sarasarem et Rabmogum, misitque rex et viri ejus.* Arabicus interpres his praeter consuetudinem magis cum Syro quam cum Graeco Alexandrino convenit: فأرسل الملك ورجاله صارصار وربماغ الي بيت ايل *misitque rex et viri ejus Sarasarem et Rabmagum ad Bethel.* Pro רֶגֶם Syrus vel in suo codice legisse vel legendum conjecisse patet רַב־מָג, ut Jerem. XXXIX, 8. Nullus autem veterum genuinum verborum Hebraicorum sensum perspexit. Quo consilio Bethelenses viros illos Hierosolymam miserint additur hisce verbis: לְחַלּוֹת אֶת־פְּנֵי יְהוָה *ad exorandam faciem Jovae,* ad preces ad eum faciendas (quo sensu ea phrasis et infra VIII, 21. 22. Exod. XXXII, 11. 1 Sam. XIII, 12. occurrit), atque, precibus illis praemissis, ad consulendum sacerdotes et prophetas, qui in templo congregati et praesto erant, Vs. 3. Consulturi enim Jovam ipsum exorabant, ut per suos ministros, sacerdotes et prophetas, se responso aliquo dignaretur, quemadmodum Jerem. XLII, 2. 3. militiae duces Jeremiam adibant, qui pro se Jovam exoraret, ut ipsis ostendat, quomodo agendum sibi esset.

3. לֵאמֹר *Et* simul *ad dicendum* scil. mittebantur viri isti, Vs. 2. memorati. אֶל־הַכֹּהֲנִים *Ad sacerdotes,* quos populus in caussis ad religionem et sacra pertinentibus tanquam doctores ordinarios consulere solebat, vid. c. c. Hagg. II, 11. Mal. II, 7. אֲשֶׁר לְבֵית־יְהוָה *Qui ad domum Jovae,* i. e.

i. e., ut recte Chaldaeus vertit, דִּי מְשַׁמְּשִׁין בְּבֵית מַקְדְּשָׁא *qui miniſtrabant* in *domo ſanctuarii.* וְאֶל־הַנְּבִיאִים *Et ad prophetas,* qui extraordinarii voluntatis divinae interpretes non minus, quam ſacerdotes, de voluntate Dei reſpondere conſueverant, exempla vide 2 Reg. III, 11. ſeqq. XXII, 13. ſeqq. Jerem. XVIII, 18. XLII, 1. ſeqq. Ezech. VII, 26. VIII, 1. XIV, 1. XX, 1. Hic autem prophetarum nomine Haggaeus inprimis et Zacharias indigitari videntur, quippe qui iſthoc tempore hoc nomine inter Judaeos quam maxime noti erant, vid. Eſr. V, 1. Chaldaeus pro אֶל־הַנְּבִיאִים poſuit לְסַפְרַיָּא *ſcribis*, i. e. legum et juris peritis. הַאֶבְכֶּה *Num ſlebo?* Totus coetus, cujus nomine reſponſum a ſacerdotibus et prophetis petebatur, loquens in Singulari hic inducitur, ut Num. XX, 18. וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֱדוֹם לֹא תַעֲבֹר בִּי *Edom dixit ei: ne transeas per me,* i. e. per terram meam. Et Verſu 19. Iſraelitae dixiſſe narrantur: *ſi aquas tuas bibamus,* אֲנִי וּמִקְנַי וְנָתַתִּי מִכְרָם *ego et pecus meum, ſolvam pretium earum.* Vid. et Joſ. IX, 7. *Fletu* h. l. luctum publicum ac jejunium cum ploratu conjunctum indicari. cum ex iis locis, quibus de publico luctu eſt ſermo, veluti Jud. XX, 26. 1 Sam. I, 7. 2 Sam. I, 12. Nehem. I, 4., tum ex reſponſione Vs. 5. ſeqq. colligitur. בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִשִׁי *In menſe quinto*, in memoriam exuſti hoc menſe a Babyloniis Templi et Urbis, vid. 2 Reg. XXV, 8. 9. 10. Jerem. LII, 12. 13. 14. Ejusmodi luctus publici dies in memoriam calamitatum publicarum apud Judaeos inſtituti erant plures (cf. Vs. 5. VIII, 19.), quos non tantum in terris exteris, in quibus deportati degebant, ſed etiam in Judaea intra Cyri tempora et Darii, Hyſtaſpis filii, obſervarunt. „Nunc reſtituto templo quaeſtionem inſtituunt Judaei illi in agris habitantes, non abſurdam, de illo praecipue die, qui luctuoſus fuerat ob templum incenſum. *Dignus vindice nodus.* Poterat enim haec quaeſtio probabiliter in utramque partem tractari. Ceſſat cauſa; ceſſet et effectus. Contra dici poterat, malorum toleratorum utilem eſſe memoriam. Propheta miro temperamento rem definit: retinendos dies, verum

verum ad gratias Deo agendas, eosque cum gaudio, non cum luctu, infra VIII, 19. Sed antequam eam ſententiam promat utiliſſima praefatur de recto jejunii uſu, de cauſis malorum, et quomodo in rebus proſperis gerere ſe debeant." Grotius. הִנָּזֵר *Separando*, i. e. abstinendo me a cibo et potu, item a deliciis et voluptatibus. Eodem ſignificatu id verbum legitur Levit. XXII, 1. וְיִנָּזְרוּ מִקָּדְשֵׁי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל *ut ſeparent ſe*, abstineant, *a ſacris Iſraelitarum.* Noſtro loco Chaldaeus bene: הַאֶמְנַע נַפְשִׁי מִתַּפְנוּקִין *num prohibebo animum meum a deliciis?* כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי זֶה כַּמֶּה שָׁנִים *Quemadmodum feci his quot annis*, i. e. jam plurimis, ita enim loquuntur, qui numerum vel quantitatem exaggerare volunt, ut Pſ. LXXVIII, 40. כַּמָּה יַמְרוּהוּ בַמִּדְבָּר *quot* vicibus *exacerbarunt eum in deſerto?* i. e. ſaepius. Hic vero per זֶה כַּמֶּה שָׁנִים intelligendi ſunt זֶה שִׁבְעִים שָׁנָה de quibus ſupra I, 12. et mox Vs. 4.

4. וַיְהִי *Factum* igitur *eſt*, inquam. Poſt abſolutam parentheſin (Vs. 2. 3.), quae vaticinii ſequentis occaſionem pandebat, repetitur hoc verbum e Verſu 1., ut vaticinium ipſum nunc ſubjiciatur.

5. אֱמֹר אֶל־כָּל־עַם הָאָרֶץ *Dic ad univerſum populum terrae*, et quidem δεικτικῶς cum ה demonſtrativo, quaſi *hujus terrae*, ut intelligatur populus, qui erat in Judaea, ex Babylonicis terris reverſus, qui et Hagg. II, 4. eodem nomine appellatur, non vero qui Babylone remanſerat, qui ſupra VI, 10. הַגּוֹלָה vocatur. Populus in Judaea degens et 2 Reg. XI, 14. 18. 19. 20. XV, 5. עַם הָאָרֶץ dicitur. וְאֶל־הַכֹּהֲנִים *Atque ad ſacerdotes*, qui et ipſi jejunaverant, et ab eo conſulti fuerant. Nam quum in Lege nihil de hac re praeceptum eſſet, de voluntate Dei per prophetas, id eſt, extraordinario modo, cognoſcendum fuit. כִּי־צַמְתֶּם וְסָפוֹד *Cum jejunaſtis atque plangendo* ſcil. planxiſtis. בַּחֲמִישִׁי *Quinto* ſcil. menſe, vid. ſupra Vs. 3. וּבַשְּׁבִיעִי *Et in ſeptimo* menſe, in memoriam caeſi hoc menſe Gedaliae, ac diſperſorum, quos ſecum habuerat, Judaeorum, vid. 2 Reg. XXV,

XXV, 25. et Jerem. XLI, 1. ſeqq. וְזֶה שִׁבְעִים שָׁנָה *Et quidem his ſeptuaginta annis*, vid. Vs. 3. et not. ad I, 12. הֲצוֹם צַמְתֻּנִי אָנִי *Num jejunando jejunaſtis mihi, mihi*, inquam? Pronomen אָנִי emphatice *πλεονάζει*, ut Hagg. I, 4., ad quem loc. vid. not., eſtque in Dativo vertendum, uti ſuffixum in צַמְתֻּנִי, ut igitur poſitum ſit pro צַמְתֶּם לִי, quemadmodum Jud. I, 15. נְתַתָּנִי *dedit mihi.* *Jejunare Jovae* autem idem valet, ac *propter Jovam*, i. e. ob ejus mandatum, vel in ejus honorem commodumve. Vult enim hoc: ego haec veſtra jejunia nec praecepi vobis, nec illis egeo aut delector, vos ipſi inſtituiſtis, et nullum inde commodum ad me redundavit. Chaldaeus verba hebraea ſic interpretatur: הֲצוֹם תַּעֲנִי אַתּוּן מִתְעַנִּין קֳדָמַי *num jejunio adſlictionis vos jejunaſtis coram me?*

6. וְכִי תֹאכְלוּ וְכִי תִשְׁתּוּ הֲלוֹא אַתֶּם הָאֹכְלִים וְאַתֶּם הַשֹּׁתִים *Atque cum editis et bibitis, nonne vos ipſi eſtis, qui editis, et vos ipſi, qui bibitis?* Ratio ab appoſito petita, quaſi dicat: ſicut ex epulis veſtris nihil ad me accedit, ita nec ex jejunio. Hemiſtichium poſterius Hieronymus non male vertit: *numquid non vobis comediſtis? et vobismet ipſis bibiſtis?* Et in Commentario addit: „Neque enim his rebus placatur Deus, ſed bonis operibus, et ſi illius praecepta faciamus, quia eſca nos non commendat Deo. Neque ſi non manducaverimus, deficiemus; neque ſi manducaverimus, abundabimus.“ Chaldaeus hunc Verſum ita reddidit: וּדְאַתּוּן אָכְלִין וּדְאַתּוּן שָׁתָן הֲלָא לְאִיטָבָא לְכוֹן אַתּוּן שָׁתָן *et quod vos comediſtis et bibiſtis, nonne, ut benefaciatis vobis, vos bibitis?* Videtur ergo *τὸ comedere et bibere* membro poſteriori de lautis laetisque accepiſſe conviviis, ut 1 Sam. XXX, 16. 1 Reg. I, 25. IV, 20. Job. I, 4., ut ſenſus ſit: tantum abſuit, ut vere ac prout decet, jejunaveritis, ut potius edendo ac bibendo voluptatibus atque genio indulſeritis veſtro. Ita tamen vis oppoſitionis, quae eſt inter pronomina *mihi, mihi*, Verſu 5., et *vos ipſi, vos ipſi* evaneſcit, ſaltem non ſatis luculenta manet.

7. Ne

7. Ne quod de pretio, quod jejuniis ſtatuat, Jova modo dixerat, Judaei novum et inauditum putarent, addit vates, illum jam pridem iſta per prophetas priores majoribus ipſorum inculcaſſe. הֲלוֹא אֶת־הַדְּבָרִים *Nonne haec ipſa ſunt verba.* אֶת h. l. non eſt Accuſativi nota, ut quidam volunt, qui יְדַעְתֶּם, *ſcitis*, ſubaudiunt, ſed indicat Nominativum cum demonſtratione, ut Joſ. XXII, 17. הַמְעַט־לָנוּ אֶת־עֲוֹן פְּעוֹר *num parum nobis eſt peccatum* illud *Peoris?* Et Jerem. XXVII, 8. וְאֵת אֲשֶׁר לֹא־יִתֵּן אֶת־צַוָּארוֹ *quicunque non dederit collum ſuum in jugum regis Babel.* Cf. not. ad eum loc., nec non infra VIII, 27. et not. ad Hagg. II, 17. Graecus Alexandrinus: *οὐχ' οὗτοι οἱ λόγοι κ. τ. λ.* Alii, qui אֶת pro Accuſativi nota capiunt, ſubaudiunt verbum aliquod ſecundae perſonae pluralis regens caſum Accuſativum, veluti שְׁמַעְתֶּם *audiviſtis*, aut יְדַעְתֶּם *noſtis*, ſicut in interrogatione ſeria et admirabunda ſolet nonnunquam affectus ſermonem facere ellipticum. בְּיַד הַנְּבִיאִים *Per manum*, miniſterium, *prophetarum*, vid. Hagg. I, 1. הָרִאשֹׁנִים Vid. ſupra ad I, 4. בִּהְיוֹת יְרוּשָׁלַםִ יוֹשֶׁבֶת וּשְׁלֵוָה *Cum eſſet Hieroſolyma habitans et tranquilla*, tranquille habitans ſ. habitata, vid. not. ad I. 11. וְעָרֶיהָ סְבִיבֹתֶיהָ *Et* cum *urbes ejus* ſcil. minores, quae alias *filiae* dicuntur (vid. Num. XXI, 25. 32.), *circum eam* eſſent, antequam ab hoſtibus depopulatae eſſent. וְהַנֶּגֶב *Atque* cum *auſter*, i. e. pars auſtralis Judaeae, quae et Gen. XIII, 1. Num. XIII, 17. Deuter. XXXIV, 3. eodem nomine deſignatur. וְהַשְּׁפֵלָה Et pars *declivis* Judaeae, occidentalis, Joſ. XV, 33. Jerem. XVII, 26. יֹשֵׁב *Habitans* i. e. habitatá, de uſu hujus verbi paſſivo vid. not. ad Jeſaj. XIII, 20. Ezech. XXVI, 20. XXXV, 9. Cum nulla pars terrae eſſet inculta.

9. כֹּה אָמַר יְהוָה *Sic dixit Jova* ſcil. majoribus veſtris, coll. Vs. 11. מִשְׁפַּט אֱמֶת שְׁפֹטוּ *Judicium veritatis judicate*, jus ſuum cuique tribuite nullo perſonarum reſpectu habito; cf. VIII, 16. Jeſaj. I, 17. 23. Jerem. VII, 5. Ezech. XXVIII, 8. Hoſ. XII, 7. Hieronymus: „Haec autem erant verba Do-

 mini,

mini, quae fequens Scriptura teftatur, velle fe verum judicium et mifericordiam in proximos, et viduam, et pupillum, et advenam, et pauperem non calumniari, et malum non cogitare in corde fuo. Haec, inqnit, noluerunt facere, et furdis auribus mea imperia contemferunt, quam ob rem venit indignatio magna fuper Jerufalem, et quomodo illi me audire noluerunt, fic et ego non exaudivi illos: et nunc tanta fcrupulofitate quaerunt, quando debeant jejunare et plangere, quum ante dixerim per Ifajam [LVIII, 5. 6. 7.]: *Non tale jejunium elegi, dicit Dominus, neque ut humiliet homo animam fuam, fed folve omne vinculum iniquitatis, disfolve obligationes violentarum cautionum, efurienti da panem tuum ex animo. Si videris nudum, operi eum, et pauperem et absque tecto induc in tabernaculum tuum.* Haec magis volui, ifta quaefivi, quae non facientes captivitati eftis traditi, et non defolationis ac mortis quinti menfis feptimique jejunium [i. e. jejunium in memoriam deftructionis templi et mortis Gedaljae inftitutum, vid. fupra ad Vs. 5.]." וְחֶסֶד וְרַחֲמִים עֲשׂוּ אִישׁ אֶת־אָחִיו *Et benignitatem atque mifericordiam facite vir cum fratre fuo*, alii in alios. Hieronymus: „Poft judicii feveritatem fequatur in cunctos clementia, et maxime in fratres, quod vel ejusdem fanguinis, vel nnius nobiscum fidei perfpicimus."

10. Poftquam Verfu fuperiore dixiffet, quid a Judaeis reqnirat, nunc dicit, quae ab eis velit omittenda. וְאַלְמָנָה וְיָתוֹם גֵּר וְעָנִי *Et viduam, pupillum, peregrinum et pauperem,* qui injuriis folent quam maxime expofiti effe, אַל־תַּעֲשֹׁקוּ *ne opprimatis, μὴ καταδυναστεύετε*, ut LXX vertunt. Repetit vates vetitum, quod Exod. XXII, 20. 21. Jefaj. I, 17. 13. Jerem. V, 28. VII, 6. legitur. Verba וְרָעַת אִישׁ אָחִיו Chaldaeus et Syrus verterunt: וּבִישַׁת גְּבַר עִם אֲחוּהִי *et malum vir* quisque *cum fratre fuo*, f. *contra fratrem fuum*, et Hieronymus: *vir fratri fuo*, per ellipfin praepofitionis עַל f. לְ ante אָחִיו. LXX vero reddunt: *καὶ κακίαν ἕκαστος τοῦ ἀδελφοῦ*, per hyperbaton, pro וְאִישׁ רָעַת אָחִיו *et quisque malum*

malum fratris sui, quale Ezech. XXXIX, 11. מְקוֹם-שָׁם קֶבֶר *locus ibi sepulchri*, pro שָׁם מְקוֹם קֶבֶר *ibi locus sepulchri*, cf. not. ad eum loc. Et sic ratione syntaxeos statuendum omnino est, quum רָעַת in regimine sit positum. Recto ordine haec verba collocantur infra VIII, 17. אַל-תַּחְשְׁבוּ LXX vertunt: *μὴ μνησικακείτω*, *ne meminerit*, quasi *cogitare* hic idem sit ac *meminisse*, *recordari*, et *malum fratris* idem atque *a fratre illatum*. Hinc Hieronymus: „Quod autem ante debeat ira finiri, quam sol occumbat, et omnium malorum, quae ab aliis passi sumus, deleri memoria, in multis locis legimus." Sed אַל-תַּחְשְׁבוּ h. l. potius est: *ne machinemini*, ut Ps. XXXV, 4. חֹשְׁבֵי רָעָתִי sunt *qui excogitant*, machinantur *contra me malum*. Ps. XLI, 8. עָלַי יַחְשְׁבוּ רָעָה לִי *contra me machinantur malum mihi.* Vid. et Ps. CXL, 3. Recte Grotius: „Ne in animum quidem vobis venire patiamini consilium cuiquam nocendi."

11. וַיְמָאֲנוּ *Sed renuerunt* olim patres vestri, quibus hoc per prophetas dixi, cum salva adhuc Hierosolyma esset, Vs. 7. et not. Vs. 9. Idem queritur Jeremias V, 3. XVII, 23. Dum vero Noster illam majorum contumaciam commemorat, tacite suos aequales dehortatur, ne patrum exemplum imitentur. Cf. I, 4. לְהַקְשִׁיב *Auscultare*, scil. cum effectu, ita ut paruissent. וַיִּתְּנוּ כָתֵף סֹרֶרֶת *Et dederunt*, obverterunt *humerum refractarium*. „Quum ego ista praeceperim, illi attendere noluerunt, et verterunt scapulam recedentem, sive dorsum contemnens, ex habitu corporis mea imperia respuentes. Solemus enim quando rugata fronte et nare contracta contemnimus admonentes, dorsum vertere, juxta illud quod scriptum est [Jerem. II, 27.]: *Verterunt ad me dorsa et non facies suas.*" Hieronymus. וְאָזְנֵיהֶם הִכְבִּידוּ מִשְּׁמוֹעַ *Et aures suas ingravescere*, i. e. obsurdescere ac difficulter audire *fecerunt*. Eadem phrasis Jesaj. LIX, 1. Cf. not. ad Jesaj. VI, 10. *Gravitas* Hebraeis pro sensus cujuslibet hebetudine venit. Sic Genes. XLVIII, 10. עֵינֵי יִשְׂרָאֵל כָּבְדוּ מִזֹּקֶן *oculi Israelis graves*, i. e. hebetes *erant* *prae*

prae senectute. Arabibus quoque وَقِرَ *gravavit, aggravavit,* atque *auditus hebetudine, surditate laboravit* auris, denotat. Hinc in Corani *Sur.* XVII, 48. est: *dedimus* فِي آذَانِهِمْ وَقْرًا *in auribus eorum gravitatem,* i. e. surdos illos reddidimus.

12. וְלִבָּם שָׂמוּ שָׁמִיר *Et cor eorum posuerunt adamantem,* „duritiam," inquit Hieronymus, „cordis ostendit, et cor lapideum, quod noluerint verba Dei suscipere. Adamas enim lapis fortissimus, qui Hebraice dicitur *Samir* [coll. Arab. سَمُور], in tantum durus est, ut omnia metalla confringatur ab illo. Unde a Graecis *indomabilis* dicitur." Cf. לֵב הָאֶבֶן Ezech. XI, 19. XXXVI, 26. בְּרוּחוֹ *Per spiritum suum,* quo prophetas adflabat ac animabat ad corripiendos Israelitas, cf. Mich. III, 8. 2 Sam. XXIII, 2. בְּיַד הַנְּבִיאִים הָרִאשֹׁנִים Vid. Vs. 7. et not. ad I, 4. וַיְהִי קֶצֶף גָּדוֹל *Unde exstitit ira magna,* tanquam contumaciae poena, cf. I, 2.

13. וַיְהִי כַאֲשֶׁר־קָרָא וְלֹא שָׁמֵעוּ *Et factum est, sicut clamaverat* quidem Jova, ipsi *vero non audiverant,* sed frustra eum per prophetas clamare siverant, Vs. 7. Cf. easdem querelas Jes. L, 2. LXV, 12. LXVI, 4. Jerem. XXV, 4. Hos. XI, 2. כֵּן יִקְרְאוּ וְלֹא אֶשְׁמָע *Sic* vicissim postea *clamabant* in malis suis, *nec audiebam,* invicem hoc ipsis faciens. Cf. Jesaj. I, 15. LXIII, 15. Jerem. XI, 11. Ezech. VIII, 18. Mich. III, 4. Ceterum Futura haec in historica narratione, ut alias saepe, per Praeteritum imperfectum sunt exponenda, quod apparet ex fine Versus 14., ubi recurrit Praeteritum וַיָּשִׂימוּ *posuerunt.* Nisi forsan ita placeat sumere: *sic vocabunt, nec ego audiam, dixit* eis *Jova* illis temporibus.

14. וְאֵסָעֲרֵם *Sed exturbabam eos* e terra sua. Verbum hoc, a סַעַר, *turbine,* deductum, significat, *aliquid disjicere turbinis in morem,* i. e. repente ac de improviso. Nam turbo

turbo celerrime fertur, paleamque et res hujusmodi secum aufert, ac per aera huc illuc disjicit. Ita Job. XXVII, 21. *Aufert eum Eurus et perit,* וִישַׂעֲרֵהוּ מִמְּקֹמוֹ *abripit eum turbinis instar e loco suo.* Cf. Amos I, 14. Nostrum אֵסָעֲרֵם *ἀνομαλῶς* positum est pro אֲסָעֲרֵם, quomodo Futurum Piel ad consuetam normam scribendum erat. Sed quod hic legitur, ad morem Syrorum scriptum est, qui loco Schevatis mobilis tribuunt *Zere* literae Aleph, quoties ea est vel character Futuri, vel prima radicalis in verbis. Tale est אֵתָיוּ *venite* pro אֲתָיוּ Jesaj. XXI, 12. 14., הֵתָיוּ pro הֲתָיוּ *venite,* Jerem. XII, 9.; אֵרוֹמְמֵם pro אֲרוֹמְמֵם *extollam eos,* Jes. XXXIII, 10.; אֵפוּ pro אֲפוּ *coquite,* Exod. XVI, 23. עַל כָּל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא־יְדָעוּם *Ad omnes gentes, quas non noverunt,* qua loquendi formula Hebraei gentes barbaras generatim indicare solent. Sic Deut. XXVIII, 33. minatur Deus Hebraeis sua praecepta transgressuris: *fructus terrae tuae et omnes labores tuos,* יֹאכַל עַם אֲשֶׁר לֹא־יָדָעְתָּ *comedet populus, quem non noris,* i. e. barbarus. Et Jerem. XVI, 13. *Projiciam vos ex hac terra in terram,* אֲשֶׁר לֹא יְדַעְתֶּם אַתֶּם וַאֲבֹתֵיכֶם *quam nec vos nec patres vestri noverunt,* in terram exteram. וְהָאָרֶץ נָשַׁמָּה אַחֲרֵיהֶם *Et terra desolata fuit post illos,* post deportationem eorum. מֵעֹבֵר וּמִשָּׁב *A transeunte aut redeunte,* ut nemo per eam transiret aut rediret; descriptio extremae vastitatis, qualis et Jesaj. XXXIII, 8. Jerem. IX, 9. 12. Ezech. XXXIII, 28. XXXV, 7. וַיָּשִׂימוּ *Et posuerunt,* reddiderunt, vel Judaei peccatis suis poenas illas in se attrahentes, vel hostes. Aut potest impersonaliter sumi: *redacta est terra in solitudinem.* אֶרֶץ־חֶמְדָּה *Terra desiderii,* i. e. desiderabilis, exoptata, pulcherrima. Sic loquendo significant Judaeam, quae Dan. XI, 16. אֶרֶץ הַצְּבִי *terra elegans* vocatur, et Tob. XIV, 4. *ἡ ἀγαθὴ γῆ.* Cf. Jerem. III, 19. Ps. CVI, 24. Mal. III, 12.

Cap.

Cap. VII.

1. *Anno autem Darii regis quarto habitus eſt a Jova ſermo ad Zachariam, quarta menſis noni, hoc eſt, Cisleu,*

2. *Cum Bethelenſes mitterent Scharezerum et Regem-Melechum cum ſociis, rogatum Jovam,*

3. *Et interrogatum ſacerdotes aedis Jovae, agminum Dei, atque vates in hunc modum: plorabimusne menſe quinto abstemii, quemadmodum fecimus hosce tot annos?*

4. *Tum me alloquutus eſt Jova, agminum Deus, in hunc modum:*

5. *Haec cuncto terrae populo et ſacerdotibus dicito: quod jejunaſtis et planxiſtis quinto ſeptimoque menſe, ac per hosce ſeptuaginta annos, mihine jejunaſtis?*

6. *Aut ſi comeditis et bibitis, nonne vosmet ipſi comeditis, et vosmet ipſi bibitis?*

7. *Nonne haec ipſa ſunt verba, quae proclamavit Jova per vates priores, quum et Hieroſolyma incoleretur ac tranquilla eſſet, et ejus ſinitima oppida, auſtraliaque et demiſſa loca habitarentur?*

8. *Porro alloquutus eſt Jova Zachariam in hunc modum.*

9. *Sic dicit Jova, agminum Deus: verum, inquit, judicium judicate, et clementia atque humanitate invicem utimini.*

10. *Viduis, pupillis, peregrinis, humilibus injuriam ne facite, neve malum alii in alios excogitate.*

11. *Sed*

11. *Sed renuerunt attendere, et humeros detrectantes praebuerunt, ac aures ſuas, ne audirent, obſirmarunt,*

12. *Et corda ſua praeſtiterunt adamantina, ne legem audirent, et verba, quae ſignificabat Jova, agminum Deus, ſpiritu ſuo, opera vatum priorum, unde orta eſt ſaevitia magna a Jova, agminum Deo.*

13. *Quare quemadmodum ipſi elamantem non audiverunt, ſic ego elamantes non audivi, inquit Jova, agminum Deus.*

14. *Sed exturbabam eos in omnes ignotas ſibi gentes, terra poſt eos deſerta erat, ita ut nemo eam transiret et permearet, atque redacta eſt tam elegans terra in vaſtitatem.*

CAP.

Cap. VIII.

ARGUMENTUM.

Continuatur hoc Capite ſermo Jovae ſuperiori coeptus, cujus occaſio fuerat quaeſtio Judaeorum de jejuniis, VII, 8. coll. Vs. 19. hujus Cap. Quum autem illis Judaeorum jejuniis ſe delectatum fuiſſe negaſſet, et verae contra pietatis fructus jam olim a majorum ipſorum requiſitos, horum vero neglectum tum ipſorum malorum, quae perpeſſi eſſent, tum planctus jejuniique, quod ea propter inſtituiſſent, cauſſam exſtitiſſe docuiſſet; nunc hoc Capite pergit ad eandem illam quaeſtionem magis directe reſpondere, ſimulque exponit, ſe decreviſſe, Hieroſolymitanis ultra quam mente poſſent concipere benefacere, ita ut jejunia in dies feſtos et laetos ipſis ſint commutanda, modo ſinceram colerent pietatem, ad quam eos ſerio hortatur.

---

2. Formula כֹּה אָמַר יְהוָֹה צְבָאוֹת, decies hoc Capite repetita, innuere videtur, certo eventura eſſe, quae hic promittuntur, etſi ſidem omnem magnitudine ſua excederent. Hieronymus (ad Vs. 6.): „Per ſingula verba et ſententias, quibus Iſraeli proſpera, et pro rerum magnitudine paene incredibilia promittuntur, propheta proponit: *haec dicit Dominus omnipotens*, alio ſermone hoc loquens: ne putetis mea eſſe quae ſpondéo, et quaſi homini non credatis; Dei ſunt promiſſa, quae replico.“ Licet, inquit Jova, ob majorum veſtrorum contumaciam juſtas meritasque poenas eis inflixerim, tamen, quae bonitas mea eſt,

קִנֵּאתִי

קִנֵּאתִי לְצִיּוֹן קִנְאָה גְדוֹלָה *zelavi* nunc rurſus *pro Zione zelo magno*, de qua loquutione vid. not. ad I, 14. Jarchi: „ut jejunii et planctus moleſtia in poſterum vacare poſſitis, Vs. 19.“ Aben-Esra: „ſolatur nunc illos, poſtquam deſolationem terrae commemoravit.“ וְחֵמָה גְדוֹלָה קִנֵּאתִי לָהּ *Et excandeſcentia magna zelatus ſum pro ea*, pro Zione excandui adverſus ejus oppreſſores.

3. שַׁבְתִּי אֶל־צִיּוֹן *Revertar ad Zionem*, redibo cum Zione in gratiam, clementerque ac miſericorditer eam habebo. Supra I, 16. *Revertar ad Hieroſolymam cum miſerationibus.* וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלִָם *Et habitabo in medio Hieroſolymae*, ut ſupra II, 14. dixerat. וְנִקְרְאָה *Et vocabitur*, i. e. erit, ut Jeſaj. I, 26. LXI, 6. Jerem. III, 17. עִיר הָאֱמֶת *Urbs veritatis*, in qua vigebit veritas, exſulabit autem mendacium et omnis fraus. Sic ait Zephanja III, 13. *Reliquiae Iſraelis non facient iniquitatem, nec loquentur mendacium, nec invenietur in ore ipſorum lingua doloſa.* Cf. infra Vs. 16. Jeſ. I, 21. E contrario legitur Nah. III, 1. *Heu! civitas ſanguinaria, tota mendacium eſt.* וְהַר־יְהוָה צְבָאוֹת הַר הַקֹּדֶשׁ *Et mons Jovae*, i. e. in quo templum Jovae ſacrum, erit *mons ſanctitatis*, ſacer, extranei eum non amplius violabunt aut profanabunt, ut Joel IV, 17. *Eritque Jeruſalem ſanctitas, et extranei non transibunt per eam amplius.* Hieronymus: „Vocabitur autem mons Domini omnipotentis *mons ſanctificatus*, in quo, templo inſtaurato, immolantur victimae, caeremoniarum ordo ſervatur.“

4. עֹד *Adhuc*, et hoc tempore, et poſt. יֵשְׁבוּ *Sedebunt*, ſcil. ſecure, ut Mich IV, 4. *Sedebunt quisque ſub vite ſua, ſubque ficu ſua, nemine exterrente.* וְאִישׁ מִשְׁעַנְתּוֹ בְּיָדוֹ *Et virum*, i. e. unumquemque quod attinet, *ſcipio ſuus* erit *in manu ſua*, quisque ſuum habebit ſcipionem in manu. Eadem loquendi formula Ezech. VIII, 11. וְאִישׁ מִקְטַרְתּוֹ בְּיָדוֹ *quisque thuribulum ſuum in manu habebat.* Vid. et ibid. IX, 1. 2. מֵרֹב יָמִים *Ob multitudinem dierum*, i. e.

i. e. ob ſenium ingens, ut Job. XXXII, 7. רֹב שָׁנִים *multitudo annorum* longaevitatem denotat. Chaldaeus: וּגְבַר עוֹבָדוֹהִי תַקִּינָא יְגִנוּן עֲלוֹהִי מִסְּגֵי יוֹמַיָּא *et opera cujusque recta eum protegent a multitudine dierum*, i. e. a moleſtiis ſenii. Male. Duo enim hoc et proximo Verſu promittuntur civibus Hieroſolymae, longaevitas et ſobolis multitudo. Utrumque erat inter promiſſiones, quae pietati ceu praemia propoſitae eſſent in lege, vid. Deut. IV, 40. V, 16. 30. XI, 9. XXII, 7. XXXIII, 47. Longaevitas inter aureae aetatis bona memoratur et a Jeſaja LXV, 20. *Non erit illinc* (Hieroſolymis) *amplius aetate infans, aut ſenex, qui non ſuam compleat aetatem. Nam qui centum annos natus morietur, puer erit, et qui ſons centum natus annos, adficietur ſupplicio.* Recte noſtrum Verſum exponit Hieronymus: „Tanta, inquit, erit, reverſo me in Sion, et habitante in medio Jeruſalem, rerum omnium proſperitas, et bellorum quies atque tranquillitas, ut nullo hoſte remanente, usque ad ultimam aetatem in utroque ſexu ſenilis aetas perveniat, et trementes artus baculo regente ſuſtentent."

5. מְשַׂחֲקִים *Ludentes* Chaldaeus vertit מְשַׁבְּחִין *laudantes* ſcil. Deum, adhibitis inſtrumentis muſicis, quorum tractationem hoc verbum notat 2 Sam. VI, 5. Jerem. XXX, 19. al. De laude Dei dicitur שׂחוק et Pſ. CXXVI, 1. Sed recte Hieronymus: „Plateae quoque civitatis impleantur pueris puellisque ludentibus. Hoc autem fieri ſolet, quando ſecuritas et profunda pax urbium eſt, ut gaudium civitatum luſibus et choreis aetas laſciva concelebret."

6. כִּי יִפָּלֵא בְּעֵינֵי שְׁאֵרִית הָעָם הַזֶּה *Si mirabile fuerit in oculis reliquiae populi hujus*, i. e. ſi vos, qui reliqui eſtis e Babylonico exſilio, putatis hoc quod dico fieri difficulter aut omnino non poſſe, erratis graviter. בַּיָּמִים הָהֵם *In diebus iſtis*, cum illa facturus ſum; non enim dicit בַּיָּמִים הָאֵלֶּה *diebus his*, ut Vs. 9., ſed *iſtis*, tanquam remotis, ut infra Vs. 23. גַּם pro הֲגַם *etiamne?* ut 1 Sam.

XXII,

XXII, 7. Hieronymus: „Supra dixerat, anus et fenes in plateis effe feffuros, et pro temporis longitudine baculos manibus retenturos, arctandas plateas hominum multitudine, pueros ac puellas quafi in feftis diebus choros ducere, et exftruendam Jerufalem, atque in ftatum felicitatis priftinae reftituendam. Hoc reliquiis populi, quae de captivitate venerant, videbatur incredibile, cernentibus urbem penitus deftitutam, murorum ruinas, combuftos parietes manus Babylonias oftentare; idcirco confociat: fi vobis, qui eftis reliquiae captivi populi, vel difficile, vel impoffibile videtur effe quod fpondeo, ut in diebus illis, quibus aedificanda eft Jerufalem, tanta felicitas fit; numquid in confpectu Domini aut difficile erit, aut impoffibile, qui haec futura meo ore promittit?"

7. Ex omnibus partibus orbis, ubicunque aut exfulant, aut captivi detinentur Judaei, eos fe fervaturum effe et in patriam reducturum, promittit Jova. הִנְנִי מוֹשִׁיעַ אֶת־עַמִּי *En ego falvaturus fum populum meum,* educendo eum e terris hoftium, per quas difperfus erat. מִזְרָח *Oriens* et מְבוֹא הַשָּׁמֶשׁ *occafus folis*, ceu partes oppofitae, per fynecdochen pro toto orbe ac fingulis mundi plagis veniunt, ut Pf. L, 1. CXXIII, 3., quemadmodum fupra VI, 6. de *feptentrione* et *meridie* obfervatum. Eadem promiffio Jefaj. XLIII, 5. *Ne timeas, nam ego fum tecum; ex Oriente educam ftirpem tuam, et ex Occidente tuos colligam.*

8. וְהֵבֵאתִי אֹתָם *Et ducam eos* fcil. Hierofolymam, quod ex verbis proximis, וְשָׁכְנוּ בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלָםִ *habitabunt Hierofolymis* fupplendum. Concinit Jef. LVI, 7. וַהֲבִיאוֹתִים אֶל־הַר קָדְשִׁי *ducam eos ad montem meum fanctum.* וְהָיוּ־לִי לְעָם וַאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים *Erunt mihi in populum, et ego ero illis in Deum;* illi mihi, ego illis promiffa praeftabimus. Idem. Jerem. XXX, 22. Ezech. XXXVII, 27. legitur. Verba hujus Verfus poftrema, בֶּאֱמֶת וּבִצְדָקָה *in veritate et rectitudine,* ad ambo membra, quae praecedunt, aequaliter pertinent, videlicet ad remotius, *erunt mihi*

in populum*, aeque ac ad propinquius, *ero ipsis in Deum. Ceterum loquutione illa candor, sinceritas ac integritas mentis significatur; vid. 1 Reg. III, 6. 2 Reg. XX, 3. Dicit igitur: quemadmodum ego ex parte mei Deus illorum sincere et ex animo futurus sum, sic et ipsi pariter erga me adfecti, pariterque populus meus, non specie aut titulo tenus, sicuti antehac saepe, sed revera, fideliter, et sine fuco erunt. Ego illos non frustrabor, nec illi me.

9. תֶּחֱזַקְנָה יְדֵיכֶם *Fortes sint* s. *roborentur manus vestrae.* Manuum brachiorumque robur metonymice animum erectum, promtum et alacrem denotat, ignavo et timido oppositum (cf. Jesaj. XXXV, 3. חַזְּקוּ יָדַיִם רָפוֹת *roborate manus remissas*), nec non studium intensius, languori oppositum, quemadmodum *manuum remissio* pavorem (Jerem. VI, 24. XXXVIII, 4.), et operis ex pavore intermissionem denotat, nt 2 Paral. XV, 7. וְאַתֶּם חִזְקוּ וְאַל־יִרְפּוּ יְדֵיכֶם *vos vero confortamini, nec remissae sint manus vestrae.* Hoc igitur dicit Jova: pergite vos modo, uti coepistis, alacriter et strenue, perficite structuram templi, facite quae vobis imperavi, atque sic optima quaeque de me ac meo in vos adfectu sperate; cf. Hagg. II, 4. Ceterum exhortationem hanc arctissime cohaerere cum iis, quae sequuntur, est manifestum, et indicatur per causalem particulam כִּי, initio Versus 10. Eadem tamen ad praecedentia quoque respicit, quasi dicat: quum igitur tam praeclaras in futurum habeatis promissiones (quales Vs. 3 — 8. praecesserant), vestrum utique erit animo esse bono, atque in coeptis impigre pergere. הַשֹּׁמְעִים בַּיָּמִים הָאֵלֶּה אֵת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה *Vos qui auditis in diebus hisce sermones hosce*, bonos et consolationum plenos. מִפִּי הַנְּבִיאִים *Ex ore prophetarum*, Haggaei et Zachariae, cf. Esr. V, 1. 2. אֲשֶׁר בְּיוֹם יֻסַּד בֵּית־יְהוָֹה *Qui* fuerunt *die*, tempore, quo *fundata*, strui coepta *est domus Jovae;* vid. supra IV, 9. Hagg. II, 18. Esr. III, 6. 10. Hieronymus: „Aedificato templo sub Zorobabel et Jesu (in quarto enim

enim anno Darii regis, quarta die menſis noni, qui appellatur *Casleu*, haec univerſa dicuntur, quando jam templum fuerat exſtructum), iidem prophetae, Aggaeus et Zacharias, qui ut aedificaretur et duces et populum fuerant cohortati, nunc cohortantur eos, ut ex priorum veritate his quae in futurum promittuntur, accommodent fidem, et confortent manus ſuas, nequaquam Medorum impetum et impedire cupientium per circuitum nationum inſidias formidantes; et conſortentur per os prophetarum eo die, quo templi fundamenta ſunt jacta, usque ad diem, quo ſuperaedificatum eſt templum, et audiant quae ſequuntur." Similia habet Jarchi: „Quemadmodum prophetae veraces deprehenſi fuerunt eo tempore, quo templum fundatum eſt, anno ſecundo Darii, ita etiam re ipſa deprehendetis illos veraces eſſe hoc tempore, anno Darii quarto, dum conſolantur, et adhortantur ad opus abſolvendum."

10. Nexus cum Verſu ſuperiori ita eſt concipiendus: dixi, promiſſiones iſtas, quas ex meo et Haggaei ore audiviſtis et illas inprimis, quae Verſibus 3—8. leguntur, incitamento vobis eſſe debere, ut perficiatis, quae reſtant, alacriter et ſtrenue, Vs. 9. Id vero obſervandum vobis eſt eo magis, quo damnoſior veſtra vobis antehac fuit ſegnities, et quo luculentiorem, poſtquam inſtaurare templum ſerio aggreſſi eſtis, benignitatem Dei eſtis experti. כִּי לִפְנֵי הַיָּמִים הָהֵם *Quoniam ante dies iſtos*, quibus templum a vobis aedificari coeptum eſt, Vs. 9. שְׂכַר הָאָדָם *Merces hominis* dicitur lucrum vel utilitas ex labore hominis redundans, quemadmodum mox שְׂכַר הַבְּהֵמָה *merces jumenti* ſimili ſignificatu venit. Ita 2 Paral. XV, 7. שָׂכָר לִפְעֻלָּה eſt *merces laboris*. Senſus igitur eſt: quicquid vel manibus vel jumentis veſtris laboraviſtis, incaſſum fuit, et fructum vobis aut nullum attulit, aut certe inſtabilem, ob veſtram negligentiam et ſocordiam; cf. Hagg. I, 6. 9. ſeqq. II, 19. ſeqq. לֹא נִהְיָה Vobis a me *non facta eſt*, LXX addunt

addunt εἰς ὄνησιν, *in emolumentum.* וְלַיּוֹצֵא וְלַבָּא אֵין־שָׁלוֹם מִן־הַצָּר *Et exeunti atque intranti nulla pax erat ab hoſte;* cum quis urbe aliqua vel exire, vel intrare in aliam vellet, hoſtibus undique ac latronibus infeſta itinera erant, ut nusquam tuto commeare poſſetis. Alii לַיּוֹצֵא וְלַבָּא interpretantur: obeunti vel munia publica, vel negotia privata, quomodo *exire et intrare* alias haud raro ſumitur, vid. e. c. Num. XXVII, 17. Deut. XXVIII, 6. 19. 1 Sam. XVIII, 16. Ita ſenſus erit: nullam pacem habebatis propter hoſtes vicinos, qui res veſtras turbabant, et omnes actiones veſtras impediebant. Pro מִן־הַצָּר LXX ponunt ἀπὸ τῆς θλίψεως, Hieronymus: *prae tribulatione.* Sed rectius Chaldaeus: מִן מְעִיקָא *a tribulatore;* de *adverſario* צַר dicitur et Num. X, 9. Thren. IV, 12. Eſth. VII, 4. Tales tunc experiebantur Judaei Samaritas, Eſr. IV, 1., et poſtea, Nehemiae tempore, Arabes, Ammonitas, Aſchdodaeos, vid. Nehem. IV, 1. וַאֲשַׁלַּח אֶת־כָּל־הָאָדָם אִישׁ בְּרֵעֵהוּ *Imo immiſi,* i. e., ut Chaldaeus vertit, וְאֲגָרֵי, *concitavi,* vel, *pugnare feci, omnem hominem quemque in proximum ſuum,* committebam alium in alios, ut invicem nocerent ac malefacerent, cf. eandem loquendi formulam infra XI, 6., cf. Jeſaj. III, 5. Jud. VII, 21. Inteſtinis ſeſe conficiebant discordiis. Nimirum praecedens comma de hoſtibus extraneis, hoc de civilibus bellis loquitur. Hieronymus: „Septuaginta ad futurum tempus omnia retulerunt, ſed melius ad praeteritum, ut in Hebraico habetur, et expoſitionis veritas approbabit. Antequam fundaretur domus Domini, et aedificaretur templum Domini, omnis labor veſter irritus fuit. Et tam homines, quam jumenta in agricultura, in mercimoniis, operibusque diverſis, caſſis conatibus fruſtrabantur: foris adverſarii, domi ſeditio turbabat pacem, et erat ubique juſtitium [i. e. publicus luctus et publici juris ceſſatio] ob bellorum frequentiam, et inſidias domeſticas, dum nec frater fratri exhibet fidem, et omnis eſt inimica propinquitas. Hunc ſenſum aliis verbis Aggaeus propheta comprehendens ait [II, 15. ſeqq.]: *Et*

nunc

nunc ponite corda veſtra a die hac et ſupra," et quae ibi porro ſequuntur.

11. וְעַתָּה *Jam vero,* ſcil. ab eo die, quo templum aedificari a vobis coeptum eſt, et porro, coll. Vs. 9. et Hagg. II, 18. 19. לֹא כַיָּמִים הָרִאשֹׁנִים אֲנִי *Non juxta dies priores ego* ſum, vel ero; ut fui diebus prioribus, cum fundamenta templi nondum jacta eſſent, et vos penuria rerum omnium laboraretis. Tum ſaeviebam in vos, nunc mitis et clemens ero. Hieronymus: „Nunc autem, quia jam domus Domini fundamenta jacta ſunt, et templum aedificatum eſt, nequaquam faciam ut prius feceram his, qui de captivitate Babylonia ſunt reverſi."

12. כִּי *Nam,* ut declarem, qualis in poſterum erga eos futurus, et quid beneficiorum eis daturus ſim. Verba זֶרַע הַשָּׁלוֹם Hieronymus vertit: *ſemen pacis erit,* ſcil. populus, quaſi ſenſus ſit: erunt ſemen, quod pace fruetur. In Commentario explicat: „erit ubique pax et gaudium." Quia vero quae proxime ſequuntur, ad fertilitatem terrae ſignificandam pertinent; et haec verba de ſementi agrorum vel ſegete capienda ſunt; ut ſignificetur, et ſerendum eſſe in pace, et tantam fore ſeminis copiam, quanta ſolet eſſe pacis tempore. Ita Syrus: ܡܛܠ ܕܙܪܥܐ ܢܗܘܐ ܒܫܠܡܐ *propterea quod ſementis erit in pace.* Et Chaldaeus: אֲרֵי בְּעִדָּנָא הַהִיא זַרְעָא יְהֵי שְׁלָם *nam tempore iſto ſementis erit ſalva.* Nihil damni patietur ariditate, rubigine, locuſtis, aliisque caſibus ſegeti noxiis. Quod opponitur arvorum ſterilitati et plagis, quibus olim Judaeorum in reſtituendo templo deſidia plectebatur. Cf. Vs. 10. et Hagg. I, 6. 9. 10. II, 16. ſeqq. הַגֶּפֶן תִּתֵּן פִּרְיָהּ *Vitis dabit fructum ſuum,* contrarium vid. Hagg. II, 19. Habac. III, 17. וְהָאָרֶץ תִּתֵּן אֶת־יְבוּלָהּ *Et terra dabit proventum ſuum,* quem eis antehac denegaverat, Hagg. I, 10. Idem inter bona, quae piis Jovae cultoribus promittuntur Levit. XXVI, 4. ſeqq. 20., nec non inter illa, quae futura aurea aetate Judaeos

beabunt,

beabunt, Ezech. XXXIV, 27. וְהַשָּׁמַיִם יִתְּנוּ טַלָּם *Et coeli dabunt rorem ſuum*, Chaldaeus, וּשְׁמַיָּא יְשַׁמְּשׁוּנְכוֹן בְּטַלְהוֹן *miniſtrabunt eis rore ſuo*, ad humectandam et foecundandam terram; hinc largus ros inter vota pro profperrimo rerum eventu Geneſ. XXVII, 28. Deut. XXXIII, 13. 28. Contrarium ei quod his verbis promittitur, Judaeis contigiſſe legimus Hagg. I, 10. וְהִנְחַלְתִּי אֶת־שְׁאֵרִית הָעָם הַזֶּה אֶת־כָּל־אֵלֶּה *Hereditatem faciam reſiduum hujus populi*, i. e. impertiam reſiduo hujus populi *illa omnia*, id eſt, ut Chaldaeus vertit, יַת כָּל בִּרְכָּתָא הָאִלֵּין *omnia illa beneficia*. Verbum הִנְחִיל pro *poſſidendum dare, impertire*, et 1 Sam. II, 8. Prov. VIII, 21. Eandem hebraicam loquendi formulam imitatur Joannes Apocal. XXI, 7. *ὁ νικῶν κληρονομήσει ταῦτα.* Hieronymus: „Ariditatem et famem priſtini temporis futura abundantia compenſabit. Vinea enim dabit fructum ſuum, et torcularia omnia complebuntur, terra laetis ſegetibus veſtietur, et irrigantibus pluviis ac rore nocturno omnia pullulabunt: univerſa quae dixi faciam reliquiis populi mei poſſidere, quia fundamenta domus Domini jacta ſunt, et templum extructum eſt, Haec eadem et Aggaeus propheta eodem tempore loquitur [II, 18.].“

13. כַּאֲשֶׁר הֱיִיתֶם קְלָלָה בַּגּוֹיִם *Quemadmodum fuiſtis exſecratio inter gentes*, exſecrationis exemplum et formula, ut dicere ſolerent homines: tam male vobis ſit, quam eſt Judaeis. Eodem ſenſu קְלָלָה legitur 2 Reg. XXII, 19. Jerem. XXIV, 9. Huc pertinet, quod Pſ. XLIV, 15. Judaei queruntur, *ſe gentium dicteriis et nationum ſannis expoſitos eſſe.* E contrario quod noſtro loco ſubjicitur, וִהְיִיתֶם בְּרָכָה ſignificat: ita fortunati eritis, ut futuri ſitis exemplum gentis, cui proſperrime omnia cedant, dicantque homines: ita felices ſitis quemadmodum Judaei iſti reduces. Ita capitur בְּרָכָה et Geneſ. XII, 2. XXII, 18. אַל־תִּירָאוּ *Ne* itaque *timeatis* adverſarios, qui vobis hactenus moleſtiam exhibuerunt, templi et urbis reſtauratio-

nem

nem impediendo, ego enim has promiſſiones fideliter vobis praeſtabo. תֶּחֱזַקְנָה יְדֵיכֶם Vid. ſupra ad Vs. 9. Hieronymus: „Haec poſt aedificationem Templi futura promittit, ut ſicut erant in cuntis gentibus in maledictionem, et in ſibilum, et in exemplum domus Juda et domus Iſrael (duae videlicet et decem tribus), ſic quum ſalvatae fuerint, et reverſae in Judaeam, ſint omnium benedictio. Nolite, inquit, timere adverſarios rebellantes; confidite vera eſſe quae per me Dominus pollicetur; conſortentur manus veſtrae, implete opera, quae cepiſtis."

14. Prima hujus Verſus verba כִּי כֹה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת cum Verſu ſuperiore Hieronymus ita connectit: „Cauſa conſortationis Domini promiſſio eſt: *haec enim dicit Dominus omnipotens*, cui nihil impoſſibile eſt, qui poteſt, quae promittit, implere." כַּאֲשֶׁר זָמַמְתִּי לְהָרַע לָכֶם *Quemadmodum cogitaveram*, firmiter mihi propoſueram (ut I, 6.), *malefacere vobis*, vos in exſilium agere, terram vaſtare, urbem deſtruere, templum incendere. לָכֶם *Vobis*, i. e. patribus veſtris Nam illi, quos alloquitur, tunc nondum in rerum natura erant. Eſt autem genus loquendi ſimile illi Haggaeano II, 5. *Verbum quod pepigi vobiscum cum exiretis ex Aegypto.* De majoribus eorum, ad quos loquitur, Noſtrum cogitare, oſtendit ipſe, dum addit: בְּהַקְצִיף אֲבֹתֵיכֶם אֹתִי *cum efferveſcere me facerent patres veſtri;* cum me ad iram provocaſſent ſceleribus et flagitiis ſuis. Cf. ſupra I, 2. Deuter. IX, 7. 8. 21. וְלֹא נִחָמְתִּי Et ita quidem, *ut* decreti mei *me non poenituerit*, nec ad mutandum vel abolendum illud adducere potuerim. *Poenitere* in Deo nihil aliud eſt, quam ſententiam mutare de eo quod facere ſtatuerat. Sic Jerem. IV, 28. זַמֹּתִי וְלֹא נִחַמְתִּי וְלֹא־אָשׁוּב מִמֶּנָּה *decrevi, nec poenituit me, neque revertar ab eo*, quod decrevi. Vid. et XX, 16. Contra Jon. III, 10. *Poenituit Jovam mali, quod illis facere decreverat, et non fecit.* Hieronymus: „Sicut excogitavi ut affligerem vos, et captivitati traderem, quia me patres veſtri

veſtri ad iracundiam provocarunt, *et non ſum miſertus,* quod LXX tranſtulerunt: *οὐ μετενόησα,* hoc eſt, *non me poenituit,* quod Hebraice ſcribitur: *Ulo naamathi* [ולא נחמתי]; non ſum autem miſertus, ut vos captivitate corrigerem, et per omnia tormenta et flagella corrigerem." *Miſereri* ſignificatum נִחַם obtinet Jerem. XV, 6. Jud. II, 18. XXI, 6. Pſ. XC, 13.

15. כֵּן שַׁבְתִּי זָמַמְתִּי *Sic reverti cogitavi,* i. e. contra cogitavi, mutato animo, ſicut vos mutat eſtis. *Reverti* enim alio verbo junctum actionem contrariam ſubinde notat, vid. ſupra I, 6. Mal. III, 18. לְהֵיטִיב אֶת־יְרוּשָׁלַיִם וְאֶת־בֵּית יְהוּדָה *Benefacere Hieroſolymis et domui Judae.* „Notandum," inquit Hieronymus, „quod, quando iraſcitur, maledictio ſit in gentibus *domus Juda* et *domus Iſrael* [Vs. 13.], id eſt, omnes duodecim tribus, quae captivitati traditae ſunt. Poſtquam autem cogitavit ut benefaciat, non facit Judae et Iſrael, id eſt, duabus et decem tribubus, Jeruſalem videlicet et Samariae; ſed relicto Iſrael in captivitate benefacit Jeruſalem et domui Judae." Eadem, quae hoc Verſu et ſuperiore legitur ſententia, expreſſa eſt a Jeremia XXXI, 28. *Quemadmodum eis deſtruendis, eruendis, evertendis, perdendis, laedendis invigilavero, ſic exſtruendis et conſerendis invigilabo, inquit Jova.*

16. אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ *Haec ſunt verba, quae facietis,* haec vero ſunt, quae, ſicut majoribus veſtris olim (vid. VII, 9. ſeqq.), ita nunc vobis quoque facienda inculco. Demonſtrativum אֵלֶּה innuit, quae jam proponit vates opponi jejuniis illis a Judaeis ſuo arbitratu conſtitutis. Recte Aben-Esra: „Reſpondet haec interrogantibus, ſitne ulterius ſibi flendum menſe quinto, qui legem Dei non ſervabant, et tamen interrogabant, ſervandane ſint ſibi quae ipſis a patribus eſſent tradita. Reſpondet igitur: rectius feciſſetis, ſi Dei praeceptis obediſſetis, et quae patres injunxerant, omiſſetis." Hieronymus: „Promiſi, me non juxta dies priores facere reliquiis populi capti-

captivorum. Et ficut cogitavi, ut affligerem eos, quum me ad iracundiam provocaffent patres eorum et non fum mifertus; fic nunc cogitavi converfus in diebus illis, ut benefaciam Jerufalem et domui Judae. Ut igitur permaneat fententia mea, et non fiat irrita pollicitatio, haec facite quae praecipio." דַּבְּרוּ אֱמֶת אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ *Loquimini veritatem vir cum focio fuo,* abstinete invicem ab omni dolo malo. Hieronymus: „*Loquimini veritatem cum proximis fuis.* Proximum, omne hominum genus accipiamus, quia ex uno fumus parente generati. Alioquin fi proximus propinquus accipitur, peregrinis et alienis mentiendum eft. Hoc idem Apoftolus loquitur [Ephef. IV, 25.]: *Deponentes mendacium,* loquimini *veritatem unusquisque cum proximo fuo.*" *Veritatem* utrumque hujus hemiftichii membrum inculcat, diverfo tamen modo: prius quidem in genere, quatenus inter privatos etiam, pofterius vero fpeciatim, quatenus in judiciis coli inprimis debet. אֱמֶת וּמִשְׁפַּט שָׁלוֹם *Veritatem* et *judicium pacis;* date operam, non folum ut ex *vero,* i. e. ex ipfo jure, judicetis, fed etiam ut discordes concilietis. Hieronymus: „*Veritatem,* inquit, *et judicium pacis judicate in portis veftris.* In judicio prima fit veritas atque juftitia; deinde fequitur mifericordia. Hoc eft enim judicium pacis, ut propofitum judex habeat pacificare discordes." בְּשַׁעֲרֵיכֶם *In portis,* i. e. judiciis vel foris *veftris.* Nam in portis fedebant feniores urbis, ibique jus dicebant populo. Vid. Deuter. XXI, 19. XXII, 15. Hieronymus: „Quodque fequitur, *in portis veftris,* illi prophetico congruit [Amos V, 10.]: *Oderunt in portis corripientem, et verbum fanctum abominati funt.* Et in alio loco [Pf. CXXVII, 5.]: *Non confundentur quum loquentur inimicis fuis in porta.* David quoque judicabat in portis [2 Sam. XIX, 1. 9.], quando Abfalon veritatem judicii repromittens, patri tendebat infidias. Et quaeritur, quare apud Judaeos in portis fuerit locus judicandi? Ne cogerentur agricolae intrare urbes, et aliquod fubire dispendium, judices in portis refidebant, ut

ut tam urbanos quam rusticos in exitu et introitu urbis audirent, et finito negotio unusquisque confestim ad sedes proprias reverteretur."

17. וְאִישׁ אֶת־רָעַת רֵעֵהוּ אַל־תַּחְשְׁבוּ בִּלְבַבְכֶם Vid. not. supra ad VII, 10, ubi eadem verba, sed ordine paulum perturbatiore leguntur. וּשְׁבֻעַת שֶׁקֶר אַל־תֶּאֱהָבוּ *Et jusjurandum falsitatis*, i. e. falsum, perjurium, *non ametis*, sed detestemini potius. Kimchi existimat, verbum אָהַב adhiberi h. l. ut oppositum sit sequenti שָׂנֵאתִי *odi*, quasi dicat: nolite in diversum abire, et contrarias meae fovere voluntates, ita ut, quod ego odi, vos contra ametis. אֶת־כָּל־אֵלֶּה *Ipsa omnia haec* sunt; cf. quae supra ad VII, 7. de particula אֶת observavimus. *Ista omnia* refertur tam ad hunc Versum, quam ad superiorem. אֲשֶׁר שָׂנֵאתִי *Quae odi*, et propterea illa vos quoque odisse debetis.

18. Sequitur nunc specialis ad quaestionem supra VII, 5. propositam responsio. Quia enim nuncii quaesiverant, num etiam adhuc jejunandum, nec tunc illis propheta aperte responderat, sed arrepta inde ansa eorum jejunia reprehenderat, nunc expresse dicit, non solum illa jejunia, quae doloris causa suscepta erant, relinquenda esse, et in praeclara solennia esse convertenda, sed etiam alia similia, de quibus non erat quaesitum, abroganda esse demonstrat. Hieronymus: „Ad id quod supra Sarasar, et Rogommelech per legatos [imo: Bethelenses per legatos Sarasar et Rogommelech] quaesierant, utrum in mense quinto, et in mense septimo, sicut habetur in LXX, jejunare deberent et plangere, an post aedificationem templi finire jejunium, luctumque deponere, multis in medio positis, quae facerent et quae sperarent, ex persona Domini propheta respondit."

19. צוֹם הָרְבִיעִי *Jejunium quarti* scil. mensis, in quo Hierosolyma a Chaldaeis primum expugnata, Jerem. LII, 6. 7. וְצוֹם הַחֲמִישִׁי *Et jejunium quinti* mensis, in quo urbs

urbs cum templo combufta, vid. fupra VII, 3. 5. 2 Reg. XXV, 8. הַשְּׁבִיעִי *Septimi* menfis, de quo VII, 5. הָעֲשִׂירִי *Decimi* menfis, quo coepta a Babyloniis Hierofolymae obfidio, 2 Reg. XXV, 1. Jerem. LII, 4. Hos menfes igitur Judaei in triftiffimorum eventuum memoriam jejuniis hucusque in fuis faftis distinxerant. Hieronymus: „In hoc loco noftrorum multi multa dixerunt, et inter fe disfonantia. Quidam obfcuritatem filentio profeffi quafi profundiffimam foveam in Commentariis transierunt, rectius arbitrantes, nihil omnino, quam parum dicere. Cogimur igitur ad Hebraeos recurrere, et fcientiae veritatem de fonte magis quam de rivulis quaerere, praefertim quum non prophetia aliqua de Chrifto, ubi tergiverfari folent, et veritatem celare mendacio, fed hiftoriae ex praecedentibus et confequentibus ordo taxatur. Jejunium quarti menfis, qui apud Latinos vocatur *Julius*, die feptima et decima ejusdem menfis [i. e. die decima feptima menfis Thammuz], illud arbitrantur, quando defcendens Moyfes de monte Sina tabulas Legis abjecerit atque confregerit [Exod. XXXII.], et juxta Jeremiam [LII.] muri primum rupti funt civitatis. In quinto menfe, qui apud Latinos appellatur *Auguftus*, quum propter exploratores terrae fanctae feditio orta effet in populo, juffi funt montem non afcendere, fed per quadraginta annos longis ad terram fanctam circuire dispendiis, ut, exceptis duobus, Caleb et Jofue, omnes in folitudine caderent [Num. XIV.]. In hoc menfe et a Nabuchodonofor, et multa poft fecula a Tito et Vefpafiano, templum Hierofolymis incenfum eft atque deftructum, capta urbs Bether, ad quam multa millia confugerant Judaeorum, aratum templum in ignominiam gentis oppreffae a Turannio Rufo. In feptimo vero, qui apud nos appellatur *October*, ficut fupra diximus, occifus eft Godolias, et Judae tribus ac Jerufalem reliquiae disfipatae. Legamus Jeremiam [XLII, 1. feqq. coll. 2 Reg. XXV, 25.]. Menfe decimo, qui apud nos *Januarius* dicitur, eo quod janua anni fit atque principium, Ezechiel in

in captivitate pofitus audivit, et cunctus populus captivorum, quinto menfe templum effe fubverfum, quod pleniffime in eodem propheta cognofcimus [Ezech. XXXIII, 21.]." יִהְיֶה לְבֵית יְהוּדָה לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה *Erit* unumquodque illorum jejuniorum *domui Judae in gaudium et laetitiam*, i. e. dies gaudii et laetitiae, ut Efth. VIII, 17. שִׂמְחָה וְשָׂשׂוֹן לַיְּהוּדִים *gaudium et laetitia* erat *Judaeis*. Dies, inquit, illi jejuniorum convertentur in dies laetos ac feftos; non jejunabunt illis diebus, ut antea, fed hilaria celebrabunt; tanta erit felicitas, quam eis conciliabo. וּלְמוֹעֲדִים טוֹבִים *Et in folennitates bonas*, i. e. laetas et hilares. Solent enim Hebraei יָמִים טוֹבִים eas dies appellare, quae laetitiae dicantur, vid. 1 Sam. XXV, 8. Efth. VIII, 17. IX, 19. וְהָאֱמֶת וְהַשָּׁלוֹם אֱהָבוּ Modo, quod fupra Vs. 16. et VII, 9. jam inculcatum, *veritatem et pacem amate;* fi publice et privatim disfidia vitaveritis. Hieronymus: „Hoc eft igitur omne quod dicitur: dies planctus et jejuniorum, quos hactenus habuiftis in luctum, fciatis vobis, quia cogitavi, ut benefaciam Jerufalem et domui Juda, in laetitiam et gaudium et folennitates effe vertendas; ita duntaxat, fi veritatem diligatis et pacem."

20. Ut pluribus illuftret, qualem Judaeis laetitiae et gaudii materiam in pofterum daturus fit Jova, addit: עֹד אֲשֶׁר־יָבֹאוּ עַמִּים *Adhuc* tempus erit, *quo*, vel, *adhuc* futurum eft, *ut veniant populi* ad templum, feu, Hierofolymam, ad adorandum Jovam, Vs. 22. Ante אֲשֶׁר fubaudiendum verbum fubftantivum יִהְיֶה, ut Vs. 23. Ita et Pf. X, 6. לְדֹר וָדֹר אֲשֶׁר לֹא בְרָע *in generationem et generationem* fcil. יְהִי, erit, f. durabit, *ut non* fim *in malo*.

21. וְהָלְכוּ יוֹשְׁבֵי אַחַת אֶל־אַחַת *Ibunt* nimirum *incolae unius* urbis (עִיר, quod nomen e Verfu 20. fubaudiendum) *ad* incolas *alterius* (ita repetitum אַחַת et Exod. XXXVI, 10. 12. capiendum). Non finguli ac feorfim fed catervatim magno in coetu venient. נֵלְכָה הָלוֹךְ *Eamus eundo*, i. e. omnes una et magno ftudio. De phrafi לְחַלּוֹת אֶת־פְּנֵי יְהוָה vid.

vid. not. ad VII, 2. Verba וּלְבַקֵּשׁ אֶת־יְהוָה Chaldaeus vertit: וּלְמִתְבַּע אוּלְפַן מִן קֳדָם יְיָ *et ad quaerendam institutionem a Jova;* quomodo et Onkelos eandem phrasin Exod. XXXIII, 7. exponit. אֵלְכָה גַּם־אָנִי *Ibo etiam ego,* scil. דֵּין לְדֵין יֵימַר *alius alii dicet,* uti Chaldaeus supplet. Eodem modo exteri se invicem excitantes, ut Jovae templum petant, sistuntur Jes. II, 3. Mich. IV, 2. Hieronymus Versum hunc et superiorem ita enarrat; „Jejunium quarti, et quinti et septimi, et decimi mensis in solennitates optimas commutabitur, in tantum, ut civitates Judaeae, quae prius desertae erant, frequenti habitatore celebrentur, et una civitas pergat ad alteram, et se mutuo cohortentur, et dicant: quia per hos septuaginta annos viae Sion luxerant, eo quod non esset, qui iret ad solennitatem, omnes portae ejus desertae, et sacerdotes illius gementes; nunc, pace reddita, pergamus Jerusalem, in qua lege praeceptum est [Exod. XXIII, 17.], ut victimas immolemus, et ter in anno omne masculinum nostrum appareat in conspectu Domini. Et dicente altera ad alteram: eamus et deprecemur faciem Domini, et quaeramus Dominum Omnipotentem, respondebit altera civitas: *vadam etiam ego.*"

22. Quemadmodum in superioribus urbium Judaicarum incolae sese invicem adhortari, ut Hierosolymam pergant, dicuntur, ita nunc idem de gentibus exteris, iisdemque potentibus et numerosis, futurum dicitur.

23. בַּיָּמִים הָהֵמָּה אֲשֶׁר יַחֲזִיקוּ *Illis diebus* scil. fiet *ut apprehendant,* eadem dicendi formula, omisso verbo substantivo, qualem Vs. 20. observavimus. עֲשָׂרָה אֲנָשִׁים *Decem homines,* i. e. complures. Ita *denarius* numerus capitur et Genes. XXXI, 7. *Mutavit mihi mercedem* עֲשֶׂרֶת מֹנִים *decem vicibus,* i. e. saepius. Et Levit. XXVI, 26. in magna fame futurum dicitur, ut coquant *decem,* i. e. complures mulieres panem suum in clibano uno. Atque Num. XIV, 22. *Tentarunt me* עֶשֶׂר פְּעָמִים *decem vicibus,* i. e. saepius. מִכֹּל לְשֹׁנוֹת הַגּוֹיִם *Ex omnibus linguis gentium,* i. e. gentibus

tibus diverſa lingua utentibus. וְהֶחֱזִיקוּ *Apprehendent*, inquam; repetitur ex hemiſtichio priori, qualis iteratio et ſupra VI, 10. 11. aderat. בִּכְנַף *Alam*, i. e. oram veſtis, partem ejus extremam, ut Hagg. II, 12. Quemadmodum igitur qui cum alio una ire cupit, nec ab eo ſe facile abstrahi patitur, ejus pallio aut veſti adhaerere ſolet; ſic quoque e cunctis gentibus homines Judaeis adſociari optabunt; quod verbis נֵלְכָה עִמָּכֶם *ibimus vobiscum* exprimunt. Addunt cur hoc optent: כִּי שָׁמַעְנוּ אֱלֹהִים עִמָּכֶם *nam audivimus Deum eſſe vobiscum*, intelleximus, quam miris modis Deus veſter vos in patriam reſtituerit, templum vobis reddiderit, hoſtes veſtros aut vobis amicos fecerit, aut repreſſerit; unde credimus, Deum, qui haec et praedixit et fecit verum eſſe Deum. Idem ſenſus eſt et ad eadem tempora pertinet Pſ. CXXVI, 1. 2. *Quum revocaret Jova Sionios captivos, tunc dictitabatur inter gentes: Jova his magna praeſtitit.* Chaldaeus: שְׁמַעְנָא דְמֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעְדְּכוֹן *audivimus verbum Jovae eſſe vobis auxilio.*

Cap.

Cap. VIII.

1. *Tum verba fecit Jova, agminum Deus, in hunc modum:*

2. *Sic dicit Jova, agminum Deus: insectatus sum Zionem ingenti studio, ingenti ardore eam insectatus sum.*

3. *Sic dicit Jova: reversus sum ad Zionem, habitabo in media Hierosolyma; vocabiturque Hierosolyma urbs veritatis, et mons Jovae, agminum Dei, mons sacer.*

4. *Sic dicit Jova, agminum Deus: aliquando sedebunt senes et anus in plateis Hierosolymae, et homines qui baculos in manu habent prae aevi longitudine.*

5. *Et plateae urbis repletae erunt pueris ac puellis, per plateas ludentibus.*

6. *Sic dicit Jova, agminum Deus: si arduum videbitur reliquiis hujus populi diebus istis, etiamne mihi arduum videbitur? inquit Jova, agminum Deus.*

7. *Sic dicit Jova, agminum Deus: en! servabo populum meum e terra orientis, atque e terra occasus solis.*

8. *Ducam illos ut Hierosolymis habitent; et ipsi mihi populus erunt, et ego ero eis Deus, veritate ac justitia.*

9. *Sic dicit Jova, agminum Deus: habetote fortes manus, qui auditis hisce diebus haec effata ex ore vatum, qui fuerint tum, quum jacta fuerint aedis Jovae, agminum Dei, fundamenta, templi construendi gratia.*

10. *Nam*

10. *Nam ante illos dies homo nullam mercedem percepit, caruitque jumentum mercede, nec exeunti nec intranti pax erat, ob hostem, et omnes homines inter sese committebam.*

11. *At nunc non ego sicut diebus prioribus cum hujus populi reliquiis agam, dicit Jova, agminum Deus.*

12. *Nam semen pacis erit, dabitque vitis suum fructum, et terra dabit suum proventum, et coelum rorem suum dabit; atque haec omnia reliquiis hujus populi possidenda dabo.*

13. *Ac quemadmodum exsecrati fuistis inter gentes, domus Juda, et domus Israel! ita salvos vos reddam, ut fortunati futuri sitis. Ne metuite, habete fortes manus!*

14. *Nam sic dicit Jova, agminum Deus: quemadmodum vobis malefacere statui, quum mihi movissent iram patres vestri, dicit Jova, agminum Deus, ita ut me non poenituerit;*

15. *Sic reconciliatus statui illis diebus benefacere Hierosolymae et Judaeas. Ne metuite!*

16. *Haec sunt, quae facietis: verum dicite alius alii; verum et judicium amicum in portis vestris judicate.*

17. *Ne alter alterius malum animis vestris excogitate, neque perjurium amate; nam ipsa omnia haec sunt, quae odi, inquit Jova.*

18. *Item Jova mecum loquutus est his verbis:*

19. *Sic dicit Jova, agminum Deus: jejunium quarti (mensis), et jejunium quinti (mensis), et jejunium septimi (mensis), et jejunium decimi (mensis), vertentur domui Juda in laetitiam et gaudium, inque laetas solemnitates; verum autem et pacem amate.*

20. *Sic dicit Jova, agminum Deus: adhuc futurum est, ut veniant populi, urbiumque multarum incolae,*

21. *Eant-*

21. *Eantque incolae unius (urbis) ad alteram, dicantque: ibimus ad exorandum Jovam, quaerendumque Jovam, agminum Deum: vadam ego quoque.*

22. *Venientque populi multi et gentes validae quaesitum Jovam, agminum Deum, Hierofolymis, et praesentem Jovam oratum.*

23. *Sic dicit Jova, agminum Deus: illis diebus futurum eſt, ut prehendant deni homines ex omnium linguarum gentibus, prehendant, inquam, fimbriam viri Judaei, dicentes: eamus vobiscum, audimus enim, Deum eſſe vobiscum.*

Quae

Quae tractanda nobis reſtant voluminis hujus oracula ab iis quae praeceſſerunt argumento, conſilio et dicendi genere ita discrepant, ut eundem qui priora illa ſcripſit auctorem in iis haud recognoſcas. Nam quum octo priora libri Capita vel varias, quae vatis phantaſiae objectae ſunt viſiones, ſtatum rerum Judaicarum primis poſt reditum e terris exteris temporibus ſpectantes, plana et pedeſtri oratione deſcribant (Cap. I—VI.), vel monita et conſilia de reſtituendo templo, et de nonnullis, quae ad ſacrum cultum pertinerent, rite obſervandis; qualia illorum temporum ratio et neceſſitas poſtulabat exhibeant (Cap. VII. VIII.); inde a Capitis noni initio non tantum horum omnium nihil tibi recurrit, verum et in tempora plane alia, quam quae octo priora Capita arguunt, te ſubito translatum ſentis. Prophetarum aliquem eorum, qui ante deportatum in Aſſyriam et Chaldaeam populum vaticinati ſunt, audire te credis, cum IX, 7. 10. 13. X, 6. 7. XI, 14. tam Judaicum, quam decem tribuum, ſive Ephraimiticum regnum ita commemorata legis, quaſi nondum everſa eſſent; aut cum X, 2. XIII, 2. 4. dii fictitii atque vani et mendaces prophetae exter-

exterminandi dicuntur, quorum neutri inter populum e Babylonico exilio reverſum exſtiterunt. Aſſyriacas et Aegyptias vires eo quo haec Capita ſcripta ſunt tempore nondum debilitatas fuiſſe, inde elucet, quod vates X, 11. fore denunciat ut *Aſſyriae gloria dejiciatur, et Aegypti ſceptrum aboleatur.* Ab utrisque Ephraimitico regno tum temporis cladem illatam fuiſſe inde colligitur, quod X, 7—10. Iſraelitae in Aſſyria et Aegypto exſules patriae reſtituendi promittuntur. Oraculorum, quae reliqua libri pars continet primum (Cap. IX.) Damasco, Chamathae, Tyro, Sidoni, atque Philiſthaeorum civitatibus excidium minatur. Quid vero cauſae cogitari poteſt, cur Zachariae aevo propheta Hebraeus in illas civitates detonaret, quae, aeque ac Hebraei, Perſis tum parebant? Nihil amplius Hebraeis a finitimis illis populis tum metuendum erat, nec, ut olim, cum ſinguli liberi et ſui juris eſſent, nunc ſeſe invicem bellis infeſtabant. Quae omnia quum tempora Zachariâ antiquiora prodant, ab eo vate ſex quae ſequuntur Capita non poſſe ſcripta eſſe patet. Taceo dicendi genus ab eo quod in octo prioribus libri Capitibus regnat, adeo diverſum, ut nec ab iis negetur, qui totum librum ab uno eodemque auctore profectum aſſerunt. Quantum enim a Capitum octo priorum ſtylo proſaico, languido, humili, discrepat ſex reliquorum dicendi genus poeticum, grave, conciſum, fervidum! Quae quum ita ſint, haud dubi-

dubitamus, constituisse sex extrema hujus voluminis Capita primitus librum singularem, qui nonnulla antiquioris alicujus prophetae vaticinia contineret [1]). Neque enim duorum aut plurium pro-

1) Antiquioris Zachariâ prophetae vaticinia hisce sex posterioribus Capitibus contineri, primus vidit Jos. Mede, Anglus, qui in *Fragmentis sacris* ad Matth. XXVII, 9. et in *Epistolis* (vid. Ejus *Works*, Lond. 1664. fol. p. 786. 834.) Capita IX. X. XI. *Jeremiam* auctorem habere statuit, primo, quod locus Zach. XI, 12. a Matthaeo XXVII, 8. ut Jeremiae dictum laudatur, deinde quod inscriptio Zach. IX, 1. Zachariam auctorem non profitetur, tum, quod non minae erga coaevos, sed consolationes potius a Zacharia exspectandae essent; porro quod haud insuetum fuerit Hebraeis, diversorum auctorum scripta uno volumine comprehendere, quemadmodum Aguris proverbia Salomonaeis adjuncta sunt; denique quod Capp. IX. X. XI. nonnisi de Hierosolyma per Nebucadnezarem excisa commode intelligi possint. Rich. Kidder in libro, qui inscribitur *The Demonstration of the Messias* Lond. 1700. duob. volumm. in octon. p. 199., sex posteriora hujus libri Capita Zachariae abjudicat, quod utrumque regnum, Judaicum et Israeliticum, ut nondum eversum commemorant. Guil. Newcome in Notis ad Anglicam prophetarum minorum versionem Lond. 1785. a se editam (vid. Vol. I. p. 21.) Capp. IX. X. XI. diu ante Jeremiam scripta esse censet, ob memorata in iis regna Judae et Israelis, Capita XII. XIII. XIV. vero inter Josiae tempora et Hierosolymitanae urbis excidium, quod XII, 11. planctus ob mortem Josiae regis mentio injiciatur. Inter nostrates primus Bernh. Gilb. Flügge in Commentatione libro supra p. 135. laudato subjecta inde a p. 70. oracula sex postremis hujus libri Capitibus comprehensa ejusdem cujus octo priora sunt Capita auctoris esse negavit. Assensores nactus est

prophetarum oracula in hoc libro collecta esse [2]), sed omnia quae in eo leguntur ejusdem auctoris esse ut credam, facit styli imaginumque per totum librum aequalitas. Mirifice enim sibi placet hic vates in imaginibus e vita pastoritia desumtis, vid. IX, 16. X, 2. 3. XI, 3. 4. 5. 7. 8. 9. 11. 15. 17. XIII, 7. 8. Qua Noster vixerit aetate accurate quidem vix definiri poterit; inde tamen quod quo tempore ille scripsit Assyrii potissimum et Aegyptii Hebraeos affligebant (X, 10. 11.), colligitur,

---

est Flügge, BERTHOLDTUM, DE WETTIUM (vid. Not. sequ.), et EDUARD. FORBERG in *Commentarii critici et exegetici in Zachariae Vaticiniorum partem posteriorem Particula* I. Coburg. 1824. in quat.

2) Quae est BERTHOLDTI sententia, qui in *der Histor. krit. Einleit. in die Bücher des A. u. N. Testam.* P. IV. p. 1722. Capita IX. X. XI. Ahasi, regis Judaeae, temporibus, a Zacharia, *Jeberechiae filii*, qui Jesaj. VIII, 2. memoratur, scripta existimat. Ejus vaticinia facili errore Zachariae, ejus, qui post exilii tempora vixit, monumentis jungi potuisse autumat, quum hic I, 1. *Berechjae filius* dicatur. Reliqua inde a Cap. XII, 1. haud diu antequam Nebucadnezar Urbem expugnaret everteretque edita censet Bertholdtus, propterea quod luctum publicum ob interitum Josiae regis in proelio Megiddonensi XI, 11. commemorari arbitratur. Sed cf. not. ad eum loc. Plurium auctorum esse haec Capita, censet quoque DE WETTE (*Lehrbuch der histor. krit. Einleit. in die Bücher des A. Test.* p. 272.). Et Capp. quidem IX. X. ad Zephanjae prophetae aevum, Cap. XI. ad Ahasi regis tempora refert, Capp. XII. XIII. XIV. vero a propheta quodam, qui post Josiam, sed ante exilium vixerit, scripta existimat.

ligitur, Chaldaeos Aſia occidentali tunc nondum potitos eſſe. Quod vero praeter illos iidem, qui ab Amoſo (I, 7—10.) et Joele (IV, 4. al. III, 9.) populi Hebraeis infeſti et a Noſtro IX, 2—7. commemorantur, ſuadet eum utrique illi prophetae aequalem fuiſſe. Jam quum illi Uſiae, regis Judae, tempore vixerint [3]), eidem aevo ſi et noſtrum vatem aſſignemus, a vero haud longe aberraverimus. Accedit, quod illius terrae motus, qui Uſia regnante accidit (Amos I, 1.), et Noſter XIV, 5. ita mentionem facit, ut ſuos contemporaneos ejus calamitatis teſtes fuiſſe veriſimile ſit [4]).

Quid

3) Vid. Prooem. in Joelem Vol. II. p. 425.

4) Zachariae vati hanc poſteriorem libri partem vindicare ſtuduerunt Jo. Henr. Beckhaus *Ueber die Integrität der prophetiſchen Schriften des alt. Bundes*, Halle, 1796. in octon. p. 337. ſeqq., Jo. Jahn *Einleit. in die göttl. Bücher des alten Bundes*, P. II. Sect. II. p. 675. ſeqq. et in *Introduct. in libros ſacros V. T. in compend. redacta* edit. ſec. p. 380. ſeqq., atque Frid. Burch. Koester, nunc Theologus Kilionenſis, in peculiari libro, qui inſcribitur: *Meletemata critica et exegetica in Zacharia prophetae partem poſteriorem, Cap. IX — XIV. pro tuenda ejus authentia*, Gotting. 1818. in octon. Qui tres viri etſi multo cum acumine et ſagacitate in re, quam ſibi defendendam ſumſerunt, verſati ſint, tamen quae ſupra expoſui argumenta, quibus permotus ſex poſteriora libri Capita Zachariae ei, cujus ſunt Capita octo priora, abjudicavi, praeponderare mihi videntur. Argumentis, quibus Docti illi Viri ad ſuam ſententiam tuendam uſi ſunt, potioribus reſpondebimus in horum Capitum interpretatione ſuis locis.

Quid autem eos, qui prophetarum, quos minores vocant, ſyntagma collegerunt, moverit, ut Zachariae libro antiquioris prophetae vaticinia adjecerint, probabili conjectura vix quisquam asſequatur.

Ceterum *quatuor* hujus opuſculi ſunt partes, quarum *prima* Capita IX. X., *ſecunda* Cap. XI., *tertia* Capita XII. XIII., *quarta* Cap. XIV. continet.

I.

Cap. IX. X.

ARGUMENTUM.

Primi octo Verſus minantur gentibus vicinis Syriacis atque Palaeſtinenſibus, quae ſemper populo Hebraeo infeſtae fuerunt, excidium, hinc inde a Verſu nono populus Judaicus excitatur ad gaudium ob adventum magni illius regis, qui populum ſuum non ſolum ab hoſtium impetu tutum ſit praeſtiturus, verum etiam ad ſummum gloriae et potentiae faſtigium ſit evecturus, et hoſtibus ſuis terrori facturus. Cap. X. pergit in deſcribenda felicitate, dignitate et gloria, qua Meſſiano aevo populus Hebraicus gaudebit.

Eichhorn *in den Hebräiſchen Propheten* P. III. p. 415. ſeqq. et in *der Einleit. in das A. T.* P. V. p. 449. edit. quint. vatem Zachariâ ſeriorem hisce duobus Capitibus res ab Alexandro Magno in Syria et Palaeſtina geſtas ſub oraculi forma deſcribere ſtatuit. Tyriorum urbs, quae inexpugnabilis credebatur, capta eſt et everſa (Vs. 2—4.), hinc vicinae civitates Philiſthaeorum, Gaza, Ecron aliaeque metu perculſae et ipſae in poteſtatem victoris venerunt, qui, priſtinis incolis vel expulſis vel occiſis, Judaeorum colonias in eas deduxit, quo factum, ut Jovae cultus ibi nunc floreret, et ſi qui veterum incolarum ſuperſtites facti ſunt, Judaeis aggregati ad veram religionem converſi ſint, impiis, quibus antea uſi ſunt, ritibus abdicatis. Palaeſtina vero, per quam Alexander in Aegyptum exercitum deducebat et inde redibat, ab omnibus hoſtilibus vexationibus immunis manſit.

Quibus

Quibus omnibus vatem illius temporis in spem majoris adhuc felicitatis, quae suis affulgeret, erectum hocce carmen effudisse, Eichhornio persuasum est. Sed vere Koesterus *Meletemm.* p. 151. monet, vix cogitari posse, qui factum sit, ut carmen tam sera aetate compositum Zachariae vaticiniis adjectum esset. „Deinde notatu dignissimum est, loca plane huic nostro similia apud alios exstare prophetas. Quinque fuerunt Philisthaeorum urbes primariae, Gath, Ascalon, Ecron, Gaza et Aschdod, Jos. XIII, 3. Jam plura diversae aetatis oracula his urbibus, omissâ Gath, quae Judaeae accensebatur, eversionem annunciant, iisdem fere verbis, veluti Amos I, 6. 7. 8. Zeph. II, 4. Jerem. XXV, 20. Ex quo apparet, Philisthaeae cladem *locum communem* esse prophetis, finitimarum gentium poenam adumbrare volentibus. Nec te moveat, quod apud Nostrum de Tyro etiam aliisque propinquis urbibus sermo habetur, nam et Amos l. l. et Jeremias Cap. XLVII. Tyri interitum cum Philisthaeorum clade conjungunt."

---

1. מַשָּׂא דְבַר־יְהוָה *Pronunciatio verbi Jovae,* sive, *verbum a Jova pronunciatum.* De מַשָּׂא, in vaticiniorum titulis non *onus*, sed *effatum* significante, a נָשָׂא *pronunciavit, protulit* (vid. Num. XXIII, 7. 18. 2 Reg. IX, 25.), vid. not. ad Jesaj. XIII, 1. H. E. G. Paulus in *Comment. histor. crit. in N. T.* P. III. p. 114. מַשָּׂא sejungens a דְבַר־יְהוָה vertit: *effatum; jussio Jehovae contra terram Chadrach* (*ein Ausspruch: Jehova's Befehl soll geltend werden über das Land Chadrach*). Sed מַשָּׂא ea quae diximus ratione cum דְבַר־יְהוָה jungendum esse, Masorethae indicarunt accentu conjunctivo *Mahpach*, illi nomini apposito. Vid. et infra Cap. XII, 1. Mal. I, 1. Observat Jahn in *Append. Hermeneut.* Fasc. I. p. 175. (ubi integrum hoc vaticinium diligentissime exposuit), vaticiniorum inscriptionem מַשָּׂא דְבַר יְהוָה sequente particula ב (ut hic), sive עַל (ut infra XII, 1.) et אֶל (Mal. I, 1.), regioni aut personae,

contra

contra quam directum est vaticinium praepositis, reperiri tantummodo in propheticis scriptis illis, quae post exilium essent consignata; in antiquioribus vero מַשָּׂא conjungi cum Genitivo urbis, regionis aut populi, ad quem eloquium spectabat, ut Jesaj. XIII, 1. XV, 1. XIX, 1. XXI, 1. 11. XXII, 1. XXX, 6. Nah. I, 1. Attamen et Jesaj. XXI, 13. legitur מַשָּׂא בַּעֲרָב *effatum in s. contra Arabiam*. Quum autem haec verba מַשָּׂא דְבַר־יְהוָה alias inscriptioni tantum ac titulo inserviant, hoc loco de ipsa vaticinii substantia sunt, ac enunciationem propheticam constituunt, hoc modo: *pronunciatio verbi Jovae* est *in* vel *contra terram Chadrach*. Sequitur enim altero Versus hemistichio propositio causalis: *quia Jovae est oculus* etc., quae vix quadraret, si merus praecessisset titulus. Pro אֶרֶץ חַדְרָךְ Alexandrinus posuit *γῆ Σεδρὰχ*, sive, ut in aliis codicibus legitur, *Σεδρὰκ*, ad quod vetus Scholion Graecum notat, esse nomen urbis Arabiae. Cyrillus ad h. l.: *Γῆ δὲ Ἀδρὰχ χώρα που πάντως ἐστὶ κατὰ τὴν ἑῴαν κειμένη, ἧς γείτων ἦτε Ἡμὰθ, ἥτις ἐστιν Ἐπιφάνεια, τῶν Ἀντιοχέων προσωτέρα βραχύ*. Chaldaeus vertit: בְּאַרְעָא דָרוֹמָא *in terra australi*. Junius, cui adstipulantur Drusius, Grotius, Ludov. de Dieu, alii, haec verba interpretantur: *in terram circumstantem te*, o Judaea, ex Syriaco ܚܕܪ *circumdedit, ambivit*, unde ܚܕܪܝܟ et ܚܕܪܟ *circa*, qua voce prophetam ad Syros loquentem uti voluisse verisimile putat; quomodo et alii prophetae *μιμητικῶς* derident gentes ex ipsorum lingua, veluti Jesaj. XIV, 4. (ubi מַדְהֵבָה, *auro ornata*, voce Aramaea dicitur Babylon) Jerem. X, 11. XXV, 26. LI, 41. Sed non est cur non fidem adhibeamus veteri illi Hebraeorum magistro, R. Jose, qui ipse Damasci natus, asseruit, referente Jarchio et Kimchio, *Chadrach* nomen esse loci prope Damascum (quae ipsa hoc loco nomini חַדְרָךְ juncta est). Quod confirmatur testimonio nobilis cujusdam Arabis Transjordanensis, Josephi Abassi, qui quum anno 1768. Gottingam adiisset, interrogatus a J. D. Michaelis, nossetne urbem aliquam حدرك (sic enim literis

literis Arabicis fcribebat nomen, nec ore proferebat, ne forte in appellatione vocalium errans obfcurius redderet), refpondit, effe ejus nominis urbem, deque ea fe audiviffe, fed numquam ibi fuiffe; parvam nunc effe, fed majorem olim fuiffe Damafco referri; ferri, metropolin fuiffe magnae regionis, quae terra ***Hadrach*** vocetur. Nobiles ex hac terra Hadrach familias ortas dici, multaque de ejus regibus et principibus narrare Arabes; referri etiam, quod olim Gigantes habuerit. Quod fitum regionis attinet, id tantum fe meminit audire, a Damafco defertum verfus, i. e. ad orientem fitam fuiffe. Vid. Michaelis *Supplemm.* p. 677. fqq. Proxime ergo a vero abfuit Bochartus, qui in *Phaleg.* L. II. C. VI. p. 79. חַדְרַךְ in nominibus vallis Damafcenae numeravit. Non ipfa tamen vallis erat Damafcena, fed regio Damafceno vicina, alia a metropoli dicta. R. quidam Juda, filius Elhai, Jarchio referente, nomine חַדְרָךְ Meffiam innui exiftimavit, qui futurus fit חַד *acutus* gentibus, רַךְ vero, i. e. tener Ifraelitis. Quam ipfam interpretationem, a magiftro fuo Judaico haud dubie acceptam, et Hieronymus profert: „*Affumtio*, inquit, „*verbi Domini*, *acuti* in peccatores, *mollis* in juftos: ***Adrach*** quippe hoc refonat ex duobus integris nomen compofitum, ***Ad*** *acutum*, *Rach molle tenerumque* fignificans.“ Varias variorum de hoc nomine fententias recenfuit dijudicavitque Hieronymus van Alphen in Differtat. ***de terra Chadrach et Damafco ejus quiete.*** Trajecti ad Rhen. 1723. in octon. Quam tamen ipfe commendavit fententiam, Chadrach effe nomen deae Syriacae ***Atergatis***, ***Derce***, ***Derceto***, cujus *requies* Damafcus a Zacharia ideo vocetur, quod ea in urbe illius Deae fepulchrum effet, pro templo cultum, tefte Juftino, L. XXXVI. Cap. 2., locum habere non poffe, quum Deae illius nomen Syriace fcribatur ܬܪܥܬܐ, תרעתא, vere monet Michaelis l. c. Ceterum in fenfu hujus membri proximeque fequentis finiendo non confentiunt interpretes. Jarchi et Kimchi in bonam partem explicant: *prophetia Domini* erit

olim

olim *in terra Chadrach*, ſicut in terra Iſraelis, ſiet enim pars terrae Iſraeliticae *et Damaſcus* erit *requies ejus* ſcil. Jovae, erit habitatio gloriae ejus. Sequuntur illi interpretes Chaldaeum, qui verba וְדַמֶּשֶׂק מְנֻחָתוֹ ſic expoſuit: וְדַמֶּשֶׂק תְּתוּב לְמֶהֱוֵי מֵאֲרַע בֵּית שְׁכִינְתֵּיהּ *et Damaſcus convertetur ut ſit de terra domus majeſtatis ejus*, i. e. ut ſit pars terrae ſanctae, in qua templum, ſedes majeſtatis Jovanae. Cum his interpretibus convenit Paulus in *Commentar.* l. c., qui et ipſe ſuffixum in מְנֻחָתוֹ ad Jovam refert, ut Damaſcus agnoſcens aliquando et colens illum ut Deum, dicatur requies ejus, ſedes cultus ejus, quemadmodum terra Judaica מְנֻחַת יְהוָֹה dicitur Pſ. XCV, 11. (coll. Num. XIV, 23.), CXXXII, 8. Hebr. IV, 3., et templum Jovae eodem nomine inſignitur Jeſaj. LXVI, 1. Verum ſedem Jovae deferendam aliquando eſſe Damaſcum, Chadrachum, Chamathum, Tyrum et Sidonem (Vs. 2.), vehementer dubitamus veteri alicui Hebraeo in mentem unquam veniſſe. Praeterea Damaſco ceterisque, qui hoc et proximo Verſu memorantur, regionibus bonum quid promitti, vetat totius orationis tenor. Etenim clauſula Verſus ſecundi (qui cum hoc primo per conjunctionem וְגַם arctiſſime cohaeret) docet, tale quid gentibus duobus hisce Verſibus commemoratis hunc Verſum portendere, quo illarum ſuperbia ſit deprimenda; quid vero illud ſit, exponitur Vs. 4. Quae quum ita ſint, dubitari vix poteſt, primum hoc hemiſtichium in malam partem capiendum eſſe, et quidem praegnanter atque cum emphaſi, ut ſignificetur, effatum Jovanum terrae Chadrach incubiturum ut gravis et oneroſa moles, quae non poſſit inde dispelli, quum non verba ſint inania, ſed quae ipſum illud, quod dicunt indiſſolubili ſecum ferant nexu. Quomodo Jeſaj. IX, 7. 8. dicitur: דָּבָר־שָׁלַח אֲדֹנָי בְּיַעֲקֹב *verbum miſit Dominus* ut ſit *in Jacobo*, וְנָפַל בְּיִשְׂרָאֵל *et cadit in Iſraele* ſcil. ut gravia ſolent, non ſine damnoſo effectu, *ſentietque populus univerſus*, i. e. experientur, non vanum fuiſſe illud verbum. וְדַמֶּשֶׂק מְנֻחָתוֹ Inprimis vero *Damaſcus*, ceu caput illius regionis, erit *locus quietis ipſius* ſcil. verbi Jovani;

Jovani; Damasco tanquam grave onus incumbet. Verba quae sequuntur, כִּי לַיהוָה עֵין אָדָם, illi interpretes, qui prius hemistichium in bonam partem accipiunt, sic exponunt: *nam ad Jehovam* spectans erit *oculus hominis*, i. e. ad Jovam, tanquam Deum suum, hominum oculi se convertent. Verum quum hic Versus et qui proxime sequuntur, nequaquam promissionem, uti ostendimus, contineant, sed comminationem, haec verba ita sunt vertenda: *nam Jovae est oculus hominis*, i. e. Jova oculum habet in homines defixum, ut infra Vs. 8. ipse dicit: כִּי עַתָּה רָאִיתִי בְעֵינָי *nunc enim intueor oculis meis*. Dativus לַיהוָה igitur subjecti, quod dicunt, locum occupat, *oculus* vero *hominis omniumque tribuum Israelis* ab objecto dicitur, quia homines in genere et Israeliticas tribus in specie videt et inspicit. Lud. de Dieu: „*Nam Jovae* est *inspectio hominis et omnium tribuum Israelis. Oculus* pro *inspectione* metonymia est in omnibus linguis usitatissima." Jova tam bene perlustrat homines reliquos, quam populum suum Israelem, et quemadmodum in suum populum animadvertit, ita et in reliquos populos. Ita et veteres. LXX: Διότι Κύριος ἐφορᾷ ἀνθρώπους. Chaldaeus: אֲרֵי קֳדָם יְיָ גְלַן עוֹבָדֵי בְנֵי אֱנָשָׁא *nam coram Jova manifesta sunt opera hominum.* Syrus: ܕܠܡܪܝܐ ܓܠܝܢ ܒܢܝܢܫܐ *quia Domino manifesti sunt homines.* Eadem sententia Jerem. XXXII, 19., ubi *Jova oculos apertos habere* dicitur *super omnes hominum vias.* Et poeta Ps. LXVI, 7. *Deum oculis gentes ita speculari* dicit, *ut contumaces sese efferre non possint.* Zacharias supra IV, 10. *Jovae oculos per totam terram discursantes* dicit. Idem hoc loco vates innuere videtur: nam verba לַיהוָה עֵין אָדָם per causalem particulam כִּי cum iis, quae praecedunt, hoc sensu videntur cohaerere: non est, quod Syri ceteraeque gentes, quae infesto erga populum Hebraeum sunt animo, latere se putent, et impunitatem sibi a Deo promittant; quomodo enim impunitos dimitteret, quos oculo perlustrat suo, et quorum videt facinora? aut quomodo injurias populo

pulo ſuo illatas non vindicaret, qui eundem inſpicit et curat? Hoc enim ſibi volunt poſtrema hujus Verſus verba, וְכֹל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל, *atque* oculum habet Jova inprimis *omnium tribuum Iſraelis*, quas ita inſpicit, ut non patiatur ab ullo temere laedi. Chaldaeus: אִתְרְעֵי בְּכֹל שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל *delectatur omnibus tribubus Iſraelis.* Sic Deuter. XI, 12. Deus ſtudere dicitur terrae Iſraeliticae *in eamque oculos ſemper intentos habere* (תָּמִיד עֵינֵי יְהוָֹה בָּהּ). Eadem phraſi provida Dei cura de hominum ſalute exprimitur Pſalm. XXXIII, 18. Eſr. V, 5.

2. חֲמָת „*Hemath*," ſcribit Hieronymus, „quae interpretatur χόλος, id eſt, *indignatio*, ipſa eſt, quae ab Antiocho Epiphane *Epiphaniae* nomen accepit, et nunc Syriae coele eſt civitas." Plura de חֲמָת vid. in not. ad Amos VI, 2. In verbis וְגַם-חֲמָת תִּגְבָּל-בָּהּ explicandis diſſentiunt inter ſe interpretes. Kimchi, quem plures e Chriſtianis ſequuntur, illa hoc ſenſu capit: *Hamatha etiam terminos habebit in ea*, ſcil. בִּמְנֻחָתוֹ *in loco quo requies erit verbi Jovani*, i. e. in terra ſancta, in qua Jovani cultus ſedes; partem terrae Judaicae olim faciet. Ita et Chaldaeus haec verba videtur accepiſſe, qui ea ſic exponit: וְאַף חֲמָת תְּתוּב לְמֶהֱוֵי מֵאֲרַע בֵּית שְׁכִינְתֵּיהּ *etiam Chamatha convertetur ut ſit e terra*, i. e. pars terrae *domus majeſtatis ejus.* Verum exteris gentibus hos Verſus nihil boni portendere, vidimus ad Verſum ſuperiorem. Recte vero, adſcita ellipſi pronominis relativi אֲשֶׁר, qua nil frequentius in codice Hebraeo (vid. e. c. Jerem. II, 8. Pſ. IX, 7. XVI, 3. LI, 10.), hoc modo verti videtur: *ſed et Hamatha* ſcil. erit מְנֻחָתוֹ, requies illius ſententiae divinae, quae *terminum habet in ea*, Damaſco (Vs. 1.), i. e. quae Damaſco terminatur, ſeu, ei eſt contermina. צֹר וְצִידוֹן Itemque *Tyrus et Sidon*, ſ. una cum Sidone erit requies effati divini. Quae illud Damaſco, Hamathae, Tyro et Sidoni eventura praedixit, ea his regionibus certiſſime evenient. כִּי חָכְמָה מְאֹד *Quamvis ſapiens ſit valde*, quamvis pulchre ſibi ſapere videa-

videatur. Sapientia ſua, qua tantopere gloriatur, mala divinitus ei deſtinata averruncare non poterit. Hoc peculiariter ad Tyrum reſtringendum, de cujus ſapientiae jactatione vid. Ezech. XXVIII, 3. ſeqq. כִּי hic eſt *quamvis*, ut Dan. IX, 9. *Deo noſtro ſunt miſerationes et condonationes,* כִּי מָרַדְנוּ בוֹ *quamvis rebellavimus adverſus eum.* Jahnus particulam hanc h. l. vim pronominis relativi אֲשֶׁר obtinere exiſtimat, ut Geneſ. IV, 25. *Loco Abelis* כִּי הֲרָגוֹ קָיִן *quem Cainus occiderat.* Vid. et Deut. XIV, 29. Pſ. XC, 4. 2 Sam. XIII, 39. Habac. II, 8. et aliis locis, quorum tamen plerisque pro particula cauſali commode accipi poteſt, quomodo et hic nonnulli illam capiunt, hoc ſenſu: *quia ſapiens eſt valde* ſcil. opinione ſua, quia ſe ſua ſapientia jactat, id quod moveat Deum, ut eam confundat. Ita Hieronymus: *aſſumſerunt quippe ſibi ſapientiam valde.*

3. Quibus in rebus tanquam valde ſapiens ſibi viſa, potiſſimum ſeſe jactet Tyrus, hoc Verſu exponitur; videlicet tam in munimentis exſtruendis, quam in divitiis coacervandis. וַתִּבֶן צוֹר מָצוֹר לָהּ *Aedificat enim Tyrus munitionem ſibi.* Multis nimirum magnisque caſibus ſub Babylonico imperio defuncta, poſt hujus vero excidium renata ac refloreſcens in reparandis nunc munimentis ſuis occupata eſt. לָהּ *Sibi* non ſine emphaſi hic ponitur, quaſi dicat vates: ac ſtruendis quidem his munimentis ipſa *ſibi*, ut valde ſapiens, placet egregie, videturque ſibi tam bene proſpicere, ut quod metuat vix habitura ſit. Diodorus Siculus L. XVII. c. 40. *Plurimum fiduciae,* inquit, *Tyro munitionibus inſulae et praeparatis rerum copiis.* Idemque c. 43. *Mox Tyrii,* inquit, *ut moenia duplo firmiora redderent, quinque cubitorum intervallo in medio relicto, murum alterum decem cubitos latum aedificant, et vacuum inter utrumque ſpatium lapidibus atque ingeſta terra complent.* Antiqua Tyrus, obſervat Jahnus ad h. l., „quam Nebucadnezar expugnavit et evertit, in litore maris ſita erat; nova autem dein in inſula, a continenti quatuor ſtadiorum freto

diviſa,

divisa, restaurata fuit, et moenia ejus magnis lapidibus, gypso junctis, in ipsis insulae litoribus exstructa, fere ex mari ad altitudinem 150 pedum exsurgebant. Floruit sub imperio Persarum, qui Tyriorum classibus in bellis non raro in rem suam utebantur." Cf. not. nostr. ad Ezech. XXVII, 3. 4. וַתִּצְבָּר־כֶּסֶף כֶּעָפָר *Et coacervat* commerciis, quae per mare quaquaversum tractat, *argentum ut pulverem.* Quae ipsa hyperbole ad exprimendam magnam argenti copiam legitur quoque Job. XXVII, 16. Similiter 2 Chron. IX, 27. וַיִּתֵּן הַמֶּלֶךְ אֶת־הַכֶּסֶף בִּירוּשָׁלַםִ כָּאֲבָנִים *fecit rex, ut argentum Hierosolymis* tam copiosum esset *sicut lapides.*

4. Jam ostendit, quam parum profutura sit Tyro sapientia sua. Spoliabit eam Deus omni decore et claritate, qua antecedebat ceteras Syriae urbes. יוֹרִשֶׁנָּה *Expellet eam,* cives ejus in exilium ejiciet. Ita Chaldaeus: מְתָרֵךְ לַהּ *ejiciens* erit *eam.* Syrus: ܢܘܒܕܝܗ̇ *perdet eam.* Verbum hoc, quod alias *possessionem* alicui *concedere* denotat, veluti 2 Paral. XX, 11. Esr. IX, 12. Jud. XI, 24., hic significationem obtinet privativam, *possessione aliquem expellere,* quasi: *facere, ut alius possideret,* hinc simpliciter *expellere.* De expellendis gentibus Cananaeis dicitur Exod. XXXIV, 24. Num. XXXII, 21. XXXIII, 52. Deut. IV, 38. XI, 23. Potest tamen יוֹרִשֶׁנָּה hic non incommode verti: *depauperabit eam,* ut 1 Sam. II, 7. יְהוָה מוֹרִישׁ וּמַעֲשִׁיר *Jova pauperem facit et divitem reddit.* Forma Niphal verbi יָרַשׁ (ut cognatum רוּשׁ Ps. XXXIV, 11.) saepius significat *pauperem fieri,* v. c. Genes. XLV, 11. Prov. XX, 13. XXIII, 21. XXX, 9. Ita hoc comma oppositum erit Tyrorum gloriationi de suis divitiis (Vs. 3.), quemadmodum posterius gloriationi in munitionibus. וְהִכָּה בַיָּם חֵילָהּ *Et percutiet in mare,* i. e. ita eam percutiet, ut in mare cadat *robur ejus,* quo non solum valla, muros, propugnacula, verum et divitias, et quicquid illa habet roboris videtur significare. Chaldaeus et Syrus עֻתְרַהּ, ܥܘܬܪܗ̇ *divitias ejus* vertunt.

quem

quem significatum חַיִל haud raro, veluti Pf. LXII, 11. Job. XX, 15. obtinere conftat. Hieronymus: *percutiet in mari fortitudinem ejus,* quod ita capi poteft: percutiet eam, licet fortiffima, et in ipfo mari fita fit. Cf. Ezech. XXVII, 32. et ad eum loc. not. וְהִיא בָּאֵשׁ תֵּאָכֵל *Et ipfa* urbs Tyrus *igne confumetur,* quod ipfum Tyro et Amos minatur I, 10., qui locus et docet, cur et Nofter Tyriis interitum denunciet, quod videlicet illi Judaeos bellis captos exteris populis fervos vendere folerent; vid. et Joel IV, 6. 7. Quae hoc Verfu praedicuntur eveniffe, cum Alexander Tyrum expugnaffet, demonftrat Jahn l. c. ex Arriano *de expedit. Alex.* L. II. c. 15. feqq. Curtio *de rebus Alexandri* L. IV. c. 2. feqq. atque Diodoro Siculo L. XVII. p. 47.

5. תֵּרֶא *Videbit,* i. e. rumore, nuncio intelliget, ut Genef. XLII, 1. *Vidit,* i. e. intellexit, audivit *Jacobus, alimentum effe in Aegypto.* אַשְׁקְלוֹן Philifthaeorum fatrapia, uti et quae proxime nominantur, Gaza, Ecron, Afchdod; vid. Jof. XIII, 3. 1 Sam. VI, 17. A Tyriis et Sidoniis nunc tranſit ad vicinos et foederatos Philifthaeos, quibus, ut populo Hebraico femper infeftis, et Jefajas, XIV, 29. feqq., Jeremias XLVII, 1. feqq., Ezech. XXV, 15. feqq., Amos I, 6. feqq., et Zephanja II, 4. feqq. exitium minantur. וְתִירָא *Et timebit,* poft Tyrum ab hoftibus excifam eadem fata fibi ominans. Obferva paronomafiam תֵּרֶא inter et תִּירָא. — וְעַזָּה וְתָחִיל מְאֹד *Et Gaza* fcil. videbit, *et tremet vehementer,* veluti parturientis tormina expertura, de quibus nomen חִיל Mich. IV, 9. וְעֶקְרוֹן *Et Ecron* fcil. videbit, timebit, tremet; haec enim ex antecedentibus funt repetenda. Quae fequuntur, כִּי הוֹבִישׁ מֶבָּטָהּ, verbo הוֹבִישׁ transitive accepto, nonnulli vertunt: *quoniam pudefecerit* ipfam, ac turpiter deceptam rubore fuffundat, *exfpectatio,* f. *fpes fua.* Ita 2 Sam. XIX, 6. כִּי הוֹבַשְׁתָּ אֶת־פְּנֵי כָל־עֲבָדֶיךָ *nam pudefecifti facies omnium fervorum tuorum.* Quum tamen hic non הוֹבִישָׁה fcriptum fit, atque forma Hiphil hujus verbi alias intransitive ufurpetur, veluti infra X, 5. Joel

Joel I, 10. 11. Jesaj. XXX, 5. Jerem. II, 26. al.; praestat cum Hieronymo vertere: *quoniam confusa est spes ejus.* מַבָּטָהּ *Locum respectus ejus* vocat Tyrum, quia ad eam Ecron cum ceteris Philisthaeorum urbibus respiciebat, foederi ac societati urbis tam opulentae ac potentis confidens, et belli ac obsidionis eventum sollicite exspectans. Chaldaeus: אֲרֵי בְהִיתַת מִבֵּית רוּחְצָנַהּ *quoniam* confusa *est* Ecron *a loco confidentiae suae.* וְאָבַד מֶלֶךְ מֵעַזָּה *Et peribit rex e Gaza*, i. e. nullus in ea posthac rex futurus est, quippe desolanda et exscindenda. וְאַשְׁקְלוֹן לֹא תֵשֵׁב *Et Ascalon non erit habitata*, inculta et vasta jacebit. De יָשַׁב *habitavit*, intransitive usurpato pro: *habitari*, vid. not. supra VII, 7. et Jesaj. XIII, 20.

6. Nomen significationis non satis certae מַמְזֵר si cum interpretum haud paucis pro *spurio* sumas, i. e. incerto patre nato (cf. not. ad Deut. XXIII, 3.), verborum וְיָשַׁב מַמְזֵר בְּאַשְׁדּוֹד sensus hic erit: Aschdodi non legitimi heredes occupabunt aedes, hortos atque agros patrios, sed infames extranei, ita ut ii,

Quorum nemo queat patriam monstrare parentis
Dicant, haec mea sunt, veteres migrate coloni,

uti est in Virgilii *Ecl.* IX, 4. Nos adstipulamur Kimchio, מַמְזֵר a זור *alienare, abalienare se* deducenti (unde זָר *alienus, peregrinus*), et utrumque מ, formativum facienti, ut in מְמַגּוּרוֹת (Joel I, 16.) a גור. Ita מַמְזֵר erit *alienus, peregrinus* (cf. not. ad Deut XXIII, 3.). Ita LXX ἀλλογενεῖς, et Chaldaeus, qui quales peregrini Aschdodum sint occupaturi, magis declarat: וְיִתּוּבוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּאַשְׁדּוֹד דַּהֲווֹ בַהּ כְּנוּכְרָאִין *et habitabunt domus Israelis in Aschdodo, qui erant in ea ut peregrini.* וְהִכְרַתִּי גְּאוֹן פְּלִשְׁתִּים *Et exscindam fastum Philisthaeorum*, i. e. Philisthaeos fastu et rerum prosperitate turgentes. Vel *superbia* notat ea, propter quae tunc superbiebant et animo efferebantur. Similis phrasis Levit. XXVI, 19. וְשָׁבַרְתִּי אֶת־גְּאוֹן עֻזְּכֶם *frangam fastum roboris vestri.*

7. וַהֲסִרֹתִי דָמָיו מִפִּיו ***Et removebo ſanguines ejus ex ore ejus.*** Quibus verbis plures interpretes hoc dici exiſtimant: non amplius ſeſe ſatiabit caedibus aliorum. Quaſi Philiſthaei ob truculentiam ſuam, qua inprimis contra vicinos ſaevierant Iſraelitas, pingantur ut immanes belluae, ſanguinem ſitientes et avide imbibentes. Nobis vero haec verba ut ea, quae proxime ſequuntur, videntur potius ad ſacrificia, quae idolis offerebantur et ad epulas cum iisdem conjunctas referenda eſſe. Ita Jarchi: „intelligitur locus altaris eorum, quoniam ibi ſpargebant ſanguinem ſacrificiorum ſuorum.“ Nec aliud quid videtur Chaldaeus voluiſſe, qui vertit: וְאֲשֵׁצֵי אָכְלֵי דְמָה *exſcindam comedentes ſanguinem ejus.* Rectiſſime igitur Jahnus obſervat, ſermonem eſſe de victimis idolorum, quarum non tantum carnes in epulis manducabantur, verum etiam ſanguis ab idololatris orientalibus bibebatur, quod Hebraeis ſub poena capitali iteratis vicibus interdictum fuit, Levit. III, 17. VII, 26. XVII, 10. 12. Suffixa ad דָמָיו et שִׁקֻּצָיו, eodem Jahno notante, ſunt quidem ſingularia, quia referuntur ad abstractum גָּאוֹן; ſicut autem id venit pro Adjectivo ſequentis pluralis פְּלִשְׁתִּים, ita etiam haec ſuffixa collective ſunt capienda, et in plurali vertenda. וְשִׁקֻּצָיו מִבֵּין שִׁנָּיו *Et abominanda ſua* removebo *ab inter dentes ejus.* Nomine שקוצים, quo 1 Reg. XI, 5. 7. *idola* appellantur, h. l. carnes victimarum, quae idolis offerebantur, ſive idolothyta, ut Jeſaj. LXVI, 3., ſignificantur. Senſus eſt, fore, ut Philiſthaei aliquando idolorum cultum ſint relicturi; id quod mox verbis propriis exprimitur. וְנִשְׁאַר גַּם־הוּא לֵאלֹהֵינוּ *Relictus vero etiam hic Deo noſtro* erit, qui reliqui fuerint e malis illis, quae inflicturus eſt Deus ob peccata ſua Philiſthaeis, Deo noſtro nomen dabunt, cultoribus ejus ſeſe adjungent. Chaldaeus: וְגִיוֹרִין דִי יִשְׁתַּאֲרוּן בְהוֹן יִתּוֹסְפוּן אַף אִנּוּן עַל עַמָּא דֶאֱלָהָנָא *et proſelyti qui relicti fuerint in illis, adjungentur etiam ipſi ad populum Dei noſtri.* גַּם־הוּא *Etiam ipſe* Philiſthaeus, periude ac terra Chadrach, Damaſcus, Hamath, Tyrus et Sidon, Vs. 1. 2. Eſt etiam גַּם rela-

relativa particula, quae Philifthaeos cum pluribus ejusdem qualitatis et fortis nationibus tacite conjungit, ut Vs. 2. et 11. Cum igitur Philifthaeos *etiam* ad Jovae cultum convertendos dicit, non obfcure innuit, id effe de omnibus intelligendum, quod dicit de uno. לֵאלֹהֵינוּ *Deo noftro,* ita ut qui hucusque nofter (Judaeorum) Deus fuit, inpofterum Deus illarum quoque gentium et terrae univerfae fiat, ut Jefaj. LIV, 5. dicitur, Jova אֱלֹהֵי כָל־הָאָרֶץ יִקָּרֵא *Deus univerfae terrae vocabitur.* Vid. et infra XIV, 9. וְהָיָה כְּאַלֻּף בִּיהוּדָה *Eritque* Philifthaeus *ficut chiliarchus* f. *dux in Juda.* Erat populus Judaicus in fuas diftributus chiliadas (Jud. VI, 15.), quibus qui praeerant dicebantur אַלּוּפִים *chiliarchi,* vid. not. ad Mich. V, 1. Eorundemque et infra XII, 5. fit mentio. Intelligitur autem hic chiliarchus non folus, fed cum chiliade fua, cui praeeft, adeoque fenfus eft, fore, ut gens Philifthaea aeque ad populum Jovae pertineat, ac fi de chiliadibus Judae effet. עֶקְרוֹן *Et Ecrôn,* quae Philifthaeorum fatrapia (vid. fupra Vs. 5.). Beelzebum quondam coluit, 2 Reg. I, 2. 3. 6. כִּיבוּסִי Erit *ficut Jebufita.* Chaldaeus vertit: תִּתְמְלֵי בֵית יִשְׂרָאֵל כִּירוּשְׁלֵם *implebitur domo, familia Ifraelis ficut Hierofolyma.* Accepit igitur nomen יְבוּסִי non pro nomine gentilitio, fed pro nomine urbis, quomodo occurrit Jof. XV, 8. XVIII, 28. hoc fenfu: *Ecron fiet ficut Jebus,* f. urbs Jebufitarum, ceffura videlicet Ifraelitis. Verum ut membro praecedenti, cui hoc noftrum refpondet, dicebatur, parem futuram effe gentis utriusque, Philifthaeae atque Ifraeliticae conditionem, ita et hic יְבוּסִי ut gentile, quale propter terminationem proprie eft, capiendum erit. Neque tamen qui hoc agnofcunt interpretes inter fe confentiunt, aliis prifcos Jebufitas, aliis recentiores, five Hierofolymitanos intelligentibus. Quibus prius placet, h. l. eo refpici exiftimant, quod Jebufitae Hierofolymis jam olim habitaverant, tenentes usque ad regnum Davidis arcem Zion, Ifraelitis inferiorem urbis partem occupantibus (Jof. XV, 63. 2 Sam. V, 6.), ut fenfus fit: Philifthaei habitabunt inter Judaeos,

ficut

ſicut olim Jebuſitae inter Hebraeos. Vehementer tamen dubitamus, hoc vatem voluiſſe, quum illo tempore Jebuſitae cum Judaeis una habitarent contra Jovae voluntatem, qui eos exſtirpari juſſerat, et in detrimentum tribus Judae, cujus ſorti decreſcebat, quod tenebatur a Jebuſitis. Quae quum ita ſint, nomine יְבוּסִי recentiores potius Hieroſolymitanos, qui vati coaevi erant, indicari exiſtimamus, ut ſenſus ſit, parem futuram eſſe Ecronitarum et Hieroſolymitanorum, civium principis urbis Judaicae, conditionem, inter utrosque communionem fore legis et civitatis.

8. וְחָנִיתִי לְבֵיתִי מִצָּבָה מֵעֹבֵר וּמִשָּׁב *Caſtra metabor domui meae,* ſ. ad domum meam, *ab exercitu, a transeunte et redeunte,* i. e. caſtris poſitis defendam domum meam a juſto exercitu hoſtium, et ab excurſionibus eorum; nam qui excurſiones faciunt, ſubinde eunt redeuntque. Ne timeant poſthac Judaei hoſtes excurſiones facientes in terram ſuam. Similiter ſupra II, 9. Jova promittit, ſe Hieroſolymis inſtar muri ignei futurum eſſe. Quo ipſo loco collato Chaldaeus hunc locum ita vertit: וְאַשְׁרֵי בְּבֵית מַקְדְּשִׁי שְׁכִינַת יְקָרִי וְתָקוֹף דְּרַע גְּבוּרְתִּי כְּשׁוּר דְּאֶשָּׁא מוּקַף לַהּ סְחוֹר סְחוֹר מִדְּעָדֵי וּמִדְּיָתְאֵב *habitare faciam in domo ſanctuarii mei praeſentiam gloriae meae, et fortitudo brachii potentiae meae ſicut murus igneus cinget eam circumcirca a transeunte et redeunte.* מִצָּבָה Maſorethae notant ſcriptum eſſe pro מִצָּבָא, quomodo et in codicibus nonnullis a Kennicotto et De-Roſſio inſpectis ſcriptum reperitur. C. B. Michaelis vero מִצָּבָה capit pro nomine a יָצַב deducto, cum praeformativo *Mem* et *He* ſervili, vertitque: caſtra metabor, vel, circumſidebo domum meam *ſtatione, praeſidio,* quaſi מְצָבָה ſignificatione conveniat cum מַצָּבָה per *Patach* 1 Sam. XIV, 12., et מַצַּב ibid. XIII, 23., atque מְצַּב per *Kibbuz* Jeſaj. XXIX, 3., nec non cum cognato נְצִיב 1 Sam. XIII, 3. 4., quae ſtationes militares, ſive praeſidia, *τοῦ Φρουρεῖν ἕνεκα,* per urbes diſpoſita notant. Quae quidem interpretatio admitti poſſet, ſi nominum formae מִצָּבָה exempla alia exſta-

 rent.

rent. וְלֹא־יַעֲבֹר עֲלֵיהֶם עוֹד נֹגֵשׂ *Nec transibit super eos exactor*, qui tributum exigat; liberati erunt a jugo a peregrinis ipsis imposito. Chaldaeus נֹגֵשׂ expressit per שׁוּלְטָן *dominator*, f. *tyrannus*; tyrannorum enim est tributis populum opprimere. כִּי עַתָּה רָאִיתִי בְעֵינָי *Nam nunc vidi oculis meis*, scil. quomodo ab hostibus vexetur Hierosolyma. Sic Exod. III, 7. רָאֹה רָאִיתִי אֶת־עֳנִי עַמִּי *vidi, vidi oppressionem populi mei.* Significatur autem, ita Jovam respicere Hebraeos, ut miseriae eorum misertus, eis succurrere decreverit. Chaldaeus: אֲרֵי כְעַן גְּלֵית גְבוּרְתִּי לְאוֹטָבָא לְהוֹן *nunc enim manifestam faciam fortitudinem meam ad benefaciendum iis.*

9. Gaudere Judaei jubentur adventu magni illius regis, qui gentes discordes conciliabit, et orbi universo pacem praestabit. גִּילִי מְאֹד בַּת צִיּוֹן *Exulta valde, filia Zion!* i. e. gens Sionia, ut Zeph. III, 14. הָרִיעִי *Vociferare* et jubila, ut Jesaj. XLIV, 23. Exsere gaudium tuum tam gestu et corporis habitu, quod verbo גִּיל indicatur, quam voce et laetis acclamationibus, quae est vis verbi הֵרִיעַ. Cur gaudendum sit Sioniis, statim exponit: הִנֵּה מַלְכֵּךְ יָבוֹא לָךְ *ecce! rex tuus veniet tibi*, tui commodi causa, vel, ad tuam salutem. Hoc rege vero recte observat Jarchi, nullum alium posse intelligi, nisi Messiam. „Talem enim regem," inquit, „cujus dominatio, ut Versu 10. dicitur, ab uno mari ad alterum sese extenderit, non invenimus Israeli sub templo secundo fuisse." נוֹשָׁע Alexandrinus vertit σώζων, Hieronymus *salvator*, Chaldaeus פָּרִיק, Syrus ܦܪܘܩܐ *ereptor, liberator.* Neque tamen eos in suis codicibus Hebraeis Participium activum legisse cum Grotio existimandum est; sed ceperunt Passivum activo significatu, quemadmodum נִכְסַף *desiderare*, Genes. XXXI, 30. Ps. LXXXIV, 3., et נִשְׁבַּע *jurare.* Alia plura verba passiva, quae activam obtinent significationem, vid. in Storrii *Observatt. ad Analog. et Synt. Hebr.* p. 228. seqq. Sunt, qui נוֹשָׁע proprie *adjutum* scil. a Deo, hinc *victoriosum* notare existiment.

ment. Verum recte Jahnns obſervat, ex uſu loqnendi Hebraeis recepto נוֹשָׁע conſtanter *ſalvatum, e periculo aut miſeria ereptum* ſignificare, nec excepto loco Deut. XXXIII, 29., quo עַם נוֹשַׁע eſt *populus* ex Aegypto *ſalvatus*. Neque igitur hoc ſolo loco a certo loquendi uſu recedendum, nec dubium, vatem cogitaſſe magnum illum, de qno loquitur, regem e magno discrimine ereptum, atque ſingnlari divino auxilio adjutum. עָנִי, qnod alias *afflictum, miſerum, pauperem* notare conſtat, hic, ut cognatum עָנָו Num. XII, 3., *manſuetum, modeſtum* ſignificat; utramque illam notionem conjungunt Hebraei, quum homines afflicti et pauperes ut plurimum humiles, modeſti ac manſueti eſſe ſoleant. Recte igitur Chaldaeus עִנְוְתָן et Alexandrinus πρaῢς vertit, quod Matthaeus, Evangeliſta, XXI, 5. ſequutus, qui hoc vatis dictum Jeſu Meſſiae accommodat. Quod porro hic rex רֹכֵב עַל־חֲמוֹר *aſino vectus* deſcribitur, id non tantum modeſtiam illius, verum et pacis ſtudium ſignificat, nam *bello armantur equi*, ut Virgilius *Aen.* III, 540. ait; aſinus vero pacis animal. Illuſtrant id qnae Verſu proximo ſequuntur. וְעַל־עַיִר *Et*, ſeu, *hoc eſt*, vel, *videlicet ſuper aſino*. Nomen hoc apud Hebraeos aeque ac Arabes *aſinum* notaſſe videtur, ſine discrimine aetatis (عَيْرٌ *aſinus* cum domeſticus tnm ſylveſter), eſtque ab Arabico عَارَ (pro عَيَرَ) *proficiſci*, quia expediundis itineribus aſinus jumentum eſt commodum. Ad ſignificationem vero *pulli*, ſeu *juvenis aſini* h. l. reſtringitur demum per adjectum בֶּן־אֲתֹנוֹת, quemadmodum שׁוֹר, qnod *bovem* in genere, adjecto vero בֶּן־בָּקָר *juvencum* ſignificat. Ceterum ו particulae עַל praefixum h. l. non copula, ſed exegeticum, ut Geneſ. XIII, 15. 1 Sam. XVII, 40. Pluralis אֲתֹנוֹת hic pro אָתוֹן ponitur, uti et alias, cum ex pluribus unus vel unum intelligitur. Sic Geneſ. VIII, 4. navis Noachica dicitur conſediſſe עַל־הָרֵי אֲרָרָט *ſuper* nno *montium Ararat;* et Jud. XII, 7. Jephta ſepultus narratur בְּעָרֵי גִלְעָד *in* una *urbium Gileaditis.*

10. וְהִכְרַתִּי־רֶכֶב *Exscindam currus*, intelligit tales, quibus in bello utebantur veteres, quos *currus falcatos* appellabant, de quibus cf. not. ad Pſ. XX, 8. Quod autem Jova hic dicit, ſe velle iſtiusmodi currus ex *Ephraimo*, et *equos* ſcil. ad bellum gerendum deſtinatos (vid. Vs. 9.) ex Hieroſolymis abolere, Bertholdtus *Einleit.* P. IV. p. 1713. vere obſervat arguere, eo quo haec ſcripta ſunt tempore regnum utrumque, Judaicum et Iſraeliticum, adhuc ſtetiſſe, neque igitur ab eodem, a quo prior libri pars, haec conſignata eſſe. Nec אֶפְרַיִם prophetarum, qui poſt exſilium ſcripſerunt, ullus de regno Iſraelitico uſurpat. Dicunt quidem, qui hanc poſteriorem libri partem eidem, qui priora octo Capita ſcripſit, vindicare ſtudent, nec quod ſupra II, 2. VIII, 13. *Judae* et *Iſraelis* mentio ſit, antiquiorem Zacharia ſcriptorem probare. Sed iis locis Zachariam, quae de temporibus antiquis facta ſunt, loqui patet. Indicatur vero hic Ephraimo et Hieroſolyma, regni Judaici capite, terra Hebraeorum univerſa. וְנִכְרְתָה קֶשֶׁת מִלְחָמָה *Exſcindetur arcus belli*, ſ. *bellicus.*; ceſſabit etiam uſus omnium bellicorum inſtrumentorum, quae nomine *arcus* hic ſignificantur ut Pſ. XLIV, 7. לֹא בְקַשְׁתִּי אֶבְטָח *non fretus ero arcu meo*, i. e. armis meis. Chaldaeus: וְאֶתְבַּר תְּקוֹף עָבְדֵי קְרָב מַשְׁרְיָת עַמְמַיָּא *frangam fortitudinem eorum qui bellum gerunt, exercitus populorum.* וְדִבֶּר שָׁלוֹם לַגּוֹיִם *Loquetur pacem gentibus*, conciliabit gentes diſcordes, loqueturque ea quae ad pacem facient. וּמָשְׁלוֹ מִיָּם עַד־יָם *Et dominatus ejus a mari usque ad mare*, ab uno mari ad alterum. Vid. de hac loquendi formula not. ad Pſ. LXXII, 8. Amos VIII, 12. Chaldaeus haec verba cum iis, quae proxime ſequuntur, ſic vertit: וְיִשְׁלוֹט מִיַּמָּא עַד מַעְרְבָא וּמִפְּרָת עַד סְיָפֵי אַרְעָא *regnabit a mari usque ad occidentem, atque ab Euphrate usque ad extrema terrae.* Aben-Esra: „*a mari* ſcil. auſtrali, quod vocatur mare Sodomeum, *usque ad mare* ſeptentrionale, i. e. usque ad Oceanum; *et a fluvio* ſcil. Edenis (i. e. Euphrate), ubi eſt principium Orientis, *usque ad extrema terrae*, quo finis Occidentis ſignificatur.“

tur.“ Senſus igitur: dominabitur quam late patet orbis terrarum.

11. Jam ad Judaeos ſermonem convertens eos monet, ut memores veterum beneficiorum, a Jova acceptorum exſpectent nova. Cum ſuperioribus vero haec ita ſunt connectenda: quum dictum ſit, longe lateque dominaturum regem tuum, ita id accipias, quod etiam ad te maximum hujus imperii redundaturum ſit commodum, nam גַּם־אַתְּ בְּדַם בְּרִיתֵךְ *etiam ad te* quod attinet *per* i. e. propter *ſanguinem foederis tui*, i. e. propter foedus tecum initum et ſanguine victimarum ſolenni modo ſancitum ad montem Sinai, ubi, uti narratur Exod. XXIV, 8., praelecto libro foederis, et poſtquam populus dixiſſet, ſe omnia Jovae juſſa facturum, Moſes ſanguinem ſumſit, eoque populum adſperſit, dum haec verba pronunciavit: *hic eſt ſanguis foederis, quod Jova vobiscum in haec omnia verba ferit.* Verba שִׁלַּחְתִּי אֲסִירַיִךְ in Praeterito vertunt: *emiſi*, dimiſi *vinctos*, captivos *tuos* ſcil. ex Aegypto, ubi populus Hebraeus in Aegypto oppreſſus tenebatur. Ita Chaldaeus: אַף אַתּוּן דִּי עַל דְּמָא אִתְגְּזַר לְכוֹן קְיָם פְּרָקִית יַתְכוֹן מִשִּׁעְבּוּד מִצְרָאֵי סַפְּקִית צָרְכֵיכוֹן בְּמַדְבְּרָא צְדֵי הָא כְגוּב רֵיקָן דְּלֵית מַיִין בֵּיהּ *vos quoque, quibuscum ſuper ſanguine ſancitum eſt foedus, vos, inquam, redemi ex ſervitute Aegyptiorum; praebui vobis neceſſaria in deſerto; quod deſolatum erat, ſicut fovea vacua, in qua nulla aqua.* Sed vix dubium, Praeteritum שִׁלַּחְתִּי eſſe in Futuro capiendum, uti Praeterita וְהִכְרַתִּי, וְחָנִיתִי, וַהֲסִרֹתִי, Vſs. 7. 8. 10., ut vertendum ſit: *dimittam captivos tuos*, eos videlicet, qui inter Aſſyrios et Aegyptios (X, 10.) aliosque populos exteros detinentur. מִבּוֹר אֵין מַיִם בּוֹ *Fovea in qua non* erat *aqua*, i. e. e carcere, qui antiquiſſimis temporibus ſaepe erat ciſterna vacua, vid. Geneſ. XXXVII, 24., ubi Joſephus a fratribus demiſſus narratur in foveam, וְהַבּוֹר רֵק אֵין בּוֹ מָיִם *fovea autem erat vacua, nulla in ea aqua.* In talem foveam conjectus et Jeremias captivus dicitur Jerem. XXXVIII, 6. Hinc

Hinc Exod. XII, 29. Jerem. XXXVII, 16. בית־הבור *domus foveae* est carcer.

12. Verbis שׁוּבוּ לְבִצָּרוֹן *redite ad munimentum* nonnulli interpretes cum Kimchio vatem existimant hortari Judaeos, ut ad Jovam se convertant, qui et Ps. LXI, 4. Prov. XVIII, 10. *turris* s. *arx fortis* dicitur. Alii *munimento* urbem Hierosolymitanam intelligunt, ut sensus sit: redite ad urbem, quae jam eo perducta, ut possit vobis esse munitionis loco, aut quae nunc munita, i. e. moenibus cincta est. Verum si etiam Zachariae haec tribuas, tamen Hierosolymam plures demum post vatem illum annos muris circumdatum a Nehemia esse constat. Quare alii Chaldaei interpretationem adsciscunt, quae talis est: תּוּבוּ לְמֶהֱוֵי כְּרַכִּין תַּקִּיפִין *revertimini ut fiatis*, i. e. iterum fiatis *civitates munitae*, postquam diu satis, quantum ad urbes vestras, desolati fuistis. Jarchi: „revertimini ad robur vestrum, et ad gloriam vestram." Eadem phrasis Jesaj. XXIX, 17. וְשָׁב לְבָנוֹן לַכַּרְמֶל *redit*, i. e. convertitur Libanus *ad* s. *in Carmelum*, i. e. in arvum fertilissimum. Quod tamen huic loco minus quadrat. בִּצָּרוֹן potius terram patriam Hebraeorum designare videtur, quam Jova supra Vs. 8. castris circumpositis muniendam et ab hostium incursionibus tuendam promisit. אֲסִירֵי הַתִּקְוָה *Vincti spei*, i. e. vos, qui, quum in terris exteris vinculis constricti sitis, meo auxilio freti, libertatem speratis. Chaldaeus: אֲסִירַיָּא וּמְסַבְּרִין לְפוּרְקָנָא *captivi qui sperastis liberationem*. Jarchi: „Quamvis vos jam sitis sub potestate regum Persiae, tamen estis vincti sub spe, quoniam spem in me repositam huc usque habuistis, ut promissum meum impleam finitis septuaginta annis." Alexandrinus verba hebraea vertit *δέσμιοι τῆς συναγωγῆς*. Quod sequutus Syrus: ܐܣܝܪ̈ܐ ܕܟܢܘܫܬܐ *vincti congregationis*, scil. populi Hebraei. Retulerunt nomen תִּקְוָה ad verbum נִקְוָה *congregari*, Jerem. III, 17. Verum a קָוָה potius s. קִוָּה *exspectare*, *sperare* nomen hebraeum derivari constat. גַּם־הַיּוֹם מַגִּיד מִשְׁנֶה אָשִׁיב לָךְ

Etiam

Etiam i. e. et *hodie annuncians* ſcil. אֲנִי *ego*, annuncio: *duplum reddam tibi;* i. e. jam annuncio vobis per vatem meum, miſerias, quas perpeſſi eſtis, me eo majoribus beneficiis compenſaturum; i. e. non reditum tantum ſalvum et tutum, ſed et inſignes victorias latiſſimamque poſſeſſionem vobis praeſtabo. Chaldaeus: אַף יוֹמָא דֵין אֶשְׁלַח לְחַוָּאָה לְכוֹן דִּי עַל חַד תְּרֵין בְּטַבְוָן דִּי אֲמָרֵית לְכוֹן אַיְתֵי לְכוֹן *hodie quoque mittam ad indicandum vobis, quod dupla bona, quae vobis praemiſi, adducam vobis.* Jarchi: „praeterea annuncio tibi nuncium ſecundum praeter illud de aedificatione templi. Quaenam vero ſit altera illa annunciatio, exponitur in iis quae ſequuntur.“ Hieronymus: „Habetis Dominum pollicentem, quod pro brevi captivitatis injuria duplicata omnia accipiatis, ſicut accepiſſe legimus et Job. [XLII, 10.].“

13. כִּי־דָרַכְתִּי לִי יְהוּדָה *Nam,* ut rationem dupli illius boni exponam, *tendam mihi* ſcil. ut arcum (quod nomen e proximo membro repetendum eſſe, innuit verbum דָּרַךְ), *Judam.* Hebraei dicunt *calcare arcum,* pro: eum *tendere,* quia arcuum intenſio fiebat pedem arcui imponendo ad eum incurvandum telumque eo fortius elidendum; vid. not. ad Pſ. VII, 13. In verbis קֶשֶׁת מִלֵּאתִי אֶפְרַיִם interpretandis diſſentiunt interpretes. Alexandrinus nomen קֶשֶׁת, quod Maſorethae accentibus verbis, quae proxime ſequuntur (מִלֵּאתִי אֶפְרַיִם), jungi jubent, ad membrum prius retulit, atque utrumque ſic vertit: *διότι ἐνέτεινά σε, Ἰούδα, ἐμαυτῷ εἰς τόξον, ἔπλησα τὸν Ἐφραίμ.* Eodem modo verba diſtinguit Syrus, ſed ſenſu diverſo interpretatur: ܡܛܠ ܕܡܬܚܬ ܩܫܬܝ ܥܠ ܝܗܘܕܐ ܘܡܠܝܬ ܥܠ ܐܦܪܝܡ *nam tetendi arcum meum contra Judam, et implevi* (ſcil. cum ſagittis) *contra Ephraimum.* Quae ſententia ſcopo et tenoris hujus oraculi, quo bona ſe promiſſurum eſſe Hebraeis Jova ipſe Verſu ſuperiore dixit, prorſus adverſatur. Diſtinctionem in codicibus Hebraeis receptam ſequutus Hieronymus, utrumque mem-

membrum ſic vertit: *quoniam extendi mihi Judam, quaſi arcum implevi Ephraim.* „Eos ſignificari," inquit in Commentario, „aeſtimant [Judaei], qui de decem tribubus, quae appellantur Iſrael, venerant ſub Ezechia, quibus etiam Joſias regnaſſe memoratur." Haec reſpicere videntur ea, quae 2 Chron. XXX, 1. 10. 11. et XXXIV, 9. narrantur, ab hoc loco tamen plane aliena. Chaldaeus: אֲרֵי תַקֵּפִית קֳדָמַי דְבֵית יְהוּדָה כְקֶשֶׁת מְתִיחָא כְבֵית אֲזֵינִין מַלֵּית גְבוּרָא בֵית יִשְׂרָאֵל *nam roboravi* (ſ. roborabo) *coram me illos de domo Judae ſicut arcum tenſum in domo armorum; implevi* (implebo) *fortitudine domum Iſrael.* Quae interpretatio quam parum ſit accurata, unusquisque ipſe intelligit. Jarchi ellipſin hic eſſe obſervat, ſenſum vero hunc: arcu implebo manum Ephraimi, ſicut habetur 2 Reg. IX, 24. וְיֵהוּא מִלֵּא יָדוֹ בַּקֶּשֶׁת *et Jehu implevit manum ſuam arcu;* id eſt, Ephraimitae erunt mihi inſtar pharetrae, plenae ſagittis. Eodem modo et Kimchi hunc locum exponit. Collato loco libri Regum a Jarchio adducto noſtrum et A. Schultens illuſtrandum cenſet in *Animadverſſ. philologg.* (*Opp. minn.* p. 355. et 176); ſed phraſis מִלֵּא בַּקֶּשֶׁת recte interpretatur: *valide tetendit arcum*, quum Arabes ſimiliter plane dicant أَمْلَأَ ٱلنَّزْعَ فِي ٱلْقَوْسِ *implevit attrahere arcum*, pro, *valide tetendit*, nec non: أَنَاقَ فِي ٱلْقَوْسِ et, أَمْلَأَ فِي ٱلْقَوْسِ *implevit arcum*, id eſt, *attracto nervo incurvavit ad longitudinem ſagittae.* „Orientalibus," addit Schultens, „verbum מִלֵּא intendit et auget. Jerem. IV, 5. קִרְאוּ מַלְאוּ, quod recte Hieronymus vertii: *clamate fortiter.* Cf. XII, 6. Sic Arabes: جَعَلَ وَمَلَأَ *fecit et implevit*, id eſt: *accurate fecit.* تَمَلَّأَ ٱلنَّظَرَ إِلَيْهِ [*implevit viſum ad eum*] *intenſiſſimis in eum oculis intuitus eſt*, apud Keſſaeum in capite

pite *de Seraphinis.*" Eundem phrafeos Hebraeae fenfum ex Aramaeo loquendi ufu adftruxit J. D. Michaelis in *Supplemm.* p. 1504. „Facilis," inquit, „et expedita conftructio 2 Reg. IX, 24. מִלֵּא יָדוֹ בַקֶּשֶׁת *implevit manum fuam arcu*, i. e. arcum in manum fuam fumfit eumque tetendit; at paulo difficilior, ideoque plerisque non intellecta ejusdem nominis et verbi Zach. IX, 13. *Judam tetendi mihi,* (כְּ)קֶשֶׁת מִלֵּאתִי אֶפְרַיִם *ut arcum implevi Ephraimum.* Eft hic, fuadente parallelismo, מִלֵּא idem quod antea דָּרַךְ, habentque Syri eadem conftructione: ܩܶܫܬܳܐ ܡܡܰܠܝܳܐ *arcus tenfus*, pro קֶשֶׁת דְּרוּכָה Jefaj. XXI, 15., et ܡܰܠܘ ܩܶܫܬܳܐ Pf. XI, 2. pro יִדְרְכוּן קֶשֶׁת, Arabe Antiocheno Syriaca reddente أوتروا قسيهم *intenderunt arcum fuum*, ut adeo prope fynonyma fint דָּרַךְ et מִלֵּא cum קֶשֶׁת conftructa. Phrafis ita videtur expedienda, ut proprie fit: *implere arcum fagitta*, i. e. fagittam arcui imponere." Senfum hujus loci et imaginem, qua ufus eft vates, bene et docte illuftravit Jahn: „Deus fiftit fe bellatorem, qui tendit ingentem arcum, nempe omnes pofteros totius antiqui regni Juda, et huic arcui imponit praegrandem fagittam, nempe univerfos pofteros antiqui regni decem tribuum, et ita in hoftes ejaculaturus eft. Peregrina nobis acerrimi belli imago, qua Arabes paulo aliâ ratione utuntur; laudant enim ftrenuum heroem tanquam fagittam, et exercitum fiftunt tanquam arcum, uti in Abulfedae *Annal. Muslemm.* T. III. p. 474. رميتَهُ بِكَ عن خميس *jaculatus es eum* (quafi fagittam) *per te ex exercitu* (tanquam arcu). Ubi Reiske not. *f.* p. 476. annotat: „ille qui a poeta laudatur, pingitur ut fagitta, et exercitus ejus ut arcus; dicitur enim رمي بِنَبْلِهِ عن قوسه *jaculatus eft cum fagittis fuis ab arcu fuo.*" וְעוֹרַרְתִּי *Et agitabo*, ficut arma contra hoftem agitantur, fic verbum עוּר de agitatione haftae 2 Sam.

2 Sam. XXIII, 18., de arcu agitando Habac. III, 9. et de fcutica Jefaj. X, 26 dicitur. Ita allegoria ex antecedentibus continuatur, ut membro fequenti. Quod nifi placet, verti etiam poteft: *et excitabo*, i. e. adducam, et ad aggrediendum intrepide bellum animabo. Cf. Jerem. VI, 22. וְגוֹי גָּדוֹל יֵעוֹר מִיַּרְכְּתֵי־אָרֶץ *et populus magnus excitabitur ab extremitatibus terrae.* Chaldaeus וַאֲגַבַּר *fortes reddam*, f. *praevalere faciam;* cf. infra X, 6. בָּנַיִךְ צִיּוֹן *Filios tuos, o Zion!* quibus non folum Hierofolymitani, fed omnes omnino terrae Judaicae, cujus caput erat Hierofolyma, incolae fignificantur. עַל־בָּנַיִךְ יָוָן *Super filios tuos, o Javan! Javan* demtis vocalibus eft *Jonia*, quae Hebraeis dicitur pro tota Graecia, a Thracia usque ad Ifthmum. Vid. Ezech. XXVII, 13. 19. Joel IV, 6. Dan. VIII, 21. *Graecis* vatem per fynecdochen barbaras gentes in univerfum defignare exiftimant, unde Chaldaeus בְּנֵי עַמְמַיָּא *filios populorum* vertit. Jahnus refert hoc vaticinium ad bella, quae Judaei poft Alexandrum cum Graecis Syriam tenentibus gefferunt. Alii interpretes, qui fimiliter victorias Maccabaeis ducibus de Antiocho Epiphane reportatas hisce verbis refpici exiftimant, hinc concludunt, haec poft Maccabaica demum tempora fcripta effe. Sed incertae fpes futurorum, a vate hic expreffae, non funt ad certos eventus referendae. Praeterea quae Verfibus 2 — 8. leguntur aetatem Maccabaica longe vetuftiorem arguunt. Sed quod Sionios contra *Graecos* h. l. excitandos dicit Jova eo videtur fpectare, quod Graeci Hebraeos fervos iis venditos (cf. Joel IV, 6.) male habuerunt. וְשַׂמְתִּיךְ כְּחֶרֶב גִּבּוֹר *Et ponam*, faciam, *te*, o Sion, *tanquam gladium herois*, f. fortis et ftrenui militis, qui acutiffimus eft, et obvia quaeque perimit.

14. Confirmatur et declaratur quod Verfu fuperiore promiffum erat. וַיהוָה עֲלֵיהֶם יֵרָאֶה *Et Jova fuper eis*, filiis Sionis (Vs. 13.), videndum fe praebebit (יִתְגְּלֵי *manifeftum fe faciet*, vertit Chaldaeus), i. e. fe talem exhibebit, qui tanquam ex arce pro eis pugnet; fe declarabit ftare ab eorum

eorum partibus. וְיָצָא כַבָּרָק חִצּוֹ *Et egreditur ſicut fulgor ſagitta ejus,* i. e. פִּתְגָמוֹהִי *verba,* juſſa, decreta *ejus.* Neque tamen ſpernenda Jahnii obſervatio, *ſagittam Dei,* quae ſupra erat Ephraim, hoc loco eſſe imaginem auxilii divini, ad cladem hoſtibus inferendam, et quod ſimilitudine *ſicut fulgur* expreſſum eſt, alibi *ſagittam* Dei dici *fulgur,* ut Pſ. XVIII, 13. Habac. III, 11. בַּשּׁוֹפָר יִתְקָע *Tuba clanget,* claſſicum cantaturus, ut tanquam ſtrenuus imperator ſuos ad pugnam animet. Tuba enim ſignum dari ſolebat, quo milites pugnam iniere; vid. Jud. VII, 19. 20. Job. XXXIX, 24. 25. וְהָלַךְ בְּסַעֲרוֹת תֵּימָן *Et incedet in procellis auſtri,* vehementiſſimo impetu invadet hoſtes, qualis procella ab auſtro irruens, quae aliis tempeſtatibus vehementior eſſe ſolet; cf. not. ad Jeſaj. XXI, 1. Job. XXXVII, 9. Ita et Nah. I, 3. Jovae inceſſus turbinem vehementia aequare dicitur.

15. יָגֵן עֲלֵיהֶם *Proteget eos,* Sionios, ſive Judaeos, Verſu 13. commemoratos. וְאָכְלוּ *Et comedent,* ſunt qui exponant: ſpoliis hoſtium fruentur, coll. Deut. XX, 14. וְאָכַלְתָּ אֶת־שְׁלַל־אֹיְבֶיךָ *comedes ſpolia hoſtium tuorum.* Verum quemadmodum *bibent,* quod ſequitur, non dubium eſt referendum eſſe ad ſanguinem devictorum, uti poſterius hemiſtichium docet, ſic *comedent* ad carnes illorum pertinet. Senſus itaque eſt: *comedent* i. e. conſument, ſcil. populos inimicos; ut infra XII, 6. dicitur: *comedent dextera et ſiniſtra populos circa.* Deut. VII, 16. *Comedes omnes populos, quos Jova tibi dabit.* Cf. et Num. XIV, 9. et ad eum loc. not. Comparantur igitur h. l. Judaei animoſis et intrepidis leonibus, quibus cibus ſit quos aggrediuntur, et ſanguis occiſorum potus, ut Num. XXIII, 24. et Mich. V, 7. Chaldaeus: וְיִשְׁלְטוּן בְּעַמְמַיָּא וְיִקְטְלוּנּוּן *dominabuntur populis et occident eos.* Verba וְכָבְשׁוּ אַבְנֵי־קֶלַע nonnulli vertunt: *ſubigent lapides fundae,* i. e. hoſtes ſuos, in quibus olim erant multa funditorum agmina. Aliis conciſus videtur ſermo, pro וְכָבְשׁוּ אוֹתָם בְּאַבְנֵי־קֶלַע *ſubigent eos lapidibus fundae,* i. e. e funda ejectis, ut Job. XLI, 19.

Ita

Ita LXX: *Καὶ καταχώσουσιν αὐτοὺς ἐν λίθοις σφενδόνης.* Hieronymus: *et fubjicient lapidibus fundae.* Et in Commentario: „Tanta erit ruina Graecorum, ut non dicam gladiis, fed jactu lapidum et fundarum rotatibus opprimantur.“ Chaldaeus: וּשְׁאָרְהוֹן יְגַמְּרוּן כְּמָא דְשָׁדָן אַבְנָא בְקַלְעָא וְיִבְּזוּן יַת נִכְסֵיהוֹן *et reliquias eorum confument, ficut qui jaculantur lapidem funda, et diripient opes eorum.* Verum quemadmodum Verfu proximo Hebraei אַבְנֵי־נֵזֶר *lapides coronae* vocantur, ita hic illorum hoftes *lapides fundae* appellari non dubitamus, per contemtum; nam lapides, quibus utuntur funditores, viles funt et nullius pretii. Senfus igitur hic erit: *fubigent* eos et pedibus fuis fubjectos habebunt, ficut viliffimos lapides, qui pedibus calcantur. וְשָׁתוּ *Bibentque* fcil. fanguinem fauciatorum. Sic Num. XXIII, 24. populus Hebraeus comparatur leoni, qui praedam discerpit, וְדַם־חֲלָלִים יִשְׁתֶּה *et fanguinem confofforum bibit.* Vid. et Jefaj. XLIX, 26. Ezech. XXXIX, 17. 18. 19. Sanguinem vero bibunt, qui hoftes vincunt, caedunt, fpoliant. הָמוּ כְּמוֹ־יָיִן *Strepent tanquam vino* ebrii fanguine; tumultuabuntur gaudio geftientes, ac profperis rerum fucceffibus animofi. Cf. infra X, 7. וּמָלְאוּ *Et implebuntur,* i. e. fanguine madebunt. Docet hoc comparatio quae fubjungitur, כַּמִּזְרָק *ficut pelvis,* qua victimarum fanguis excipiebatur, et כְּזָוִיּוֹת מִזְבֵּחַ *ficut anguli altaris,* ad quos idem fanguis e pelvi fpargebatur. Sanguine autem madere eft vincentium. Sic Jefaj. LXIII, 1. 2. *Quis ifte qui venit ab Idumaea? rubicundis veftimentis a Bosra? — Ego, qui jufte loquor, victoriofus. Cur tua rubet veftis?* etc. In alium fenfum illam comparationem flectit Chaldaeus: וּתְהֵי נַפְשְׁהוֹן מַלְיָא תַפְנוּקִין כְּמִזְרָק דְמַלֵי סָלְתָּא וּמְשַׁח וִיהוֹן מְנַהֲרִין כִּדְמָא דְמִזְדְּהַר עַל כּוֹתְלָא דְמַדְבְּחָא *eritque anima eorum plena deliciis, ficut phiala, quae plena eft fimila et oleo, et fplendebunt ficut fanguis, qui fplendet in pariete altaris.*

16. יְהוֹשִׁיעָם *Salvabit eos,* non folum liberando eos ex omnibus periculis et malis, verum etiam ingentibus ipfos cumu-

cumulando bonis, cf. Vs. 17. בַּיּוֹם הַהוּא *Die illo* quo rex ille, de quo Vs. 9. regnabit. Verba כְּצֹאן עַמּוֹ nonnulli cum Jarchio ſic interpretantur: *tanquam gregem populum ſuum*, i. e. tanquam oves, quas ex Aegypto duxit; ut ei fierent populus, coll. Pſ. LXXVII, 21. נָחִיתָ כַצֹּאן עַמֶּךָ בְּיַד־מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן *duxiſti ſicut oves populum tuum per Moſen et Aaronem.* Sed eſt potius mixtio ſermonis proprii et figurati, hoc ſenſu: *tanquam populum ſuum*, quem veluti paſtor *gregem* ſuum ducit, paſcit, curat, defendit. Cujusmodi eſt Ezech. XXXVI, 37. *Multiplicabo eos* כַּצֹּאן אָדָם *ut gregem hominis*, i. e. augebo homines non ſecus ac ovium greges. Geneſ. XVI, 12. פֶּרֶא אָדָם *onager hominis. Gregem ſuum* appellat Jova populum ſuum et Jerem. XXXVI, 1. Ezech. XXXIV, 8. 9. 10. אַבְנֵי־נֵזֶר LXX *λίθοι ἅγιοι*, et cum iis Hieronymus *lapides ſancti* verterunt. Scilicet quum קָדַשׁ *ſeparari* et *ſanctum* eſſe ſignificet, et נָזַר ibidem *ſeparationis* notionem obtineat, eidem verbo et alteram, ſane cognatam, *ſanctitatis* ſignificationem tribuerunt. Idem forſan Chaldaeus voluit, dum vertit: אֲרֵי יִבְחֲרִנּוּן כְּאַבְנֵי אֵיפוֹדָא *nam eliget vos ut lapides Ephodi, ſ. ſuperhumeralis* Pontificis Maximi, de quibus Exod. XXVIII, 9—12., quaſi hi lapides peculiariter *ſancti* habiti fuiſſent. J. D. Michaelis in *Supplemm.* p. 1623. אַבְנֵי־נֵזֶר *lapides votivos* interpretatur, a نَذَرَ 1) *ſeparavit*, 2) *addixit aliquid, vovit*, et نَذْر *votum*. „*Lapides*, inquit vates, *votivi eriguntur*; trophaea intelligo, et victoriarum monumenta, ex quibus Maccabaeorum tempore, de quo ſermo, illud maximum et celeberrimum, quod 1 Maccab. XIII, 27—30. deſcribitur, in urbe Modeim erectum. Sancta quidem ejusmodi trophaea *vota* dici poſſunt, unde nolim eos, qui *ſanctos lapides* verterunt, LXX, Vulgatum, Chaldaeum, reprehendere, ſed rem dicere clarius et diſtinctius ſtudui." Verum quum אַבְנֵי־נֵזֶר aperte oppoſiti ſint אַבְנֵי־קֶלַע *lapidibus fundae*, quibuscum Hebraei populi hoſtes comparantur,

Verſa

Verſu qui praecedit, melius congruit, נֵזֶר h. l. *coronae, diadematis*, regii aut ſacerdotalis ſignificatu accipere, quo 2 Sam, I, 10. 2 Reg. XI, 12. Exod. XXIX, 6. Levit. VIII, 9. al. legitur. Ante אַבְנֵי eſſe כ ſimilitudinis ſubaudiendum, ut ſupra ante אַבְנֵי-קֶלַע, vix eſt quod moneamus. Dicit igitur vates, fore, ut aevo illo fortunatiſſimo Hebraei ad ſummum dignitatis faſtigium perveniant, ut inſtar lapidum coronae reputentur, qui rari ſunt et maximi pretii, מִתְנוֹסְסוֹת *elevantes ſeſe*, qui in altum ſublati, quippe coronae inſerti, omnium oculos feriant, et ipſo adſpectu cuivis admirationem injiciant. Unde eſt, quod Jarchi noſtrum מִתְנוֹסְסוֹת in nota ad Pſ. IV, 7. *ſplendentes* interpretatus eſt; vid. Schol. ad eum loc. p. 106. עַל-אַדְמָתוֹ *Super terra ejus* ſcil. Jovae; de populo enim in plurali, de Jova vero in tertia perſona ſingulari hucusque Vs. 15. 16. 17. loquutus eſt.

17. מַה-טּוּבוֹ *Quae*, i. e. quanta erit *felicitas ejus*, Pronomen interrogativum non ſimpliciter interrogat, ſed ſimul exaggerat, ut Pſ. III, 2. מַה-רַבּוּ צָרָי *quam multi ſunt hoſtes mei!* Tanta, dicit, ejus felicitas erit, ut verbis nequeat explicari. Suffixum ad טּוּבוֹ ad עַם *populus* eſt referendum, ex צֹאן עַמּוֹ Vs. 16. Alii vero ad Jovam referunt (cf. not. ad עַל-אַדְמָתוֹ ſub fin. Vs. 16.) vertuntque: *quanta eſt bonitas ejus*, et verba, quae ſequuntur. וּמַה-יָּפְיוֹ *Et quanta erit pulchritudo ejus*, non qua gaudet ipſe, ſed qua ſuos adficit, hoc ſenſu: quantum bonum et quantum decus populo ſuo praeſtabit Jova. Tum erit utriusque nominis ſuffixum tale ratione ſignificationis, quale Hoſ. II, 8. דְּגָנִי *frumentum meum*, i. e. quod a me accepit. Sed melius fluet oratio, ſi utrumque illud ſuffixum ad *populum* referamus, et יָפְיוֹ vertamus *pulchritudo*, decus *ejus*. דָּגָן בַּחוּרִים *Frumentum* (ſubaudi ex membro ſequenti יְנוֹבֵב *creſcere faciet*) *juvenes*, magna copia proventurum, ita ut alimentum haud deſit educandis ad florentem aetatem liberis, ut juvenes fiant ac virgines. Quum antea ſaepius annonae ſteri-

sterilitate et fame populus ob peccata plecteretur (vid. Thren. II, 11. 12. Hos. II, 11. Hag. I, 11.); aurea aetate regnante Messia, foecunditas terrae atque omnium rerum affluentia beabit populum; quod et alii prophetae promittunt, vid. Jerem. XXXI, 12. 13. Ezech. XXXVI, 29. Hos. II, 14. Joel II, 18. 19. יְנוֹבֵב *Crescere faciet*, faciet vigere; proprie verbum dicitur de plantis et frugibus terrae, unde Deut. XXXII, 13. תְּנוּבֹת שָׂדָי sunt *proventus terrae*. Est autem in utroque membro hemistichii posterioris parallelismus syntheticus, et sensus ita concipiendus: *frumentum et mustum crescere faciet juvenes et virgines.*

Cap. X, 1. Cohaeret hic Versus cum Capitis superioris Versu ultimo, quasi diceret vates: quum tam benevolum habeatis Jovam, qui vos bonis omnibus cumulabit, potestis libere et cum fiducia quorumcunque indigueritis ab ipso petere. בְּעֵת מַלְקוֹשׁ *Tempore serotinae pluviae*, cum opus est serotina pluvia, quae in Palaestina cadere solet mense Martio, cum seges maturescere incipit; cf. not. ad Deut. XI, 14. חֲזִיזִים *Fulgura* (cf. not. ad Job. XXVIII, 26.), quae pluvias aut praenunciant, aut sequuntur, aut comitantur. מְטַר־גֶּשֶׁם *Pluviam imbris*, i. e. copiosam et largam, ut Job. XXXVII, 6., ubi vid. not. יִתֵּן לָהֶם *Dabit illis*, Sioniis (IX, 13.), ad quos sermo hic dirigitur. לְאִישׁ *Viro*, distributive est capiendum, i. e. unicuique, omnibus ac singulis. עֵשֶׂב בַּשָּׂדֶה *Herbam in agro*, i. e. herbam agri, periphrasis Genitivi, qualis Jesaj. LVI, 9. חַיְתוֹ בַּיָּעַר *fera in sylva* pro fera sylvae s. sylvestri. Est autem עֵשֶׂב tam generale, ut ea quae in humano sunt victu comprehendat. Sensus est, Deum large daturum fruges, tum quae homini, tum quae animantibus usum sui homini praebentibus conveniunt. Herbae copia in felicioris aevi descriptione et Deut. XI, 15. XXIX, 21. Ps. LXXII, 16. memoratur.

2. כִּי הַתְּרָפִים דִּבְּרוּ אָוֶן *Nam Theraphim loquuti sunt vanum*, cui nil inest veri. Nexus cum Versu superiori ita est

eſt concipiendus: longe diſpar erit ratio Judaeorum, qui feliciſſimo illo aevo vivent, atque majorum qui ab idolis et divinis mendacibus opem quaeſiverunt, et ſuperſtitionum poenas triſti et ignominioſo exilio luerunt. De הַתְּרָפִים vid. not. ad Hoſ. III, 4. Chaldaeus vertit פָּלְחֵי צַלְמָיָא *cultores ſimulacrorum.* דִּבְּרוּ אָוֶן *Loquuntur vana*, i. e. talia, quibus cultores ſuos deludunt, vanas inprimis pollicitationes, quarum eventus fruſtra exſpectatur. וְהַקּוֹסְמִים חָזוּ שֶׁקֶר *Et divinatores vident mendacium*, vaticinantur mendacia. חָזָה de vatibus uſurpatum haud raro *vaticinari* notat, vid. not. ad Jeſaj. I, 9. Habac. I, 1. Cf. quoad rem Ezech. XIII, 6. 9. וַחֲלֹמוֹת *Et ſomnia*, ſeu, ut recte Vulgatus, *ſomniatores*, et Chaldaeus, נְבִיֵי שִׁקְרָא *pſeudoprophetae.* Jungitur enim cum verbo maſculino יְדַבֵּרוּ, quae eſt conſtructio ad ſenſum. At LXX, quos Arabs et Syrus ſequuntur, capiunt חֲלֹמוֹת in Accuſativo et in ſtatu regiminis, *ſomnia vanitatis loquuntur*, *καὶ τὰ ἐνύπνια ψευδῆ ἐλάλουν.* Sed accentus *Paſchta* voci וַחֲלֹמוֹת impoſitus dirimit eam a ſequente הַשָּׁוְא. — הֶבֶל יְנַחֵמוּן *Vanitate conſolantur* in conſolationibus eorum nihil eſt veri ac ſolidi. Sic Job. XXI, 34. וְאֵיךְ תְּנַחֲמוּנִי הָבֶל *quomodo conſolamini me vane!* עַל־כֵּן נָסְעוּ כְמוֹ־צֹאן *Propterea profecti ſunt*, ſ. *abierunt ſicut grex ovium*, ſcil. vagus, palans. Chaldaeus: אִתְבַּדַּרוּ כְּבִדּוּר עָנָא *diſperſi ſunt inſtar diſperſionis gregis.* יַעֲנוּ כִּי־אֵין רֹעֶה *Adſligebantur, nam nullus eſt paſtor.* Chaldaeus: גְּלוֹ אֲרֵי לֵית מְלַךְ *transmigrarunt, nam nullus erat rex.* Bene hujus Verſus ſenſum explicavit Hieronymus: „Intelligat Iſrael, qui quondam deceptus idololatriae erroribus tenebatur, fruſtra ſe coluiſſe ſimulacra, et divinorum audiſſe mendacia, et acquieviſſe ſomniis, quibus Scriptura praecipit non credendum [Deut. XIII, 1. ſeqq.]. Et ob hanc cauſam ducti ſunt quaſi grex in captivitatem, et afflicti absque paſtore Deo, quia Legis notitiam non habebant."

3. עַל־הָרֹעִים חָרָה אַפִּי *Contra paſtores exarſit ira mea*, regibus iratus ſum, non Judaicis, ſed aliis, qui Judaeis

ſunt

ſunt inimici. Idem dicit membrum ſecundum: וְעַל־הָעַתּוּדִים אֶפְקוֹד *et in hircos viſitabo,* i. e. animadvertam. *Hircis* populi duces ſignificantur, ut Jeſaj. XIV, 9. Chaldaeus: וְעַל שִׁלְטוֹנַיָּא אֲנָא מַסְעַר עֲלֵיהוֹן חוֹבֵיהוֹן *et contra dominatores* (ſcil. iratus ſum) *ego animadvertam in peccata eorum.* כִּי־פָקַד אֶת־עֶדְרוֹ *Nam viſitat gregem ſuum,* liberando et ſalvando eum. Chaldaeus: דְכִיר עַמֵּיהּ *mèmor eſt populi ſui.* פָּקַד cum אֶת conſtructum in bonam partem ſumendum eſſe, docet quod additur: וְשָׂם אוֹתָם כְּסוּס הוֹדוֹ בַּמִּלְחָמָה *et faciet eos ſicut equum decoris ſui in bello,* i. e. fortes eos reddet ac bellicoſos ſimilesque equo generoſo, qui in proelium ruit intrepidus, qualis Jobi XXXIX, 19. ſeqq. deſcribitur. Chaldaeus: וִישַׁוֵּי יַתְהוֹן כְּסוּסֵי חַקִּיף דְּזִוְתַן בִּקְרָבָא *ſimiles eos faciet equis, quorum ſplendor fortis eſt in proelio.*

4. מִמֶּנּוּ פִנָּה *Ex eo* ſcil. populo Hebraeo *angulus,* i. e. dux, caput, princeps, quia ut ille aedificii, ita hic populi et reipublicae fulcrum eſt. Cf. not. ad Zeph. III, 6. Chaldaeus מַלְכֵּיהּ *rex ejus.* Haud dominabitur eis alienigena; ſed ex ipſis erit rex eorum. Quod ipſum promiſit Jeremias XXX, 21. *Erit eorum dux ex ipſis, eorumque dominator ex ipſorum medio proficiſcetur.* Cf. et Mich. V, 1. יָתֵד *Clavus* ſ. *paxillus.* Chaldaeus מְשִׁיחֵיהּ *unctus ejus* interpretatus eſt. Ita eo nomine uti praecedente rex ſignificaretur, comparatione ab aedificiis deſumta, quorum trabes et partes ſingulae clavis compinguntur. Alii vero *clavo* ſ. *paxillo* reipublicae adminiſtrum primariae dignitatis intelligunt, qualis in regno Judaico olim fuerat Eljakim, qui Jeſaj. XXII, 23. *clavus in loco ſolido defixus* dicitur; ratio denominationis ibidem additur Vs. 24., quia ut a paxillo ſupellectilem ſuſpendimus, ſic a ſummis hujusmodi adminiſtris negotia reipublicae pendent. Sic in Corano Sur. XXXVIII, 11. et LXXXIX, 9. Muhammedes eodem utens vocabulo Pharaonem vocat, ذُو ٱلْأَوْتَادِ *praeditum paxillis,* i. e. procerum magnatumque imperii ſui multitudine abun-

abundantem. מִמֶּנּוּ קֶשֶׁת מִלְחָמָה *Ex eo arcus belli*, f. *bellicus*, non aliunde petent arma fua, nec indigebunt alius populi auxilio. Chaldaeus: מִנֵּיהּ תְּקוֹף קְרָבֵיהּ *ex eo fortitudo belli ejus*. Verba מִמֶּנּוּ יֵצֵא כָל־נוֹגֵשׂ יַחְדָּו non uno modo exponuntur. Sunt, qui ita explicent: contra vero *ab illo exibit*, i. e. aberit in pofterum omnis *exactor* f. tyrannus. Quo fenfu haec phrafis Jefaj. XLIX, 15. legitur: מְהָרְסַיִךְ וּמַחֲרִיבַיִךְ מִמֵּךְ יֵצֵאוּ *deftructores et vaftatores tui ex te exibunt*, ex te aboliti erunt. Sed hic illam phrafin eodem modo capiendam effe, ac hemiftichio praecedente, ut fignificetur, unde heroes illi fint prodituri, dubitari vix poteft. Neque tamen, qui id agnofcunt, inter fe confentiunt. Hieronymus: „*Ex ipfo etiam omnis exactor fimul*, quod in Hebraico fcriptum eft *Noges*, et Aquila interpretatus eft *εἰσπράσσων*, ut non folum fortes et boni, fed alii ex eis fuerint indigni genere fuo. Poffumus et hoc dicere: nulla erit dignitas in exercitu, quae non illius arbitrio disponatur.“ Alii *exactore* intelligunt eum, qui fructus praediorum, nomina, et pecuniam exiget. Sed quum beneficium fit quod hic promittitur, alii hic *rectorem* ac *principem* populi in meliorem partem fignificari exiftimant, ut Jef. LX, 17., ubi Jova Sionitis promittit, fe iis daturum נֹגְשִׂים juftos. Sic Aethiopibus ነገሠ eft *regere* vel *regnare*, indeque *Negus* ipfis notat *regem*, ceu rectorem populi fummum. Chaldaeus noftra verba fic expofuit: וּמִנֵּיהּ מַלְכֵיהוֹן יִתְרַבּוּן כָּל פַּרְנָסוֹהִי כַּחֲדָא *et ex eo magnifici reddentur omnes gubernatores ejus fimul*. Syrus: ܘܡܢܗܘܢ ܢܦܩܘܢ ܟܠܗܘܢ ܫܠܝܛܢܝܗܘܢ ܐܟܚܕܐ *et ex iis prodibunt omnes principes eorum fimul*. Poffit tamen נֹגֵשׂ ufitato *exactoris* fignificatu capi, fi tales intelligas, qui tributum exigent a populis devictis, et Hebraei populi, aut regis ejus imperio fubjectis.

5. וְהָיוּ כְגִבֹּרִים *Eruntque* Judaei (בֵּית יְהוּדָה Vs. 3.) *ficut fortes*. Praefixum hic eodem quo fupra X, 16. modo capiendum, quafi dicat: gerent fe ut fortes, feu, ut decet fortes.

fortes. בּוֹסִים *Conculcantes,* ſcil. hoſtes ſuos, coll. Pſ. XLIV, 6. נָבוּס קָמֵינוּ *conculcamus adverſarios noſtros.* Participium Cal formae קוֹמִים (pro uſitato קָמִים) *ſurgentes,* 2 Reg. XVI, 7. Chaldaeus: דָּיְשִׁין קְטִילֵי עַמְמַיָּא *conculcantes occiſos populorum.* Pro בְּטִיט in nonnullis codicibus ſcribitur כְּטִיט, quomodo et Chaldaeus legit, qui vertit: כְּטִין שׁוּקִין *ſicut lutum platearum.* Sed LXX: *ἐν ταῖς ὁδοῖς.* וְנִלְחֲמוּ *Et pugnabunt,* felici ac proſpero ſucceſſu, nam additur: כִּי יְהוָֹה עִמָּם, quod Chaldaeus vertit: אֲרֵי מֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעְדְּהוֹן *quia verbum Domini in auxilium eorum* erit. וְהֹבִישׁוּ Contra vero *confundentur;* ſic, intransitive, veteres omnes. Alii active: *pudefacient.* Cf. not. IX, 5. רֹכְבֵי סוּסִים *Vecti equis,* ſcil. hoſtes; hi pudefient, quia vincentur peditibus.

6. בֵּית יוֹסֵף *Domum Joſeph* vocat decem tribus regni Iſraelitici, „propter Jeroboam, qui de tribu Ephraim et de domo Joſeph fuit (vid. 1 Reg. XI, 26.)," uti Hieronymus dicit ad Amos V, 6., cujus verba plene attulimus in not. ad eum loc. וְהוֹשְׁבוֹתִים Kimchio et Aben-Esrae eſt forma mixta conjugationis *Hiphil* e verbi שׁוּב *reverti* et יָשַׁב *habitare,* ut ſit: *reducam et habitare faciam eos,* reſtitutis priſtinis ſedibus unde ejecti fuerant, praeſtabo ſecuram et tranquillam habitationem. Quod plene expreſſum a Jeremia XXXVII, 37. וַהֲשִׁבֹתִים אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה וְהֹשַׁבְתִּים לָבֶטַח *reducam eos ad hunc locum et habitare faciam eos ſecure.* Alii ſimpliciter vertunt: *et habitare faciam eos,* ut ſit a יָשַׁב pro הוֹשַׁבְתִּים, aſſumta flexione Verborum mediae radicalis Vav; vid. Gesenii *Lehrgeb.* p. 464. In pluribus codicibus a De-Rossio in *Scholiis critt.* ad h. l. recenſitis legitur וְהוֹשַׁבְתִּים. Chaldaeus ad שׁוּב retulit: אֲכַנֵּישׁ גָּלְוָתְהוֹן *congregabo exſules eorum.* Nos prius illud praeferimus. Videtur enim ſcriptor artificii quidquam in eo quaeſiviſſe, ut utramque notionem una voce e duobus cognatis verbis conflata exprimeret. וְהָיוּ כַּאֲשֶׁר לֹא־זְנַחְתִּים *Eruntque quaſi eos non repudiaſſem,* tam laeti ac felices, ac ſi numquam patria expulſi fuiſſent. Nam prae copia boni obliviſcentur

 mala

mala praeterita. Alii: *erunt ut cum non projeciſſem eos*, i. e. ut fuerunt tum, cum Judaea adhuc habitaretur et quieta eſſet.

7. וְהָיוּ כְגִבּוֹר אֶפְרַיִם *Eruntque ſicut fortis Ephraim*, robuſtis militibus ſimiles erunt Ephraimitae, i. e. qui e decem tribubus reverſi fuerint. Vel: erunt robuſti revera, ut Caph ſit ἀληθινὸν, ut ſupra Vs. 5. כְּמוֹ־יָיִן *Quaſi vino*, ut qui vino exhilarati ſunt. Chaldaeus: כְּשָׁתֵי חֲמַר *ſicut bibentes vinum*. וּבְנֵיהֶם יִרְאוּ וְשָׂמֵחוּ *Et filii eorum videbunt et gaudebunt*. „Pueri ipſi et adoleſcentes nondum bello habiles participes erunt gaudii parentum.“ Grotius. יָגֵל לִבָּם בַּיהוָה *Exſultabit cor eorum in Jova*, gloriabuntur Jova, deo ſuo propugnatore, quo opitulante victoriam de hoſtibus reportarunt. Cf. Jeſaj. XLI, 16. Joel II, 23. Habac. III, 18.

8. אֶשְׁרְקָה לָהֶם *Sibilabo eis*, ſibilo eos advocabo, ut Jeſaj. V, 26. וְשָׁרַק לוֹ מִקְצֵה הָאָרֶץ *ſibilabit ei ab extremo terrae*, et VII, 18. יִשְׁרֹק יְהוָה לַזְּבוּב *ſibilabit Jova muſcae*, edito ſibilo advocabit ad ſe. LXX: Σημανῶ αὐτοῖς. אֲקַבְּצֵם *Congregabo eos* qui tunc adhuc per terras diſperſi erunt. כִּי פְדִיתִים *Nam redimam eos* e ſervitute, liberabo eos e poteſtate illorum, qui ipſos captivos tenuerunt. Ita פָּדָה et Jerem. XXXI, 11. Hoſ. XIII, 4. uſurpatur. Chaldaeus: אֲרֵי פְרַקְתִּנּוּן *nam liberavi eos*. Verba וְרָבוּ כְּמוֹ רָבוּ Hieronymus recte vertit: *et multiplicabo eos ſicut ante fuerunt multiplicati*. Jarchi: „Multiplicabuntur in exſilio, ut multiplicati fuerunt in Aegypto.“ Vid. Exod. I, 7. 12. Chaldaeus: וְיִסְגּוּן כְּמָא דִי אֲמַר עֲלֵיהוֹן יִסְגּוּן *et multiplicabuntur ſicut dictum eſt eos multiplicatum iri*. Reſpicit promiſſiones Abrahamo factas Geneſ. XIII, 16. XVII, 2. Mirum in modum auctum iri Hebraeos, promittit et Ezech. XXXVI, 11.

9. וָאֶזְרָעֵם בָּעַמִּים *Et diſſeminabo eos inter gentes*, „prius (inquit Jarchi, i. e. antequam illos redimam), non ſecus

fecus ac fi quis feminet Satum, ut colligat [in meffe] multos coros." Hieronymus: „Ego eos multiplicabo, ut disperfio in populis non videatur effe divifio, fed fementis operatio, et liberorum ac nepotum fegete multiplicata vivant cum filiis fuis." וּבַמֶּרְחַקִּים יִזְכְּרוּנִי *Attamen in longinquis* locis *recordabuntur mei*, cultum meum retinebunt et praecepta mea obfervabunt. Chaldaeus: וּכְמָא דְבַדַּרְתִּינּוּן בֵּינֵי עַמְמַיָּא וּבְאַרְעָא רְחִיקָא הֲווֹ דְכִירִין לִדְחַלְתִּי *et ficut difperfi eos inter populos, ac in terra longinqua recordabantur timoris mei.* וְחָיוּ אֶת־בְּנֵיהֶם *Et vivent cum filiis fuis;* אֶת enim hic idem valere quod עִם, recte monet Jarchi. Ita et Chaldaeus: וְיוֹרְכוּן שְׁנֵי חַיִּין עִם בְּנֵיהוֹן *prolongabunt annos vitae cum filiis fuis.* וְשָׁבוּ *Et revertentur* e terris, in quas difperfi erant. Ita et Jefaj. XXXV, 10. dicitur: *Redemti*, liberati *a Jova revertentur venientque Sionem cum jubilo.*

10. Confirmat et declarat fuperiora. וַהֲשִׁבוֹתִים מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּמֵאַשּׁוּר אֲקַבְּצֵם *Reducam enim illos e terra Aegypto, et ex Affyria colligam eos.* Ex iisdem terris reducendi dicuntur Hebraei Jefaj. XI, 11. XXVII, 14. Hof. XI, 11. Quod autem nulla Hebraeorum e Babylonia et Perfia reducendorum hic mentio fit, qualem Zachariae aetate exfpectares, hoc oraculum aevo Zacharia antiquiori fcriptum arguit, forfan, uti Bertholdt (*Einleit.* P. IV. p. 1714. 1724.) conjicit, a vate quodam, qui Ahafo regnante, brevi, poftquam deportati a Tiglath-Pilefare in Affyriam regni Ifraelitici cives fuiffent (2 Reg. XV, 29.). Qui eidem, qui priorem libri partem fcripfit et hanc pofteriorem vindicare ftudent, rationem, cur Zacharias de folis *Ifraelitis* redeundis hic loquitur, hanc comminifcuntur, quod *Judaeorum* quidem illorum, qui a Nebucadnezare Chaldaeam abducti fuiffent, pars magna Zachariae aetate in patriam rediiffet, Rubenitae autem, Gaditae et Manaffitae a Phulo et Tiglath-Pilefare, Affyriorum regibus, in exfilium ducti, et multo feriore, Zacharia, aetate, ea videlicet, qua Chronicorum libri funt fcripti, nondum reverfi effent (1 Chron. V, 26.).

Nomi-

Nominari igitnr *Assyriam*, quod decem tribus olim in Assyriam essent deportatae, 2 Reg. XVII, 6., *Aegyptum* vero, quod multi Israelitarum eversa sua republica a Salmanassare sponte sese eo contulissent, qnemadmodum multos Judaeorum, metu irruptionis Chaldaeornm, Aegyptnm migrasse legimus Jerem. XLIII, 7. Sed eorum, qui post exsilium scripsernnt, prophetarnm nullus de reducendis vel Judaeis vel Israelitis in patriam terram loquitur. Nam solutis a Persis captivitatis vinculis, Hebraeis omnibus redeundi potestas facta erat. Chaldaeus hunc locum sic interpretatns est: וּכְמָא דְאַפֵּקְתִּנּוּן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם כֵּן מֵאַתּוּר אֲקָרֵב גָּלְוָתְהוֹן: *quemadmodum eduxi eos e terra Aegypti, ita exsules eorum ex Assyria adducam.* De solis regni Israelitici civibus quondam redituris hic agi, apparet quoque ex altero hujus Versus hemistichio, quo Jova promittit, se exsules per Assyriam et Aegyptum dispersos reducere velle אֶל-אֶרֶץ גִּלְעָד וּלְבָנוֹן *ad terram Gileaditidos et Libani*, quo decem tribuum regnum describitnr, quod in duas commode partes dispertiri potuit, Trans-Jordanensem, quae *Gileaditis* vocatur (cf. not. ad Amos I, 3. 13.), et Cis-Jordanensem, quae quoniam Libani montibus vallabatnr, hic *terra Libani* dicitur, ut Deut. III, 25. Neque igitur audiendi, qui h. l. *Libani* nomine *templum* significari existiment, quia templi materia ex arboribns Libani. Ita Chaldaeus: וּלְמַקְדְּשָׁא אֲעֵלִנּוּן *et ad Sanctuarium adducam eos.* וְלֹא יִמָּצֵא לָהֶם *Nec invenietur iis* scil. locus, qni tantam capiat multitudinem. Chaldaeus et Syrus: וְלָא יְסַפֵּק לְהוֹן *nec sufficiet eis* scil. regio illa, quam incoluerunt olim; tanta erit redeuntium mnltitndo, ut veteres fines eos non capiant. Unde ampliati promittuntur fines Jesaj. XXVI, 15. Obad. Vs. 19. 20.

11. In verbis וְעָבַר בַּיָּם צָרָה explicandis interpretes dissentiünt. LXX: Καὶ διελεύσονται ἐν θαλάσσῃ στενῇ. Cui interpretationi non tantnm obstant accentns, verum et illud, quod nomen masculinum יָם cum adjectivo femineo

צָרָה

צָרָה conjungere, vetant ſyntaxeos hebraeae leges. Alii vertunt: *per mare anguſtiae,* quomodo hanc dictionem cepiſſe videtur Hieronymus, qui vertit: *transibit in maris freto.* Verum regimen hic locum non habet, quia prius nomen habet ה praefixum, in vocalibus latens. Aliis nomen poſterius eſt adpoſitio, qua prius declaratur, ut vertendum ſit: *transibit per mare anguſtiam,* populus Hebraeus, puta, permixtis propriis et allegoricis. Per צָרָה *anguſtiam* ſignificari putant calamitates, quibuscum Iſraelitis redituris confiictandum ſit; per tropicum vero *mare* alludi volunt ad transitum Iſraelitarum per ſinum Arabicum, ſ. mare rubrum, Exod. XIV, 16., quocum futurus Hebraeorum in patriam reditus et Jeſaj. XI, 15. LI, 10. comparatur. Ita Chaldaeus: וְיִתְעַבְדוּן לְהוֹן נִסִּין וּגְבוּרָן כְּמָא דְאִיתְעֲבִידוּ לַאֲבָהָתְהוֹן בְּיַמָּא *et fient eis miracula et fortia facta, ſicut facta ſunt patribus eorum in mari.* Quae interpretatio impeditior eſt, nec ideo probanda, quod ex ea verba עָבַר et הִכָּה ad diverſa, uti loquuntur, ſubjecta referuntur. Syrus: ܘܢܥܒܪ ܒܝܡܐ ܐܘܠܨܢܐ *et transibit per mare anguſtia.* Aben-Esra *ante* צָרָה ſubandit רוּחַ *ventus,* quod ſaepius omittitur, ut קָדִים Geneſ. XLI, 6. 23. dicitur pro רוּחַ קָדִים *ventus orientis,* Exod. X, 13., צָפוֹן Cant. IV, 16. pro רוּחַ צָפוֹן *ventus aquilonaris,* דָּרוֹם Job. XXXVII, 17. pro רוּחַ דָּרוֹם *ventus auſtralis.* Ita verba hoc dicent: *transibit per mare ventus anguſtiae,* i. e. afflictionis, adverſitatis, qui, uti ſequitur, fluctus ita ſit percuſſurus, ut exareſcant. Cf. Nah. I, 4. Kimchi: „gentes, quae ſunt multae et magnae inſtar fluctuum maris, pertransibit anguſtia. Feminino צָרָה jungit Verbum maſculinum עָבַר, ſubaudito דָּבָר, quaſi eſſet דְּבַר צָרָה *res adverſitatis,* adverſum." Nos Aben-Eſrae interpretationem haud dubitamus praeferre. Ludov. de Dieu vertit: *et transibit per mare ad hoſtem,* צָרָה pro nomine צַר et ה *locale,* quod dicunt, eſſe ratus. „Hoſtes," inquit, „erant Aſſyrii et Aegyptii; illi Euphrate et Tigri, hi Nilo et mari rubro ſeparati erant a terra Sancta, ſic ut vix ad eos trans-

transitus dari videretur. Propheta tamen, alludens ad id, quod olim in gratiam Ifraelitarum mari rubro et Jordani contigerat, dicet fore, ut per ipfum mare Deus transeat, et in mari fluctus percutiat, alveosque omnes exficcet, quo facilis detur transitus.“ Cui interpretationi tamen obftat, quod ה locale iis tantum nominibus, quae loca, non vero quae homines denotant, addi folet. Kösterus in *Meletemm.* p. 44. fubaudito ante צָרָה praefixo בְּ, et verbo עָבַר ad Jovam relato, locum fic interpretatur: *transit* Jova *per mare cum anguftia,* f. afflictione, i. e. Jova iratus venit, et aquae Aegypti (i. e. vel Nilus, vel mare propinquum, *mare* autem pro *regno* (Jerem. LI, 36.), tanquam anxietate vexatae fefe attollunt. Similis fictio Pf. CXIV, 3. feqq. Quam quidem interpretationem reliquis omnibus anteferrem, nifi Jova in Verfu, qui praecedit et qui fequitur in prima perfona de fe loquens introducatur, ut minus concinne inter utrumque Verfum vates loquens inferatur. Quare in ea, quae fupra commemorata eft, Aben-Efrae interpretatione acquiefco. וְהִכָּה בַיָּם גַּלִּים *Percutiet enim* Deus *in mari fluctus,* divina illos virtute coerciturus et fedaturus. Chaldaeus: וְיֶחֱזוּן בְּפוּרְעָנוּת סַנְאֵיהוֹן כְּמָא דְאִתְרְפוּ גַּבְרַיָּא בְגַלֵּי יַמָּא *et videbunt ultionem inimicorum fuorum, ficut abrepti funt* olim *parentes fluctibus maris.* וְהוֹבִישׁוּ *Et pudefient,* ficcationem paffurae, quae fieri poffe non videbatur. Profopopoeia, qualis Joel I, 10., ubi terra lugere et muftum pudefieri dicitur. Sunt, qui noftram dictionem vertant: *et arefcent;* fed obftat, quod יָבֵשׁ nusquam alias in Hiphil reperitur intransitiva notione; cf. Jof. II, 10. IV, 13. V, 1. Pf. LXXIV, 15. כֹּל־מְצוּלוֹת יְאוֹר *Omnes profunditates Nili*, vid. de nomine יְאוֹר not. ad Genef. XLI, 1. Ezech. XXIX, 3. Chaldaeus: וְיִבְהֲתוּן כָּל מַלְכֵי עַמְמַיָּא *pudefient omnes reges populorum.* וְהוּרַד גְּאוֹן אַשּׁוּר *Et dejicietur faftus Affyriae,* contra populum meum fuperbe infurgentis, vid. Jef. XIV, 11. Poteft tamen גְּאוֹן אַשּׁוּר et verti *magnificentia Affyriae.* Nam גָּאוֹן vocabulum eft *μέσον*, et tam in bonam quam in malam partem accipitur. Chaldaeus: וְיִבָּטֵל תּוּקְפֵיהּ מֵאַתּוּרָאֵה

et

et cessabit fortitudo ab Assyria. וְשֵׁבֶט מִצְרַיִם יָסוּר *Et sceptrum Aegypti recedet*, imperium Aegyptiorum desinet, abolebitur. Chaldaeus: וְשָׁלְטָן מִצְרַיִם יְעַדֵּי *et dominium Aegypti abibit.* Meminit autem peculiariter *Aegyptiorum* et *Assyriorum*, quia hae gentes prae ceteris vexarunt populum Israeliticum.

12. וְגִבַּרְתִּים בַּיהוָה *Roborabo eos per Jovam*, i. e. per me ipsum, nomen pro pronomine, more Hebraeo. וּבִשְׁמוֹ יִתְהַלָּכוּ *Et per nomen ejus*, per ipsum, ejus auxilio adjuti, *ambulabunt*, res suas agent.

CAP.

Cap. IX. X.

1. *Effatum sententiae Jovae in terram Chadrach, et Damascus erit ejus requies (nam est Jovae oculus in homines, praesertim in omnes tribus Israelis desixus);*

2. *Chamath quoque, quae ei contermina est, Tyrus et Sidon, quippe quae multum sapit.*

3. *Et Tyrus exstruxit sibi munitionem, et congessit argentum tanquam pulverem, et aurum sicut lutum platearum.*

4. *En! Dominus expellet eam, et robur ejus dejiciet in mare, ac ipsa igni consumetur.*

5. *Videbit Ascalon et timebit, et Gaza, ac vehementer contremiscet, et Ecron, quia frustra est spes ejus; et peribit rex de Gaza, et Ascalon non habitabitur.*

6. *Et habitabit peregrinus Aschdodi, exscindamque fastum Philisthaeorum.*

7. *Removebo autem sanguinem ex ore ipsorum, et abominabilia ex dentibus eorum. Relictus vero etiam hic Deo nostro erit; eritque sicut chiliarchus in Juda, et Ecron sicut Jebusita.*

8. *Castra metabor ad domum meam contra exercitum transeuntem et redeuntem, ne irrumpat amplius contra eos dominator; nunc enim intueor oculis meis.*

9. *Exsulta vehementer, puella Zion! exclama laete, filia Jerusalem! Ecce! rex tuus tibi veniet. Justus et salvatus est ille; modestus, ac equitans in asino, et pullo asina nato.*

10. *Atque*

10. *Atque exterminabo currus ex Ephraimo, et equos ex Hierosolymis. Exterminabitur arcus bellicus, et pronunciabit pacem gentibus; et imperium ejus ab altero mari ad alterum, et a flumine ad extrema terrae erit.*

11. *Tu quoque! ob sanguinem foederis tui emittam vinctos tuos e fovea, in qua non est aqua.*

12. *Munite vos iterum, vincti spei! Etiam hodie nuncio, me tibi duplum repensurum.*

13. *Intendam enim mihi Judam, ut arcum valide tendam Ephraimum. Et excitabo natos tuos, Sion, contra natos tuos, Javan! Teque efficiam ut gladium herois!*

14. *Jova pro iis conspicuum se praebebit, prodibitque sicut fulgur sagitta ejus. Dominus Deus tuba clanget, incedetque in procella australi.*

15. *Jova, agminum Deus, eos proteget, comedentque et subigent fundae lapides, et potantes tumultuabuntur sicut vinolenti; eruntque pleni tanquam phiala, sicut anguli altaris.*

16. *Et servabit eos Jova, Deus ipsorum die illa, sicut oves populum suum; nam lapides erunt coronarii, evecti super terram ejus.*

17. *Nam quae ejus erit felicitas! et qui ejus decor! Frumentum juvenes, et mustum florentes reddet virgines.*

Cap. X, 1. *Petite a Jova pluviam serotino tempore, Jova faciet fulgura; et dabit iis pluvium imbrem unicuique herbae in agro.*

2. *Nam lares quidem vana loquuntur, et divini falsa praesignificant, somniaque dicunt futilia; inane consolantur, ideo migrarunt sicut grex; adflicti sunt, nam nullus pastor exstitit.*

3. *In pastores excandescit ira mea, et in hircos animadvertam. Nam inviset Jova, agminum Deus, gregem suum, domum Judam, eosque efficiet sicut equum suum decorum in bello.*

4. *Ex*

4. *Ex illo angularis lapis, ex illo paxillus, ex illo arcus bellicus; ex illo ſimul proficiſcetur omnis exactor.*

5. *Eruntque ſicut heroes calcantes lutum platearum in bello, et belligerabunt, nam Jova eis aderit, et pudeſient vecti equis.*

6. *Et confirmabo domum Judae, et domum Joſephi ſalvum reddam, et reducam eos, nam miſeret me eorum, eruntque perinde ac ſi ego eos non reprobaſſem; nam ego Jova ſum Deus eorum, eosque exaudiam.*

7. *Itaque erunt ſicut heroes Ephraimitae, gaudebitque animus eorum perinde ac vino; eorumque filii videbunt gaudebuntque, exſultabitque animus eorum in Jova.*

8. *Sibilabo eis eosque congregabo, nam redimam eos, creſcentque ut creverant.*

9. *Diſſeminabo eos per gentes, ſed in terris longinquis mei erunt memores, viventque cum ſuis liberis et revertentur.*

10. *Reducamque eos e terra Aegypti, et ex Aſſyria eos colligam, et ad terram Gileaditidos et Libani deducam eos, nec ſufficiet eis.*

11. *Transibit per mare afflictionis ventus, feriet in mari fluctus, erubeſcentque omnes gurgites fluminis; dejicietur ſuperbia Aſſyriae, et ſceptrum Aegypti removebitur.*

12. *Roborabo eos per Jovam, et per nomen ejus, dicit Jova.*

Cap. XI.

Argumentum.

Novum vaticinium, quod terram Judaicam ab hoſtibus a ſeptentrione irrupturis vaſtandam denunciat (Vs. 1. 2. 3.), addita ratione, cur Deus tam ſevere cum populo ſuo agere decreverit, quod videlicet illius obſtinatio nihil veniae mereatur, et inſanabilis prorſus ejusdem malitia ſit (Vs. 4. 5. 6.); praeſertim oſtendit ingratitudinem populi, qui nimis indigne repudiaverit paternam Dei curam (Vs. 7. 8.), docetque omnia illum expertum eſſe in regendo populo, antequam deſcenderet ad extremum rigorem (Vs. 9. 10. 11.). Quum igitur quidquid impenderat operae et laboris male locatum et perditum eſſe compertum haberet, ſe eorum curam prorſus abjicere (Vs. 12. 13. 14.), eosque malo rectori, qui rapinis et caedibus in ipſos ſit graſſaturus, permittere apud ſe conſtituit (Vs. 15. 16. 17.).

Tres primos hujus Capitis Verſus teutonice vertit et illuſtravit J. M. Hartmann in Anthologia, quam edidit Car. Guil. Justi hac epigraphe: *Blumen alt-hebräiſcher Dichtkunſt* p. 627. Ab iis quae ſequuntur divellit Hartmannus illos Verſus, quos ſingulare quoddam eligidion in cladem aliquam, in finibus ſeptentrionalibus terrae Hebraeorum acceptam, qua ea hoſtibus aperta fuerit, efficere cenſet.

---

1. פְּתַח לְבָנוֹן דְּלָתֶיךָ *Aperi, Libane, fores tuas!* Libanum alloquitur vates, montem celebratiſſimum Syriae vel Phoeniciae ad fines ſeptentrionales terrae Iſraeliticae, arbo-

arboribus proceribus conſitum, cujus et ſupra X, 10. a Noſtro mentio eſt facta. Huic cum poeta *fores*, דְּלָתִים, tribuit, ſignificat vel aditus ad interiora montis, clauſtris munitos, quae arcebant adituros, vel aditus in terram Iſraeliticam, ſaltibus, locis praeruptis et arcibus occluſos. Jubetur Libanus per proſopopoeiam, qua res inanimatae tanquam animata multitudo, aut ſinguli homines ſiſtuntur, fores ſuas *aperire*, i. e. pateſcere vaſtationi, nam additur: וְתֹאכַל אֵשׁ בַּאֲרָזֶיךָ *ut conſumat ignis in cedris tuis*, ut flamma per cedros tuas late ſaeviat, easque devoret. Quid hac imagine ſignificetur, videbimus ad Vs. 3., poſtquam illam ipſam totam perluſtraverimus.

2. הֵילֵל בְּרוֹשׁ *Ulula abies* ſ. *platanus*, vid. not. ad Ezech. XXXI, 8. כִּי נָפַל אֶרֶז *Quia cecidit cedrus*, nam ſi cedris haud parcitur, aliis arboribus, quae minoris, quam illae, pretii ſunt, multo minus parcetur. אֲשֶׁר אַדִּירִים שֻׁדָּדוּ *Propterea quod praeſtantes* ſcil. arbores, cedri, *vaſtatae ſunt*. אֶרֶז אַדִּיר legitur Ezech. XVII, 23. אַלּוֹנֵי בָשָׁן *Quercus* ſ. *terebinthi Baſanis*, vid. not. ad Jeſaj. II, 13. Ezech. XXVII, 6. יָרַד *Deſcendit*, i. e. dejectus, ſive, ut Hieronymus vertit, *ſuccisſus eſt*, quo ſenſu verbum hoc et Jeſaj. XXXII, 19. uſurpatur. יַעַר הַבָּצוּר *Saltus arduitatis*, ſ. *arduus*, i. e. qui propter denſitatem et magnitudinem ſuam ſuccidi vix poſſe videbatur. Nam בָּצוּר notat omne *inacceſſum*, vel *aditu difficile*, vid. Num. XIII, 28. Deut. I, 28. III, 5. Quod ad marginem legi jubetur, הַבָּצִיר, eſt alia magis chaldaizans forma Participii Paſſivi, quod notionem Nominis induit. Significatu τὸ *Chetibh* et *Keri* non differunt. Hieronymus *ſaltus munitus* vertit, Graecus Alexandrinus ὁ δρυμὸς ὁ σύμφυτος, quod Arabicus interpres الغابة الغريزة *ſaltus qui naturâ*, i. e. ſponte ſua *ſuccrevit*. Syrus: ܥܒܐ ܚܣܝܢܐ *ſylva fortis*, i. e. denſa. Non ſunt audiendi, qui יַעַר הַבָּצִיר interpretantur vel *ſaltum ſucciſionis* ſ. *ſuccidendum*, vel *ſaltum vindemiae*, qui, velut

velut vites in vindemia nudantur et ſpoliantur, omni ſuo decore exuatur.

3. קוֹל יִלְלַת־הָרֹעִים *Vox ululatus paſtorum*, qui Libani paſcua cum ſuis gregibus pererrant. כִּי שֻׁדְּדָה אַדַּרְתָּם *Quia vaſtata eſt magnificentia eorum*, qua praeſtantes et proceres arbores intelligendae, quae ipſis umbram praebuerunt. קוֹל שַׁאֲגַת כְּפִירִים כִּי שֻׁדַּד גְּאוֹן הַיַּרְדֵּן *Vox rugitus leonum, quia vaſtatum eſt decus Jordanis*, quo nemoroſae ejus fluminis ripae ſignificantur, uti pluribus oſtendit Schnurrerus in *Obſervatt. ad vaticinia Jeremiae*, Faſc. II. Tubing. 1794. (in *Commentatt. Theologg.* a Velthuſenio et Kuinoelio editt. Vol. III. p. 372.); cf. not. ad Jerem. XII, 5. Hieronymus: „Jordani fluvio, qui maximus in Judaea eſt, juxta quem morantur leones, fremitum junxit leonum, propter ardorem ſitis, et ob deſerti viciniam, et latitudinem vaſtae ſolitudinis, et arundineta et carecta.“ Jam quid per hanc cedrorum Libani riparumque Jordanis vaſtationem ſignificetur, quaerendum. Neque enim in eo ſenſu, quem verba primo adſpectu prae ſe ferunt, eſſe haerendum, ubi tota oratio eſt figurata, conſentiunt fere interpretes. Atque plures quidem ex Hebraeis interpretes Libano indicari exiſtimant validas gentes Hebraeis inimicas, cum eorum regibus principibusque, ob multitudinem denſis et proceribus Libani ſaltibus comparatas. Ita Chaldaeus: פְּתַחוּ עַמְמַיָּא תַּרְעֵיכוֹן וּתְשֵׁיצֵי אֶשָּׁתָא תּוּקְפֵיכוֹן. 2. אִילִילוּ מַלְכַיָּא אֲרֵי אִתְבָּרוּ שִׁלְטוֹנַיָּא דַעֲתִירֵי ·נִכְסַיָּא מִתְבַזְזִין אִילִילוּ טוּרָנֵי מְדִינָתָא אֲרֵי אִתְבְּזִיז מַחוּז תּוּקְפֵיכוֹן. 3. קָל צְוָחַת מַלְכַיָּא אֲרֵי אִתְבְּזִיזוּ מְחוּזֵיהוֹן קָל נְיָהֲמַתְהוֹן כִּבְנֵי אַרְיָוָן כַּד יְבֵשׁ עֲלֵיהוֹן יַרְדְּנָא *Aperite, populi, portas veſtras, et conſumet ignis munitiones veſtras. 2. Ululate reges, quia confracti ſunt dominatores, quia divites opibus vaſtati ſunt. Ululate, tyranni provinciarum, quia vaſtatus eſt terminus munitionum veſtrarum. 3. Vox clamoris regum, quia vaſtati ſunt termini eorum; vox rugitus eorum, ſicut filiorum leonum, poſtquam exaruit ſuper iis elatio Jordanis.* Eadem interpre-

terpretatio videtur tradita fuiſſe Hieronymo a magiſtro ſuo Hebraico, quam hoc modo exponit: „Hunc locum quidam non intelligentes, *Libanum*, et *abietes*, et *pinos*, et *quercus Baſan*, et *ſaltum nemoroſum* ſive *munitum*, ad contrarias referunt fortitudines, de quibus et in Ezechiele [XXXI, 3. 4.] ſub nomine Aſſur et Pharaonis dictum ſit: *ecce Aſſur cypreſſus in Libano, et bonus ramis, et condenſus umbraculo, et excelſus magnitudine, et in medio nubium factum eſt cacumen ejus, aqua nutrivit eum, abyſſus exaltavit eum*, et cetera, quae tam de Aſſur, quam de Pharaone dicuntur; vel ad contrarias fortitudines, vel ad ſuperbos quosque et principes dici arbitrantur, de quibus et in Pſalmo [XXIX, 5.] legimus: *Vox Domini confringentis cedros, et confringet Dominus cedros Libani.* Et in alio loco [Jeſaj. II, 12. 13.]: *Dies Domini Sabaoth ſuper omnem contumelioſum et ſuperbum, et ſuper omnem excelſum atque ſublimem.* Et poſt paulum: *Et ſuper omnem cedrum Libani excelſam, et ſuper omnem arborem quercus Baſan.* Et de hoc Libano afferunt prophetari: *Libanus cum excelſis cadet.*" Hieronymus tamen ipſe eorum probat ſententiam, qui Libano templum intelligunt Hieroſolymitanum. „Perſpicue," inquit, „Libanus, ad quem prophetalis ſermo convertitur, templum intelligitur Judaeorum, quod inſtauratum, imo aedificatum a Zorobabel, rurſum a Veſpaſiano et Tito canitur ſubvertendum. Et quia Libanum Templum appellaverat μεταφορικῶς, et in reliquis ſervat translationem, ut per cedros et quercus Baſan ſaltumque nemoroſum principes et ſacerdotes et populum ſignificet Judaeorum. *Aperit* autem *Libanus portas ſuas*, ut Romanus intret exercitus, et comedat ignis cedros ejus, ut vel incendio cuncta vaſtentur, vel hoſtili impetu duces ac principes conſumantur. *Ululant abietes, quia cecidit cedrus*, mutuo ſacerdotes et principes ſua populatione lugentes. Quodque prius dixit obſcure, nunc ponit manifeſtius: *quoniam magnifici vaſtati ſunt.*" Quod autem templum Hieroſolymitanum Libani imagine ſiſtatur, rationem hanc eſſe volunt, quod

quod et olim esset ex cedris Libani constructum (vid. 1 Reg. V, 20. seqq. VI, 18. 36.), et ad templum a Zorobabele denuo instauratum itidem cedri Libani adhibitae essent, vid. Esr. III, 7. Templo tamen aegre accommodantur ceterae quae hic exhibentur imagines. Nos vero nulli dubitamus, Libano hic ut Ezech. XVII, 3. totam indicari terram Judaicam, cujus insigne decus et terminus borealis erat Libanus. Qui cum jubetur *aperire fores suas*, innuitur, ab aquilonari parte, ubi munitissima poterat videri terra Judaica, patefactum iri hostibus aditum ad eam. *Cedris* Libani igne consumendis videntur notari *urbes*, vel palatia cedrina, quibus illae maximam partem constabant. *Pastoribus* et *leonibus ululantibus* significantur proceres et optimates, qui patriae vastationem lugebunt.

4. Subjicit rationem cur Deus tam severe agere cogitet cum populo suo, quoniam insanabilis sit eorum malitia. רְעֵה אֶת־צֹאן הַהֲרֵגָה *Pasce oves occisionis*, i. e. occisioni destinatas, ut Ps. XLIV, 23. צֹאן טִבְחָה sunt *oves mactationi destinatae*. Quibus verbis propheta non recitat simpliciter, quale mandatum ipse a Deo acceperit, sed in genere docet, Deum semper officio boni et fidi pastoris defunctum fuisse erga Judaeos, et adhibuisse etiam ministros, qui eum regerent et admonerent. Quia prophetae saepe *facere* dicuntur, quae *fore praenunciant*, ut *exstirpare, perdere, occidere*, pro *exitii denunciatione*, vid. Jesaj. VI, 10. Jerem. I, 10. coll. Vs. 9. XXXI, 28. Ezech. XIII, 18. 19. XXXII, 18. XLIII, 3. et ad ea loca not.; Chaldaeus haec verba ita exposuit: אִתְנַבֵּי עַל פַּרְנְסַיָּא דְּאִתְמְנִיאוּ לְפַרְנָסָא עַמָּא וְאִנּוּן שַׁלִּיטוּ בְהוֹן כְּעָנָא לְנִכְסְתָא *vaticinare de pastoribus* (s. *gubernatoribus*), *qui constituti sunt ad pascendum* (s. *gubernandum*) *populum; sed illi dominati sunt in eos sicut in gregem ad mactationem* destinatam. Quae quidem interpretatio recte se haberet, si vates jussus fuerit oves illas mactare. Sed quum gregem illum se jussum *pascere* dicat, Dei potius cura pro illo grege indicatur.

5. אֲשֶׁר קֹנֵיהֶן יַהַרְגֻן *Quarum possessores*, i. e. principes, *occidunt eas;* mactant quas pascere debebant. Jarchi illis principibus malis intelligi putat reges earum gentium, inter quas Israelitae exsules degebant. Sed ipsius populi Hebraici duces et proceres indicantur, qui in eos, quorum saluti prospicere debebant, caedibus et rapinis saevierunt. וְלֹא יֶאְשָׁמוּ *Nec rei fiunt*, ne culpam quidem, dum, quos regere debebant, occidunt, agnoscunt. Chaldaeus: אָמְרִין לָא עֲלָנָא חוֹבָא *dicentes: non incumbit nobis peccatum.* וּמֹכְרֵיהֶן יֹאמַר *Et vendentium eas quisque dicit.* Iidem, quos modo *possessores* dixerat, sunt *venditores*, quatenus quaestum ex ovibus captant. בָּרוּךְ יְהוָה וַאעְשִׁר *Laudatus sit Jova*, gratias ago Jovae, *nam ditatus sum* ex ovibus divenditis. Chaldaeus: בְּרִיךְ יְיָ דִּי אַעְתַּרְנָא *laudatus sit Deus, qui nos divites fecit.* Adeo non agnoscunt se reos, ut Deum ipsum, tanquam auctorem opum injuste partarum laudent. וְרֹעֵיהֶם *Et* quisque *pascentium eos*, constructio ad sensum, quia homines intelligit. Chaldaeus generis enallagen statuit, vertit enim וְרֹעֵיהֶן *et qui pascit eas.* Et in textu ipso hebraeo mox sequitur affixum femininum, לֹא יַחְמוֹל עֲלֵיהֶן *haud parcit eis*, ovibus.]

6. כִּי לֹא אֶחְמוֹל עוֹד עַל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ *Nam non parcam adhuc*, amplius, *incolis hujus terrae*, i. e. Judaeae, de qua loquitur. Sunt, qui hoc Versu Deum causam reddere existiment, cur populum rectoribus malis permittat; quod iratus illi ob sua peccata nullâ erga eum clementiâ utatur. Verum simpliciter affirmare Deus videtur, vindictam suam fore justissimam in Hebraeos, quod operam suam sollicite eos pascendo illuserint. Quamquam enim nondum exposuit propheta quod infra videbimus, de populi ingratitudine, non tamen abs re abrumpit sermonem, uti indignatio semper aliquid fervoris habet, et in medio sermonis exclamat: *neque enim parcam amplius* rel. אָנֹכִי מַמְצִיא אֶת־הָאָדָם אִישׁ בְּיַד־רֵעֵהוּ *Ego trado homines quemque in manum alterius*, ut ipsi intestinis discordiis in se saeviant; cf. VIII, 10.

Non

Non ſunt, inquit, amplius oves meae, quia non ſuſtinent ſe a me regi, quum tamen optimum paſtorem me ſenſerint. Participium Hiphil אָנֹכִי מַמְצִיא proprie ſonat: *faciam ut inveniatur*, vel ut praeſto ſit in manu alterius, i. e. traditurus ſum, ut 2 Sam. III, 8. לֹא הִמְצִיתִךָ בְּיַד דָּוִד *non tradidi te in manum Davidis.* וּבְיַד מַלְכּוֹ *Et* unumquemque *tradam in manum regis ejus*, qui eum divexet, vendat, aut occidat, Vs. 5. וְכִתְּתוּ *Et contundent* mali iſti paſtores ſ. principes, i. e. male adfligent et vaſtabunt terram.

7. Jam ut oſtendat, quam ingratum ſe populus erga ipſum exhibuerit, docet, quantum curae in illo regnando adhibuerit. וָאֶרְעֶה אֶת־צֹאן הַהֲרֵגָה *Pavi gregem* ſ. *oves occiſionis*, quod Chaldaeus minus bene ſic expoſuit: וּמַנֵּיתִי פַּרְנָסַיָּא עַל עַמָּא וְאִנּוּן שְׁלַטוּ בְהוֹן כְּעָנָא לְנִכְסְתָא *conſtitui paſtores* ſ. *gubernatores ſuper populum, illi vero dominati ſunt in eos; ſicut in gregem ad mactationem deſtinatum.* Ceterum quae jam ſequuntur tanquam in viſione ſibi objecta vatem narrare, judicat Maimonides in *More Nebochim*, i. e. Doctore Perplexorum L. II. C. 46. fol. 123. b. Verba ejus e verſione Buxtorfii (p. 324.) haec ſunt: „Quod ait Zacharias, *pavi oves occiſionis*, usque ad finem illius narrationis, ubi poſtulaſſe dicitur mercedem, illam accepiſſe, et in templum ad theſaurarium projeciſſe, omnia, inquam, iſta, vidit in viſione prophetica. Nam et mandatum, quod accepit, et factum, quod feciſſe dicitur, in viſione prophetica, vel in ſomnio prophetico acciderunt. Atque haec res extra omnem eſt controverſiam, quam nemo ignorat, niſi forte, qui neſcit diſcernere inter poſſibilia et impoſſibilia, ſed illa confundit.“ Nos quidem quae hic narrantur pro mera parabola habemus. In verbis, quae ſequuntur, לָכֵן עֲנִיֵּי הַצֹּאן interpretandis difficultatem creat vocula לָכֵן, quam Maſora parva h. l. eſſe לשון נקבה i. e. *pronomen generis feminei* obſervat. Id vero לָכֶן (cum Segol ſub כ) ſcribi debuit. Non deſunt quidem ſimilia exempla, כָּהֵם *ſecundum eos* (pro כָּהֶם) 2 Sam. XXIV, 3. Coh. IX, 12. al., et בָּהֵם *in*

 iis,

iis, Geneſ. XIX, 19. XXX, 26. Sed pronomen femineum hic ſenſum commodum vix facit. Nam ſive vertas: *vobis, o miſerae oves*, ſive, *propter vos, o miſerae oves*, neutrum eſt congruens. Hieronymus vertit: *propter hoc, o pauperes gregis!* ſcilicet ob mandatum Dei, Vs. 4. Sed accentus docent, לָכֵן arctius cum ſequente Vocativo, quam cum antecedente verbo וָאֶרְעֶה *pavi* cohaerere. Accedit, quod adverbium cauſſale initio potius quam in fine ſententiae ponendum erat. Alii cum Aben-Eſra et Noldio in *Concordantt. Particular.* p. 434. vocem לָכֵן h. l. *propterea quod*, ſ. *ideo quod* ſignificare volunt, ut Jeſaj. LXI, 7. Jerem. II, 33. Job. XXXIV, 25., ex quibus locis tamen iſte ſignificatus aegre probatur. Neque concinne eſt ſententia: *pavi gregem occiſioni deſtinatum propterea quod eſſent miſerae ovium.* Coccejus לָכֵן poſitum putat pro לְהָכֵן, Infinitivo Hiphil verbi כון (formae לְלַבֵּן *ad dealbandum*, Dan. XI, 35.), vertitque: *ad praeparandum inopes ovium.* Nos adſtipulamur Jarchio, Kimchio et Storrio in *Obſervatt. ad Analog. et Syntax. Hebr.* p. 314. not., לָכֵן aſſeverandi vim h. l. habere autumantibus, *firme, certe, profecto*, ut Geneſ. IV, 15. Jerem. V, 2., ut ſit vertendum: *pavi*, ſ. *paſcam oves profecto miſerrimas.* Solent enim hoc modo Hebraei Superlativum exprimere, veluti 2 Paral. XXI, 17. קְטֹן בָּנָיו *minimus filiorum ejus*, et Ezech. XXVIII, 17. עָרִיצֵי גוֹיִם *ferociſſimae gentium.* Chaldaeus verborum hebraeorum explicationem dedit hanc: מִסְכֵּינוּ וְטַלְטְלוּ יַת עַמָּא *pauperem reddiderunt et deportarunt populum.* Alexandrinus prius hujus Verſus hemiſtichium ſic vertit: *καὶ ποιμανῶ τὰ πρόβατα τῆς σφαγῆς εἰς τὴν Χαναανῖτιν.* Legit igitur pro לָכֵן עֲנִיֵּי unam vocem לִכְנַעֲנִיֵּי, ut infra Vs. 11., ubi in noſtris codicibus כֵּן עֲנִיֵּי exſtat, idem ille interpres *οἱ Χαναναῖοι* poſuit, quaſi כְּנַעֲנִיֵּי legiſſet. Quum Cananita nonnumquam pro *mercatore* dicatur, ut Jeſaj. XXIII, 8. Prov. XXXI, 24. Job. XL, 30. al. 23. (ad quem loc. vid. not.), et ſupra Vs. 5. venditores ovium memorentur, Jahnus in *Append. Hermeneut.* Faſc. I. p. 245. non dubitat, hoc loco eſſe לִכְנַעֲנִיֵּי הַצֹּאן

הַצֹּאן legendum, et verba haec interpretantur: *pascebam oves occisioni destinatas pro mercatoribus ovium*, i. e. pro illis venditoribus et emtoribus, seu pro regulis vel ducibus seditiosorum. Describi videlicet existimat tempora illa tristissima, quibus cum Romanis bellum gerebant Judaei. Tunc enim dissoluto civili ordine omnia erant perturbata, plures se duces praebebant sceleratorum hominum, latronum et sicariorum, qui populum et primores vexabant, et dum inter se armis decertabant, suos ipsi asseclas perdebant; vid. JOSEPHUM *de Bello Jud.* L. IV. Cap. 7. et Cap. 9. §. 3—8. et L. V. Cap. 1. §. 2—6. Nobis quidem quid videatur de studio illo interpretum obscura et incerta futurorum praesagia ad certos eventus revocandi, saepius diximus. וָאֶקַּח־לִי שְׁנֵי מַקְלוֹת *Sumsi mihi duos baculos*, i. e. peda pastoralia duo. מַקֵּל, quod in universum *baculum* notat, et 1 Sam. XVII, 40. 43. dicitur de baculo Davidis pastoritio, quo una cum lapidibus levibus Philisthaeum aggressus est. *Duo* autem *peda* cum se adhibuisse dicit, se officio pastoris non vulgari modo functum esse, sed omnem hominum sollicitudinem in suo populo regendo superasse significat. Quod disertius declarant verba quae sequuntur: לְאַחַד קָרָאתִי נֹעַם *unum vocavi amoenitatem*, quo regimen dulce, mite et jucundum designari vix dubium est. לְאַחַד KIMCHI notat cum duobus Patachin scriptum, quamvis non sit h. l. in statu constructo positum, quae punctandi ratio sit rarior. Pedum alterum se vocasse ait חֹבְלִים, pro quo Alexandrinus σχοίνισμα, et eum sequutus Hieronymus *funiculos* posuit; qui tamen hebraice חֲבָלִים vocantur, vid. Jesaj. V, 8. Job. XXXVI, 8. Esth. I, 6. Neque commodum sensum hic *funiculorum* notio affert. Nemo enim facile probet, quod Hieronymus in Commentario ad nostrum locum interpretandum adhibet verba illa Deut. XXXII, 8. 9. *Quando dividebat Altissimus gentes, et disseminabat filios Adam, statuit terminos gentium juxta numerum Angelorum Dei; et facta est pars Domini, populus ejus Jacob, funiculus hereditatis ejus.* Sed חֹבְלִים Participium verbi

חָבַל

חבל esse apparet, quod in codice hebraeo duplici significatu usurpatum reperitur, uno, *oppignerandi, pignus accipiendi,* altero, *perdendi, destruendi.* Quum vero earum significationum prior hoc loco sensum tolerabilem vix fundat, restat altera, qua adscita duorum illorum pedorum nomina significationes sibi invicem oppositas habebunt, unum videlicet fuerit מקל נעם *pedum jucunditatis,* i. e. clementiae et mansuetudinis, alterum מקל חבלים *pedum perdentium,* vel, *dolore afficientium.* Sed quum Deus munus pastoris obiret, non potuit pedum sumere ad perdendum gregem, nec dubium est, quin nomen hoc cum altero נעם conjungat vates sensu bono. Quia vero infra Vs. 14. fracto pedo חבלים vocato concordia inter tribus Judae et Israelis sublata significetur, vix dubium, חבלים esse referendum ad *colligendi* notionem, quam verbum חבל apud seriores Hebraeos obtinet, a חֶבֶל *funis,* ut חבלים *colligantes* sint ligamina. Recte Ludov. de Dieu observat, حبل [חֶבֶל] apud Arabes non modo *funem,* verum et in Alcorano saepe *foedus* significat (vid. e. c. III, 97.); quia solennis Orientalibus ritus est, funem nectere seu nodare, cum foedus ineunt, quod عقد dicunt Arabes, et eundem rursus enodare, seu nodum dissolvere, cum foedus frangunt, quod نقض ipsis dicitur. Hinc et apud Hebraeos חבל significare *societatem hominum, catervam, turbam, multitudinem simul proficiscentium,* qui quasi foedere inito socii sunt itineris, 1 Sam. X, 5. 10. Ps. CXIX, 61. Neque tamen probandum est, quod Participium activum חבלים passive *sociatos* vertit, quum potius *ligantes* s. ligantia i. e. ligamina denotet. Hac vero duplicis pedi allegoria, quam in reliqua Capitis parte vates ulterius persequitur, significetne res praeteritas, an futuras, dissentiunt interpretes. Ad praeterita illam refert Chaldaeus interpres, qui posterius hujus Versus hemistichium ita exponit: ואתפליגו קדמי לתרתין פלגון אתפליגו בית ישראל על דבית יהודה וקצו במלכותא דבית דוד די בהון רעוא קדמי למהוי

לְמֶהֱוֵי פַּרְנָסִין עַל עַמִּי *et divisi sunt coram me in duas partes; divisa est domus Israel a domo Juda, et detestati sunt regnum domus David, ex qua placuit mihi ut essent gubernatores super populum meum.* Id sequutus Jarchi hunc Versum hoc modo explicat: „Omnia haec sunt verba Dei ad prophetam dicentis: ego vero pavi eos (Israelitas) diebus prioribus. *Revera pauperes gregis fuerunt,* quando coepi illos pascere. Post id tempus divisi illos in duo regna propter eorum peccata. Et Jeroboam quidem dixit, se illos leniter ducturum esse, Rehabeam vero illis dixit, se illos castigare velle aculeatis flagellis; et quoniam pecora duci solent baculis, ideo eorum gubernatores vocavit baculos.“ Kimchi: „Quod dicit, se ad pascendos Israelitas accepisse duos baculos, indicat, eorum regimen non fuisse uno modo gestum, sed secundum eorum opera regimen quoque eorum fuisse institutum. Pedorum igitur alterum se vocasse *amoenitatem* dicit, i. e. eos amoene pavisse, quemadmodum Davides, rex, dicit Ps. XXIII, 1. 2. *Deus est pastor meus, ideo non carebo; in pascuis herbidis me cubare curabit, et ad aquas leniter fluentes me deducet.* Hoc impletum est eo tempore, quo Israelitae mandata divina observarunt, quo reges et duces eorum boni fuerunt, et in via recta ambulaverunt. Tunc Deus quoque eos duxit amoene, satiatos omni bono, ut eos nullus hostis et nulla plaga tangeret. Alterum vero pedum vocavit חֹבְלִים, id est, *perditionem,* quomodo Cant. II, 15. מְחַבְּלִי כְרָמִים *corrumpentes vineam.* Eo pedo indicat, illos perdite egisse, hinc eos duxisse secundum eorum vivendi modum, ut eos custodire ab hostibus non esset sollicitus.“ A qua hunc locum explicandi ratione haud multum diversus Maimonides, qui in *More Nebochim.* P. II. Cap. XLIII., ubi de rationibus et modis parabolarum propheticarum agit, de hoc Zachariae loco ita differit: „Illud inprimis observatu est dignum, quod nonnumquam sit admonitio vel allusio in voce aliqua, cujus litterae sunt quoque litterae alterius alicujus vocabuli, per transpositionem ordinis ipsarum [i. e., quod aliquando

in

in voce aliqua respiciatur ad vocem aliam, quam per transpositionem illius vocis literae constituunt], etiamsi nulla sit inter illas originis et etymologiae affinitas, vel rerum significatarum convenientia. Cujus rei exemplum invenies in parabolis Zachariae, quando accepisse dicitur baculos ad pascendum gregem, quorum unum vocavit נֹעַם, alterum חֹבְלִים. Scopus illius parabolae est, docere, gentem illam initio fuisse בְּנֹעַם *in amoenitate Dei*, Deum illam duxisse, gubernasse, rexisse, ipsam in cultu Dei laetatam esse, Deum in ea complacuisse, eamque dilexisse, sicut ait Deut. XXVI, 17. 18. Ductores autem et rectores ejus illo tempore erant Moses, et prophetae, qui eum sequuti sunt. Postea vero statu et conditione populi se immutante, ita ut amorem Dei rejecerit, Deum quoque rejecisse illum, ideoque nomen rectorum et gubernatorum ejus ponit חֹבְלִים *corrumpentes*, quales fuerunt Jeroboam et Manasse. Nomen hoc חֹבְלִים derivatur a חָבַל, *corrupit*, *perdidit*, ut Cant. II, 15. Sed praeter hoc vult voce חֹבְלִים quoque docere, Judaeos legem fastidisse, et vicissim Deum illos fastidisse et aspernatum esse. Hic autem sensus non dependet a חֹבְלִים sive חָבַל, sed a בָּחַל, per transpositionem trium harum litterarum, ב, ח et ל. Hinc dicit in parabola [Vs. 8.]: *Affligitur anima mea propter eos, etiam anima eorum* בָּחֲלָה בִי *fastidivit me.* Nam ex חָבַל per transpositionem literarum fit בָּחַל.' Sed quam artificiosae et quaesitae sint omnes hae explicationes, sponte patet. Praeterea a scopo prophetae illas prorsus in eo aberrare, quod חֹבְלִים sensu malo capiunt, vidimus supra. Quid vates imagine hoc Versu proposita voluerit, consilium ejus tenenti vix dubium esse potest. Nam quum Dei in populo suo gubernando curam solliciti pastoris imagine sistat, boni pastoris vero sit, et de pascuis optimis gregi providere (Ps. XXIII, 2.), et curare, ne grex dissipetur (Jerem. XXIII, 1. 2. Ezech. XXXIV, 12. 16.), utrumque hoc Deum praestitisse ait. Alii quae hoc Versu et Versibus proximis leguntur, ea quae futuris temporibus populo Hebraeo sint eventura adumbrare existimant. Et

Abar-

Abarbenel quidem putat, poſtquam Deus prophetae in vaticiniis ſuperioribus oſtendiſſet bona templi ſecundi tempore viventibus conferenda, ſi vitam ſuam emendaverint, nunc vatem oſtendere, non futurum, ut meliores evadant, ſed certum eſſe, reges juxta ac ſacerdotes illorum una cum populo ſuperaturos eſſe impietate majores ſuos, quo ſibi excidium aliud ſint inducturi. Qui vero certis quibusdam eventibus applicare haec ſtudent, inter ſe diſſentire neceſſe eſt, quum imagines, quibus vates utitur, ſint ejusmodi; ut non iisdem rebus geſtis accommodari poſſint. Aben-Esra modo parabolico declarari exiſtimat, quomodo Deus gubernaturus ſit Hebraeos ab exilio inde Babylonico usque ad tempora Chasmonaeorum. „Clarum eſt," inquit, „cur eos vates appellet *gregem occiſionis*, tales enim fuerunt Iſraelitae exſules in Babylonia. Quoniam vero jam Hieroſolymam reducti erant, paſcere eos vult Deus. Senſus verborum לָכֵן עֲנִיֵּי הַצֹּאן eſt: *propterea quod pauperes ſunt in grege*, coactus fui, duo accipere peda, quorum alterum eſt Serubbabel, dux Judae, alterum Nehemias, miniſter regius. Scribitur enim Nehem. V, 14., poſt mortem Serubbabelis Deum praecepiſſe Nehemiae, ut eſſet terrae Judaicae praetor. Appellavit autem propheta baculum primum נֹעַם *amoenum*, alterum חֹבְלִים, ex ſignificatione nominis תַּחְבֻּלוֹת *aſtutia*, *ſolertia* [ut ſignificetur Nehemiam prudenter et ſolerter res Judaeorum adminiſtraſſe]. Uterque autem appellatur *baculus*, et non *paſtor*, quia non fuerunt reges." Josephus vero Ben Gorion dictus, in *Hiſtor. Jud.* L. VI. Cap. 60. p. 889. edit. Breithaupt, pedo altero, נֹעַם dicto, utrumque Serubbabelem et Nehemiam ſignificari exiſtimat, quippe quorum ſtudio et opera templum ſecundum priſtino ſuo decori reſtitutum fuit, altero vero, חֹבְלִים *corrumpentes* appellato, ſacerdotes, qui templum in monte Garizim aedificarunt, Manaſſen et Eljaſchib [vid. Josephi *Antiqq. Judd.* L. XI. Cap. 7.], nec non Hyrcanum, ſacerdotem ſummum, qui ſapientes interfecit, atque filium ejus Alexandrum, et nepotem Ariſtobulum [vid. Joſephi *Antiqq.* L. XIII. Cap. 10. edit.

edit. Haverc.]. Abarbenel haec omnia refpicere exiftimat ad facerdotes, qui templi fecundi temporibus dominati funt. „Atque trium priorum quidem filiorum Chasmonaeorum facta erant pulchra, in fortitudine et auxilio Dei. Neque quisquam illorum fuo tempore rex fuit appellatus, fed tantum *dux* [נגיד], aut *unctus belli* [משיח מלחמה]. Romani quoque illos fic appellarunt, ut teftatur Jofeph Ben Gorion. Eos autem exceperunt filii pofterique eorum, qui Reges appellantur; et hi male egerunt, fueruntque חֹבְלִים, *perdentes*. Utitur autem vates parabola de baculis defumta [ad fignificandum facerdotum regimen], quod tribus Levi per baculum Aaronis facerdotes electi funt [Num. XVII.]. Et facerdotes boni fuerunt ficut baculus, qui producit germen et progerminat florem, ac amygdalas profert. Reliqui autem facerdotes, qui peccatores fuerunt, vocantur חֹבְלִים, *perditores*. Quod addit vates, fe duobus illis pedis gregem paviffe, indicat, quamvis facerdotes illi futuri fint boni et mali, providentiam divinam tamen femper futuram effe fuper populum fuum, et fuper gregem paftus fui.“ Verum fi haec et quae proxime fequuntur pro futurorum praefagiis capis, interpretationem impeditam et lubricam fieri neceffe eft. De futuris tribus demum poftremis Verfibus agit. Varias veterum et recentiorum hujus Verfus interpretationes recenfuit Jo. Georg. Abicht in Differtat. *de baculis jucunditatis et corrumpentium Zachar.* XI, 7., Lipfiae, 1704.; repetita in *Thefauro Theolog. philolog. Novo* T. I. p. 1092. feqq.

8. Initio Verfus pergit vates oftendere, quam follicite Deus in fuo populo curando verfatus fit. Eft enim hoc proprium boni et induftrii patris familias, gregem faepius infpicere, et mutare paftorem, fi obfervet effe ignavum, vel non fatis attentum ad partes fuas. Dicit igitur: וָאַכְחִד אֶת־שְׁלֹשֶׁת הָרֹעִים בְּיֶרַח אֶחָד *exfcidi tres paftores in menfe uno*, id eft, intra breve tempus delegi fubinde novos paftores, et alios fuffeci in aliorum locum. Nam *menfis unus* hic

hic capitur pro tempore exiguo, *tres* autem paſtores ſignificant *plures* indefinite. Aliter Hieronymus, qui „Nobis," inquit, „tres paſtores, qui in uno menſe ſucciſi ſunt, Moyſes videtur, et Aaron, et Maria; quorum Maria in menſe primo, qui vocatur Niſan, mortua eſt in deſerto Sin, et in eodem loco propter aquam contradictionis, eodemque menſe, Moyſes et Aaron condemnati ſunt, ne terram repromiſſionis intrarent [Num. XX, 1. 28.]. Atque ita factum eſt, ut e tribus paſtoribus alii praeſenti morte ſucciderentur, alii ſententia mortis futurae." Quae Hieronymus haud dubie accepit a magiſtro ſuo Hebraeo. Nam ſimilis hujus loci explicatio legitur in Gemara Codicis Talmudici *Taanith* fol. 9. Jarchi tribus illis paſtoribus intra unius menſis ſpatium exciſis intelligit domum Achabi, Achaziae, ejusque fratres, a Jehu interfectos (2 Reg. X. XI.), Kimchi autem filios Joſiae, Joachaſum, Jojakimum et Zedekiam (2 Reg. XXIII. XXIV.). Inter eos vero, qui hanc parabolam ad eventus Zacharia ſeriores referunt, Abarbenel tribus illis paſtoribus intelligit Maccabaeos, Judam, Jonathanem et Simonem, qui poſtquam per triginta annos rerum ſummae praefuiſſent, ſubita morte ſunt ſublati, vid. 1 Macc. IX, 1—20. XIII, 23. XVI, 16. Nec tamen illi intra unius menſis ſpatium exciſi ſunt. Quod ipſum obſtat ſententiae eorum, qui principes factionis in bello Judaico, Joannem, Simonem et Eleazarem indicari exiſtimant; vid. Josephum *de bello Jud.* L. IV. Cap. 7. L. VII. Cap. 5. §. 6. et Cap. 8. Jahnus in *Append. Hermeneut.* Faſc. I. p. 246. obſervat, prophetam hic gerere perſonam paſtoris, ſeu regis ſupremi, qui alios reges pro nutu loco movet. „Siſtit itaque Meſſiam, et probabiliter illum legatum divinum, quem et I, 12. 13. IV, 9. commemoravit. Paſtores, ſeu duces, qui ſe reges gerebant, in bello Romano plures ſublatos eſſe brevi temporis ſpatio, Joſephus teſtatur, imo etiam, ſi numero inſiſtatur, adducere poſſemus mox poſt mortem regis Herodis Judam, filium Ezechiae, Simonem, ſervum regium, et Aſtrongaeum, paſtorem, quorum auſus et exitum narrat Joſe-

Josephus *de bello Jud.* L. II. Cap. 4. §. 1—3.; aut, si hi a belli temporibus nimium distant, adducemus ex ipso belli exordio Menahemum, Ananiam pontificem, et fratrem ejus Ezechiam, quorum finem describit Josephus *de B. J.* L. IV. C. 8. 9. Addi possent tres praecipui pastores, vel potius tyranni, Joannes Gischalenus, Simon et Eleazarus celeberrimi duces seditiosorum, qui non solum populum opprimebant, sed etiam se invicem perdere conabantur, de quorum exitio conferatur Josephus l. c. L. VII. C. 8. §. 1—9. Verum his opus non est; nam in imagine, nequaquam omnia ad vivum resecanda sunt, sed plura ad integritatem tantummodo imaginis spectant. Sufficit itaque, plures duces, qui reges esse volebant, brevi tempore sublatos fuisse, quod aliunde in rerum omnium perturbatione exspectandum est." Sed impeditam reddi hujus loci interpretationem, si eam ad future referamus, supra monuimus. Postquam ostendit Deus, se nihil eorum omisisse, quod faceret ad gregem suum tuendum, jam in posteriori Versus hemistichio incipit narrare, quam parum responderint Hebraei tanto erga eos studio. וַתִּקְצַר נַפְשִׁי בָּהֶם *Sed abbreviatur anima mea in illis*, i. e. diutius eos ferre non potui. Vid. de hac phrasi, et Num. XXI, 4. Jud. XVI, 16. obvia, not. ad Job. XXI, 4., et cf. similem loquutionem Ezech. XXIII, 17. 18. Chaldaeus h. l.: וְרָחֵיק מֵימְרִי יַתְהוֹן *rejecit verbum meum eos.* Jam non loquitur de pastoribus, et falluntur, qui hoc cum eo quod praecedit ita conjungunt, quasi Deus ideo repudiaverit pastores, quoniam anima ejus fastidio affecta fuerit. Convertit potius sermonem ad totum populum, et ostendit, quam maligni fuerint, qui tot beneficiis affecti ea non pro merito exceperunt, imo וְגַם־נַפְשָׁם בָּחֲלָה בִי *et anima eorum fastidium habuit in me.* Sic in Plusquamperfecto et causaliter haec verba recte exposuit Chaldaeus: עַל דְּנַפְשְׁהוֹן קָצַת בְּפוּלְחָנִי *propterea quod anima eorum fastidiverat cultum meum.*

9. לֹא אֶרְעֶה אֶתְכֶם *Non pascam vos*, abjiciam curam vestri; ita expositi eritis omnibus malis, et peribitis nemine

mine opitulante. Similem in modum minatur Jova Deut. XXXI, 17. *Derelinquam eos, et abscondam faciem meam ab iis, et devorabuntur atque consumentur.* הַמֵּתָה *Quae* scil. *ovis moritur*, i. e. quae in eo est ut moriatur, aut, quae brevi moritura est. Participio Hebraei nonnumquam exprimunt paulo post futurum. Simile Jon. I, 3. וַיִּמְצָא אֳנִיָּה בָּאָה תַרְשִׁישׁ *invenit navem euntem*, i. e. quae mox itura erat *Tarschischum.* תָּמוּת *Moriatur*, ruat ad mortem, ac malis omnibus obnoxia fiat, ego non curabo. Sensus est: quum non sint sanabiles, neque patiantur remedium suis malis, jam relinquo eos; experiantur, quid sit carere bono pastore. Quod breviter hic Noster idem propriis verbis dicit Jerem. XV, 1. 2. 3. וְהַנִּשְׁאָרוֹת תֹּאכַלְנָה אִשָּׁה אֶת־בְּשַׂר רְעוּתָהּ *Relictas vero* quod attinet, quae his malis fuerint superstites *devorent unaquaeque carnem sociae suae*, aliae alias devorent. Internis dissidiis peribunt et rabie quadam in mutuam perniciem agentur.

10. Confirmat quod superiore Versu dixerat, sed figura interposita. וָאֶקַּח אֶת־מַקְלִי אֶת־נֹעַם וָאֶגְדַּע אֹתוֹ *Cepi baculum meum amoenitatem*, i. e. qui amoenitatis baculus vocabatur (Vs. 7.), *et confregi eum*, ut significarem, me non moderaturum eos posthac cum mansuetudine et clementia illa solita. לְהָפִיר אֶת־בְּרִיתִי אֲשֶׁר כָּרַתִּי אֶת־כָּל־הָעַמִּים *Ut irritum facerem foedus meum quod pepigi cum omnibus populis*, i. e. tribubus, quae quasi totidem erant populi, et עַמִּים vocantur Genes. XLIX, 10. Deut. XXXII, 8. XXXIII, 3. 19. Judic. V, 14. Alii per כָּל־הָעַמִּים exteros populos significari existimant, quibuscum foedus pepigerit Deus, ne laederent Israelitas et eis nocerent, quasi dicat: permittam gentibus, ut Israelitas invadant et affligant. Comparant Hos. II, 18. (al. 20.), ubi Jova dicit, se foedus pepigisse Israelitarum caussa cum bestiis agrestibus, ut illis nullo modo noceant; vid. not. ad eum loc. atque ad Job. V, 23. Ezech. XXXIV, 25. Sed illa similitudo huic loco non congruit. Certe Nostrum, si illud voluisset, לָהֶם *iis*, i. e.

i. e. eorum commodo, ut Hoſeae loco, addidiſſe veriſimile eſt. Chaldaeus hunc Verſum ſic exponit: וְאַיְתֵיתִי יַת סַנְחֵרִיב מַלְכָּא דְאַתּוּר עַל מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל וְאַגְלֵיתִי יָתֵיהּ עַל דִּי אַשְׁנִיאוּ קְיָמָא דִגְזַר עִמְּהוֹן דְּלָא לְמִפְלַח לְטַעֲוָתָא בְּכֵן גְּלוֹ בְּנֵי עַמְמַיָּא *duxi Sanheribum, regem Aſſyriae, contra regem Iſraelis, et migrare eum feci propterea quod violarunt foedus, quod cum iis initum erat, ut idola non colerent; propterea migrarunt filii populorum* (lege: בֵּינֵי עַמְמַיָּא *inter populos*, in peregrinas terras captivi abducti). Aliter Hieronymus: „Poſt vocationem Iſraelis, et aſſumtionem virgae ſecundae, quae vocabatur *funiculus* [חֹבְלִים Vs. 7.], tulit Dominus virgam primam, totius orbis nationes, quae vocabatur *decora* [נֹעַם], et abſcidit eos a cultu ſuo, quia veneratae ſunt idola et omnes declinaverunt, ſimul inutiles facti ſunt. Manifeſtiusque exponens, quae eſſet haec virga, intulit: *ut irritum facerem foedus meum, quod percuſſi cum omnibus gentibus.* Statim enim ut Iſrael aſſumtus eſt, gentium turba projecta eſt.“ Quod a vatis conſilio plane alienum eſt.

11. וַתֻּפַר בַּיּוֹם הַהוּא *Atque* ſic *ruptum* ſ. abolitum *erit die illa* ſcil. foedus cum populo Hebraeo; me eorum curà abdicavi, de quo Vs. 10. Chaldaeus: וְעַל דְּאַשְׁנִיאוּ קְיָמָא גְּלוֹ בְּעִדָּנָא הַהִיא *et propterea quod violarunt foedus meum migrarunt tempore illo.* וַיֵּדְעוּ כֵן *Et cognoverunt ita*, ſcil. ex tali rerum eventu. עֲנִיֵּי הַצֹּאן הַשֹּׁמְרִים אֹתִי *Miſerae oves gregis obſervantes me.* Chaldaeus: עִנְוְתָנַיָּא חֲשִׁיכֵי עַמָּא דִּי עֲבַדוּ רְעוּתִי *afflicti, miſeri populi, qui faciunt voluntatem meam.* Significat, paucos tantum fuiſſe inter Hebraeos, qui reputarent ſecum, mala, quae poſtquam eorum curam abjeciſſet, in eos ingruerent, non caſu, vel fortuna accidere, ſed poenas ſuae contumaciae ſe luere. עֲנָיִים ut עֲנָוִים ſunt animo demiſſo, probi, vid. not. ad Pſ. XXV, 9.

12. Jam oſtendit, quam vilipenderit Hebraeus populus inaeſtimabilem gratiam erga ipſum. וָאֹמַר אֲלֵיהֶם *Dixi ad eos*,

eos, Judaeos. Verba sunt prophetae, loquentis in persona Dei, qui mercedem poscit pro eo quod eos gubernavit. אִם טוֹב בְּעֵינֵיכֶם *Si bonum* est *in oculis vestris*, i. e. si vobis videbitur, et si aequum esse judicabitis, ut pro tot beneficiis in vos collatis, aliquam ego a vobis accipiam mercedem. הָבוּ שְׂכָרִי *Date mercedem meam*, quam labore in vos impenso merui. Chaldaeus: עֲבִידוּ רְעוּתִי *facite voluntatem meam.* וְאִם־לֹא חֲדָלוּ *Si vero non, desistite*, s. *omittite*, ne date; q. d. non sum de mercede admodum sollicitus, licet jure mihi debeatur. Exprimit summam indignationem, ut si quis alicui suam ingratitudinem exprobrat. Hieronymus: „Cognoscentibus Israelitici gregis pauperibus, qui mea mandata custodiunt, verbum esse Domini, quod loquutus sum, et vera, quae dixi, ait ad eos, id est, ad pauperes gregis, si vobis placet (homines enim estis et semel libero arbitrio vos creavi) pro hac assumtione, qua abjeci universum hominum genus, et vos mihi in peculiarem elegi gregem, et creator omnium volui parvum habere funiculum, reddite mihi mercedem meam, id est, mea praecepta servate. Sin autem non vultis mercedem reddere, nec placet in oculis vestris meo censeri nomine, aperte renuite, et facite quod vultis.“ וַיִּשְׁקְלוּ אֶת־שְׂכָרִי *Et appenderunt mercedem meam*, more veterum, qui pecuniam pendere, non numero exponere solebant; vid. Gen. XXIII, 16. Esr. VIII, 25. Esth. III, 9. שְׁלֹשִׁים כָּסֶף *Triginta* videlicet *argenti* siclos, שְׁקָלִים, id nomen enim est subaudiendum in numeralibus, si cum nominibus זָהָב et כֶּסֶף cohaerent; vid. Levit. XXVII, 16. Num. VII, 13. 14. 2 Sam. XXIV, 24. Cf. Exod. XXI, 32. כֶּסֶף שְׁלֹשִׁים שְׁקָלִים *argenti triginta siclos* solvet, cujus bos servum aut ancillam petiverit. Ceterum *triginta siclos*, quos Hebraei Deo tanquam mercedem pro tot in eos collatis beneficiis offerebant, non dubium esse pretium admodum vile, quale pro servo occiso solvebatur domino, Exod. XXI, 32. Nostra verba Chaldaeus sic exposuit: וַעֲבַדוּ יָת רְעוּתִי גֻּבְרִין מִקְצָת *et fecerunt voluntatem meam viri aliquot.* Quem sequuti Jarchi et Kimchi: „fuerunt pauci inter illos boni,

boni, facientes voluntatem meam." Hieronymus: „Judaei, iſtum locum malitioſe interpretantes, *triginta argenteos* triginta Legis mandata commemorant, quae facere jubentur in Lege, et rurſum triginta ſex alia, quae prohibeantur in Lege, et dici eis, ut argentum mandatorum Domini plaſtae ſuo atque fictori reddant Deo; quod quia facere noluerunt, eſſe projectos."

13. הַשְׁלִיכֵהוּ *Projice illud* pretium, ſ. illam mercedem, Vs. 12. De nomine יוֹצֵר diſſentiunt interpretes. Notare conſtat generatim *omnem eum, qui fingit ac format aliquid.* Quum uſurpetur haud raro de Deo hujus mundi opifice, veluti Jeſaj. XXVII, 11. XLIII, 1. XLIV, 2. 24. XLV, 11.; Hieronymus horum verborum ſenſum hunc eſſe dicit: „projice pretium meum ad *figulum*, qui creator et fictor eſt omnium." Pluribus V. T. locis יוֹצֵר dicitur de *figulo*, qui ex luto vel argilla vaſa efformat, vid. 2 Sam. XVII, 28. Pſ. II, 9. Jeſaj. XXIX, 16. al. Hinc nonnulli haec verba interpretantur: *projice illud* pretium *ad figulum*, i. e. ut figulo detur pro agro ab ipſo emendo, collato loco Matth. XXVII, 5—10., qui tamen quantopere ab hoc Zachariae diſcrepet utrumque comparanti patebit. Alii ſic exponunt: *projice ad figulum*, ut emat ſibi lateres vel tegulas ad reficiendum templum, cujus ad finem Verſus ſit mentio. Magis placet Grotii ſententia: „*Ad figulum*, id eſt, apud figulinam [יוֹצֵר χωνευτήριον, *fornacem, in qua metalla conflantur*, reddidit Graecus Alexandrinus]. Erat enim ibi area, in quam projiciebantur fracta templi fictilia; vid. Jerem. XIX, 2. Projice, inquit, tanquam rem nihili, non pluris Deo faciendam quam fractum fictile." Hebraei interpretes plerique יוצר h. l. volunt pro אוצר ſcriptum (literis י et א inter ſe permutatis), quod *theſaurarium* interpretantur, Chaldaeum ſequuti, cujus explicationem mox afferemus integram. Sed vix credibile eſt, vatem nomen communi loquendi uſu *figulo* ſignificando notum hoc loco ſignificatu plane inuſitato uſurpaſſe. Neque ſi ad templi theſau-

thesaurarium illi numi projecti fuissent, id pro contemtus signo haberi potuisset. אֶדֶר הַיְקָר *Magnificentiam pretii,* i. e. magnificum illud et ingens pretium. Quae verba ironice dicta putant. „Est irrisio,“ inquit Grotius, „qualis illa apud Tacitum *Hist.* V. *Egregium pretium laboris cepi.*“ אֲשֶׁר יָקַרְתִּי מֵעֲלֵיהֶם *Quo pretiosus habitus sum ab eis*, quo me meamque operam aestimarunt. Addit vates, se Dei mandatum exsequutum esse: וָאַשְׁלִיךְ אֹתוֹ בֵּית יְהוָה אֶל־הַיּוֹצֵר *et projeci illud* pretium *templum Jovae* versus *ad figulum* s. *figulinam.* בֵּית יְהוָה non, uti plures volunt, *in domum Jovae*, sed *versus* s. *prope* illam, subaudito לְ, vertendum esse, res ipsa docet; nam *in templo* figuli non erant. Sensum loci plane pervertit Chaldaica paraphrasis, quae talis est: וַאֲמַר יְיָ לִי כְּתוֹב דָּכְרָן עוֹבָדֵיהוֹן בְּחֵילַשׁ כְּתָבָא וּרְמֵי יָתֵיהּ לְבֵית מַקְדְּשָׁא וּרְמֵי לְתְחוֹת יַד אֲמַרְכְּלָא חֲלָף דִּיקָרֵית דְּחַלְתִּי בְּעֵינֵיהוֹן וּכְתָבֵית דָּכְרָן עוֹבָדֵיהוֹן בְּחֵילַשׁ כְּתָבָא וּרְמֵיתִי יָתֵיהּ לְבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ לְתְחוֹת יַד אֲמַרְכְּלָא רַבָּא *dixit mihi Jova: scribe memoriam factorum ipsorum in membrana scriptoria, et projice eam ad domum sanctuarii, et projice sub manum thesaurarii, pro eo quod pretiosum feci timorem meum in oculis eorum. Et scripsi memoriam operum eorum in membrana scriptoria, et projeci eam ad domum sanctuarii Jovae, sub manum thesaurarii magni.* Nec melius quid Jarchi afferre potuit, quippe qui ipse fatetur, se Chaldaicam paraphrasin in compendium redactam exhibere. Recentiorum Judaeorum in h. l. hariolationes collegit Joa. Frischmuth in Dissertat. *de vili et abjecto XXX Argenteorum pretio, quo salvator noster, Messias, a Judaeis aestimatus fuit*, quae typis repetita legitur in *Thesauro Theolog. Philologico, sive Sylloge Dissertationum elegantiorum ad selectiora et illustriora V. et N. T. loca.* Amstelodami, 1701. T. I. p. 1031. seqq. Matthaeus Evangelista postquam XXVII, 1—8. retulisset, synedros pecuniâ a Juda proditore redditâ et in templum projectâ figuli agrum emisse, ubi peregrini sepelirentur, haec addit Vs. 9. 10.: Τότε ἐπληρώθη τὸ ῥηθὲν διὰ Ἱερεμίου τοῦ προφήτου, λέγου-

λέγοντος· Καὶ ἔλαβον τὰ τριάκοντα ἀργύρια, τὴν τιμὴν τοῦ τετιμημένου ὃν ἐτιμήσαντο, ἀπὸ υἱῶν Ἰσραὴλ, καὶ ἔδωκαν αὐτὰ εἰς τὸν ἀγρὸν τοῦ κεραμέως, καθὰ συνέταξέ μοι κύριος. Haec vero quum in Jeremiae vaticiniis, quae superſunt, non exſtent, Matthaeum hunc quem tractamus libri Zachariaeani locum ſpectaſſe, poſt Eusebium *Demonſtrat. Evangel.* L. X. p. 481. edit. Paris. 1628., et Hieronymum in *Commentar.* ad Matth. XXVII, 10., interpretes fere exiſtimant. Cur vero in Evangelio pro Zachariae nomine Jeremiae nomen ſit poſitum, alii alias comminiſcuntur cauſas, quas h. l. enarrare non attinet. Verum ſi *figuli* et *trigtnta ſiclorum* commemorationem in utroque loco demas, nihil in iis eſt, in quo conveniant.

14. וָאֶגְדַּע אֶת־מַקְלִי הַשֵּׁנִי אֵת הַחֹבְלִים *Deinde* autem, poſtquam concidiſſem amoenitatis pedum (Vs. 10.); *concidi* quoque *pedum meum alterum, foederati* dictum, vid. Vs. 7. לְהָפֵר אֶת־הָאַחֲוָה *Ad irritam faciendam,* abolendam *fraternitatem;* nomen abſtractum ab אָח *frater* formatum, hoc ſolo loco obvium, convenit cum Arabico أُخُوَّةٌ. בֵּין יְהוּדָה וּבֵין יִשְׂרָאֵל *Inter Judam et inter Iſraelem.* Alluditur hic manifeſte ad priſcam illam populi diviſionem in *Judam* et *Iſraelem,* tempore Rehabeami et Jeroboami factam, 1 Reg. XII, 20. ſeqq., quae tot malorum fons erat. Hieronymus: „Ut diſſolverem foedus et germanitatem atque concordiam, quae inter Judam fuerat et Iſrael, et fratres a ſe invicem ſepararem." Aliter Chaldaeus: וְאַיְתֵיתִי נְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל עַל צִדְקִיָּה מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה וְאַגְלֵיתִי יָתֵיהּ עַל דְאַשְׁנִיאוּ קְיָמָא אַף אִנּוּן דְבֵית יְהוּדָה כַּאֲחֵיהוֹן בֵּית יִשְׂרָאֵל *adduxi Nebucadnezarem, regem Babelis, contra Zedekiam, regem tribus domus Judae, et deportare ſivi eum, propterea quod foedus violarunt etiam illi domus Judae, ſicut fratres eorum, domus Iſrael.*

15. Adverbium עוֹד, *adhuc,* reſpicit ad ſuperiora, quaſi dicat: quemadmodum ſupra Vs. 3. 5. et X, 2. 3. contra

contra malos Judaeorum pastores vaticinatus es, sic ad continuandum idem hoc argumentum *porro* vel *ulterius* קַח לְךָ כְּלִי רֹעֶה *sume tibi vas,* i. e. instrumenta, sive quicquid est pastoralis suppellectilis, ut 1 Sam. XVII, 40. כְּלִי הָרֹעִים, et ibid. Vs. 49. כְּלִי de *pera pastorali* dicitur. Hieronymus: „Vasa pastoris insignia illius et habitum debemus accipere, peram, baculum, fistulam et sibilum." אֱוִלִי *Stulti,* i. q. אֱוִיל Job. V, 2. 3. addita terminatione Adjectivi ־ִי Qui mox Vs. 17. dicitur cognato vocabulo רֹעִי הָאֱלִיל, *pastor vanitatis,* s. vanus. Bochartus *Hieroz.* P. I. L. II. Cap. XLIV. T. I. p. 503. edit. Lips., non se intelligere professus, quomodo pastor stultus a bono ex solo habitu possit distingui, putat prophetam a Deo jussum, pastorem quidem veste, pera, pedo, sed ejus stultitiam factis expressisse, dum scilicet ovium gregem, qui in divisione adparebat, susque deque haberet. Sed verisimilius Hebraei suppellectili pastoris fatui significari docent peram pertusam ac perforatam, quae continere non potest quae necessaria sunt et pastori et ovibus ipsis. Grotius pedum ferratum, cujus incussu pecudes occiduntur, peram, in qua nihil sit ovibus utile, et similia intelligit. Ceterum sensum verborum, *sume tibi vasa pastoris stulti,* Chaldaeus recte sic expressit: אִתְנַבֵּי עַל פַּרְנָסָא טִפְשָׁא *vaticinare de gubernatore stulto.*

16. הַנִּכְחָדוֹת לֹא־יִפְקֹד *Pereuntes,* gravissime aegrotantes et afflictas oves (vid. Vs. 9.) *non visitabit,* non curabit. Chaldaeus: דְשָׁגַן לָא יִבְעֵי *eos qui errant non quaeret.* Videtur הַנִּכְחָדוֹת interpretatus esse *abscissas,* nempe a reliquo grege. הַנַּעַר, proprie *puerum,* nonnulli interpretantur teneras oves, agnos, qui quum prae imbecillitate progredi non possint, in agro derelinquuntur. Jarchi *stultas oves, quae ad caulam ire nesciunt* (השוטות שאינן יודעות לבא אל הדיר) indicari ait. „In qua interpretatione," inquit Bochartus l. c. p. 489., „durum hoc videbitur, quod נַעַר vocetur *agnus,* quum alibi semper de homine usurpetur, hoc est, locis plus quam ducentis. Et vel si *agnum* intel-

 ligas,

ligas, tamen haec parum cohaerebunt, *agnum non requiret.* Agnus enim non faepe quaeritur, quia vix aberrat a grege, et matrem folet fequi. Proinde in parabola Matth. XVIII, 12. non quaeritur agnus, fed ovis, quae vagabatur." Quae quum ita fint, הַנַּעַר h. l. potius explicandum ex Arabico نعر, *peragravit regionem, huc illuc profectus fuit, et* النَّعِر eft *vir inftabilis, fedes mutans.* Chaldaeis quoque נְעַר eft *excutere, dejicere, commovere, movere ultro citroque, et de loco in locum transferre.* Sic ex Talmude Hierofolymitano Tract. *Scheviith* Cap. 3. Buxtorfius in *Lexico Chald. Talmud.* p. 1363. hunc locum affert: השוכר את הצאן אסור לנערה מהו לנערה מוליכה ממקום למקום *qui conducit gregem ovium prohibetur* לנערה. *Quid eft* לנערה? *Eft de loco uno deducere in locum alium.* Eft igitur הַנַּעַר fcil. שֶׂה f. צאן, ovis quae e loco in locum palabunda migrat. Eodem fenfu hanc vocem ceperunt hic veteres. LXX: τὸ ἐσκορπισμένον, quod Arabicus interpres الشارد *divagantem* expreffit. Hieronymus: *difperfum.* Chaldaeus: רְאִטַּלְטַלוּ *qui migraverunt.* Syrus: ܘܠܛܥܝܐ *qui errant.* וְהַנִּשְׁבֶּרֶת לֹא יְרַפֵּא *Et fractae*, i. e. quae os fractum aut luxatum habet, *non medebitur.* Cf. Ezech. XXXIV, 4. וְלַנִּשְׁבֶּרֶת לֹא חֲבַשְׁתֶּם *et fractam non obligaftis.* Columella *de re ruft.* L. VIII. C. 5. *Fracta pecudum non aliter quam hominum crura fanantur: involuta lanis, oleo atque vino infuccatis, et mox circumdatis ferulis conligata.* Quum tamen offa frangi in ovibus rariffimum fit, hic vero de eo fit fermo, quod fieri folet, mallem per נִשְׁבֶּרֶת *vulneratam* intelligere. Nam verba *frangendi* ad *vulnerationes* transferri, docent cognatae dialecti. Ita verbo شلخ *fregit* Abdollatiph in *Memorabill. Aegypti* p. 13. edit. Tubing. de *incidendo* f. *vulnerando* frutice balfamifero utitur. Similiter شجّ *vulneravit in capite* et: *fregit caput;* et ab هشم *fregit* هشامة eft *vulnus,* con-

contuſio. הַנִּצָּבָה לֹא יְכַלְכֵּל Hieronymus vertit: *id quod ſtat non enutriet.* Quam interpretationem probat Bochartus, „*ſtans,*" inquiens, „hic opponitur *jacenti* et *ex morbo decumbenti.* יְכַלְכֵּל autem *ſuſtentabit,* nempe cibo et alimento explicat. „Nam," addit, „ut confractis et aegris medela opus eſt, ita ſtantibus et valentibus alimento, quo bona illa habitudo conſervetur, et perſeveret in ſtatu ſuo." Nos tamen haud dubitamus praeferre Chaldaei interpretationem, דְּקָיְמִין לָא יְסוֹבֵל *qui ſtant,* i. e. qui reſtitant, et non poſſunt e loco ſe movere prae laſſitudine, aut morbo, *non portabit.* Etſi enim Bochartus negat, verbum כַּלְכֵּל *ferendi* notione occurrere, minime tamen in dubium vocari poteſt, id verbum *ſuſtinere, ferre* ſignificare Pſ. LV, 23. Jerem. XX, 9. Mal. III, 2. Prov. XVIII, 14. נִצָּבָה autem C. B. Michaelis in *Annotatt.* ad h. l. bene confert cum Arabico نصب *laſſus fuit, laboravit,* unde nomen نصب *laſſitudo,* peculiariter *ex itinere,* atque وصب, quod non tantum *perennis, continua et firma fuit res,* verum etiam *aegrotavit* ſignificat, hincque وصب *morbus.* וּבְשַׂר הַבְּרִיאָה יֹאכַל *Et carnem pinguis comedet,* quod Chaldaeus expoſuit: וְנִכְסֵי עַתִירַיָּא יִבּוֹז *et opes divitum diripiet.* וּפַרְסֵיהֶן יְפָרֵק *Et ungulas earum divellet,* fatigando eas et nimium properando per ardua ſaxa aut ſcopulos, ut ungulae rumpantur. Sed Bochartus פָּרַק h. l. *avellendi* capit notione, qua apud ſeriores Hebraeos obtinet. Nam ungues, inquit, „avelluntur potius, quam diffringuntur. Et propheta hac hyperbole ſignificat, paſtorem illum, aut lupum rapacem potius, ad ſuum commodum omnia omnium converſuram, ne viliſſimis quidem omiſſis, quales ſunt pecudum ungulae. Ejusdem ἀκριβείας, ſed in diſſimili cauſa, exemplum ſuggerunt verba Moſis Exod. X, 26. *Etiam pecudes noſtrae nobiscum ibunt, nec relinquetur ungula.*" Chaldaeus ſigurata prophetae verba propriis expreſſit: וּשְׁאָרְהוֹן יְגַמַּר *et reliquias earum* (praeter pingues ſ. divites) *conſumet.*

17.

17. רֹעִי הָאֱלִיל *Paſtor nihili* ſ. *vanitatis*, i. e. vanus et ſtolidus, cf. Vs. 15., ut Job. XIII, 4. רֹפְאֵי אֱלִיל *medici vanitatis*, inepti. רֹעִי idem quod רֹעֶה *paſtor*, ut Jeſaj. XXXVIII, 12. Vel Jod, eliſa litera ה eſt paragogicum, quale in עֹזְבִי, quod mox ſequitur. Jarchi ſimilia exempla affert Deut. XXXIII, 16. שֹׁכְנִי סְנֶה *habitans rubum*, et Mich. VII, 14. שֹׁכְנִי לְבָדָד *habitans ſolitarie*. עֹזְבִי הַצֹּאן *Qui relinquit oves*. Jarchi: „qui permittit eas tanquam rem liberam et communem cuicunque qui venit, ut interficiat vel praedetur illas." Chaldaeus haec ita interpretatus eſt: וַי עַל-פַּרְנָסָא טִפְשָׁא דְּאִתְפַּקֵּיד לֵיהּ עַמָּא לְפַרְנָסָא *vae ſuper gubernatorem ſtultum, cui commendatus eſt populus ad gubernandum.* Verbis quae ſequuntur, חֶרֶב עַל-זְרוֹעוֹ וְעַל-עֵין יְמִינוֹ, *gladius ſuper brachium ejus et ſuper oculum ejus dextrum,* Noſtrates poenam denunciari exiſtimant paſtori illi nequam, ut ſenſus ſit, gladium, ſ. excidium immiſſurum eſſe Deum brachio et oculo ſuo dextro, i. e. fore, ut malus ille princeps potentia ſua atque calliditate privetur. Verum ultio divina altero demum hemiſtichio denunciatur, ubi illius lacertus exſiccandus et oculus caligandus dicitur, quorum neutrum ſit gladio. Quare nos ſequimur Chaldaeum, ex cujus interpretatione haec verba pertinent ad deſcriptionem mali paſtoris: דִּי הוּא דָמֵי לְטַבָּחָא דִּי סַכִּינֵיהּ בִּידֵיהּ וְעֵינוֹהִי עַל שַׁמִּינָתָא לְמִכַּס *qui ſimilis eſt lanioni, in cujus manu eſt culter, et cujus oculus* directus eſt *ſuper pingues ad mactandum.* Ita et Jarchi: „Paſtor ille cultrum mactationis gerit manu ſua, ut mactet oves pingues atque valentes, in quas oculum ſuum dextrum conjecit, ut videat, quinam (inter ſuos ſubditos) ſint divites, quo eorum opes diripiat et conſumat." Dicitur itaque non ſolum brachium, verum et oculus mali iſtius paſtoris gladio inſtructus, quod aciem oculorum malo animo et nocendi cupido intendit. זְרֹעוֹ יָבוֹשׁ תִּיבָשׁ וְעֵין יְמִינוֹ כָּהֹה תִכְהֶה *Quare brachium ejus*, quo nefarie abutitur ad oves deglubendas et mactandas, *areſcendo areſcet*, adeoque debile et impotens fiet, *et oculus ejus dexter*, quo explorabat oves pingues, quas culinae ſuae deſti-

destinaret, *caligando caligabit*. Oculi dextri excaecationem fuisse et turpitudinis et probrii, patet ex 1 Sam. XI, 2., ubi narratur, Nahasum, Ammonitam, nonnisi ea conditione cum Israelitis pacem facere voluisse, si eis omnibus dextros oculos effoderet, eoque dedecore omnes Israelitas adficeret. Quaerunt interpretes, pastore illo pessimo, qui Vss. 15. 16. 17. describitur, quisnam designetur? Atque veteres quidem e Christianis interpretes, ut Hieronymus, Theodoretus, Cyrillus, alii, Anti-Christum quendam, quem Judaei verum Messiam reprobantes, ducem sint sequuturi, describi existimant. Grotius vero Manassem, Pontificem, hominem vanum, qui Sanballetem, Samariae a Persis praefectum, hominem sibi similem, nactus socerum, ut se quoque sacerdotem summum, et quidem contra fratrem suum, faceret, novum struxit templum in monte Garizimico, et quos potuit de populo Judaico attraxit ad se (vid. Josephi *Antiqq.* L. XI. Cap. 7. 8.), tribus hisce Versibus adumbratum statuit. Aliis Antiochus Epiphanes, Syriae rex, qui crudelissime in Judaeos desaeviit (1 Macc. I, 21. seqq.), praesignificari videtur. Jahn denique in *Append. Hermeneuticae* Fasc. I. p. 271. haec ad regulos et duces, qui in bello Romano Judaeis imperabant eosque pessumdabant, referenda vult, coll. Josepho *de Bello Jud.* L. V. Cap. 10. §. 2—5. L. VI. Cap. 1. §. 1. et Cap. 3. §. 13. Nobis quidem vates simpliciter hoc praedicere videtur, Jovam, abjectâ prorsus populi tam ingrati curâ, illum crudeli tyranno vexandum permissurum esse, qui tamen et ipse, postquam per aliquod tempus rapinis et caedibus in miserum populum grassatus fuisset, saevitiae suae poenas sit daturus. Quisnam vero talis in rerum gestarum memoria exstiterit, frustra aliquis indagaverit.

Cap.

Cap. XI.

1. *Aperi, Libane, portas tuas! Et consumat ignis tuas cedros!*

2. *Ejula, pine! cecidit enim cedrus; nempe nobiles vastati sunt. Ejulate, quercus Basanis, nam dejectus est saltus arduus.*

3. *Vox auditur ululantium pastorum, quoniam perit nobilitas eorum; vox rugientium leonum, quia vastatum est decus Jordanis.*

4. *Sic dicit Jova, Deus meus: pasce oves occisioni destinatas,*

5. *Quarum possessores eas occidunt, nec rei fiunt, et emtores dicunt: gratias ago Jovae, quod ditatus sum; et pastores earum nihil eis parcunt.*

6. *Neque enim amplius parcam incolis terrae, inquit Jova. Et en! ego dedam et homines alios aliis, et regi ipsorum. Contundent terram, neque ex manu eorum eripiam.*

7. *Pavi igitur oves occisioni destinatas, sane oves miserrimas! Et sumsi mihi duo peda, quorum alterum vocavi Amoenitatem, alterum Ligamina, et pavi oves.*

8. *Excidi vero tres pastores in uno mense; nam animus meus eorum impatiens fiebat, et illorum quoque animus a me abhorrebat.*

9. *Et dixi: non pascam vos; moritura moriatur, et perdenda perdatur, et reliquae comedant altera alterius carnem.*

10. *Tum ſumſi pedum meum Amoenitatem idque fregi, abolendo foedus, quod percuſſi cum omnibus populis.*

11. *Et abrogatum erit* (foedus) *die illa; et ita intelligent miſerae oves, obſervantes me, pronunciatum Jovae id eſſe.*

12. *Dixi autem eis: ſi vobis videtur, cedo mercedem meam; ſin minus, omittite. Itaque appenderunt mercedem meam, triginta nummos argenteos.*

13. *Et Jova mihi dixit: abjice iſtud ad figulum; magnificum pretium, quo ego ab eis licui! Itaque ſumſi triginta argenteos eosque abjeci templum Jovae verſus ad figulum.*

14. *Tum fregi pedum meum alterum, Ligamina, abolendo germanitatem inter Judam et Iſraelem.*

15. *Porro dixit mihi Jova: ſume tibi inſtrumenta paſtoris ſtolidi.*

16. *Nam ecce! ego ſuſcitabo paſtorem in terra, qui nec pereuntes curabit, nec palantes conquiret, neque fractis medebitur, neque laſſas portabit, et carnem opimarum comedet, et ungulas earum divellet.*

17. *Heu paſtorem nequam, ovium deſertorem! ad cujus brachium et oculum dextrum gladius. Brachium ejus areſcet, et oculus ejus dexter caligabit.*

III.

III.

Cap. XII. XIII.

Argumentum.

Omnes populi, ne exceptis quidem Judaeis, quippe qui ad id vi adigentur, urbem Hierofolymitanam circumfidebunt atque oppugnabunt; fed amentes facti a Jova hoftes barbari obfidionem folvere coacti erunt, et Hierofolyma falva et incolumis manebit; Judaei vero ad mentem meliorem reverfi peccata fuperioribus temporibus a fe in Jovam commiffa acerbe plangent (XII, 1—14.). Tum perfequitur defcriptionem temporum feliciorum, quibus Hebraei fint redituri, fimulacra exfcindenda, et vates mendaces perdendi (XIII, 1—6.). Totus terrarum orbis ita perpurgabitur ab impiis, ut excifis duabus incolarum partibus remaneat tertia pars, quae explorata probataque Jovam fincere et ex animo colet (Vs. 7. 8. 9.).

Hanc pericopam vernacule reddidit expofuitque J. M. Hartmann in *den Blumen alt-hebräifcher Dichtkunft* p. 630. feqq.

---

1. מַשָּׂא דְבַר־יְהוָה *Pronunciatio verbi Jovae*, cf. de hac dictione not. ad IX, 1. עַל־יִשְׂרָאֵל *De f. fuper Ifraele*, non: *contra* Ifraelem. Neque enim mala praenunciat Ifraelitis prophetia quae fequitur, fed vindicandos illos et liberandos ex hoftium poteftate promittit. Ceterum יִשְׂרָאֵל h. l. non regnum decem tribuum, f. Ephraimiticum defignare, ut

ut fupra XI, 14.; fed univerfum populum Hebraeum, omnes Jacobi, f. Ifraelis pofteros, inde patet, quod per totum vaticinium non Samaria, fed Hierofolyma regni caput fiftitur. Et Verfibus 7. 8. 10. diferte memorantur *tentoria Judae* fervanda et *domus Davidis*. נֹטֶה שָׁמַיִם *Qui expandit coelum*, veluti cortinam, cf. Jef. XL, 22. XLIV, 24. XLV, 12. Recte obfervat Kimchi, addi hoc, et quae fequuntur Dei epitheta, ut innuat, effe in illius poteftate deftruere et aedificare; non effe igitur cur quis dubitet, non poffe Jovam illa, quae jam praedicturus eft, quantumvis mira et paene fidem fuperantis, re ipfa praeftare. וְיֹסֵד אָרֶץ *Et qui fundat terram*, ut firma fit, quafi fundamento firmiffimo inhaereat. וְיֹצֵר רוּחַ־אָדָם בְּקִרְבּוֹ *Et qui format fpiritum hominis in medio ejus*, qui homini fpiritum vitalem indit. Hieronymus: „Dominus, qui coelum extendit ut pellem, et terram alta mole folidavit, et fpiritum hominis finxit in eo, idem animarum creator eft omnium, ut ex duobus fubftantiis animae et corporis unum animal compingeret. *Spiritus* enim pro *anima* frequenter accipitur, ut ibi [Luc. XXV, 46.]: *Pater, in manus tuas commendo fpiritum meum*. Et [Pf. CIV, 29.]: *Auferes fpiritum eorum, et deficient, et in pulverem fuum revertentur.*

2. סַף־רַעַל LXX vertunt ὡς πρόθυρα σαλευόμενα, *ut fuperliminaria quae moventur*, ut Graeca reddidit Hieronymus. Ipfe vero transtulit: *fuperliminare crapulae*. Quae in Commentario fic exponit: „Ifte igitur creator univerfitatis et Dominus fe Jerufalem fuperliminare crapulae omnibus populis in circuitu pofiturum effe teftatur, ut qui limen ejus attigerit inebrietur et corruat, five ipfum fuperliminare in eum corruat, a quo contingitur.“ Eodem fere modo סַף־רַעַל explicavit Hartmannus l. l. p. 63. Verum enimvero etfi סַף notet *limen* Ezech. XL, 6. Judic. XIX, 27. 2 Reg. XII, 10. et alias; *limen* tamen hic non quadrat nomini רַעַל *vertigo*, cujus cognatum תַּרְעֵלָה cum *calice* et *vino* alias conjungitur (ut כּוֹס־תַּרְעֵלָה Jefaj. LI, 17. 22. et

יֵין תַּרְעֵלָה Pf. LX, 5.), ut facile appareat, non *limen*, fed *potus* inftrumentum fignificari. Quum vero סַף alias, veluti Exod. XII, 22. 1 Reg. VII, 50. 2 Reg. XII, 14. *pelvim* notet; hic pro *calice* ufurpatur, quemadmodum מִזְרָק *phiala*, e qua fanguis victimarum fpargebatur, Amos VI, 6. pro vafe potatorio ponitur. Convenit utcunque cum Latino *fimpulum*, quod lignei vafis genus erat in facris adhibitum. Recte Chaldaeus haec verba vertit: מָן מְלֵי מַרְוֵי *vas repletum ebrietate*. Significatur calix vel potus, cujus hauftu tanta gignitur fenfus et animi perturbatio, ut in vertiginem agat ebrios. Cum vero Jova dicitur Hierofolymam reddere velle calicem, five potum inebriantem omnibus finitimis populis, hoc fignificatur: populi undique magno cum ardore ad Hierofolymam confluent, velut fitim fuam ejus expugnatione et direptione reftincturi; fed hic potus, quem fitiunt, male illis cedet; ita enim eos inebriabit, ut vertigine correpti ruant, atque ad mortem foporentur. Sic minatur Jova Babyloniis Jerem. LI, 39. *Cum incaluerint* vino, *adponam illis potum ipforum, et inebriabo eos, ut exfultent, atque ut fomno fopiantur aeterno, non expergefaciendi.* Et eod. Cap. Vs. 57. repetit Jova, fe Babylonis principes et fapientes, et praetores, et praefides et milites ita inebriaturum, ut fomnum dormiant aeternum. וְגַם עַל־יְהוּדָה יִהְיֶה בְמָצוֹר עַל־יְרוּשָׁלָ‍ִם *Et etiam fuper Juda erit*, i. e. Judae incumbet, feu, etiam Judae tenebitur five cogetur, effe *in obfidione contra Hierofolymam.* Particula על hic debitionis nota eft, et quidem onerofae, ut Pf. LVI, 13. Ezech. XLV, 17., ad quae loca vid. not. Eodem modo particula عَلَي ufurpatur apud Arabes. Sic Corani Sur. VI, 52. مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ *non erit fuper te de ratione illorum quicquam*, i. e. non cogeris ullam pro eis reddere rationem. Bene Chaldaeus fenfum horum verborum expreffit: וְאַף דְּבֵית יְהוּדָה יִיתְוּנוּן עַמְמַיָא בְּיַד אֲנָשִׁין בְּצִירָא לִירוּשְׁלֵם *et etiam quod attinet viros domus Judae*,

Judae, adducent eos gentes, per vim coactos in obsidionem contra Jerusalem. Convenit Hieronymus: „Sed et Judas, obsessa Jerusalem, est captus a gentibus, et in illarum transiens societatem cogetur obsidere suam metropolim.“ Judaeos contra suam ipsius metropolim pugnaturos esse, disertis verbis dicitur infra XIV, 14. Kösterus in *Meletemm.* p. 45. ad יִהְיֶה repetere mallet e priori hemistichio סַף־רַעַל, ut sit: *etiam super Judam effundetur* illa vertiginis phiala, *in obsidione contra Hierosolymam.* Quam sententiam tamen verba hebraica, quae hic legimus, haud satis commode exprimerent. Vatem credibile est, si hoc voluisset, verbum יִצֹק, s. שָׁפַךְ, aut aliud quoddam, cui *effundendi* significatus est, adhibuisse.

3. Verborum אָשִׂים אֶת־יְרוּשָׁלַם אֶבֶן מַעֲמָסָה לְכָל־הָעַמִּים, *ponam Hierosolymam lapidem oneris omnibus populis,* sensum bene declaravit Hieronymus: „Mos est in urbibus Palaestinae, et usque hodie per omnem Judaeam vetus consuetudo servatur, ut in viculis, oppidis et castellis rotundi ponantur lapides gravissimi ponderis, ad quos juvenes exerceri se soleant, et eos pro varietate virium sublevare, alii usque ad genua, alii usque ad umbilicum, alii ad humeros et caput, nonnulli super verticem, rectis junctisque manibus, magnitudinem virium demonstrantes pondus extollant. In arce Atheniensium juxta simulacrum Minervae vidi sphaeram aeneam gravissimi ponderis, quam ego pro imbecillitate corpusculi movere vix potui. Quum autem quaererem, quidnam sibi vellet; responsum est ab urbis ejus cultoribus, athletarum in illa massa fortitudinem comprobari, nec prius ad agonem quendam descendere, quam ex levatione ponderis sciatur, quis cui debeat comparari. Sensus ergo iste est: ponam Jerusalem cunctis gentibus quasi gravissimum lapidem sublevandum. Levabunt quidem eam, et pro virium varietate vastabunt; sed necesse est, ut dum levatur, in ipso nixu et elevatione ponderis gravissimus lapis scissuram aliquam vel rasuram in levantium corpo-

ribus

ribus derelinquat.“ כָּל־עֹמְסֶיהָ *Omnes levantes eam,* quotquot eam fufceperint ac fibi ad bajulandum impofuerint, loco illam moturi. Chaldaeus: כָּל אָנְסָהָא *omnes qui vim ei intulerint.* שָׂרוֹט יִשָּׂרֵטוּ Hieronymus non male vertit: *concifione lacerabuntur.* Chaldaeus: אִתְבְּזָזָא יִתְבַּזְזוּן *diripiendo diripientur.* Hemiftichio altero illuftratur prius, quafi diceret: non ab re dixi, exitiofum fore *omnibus gentibus*, quod Hierofolymam oppugnare fufceperint, וְנֶאֶסְפוּ עָלֶיהָ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ *congregabunt enim fefe contra eam omnes gentes terrae.*

4. אַכֶּה כָל־סוּס *Percutiam omnem equum* fcil. hoftilem, עַמְמַיָּא *populorum*, ut recte Chaldaeus addidit, et in ipfo textu ad Verfus finem legitur. בַּתִּמָּהוֹן *Stupore,* ut infanus ac praeceps fefforem fecum ad exitium rapiat. וְרֹכְבוֹ בַּשִּׁגָּעוֹן *Et* omnem *fefforem ejus* percutiam *cum amentia*, omne confilium et mentem illis adimam, ut in exitum graviffimum dent fefe praecipites. Hieronymus: „In illo tempore (hoc enim fignificat *dies*), quando obfeffa fuerit Jerufalem, ita ut Judas quoque eam obfidere cogatur, et carnaliter et fpiritualiter percutiet Dominus omnes adverfariorum equos in ftuporem, ita ut omnes ftupeant, qui eos viderint effe percuffos, et afcenfores eorum malorum premente magnitudine, vertentur in amentiam.“ וְעַל־בֵּית יְהוּדָה *Super domum Juda vero*, „qui contra metropolim fuam facere aliquid cogebantur,“ uti addit Hieronymus. Hi igitur excipientur a forte populorum hoftilium, a quibus ad pugnandum adacti fuerant, qui pugnaverant inviti. אֶפְקַח אֶת־עֵינַי *Aperiam oculos meos,* ad cuftodiendum eos a plaga, qua hoftes percutiam. Chaldaeus: אֲגַלֵּי יַת גְּבוּרְתִּי לְאַטָּבָא לְהוֹן *manifeftabo potentiam meam ad benefaciendum eis.* Similis phrafis eft Deut. XI, 12., ubi *Jovae oculi continuo directi* dicuntur *in terram* Hebraeorum; et 2 Reg. VIII, 52., ubi Salomo precatur, ut *oculi Jovae aperti fint ad benevolentiam* populo fuo exhibendam. Vid. et Pf. XXXII, 8. XXXIII, 18. XXXIV, 16.

5. וְאָמְרוּ

5. וְאָמְרוּ אַלֻּפֵי יְהוּדָה בְּלִבָּם *Et*, cum videbunt hoftes amentia, eorumque equos ftupore et caecitate percuffos, fe vero calamitate ereptos, *dicent duces Judae* (de quibus vid. fupra IX, 7.), fcil. illi ipfi, quos obfidere fecum Hierofolymam hoftes coegerant, *in corde fuo*. Hieronymus: „Quum aperuerit Dominus oculos fuos fuper Judam, et percufferit omnes equos gentium caecitate, duces Juda, de quo fupra [Vs. 2.] dictum eft: *fed et Judas erit in obfidione contra Jerufalem*, vota facient in cordibus fuis, quia loqui libere non audebunt, ut vincat Jerufalem, et victus Judas cum hoftibus, vincat cum civibus fuis." In hemiftichio altero interpretationis diverfitatem creat vox אַמְצָה, hoc folo loco obvia. Hieronymus: „Pro eo quod nos diximus: *confortentur mihi*, et LXX transtulerunt: εὑρήσομεν ἑαυτοῖς, *inveniemus nobis*, in hebraico fcriptum *emfa li*, quod Aquila transtulit καρτέρησόν μοι, id eft, *conforta mihi*, ut fit fenfus: optabunt chiliarchi, et tribuni, ac duces Juda, ac vota facient in abscondito mentis arcano, ut Deus confortet habitatores Jerufalem in Domino Deo fuo, et vincant adverfarios fuos." Quae quidem interpretatio locum haberet, fi אַמְּצָה fcriptum effet, Imperativus Piel, cum ה paragogico. Quod ipfum (מ fine Dagefch forti) et obftat eorum fententiae, qui interpretandum volunt: *confirmabo mihi habitatores Hierofolymae*, et quae fequuntur, quafi fit אַמְצָה prima Futuri Piel, elifo Aleph praeformativo, ut וָאַבֶּדְךָ Ezech. XXVIII, 16. Et, fenfum quod attinet, quum infra Vs. 7. dicatur, Jovam prius tentoria Judae, quam Hierofolymam, falvaturum, qui hanc verfionem adfcifcunt, hoc velle vatem exiftimant: Judaei, percuffo hoftium exercitu dicent: hoc gaudium non debeo apud me continere, fed communicare cum fratribus meis, Hierofolymae civibus; *confortabo eos*, adnunciando quae Deus fecit, atque ut ne timeant amplius, fed porro *in Jova, Deo fuo*, confidant, animando. Sed quum מ fit Dagefch forti deftitutum, אַמְצָה pro nomine habendum erit formae אַשְׁמָה *reatus*, Levit. XXII, 16., et אַשְׁפָּה *pharetra*, Jefaj. XXII, 6., *robur* deno-

denotans, ut masculinum אַמִּץ Job. XVII, 9. Pro nomine cepit quoque Chaldaeus, qui vertit: אִשְׁתְּכַח פּוּרְקָן לְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֶם בְּמֵימְרָא דַיְיָ *inventa est salus incolis Hierosolymae per verbum Jovae*, quasi pro binis vocibus לִי יֹשְׁבֵי legisset unam, לְיֹשְׁבֵי. Jarchi, אַמְצָה item pro nomine agnoscens, ut verba haec ita sonent: *robur mihi habitatores Hierosolymae per Jovam*, eorum sensum hunc esse ait: „incolae Hierosolymae, qui sciunt, nos invitos eos oppugnasse, robur s. auxilium nobis fuerunt precibus suis ad Jovam fusis." Kimchi interpretatio talis est: „Dicent, cum fuerint inter hostes suos: *robur mihi* erunt *incolae Hierosolymae*, quippe exituri ad pugnandum, *auxilio Jovae Dei sui*, atque sic nos eripiemur per illos." Alii statuunt asyndeton et ellipsin praefixi ל ante יֹשְׁבֵי, ut sit vertendum: *robur est mihi et habitatoribus Hierosolymae in Jova*, q. d. antea pavidi, nunc pleni fiduciae ac fortitudinis divinae sumus. Mihi tamen potior videtur Kimchiana interpretatio.

6. אָשִׂים אֶת־אַלּוּפֵי יְהוּדָה כְּכִיּוֹר אֵשׁ בְּעֵצִים *Ponam*, reddam, *duces Judae sicut focum ignis inter ligna.* Illi ipsi, qui modo ab hostibus contra suos pugnare coacti fuerant, arma nunc in hostes vertent, et suis dominabuntur exactoribus. כִּיּוֹר 1 Reg. VII, 38. *labrum*, et 1 Sam. II, 14. *vas coquendis carnibus*, hic vero, ubi cum אֵשׁ conjungitur, *pelvim*, s. *focum ignis* significat, a כּוּר, Arabice كَارَ (pro كَوَرَ) *spirali forma*, s. *in gyrum circumvolvere*, quemadmodum דּוּר Ezech. XXIV, 5. et מְדוּרָה, ibid. Vs. 9., *pyram* notat, a دَارَ (دَوَرَ) *circumivit*, quasi in circulum congesta et ardens. Quod huic loco cum primis convenit, ubi principes Judae sub allegoria ignis dicuntur populos consumere *circumquaque*. Cf. כִּירַיִם Levit. XI, 35. et ad eum loc. not. בְּעֵצִים *Inter ligna*, quae sicut ab igne consumuntur, sic hostes suos consument principes Judae. Eandem imaginem vid. Obad. Vs. 18. וּכְלַפִּיד אֵשׁ בְּעָמִיר *Imo sicut*

ſicut facem ignis ſcil. reddam principes Judae *in manipulo,* ſive, collective, *in manipulis* demeſſae ſegetis, qui multo facilius, quam ligna, propter ariditatem ſuam conflagrant. וְאָכְלוּ *Et conſument,* ſicut ignis materiam; continuatur enim allegoria, cf. Obad. Vs. 18. Chaldaeus: וְיִבְזוּן ...... יַת כָּל נִכְסֵי עַמְמַיָּא *et diripient ...... omnes opes gentium.* עַל־יָמִין וְעַל־שְׂמֹאול *Verſus dextram et verſus ſiniſtram,* i. e. quaquaverſum, ut Jeſaj. IX, 19. LIV, 3. Job. XXIII, 9., quod ſequens docet particula סָבִיב *circumquaque,* per epexegeſin appoſita. Chaldaeus: מִן דָּרוֹמָא וּמִן צִפּוּנָא *ab auſtro et ab aquilone. Dextra* enim, quae Hebraeis auſtralis, *ſiniſtra,* quae borealis (cf. Geneſ. XIV, 15. לִשְׂמֹאול לְדַמָּשֶׂק *Damaſco ad ſeptentrionem*), junctae hic veniunt per ſynecdochen pro univerſis mundi plagis, ut Pſ. LXXXIX, 13. אֶת־כָּל־הָעַמִּים *Omnes populos,* quibus ſe antea ad Hieroſolymam oppugnandam coacti junxerant. Poſtquam hemiſtichio priore deſcripſiſſet hoſtium interitum, jam porro quae inde ſequetur Hieroſolymae tranquillitatem et pacem deſcribit. Quod autem dicit, וְיָשְׁבָה יְרוּשָׁלַם בִּירוּשָׁלָם *habitabit Hieroſolyma in Hieroſolyma,* ejus urbis nomen primo accipitur, per metonymiam, pro incolis, qui in ea continentur, deinde proprie de ipſa urbe. עוֹד *Adhuc,* porro, ut antea et olim, ut ſupra I, 17. II, 16. תַּחְתֶּיהָ *Subter ſe,* i. e. in loco ſuo, inconcuſſa et tranquilla futura; pro quo infra XIV, 11. dicitur וְיָשְׁבָה יְרוּשָׁלַם לָבֶטַח *ſedebit Hieroſolyma ſecure.* Chaldaeus: וְתִצְלַח יְרוּשְׁלֵם *et proſperabitur Hieroſolyma.* Hieronymus: „ut rurſum habitetur Jeruſalem in loco ſuo, et nequaquam hoſtiles impetus timeat.“

7. אָהֳלֵי יְהוּדָה *Tentoria Judae,* quae manifeſte hic opponuntur Hieroſolymae, capiti, ſ. metropoli Judaici regni, Chaldaeus recte exponit קִרְוַיָּא דְבֵית יְהוּדָה *oppida domus,* tribus, *Judae.* Et Hieronymus: „urbes, et oppida, ac villas, et viculos tribus Judae, qui direpti fuerant, atque vaſtati, inſtaurent.“ בָּרִאשֹׁנָה *In principio,* i. e. prius (ut Geneſ. XIII, 4.), quam Hieroſolymam. Quod Jarchi

ſic iuterpretatur: „antequam egrediantur Hieroſolymitani ad pugnandum contra hoſtes.“ Itaque ſenſus eſt, gloriam victi hoſtis non penes Hieroſolymitanos futuram, quippe poſt ſuperatum demum hoſtem ex urbe exituros, ſed penes Judam, qui ſupra Vs. 6. dicebatur ignis inſtar hoſtes circumquaque abſumturus; aut penes ipſum potius Jovam, qui hoſtes amentia et caecitate percuſſerit (Vs. 4.), Judam vero robore induerit ad hoſtes jamjam confuſos ulterius debellare. Hieronymus בָּרִאשֹׁנָה *ſicut in principio* vertit, et in Commentario exponit: „inſtaurent (ſcil. viros) ſicut fuerant antequam vaſtarentur.“ Verum id ſi vates exprimere voluiſſet, ſcripſiſſet כָּרִאשֹׁנָה *ſicut prius*, ut Deut. IX, 18. Praeterea ſenſum quem antea indicavimus commendant quae ſequuntur, in quibus ratio indicatur, cur Jova prius oppida Judaica, quam metropolim ex hoſtium poteſtate liberaſſet: לְמַעַן לֹא־תִגְדַּל תִּפְאֶרֶת בֵּית־דָּוִיד *ut ne magna ſiat gloriatio domus Davidis*, i. e., ut recte Hieronymus vertit, *ut non magniſice glorietur domus David*, quaſi principum virtus et metropoleos munimenta hoſtes debellaſſent. Hemiſtichii ſecundi ſenſum in Commentario Hieronymus bene hoc modo exponit: „Et nequaquam domus regia, et inclyti ac magnifici tribus Juda, et habitatores Jeruſalem glorientur adverſus tribuum Juda, quod ſua regatur imperio, ſuo conſilio gubernetur; ſed ſciant, quod Domini ſit in utrisque victoria.“

8. הַנִּכְשָׁל *Qui labitur*, i. e. debilis, infirmus, poſito conſequenti pro antecedente, ut 1 Sam. II, 4., ubi נִכְשָׁלִים *lapſantes* opponuntur *fortibus*. Cf. Pſ. XXXI, 11. et ad eum loc. not. Recte igitur LXX *ὁ ἀσθενῶν* verterunt, et Chaldaeus דְחַלָּשׁ *qui debilis*, atque Syrus ܟܡܘܣܐ *imbecillis*. *Debilis* vero hic dicitur comparate ad alios, qui fortiores ſunt, quaſi diceret: Deus adeo roborabit illos, ut, qui eo tempore *infirmus* dicetur, futurus ſit כְּדָוִיד *ſicut* olim *David*, heros fortiſſimus; quemadmodum Jeſaj. LXV, 20. tanta promittitur longaevitatis, ut *puer* ſit dicendus, qui centum

centum annos habet. וּבֵית דָּוִיד כֵּאלֹהִים *Et domus Davidis*, populi proceres et antiſtites, *ſicut Deus*, pro quo Hieronymus poſuit: *quaſi Dei* ſcil. domus, Alexandrinum Graecum interpretem ſequutus, qui ὡς οἶκος Θεοῦ vertit. *Domo* autem ſ. *familia Dei* vix dubium ſignificari *angelos*, quos et Chaldaeus videtur intellexiſſe, quippe qui interpretatus eſt: כְּרַבְרְבִין יַצְלְחוּן *ſicut principes proſperi erunt*. כְּמַלְאַךְ יְהוָה לִפְנֵיהֶם *Sicut nuncius Jovae ante eos*, i. e. ut recte Syrus: ܩܕܡܝܗܘܢ *qui ante eos* fuit. Reſpici videtur ad hiſtoriam eductionis ex Aegypto, ubi Jovae angelus caſtra Iſraelitica, ut ſui populi dux, praecedebat, vid. Exod. XIV, 19. XXIII, 20.

9. אֲבַקֵּשׁ nonnulli vertunt *requiram*, ſcil. opera et facta gentium Judaeis inimicarum, poenas ab iis repetam, ut juſtus judex, uti verbum בִּקֵּשׁ 1 Sam. XX, 16. Ezech. III, 18. 20. uſurpatur. Sed hoc loco cum ſequente Infinitivo לְהַשְׁמִיד *quaeram*, operam dabo, *exſcindere* eſt vertendum, notatque operam huic rei impendendam, ut ſupra VI, 7. in וַיְבַקְשׁוּ לָלֶכֶת. אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם הַבָּאִים עַל־יְרוּשָׁלִָם Vid. ſupra Vs. 2. 3. 4. 6.

10. וְשָׁפַכְתִּי *Tum vero*, poſtquam gentes illae inimicae deletae fuerint, *effundam*, quod verbum doni largitatem et copiam indicat; cf. not. ad Joel III, 1. עַל־בֵּית דָּוִיד וְעַל יוֹשֵׁב יְרוּשָׁלִַם *Super domum Davidis et ſuper incolas Hieroſolymae*, quibus, quamvis ſupra Vs. 7. a *tentoriis Judae* diſtinguantur, hic tamen, per ſynecdochen, ceteri quoque Judaei comprehenduntur, quod apparet ex effectu effuſionis per ſingulas Judaici populo familias, Vs. 12. 13. 14. רוּחַ חֵן וְתַחֲנוּנִים *Spiritum gratiae et precum*, i. e. recte explicante Grotio, „animum illis dabo, quo gratiam meam ſubmiſſis precibus implorent.“ וְהִבִּיטוּ אֵלַי *Et reſpicient ad me*, tanquam Deum ſuum, a quo auxilium et ſalutem exſpectant. Pro אֵלַי in codicibus quam plurimis legitur אֵלָיו *ad eum*, qualis a perſona prima ad tertiam tranſitus

 ſaepius

ſaepius obſervatur, veluti Pſ. LXXXI, 17. Jeſaj. XLII, 24. Multis de hac legendi varietate, quae tamen ſenſum non mutat, disputavit De-Rossi in *Varr. Lectt.*, nec non in *Scholiis Critt.* ad h. l. אֵלָיו expreſſit quoque Joannes, Evangeliſta, XIX, 37., ubi noſtrum locum Jeſu, Meſſiae, cruci adſixo, accommodat. אֵת אֲשֶׁר־דָּקָרוּ *Quem confoderunt,* i. e. probris laceſſiverunt. Convenit דָּקַר ſenſu h. l. cum נָקַב, quod quum proprie *perfodere* ſignificet, ſaepe dicitur de eo, qui nomen aut famam alicujus malis dictis laedit, aliquem contumelioſe tractat et exſecratur, vid. Proverb. XI, 26. Num. XXIII, 8. 25., et de exſecratione nominis divini dicitur Levit. XXIV, 11. Rectiſſime Joa. Calvinus in Commentario ad Joannem XIX, 37. de noſtro loco ita diſſeruit: „Locum hunc qui ſecundum literam de Chriſto exponere conantur, nimis violenter torquent. Nec vero in hunc finem ab Evangeliſta citatur, ſed potius ut oſtendat, Chriſtum eſſe Deum illum, qui olim conqueſtus fuit per Zachariam, ſibi pectus a Judaeis transfodi. Illic autem Deus hominum more loquitur, ſignificans, perinde ſe vulnerari populi ſui ſceleribus, ac praeſertim obſtinato verbi ſui contemtu, ut letale eſt in homine mortali vulnus, cui cor eſt transfixum, ſicut alibi dicit, ſpiritum ſuum moerore eſſe affectum.“ Alexandrinus interpres pro verbis hebraicis haec graeca reddidit: *ἀνθ᾽ ὧν κατωρχήσαντο*, quae Hieronymus vertit: *pro eo quod inſultaverunt*, et in Commentario ad illa haec notat: „Hebraicae literae ***Daleth*** et ***Res***, hoc eſt, *D* et *R*, ſimiles ſunt, et parvo tantum apice distinguuntur. Ex quo evenit, ut idem verbum, diverſe legentes, aliter atque aliter transferant. Intelligentiae gratia unum demus exemplum. *Et veſtitus*, inquit [1 Sam. II, 18.], *erat Samuel* ***Ephod Bad***, id eſt, *indumento lineo*, ***Bad*** enim *linum* appellatur, unde et ***Baddim*** *lina* dicuntur. Pro quo Hebraico Latinoque ſermone male quidem legunt: ***Ephod Bar***, ſiquidem ***Bar*** aut *filius* appellatur, aut *frumenti manipulus*, aut *electus*, aut *οὖλος*, id eſt, *criſpus*. Quod ibi errore interpretationis accidit, etiam hic factum depre-

deprehendimus. Si enim legatur *Dacaru, ἐξεκέντησαν,* id eſt, *compunxerunt,* ſive *confixerunt* accipitur; ſin autem contrario ordine, literis commutatis, *Racadu, ὠρχήσαντο,* id eſt, *ſaltaverunt*, intelligitur, et ob ſimilitudinem literarum error eſt natus. . . . . Verbum *κατωρχήσαντο,* apud Graecos, a *ſaltatu* compoſitum eſt, quod ſcilicet contra Dominum quaſi ludendo ſaltaverint." רָקְדוּ, quod hodie nonniſi in uno codice, a Kennicotto numero 355 ſignato, ſub initio ſeculi XIV. ſcripto, reperitur, et Chaldaeus interpres videtur pro רָקְדוּ legiſſe, vertit enim: וְיִבְעוֹן מִן קֳדָמַי עַל דִּי אִטַּלְטַלוּ *et rogabunt a facie mea eo quod translati fuerunt.* Sed רָקְדוּ merae videtur tribuendum eſſe conjecturae eorum, qui indignum Deo putarent ſenſum illum, quem verba retento דָּקָרוּ fundunt. Neque אֵת אֲשֶׁר usquam denotat *eo quod*, ſed עַל אֲשֶׁר Exod. XXXII, 35., vel יַעַן אֲשֶׁר Geneſ. XXII, 16., aut לְמַעַן אֲשֶׁר Geneſ. XXII, 19. Abarbenel, poſtquam merito Jarchii et Kimchii ſententiam rejeciſſet, qui hunc locum explicant ita: „quod ſi contingat, ut gentes quendam Iſraelitarum in bello occidant, tametſi is minor aut vilior fuerit, nihilominus futurum erit, ut Iſraelitae plangant eum;" addit, hunc locum cum veteribus magiſtris in codice Talmudico Succa intelligendum eſſe de Meſſia e tribu Joſephi oriundo. „Is enim, vir ſummis viribus et bello eximius, erit dux exercitus Dei in bello iſto, quo vitam cum morte commutabit. Tunc ſublatis oculis triſtes Deum adſpicient propter illum pium ab hoſtibus interſectum, quem flebiliter lugebunt." Sed mittimus haec commenta, cujusmodi plura recenſita invenies in Joa. Frischmuthii et Gebh. Salemanni in hunc locum Diſſertationibus, quae leguntur in *Theſauro Theologico-Philologico*, ſ. *Sylloge Diſſertatt. elegantior. ad ſelectiora V. et N. T. loca*, Vol. I. p. 1042. ſeqq. וְסָפְדוּ עָלָיו *Et plangent* poenitentia ducti *ſuper illum*, ſive, ut alii cum Jarchio volunt, ſuffixo neutraliter accepto, *propter illud*, quod illum confoderint. Sed praeſtat ſuffixum maſculinum ad perſonam, de qua proxime antea, referre, et ver-

vertere: *propter eum* impie quondam a se confossum. Requirit id adjecta comparatio luctus *super unigena et primogenito*, ubi עַל personis praemittitur. Cf. 2 Sam. XI, 26. וַתִּסְפֹּד עַל-בַּעְלָהּ *planctum edidit propter maritum suum.* Nec impedit pronomen in persona tertia positum, quum antea Jova in persona prima de se loquutus esset. Solent enim Hebraei primam ac secundam personam post relativum אֲשֶׁר sive expressum, sive subaudiendum, mutare in tertiam, veluti Jesaj. XXVIII, 16. הִנְנִי יִסַּד *en me* qui *fundavit;* et Thren. III, 1. אֲנִי הַגֶּבֶר רָאָה עֳנִי *ego* sum *vir qui vidit*, expertus est, *adflictionem.* Dicit igitur, Judaeos propter Jovam, indigne ab ipsis habitum, planctum edituros, et quidem non vulgarem, sed כְּמִסְפֵּד עַל-הַיָּחִיד *tanquam planctum super unigenito*, cujus mors parentibus orbis longe luctuosissima solet esse. Eadem phrasi luctus acerbus exprimitur Jerem. VI, 26. Amos VIII, 10., ad quem loc. cf. not. וְהָמֵר *Et amare lugendo* scil. *amare agent*, subaudiendum est בְּבְכִי, phrasis legitur plene Jesaj. XXII, 4. אֲמָרֵר בַּבֶּכִי *acerbe agam in fletu*, i. e. acerbe flebo. כְּהָמֵר עַל-הַבְּכוֹר *Instar acerbi fletus super primogenito*, qui apud Hebraeos reliquis fratribus praeferre solebat, uti patet e Genes. XLIX, 3. Deut. XXI, 17.

11. Luctus illius poenitentium Hebraeorum magnitudo illustratur per comparationem cum alio ingenti, eoque publico et universali luctu: כְּמִסְפַּד הֲדַדְרִמּוֹן בְּבִקְעַת מְגִדּוֹן, quae verba Hieronymus ita explicavit: sicut planctus „qui quondam fuit in urbe Adadremmon in campo Mageddon. Adadremmon, pro quo LXX transtulerunt κοπετὸς ῥοῶνος [*planctus malogranati*], urbs est juxta Jezraelem, quae hoc olim vocabulo nuncupata est, et hodie vocatur Maximianopolis in campo Mageddon, in quo Josias, rex justus, a Pharaone, cognomento Nechao, vulneratus est, super quo Lamentationes scripsit Jeremias, quae leguntur in Ecclesia, et scripsisse eum Paralipomenon testatur liber [2 Paral. XXXV, 25.]. Sicut igitur eo tempore post reges peccatores

spes

ſpes omnis populi erat in Joſia, et occiſo illo magnus planctus in urbe commotus eſt, ita cruciſixo Salvatore renovabitur planctus in Jeruſalem." Urbis Hadadrimmon alias non ſit mentio in V. T. Sed Megiddon urbs erat Manaſſitarum cum campo, in finibus tribus Iſaſchar, et Joſ. XII, 21. XVII, 11. Jud. I, 27. V, 19. 2 Reg. IX, 17. memorata, ubi Joſias a Pharaone occiſus magnum de ſe Hieroſolymis et univerſo Judaeo luctum concitavit, vid. 2 Reg. XXIII, 29. 2 Paral. XXXV, 23. 24. 25. Cf. *Handb. der bibl. Alterthumsk.* Vol. II. P. II. p. 97. In alia omnia abit Chaldaeus interpres, qui verba noſtra ſic exponit: כְּמִסְפְּדָא דְאַחְאָב בַּר עָמְרִי דִּי קְטַל יָתֵיהּ הֲדַדְרִמּוֹן בַּר טַבְרִמּוֹן וּכְמִסְפַּד יֹאשִׁיָּא בַּר אָמוֹן דִּי קְטַל יָתֵיהּ פַּרְעֹה חַגִּירָא בְּבִקְעַת מְגִדּוֹן *ſecundum planctum Achabi, filii Omri, quem interfecit Hadadrimmon, filius Tabrimmon, et ſecundum planctum Joſiae, filii Amonis, quem occidit Pharao claudus* (Necho) *in campo Megiddonis*, quaſi ante בְּבִקְעַת repetendum eſſet כְּמִסְפַּד. Chaldaeum ſequutus Jarchi obſervat, loqui prophetam de duobus diverſis planctibus, de planctu ob Achabum, regem Iſraelis, in proelio occiſum, 1 Reg. XXII, 36., atque de publico luctu ob Joſiam, Judae regem. Ad Chaldaicam paraphraſin illuſtrandam haec obſervat Grotius: „Chaldaeus exiſtimavit, Hadadrimmon eſſe nomen regis Syri, qui Achabum occidit, de quo hiſtoria eſt 1 Reg. XXII, 34. et 2 Chron. XVIII, 33. Non improbabiliter. Nam Rimmon erat idolum Syrorum, vid. 2 Reg. V, 18. Solebant autem reges Syri nomina ab idolis ſumere, ut a Bel, Nebo, Merodach, Sach. Exiſtimavit igitur Chaldaeus, planctum Hadadrimmon dici eum, qui editus fuit ob cladem acceptam ab Hadadrimmon; quomodo dicitur *vulnere tardus Ulyſſis.*" Verum ſi etiam demus, illum Syriae regem, e cujus exercitu miles quidam Achabum occidit (vid. 1 Reg. XXIII, 34.), fuiſſe Hadadrimmon appellatum, quis eſt, qui non potius *planctum Achabi* ab occiſo *Achabo*, de quo planctus agendus erat, quam planctum *Hadadrimmon*, ab Achabi occiſore, nominandum exiſtimet? Nec hiſtoriae

fide

fide conftat, de Achabi, impii ac fcelerati regis, morte publicum luctum inftitutum fuiffe. Gemini planctus memoriam noftro loco ftatuendam exiftimat quoque Lightfoot in *Chron. Tempor. V. et N. T.* p. 46., fed aliter, quam Chaldaeus: „Alludit hic," inquit, „propheta ad duas ingentes et univerfales lamentationes Ifraelis, quarum una habita fuit circa petram Rimmonis (Jud. XX.), ubi integra tribus Benjamin redacta erat ad viros fexcentos, unde et ipfi victores facti funt moerentes, altera in valle Megiddunfis fuper morte Jofiae. Prior principio eorum reipublicae accidit, pofterior appetente fine." Verum סֶלַע רִמּוֹן, *petra Rimmon*, Jud. XX, 45., prope oppidum Rimmon, in forte tribus Judae, five Simeonis, videtur fita effe adeoque ab Hadad-Rimmon in planitie Megiddonica prorfus diverfa fuit. Graecus Alexandrinus interpres nomina הֲדַדְרִמּוֹן et מְגִדּוֹן non pro propriis locorum, fed pro appellativis habuit. Vertit enim Hebraea ita: ὡς κόπετος ῥοῶν (f. ut in nonnullis codicibus eft, ῥοῶνος). ἐν πεδίῳ ἐκκοπτομένων (al. ἐκκοπτομένου), *ficut planctus malogranati, quod in campo fucciditur*, uti Hieronymus reddidit. Pro הֲדַדְרִמּוֹן interpretem tantum רִמּוֹן expreffit, quod *malogranatum* denotat, מְגִדּוֹן vero ad גָּדַד *fuccidere* retulit. Senfum vero Graecae verfionis quod attinet, Theodoretus fpectari putat ftrepitum fuccifionis, Cyrillus autem agricolae dolorem ob fuccifam arborem. Neutrum apte ad rem. Interpretes hodie fere confentiunt cum Hieronymo, planctu Hadadrimmonis vatem intelligere illum ob occifum prope illam urbem Jofiam regem inftitutum planctum. Sed quum iis, quae pofteriorem hujus libri partem conftituunt, vaticiniis plura infint, quae antiquius Jofiâ aevum arguant (vid. fupra p. 255.); videtur vates publicum luctum ob calamitatem aliquam, quae illum locum quondam afflixit, refpicere. Alias fuperioris aetatis interpretum de hoc loco conjecturas enarravit Joa. Christoph. Wichmannshausen in Differt. *de planctu Hadadrimmon*, Viteb. 1709., repetita in *Thefauro Novo Theolog. Philolog. f. Sylloge Differtatt. Exegeticar. ex Mufeo*

ſuеo Theod. Haſaei et Conr. Ikenii, Lugd. Batavor. 1732. T. I. p. 1101. ſeqq. §. IV. et X.

12. וְסָפְדָה הָאָרֶץ *Planget autem terra* univerſa, terra ſcil. Judae ſ. Iſráelitica, de qua Vſs 10. 11. ſermo. Pergit populi Judaici luctum, quem Vs. 10. 11. et ingentem atque acerbum deſcripſerat, nunc etiam ut *univerſalem* deſcribere, per totam terram, et univerſas terrae familias. מִשְׁפָּחוֹת מִשְׁפָּחוֹת לְבָד Et quidem *ſingulae familiae ſeorſim,* quot familiae, tot plangentium erunt chori. Quod priori Verſus hemiſtichio de terra et ſingulis familiis generatim dixerat, id, hemiſtichio poſteriore et Vs. 13. in partes ſecat, easdemque partes Vs. 14. denuo in ſummam colligit. Incipit autem a familia Davidis, ceu regia, ut oſtendat, a ſummo ad imum univerſos eſſe plancturos. „In David," inquit Hieronymus, „*regia tribus* accipitur, id eſt, Juda." וּנְשֵׁיהֶם לְבָד *Et mulieres eorum ſeorſim,* quod dicitur ex moribus Hebraeorum, apud quos ſexus non modo ſeparatim habitabant (cf. Geneſ. XVIII, 6. 9. XXIV, 67.), quemadmodum apud Graecos (vid. Cornelii Nepotis Praeſat.), ſed et in publicis coetibus ac ſolennitatibus (ſicut ſit hodienum) ſeparabantur. Sic Exod. XV, 20. viris canentibus reſpondebat chorus feminarum. מִשְׁפַּחַת בֵּית־נָתָן לְבָד *Familia domus Nathanis ſeorſim.* Hieronymus Nathanem *prophetam,* et ſub eo prophetalem ordinem indigitari putat. Ita et Jarchi, qui tamen addit, ex mente aliorum Nathanem, *filium Davidis* (vid. 2 Sam. V, 14. 1 Paral. III, 5. Luc. III, 31.), hic intelligendum eſſe, quomodo et Vs. 13. Simeitas ramum vult eſſe familiae Davidicae. Textus, inquit, primo generatim memorat *domum Davidis,* deinde vero ſingulas ejus partes. Cui ſententiae tamen obſtat interpoſita Levitarum familia Vs. ſequ.

13. בֵּית־לֵוִי „Sacerdotes et Levitae," inquit Jarchi. Concinit Hieronymus, „Levi," inquiens, „refertur ad ſacerdotes, ex quo ortum eſt ſacerdotium." מִשְׁפַּחַת הַשִּׁמְעִי *Familia Simeitarum,* i. e. tribus Simeon. „In Semei," inquit

inquit Hieronymus, „doctores accipiuntur; ex hac enim tribu magiſtrorum agmina pullularunt.“ Erat haec veterum Hebraeorum et Patrum opinio, vid. Targum Hieroſolymitanum Geneſ. XLIX, 7. et Jarchii not. ad eum loc., nec non Tertullianum *contra Judaeos* c. 10. et *contra Marcionem* L. III. c. 18. Alii pro Gerſchonitarum familia habent, coll. Exod. VI, 17. Num. III, 21. Alii denique Jarchio commemorati pro ramo familiae Davidicae, dicto a שִׁמְעִי filio Davidis, 2 Sam. V, 14.

14. „Reliquas tribus, inquit Hieronymus, „tacuit, quae non habent aliquod privilegium dignitatis. In eo autem, quod ait: *omnes tribus reliquae, tribus et tribus ſeorſum, et uxores eorum ſeorſum*, univerſas absque nomine comprehendit.“

Cap. XIII, 1. Continuans coeptum ſermonem, oſtendit, luctum illum, de quo XII, 10—14., et ſuſceptae poenitentiae ſigna non futura ſine fructu. Verba יִהְיֶה מָקוֹר נִפְתָּח Chaldaeus exponit: יְהֵא אוּלְפַן אוֹרַיְתָא גְּלֵי כְּמַבּוּעַ דְּמַיִן *erit doctrina legis patens ſicut ſcaturigo aquarum.* Sed fontem hunc deſtinatum fore, ex mente vatis, ad abluendum et mundandum oſtendunt ultima hujus Verſus verba: לְחַטָּאת וּלְנִדָּה *ad* abluendum *peccatum et immunditiem*, quippe quorum cauſa lugebunt. Chaldaeus: וְאֶשְׁבּוֹק לְחוֹבֵיהוֹן כְּמָא דְמִדַּכַּן בְּמֵי אַדְיוּתָא וּבִקְטַם תּוֹרְתָא דְחַטָּאתָא *et remittam debita eorum quemadmodum mundantur aquis adſperſionis et cinere vaccae*, quae mactatur *pro peccato*, de qua vid. Num. XIX, 9. 15.

2. אַכְרִית אֶת־שְׁמוֹת הָעֲצַבִּים *Exſcindam nomina ſimulacrorum* ſ. *idolorum*, q. d. ita ego idola idolorumque cultum exſcindam, ut ne nominanda quidem ſint amplius. Eadem ſententia Hoſ. II, 19. *Ita tibi Baalorum nomen ex ore detraham, ut eorum nominis nulla amplius fiat mentio.* Phraſi מִן־הָאָרֶץ *e terra*, dubium eſt num ſignificetur terra Ju-

Judaica, an vero totus terrarum orbis. אֶת־הַנְּבִיאִים *Prophetas* fcil. falfos, conjunguntur enim hic cum *fpiritu immundo*, et infra Vs. 3. 4. defcribuntur ut *falfa loquuti.* Recte itaque Chaldaeus נְבִיֵי שִׁקְרָא *prophetae mendaces* vertit. *Spiritu immunditiei*, רוּחַ הַטֻּמְאָה, Jarchi intelligit pravam concupifcentiam et inclinationem ad peccatum, quae homini adhaeret. Sed quum hic cum vatibus vaniloquis conjungatur, praeftat fpiritum mendacem intelligere, qui prophetas illos incitet, ut falfis vaticinationibus alios decipiant. אַעֲבִיר *Transire faciam*, i. e. removebo, ut fupra III, 4.

3. וְהָיָה כִּי־יִנָּבֵא אִישׁ עוֹד *Fietque fi prophetaverit quis porro*, fcil. mendacium loquens in nomine Jovae, ut fequitur, quod tamen nec facile futurum effet (coll. Vs. 2.), quippe falfis etiam prophetis ad frugem redituris, ita ut fallaciae atque infaniae fuae ipfos poeniteat (Vs. 4. 5. 6.). יֹלְדָיו Ipfi illi *qui genuerunt*, parentes ejus. Adfectui naturae non plus tribuent, quam pietati in Deum; quemadmodum Deut. XXIII, 9. tribus Levi dicitur *negaffe fe patrem aut matrem noffe, neque fratres agnofcere, neque filios noffe, fed Jovae dicta fervare ejusque foedus tueri.* לֹא תִחְיֶה *Non vives*, fed, ut meruifti, occideris, quo fenfu eadem phrafis 2 Reg. X, 19. legitur. „Hoc intellige de pfeudo-propheta populum volente abducere ad cultum falforum deorum; nam in tales quemvis Judaeum lex armabat, Deut. XIII, 6—9., quae lex expreffe addit, in tali crimine nec *filio* parcendum." Grotius. Vid. et Deut. XVIII, 20. וּדְקָרֻהוּ *Atque ita confodient eum*, i. e. occident eum. בְּהִנָּבְאוֹ *Et quod fic vaticinatus eft.* Praefixum ב hic eft caufale, ut 2 Chron. XVI, 7. בְּהִשָּׁעֶנְךָ עַל־מֶלֶךְ אֲרָם *propterea quod nixus et fuper regem Syriae.* Et XXVIII, 6. בְּעָזְבָם אֶת־יְהוָה *quod reliquerunt Jovam.*

4. יֵבֹשׁוּ הַנְּבִיאִים אִישׁ מֵחֶזְיֹנוֹ *Pudefient prophetae* falfi, de quibus Vs. 3., *unusquisque propter vifionem*, vaticinationem, *fuam*, quia fe ab omnibus fperni videbunt.

בְּהִנָּבְאֹתוֹ

בְּהִנָּבְאֹתוֹ *Cum prophetaret*, vel prophetandi munus fibi quondam arrogaret. וְלֹא יִלְבְּשׁוּ אַדֶּרֶת שֵׂעָר *Nec induent* porro *pallium pili*, i. e. pilofum f. villofum, fcil. e pilis caprinis vel camelinis factum, qui prophetarum habitus videtur fuiffe; uti colligere licet ex 1 Reg. XIX, 13. 19., ubi pallium Eliae אַדֶּרֶת vocatur, et ipfe Elias 2 Reg. I, 8. אִישׁ בַּעַל שֵׂעָר *vir villofus* dicitur, i. e. pallium habens villofum. Quo pertinet, quod Jefajas XX, 2. jubetur *folvere faccum de lumbis fuis*, i. e. veftem villofam. Tali veftimento afpero e pilis camelinis confecto indutus erat Joannes Baptifta, qui, tanquam propheta, homines ad poenitentiam exhortabatur, et Meffiae adventum annunciabat, Matth. III, 4. Talibus igitur veftimentis utebantur et falfi prophetae לְמַעַן כַּחֵשׁ *ad mentiendum*, ut habitum verorum prophetarum prae fe ferentes mendaciis fuis fidem facerent.

5. וְאָמַר Imo *dicet* hujusmodi homo, interrogatus forte, num propheta fit, vel fuerit? לֹא נָבִיא אָנֹכִי *Non* fum *propheta ego*. Adeo pudebit ipfum priftinae impietatis et ftultitiae fuae, ut *prophetae* nomen, quod velut honorificum ambiverat olim, nunc ut turpe fibi deprecaturus fit, et fi fieri poffet, nollet fe umquam affectaffe hunc titulum, vel alios ejus ab ipfo adfectati, reminifci. Iisdem verbis, fed alio confilio, Amofus fe prophetam effe negat VII, 14. אִישׁ עֹבֵד אֲדָמָה *Vir colens terram*, agricola (Genef. IV, 2.), ad ftivam atque aratrum, quam ad docendum et prophetandum aptior. אָדָם *Homo* aliquis, ut Levit. I, 2. אָדָם כִּי יַקְרִיב מִכֶּם *fi quis veftrum offerat Jovae oblationem.* הִקְנַנִי, Hiphil verbi קָנָה, Chaldaeus vertit אַקְנְיַנִי *poffefforem me fecit* fcil. agri. Sed R. Menahem, Jarchio referente, ex nomine מִקְנֶה *poffeffio*, maxime *pecuaria*, *pecus*, interpretatur: *pecuarium facit me*, pecoribus cuftodiendis me praefecit. Aethiopibus quum verbum קנר, Hebraico קָנָה confonum, in Conjug. VI. praeter alia notet *ferviet* (vid. LUDOLFI *Lexic. Aethiopic.* p. 209.), funt qui interpretentur: *fervire me coëgit.* J. D. MICHAELIS in *Supplemm.* p. 2197. aliter

aliter dispertitis in voces literis legendum conjicit וַאֲדָמָה קִנְיָנִי מִנְּעוּרָי, quae verba vertit: *ager enim fuit peculium meum a pueritia mea*; nomini קִנְיָן vel קִנְיָן tribuit significatum Arabici قن, *proprium pleno jure possessum*, seu, ut Lexica de mancipio habent, *qui totus ab hero possidetur, matre et patre servus*. Minime tamen opus est, scripturam in omnibus codicibus receptam sollicitare, aut ex Aethiopica dialecto opem petere. Commode enim הִקְנַנִי verti potest: *emit me*, seu, pretio vel mercede data me habuit, ut servum seu operarium. Ita Cohel II, 7. קָנִיתִי עֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת *possedi servos et ancillas*. Cf. et Nehem. V, 8. Plura enim verba hebraica esse constat, quorum significatio in Cal et Hiphil vix differt, ut כָּבַשׁ et הִכְבִּישׁ *subegit, subjecit*, כָּרַת et הִכְרִית *exscidit*.

6. וְאָמַר אֵלָיו pro וְכִי אָמַר אִישׁ אֵלָיו, *quodsi vero dixerit aliquis ad eum*, eum interrogaverit: מָה הַמַּכּוֹת הָאֵלֶּה *quid* sunt *plagae istae*, i. e. plagarum seu vulnerum vestigia s. cicatrices? Grotius intelligit stigmata inusta manibus, per quae solebant diis gentium se mancipare, inscripto eorum signo, nomine aut numero, quale Apocal. XIII, 16. 17. χάραγμα vocatur. Ea tamen haud putem מַכּוֹת appellata fuisse. Neque eo nomine designari verisimile incisiones manuum, quibus Baalitici vates se signarunt; vid 1 Reg. XVIII, 28. Eae enim vocantur גְּדֻדֹת Jerem. XLVIII, 37. בֵּין יָדֶיךָ *Inter manus tuas*, i. e. in manibus tuis, ita Prov. XXVI, 13. בֵּין הָרְחֹבוֹת *in plateis*, pro quo XXII, 13. dicitur בְּתוֹךְ רְחֹבוֹת. Jarchi בֵּין יָדֶיךָ interpretatur בֵּין כְּתֵפֶיךָ *inter humeros tuos*, ibi enim, inquit, flagellantur qui aliquid peccarunt. Recte Kimchi haec verba exponit: „Si ita est, te prophetam non fuisse, *quid* igitur *plagae hae*, s. cicatrices, *in manibus tuis?* Illae enim videntur prodere, te ausum vaticinari, parentesque tuos te propterea castigasse et percussisse, cf. supra Vs. 3.“ וְאָמַר אֲשֶׁר הֻכֵּיתִי בֵּית מְאַהֲבָי *Et dicet*, respondebit ille interrogatus, plagae hae sunt, *quibus percussus sum in domo amantium me*, quorum verborum

borum ſenſum Kimchi hunc eſſe ait: „non ſunt plagae ob vaticinandum inflictae, ſed quibus ab illis, qui me amabant, in pueritia caſtigatus ſum, quod deſes in colendo agro exſtitiſſem.“ Sed mallem potius haec verba eſſe confitentis culpam, quaſi diceret: licet diſſimulare conatus fuerim, tamen interrogando me ita urges, ut mihi fatendum ſit quod res eſt, veſtigia haec eſſe plagarum, quibus in domo paterna ob vaticinia mendacia ſum caſtigatus. מְאַהֲבַי quamvis alias in malam partem dicatur de iis, qui impuris amoribus dediti ſunt (vid. Jerem. XXII, 20. 22. Ezech. XVI, 33. 36. 37. Hoſ. II, 7. 9. Threu. I, 19.), hic tamen deſignare videtur parentes ob falſa vaticinia caſtigati, de quibus Vs. 3. Eodem modo hunc Verſum exponit Hieronymus: „Quumque ſe oſtenderit ad hoc natum, ut in ſudore faciei ſuae comedat panem ſuum, interrogabit eum alter, et dicet: quid ſibi volunt iſtae plagae, et haec vulnera, quae in medio manuum tuarum ſunt? Et eſt ſenſus: quare adhaeres patibulo? cur manus tuae transfixae ſunt clavis? quid commiſiſti, ut huic poenae et cruciatui ſubjiceres? Et ille reſpondebit et dicet: haec vulnera et has accepi plagas, parentum meorum judicio condemnatus, et eorum, qui me non oderant, ſed amabant. Et in tantum, fugato mendacio, veritas obtinebit, ut etiam ipſe, qui ſuo punitus eſt vitio, recte perpeſſum ſe eſſe, fateatur.“

7. Adhuc bona et jucunda praedixit vates. Ne autem qui haec legerent in hanc inducerentur opinionem, populi Judaici conditionem futuris temporibus fore immunem ab omni moleſtia et calamitate, jam annunciat, priusquam Jova populum ſuum repurget atque revocet in perfectum ordinem, graviſſimas clades fore intermedias. Occiſo enim, qui Jovae auctoritate populum Hebraicum gubernaturus eſt, ſumma rerum erit perturbatio. Proſopopoeia uſus gladium alloquitur, quo populi rector ſit interimendus: חֶרֶב עוּרִי *gladie expergiſcere*, i. e. agitare! Imperativus eſt pro Futuro, quaſi diceret: futurum eſt, ut agitetur gladius עַל־רֹעִי

ſuper

ſuper ſ. *contra paſtorem meum*, i. e. quem populo meo regendo praeſeci; cf. ſupra XI, 4. 7. Ita Jeſaj. XLIV, 28. Cyrum Jova vocat *paſtorem ſuum* (רֹעִי). וְעַל־גֶּבֶר עֲמִיתִי *Et contra virum ſocium meum.* Idem dicit aliis verbis. *Socium ſuum* Jova vocat illum paſtorem, ſive gubernatorem, quia idem munus obiturus eſt ſecum; nam et Jova ſui populi *paſtor* dicitur, veluti Jeſaj. XL, 11. הַךְ אֶת־הָרֹעֶה וּתְפוּצֶיןָ הַצֹּאן *Percute*, occide, tu, o gladie, *paſtorem, ita ut*, necato paſtore, *diſpergantur oves.* Verbum הִכָּה *percutere* gladio eſt, eo occidere, vid. Joſ. VIII, 24. X, 30. XIX, 47. Significatur, populum, rectore orbatum, diſturbatum et diſſipatum iri. Haec verba ad ſe retulit Jeſus, Meſſias, referente Matthaeo XXVI, 31. et Marco XIV, 27. וַהֲשִׁבֹתִי יָדִי עַל־הַצֹּעֲרִים *Et reducam manum meam ſuper parvos*, ſive *parvas* ſcil. ovium. צְעִירֵי הַצֹּאן, uti legitur Jerem. XLIX, 20. L, 45. Dicitur Jova *reducere ſuper populum aliquem manum ſuam* cum illum ſublatis malis et impiis emendat et purgat, vid. Jeſaj. I, 25. et ad eum loc. not. *Parvis ovibus* innui videntur inferiores et plebeji, qui communem calamitatem non quidem evadent, ita tamen, ut ex tribus partibus tertia conſervetur, ut Vs. ſequ. dicitur. Chaldaeus hunc Verſum ita expoſuit: חַרְבָּא אִתְגְּלָא עַל מַלְכָּא וְעַל שִׁלְטוֹנָא חַבְרֵיהּ דִּכְוָתֵיהּ דְּדָמֵי לֵיהּ אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת קְטוֹל יַת מַלְכָּא וְיִתְבַּדְּרוּן שִׁלְטוֹנַיָּא וַאֲתִיב יַת מְחַת גְּבוּרְתִּי עַל תִּנְיָנָא *gladie, denudare contra regem, et contra principem, ſocium ejus, qui ſicut ille, qui ei ſimilis. Dicit Jova: interfice regem, et diſpergantur principes; et reducam plagam fortitudinis meae contra ſecundum*, i. e. contra eos qui proximi ſunt a principibus. Graecus Alexandrinus pro עַל־הַצֹּעֲרִים poſuit ἐπὶ τοὺς ποιμένας, quaſi הָרֹעִים legiſſet, ablato צ, et tranſpoſitis literis ע et ר.

8. בְּכָל־הָאָרֶץ vid. not. ſupra ad Vs. 2. פִּי־שְׁנַיִם *Os* ſ. *portio duorum*, i. e., uti Chaldaeus vertit, תְּרֵין חוּלָקִין *duae partes;* phraſis ex dividenda hereditate ſumta, Deut. XXI, 17. 2 Reg. II, 9. Significantur autem *duae tertiae*, i. e.

i. e. major pars incolarum terrae; memoratur enim mox *tertia pars*, quae ab excidio ſuperfutura promittitur. בָּהּ *In ea* ſcil. terra Judaica. יִכָּרְתוּ יִגְוָעוּ *Exſcindentur, exſpirabunt*, pars una *exſcindetur* gladio, et pars altera *exſpirabit* peſte, aut alio mortis genere. וְהַשְּׁלִשִׁית יִוָּתֶר בָּהּ *Tertia vero pars*, minor, *relinquetur*, ſuperſtes remanebit ab excidio *in illa*, ut non tota gens exſcindatur, ſed reliquias habeat, poſtquam per ignem prius purgatae fuerint, ſalvandas, Vs. 9. Cf. XIV, 2. Similia praenunciata vid. Jeſaj. IV, 3. VI, 13. Ezech. VI, 8. 9. Zephan. III, 12.

9. וְהֵבֵאתִי אֶת־הַשְּׁלִשִׁית בָּאֵשׁ *Inducam* tamen et *hanc tertiam partem*, quae ab excidio ſupererit, *in ignem*, בְּעָקָא בְּכוּר דְּאֶשָּׁא *in anguſtiam veluti in fornacem ignis*, ut Chaldaeus vertit. Duras vexationes vocat *ignem*, quia, ſicut metalla igne purgantur, ita homo probatur rebus adverſis. וּצְרַפְתִּים כִּצְרֹף אֶת־הַכֶּסֶף *Atque* ſic *liquabo eos ſicut liquatur argentum*, ut a ſcopo purgetur. Eadem metaphora uſus eſt Jeſajas I, 25. *Convertam manum meam ad te, et excoquam ad purum ſcorias tuas, et auferam omne ſtannum tuum.* וּבְחַנְתִּים כִּבְחֹן אֶת־הַזָּהָב *Et probabo eos ſicut probat* quis *aurum*, per multa mala eorum explorabo conſtantiam. Eaedem imagines Jerem. IX, 6. Pſ. LXVI, 10. הוּא *Ille* populus reliquus, igne probatus et purgatus. יִקְרָא בִשְׁמִי *Invocabit nomen meum*, me ſoſpitatorem ſuum agnoſcet et venerabitur, cf. Jeſaj. XLI, 25. LXV, 24.

CAP

Cap. XII. XIII.

1. *Effatum verbi Jovae ſuper Iſraele: ait Jova, qui coelum extendit, et terram fundavit, et formavit ſpiritum hominis in medio ejus.*

2. *En! ego reddo Hieroſolymam poculum inebrians omnibus circum populis, et etiam Juda* coactus *erit in obſidione contra Hieroſolymam.*

3. *Fietque die illa, ut reddam Hieroſolymam lapidem ponderoſum omnibus populis, omnes qui eum moliti fuerint, lacerabuntur, et congregabunt ſe adverſus eam omnes gentes terrae.*

4. *Die illa, ait Jova, percutiam omnem equum ſtupore, et qui ei inſidet amentia; ſed ſuper domum Judae aperiam oculos meos; ſed omnes equos populorum percutiam caecitate.*

5. *Dicentque duces Judae in corde ſuo: robur eſt mihi incolisque Hieroſolymae in Jova, agminum Deo, Deo ipſorum.*

6. *Die illa reddam duces Judae inſtar foci ignis inter ligna, et inſtar facis ignitae inter manipulos, conſumentque dextrorſum et ſiniſtrorſum omnes circumquaque populos; et ſedebit Hieroſolyma adhuc in loco ſuo Hieroſolymae.*

7. *Et ſalvabit Jova tabernacula Judae prius, ne ſeſe efferat decus domus Davidica et decus incolarum Hieroſolymae ſupra Judam.*

8. *Die illa proteget Jova incolam Hierosolymae, eritque infirmus inter eos die illa sicut Davides; et domus Davidis angelorum instar, quasi Jovae angelus eos anteiret.*

9. *Fietque die illa, ut studeam perdere omnes gentes adversum Hierosolymam venientes.*

10. *Effundamque super domum Davidis, et super incolas Hierosolymae spiritum gratiae et supplicationis, respicientque ad me, quem confoderunt, plangentque de eo, sicut de unico filio plangitur, et acerbum fletum tollent, sicut primogenitus acerbe fleri solet.*

11. *Die illa magnus erit planctus Hierosolymis, instar planctus Hadadrimmonis in campo Megidonio.*

12. *Plangetque terra, singulae cognationes seorsum; cognatio domus Davidis seorsum, eorumque uxores seorsum; cognatio domus Nathanis seorsum, eorumque uxores seorsum.*

13. *Cognatio domus Levi seorsum, eorumque uxores seorsum; cognatio Simei seorsum, eorumque uxores seorsum.*

14. *Omnes reliquae cognationes, singulae cognationes seorsum, earumque uxores seorsum.*

Cap. XIII, 1. *Die illa erit fons apertus pro domo Davidis et incolis Hierosolymae ad piacula et immunditiem abluendam.*

2. *Futurum est illa die, inquit Jova, agminum Deus, ut exstirpem nomina simulacrorum e terra, ut non amplius commemorentur, et etiam vates et spiritum impurum exterminabo e terra.*

3. *Et futurum est, ut si quis deinceps vaticinetur, dicant ei pater et mater, parentes sui: ne vivas, quia mendacium loquutus es nomine Jovae. Configentque eum pater et mater, parentes sui, propterea quod vaticinatus fuerit.*

4. *Fu*

4. *Futurum est die illa, ut pudeat vatum unumquemque praedictionis suae, neque induent pallium villosum mentiendi gratia.*

5. *Dicetque unusquisque: ego non sum vates; agricola ego sum; nam emit me aliquis a pueritia mea.*

6. *Quodsi vero ei quis dicat: quid sibi volunt vulnera ista in manibus tuis? respondebit: ea sunt, quibus vulneratus sum in domo eorum, qui me amarunt.*

7. *O ensis! excitare in pastorem meum, et in virum socium meum, dicit Jova, agminum Deus. Percute pastorem, et dispergentur oves; convertamque manum meam ad parvulos.*

8. *Futurum est, inquit Jova, ut in tota terra duae, quae in ea erunt partes, exscindantur et exspirent; tertia vero in ea supererit.*

9. *Et inducam tertiam illam in ignem, et liquabo eos, sicut liquatur argentum, et probabo eos, quemadmodum probatur aurum. Ille invocabit nomen meum, et ego exaudiam eum. Dicam: populus meus est ille; et ille dicet: Jova est Deus meus.*

IV.

Cap. XIV.

ARGUMENTUM.

Quae fupra Cap. XII. vates praedixerat de Hierofolyma, a gentibus finitimis oppugnanda, fed liberanda a Jova, qui gentes illas partim caedet, partim Hebraeis fubjiciet, illa hoc Capite ita repetit, ut eadem fufius et ornatius exponat.

Hoc vaticinium vernacule redditum et notis illuftratum a Joa. Melch. Hartmann legitur in *den Blumen alt-hebr. Dichtkunft* p. 655. feqq.

---

1. יוֹם־בָּא לַיהוָה *Dies veniet Jovae:* ל hic notat auctorem, ut יוֹם לַיהוָה Jefaj. II, 12. Ezech. XXX, 3. *Dies Jovae* talis eft, quo potentiam fuam et gloriam patefaciet, fupplicium de improbis fumendo, pios vero ex eo admirandum in modum eximendo liberandoque; cf. not. ad Ezech. XXX, 3. Joel III, 4. (al. II, 31.). וְחֻלַּק שְׁלָלֵךְ *Quo* fcil. die (ו pro בַּאֲשֶׁר) *dividetur fpolium tuum,* i. e. tibi ademtum. Alloquitur Hierofolymam, uti patet e Vs. fequ., ad quam referendum eft fuffixum femininum in duabus poftremis hujus Verfus vocibus. Dictionis בְּקִרְבֵּךְ *in medio tui,* f. *intra te* vim bene explicat Hieronymus: „Quanta," inquit, „neceffitas erit, ut fpolia ejus dividantur in medio illius? Solet hoc frequenter accidere, ut quae fubito impetu in civitate direpta funt, foris in agro aut in folitudine dividantur, ne forte hoftes fuperveniant. Hic autem tantum malo-

malorum pondus incumbet, ut quae direpta ſunt in civitatis medio dividantur pro ſecuritate victoriae.“ Chaldaeus haec verba in bonam partem accipit: וִיפַלְּגוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל נִכְסֵי עַמְמַיָּא בְּגַוִּיךְ *divident domus Iſrael opes populorum in medio tui, Jeruſalem.* Sed explicationem ſuperiorem confirmant quae Verſu 2. ſequuntur de urbe capienda, domibusque diripiendis, quibus hic Verſus magis declaratur.

2. אֶל־יְרוּשָׁלַםִ *Contra Hieroſolymam;* ita pro עַל particula אֶל legitur et Joſ. X, 6. נִקְבְּצוּ אֵלֵינוּ *congregarunt ſeſe adverſus nos reges Amoraeorum.* לַמִּלְחָמָה *Ad bellum,* ad civitatem obſidendam et oppugnandam, ut Jeſaj. VII, 1. Obad. Vs. 1. Non ſolum vero oppugnabitur, ſed וְנִלְכְּדָה הָעִיר *et capietur ſ. expugnabitur urbs,* quomodo eadem dictio et 1 Reg. XVI, 18. occurrit. Phraſes וְנָשַׁסּוּ הַבָּתִּים וְהַנָּשִׁים תִּשָּׁגַלְנָה leguntur et Jeſaj. XIII, 16., ad quem loc. vid. not. לֹא יִכָּרֵת מִן־הָעִיר *Non exſcindetur ex urbe,* i. e. manebit in ea.

3. Redditur ratio, cur non omnes urbis incolae vel ſint deportandi vel exſcindendi, ſed pars eorum ſuperſtes ſit manſura, quod Jova ipſe egredietur et contra populos illos hoſtiles pugnabit. כְּיוֹם הִלָּחֲמוֹ בְּיוֹם קְרָב *Sicut die quo pugnavit ipſe die proelii,* i. e., ut Chaldaeus vertit, כְּיוֹם אַגְחוּתֵיהּ קְרָב עַל יַמָּא דְסוּף *ſicuti die quo praeliatus eſt ad mare algoſum,* contra Aegyptios, cum Hebraeos ex Aegypto eduxiſſet, vid. Exod. XIV, 14. 15. XV, 3. ſeqq.

4. וְעָמְדוּ רַגְלָיו *Et ſtabunt pedes ejus,* Jovae, pugnantis contra populi ſui hoſtes. Chaldaeus: וְיִתְגְּלֵי בִּגְבוּרְתֵּיהּ *manifeſtabit ſe cum fortitudine ſua.* Sic Jova legitur ſuper montem Sinai deſcendiſſe, ut mons totus ob praeſentiam ejus contremuerit, Exod. XIX, 18. 20. עַל־הַר הַזֵּיתִים *Super monte olearum;* ibi igitur Jova potentiam ſuam exſeret, cf. Ezech. XI, 23. et ad eum loc. not. אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי יְרוּשָׁלַםִ *Qui eſt in conſpectu Hieroſolymae,* i. e. prope urbem, ut ex ea facile conſpici poſſit. Cf. Actor. I, 12. Reliquam Verſus partem

partem HIERONYMUS ita exponit: „Dicamus παραφραστικῶς, ut poſſint patere quae ſcripta ſunt: quum mons Oliveti grandi voragine praeruptus fuerit, ita ut una pars voraginis ad Orientem, altera ad Occidentem reſpiciat, repente et in ipſa voragine excelſa ex utraque parte praerupto, alia vorago rumpetur ad Aquilonem, alia ad Auſtrum, et praeruptum quadrangulum fiet, ut quadriſariam in quatuor plagas Orientis et Occidentis, Aquilonis et Auſtri, vorago tendatur."

5. וְנַסְתֶּם *Et fugietis*, populum alloquitur Judaicum, quem ſupra Vs. 1. feminino utens reſpectu orbis, quae populum continet, eſt alloquutus. Sed pro וְנַסְתֶּם in codicibus, quos Hebraeorum Critici *Orientales* vocant, nec non in codice Erfurtenſi 3., et tribus codicibus De-Roſſii legitur וְנִסְתַּם, 3 Praeter. Niphal verbi סָתַם *obturavit;* idemque in ſuo codice Hebraeo legit Alexandrinus Graecus interpres, qui *καὶ ἐμφραχθήσεται,* et Chaldaeus, qui וְיִסְתַּתְמוּן *et obturabitur* vertit. Idemque ſequutus eſt DATHIUS in verſione; nec eſt ſenſus ſpernendus: *obturabitur vallis montium meorum,* i. e. montis in duas partes a me fiſſi. Quod in noſtris libris receptum eſt ſi ſequaris, verba וְנַסְתֶּם גֵּיא־הָרַי vertenda erunt: *fugietis per vallem montium meorum,* ſive, ut HIERONYMUS, *ad vallem montium meorum,* quod in Commentario ſic exponit: *„ad vallem,* quae eſt inter Templum et Sion. Hi enim Templi et Sion duo montes Dei montes appellantur, quia vallis illa montis Oliveti, quae praeruptis hinc atque inde montibus cingitur, usque ad Templi montem, qui ſanctus eſt, ſuam voraginem trahet." כִּי־יַגִּיעַ גֵּי־הָרִים אֶל־אָצַל *Nam pertinget vallis montium ad Azal.* Videtur nomen proprium loci cujusdam ad orientem Urbis eſſe. Hieronymus pro appellativo habuit vertitque: *usque ad proximum,* Symmachum, uti ipſe fatetur, ſequutus, ſignificatione petita ex adverbio אֵצֶל *prope,* Geneſ. XXXIX, 10. Sed reliqui veteres pro nomine proprio habuerunt, quod ſane verborum flagitat fluxus. Et proprium quidem

viri

viri nomen eſt 1 Chron. VIII, 37. 38. IX, 44. בַּאֲשֶׁר נַסְתֶּם מִפְּנֵי הָרַעַשׁ בִּימֵי עֻזִּיָּה מֶלֶךְ־יְהוּדָה *Sicut fugiſtis*, i. e. majores veſtri *propter terrae motum in diebus Uſiae, regis Judae*, de qua concuſſione tacent quidem libri V. T. hiſtorici, ſed commemorat eum vates Uſiae coaevus, Amos I, 1., ad quem loc. cf. not. Interitum copiarum hoſtilium comitabitur itaque totius naturae commotio, qualis futura deſcribitur ab Ezechiele in Gogitarum interitu XXXVIII, 19. 20. וּבָא יְהוָה אֱלֹהַי *Et veniet Jova Deus meus.* Sic vates de Deo modo ſuis, modo ipſius Dei nomine et verbis loquitur, et priori quidem reſpectu tertiam de Deo adhibet perſonam, ut Vs. 1. 3. 4., poſteriori vero primam, ut Vs. 2. et initio Vs. 5. כָּל־קְדֹשִׁים עִמָּךְ *Omnes ſancti tecum.* Apoſtrophe ad Deum; unde veteres interpretes omnes planum retinentes ſermonem verterunt: *cum eo.* Alii cum Aben-Eſra ſuffixum referunt ad Hieroſolymam, coll. Vs. 1. Verum quia praeceſſit וּבָא, *et veniet*, vix dubium, intelligi coetum eorum, qui veniunt cum Jova. *Sanctis* hic indicantur ſpiritus coeleſtes, Jovae miniſtri, ut Dan. VIII, 13. Job. V, 1. XV, 15. Pſ. LXXXIX, 6. 8.

6. Verba יְקָרוֹת וְקִפָּאוֹן dubiae ſunt interpretationis ob יְקָרוֹת, quod, ſi pro plurali feminino adjectivi יָקָר, *pretioſus* ſumas, ut 1 Reg. V, 17., ubi אֲבָנִים יְקָרוֹת ſunt *lapides pretioſi*, hic nullum tolerabilem ſenſum ſundit. Chaldaeus, qui עֲדִי *praedam* vertit, videtur *res pretioſas direptas* intellexiſſe; minime apte huic loco, ubi ſolita diei noctisque tempeſtatumque viciſſitudo perturbata deſcribitur. Perquam appoſite ad rem Graecus Alexandrinus *καὶ ψύχος καὶ πάγος* vertit, eumque ſequutus Hieronymus, *ſed frigus et gelu*, et Syrus, ܐܠܐ ܩܘܪܫܐ ܘܓܠܝܕܐ, quae verba idem notant. Sane קִפָּאוֹן eſſe *gelu, glaciem*, a *concreſcendi* notione, quam verbum קָפָא obtinet (vid. Exod. XV, 8. Job. X, 20.), vix dubium, conſentiuntque in eo ſignificatu veteres omnes, nam et Chaldaeus illud גְּלִיד vertit. Cum gelu vero et lucis defectu, qui proxime antea memoratur, aptiſſime conjungi

frigus;

frigus, quis non videt? Potem igitur vel pro יְקָרוֹת legendum esse וְקָרוֹת *et frigora*, i. e. frigus vehementissimum, vel יְקָרוֹת idem quod קָרוֹת valere. Observatu haud indignum, Prov. XVII, 27. pro וְקַר־רוּחַ *et frigidus spiritu* ad marginem legi יְקַר־רוּחַ, sensu non diverso, quum et alias quae in textu et ad marginem habentur, non differre soleant. Quod hoc Zachariae loco in textu scriptum est, יקפאון, efferendum יְקִפָּאוּן, *frigore congelascent* scil. aquae, quod nomen et deest Genes. XXIV, 11., coll. Vs. 13. 19. 20. C. B. Michaelis יְקָרוֹת *claritates* s. *splendores* interpretatur, collato Job. XXXI, 26. וְיָרֵחַ יָקָר הֹלֵךְ *et luna in claritate incedens*, קִפָּאוֹן vero *densitatem*, i. e. spissam caliginem, et totum hunc locum sic exponit: *non erit lux*, scil. perfecta et constans, sed per vices mixtimque *splendores et caligo*. Et τὸ כתיב eundem in sensum explicat: *claritates*, si quae existent, *condensabuntur*, atque in spissas mox tenebras transibunt. Sed negat vates simpliciter fore lucem, et faciliorem concinnioremque esse sententiam ab Alexandrino, Hieronymo et Syro expressam, nemo facile neget.

7. וְהָיָה יוֹם־אֶחָד *Eritque dies unus*, i. e. prorsus singularis, et qui parem vix habiturus est, ut Ezech. VII, 5. רָעָה אַחַת est *malum unicum*, singulare, vid. not. ad eum loc. Quomodo Arabes أَحَدُ ٱلْأَحَدِينَ *unum unorum* vocant qui incomparabilis est. Et إِحْدَى ٱلْأَحَدِ *unam unius* rem ingentem et inusitatam, rem perquam admirandam. Erit igitur יוֹם־אֶחָד talis, qualis Jerem. XXX, 7. dicitur *dies magnus* מֵאַיִן כָּמֹהוּ *ut nullus ei sit similis*. Alii unitatis notam pro indefinito capiunt, ut 1 Sam. XXVII, 1. יוֹם־אֶחָד est *die quodam*, aliquando. Sed prior ille sensus huic contextui magis accommodatus videtur. הוּא יִוָּדַע לַיהוָה *Is notus est Jovae*, quo temporis momento ingruet, mortalium nemo determinare potest. לֹא־יוֹם וְלֹא־לָיְלָה *Non dies nec nox* erit, quod Chaldaeus ita exponit: לָא כִנְהוֹר יְמָמָא וְלָא כְקְבַל

כְּקַבֵּל לַיְלָה *non ſicut lux diei, neque ſicut tenebrae noctis erit.* Sed Hieronymus: „una dies erit atque perpetua, nequaquam ſibi luce et tenebris, die et nocte ſuccedentibus.“ וְהָיָה לְעֵת־עֶרֶב יִהְיֶה־אוֹר *Et futurum erit ut tempore veſpertino ſit lux.* ו ante הָיָה hic valet *nam,* ſiquidem cauſam reddit ejus quod dixerat, *nec nox.* Nec ulla, inquit, vere nox erit, quia veſperi lucebit luce media, i. e. nec clara penitus, nec omnino denſa et obſcura, ut cum nox eſt.

8. מַיִם־חַיִּים *Aquae vivae,* i. e. perennes, ſemperque fluentes. Similia iis quae hic leguntur de aquis perennibus ex Hieroſolymis egredientibus leguntur Ezech. XLVII, 1. ſeqq., ſed difertius explicata. Cf. quae ad eum loc. notavimus. חֶצְיָם אֶל־הַיָּם הַקַּדְמוֹנִי *Dimidium* ſ. pars una *illarum aquarum ad mare anterius* ſ. *orientale,* i. e. ad mare ſeu lacum *aſphaltiticum,* Hieroſolymae ad orientem ſitum, Ezech. XLVII, 18. et Joel II, 20. eodem nomine appellatum. וְחֶצְיָם אֶל־הַיָּם הָאַחֲרוֹן *Et pars altera earum ad mare poſterius* ſeu *occidentale* (ut Chaldaeus habet, לְיַמָּא מַעַרְבָאָה), quod nos mediterraneum vocamus, quodque Palaeſtinenſibus ad Orientem converſis a tergo eſt. Cf. loca Ezechielis et Joelis laudata et Deut. XI, 2—4. XXXIV, 2. Concipitur urbs Hieroſolymitana ut in medio ſita, fluvius vero inde manans ut in diverſas oppoſitasque plagas abiturus. בַּקַּיִץ וּבַחֹרֶף יִהְיֶה *In aeſtate et in hyeme erit,* manabit fluvius ille perennium aquarum, „ut aquae iſtae,“ inquit Hieronymus, „quae exibunt de Jeruſalem, nec gelu conſtringantur hyemis, nec aeſtatis nimio fervore ſiccentur; quanquam pro *hyeme vernum tempus* [ἔαρ] Septuaginta transtulerint, quod ad diſtinctionem aetatis non convenit.“ Verum id J. D. Michaelis in *Supplemm. ad Lexx. Hebrr.* p. 937. Alexandrinos homines pro climatis Aegyptii ratione feciſſe putat, et ἔαρος nomine hyemem intellexiſſe. Qui enim nobis hyemales, ver Aegyptiorum ſunt.

9. וְהָיָה יְהוָה לְמֶלֶךְ עַל־כָּל־הָאָרֶץ *Eritque Jova in regem ſuper omnem terram,* non in Judaea ſolum, ſed ubi-

ubicunque locorum regnabit, coletur, et invocabitur. Cf. Jeſaj. LIV, 5. Pſ. XLVII, 3. 8. LXXII, 8—12. Chaldaeus: וְתִתְגְלֵי מַלְכוּתָא דַיְיָ עַל כָל, יָתְבֵי אַרְעָא *manifeſtabit ſe regnum Jovae ſuper omnes incolas terrae.* יִהְיֶה יְהוָֹה אֶחָד *Erit Jova unus,* nulli erunt dii praeter ipſum, idolis cunctis abolitis; vid. ſupra XIII, 2. Chaldaeus: יִפְלְחוּן קֳדָם יְיָ כְּתַף חַד *ſervient coram Jova humero uno,* phraſis deſumta ex Jeſaj. XI, 14. Zephan. III, 9. וּשְׁמוֹ אֶחָד *Et nomen ejus unum* erit, nulla amplius in Dei cultu varietas. Chaldaeus: אֲרֵי שְׁמֵיהּ יַצִּיב בְּעַלְמָא וְלֵית בַּר מִנֵּיהּ *nam nomen ejus perſiſtet in aeternum, nec erit aliud praeter ipſum.*

10. יִסּוֹב כָּל־הָאָרֶץ *Convertetur* (cf. verbum סָבַב eodem ſignificatu uſurpatum Pſ. LXXI, 21.) *univerſa terra* Hieroſolymam circumjacens, ut quae montana et aſpera olim fuerat, nunc plana et campeſtris fiat. Innuitur, omnes circumquaque montes et colles humiliatum iri, ut ſancta Hieroſolyma unice elata et conſpicua ſit, ut altero hemiſtichio diſerte dicitur. כָּעֲרָבָה *Sicut planitiee campeſtris,* quod vel indefinite capi poteſt, ita ut reſpiciatur ſolum ad planum regionis ſitum, vel definite de certa planitie eaque Jordanica, quae עֲרָבָה *κατ' ἐξοχὴν* dicitur Deut. I, 7. III, 17. IV, 49. מִגֶּבַע *Inde a Geba,* oppido tribus Benjamin, adeoque urbi Hieroſolymitanae ad ſeptentrionem ſita, Joſ. XXI, 17. 1 Sam. XIII, 3. 1 Reg. XV, 22. Cf. *Handb. der bibl. Alterthumsk.* Vol. II. P. II. p. 176. לְרִמּוֹן *Usque ad Rimmon,* oppidum Judae in parte auſtrali, Joſ. XV, 21. 32., Simeonitis olim conceſſum, Joſ. XIX, 7. Deſcribuntur hic termini non planitiei, ut quidam opinantur, ſed terrae Hieroſolymam ambientis, at in planitiem vertentis. נֶגֶב יְרוּשָׁלָם (quae Rimmon) *ad auſtrum Hieroſolymae* eſt ſita. וְרָאֲמָה *Et exultata* erit Hieroſolyma, humiliatis quae circa eam ſunt. Eſt a verbo רוּם, cujus *Vau* tranſit aliquando in *Aleph,* idque vel quieſcens, ut Prov. XXIV, 7. (רָאמוֹת), vel mobile, ut h. l. Chaldaeus vertit: וְתִתְרַבֵּי *et magnificabitur.* וְיָשְׁבָה תַחְתֶּיהָ *Et habitabit ſubter ſe,* firmiter, loco ſuo non amplius mo-

movenda; cf. ſupra XII, 6. לְמִשַּׁעַר בִּנְיָמִן *Inde a porta Benjaminis*, ceu boreali, memorata et Jerem. XXXVII, 13. XXXVIII, 7. עַד־מְקוֹם שַׁעַר הָרִאשׁוֹן *Usque ad locum portae primae*, quae alias non commemorata reperitur, forſan eſt eadem, quae Nehem. III, 6. הַיְשָׁנָה *vetus*, aut quae hic dicitur שַׁעַר הַפִּנִּים *porta angulorum*, haud diverſa, uti veriſimile, ab ea quae 2 Reg. XIV, 13. Jerem. XXXI, 38. 2 Paral. XXVI, 9. שַׁעַר הַפִּנָּה *porta anguli* vocatur, inde fortaſſis, quod ſita eſſet in *angulo* inter orientem et aquilonem. וּמִגְדַּל חֲנַנְאֵל *Et a turre Hananaelis* orientem verſus, a qua porta ovium haud longe diſſita, Nehem. III, 1. Jerem. XXXI, 38. עַד יִקְבֵי הַמֶּלֶךְ *Usque ad lacus torcularios regis*, qui quum haud dubie olim extra urbem fuerint, innui videtur, urbem Hieroſolymitanam futuro tempore ultra priſcos limites in longum latumque proferendam eſſe.

11. וְיָשְׁבוּ בָהּ *Et habitabunt in ea* ſcil. ſecure, ut in fine Verſus dicitur. וְחֵרֶם לֹא יִהְיֶה־עוֹד *Et anathema*, quo terra et urbs prius percuſſa fuit (Mal. III, 24.), *non erit amplius*. Chaldaeus חֵרֶם interpretatus eſt קְטָלָא *occiſionem*. Significatur, nullum poſthac reatum in Urbe fore, quem Deus vindicare velit exſtirpatione. וְיָשְׁבָה יְרוּשָׁלַםִ לָבֶטַח *Et habitabit Hieroſolyma ſecure*, ita ut hoſtes nullos amplius metuendos habeat.

12. Redit jam ad ea, quae ſupra Vs. 3. ſeqq. de debellandis Hieroſolymae hoſtibus dixit. הָמֵק בְּשָׂרוֹ *Contabefaciendo* ſcil. contabefacient *carnem* ſ. *corpus ejus*, ſcil. unius cujusque hoſtium, ita ut exareſcens ſucco omni ac vigore deſtituatur, et in corruptionem abeat. וְהוּא עֹמֵד עַל־רַגְלָיו *Dum ipſe* homo adhuc *ſtans eſt ſuper pedibus ſuis*, ita ut veluti viva cadavera futuri ſint.

13. תִּהְיֶה מְהוּמַת־יְהוָה *Erit conturbatio Jovae*, i. e. a Jova ipſis immittenda (eſt enim Genitivus cauſae efficientis), ſicut olim caſtris Midianiticis Jud. VII, 22., ac Philiſthaeis, quum hoſtes divinitus confuſi arma contra ſe invicem

cem ipsi stringerent, ut hic subjungitur: וְהֶחֱזִיקוּ אִישׁ יַד רֵעֵהוּ *ita ut arrepturi sint quisque manum socii sui,* scil. per errorem, quasi hostes essent, invicem commissi. Cf. supra XI, 6. וְעָלְתָה יָדוֹ עַל־יַד רֵעֵהוּ *Et ascendet manus ejus contra manum socii sui,* i. e. ipsi manum conserent invicem. Bene Hieronymus: „Apprehendet unusquisque manum proximi sui, et conseretur manus cum alterius manu, prae formidine, et malorum pondere quae supervenient." Chaldaeus: וְתִתְּלַשׁ יְדֵיהּ עִם יְדָא דְּחַבְרֵיהּ *et avelletur manus ejus cum manu socii sui.* Jarchi: „qui fortior erit vincet."

14. וְגַם־יְהוּדָה תִּלָּחֵם בִּירוּשָׁלָ‍ִם *Sed et Juda pugnabit contra Hierosolymam* scil. coacte, ut recte notat Jarchi. Sic et Chaldaeus: וְאַף דְּבֵית יְהוּדָה יְהוֹנוּן עַמְמַיָּא כַּד אֲנִיסִין לְאַגָּחָא קְרָבָא בִּירוּשְׁלֶם *quin et illos, qui sunt de domo Judae gentes adducent coactos pugnare pugnam in Hierosolymam.* Cf. not. ad XII, 2. Sunt quidem, qui בִּירוּשָׁלָ‍ִם exponant *in Hierosolymis,* vel: pro *Hierosolymis,* ut urbem non expugnaturus sed defensurus Juda innueretur; verum post *pugnandi* verbum praepositio בְּ nominibus urbium praemissa adversative capienda est, vid. Jud. IX, 45. 1 Sam. XXIII, 1. Praeterea hoc mirum non foret, *Judam in* vel *pro Hierosolymis* pugnare, quoniam ut fratres hoc sua sponte facturi praesumerentur, ita ut opus minime fuisset dicere: *sed et Juda pugnabit pro Hierosolymis,* quod rem minime exspectatam innuit. וְאֻסַּף *Colligetur tamen* ut spolium, scil. a Juda ad militandum coacto et ab Hierosolymitanis antea obsessis, nunc vero Jovae auxilio liberatis, ita ut fugatis caesisque hostibus opimas praedas ex eorum castris acturi sint. חֵיל *Robur,* i. e. opes, divitiae, veluti aurum, argentum, vestes, ut mox declaratur. Cf. de hoc nominis חיל significatu not. ad Ps. XLIX, 7. לָרֹב מְאֹד *Usque ad multitudinem,* i. e. multas *valde,* ut 1 Paral. IV, 18.

15. וְכֵן *Et sic* pariter, q. d. ita vero Jova non solum hostes ipsos percutiet, sed jumenta quoque illorum, quae belli instrumenta sunt partim ad confligendum, partim vero

vero ad ferendas farcinas et impedimenta. בַּמַּחֲנוֹת הָהֵמָּה *In caftris illis* fcil. populorum Hierofolymam oppugnantium. כַּמַּגֵּפָה הַזֹּאת *Secundum plagam hanc*, feu *eandem*, quam modo dixi, ita ut caro, pedes, oculi illorum tabefiant, Vs. 12. Cf. fupra XII, 4.

16. כָּל־הַנּוֹתָר *Quisquis relictus fuerit*, quicunque non fuerint deleti e populis Hierofolymam oppugnantibus, illi pofthac converfi Judaeorum facris fefe adjungent, acceptaeque cladis memores Deo obedient. וְעָלוּ *Et afcendent* fcil. Hierofolymam; illi enim, qui ex mandato divino Exod. XXIII, 17. Deut. XVI, 16. ter quotannis Hierofolymam ad fefta celebranda petebant dicebantur *afcendere* (vid. et Luc. II, 42. Joa. VII, 8.), eo quod non folum urbs Hierofolymitana refpectu reliquae terrae Ifraeliticae in excelfo loco, quippe fuper montibus, erat pofita, verum et inprimis templum, quo praecipue tendebant afcendentes, in vertice montis Moriah fitum effet. Cf. Jefaj. II, 2. Mich. IV, 1. מִדֵּי שָׁנָה בְשָׁנָה *De anno in unum*, quotannis, ut 1 Sam. VII, 16. 2 Paral. XXIV, 5. Jef. LXVI, 3. לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְמֶלֶךְ יְהוָה צְבָאוֹת *Ad profternendum fe*, ad cultum exhibendum, *regi Jovae, agminum* Deo. *Rege* Hebraei interpretes tantum non omnes *Meffiam* fignificari obfervant, fed לְמֶלֶךְ effe in ftatu conftructo pofitum, ut vertendum fit: *regi Jovae, dei agminum*, i. e. regi illi, quem Jova conftituit, collato Pf. II, 6., ubi Jova dicit, fe Meffiam regem unxiffe. Sed rectius Chaldaeus לְמֶלֶךְ capit abfolute, vertitque: קֳדָם מֶלֶךְ עָלְמַיָּא יְיָ צְבָאוֹת *coram rege feculorum, Jova agminum* deo. Cf. fupra Vs. 9., ubi Jova ipfe dicebatur fore *regem fuper univerfam terram*. וְלָחֹג אֶת־חַג הַסֻּכּוֹת *Et ad feriandum feftum tabernaculorum*, quod celebrabatur fub finem anni, poft peractam meffem Deut. XVI, 13. 16. (unde et *collectionis* feftum dicitur Exod. XXIII, 16), menfis feptimi die decimo quinto, Levit. XXIII, 34., „quando,“ ut Hieronymus ait, „noctis luna pleniffima eft, et omnes ejus tenebrae claro lumine refolvuntur.“ Celebrabat in eo populus Judaicus memoriam habitationis in

in tabernaculis et vagi itineris per Arabiae deſerta, Levit. XXIII, 39—43. Plura de hujus feſti celebrandi ritibus vid. in Frid. Bernh. Dachs Diſſertat. in hunc Zachariae locum, quae ſubjuncta eſt Codici Talmudico *Succah* ab eo edito cum verſione et annotationibus Traj. ad Rhen. 1726. in quatern. p. 520. ſeqq. Dicit igitur vates, multos ex gentibus, conſpectis tantis Dei beneficiis in populum Judaicum, eorum ſacris ſeſe aggregaturos, et quum longius poſiti annuos dies feſtos celebrare non poſſint, ut Judaei, certe ſemel anno, autumni tempore, quod ad itinera commodiſſimum, venturos eſſe ad concelebrandum feſtum tabernaculorum.

17. מִשְׁפְּחוֹת הָאָרֶץ *Familiae terrae* vocantur gentes, ut Ezech. XX, 32. Amos III, 2. וְלֹא עֲלֵיהֶם יִהְיֶה הַגָּשֶׁם *Super eos igitur non erit pluvia.* Praefixum ו Latinis redundat, Hebraeis vero eſt ἀποδόσεως nota, membrum poſterius cum praecedente connectens. Pluviae defectus vero omnem fere quae inde oriri in illis terris ſolet, comprehendit calamitatem, annonae caritatem, ſeditiones, peſtem.

18. וְאִם־מִשְׁפַּחַת מִצְרַיִם לֹא־תַעֲלֶה *Quodſi vero gens Aegypti non aſcendat,* cujus quidem regio pluviis non eget, quia Nilus eam exundans rigat, cf. Deut. XI, 10. 11. וְלֹא בָאָה *Nec veniet* ſcil. לְהִשְׁתַּחֲוֹת *ad adorandum,* Vs. 16. 17. וְלֹא עֲלֵיהֶם *Tunc non ſuper eos* ſcil. aſcendet Nilus, לָא לְהוֹן יִסַּק נִילוּס, ut Chaldaeus interpretatur. Nili enim incrementum annuum Aegyptiis imbris vicem praeſtare conſtat. *Vau* ante לא igitur eodem modo eſt capiendum ut Vs. 17. in וְלֹא עֲלֵיהֶם. Alii vertunt: *quamvis non ſuper eos ſit*, vel: *ſuper quos* quidem *non* cadere ſolet imber. Quod de Aegypto praeſertim ſuperiore valet; vid. Abdollatifi *Hiſtor. Aegypti Compend.* edit. Joſ. White Oxon. 1800. in quat. p. 6., ſive in verſione Gallica ejus operis ab Ill. de Sacy confecta p. 2., et Ludolfi *Commentar. Hiſtor. Aethiop.* p. 125. Hinc de Aegypto Tibullus *Eleg.* L. I. El. VII. Vs. 25. ſequ.

Te propter nullos tellus tua poſtulat imbres,
Arida nec Pluvio ſupplicat herba Jovi.

Poſte-

Posteriore admissa interpretatione *ἀπόδοσις* post Athnachum demum sequeretur. Sed priorem interpretationem praeferimus, quum Vs. 17. *ἀπόδοσις* eodem, quo hic, modo expressa sit. תִּהְיֶה הַמַּגֵּפָה וגו׳ *Erit* ita super Aegyptios *eadem plaga, qua Jova percutiet populos* alios, *qui non ascendent* Hierosolymam *ad celebrandum festum tabernaculorum.* Quippe subtractis Nili aquis idem Aegyptii malum experientur, quod ceterae gentes subtracto imbre.

19\. זאת תִּהְיֶה חַטַּאת *Hoc,* inquam, *erit peccatum,* i. e. poena, qua peccatum illud punietur. Nomina quae *culpam* proprie significant, subinde et poenam indicant, ut quae comes culpam premit, vid. Num. XVIII, 22. XXXIII, 23. Thren. IV, 6. Genes. XIX, 15.

20\. יִהְיֶה עַל־מְצִלּוֹת־הַסּוּס קֹדֶשׁ לַיהוָה *Erit super tintinnabulis s. phaleris equorum* scil. scriptum: *sanctum Domino.* „Verbum Hebraicum *Mesuloth,*" inquit Hieronymus, „Aquila et Theodotio *βυθὸν* interpretati sunt, id est, *profundum,* Symmachus, *περίπατον σύσκιον,* id est, *incessum umbrosum.* Soli Septuaginta *χάλινον,* id est, *frenum* transtulerunt; quos et nos in hoc loco sequuti sumus, ne novum aliquid in quaestione vulgata videremur afferre. Quod quum ab Hebraeo quaererem quid significaret, ait mihi, non debere nos legere *Mesuloth,* sed *Mesaloth,* quod significat *phaleras* equorum, et *ornatum bellicum,* et excepto hoc loco in nullo penitus sanctarum Scripturarum volumine hoc verbum reperiri. *Frenum* autem lingua Hebraica *Resen* appellari, et non *Mesuloth,* quod LXX transtulerunt. Et esse sensum, tempore solennitatis perpetuae, et regni Jerusalem, pacatis omnibus et tranquillis, nequaquam opus esse equitatu, quod genus bellantium fortissimum est; sed omnem ornatum et decorem phalerarum ad cultum Domini conferendum." Jarchi מְצִלּוֹת exponit per הַנְּקִישׁוֹת *res concutientes* inter se, crepitacula, tintinnabula, qualia appendi solebant equis ornatus causa. „Etiam illa consecrabunt, ut inde fiant vasa cultui divino inservientia." הַסִּירוֹת בְּבֵית יְהוָה

Ollae

Ollae quae ſunt *in domo Jovae*, coquendis carnibus ſacrificiorum quas populus et ſacerdotes abſumerent, 2 Paral. XXXV, 13. כַּמִּזְרָקִים לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ *Erunt ſicut paterae ante altare*, סַגִּיאִין כְּמִזְרְקַיָּא קֳדָם מַדְבְּחָא *multae* ſcil. erunt ollae *ſicut paterae coram altari*, vertit Chaldaeus, ut vates innuat, tantam fore copiam victimarum, ut quot olim paterae, ſive phialae fuere, tot futurae ſint ollae. Ingens enim erat phialarum numerus, tum ad offerendam ſimilam et oleum, tum ad fundendum ſanguinem victimarum circa altare, et ad vinum ſuffitusque. Jarchi vero hoc indicari vult, et ipſas ollas, quae cineri removendo inſervirent, futuras eſſe aureas et argenteas, ſicut paterae altaris uſui deſtinatae.

21. וְהָיָה כָּל־סִיר בִּירוּשָׁלַםִ וּבִיהוּדָה קֹדֶשׁ לַיהוָֹה *Eritque omnis olla Hieroſolymis et in Judaea ſancta Jovae*, quotquot erunt ollae in tota terra convertentur in uſus ſacros. וְלָקְחוּ מֵהֶם *Accipientque* aliquas *ex illis* ollis. וּבִשְּׁלוּ בָהֶם *Et coquent in eis* carnes victimarum. כְּנַעֲנִי Chaldaeus vertit עֲבִיד תַּגְרָא *mercatorem*, et ita Aquilam quoque vertiſſe, teſtis eſt Hieronymus, qui eum ſequitur. Sane *Cananaeo* ſignificatur mercator Job. XL, 30. (ad quem loc. cf. not.) Prov. XXXI, 24. Jeſaj. XXIII, 8. Hoſ. XII, 8. Dicit igitur, non fore ultra mercatores in templo, neque qui vendant ſacerdotibus lebetes, phialas, oleum, thus, et ſimilia, nam omnia iſta ab advenis dono dabuntur plusquam ſatis. Qui vero כְּנַעֲנִי pro nomine proprio habent, *Cananaeo* indicari putant quemcunque profanum et impium, qui feliciſſimo illo aevo in templo Jovae non ſit compariturus. Ita Noſter hic idem fere dicet quod Ezechiel XLIV, 9.

Cap.

Cap. XIV.

1. *Ecce! dies adventat Jovae, qua dividentur in te ſpolia tua.*

2. *Cogamque omnes gentes contra Hieroſolymam ad bellum, et capietur urbs, diripienturque domus, et mulieres violabuntur. Migrabitque dimidia urbis pars in exſilium, ſed reliquus populus non exſtirpabitur ex urbe.*

3. *Tunc vero egredietur Jova, pugnabitque contra gentes illas, ſicuti pugnavit die proelii.*

4. *Stabunt autem pedes ejus in illa die ſuper monte olearum, qui eſt in conſpectu Hieroſolymae, ab Oriente. Et rumpetur mons olearum ex media parte ſui, ortum et occaſum verſus, in vallem permagnam, recedetque dimidium montis alterum ad ſeptentrionem, alterum ad meridiem.*

5. *Atque fugietis per vallem montium meorum (nam vallis montium pertinget ad Azal), et fugietis quomodo fugiſtis ob terrae motum diebus Uſiae, regis Judae. Venietque Jova, Deus meus; ſancti omnes tecum!*

6. *Futurum eſt die illa, ut non ſit lux, ſed frigus ac gelu.*

7. *Eritque unica dies. Illa Jovae eſt nota. Neque dies nec nox erit; ac tempore veſpertino erit lux.*

8. *Atque futurum eſt illa die, ut promanent aquae vivae ex Hieroſolymis, pars earum dimidia ad mare orientale, et dimidia altera ad mare occidentale; atque id aeſtate ſiet et hyeme.*

 9. *Erit-*

9. *Eritque Jova rex in universam terram. In illa die erit Jova unus, et nomen ejus unum.*

10. *Convertetur tota illa terra, ut sit tanquam planities campestris, inde a Geba usque ad Rimmon, ab austro Hierosolymae. Exaltata erit, et manebit in suo vestigio, a porta Benjaminitica ad locum primae portae, ad portam angularem, turrimque Hananeelis, ad torcularia regia.*

11. *Et habitabunt in ea, nec deinceps excidium erit sedebitque Hierosolyma in tuto.*

12. *Haec autem erit plaga, qua percutiet Jova populos omnes, qui contra Hierosolymam militaverint; tabescent eorum corpora, et eis in pedes stantibus, et oculi eorum in suis cavis tabescent et lingua eorum in ore tabescet.*

13. *Et futurum est illa die, ut sit magnus Jovae tumultus in illis, et alter alterius manum prehendat, suamque manum contra alterius manum mittat.*

14. *Et Juda quoque pugnabit contra Hierosolymam, congerenturque facultates omnium undique gentium, aurum, argentum, vestes, maxima copia.*

15. *Atque ita plaga equorum, mulorum, camelorum, asinorum et omnium jumentorum, quae in illis castris erunt, similis erit illi plagae.*

16. *Et futurum erit, ut quicunque reliqui fuerint ex omnibus gentibus, quae venient contra Hierosolymam, ascendant quotannis adoratum regem Jovam, agminum Deum, celebratumque festum tabernaculorum.*

17. *Et futurum erit, ut qui non ascenderint Hierosolymam e nationibus terrae adoratum regem Jovam, agminum Deum, iis non cadat pluvia.*

18. *Quodsi vero Aegyptiorum natio non ascenderit nec venerit, ei non ascendet* (Nilus); *eritque plaga, qua Jova percutiet gentes, quae non ascenderint celebratum festum tabernaculorum.*

19. *Atque*

19. *Atque hoc erit ſupplicium Aegyptiorum, et ſupplicium omnium populorum, qui non aſcenderint ad celebrandum feſtum tabernaculorum.*

20. *Die illa erit phaleris equorum inſcriptum: ſacrum Jovae; eruntque ollae in aede Jovae tanquam paterae ante aram.*

21. *Eritque omnis olla Hieroſolymis et in Judaea ſacra Jovae, agminum Deo; venientque omnes immolatores, ſumentque ex iis, et in iis coquent; nec erit Cananaeus amplius in aede Jovae, agminum Dei, die illa.*

IN MALACHIAM PROOEMIUM.

Eorum quae ad ſcriptorem poſtremi in Δωδεκαπροφήτῳ libri ſpectant, in ambiguo adeo verſamur, ut viri nomen ne ſatis quidem conſtet. Quum enim nomen מַלְאָכִי compoſitum multi habeant, ex מַלְאַךְ et יְהֹוָה, ut ultima litera י, quae prima eſt nominis יְהֹוָה, totius hujus nominis vicem impleat, adeoque *nuncium* ſive *angelum Jovae* notet; *Maleachi* non *perſonae*, ſed *muneris* nomen exiſtimarunt, quemadmodum Haggai, propheta, ſeſe vocat מַלְאַךְ יְהֹוָה *nuncium Jovae* (I, 13.) [1]). Atque *Eſrae* quidem, ſacerdotis, vitia ordinis ſui hoc libro taxantis, cognomen fuiſſe

---

1) Ludov. Cappellus in *Opp. poſthum.* p. 177. obſervat, Graecum Alexandrinum interpretem hoc nomen extuliſſe Μαλαχίας, non Μαλαχί: probabile itaque eſſe, eum in ſuo Codice hebraeo legiſſe מלאכיה, conflatum ex מלאך יה, i. e. מַלְאַךְ יְהֹוָה, *angelus Jovae.* Id vero nomen ab iis, qui illud huic libro praeſcripſerunt, deſumtum videtur e Vs. 1., *effatum verbi Jovae* בְּיַד מַלְאָכִי, quod illi in ſuis codicibus legerint ביד מלאכיה, *ἐν χειρὶ ἀγγέλου αὐτοῦ*, flexione Chaldaica מַלְאֲכֵיה pro מַלְאָכוֹ. Vocem autem מלאכיה in Verſu primo omnino accipi potuiſſe ut appellativum, et merum nomen officii.

fuiſſe *Maleachi*, vetus eſt Hebraeorum opinio, uti patet inde, quod Chaldaeus interpres in transferenda libri epigraphe (I, 1.) verbis בְּיַד מַלְאָכִי haec addidit: דְיִתְקְרֵי שְׁמֵיהּ עֶזְרָא סָפְרָא *cujus nomen appellatur Eſra, ſcriba.* Quam ſententiam ita commemorat Hieronymus (in Praefatione in Commentar. in hunc librum), ut eam ſua aſſenſione comprobet. „Malachi autem," inquit, „Hebraei Ezram aeſtimant ſacerdotem, quia omnia, quae in libro illius continentur, etiam hic Propheta commemorat, dicens [II, 7.]: *Labia ſacerdotis cuſtodient ſcientiam, et Legem requirent ex ore ejus, quia Angelus Domini exercituum eſt* [cf. Eſr. VII, 10.]. Tempus quoque titulusque conveniunt, quod et in Pſalmis diximus, qui titulos non habent, eorum eſſe credendos, quorum priores Pſalmi nominibus praenotati ſunt. Igitur et Malachi, id eſt, Ezras, poſt Aggaeum et Zachariam, qui ſub Dario prophetaverunt, fuiſſe credendus eſt. Et propterea titulum non habere, quia liber ejus pro titulo ſit, in quo diſcimus, quod in regno Artaxerxis, regis Perſarum, Ezras, filius Sarajae, et ceterorum, usque ad eum locum, ubi dicitur [Num. XXV, 7.]: *Filius Phinees, filii Eleazar, filii Aaron Sacerdotis,* ab initio aſcenderit de Babylone, et dederit ei rex ſecundum manum Domini Dei ſui omnem petitionem ejus, aſcenderintque cum illo de filiis Iſrael, et de filiis Sacerdotum, et de filiis Levitarum, et de cantoribus, et de januito-

nitoribus, et de Nathineis in Jeruſalem, anno ſeptimo Artaxerxis regis, et venerint in Jeruſalem menſe quinto; ipſe eſt annus ſeptimus regis, quia in primo die menſis primi cepit aſcendere de Babylone, et in primo menſis quinti venit in Jeruſalem.“ Eſiam intelligendum eſſe Maleachi nomine alii [2]) et inde veriſimile exiſtimant, quod quum Eſr. V, 1. VI, 14. Haggaei et Zachariae mentio fiat, de Malachia ſileatur. Quod quam infirmum ſit argumentum, quisque intelligat ipſe. Pro nomine non proprio ſcriptoris, ſed *officii* ſ. *muneris* ejus, compoſitum ex מַלְאַךְ et יְהוָה, nomen מַלְאָכִי et habet Vitringa [3]). „In compoſitione enim,“ inquit, „nominum ſubinde *una* etiam *litera* integram vocem ſuſtinere potuit, ut ה in voce אַבְרָהָם et שָׂרָה refert vocem הָמוֹן, cujus vocis litera ה primum ſignum eſt, et י in voce יְהוֹשֻׁעַ, additum nomini הוֹשֵׁעַ, ſignum ſuſtinet, ut videtur, nominis יְהוָה. Certe vel id verum eſt, prophetam hoc nomine explicare voluiſſe *ſuum officium*, quod maxime probabile habeo; vel prophetam ſe hoc nomine συμβολικῶς appellaſſe, quod vaticinium ediderit [4]) clariſſimum in hac prophetia de aliqua illuſtri perſona, ſacerdote, praecurſore Meſſiae, Joanne Baptiſta, titulo *Angeli Domini: ecce mitto* מַלְאָכִי *angelum meum,*

2) Vid. Jo. Simonis *Onomaſt.* V. T. p. 298.

3) *Obſervatt. SS.* Cap. 7. p. 539.

4) Cap. III, 1.

meum, et mox de ipſo Meſſia, ut מַלְאַךְ הַבְּרִית *angelo foederis*. Quo ſenſu Coccejus docte ſcripſit: *in hoc nomine eſt μνημόσυνον potiſſimae prophetiae hujus libelli, quae exſtat* Cap. III, 1. Quid dicam, illum de ſacerdotibus in genere idem hoc nomen uſurpaſſe? [5]) *Labia ſacerdotis ſervabunt ſcientiam, et legem requirent ex ore ejus*, כִּי מַלְאַךְ יְהֹוָה צְבָאוֹת הוּא, *quia legatus Jovae exercituum ipſe eſt*. Singula haec confirmant, nomen hoc ſive ſit *officii*, ſive ſit *memoriale* et *ſymbolicum*, non eſſe verum et proprium nomen prophetae, ſed *factitium* et σημαντικὸν ab ipſo propheta formatum." Verum utut ſpecioſe haec ſint disputata, vehementer tamen dubitamus eſſe vera, quum nullum aliud in librorum V. T. inſcriptionibus exſtet exemplum poſiti nominis ſolius officii ſcriptoris, omiſſo nomine ejus proprio.

Malachiam vixiſſe poſt reditum Judaeorum e Babylonico exſilio, totius hujus libri argumentum evincit. Si quis in eo haereat, quod inſcriptio hanc prophetiam ad *Iſraelitas* directam dicit, et inde concludendum exiſtimet, illam editam eſſe antequam Iſraelitae, cives regni decem tribuum, abducti eſſent in Aſſyriam, expedivit hanc difficultatem jam Aben-Esrae, qui docuit, Judaeos reduces ex exſilio, paſſim hoc nomine venire

5) Cap. II, 7.

venire apud Efram [6]) et Nehemiam [7]); atque eosdem illos, qui in libri infcriptione vocantur *Ifrael,* deinceps II, 11. apellari nomine *Judae.* Haggaeo et Zacharia pofteriorem fuiffe Malachiam, inde patet, quod de aedificatione templi nihil monet, fed corrigit potius quae ftructo illo in cultu divino peccabantur [8]). Quia autem Malachia vaticinante *Politarcham* fuum, feu *ducem politicum* adhuc habebant Judaei, ut certum eft ex Mal. I, 8., ex hiftoria autem non patet, poft Nehemiam alium principem politicum Judaeis praefuiffe (nam poft illius obitum Pontifices fimul Ethnarchae fuerunt, quorum nomina a temporibus Efrae ad Darii Codomanni aetatem breviter recenfentur Nehem. XII, 10. 11.); ideo hanc Malachiae prophetiam editam fuiffe colligit Vitringa [9]) *poft reditum alterum Nehemiae e Perfia in Cananaeam,* poft annum nimirum trigefimum fecundum Artaxerxis Longimani [10]) cum pontifex Judaeorum effet Eljaschib [11]), aut filius ejus Jojada [12]). Id quod collata inter fe Mala-

6) II, 70. VI, 17.

7) XII, 47.

8) I, 10. III, 1, 19. Neque inter promotores ftructurae templi cum Haggaeo et Zacharia laudatur Malachias Efr. V, 1. VI, 14.

9) L. I. p. 331. feqq.

10) Nehem. XIII, 6.

11) Nehem. XII, 10.

12) Nehem. XIII, 28.

Malachiae prophetia et Nehemiae hiſtoria evincitur. Non enim tantum *eadem crimina* in utroque monumento culpantur, ſed paene *iisdem* etiam *verbis*. Veluti quod *Levitae* et *ſacerdotes foedus Dei*, ſecum pactum, dicuntur *rupiſſe*, uxores ducendo ἀλλοφύλους, (et Hebraeas) quibus juncti erant, ſive negligendo, ſive repudiando, coll. Malach. II, 8—11. cum Eſr. IX, 1. et Nehem. XIII, 23—29., item quod *decimas* Judaei non perſolverint *Levitis*, qui proinde quisque ad agros ſuos profugerant, quo ſibi de neceſſariis vitae ſubſidiis proſpicerent, coll. Mal. III, 8. 10. et Nehem. XIII, 5. 12. X, 38. 39., cum Nehem. XIII, 6—13. Acceſſit *neglecta cura* et *depravatio cultus divini*, de qua Malachias conqueritur I, 8. 11. 13. II, 8. coll. Neh. XIII, 15. ſeqq. Quum nimirum reverſi e Babylonico exſilio Judaei ducibus Serubbabele principe, et Joſua Pontifice, ſub Cyri imperio non ſolum rempublicam conſtituiſſent, et templi fundamenta jeciſſent, ſed deinde etiam, imperante Perſis Dario Hyſtaſpide, ab Haggaeo et Zacharia excitati ipſum templum aedificaſſent, et ſacrum cultum rite inſtauraſſent; poſt Serubbabelis et Joſuae obitum, ſub Artaxerxe Longimano primum Eſras, anno Artaxerxis ſeptimo (Eſr. VII, 7.), et poſtea Nehemias, anno Artaxerxis vigeſimo (Neh. I, 1. II, 1. 5. 8. 14.), rebus Judaeorum, ex negligentia ſacerdotum et praefectorum denuo collapſis quidem ſuccucurrerunt, vitia populi caſtigarunt et emen-

emendarunt, idque operam dederunt, ut populus rite lustratus solida legis divinae scientia imbueretur, ordo item Leviticus a criminibus, quibus se polluerat, purgaretur, et sacrarum literarum studia ab eo majore industria excolerentur, urbs quoque Hierosolyma, novae reipublicae caput, probe muniretur. Attamen omni illorum diligentia et zelo adeo cautum non est in futurum, ut non brevi post, mortuo videlicet Esra, et Nehemia absente (Neh. XIII, 6.), eadem vitia in populo recruduerint, et, qui maxime sacerdotum dignitatem tueri debebant, sacerdotes, eam profanis opinionibus et impura vita sua non prodiderint et prostituerint. Grassantibus itaque sceleribus istis Malachias Judaeos ad poenitentiam excitaturus, ab initio statim libri sui *totius populi* ingratam erga Deum mentem et impietatem perstringit (I, 2—5.), hinc speciatim *sacerdotes* polluti cultus divini arguit, quod sacrificia mutila, furto seu raptu accepta, et a profano populo oblata admitterent, remque sacram vel perfunctorie et negligenter, vel mercede conducti, ut rem suam facerent, avare et sordide facientes, Jovae cultum in omnium contemtum deducerent (I, 6. seqq.). Praeterea illis exprobrat, quod alios non tantum non corrigerent, sed, violato pacto Levitico, ipsi pravo exemplo et falsa doctrina vulgo praeirent (II, 1—9.), illicitis praesertim connubiis cum feminis exterorum, neglectis vel repudiatis legitimis suis uxoribus (II, 10—16.).

Cum

Cum autem ante Babylonicum exſilium ad idolorum cultum et peregrinas ſuperſtitiones proni fuiſſent Judaei et Iſraelitae, nunc quamplurimi, et ipſi etiam ſacerdotes et doctores legis, plane erant irreligioſi, ita ut ſibi perſuaderent, Deum res humanas plane non curare, et vanam eſſe exſpectationem magni illius regis, e gente Davidica oriundi, Meſſiae nomine celebrati (II, 17. III, 13. ſeqq.). Unde vates Jova edoctus non ſolum adventum Meſſiae, ejusque praecurſoris, per quos populus ſit repurgandus, certo promittit (III, 1—4.), ſed etiam impiis illis contemtoribus pacti a Jova cum populo Hebraeo initi, niſi reſipiſcerent, graviſſimas poenas minatur (III, 5—7.). Iterumque reprehenſa plebis avaritia, quod decimas et primitias non perſolverent (III, 8—12.), vanumque eſſe, ſervire Deo, putarent (III, 12. 13. 14. 15.), piorum reliquias laetis promiſſionibus ſolatur (III, 16—24.).

Stylo utitur Malachias pro ſeculi ſui genio, ſatis eleganti, terſo, ac nitido, conciſo tamen, et ad aculeos in legentium animis relinquendos compoſito, et argumento ſuo tam in corruptionibus, quàm in promiſſis ſcite attemperato.

Subjicimus indicem eorum, qui Malachiae librum ſeorſim ſcriptis illuſtrarunt.

Phil. Melanchthonis *Explicationes in initium Malachiae*, traditae Vitembergae anno 1553; exſtant in Ejus *Opp.* P. II. p. 541.

Joa.

Joa. Draconitis *Malachias propheta ebraice, cum verſionibus Chaldaea, Graeca, Latina et Germanica et explanatione,* Lipſ. 1564. fol.

David Chytraei *Explicatio Malachiae prophetae, et Chronologiae hiſtoriae Maccabaeorum usque ad natum Chriſtum,* Roſtoch. 1568. in octon. Exſtat et in Ejus *Opp.* T. II. p. 455.

Henr. Molleri *Expoſitio Malachiae prophetae,* Vitemberg. 1569. in octon.

Joa. Jac. Grynaei *Hypomnemata in Malachiam,* Genevae, 1582. in octon. Baſil. 1583. 1612. in quatern.

Amandi Polani a Polansdorf *Analyſis libri Malachiae,* Baſil. 1597. 1606. in octon.

Friderici Balduini *Commentarius in Haggaeum, Zachariam et Malachiam,* vid. ſupra p. 79.

Augustini de Quiros *Commentarii in prophetas Nahum et Malachiam,* Hiſpali, 1622. fol. Lugduni, 1623. fol.

Samuel. Bohlii *Malachias propheta, cum Commentariis Rabbinorum, diſputationibus ebraicis et explicatione,* Roſtoch. 1637. in quat.

Gabrielis Acostae *Commentarius in librum Ruth, Threnos Jeremiae, Jonam et Malachiam,* Lugduni, 1641. fol.

Joa. Martini *Obſervationes in Malachiam cum analyſi,* Groningae, 1647. in quat. 1658. in octon.

A Com-

A Commentary with Notes on the prophecy of Malachy, *by* WILL. SCLATE, London, 1650. in quat.

JO. HENR. URSINI *Commentarius in Malachiam*, Erancof. 1652. in octon.

AUG. VARENII *Trifolium propheticum*, vid. ſupra p. 80.

De EDUARDI POCOCKII *Commentar. in Malachiam*, vid. Prooem. in duodecim Prophetas minores. Vol. I. p. 19.

SALOMON. VAN TIL *Malachias illuſtratus, ſeu novo Commentario analytico et exegetico ad planiorem ſenſus evolutionem elucidatus, et juſta hiſtoriae cum vaticiniis collatione adſertus*, Lugd. Batav. 1701. in quat.

NICOL. KOEPPENII *Os angeli Domini, ſive Obſervationes philologicae LXXIX. in prophetiam Malachiae, in quibus ſecundum ductum R. Salomoh Ben Melech in Michlal Jophi in verum difficiliorum quorundam locorum ſenſum inquiritur, iidemque a pſeudhermenia Judaeorum inprimis vindicantur*, Gryphisvald. 1708. in quat.

JOA. WESSELII *Malachias enucleatus*, Lubecae, 1729. in quat.

ספר מלאכי מקרא ותרגום יונתן עם פירוש רד״ק ורש״י וראב״ע *Malachiae Prophetae cum Targum Jonathanis, et Radaki, Raſchii et Aben-Eſrae Commentariis interpretatio a* JOA. CHRIST. HE-

BEN-

BENSTREIT, in XVII. Differtatt. et Programmatt., quae inde ab a. 1731. usque ad a. 1746. Lipſ. ſeorſim prodierunt in quatern.

HERM. VENEMA *Commentarius ad librum elenchtico propheticum Malachiae,* Leovard. 1759. in quat.

JOA. FRID. FISCHERI *Proluſio, in qua loci nonnulli Verſionum Graecorum Oraculorum Malachiae illuſtrantur et emendantur,* Lipſ. 1759. in quat. Repetit. in Ejus *Proluſionibus de verſionibus Graecis Librorum V. T. litterarum Hebraicarum magiſtris,* Lipſ. 1772. in octon. p. 173. ſeqq.

EJUSD. *Proluſio, qua loci nonnulli librorum N. T. e verſionibus graecis maximeque Alexandrina oraculorum Malachiae illuſtrantur,* Lipſ. 1773. in quat. Repetit. in Ejus *Proluſionibus quinque, in quibus varii loci librorum divinorum utriusque Teſtamenti eorumque verſionum veterum, maxime Graecarum, explicantur atque illuſtrantur,* Lipſ. 1779. in octon. p. 1. ſequ.

EJUSD. *Proluſio de verſionibus Graecis oraculorum Malachiae ſcientiae litterarum et Graecarum et Hebraicarum adjutricibus et auctricibus,* Lipſ. 1774. Repetit. in *Proluſſ. quinque* etc. p. 23. ſeqq.

CAR. FRID. BAHRDT *Commentarius in Malachiam, cum examine critico verſionum veterum,*

terum, et lectionum variantium Hubigantii; accedit Specimen Bibliorum polyglottorum, Lipſ. 1768. in octon.

Joa. Melch. Faber *Commentatio in Malachiam prophetam,* Onoldi, 1779. in quat.

Abweichungen der alten Ueberſetzer des Propheten Malachias (auct. J. M. Faber) in *Repertorio für bibl. u. morgenländ. Literatur,* P. VI. p. 104. ſeqq.

Malachiae oracula vernacule reddita et notis illuſtrata a Car. Guil. Justi, Theologo Marburgenſi, leguntur in *den Blumen alt-hebräiſcher Dichtkunſt* ab ipſo edita, Giſſae, 1809. p. 667. ſeqq.

MALA-

MALACHIAS.

CAP. I.

ARGUMENTUM.

Poſtquam vates demonſtraſſet amorem Dei ſingularem erga populum Iſraeliticum (Vs. 1—5.), exprobrat ei ingratum animum, manifeſtum in negligentia cultus divini (Vs. 6.), idque contra ſacerdotum praeſertim cavillationes probat (Vs. 7—13.), et graviſſime damnat (Vs. 14.).

1. De phraſi מַשָּׂא־דְבַר יְהוָה vid. not. ad Zach. IX, 1. אֶל־יִשְׂרָאֵל *Ad Iſraelem*, i. e. reduces ex exſilio Judaeos, Benjaminitas et Levitas, et qui e decem tribubus illis juncti fuerunt, vid. Prooem. p. 353. בְּיַד מַלְאָכִי *Per Malachiam*, cf. not. ad Hagg. I, 1.

2. אָהַבְתִּי אֶתְכֶם *Dilexi vos*, et amorem meum demonſtravi eo, quod vos in populum mihi peculiarem adoptavi, et vobis, Jacobi poſteris, terram Cananaeam aſſignavi. „Nempe non tantum ut homines vos dilexi, ſed et prae ceteris hominibus, praeque aliis tum Abrahami, tum Iſaaci poſteris. Quare aequum erat (quod hic ſubintelligitur) eximium amorem mihi rependi.“ Grotius. Cf. Jeſ. XLIII, 4. Ante אֲמַרְתֶּם ſubaudienda eſt, recte obſervante Kimchio, particula אִם, *quodſi vero dicatis:* בַּמָּה אֲהַבְתָּנוּ *in quo dilexiſti nos?* quo argumento apparet amor ille tantus in nos?

Ita

Ita בַּמָּה et Genef. XV, 8. capitur: בַּמָּה אֵדַע כִּי אִירָשֶׁנָּה *quo argumento fciam me illam poffeffurum?* Quodfi igitur, inquit, ita interrogatis, Jova refpondebit: הֲלוֹא־אָח עֵשָׂו לְיַעֲקֹב, transpofitus eft vocabulorum ordo vel pro הֲלוֹא־אָח לְיַעֲקֹב עֵשָׂו, vel, הֲלוֹא עֵשָׂו אָח לְיַעֲקֹב, *nonne Efavus* erat *frater Jacobi?* וָאֹהַב אֶת־יַעֲקֹב *Et* tamen *amavi Jacobum* ejusque pofteros, nam ut alias *Edom* et *Ifrael* utriusque pofteritatem indicat, ita et hic progenitorum nomina comprehendunt pofteros. Senfus eft: etfi fratres fuerint gemelli Efau et Jacobus, et neuter eorum nafcendi conditione altero deterior, non tamen pari amore profequutus fum illos et eorum pofteros. Jacobum enim et pofteros ejus adoptavi iisque eximie benefeci; Efavum vero ejusque pofteros illis poftpofui. Hieronymus hujus Verfus fenfum recte ita declarat: „Ut cetera, inquit, taceam, et quod nuper de Babylonia captivitate veniftis, incunabula veftra tractabo, antequam nafceremini, imo priusquam Rebecca Efau et Jacob utero fuo funderet, in Jacob vos dilexi, in Efau Idumaeos odio habui."

3. וְאֶת־עֵשָׂו שָׂנֵאתִי *Efavum vero odi,* i. e. minus amavi, eum ejusque pofteros tanta benevolentia non fum complexus, quanta Jacobum ejusque pofteros. Patet hic verbi fenfus ex legibus juftae oppofitionis; fi enim *amare,* ut fupra vidimus, eft, infignibus aliquem prae aliis, beneficiis ornare, *odiffe* erit infignibus aliquem ante alios beneficiis non ornare, nec tamen ideo averfari aut indotatum dimittere. Sic, comparative, pro *minus amare,* verbum שָׂנֵא ufurpatur manifefte Genef. XXIX, 31. Lea dicitur שְׂנוּאָה *exofa,* i. e. minus chara, nam Vs. 30. dictum erat, Rahelam magis dilectam fuiffe Jacobo quam Lea. Eodem fenfu Deut. XXI, 15. uxor הַשְּׂנוּאָה *exofa* eft minus chara. Et Prov. XIV, 20. pauper ab amicis et cognatis יִשָּׂנֵא, non tam *odio infeftatur,* quam potius, *haud magni aeftimatur.* Quo documento oftendat Deus fe Judaeis poftponere Idumaeos his verbis declarat: וָאָשִׂים אֶת־הָרָיו שְׁמָמָה *nam*

 pofui

poſui montes ejus vaſtitatem, i. e. poſtquam quae ei habitanda conceſſeram montana devaſtavi (Jerem. XLIX, 7. ſeqq. Ezech. XXXV, 2.), non ei, ut Judaeis Babylone reducibus, concedetur ruinarum reſtauratio, ſed perpetua Edomi erit vaſtitas, usque eo, ut conanti etiam, me impediente, non ſucceſſura ſint molimina. Neque enim probanda videtur Jarchii ſententia, qui verba וָאָשִׂים אֶת־הָרָיו שְׁמָמָה non de vaſtatione, ſed de collatione ditionis minus fertilis accipienda cenſet (*quaſi diceret Jova: et volui, ut montes Edomitarum minus eſſent fertiles, quam Judaeorum montes*). Adverſatur enim τῇ συναφείᾳ textus, ubi dicitur (Vs. 4.) de חֳרָבוֹת *deſolationibus*, quas, inani licet auſu, refecturi ſint. Deus igitur hic non dicit, qua in re *olim* Judaeos Edomitis praetulerit, ſed quodnam iſto, dum haec loquebatur, tempore, eſſet majoris benevolentiae indicium declarat. Scilicet quum utraque, inquit, gens nuper felicibus Nebucadnezaris armis ſubactae et vaſtatae fuiſſetis, poteram utramque deſtituere, ſed *Jacobum amavi et Eſavum odi*, i. e. Edomitis repudiatis vos Iſraelitas reſtitui. וָאָשִׂים *Nam* (ita cauſaliter reddendum eſt h. l. praefixum ו, ut Geneſ. XX, 3. Exod. XXVI, 12.) *poſui*, reddidi, deſtinavi, אֶת־הָרָיו *montes ejus* Eſavi ſ. Edomi, montoſam enim Idumaeorum ditionem fuiſſe conſtat, vid. Geneſ. XXXVI, 8. Joſ. XXIV, 4. שְׁמָמָה *Deſolationem*, i. e. deſolatos, abſtracto poſito loco concreti, ad augendam et intendendam ſignificationem. Niſi malis accipere per ellipſin praefixi ל, poſui לִשְׁמָמָה *in vaſtationem*. וְאֶת־נַחֲלָתוֹ *Et hereditatem* ſ. *poſſeſſionem*, quod per ἐπεξήγησιν additum, nam ditionem Idumaeorum, quam modo הָרָיו dixerat, nunc vocat נַחֲלָתוֹ interpretationis gratia. Ad לְתַנּוֹת מִדְבָּר repetendum וָאָשִׂים *poſui*, deſtinavi *draconibus deſerti*, תַּנּוֹת vix dubium ejusdem ſignificationis eſſe cum תַּנִּינִים *belluis immanibus* et *monſtroſis* (vid. not. ad Pſ. XLIV, 20. et Ezech. XXIX, 3.), vel תַּנִּים *lupis* (cf. not. Jeſaj. XIII, 22.), quorum domicilia ſunt loca ſola et deſerta, vid. laudatum Jeſajae locum, et XXXIV, 13., nec non Jerem. IX, 10. Nec obſtat

quod

quod de illis animalibus deſerticolis alias Plurale maſculinum uſurpatur, quum plura nomina, praeſertim communia, in Plurali terminationem maſculinam aeque ac femininam recipere conſtet; vid. Gesenii *Lehrgeb.* p. 533. Graecus Alexandrinus לְתַנּוֹת מִדְבָּר interpretatur, *εἰς δώματα ἐρήμου*, forſan collato Arabico ثنى *ſubſtitit, commemoratus eſt, habitavit,* ut hac dictione ſignificentur *domicilia deſerta.* Nec alia videtur mens fuiſſe Chaldaei interpretis, qui vertit: לְצָדוּת מַדְבְּרָא *in vaſtationem deſerti.* Alexandrinam horum verborum interpretationem commendavit J. F. Fischerus in Proluſione, qua loci *nonnulli verſſ. Graecar. Malachiae illuſtrantur,* ad calcem *Proluſſ.* ſuarum *de verſſ. graecis V. T. literarum hebraicar. magiſtris,* p. 188., ubi et de aliis graecis hujus loci interpretationibus disputat. Placuit illa et Geſenio in Lexico, qui תַּנּוֹת pro תַּנְאוֹת cum Dageſch forti euphonico poſitum, vel verbum תָּנַן ſignificatum a תָּנָא mutuatum putat. Sed vulgo recepta interpretatio, quam ſupra exhibuimus, ſenſum elegantiorem et magis poeticum fundit, ut taceam, prorſus incertum eſſe, Hebraeis תַּנּוֹת pro *domiciliis* in uſu fuiſſe.

4. Ut autem, pergit Deus, dilucidius appareat, quanto majori vos, Iſraelitae, quam Edomitae apud me in pretio ſitis, reparandae eorum deſolationi locus, uti vobis quidem fuit, non erit. רֻשַּׁשְׁנוּ Chaldaeus ad רוּשׁ *pauperem eſſe* retulit vertitque אִתְמַסְכַּנְנָא *pauperes facti ſumus*, quod ſequutus Jarchi hanc dictionem ita exponit: „Quodſi dixerit Edom: ab initio quidem pauperes fuimus, aſt ex illo tempore, quo divites evaſimus ex praeda Hieroſolymae, aedificabimus rurſus loca noſtra devaſtata.“ Ita et ceteri Hebraei interpretes. Sed quum hoc verbum opponatur h. l. reſtaurationi ruinarum, non dubitamus rectius Hieronymum vertiſſe: *deſtructi ſumus.* Nam רָשַׁשׁ ſignificare *deſtruere,* patet ex Jerem V, 17., ubi verba יְרֹשֵׁשׁ עָרֵי מִבְצָרֶיךָ vix aliter verti commode poſſunt quam *deſtruet urbes tuas*

 muni-

munitas. Cognatum eſt verbum hebraicum cum arabico شَتَّ *tritus et diſſolutus fuit.* וְנָשׁוּב וְנִבְנֶה חֳרָבוֹת *Sed revertemur et aedificabimus ruinas*, h. l. iterum aedificabimus, reſtaurabimus. Verbum שׁוּב enim ſi jungitur alii verbo vel nude, vel intercedente particula ו indicat repetitionem actionis, quam verbum cui jungitur exprimit, vertendum *iterum, rurſus, denuo*, vid. Geneſ. XXVI, 18. XXX, 31. Deut. XXX, 3. al. וְקָרְאוּ לָהֶם גְּבוּל רִשְׁעָה *Et acclamabunt eis*, i. e. vocabitur (imperſonaliter, ut Ezech. XXXIX, 11.): *terminus impietatis*, i. e. regio impiorum. Chaldaeus: תְּחוּמָא דְעַמֵּיהּ רַשִׁיעַא *terminus populi impii.* Terra quae ſolitudine ſua de incolarum impietate teſtatur. וְהָעָם אֲשֶׁר זָעַם יְהוָה *Et populus cui indignatur Jova*, in quem, ad indicandam indignationem ſuam animadvertere pergit. Chaldaeus: וְעַמָּא דְאַיְתֵי עֲלֵיהוֹן לוּט *et populus ſuper quos adduxit exſecrationem.* עַד־עוֹלָם *Usque ad aeternitatem*, ſine ulla ſpe refectionis aut recuperandarum opum, quarum jacturam fecerunt. Hieronymus: „Et iram meam aeterna eorum vaſtitas approbabit.“

5. Ex his Edomitarum fatis Iſraelitas iis a Deo multo mitius haberi, ita apparere ait, ut propriam eorum confeſſionem elicitura ſint. וְעֵינֵיכֶם תִּרְאֶינָה *Et oculi veſtri* cum *videbunt* hanc Edomitarum calamitatem, וְאַתֶּם תֹּאמְרוּ *tum vos* de veritate convicti *dicetis:* יִגְדַּל יְהוָה *magnus ſit Jova!* i. e. magnum eſſe Jovam noſtra praedicatione audientibus innoteſcat! celebretur gloria Jovae. Quam formulam, quoties magno quodam beneficio mactabantur Judaei, iis ſolennem fuiſſe, docent loca Pſ. XXXV, 27. XL, 17. מֵעַל לִגְבוּל יִשְׂרָאֵל *Ultra terminum Iſraelis*, per omnem terrarum orbem; quae ſententia infra Vs. 11. pluribus declaratur. „מֵעַל ut et מִמַּעַל non ſemper ſignificant motum e loco ſuperiori, *ſuperne*, ſed et ſimpliciter *ſuper, ſupra*, praeſertim ſequente ל, ut Geneſ. XXII, 9. *Poſuit illum ſuper altare* מִמַּעַל לָעֵצִים *ſuper ligna.*“ Ludov. de Dieu. Aben-Esra haec verba cum וְאַתֶּם jungit, hoc ſenſu: *et vos, qui ter-*

termino Ifraelis reftituti eftis, tunc dicetis: magnus fit Jova! Kimchi vero cum הֹאמְרוּ jungit: *et vos dicetis propter terminum Ifraelis*, i. e. quia iterum poft exfilium intra terminos terrae Ifraeliticae habitatis, *dicetis: celebretur Jova!* Sed primo loco propofita interpretatio, quae et Jarchii eft, fimplicior et concinnior videtur.

6. Poft exordium, quo populo Judaico Jovae in ipfum merita in memoriam revocavit, vates orditur orationem fuam ad populum impium redarguendum comparatam, et primum quidem in facerdotes invehitur. Argumentatur autem e conceffis. Nempe quum Jovam patrem herumque ipfi profiteantur fuum, patri autem et hero obfequium cultumque a filiis famulisve deberi, nemo non agnofcat; non apparere ait, qua fronte illi, divini humanique juris velut arbitri, tam negligentes effe poffint in cultu rite ei exhibendo. בֵּן יְכַבֵּד אָב *Filius honorabit patrem*, i. e. honorare eum debet. Vid. Futurum eodem fenfu capiendum infra II, 7. Chaldaeus: הָא עַל בְּרָא אֲמִיר לְיַקָּרָא יַת אַבָּא *en! filio dictum*, praeceptum *eft, honorare patrem.* וְעֶבֶד *Et fervus* fcil. יְכַבֵּד feu יִירָא *timere debet* (e מוֹרָאִי, quod mox fequitur, fubaudito) אֲדֹנָיו *dominum fuum.* Pluralis אֲדוֹנִים pro fingulari, ut Jefaj. XIX, 4. אֲדֹנִים קָשֶׁה *dominus durus;* cf. Genef. XLII, 30. Deuter. X, 17. Chaldaeus: וְעַבְדָּא לְמִדְחַל מִן קֳדָם רִבּוֹנֵיהּ *et fervo* fcil. praeceptum eft, *timere dominum fuum.* וְאִם אָב אָנִי Jam vero *fi pater ego* fum vobis, fi me talem erga vos exhibui, et vos me talem agnofcitis, vid. Jerem. III, 4. אַיֵּה כְבוֹדִי *Ubi* eft *gloria mea?* qua me honorare debetis.

7. Interrogantibus facerdotibus, quonam oftendant fe Deum contemnere, jam iis refpondet: מַגִּישִׁים עַל־מִזְבְּחִי לֶחֶם מְגֹאָל *offertis fuper altari meo panem pollutum*, quo non tantum facrificia inanimata, quae e frugibus et fimilagine conftabant, ut Grotius vult, fed victimae etiam, et quaevis aliae oblationes intelliguntur, ut e Verfu 8. patet. Et Levit. III, 11. XXI, 6. 8. 17. al. facrificia ex animantibus

bus vocantur לֶחֶם *cibus.* Is vero erat מְגֹאָל *pollutus,* quod, ob gentis avaritiam, aut pecudes vitio laborantes, aut panes e frumentis non fatis felectis ac palea purgatis pifti obiterque cocti offerrentur. Hieronymus intelligit *panes propofitionis,* „quos juxta traditiones Hebraicas ipfi ferere, ipfi demetere, ipfi molere, ipfi coquere debebatis; et nunc fumitis quoscunque de medio." Jam porro inftantibus facerdotibus: בַּמֶּה *quanam re?* quonam argumento declarabis, quod גֵּאַלְנוּךָ *polluamus* i. e. dicamus, pollutum effe *te,* i. e. per metonymiam fubjecti pro adjuncto, altare et facrificia tua. Sic enim ut hanc dictionem interpretemur *συνάφεια* cum antecedenti poftulat; oportet enim inter praecedentem Dei accufationem et ejusdem accufationis repetitionem a reo fui defendendi caufa fufceptam, exactam, fi non verborum, certe fenfus effe convenientiam. Reddimus גֵּאַלְנוּ *dicimus pollutum effe,* quia forma *transitiva* verborum faepe declarationem notat ejus rei, quae forma fimplici indicatur, veluti Prov. XVII, 15. מַצְדִּיק *dicens quod quis juftus fit,* et Jefaj. VI, 10. הַשְׁמֵן et הַכְבֵּד *dic* et pronuncia quod impinguata fint corda eorum et aggravatae aures eorum. Affixum fecundae perfonae ךָ pofitum pro לַחְמְךָ vel לֶחֶם מִזְבַּחֲךָ *panem arae tuae,* uti faepius perfona pro perfonae adjuncto pofita, veluti 1 Sam. VIII, 7. לֹא אֹתְךָ מָאָסוּ *non te* i. e. tuum imperium *repudiarunt.* Item 1 Sam. X, 19. מְאַסְתֶּם אֶת־אֱלֹהֵיכֶם *repudiaftis Deum veftrum,* i. e. Dei veftri imperium, *θεοκρατίαν.* Hieronymus: „Et voce temeraria refpondetis et dicitis: *in quo polluimus te?* dum enim facramenta violantur, ipfe, cujus funt facramenta, violatur." Pro גֵּאַלְנוּךָ in Alexandrinae interpretationis Alexandrino Vaticanoque codice eft *ἠλισγήσαμεν αὐτοὺς,* ut Pronomen referatur ad לֶחֶם. Sed Fischerus loco ad Verfum 3. laudato p. 192. haud dubitat emendari debere *ἠλισγήσαμέν σε.* „Primo enim non eft credibile, interpretes legiffe גֵּאַלְנוּהוּ, deinde in exemplo Complutenfi, quod fcimus et alibi primas lectiones integras fervaffe et in-

incorruptas, diſerte ita, ut diximus, legitur. Denique etiam Vulgata Verſio exhibet *polluimus te.* Cauſſa correctionis videtur fuiſſe, quod crederet emendator, durum eſſe dicere, a ſacerdotibus, qui Deo liba non legitima facerent, numen ejus ſanctum pollui.“ Sequitur divina reſponſio: בֶּאֱמָרְכֶם *per dicere veſtrum*, i. e. eo quod dicitis: שֻׁלְחַן יְהוָה *menſa Jovae*, i. e. ara ejus, quae eodem nomine et Ezech. XLI, 22. XLIV, 16. appellatur, נִבְזֶה הוּא *contemta eſt*, eſt res vilis nec magni facienda. Dum enim officio ſuo obiter fungebantur ſacerdotes, et quaslibet hoſtias, etiam lege Moſaica reprobatas, facile admittebant, ſatis oſtendebant, ſe flocci facere religionem, cujus praecipua pars erat cultus Leviticus, ſacrificiis occupatus. At malebant, avaritia ſtimulante, aliquid, quam nihil a gente egena et in ſumtibus in rem divinam faciendis parum ſedula, accipere, quandoquidem pars victimarum haud contemnenda ipſis ſacerdotibus debebatur, qua excidebant, ſi parcius afferebantur. Hieronymus: „Hoc autem quod ſequitur: *in eo quod dicitis: menſa Domini deſpecta eſt*, poſſumus ita interpretari, quod reverſi de Babylone, nec dum templo aedificato, manentes in caſulis et in ruinis urbis antiquae, altare tantum exſtruxerant, non ejusdem gloriae, cujus priſtinum fuerat, et putabant deeſſe religionis ſanctimoniam, quia deerat aedificationis ambitus.“ Cui interpretationi tamen obſtat, quod, uti in Prooemio vidimus, Malachias templo jam aedificato et inaugurato vixit. Jo. Melch. Faber in *Commentat. ad Malach.* Onoldi, 1779. 4. p. 10. not. poſterius hujus Verſus hemiſtichium ſic exponit: *quoniam dicitis* et creditis *menſam Jovae* ab ipſo *contemni*, i. e. ſacrificia Deo e lege offerenda vana eſſe et nihil afferre commodi. Afflictis enim tunc Judaeorum rebus, adeo ut agrorum ſterilitate et frugum inopia laboraverint (infra III, 9—13.), pios ejus aetatis, at legum divinarum parum peritos, commotos fuiſſe, ut Deum placare ſtuderent ſacrificiis et ſupplicationibus. Sed quoniam nullum hujus rei fructum perce-

perceperunt, eo tandem ftultitiae progreffos effe, ut quafi defperantes Deo non amplius fua facra placere in univerfum quererentur. Sed quem fupra indicavimus fenfum unice verum effe oftendit Verfus proximus. In Graeca Alexandrina verfione verba שֻׁלְחַן יְהוָה נִבְזֶה הוּא ita reddita leguntur: *τράπεζα Κυρίου ἠλισγημένη ἐστὶ, καὶ τὰ ἐπιτιθέμενα ἐξουδενώσατε.* Pofteriora verba Fischerus l. l. p. 192. recte monet e Verfu 12. huc traducta effe. Sed pro *ἐξουδενώσατε*, quae eft Vaticani exempli lectio, idem obfervat refcribendum effe aut *ἐξουδένωται*, e Verfu memorato et Aldina editione, aut *ἐξουδενωμένα*, quod in margine Barberiniani libri Waltonus reperit. „Deinde priora verba, praeeunte eodem Barberiniano codice ita debent refingi: *τράπεζα Κυρίου ἐξουδενωμένη ἐστί.* Nam non modo in Vulgata verfione legitur *menfa Domini defpecta eft;* fed nec Hebraicum verbum נִבְזֶה fert alteram lectionem *ἠλισγημένη*, pro quo quum eo quem commemoravimus Verfu habeatur מְגֹאָל, quum quis aut in ora libri fui pofuiffet, aut fupra Participium *ἐξουδενωμένη* inter Verfus fcripfiffet *ἠλισγημένη*, factum eft, ut inepta nimisque liberalis manus librarii verbum alienum infereret contextis, germano verbo omiffo."

8. Quod in fine Verfus fuperioris dixerat Jova jam probat et magis explicat. ו ante כִּי eft aetiologicum, rationem fubjungens, unde patefcat, facerdotes facra contemtim habere, et palam quoque profiteri, vili apud fe in pretio effe aram Jovae. *Nam quando* evenit, ut, quod perfaepe iftis aerumnofis et egenis temporibus effe factum, haec ipfa oratio credere fuadet, vobis pecus afferatur infigni quodam naevo lege expreffa Levit. XXII, 21. Deut. XV, 21. reprobato laborans, vosque illam oblatam תַּגִּישׁוּן *adducitis*, fcil. ad aram, quamvis vobis ignotum non fit, eam effe עִוֵּר *coecam;* nihilominus tamen eam adducitis לִזְבֹּחַ *ut facrificetis*, adeo improbi eftis, ut dicatis אֵין רָע *non eft malum*, non ineptum. Chaldaeus et Hieronymus capiunt

capiunt haec verba ut interrogationem: הֲלָא בִּישׁ *nonne malum est?* nihilne vitii id habet? Sic et 1 Sam. XXI, 9. non exprimitur interrogandi nota: וְאִין יֶשׁ־פֹּה תַחַת־יָדְךָ חֲנִית *annon est hic sub potestate tua hasta?* Sed magis placet prior ratio, ut Deus per mimesin verba avarorum et gratiam plebis ista intempestiva indulgentia venantium sacerdotum perstringat; subinde enim, quotiescunque inepta offerebantur pecora, ingeminabant: אֵין רָע *malum non est,* satis abundeque aptum est; hanc familiarem iis frequenterque emissam vocem vates repetit, et simul ut impiam pudendamque exprobrat. פִּסֵּחַ *Claudum,* vetitum erat et hoc Deuter. XXI, 15. וְחֹלֶה *Et morbidum;* ejus species enumerantur Levit. XXII, 22. seqq. Ut sacerdotes eo magis convincat suae impudentiae et iniquitatis addit: הַקְרִיבֵהוּ נָא לְפֶחָתֶךָ *affer, quaeso, illud,* offer modo tale quoddam vile munus, *principi tuo;* de voce פֶּחָה vid. not. ad Hagg. I, 1. הֲיִרְצְךָ *Et* vide, *an te benevole accepturus sit?* Idem est ac הֲיִרְצֶה בְךָ, nam verbum רָצָה cum Accusativo et cum ב constructum legitur, vid. 1 Paral. XXVIII, 4. אוֹ הֲיִשָּׂא פָנֶיךָ *Aut an accepturus sit faciem tuam?* i. e. an te honoraturus et aliquo in pretio sit habiturus, ita ut annuat petitis tuis? שְׂאֵת פָּנִים *Accipere faciem* alicujus notat *eum aestimare,* gratum et acceptum habere, vid. Genes. XIX, 21. XXXII, 21. Job. XIII, 10. XXXI, 21.

9. A reprehensione transit vates ad exhortationem ad resipiscentiam. חַלּוּ־נָא פְנֵי־אֵל *Deprecamini faciem Dei,* orate Deum ut nostri misertus avertat mala quae patimur. Nam vestri est, Deum deprecari pro populo; nam sacerdotes estis. De phrasi חִלָּה פְּנֵי פְלוֹנִי vid. not. ad Ps. XLV, 12. וִיחָנֵנוּ *Ut misereatur nostri.* Potuisset dicere *vestri;* sed maluit dicere *nostri,* ne se videretur eximere; licet culpam hac quidem in re nullam haberet. Eodem modo Moses loquutus est Exod. XXXIV, 9. וְסָלַחְתָּ לַעֲוֹנֵנוּ *condonabis culpam nostram.* Graecus Alexandri-

nus

nus pro וִיחָנֵנוּ habet *καὶ δεήθητε αὐτοῦ*, quod Hebraice וְהִתְחַנְּנוּ esset. מִיֶּדְכֶם הָיְתָה זֹּאת *A manu vestra fuit hoc*, i. e. quod populus illicita sacrificat, ejus rei auctores vos ei estis, dum hostias lege prohibitas declaratis aptas ad sacrificandum. הֲיִשָּׂא מִכֶּם פָּנִים *Num accipiet a vobis facies?* ut accepti et grati ei sitis? Vid. de hac phrasi ad Vs. 8.

10. מִי גַם־בָּכֶם וְיִסְגֹּר דְּלָתַיִם *Quis etiam inter vos ut claudat portas* scil. templi, uti ex iis quae sequuntur patet. Chaldaeus addit: בֵּית מַקְדְּשָׁא *domus sanctuarii.* Sensus est: utinam aliquis vestrum pio zelo accensus fores templi clauderet, et hujusmodi hostias illegitimas excluderet! Satius enim, non sacrificare omnino, quam talibus victimis facere. Alii avaritiam et ingratum animum sacerdotibus exprobrari existimant, et חִנָּם *gratis* ex membro sequenti huc trahunt, hoc modo: *quis vestrum, qui claudat ostia* gratis? *imo ne altare quidem meum gratis accenditis.* Ita Hieronymus: „Nullus enim in vobis usque ad extremum ministerium, non dico Pontifex, non sacerdos, non Levita, nec cantor, sed nec janitor quidem et is qui ignem supponit altari ad cremandum holocaustum, qui non a me mercedem accipiat laboris sui. Hoc autem dicens, decimas significat omnium frugum, quae offeruntur a populis." Nec aliter Grotius: „Sensus est: omnia illa, quae avaritiae vestrae praetenditis, inania sunt. Ita bene Lex prospexit non sacerdotibus, sed et popis et janitoribus, ut abunde mercedem habeant operae." Verum haec cum altero commatis hemistichio minus apte cohaerent. Quare non dubitamus superiorem interpretationem praeferre, cui et Versus proximus 11. favet, ubi redditur retio, cur Deus templi portas claudi et sacra plane intermitti malit? quia ista plane abominetur, et meliora alibi exspectet. וְלֹא־תָאִירוּ מִזְבְּחִי *Nec lucere faciatis*, i. e. incensum faciatis in altari meo, ne hostias igne consumendas offeratis. חִנָּם *Frustra*, nam oleum et operam

operam perdit, qui hoc modo facrificat. Nifi facra ex Dei praefcripto peragantur, nullus inde fructus ad offerentes redit. Nomine מִנְחָה, quod proprie munus notat quodcunque, vid. Genef. XXXII, 21., hic indicatur munus illud facrum frumentaceum, Deo tum alias (vid. Levit. II, 1. feqq.), tum mane et vefperi cum facrificio jugiter immolando offerendum, Num. XXVIII, 4. 5.

11. Iftiusmodi vilia facrificia, inquit, indigna funt mea majeftate, quae per totum terrarum orbem, quam late patet, celebratur. Phrafi מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ וְעַד־מְבוֹאוֹ *ab ortu folis usque ad occafum ejus*, totus terrarum ambitus fignificatur, ut Pf. L, 1. CXIII, 3. Jefaj. XLV, 6. LIX, 19. Rationem, cur non addi foleat: *a feptentrione ad auftrum*, Kimchi reddit hanc, quod ad utrumque hunc polum terra non fit habitabilis. Verba, quae fequuntur, וּבְכָל־מָקוֹם מֻקְטָר מֻגָּשׁ לִשְׁמִי וּמִנְחָה טְהוֹרָה *et in omni loco fuffitus offertur nomini meo et fertum purum*, Chaldaeus ita expofuit: וּבְכָל עִדָּן דְּאַתּוּן עָבְדִין רְעוּתִי אֲנָא אֲקַבֵּל צְלוֹתְכוֹן וּשְׁמִי רַבָּא מִתְקַדַּשׁ עַל יְדֵיכוֹן וּצְלוֹתְכוֹן כְּקוּרְבַּן דְּכֵי קֳדָמַי *quo tempore cunque vos feceritis voluntatem meam ego fufcipiam preces veftras, atque ita nomen meum magnum fanctificabitur per vos, et preces veftrae ut oblatio munda erunt coram me.* Aben-Esra fenfum horum verborum hunc effe putat, quum omnes totius orbis terrarum incolae Jovam revereantur, reputari hoc ab ipfo non fecus, ac fi ubivis locorum ipfi omnigenos fuffitus et facra ipfo digna offerant. Nos Participium paffivum מֻגָּשׁ hoc loco per Participium paffivum futurum *offerendus* (ut נוֹרָא *timendus*, נִבְחָר *eligendus*, מְהֻלָּל *laudandus*) exprimendum effe haud dubitamus, ut dicat vates Deum loquentem inducens: ego dignus fum cui ubique terrarum fuffitus offeratur et fertum purum. Participium Hophal מֻקְטָר nominis fubftantivi vicem gerere, recte notat Aben-Efra.

12. וְאַתֶּם מְחַלְּלִים אוֹתוֹ *Vos autem*, facerdotes, *profanatis illud*, nomen meum, שְׁמִי, Vs. 11. De verbo-

rum

rum בְּאֱמָרְכֶם שֻׁלְחַן יְהוָה מְגֹאָל הוּא sensu vid. not. ad Vs. 7. וְנִיבוֹ נִבְזֶה אָכְלוֹ *Et proventum ejus* scil. mensae, s. arae Jovae, quod attinet *contemtus est cibus ejus*, i. e. non possumus multum arae Jovae tribuere, quia ad illam parum redundat: nam omnis ejus proventus in qualibuscunque et parce oblatis victimis, quae tenue satis laboribus nostris praemium sunt, nobisque alendis minime sufficiens. נִיב, quod a verbo נוּב *progerminare*, proprie *proventum, fructum* notare videtur, hic dicitur de sacrificiis, quae altari idem fuerunt, quod agris sunt frumenta et fervente per gentem religione illis non magis, quam fertile solum frugibus carebat. Chaldaeus vertit: וּבְסִירִן מַתְּנַת מִנֵּיהּ *et contemta sunt munera ex ea.*

13. מַתְּלָאָה *Quanta defatigatio* s. *molestia!* scil. devoranda nobis est pro vili vel exiguo reditu altaris. Vox est sacerdotum, de magno suo labore tenuique salario querentium. Alii populi verba esse volunt indignantis, quod sacra optima et integerrima offerre cogeretur. מַתְּלָאָה, pro מַה תְּלָאָה, saepe enim מַה cum Maccaph primae sequentis vocis literae imprimit Dagesch forte, ut מַה־לִּי *quid mihi?* Jud. XI, 12. מַה־זֹּאת *quid istud?* Jud. XV, 11. Interdum abjecto ה coalescit cum sequente voce, ut מַזֶּה pro מַה־זֶּה *quid est?* Exod. IV, 2. מַלָּכֶם pro מַה־לָּכֶם *quid vobis?* Jesaj. III, 15. Veteres pro מַתְּלָאָה legerunt מִתְּלָאָה, nam LXX vertunt: *ταῦτα ἐκ κακοπαθείας ἐστί*, Hieronymus, *ecce de labore*, et Chaldaeus, דְּאַיְתֵינָא מִלֵּאוּתָנָא *quod offerimus de labore nostro est*, quasi verba haec sint Judaeorum indignante animo partas sudore pecudes afferentium. וְהִפַּחְתֶּם אוֹתוֹ *Et exsufflari*, i. e. contemni *facitis illud* scil. altare meum. Flare enim est gestus contemnentium, qui si quid flocci faciunt vel efflant, vel difflare se posse ajunt. Sic sacerdotes tenuitatem redituum exaggeraturi vel flatu dispelli posse quicquid e sacerdotio lucrentur affirmabant. Chaldaeus exposuit: וְשַׁבֵּיקְתּוּן יָתֵיהּ *et projicitis illud.* Hieronymus: „Hujus orationis: *ecce de labore, et ex-*

exfufflaftis illud, hic fenfus eft: de captivitate reverfi fumus, hoftibus praedae fuimus, multum in longo itinere laboravimus, pauperes fumus, quicquid habere potuimus viae labore confumtum eft; qualiacunque habemus, offerimus, et haec dicendo exfufflaftis veftra facrificia, id eft, exfufflatione mea digna feciftis. Sive, ut in Hebraeo legi poteft: *et exfufflaftis me* haec dicendo, non facrificio, fed mihi, cui facrificabatis, feciftis injuriam." E quibus verbis colligere licet, effe jam Hieronymi temporibus illas fcribendi varietates notatas, quas Maforethae תִּקּוּנֵי סוֹפְרִים *correctiones fcribarum* vocant. Eft enim hic locus unus e numero octodecim illorum, quos illo nomine Critici Hebraei appellant; quod vetus fcriptura in iis immutata fuerit, ne quid Deo indignum dici videatur. Et noftro quidem loco obfervant, olim lectum fuiffe אוֹתִי *me* hoc fenfu: *exfufflare facitis me*, i. e. vos me, Jovam, miferrime angitis, coll. Job. XI, 20. Quod quum vifum effet veteribus Criticis Deo indignum, ad emolliendam dictionem repofuiffe אותו, quod ad שֻׁלְחַן יְהוָה Vs. 12. referendum. Sed verifimile eft, in octodecim illis locis, in quibus תִּקּוּן סוֹפְרִים habetur, effe illud, quod hodie in textu exftat genuinum, et varietatem fcribendi a Criticis ideo effe notatam, ne quis quod in textu receptum eft privato aufu interpolare, aliudque quid, quod commodius videri poffit, fubftituere audeat. Sic etiamfi hoc loco commodior fenfus oriri videri queat fi legatur אוֹתִי, inhaerendum tamen τῷ אותו effe. Cf. not. ad Habac. I, 12. גָּזוּל *Raptum* non fignificat, uti vult Grotius, a feris dilaniatas pecudes, quales non in privatum efum conceffae erant (vid. Exod. XXII, 30. Levit. XVII, 15.), multo minus ad aram admittebantur, illae enim vocantur טְרֵפָה; fed quod feu vi hoftili et palam, feu dolo malo, jufto poffeffori eft ereptum, quale iftis temporibus faepenumero pro facrificio oblatum effe perquam credibile eft. Siracides quoque XXXIV, 18. τοὺς θυσιάζοντας ἐξ ἀδίκου carpit. Hieronymus: „Quia offertis coecum et claudum, et languidum, et hoc ipfum non

non de veſtro, ſed de rapinis, et ſpoliis fletibusque miſerorum, et inſuper dicitis, de labore et paupertate offerimus quod habemus, propterea ego dico generaliter, ut vos arguat propria conſcientia.“ וַהֲבֵאתֶם אֶת־הַמִּנְחָה *Et offertis et fertum* ſcil. ſimile, e frugibus raptis aut corruptis.

14. נוֹכֵל *Doloſus* hic dicitur qui paupertatem mentitur eo conſilio, ut Deo quod debebat ſubduceret. וְיֵשׁ בְּעֶדְרוֹ זָכָר *Quum ſit in grege ipſius maſculum* pecus, quod quum h. l. *corrupto* opponatur patet eo indicari integram et eximiam victimam, quae proprio vocabulo תָּמִים appellatur. וְנֹדֵר וְזֹבֵחַ מָשְׁחָת *Et* tamen *vovet aut immolat corruptum,* i. e. morbidum aut vitioſum, Vs. 13.

CAP.

Cap. I.

1. *Effatum Jovae per Malachiam prolatum.*

2. *Amavi vos, ait Jova. Quodsi quaeritis: in quo nos amasti? Nonne Esavus frater fuit Jacobi? inquit Jova; atqui Jacobum amavi;*

3. *Esavum autem odi, et redegi montes ejus in vastitatem et possessionem ejus in domicilia deserta.*

4. *Quodsi dicat Edom: nos destructi sumus, sed iterum aedificabimus ruinas; sic dicit Jova, agminum Deus: illi aedificent, sed ego destruam. Vocabunturque fines impietatis, et populus in quem Jova saevit in perpetuum.*

5. *Quod cum oculi vestri spectabunt dicetis: magnus praedicetur Jova ultra terminum Israelis?*

6. *Filius honorare debet patrem, et servus dominum suum. Quod si ego pater, ubi est meus honor? si ego Dominus, ubi est mei metus? dicit Jova, agminum Deus, vobis, sacerdotes, mei nominis contemtoribus. Quaeritis: in quo contemnimus nomen tuum?*

7. *Adfertis ad aram meam panem pollutum. Quaeritis: in quo polluimus te? In eo quod dicitis: mensa Jovae despecta est.*

8. *Et si caecum affertis, ad immolandum, non est malum! Et cum affertis claudum aut aegrum, non est malum! Offer illud, quaeso, principi tuo, utrum ei placiturus sis? aut num ille te acceptum habiturus? inquit Jova, agminum Deus.*

9. *Nunc*

9. *Nunc itaque deprecamini Deum ut misereatur nostri. A vobis hoc proficiscitur; num vos accepti ei eritis? inquit Jova agminum Deus.*

10. *Utinam vestrum aliquis claudat fores* (templi), *ne collustretis aram meam frustra! Non estis mihi grati, inquit Jova, agminum Deus, nec placet mihi fertum a vobis oblatum.*

11. *Nam ab ortu solis ad occasum magnum est nomen meum inter gentes, et ubique locorum suffitus offerendus est nomini meo, fertumque purum; nam magnum est nomen meum inter gentes, inquit Jova, agminum Deus.*

12. *Vos autem profanatis illud eo quod dicitis: mensa Jovae polluta est, et qui ei impositus cibus spernitur.*

13. *Dicitisque: vah! quantum est onus! Et vos illam contemtam redditis, inquit Jova, agminum Deus, nam offertis raptum, et claudum et aegrum, et* (*tale*) *fertum admovetis. Num placebit mihi illud ex manu vestra? inquit Jova.*

14. *At exsecrabilis est deceptor, qui quum masculum sit in ejus grege, tamen Domino vitiosum vovet et immolat! Nam rex magnus ego sum, inquit Jova, agminunm Deus, et nomen meum verendum inter gentes.*

CAP.

Cap. II.

ARGUMENTUM.

Pergit facerdotum vitia caftigare, et primo quidem illos arguit focordiae et negligentiae in offerendis facrificiis (Vs. 1. 2. 3.), tum finiftrae et perverfae legum interpretationis (Vs. 4—8.), porro injuftitiae in decidendis caufis in foro (Vs. 9. 10.). Una cum facerdotibus vero etiam illos de populo reprehendit, qui uxores alienigenas ducebant (Vs. 11. 12.), innocentes uxores adfligebant (Vs. 13—16.), atque Deum curare res humanas negabant (Vs. 17.).

---

1. וְעַתָּה hic non eft temporis, fed inferendi particula, qua Deus facerdotes monet, ne culpam a fe ad alios, nempe in offerentes amoliantur. Nomen הַמִּצְוָה alias quidem *praeceptum* notat; fed quum neque in iis quae praecefferunt, neque in hoc ipfo Capite praeceptum aliquod detur, fed praecepti dudum dati violatio interpofitis minis redarguatur; apparet, nomen illud etiam de *admonitione* et *feria* ad obeundum officium *cohortatione* capi poffe, imo hoc loco oportere, nec tantum referri debere ad id, quod in facrificiis, fed et quod in reliquis fuis officiis, quorum hoc Capite mentio fit, facerdotes peccabant.

2. וְאִם־לֹא תָשִׂימוּ עַל־לֵב *Et fi non pofueritis ad cor*, fi animum non adverteritis monitis, eadem phrafis Jefaj. LVII, 1. Dan. I, 8. לָתֵת כָּבוֹד לִשְׁמִי *Dare honorem nomini meo*, ut debitum honorem mihi exhibeatis. וְשִׁלַּחְתִּי בָכֶם אֶת־הַמְּאֵרָה *Tum immittam in vos execrationem*, i. e. egefta-

egeſtatem; ut recte Hieronymus vertit. Et in Commentario haec ſcribit: „Obtenditis paupertatem et captivitatis injuriam, et tenuitatem rei familiaris. Sed quum habeatis quae optima ſunt offertis quae mala ſunt. Ad vos igitur, ſacerdotes, hoc mandatum eſt: feciſtis quod impium eſt in contemtum mei. Sed quia malo poenitentiam peccatoris, quam mortem, etiam nunc dico: ſi me audire nolueritis, nec intelligere, ut detis nomini meo gloriam, quod eſt horribile in gentibus, veram in vos mittam penuriam, ut nequaquam mentientes, ſed omnium rerum coacti egeſtate dicatis vos non habere optima quae offeratis." וְאָרוֹתִי אֶת־בִּרְכוֹתֵיכֶם *Et maledicam benedictionibus veſtris*, hoc eſt, inquit Hieronymus, his quae nunc meis benedictionibus poſſidetis. „In lingua Aethiopica בְּרָכָה abſolute ponitur ſaepe pro *bonis*, ut Luc. XII, 18. *Cogam illuc omnes proventus meos, καὶ τὰ ἀγαθά μου et bona mea*, Aethiopicus interpres וברכתי. Sic Verſu ſequ. *Dicam animae meae: anima, habes πολλὰ ἀγαθά*, בזוח ברכת. Ita et hic accipi poteſt: *maledicam bonis veſtris.* Hinc factum, quod quum de bonis ſuis munus aliquod uteri offerrent, בְּרָכָה *benedictionem* vocaverint, Geneſ. XXXIII, 11. 1 Sam. XXV, 27. Ubi *haec benedictio, quam attulit ancilla tua domino meo*, verti poſſet, *haec bona quae attulit* rel." Ludov. de Dieu. וְגַם אָרוֹתִיהָ *Quin etiam*, jam *maledixi ei*, unicuique benedictioni veſtrae, coepi jam calamitates vobis immittere.

3. הִנְנִי גֹעֵר לָכֶם אֶת־הַזֶּרַע *En ego increpo vobis ſementem.* Verbum גָּעַר *increpare*, notat et *increpando repellere, profligare*, ut Pſ. IX, 6. LXVIII, 31., et h. l. valet ſerio interdicere ſemini, ne germinet aut fructum ferat, ita ut in agro torpeat, aut etiam in ipſa herba a locuſtis abſumatur. Cf. III, 10. 11. לָכֶם *Vobis*, ſacerdotibus, damno veſtro, ut contra infra III, 10. 11. eſt Dativus, quem vocant, commodi. Graecus Alexandrinus interpres haec verba ita reddidit: *ἰδοὺ ἐγὼ ἀφορίζω ὑμῖν τὸν ὦμον*, et Aquila: *ἐπιτομῶ ὑμῖν σὺν τῷ βραχίονι*, atque Hieronymus: *ecce*

ecce ego projiciam vobis brachium. Unde conſtat, illos legiſſe זְרוֹעַ, *humerus, brachium*, pro זֶרַע, ſenſu, ut Grotius judicat, optimo, quia reſpiciatur ad jus ſacerdotum, quo a ſacris reportabant armum victimae et ventriculum, Levit. VII, 21. et Deut. XVIII, 3.; illud per זְרוֹעַ, hoc per פֶּרֶשׁ, quod ſtatim ſequitur, per metonymiam contenti pro continente, a Malachia indicari, quorum utrumque Deus ſacerdotibus eorum temporum victimas tantopere anhelantibus, ut etiam ineptas acceptarent, indignans quaſi in os impingat, uti ſolent, qui importuno flagitatori aliquid indignabundi concedunt, quaſi dicentes: en! habe quod vis. Sed גָּעַר neque *ſeparare* (ἀφορίζειν), neque *projicere* usquam notat, et זֶרַע ſenſum fundit perquam aptum. Nam, ut recte obſervat Abarbenel, *ſeminis* mentionem facit in reſpectu ad Mincham, ſive fertum, et *ſtercoris* in reſpectu ad animalia immolanda. וְזֵרִיתִי פֶּרֶשׁ עַל־פְּנֵיכֶם *Et ſpargam ſtercus* exenteratarum victimarum, *contra facies veſtras*, i. e. ſummo dedecore vos afficiam, ut ſi quis ſtercus conjiceret in facies veſtras. Chaldaeus: וַאֲגַלֵּי בַּהֲתַת חוֹבֵיכוֹן עַל אַפֵּיכוֹן *patefaciam turpitudinem ſcelerum veſtrorum in facies veſtras.* Graecus Alexandrinus *σκορπιῶ ἔνυστρον diſpergam ventriculum* reddidit. Ludov. Cappellus interpretem pro פֶּרֶשׁ legiſſe כְּרֵשׂ conjecit. Sed recte Hieronymus: „*Et diſpergam*, inquit, *ἔνυστρον*, id eſt, *ventriculum*, ſive juxta Hebraeos *ſtercus*, id eſt, *Phares*, *μετωνυμικῶς*, pro eo quod continet id quod continetur appellans." פֶּרֶשׁ חַגֵּיכֶם *Stercus feſtorum veſtrorum*, i. e. victimarum, quae diebus feſtis immolantur. Chaldaeus: וְאֶבַטֵּל רְבוּת חַגֵּיכוֹן *et abolebo magnificentiam feſtorum veſtrorum.* Verba Verſus poſtrema, וְנָשָׂא אֶתְכֶם אֵלָיו Hieronymus in Commentario ſic interpretatur: „*et aſſumet vos ſecum*, id eſt, ſtercus ſolennitatum veſtrarum, ut foetentes facies putida ſtercoris commixtione turpentur." Quod ſequuti et alii interpretes phraſi hebraea hoc dici autumant, iſtum ſimum illos prorſus ad ſe rapturum, totos implicaturum, totos ſubacturum et coopertum eſſe, ut ſolet aliquis vi-

ribus potentior infirmiorem ad ſe rapere, ſibique ita ſubjicere, ut eluctari nequeat. Quod quam durum ſit unusquisque ſentiet ipſe. Nec magis placet Kimchii interpretatio: *feret vos* contemtus mei *ad illud* ſcil. dedecus, iniquitas veſtra contrahet vobis iſtam ignominiam. Aben-Esra ſubaudit Participium verbi נוֹשֵׂא, *auferens*, ſcil. hoſtis, ut ſenſus ſit: rapiet vos hoſtis ad ſe; hoſtibus praedae eritis. Quibus interpretationibus anteponendam cenſeo hanc, quam Lud. de Dieu in medium attulit: „ad וְנָשָׂא ſubintelligo אִישׁ *quisque*, quomodo impersonalia ſua formare ſolent Hebraei, ut Jeſaj. IX, 5. וַיִּקְרָא שְׁמוֹ *et vocavit nomen ejus* nempe אִישׁ *quisque*, i. e. vocatur nomen ejus, ut recte LXX: *καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ*. Ita et hoc loco: *quisque feret vos ad illud*, i. e. feremini ad illud. Senſus eſt: ne exiſtimate facies veſtras ſtercus quod dixi effugere poſſe; ſi vos id fugitis, quisque portabit vos eo ut conſpergamini. Phraſis eadem occurrit infra Vs. 6. עַוְלָה לֹא יִמְצָא בִשְׂפָתָיו *iniquitatem non inveniebat in labiis ejus*, nempe אִישׁ *quisquis*, i. e. non inveniebatur.“ Chaldaeus: וִיתְמְנַע חוּלָקְכוֹן מִנֵּיהּ *et prohibebitur portio veſtra ab ea* ſcil. celebritate feſtorum, non eritis illius celebritatis feſtorum participes.

4. וִידַעְתֶּם כִּי שִׁלַּחְתִּי אֲלֵיכֶם אֵת הַמִּצְוָה הַזֹּאת *Ut* poenis edocti *cognoſcatis quod miſerim ad vos per* prophetam miniſtrum meum, *hoc mandatum*, hanc exhortationem, quae in ſuperioribus legitur. Cf. ſupra Vs. 1. לִהְיוֹת בְּרִיתִי אֶת־לֵוִי *Quod eſt foedus meum cum Levi*, quod cum tribu Levi hoc foedus inivi, ut ſacra mea diligenter curarent, id quod bonis omnibus me velle illis rependere promiſi. Num. VIII, 14. XXV, 12., quod vates ipſe Verſu proximo diſertius declarat.

5. בְּרִיתִי הָיְתָה אִתּוֹ הַחַיִּים וְהַשָּׁלוֹם *Foedus meum cum eo*, tribu Levi, *erat vita et pax*, omnia ipſis felicia promiſi, ſi imperata facerent. Reſpiciunt haec verba manifeſte locum Num. XXV, 12., ubi Jova Pinehaſo et ei ſucceſſuris

in

in sacerdotio dicit: הִנְנִי נוֹתֵן לוֹ אֶת־בְּרִיתִי שָׁלוֹם, *ecce do ei foedus meum pacem*, i. e. omnis generis prosperitatem ei promitto. וָאֶתְּנֵם־לוֹ מוֹרָא *Et dedi ea* vitam et pacem, *ei*, tribui Levi, *ad* s. *ob timorem mei*, ut me coleret, uti additur, וַיִּירָאֵנִי, ut debitum cultum mihi sacris faciundis exhiberet. מוֹרָא elliptice positum est pro לְמוֹרָאִי, cf. supra I, 6. Lud. de Dieu מוֹרָא mallet esse asyndeton, aut subaudiri Particulam בּ *cum*, ut sit pro בְּמוֹרָא, ac sensus hic sit: foedus vitae ac pacis cum eo, et ut ea foedere promisi, sio et dedi ipsis; nec sola dedi, sed et timorem meum, vel, *cum timore meo*, unde sequitur, *et timuit me*. וּמִפְּנֵי שְׁמִי נִחַת הוּא *Et a facie nominis mei territus erat* (verbum חָתַת, *fractum, contritum esse*, hic *pavere* valet, ut Deut. I, 21. Jerem. I, 17. Ezech. II, 6.), summa reverentia me est prosequutus, magna cnm religione veteres illi sacerdotes accedebant ad sacra. Laudatur hic et Versu proximo antiquorum sacerdotum et Levitarum religiosa indnstria, quantumque ab illorum exemplo sacerdotum vatis tempore viventium negligentia et in Deum irreverentia differat ostenditur Vs. 8.

6. תּוֹרַת אֱמֶת הָיְתָה בְּפִיהוּ *Lex*, doctrina *veritatis erat in ore ejus*, docebant populnm legi congruentia. וְעַוְלָה לֹא־נִמְצָא בִשְׂפָתָיו *Et perversitas non inveniebatur in labiis ejus*, judicibus in causa controversa fideles erant consiliarii, nec quicquam ad suum quaestum comminiscebantur. Constat enim, causas difficiliores ad summum sacerdotem et collegas fuisse deferendas, Deuter. XVII, 8. 9. XIX, 17., inprimis autem judicium de sacrificiis idoneis aut rejiculis, de mundis ac immundis penes sacerdotes erat, ubi multa poterant perverse et praeter fas judicari, si qua causa in sacerdotem avarum, timidum, socordem incideret. בְּשָׁלוֹם וּבְמִישׁוֹר הָלַךְ אִתִּי *In pace et in aequitate ambulavit mecum*; amicitiam meam retinuit recte agendo. *Cum Deo ambulat* qui eum ducem indivulsis vestigiis seqnitur, ex praeceptis ejus pie ac religiose vitam instituit, uti de Henocho,

nocho, Genef. V, 22., Noacho, VI, 9., Abrahamo, XVII, 1. dicitur. Idem eft *ambulare in viis Dei,* vid. 1 Reg. III, 14. Porro *ambulare cum aliquo in pace,* eft, nil committere, quod illi indignandi occafionem praebeat, quod fimultatem pariat, quod amicitiae vinculum quocunque modo folvat. *In rectitudine,* i. e. recte, fincere, fine fuco ac fimulatione. וְרַבִּים הֵשִׁיב מֵעָוֺן *Et* fic *multos convertit ab iniquitate,* dum legem fideliter docuerunt populum, multos in viam reduxerunt, et a peccando averterunt. Neque enim de folo Aarone, fed de tota tribu Levi haec funt intelligenda.

7. כִּי־שִׂפְתֵי כֹהֵן יִשְׁמְרוּ־דַעַת *Nam labia facerdotis cuftodiunt,* i. e. cuftodire debent (vid. Futurum eodem modo capiendum fupra I, 6.) *fcientiam* fcil. legis et rerum divinarum. Sacerdotum eft callere legem, et alios eam fideliter docere. וְתוֹרָה יְבַקְשׁוּ מִפִּיהוּ *Et legem,* i. e. inftitutionem et interpretationem legis *quaerunt,* quaerere debent rudiores *ex ore ejus;* facerdotum enim erat refpondere ad interrogata populi cum de lege ejusque genuino fenfu dubitaret. Vid. Levit. X, 11. Deut. XXXIII, 10. et cf. Hagg. II, 11. כִּי מַלְאַךְ יְהוָה־צְבָאוֹת הוּא *Quia nuncius Jovae,* dei *agminum ille eft,* faltim pro muneris fui ratione effe debet. Nam quae ftatim fubjicit vates luculenter indicant, hic doceri, non quales *fint,* fed quales *effe debeant* facerdotes. מַלְאַךְ Chaldaeus hic recte מְשַׁמֵּשׁ *miniftrum* vertit. Vocatur facerdos *minifter* f. *nuncius Jovae,* quia populum certiorem reddit de Dei voluntate patefacta in Lege.

8. וְאַתֶּם סַרְתֶּם מִן־הַדֶּרֶךְ *At vos,* facerdotes hujus aetatis ipfimet *receffiftis a via* recta, a Deo praefcripta, vel, ut alii volunt, a via facerdotum illorum priorum, de quibus in fuperioribus, ut fenfus fit: ab inftitutis majorum deflectitis. הִכְשַׁלְתֶּם רַבִּים בַּתּוֹרָה *Impingere feciftis multos in lege,* pravo exemplo et perverfa doctrina caufa iis fuiftis, ut ab ea receffferint, et contra eam peccaverint, cum veteres illi multos converterent, Vs. 6. Quam perverfe

et

et improbe ſacerdotes illis temporibus egerint cognoſcitur e Nehem. XIII, 4. ſeqq. שִׁחַתֶּם בְּרִית הַלֵּוִי *Corrupiſtis foedus Levi*, irritum feciſtis foedus quod cum tribu Levi inieram, de quo Vs. 5. Non implendo veſtra promiſſa me quoque liberaſtis ab iis quae Levitis, nominatimque Pinehaſo ejusque ſucceſſoribus promiſeram.

9. Particula וְגַם hic commode *praeterea* redditur. Neque enim hic Verſus cum iis, quae praeceſſerunt, ita cohaeret, ut poenam ſubjungat peccatis Vs. 8. commemoratis; ſed novam poenam novo crimini ſtatutam indicit, videlicet *ſacerdotum in jure dicendo injuſtitiae*, quod recte Grotius vidit. Alii quidem interpretes hoc Verſu poenam indici ſacerdotibus exiſtimant ob illorum in accipiendis ſacrificiis levitate et iniquitate. Sed ut taceamus, non eſſe probabile, prophetam quod Capite primo abunde tractaverat, de impietate ſacerdotum in acceptilandis hoſtiis, hic, poſt interjectam aliam materiam, de perverſa legis interpretatione (Vs. 5—8.) retractare, phraſis שְׂאֵת פָּנִים בַּתּוֹרָה in fine hujus Verſus de judiciis forenſibus uſurpari conſtat, neque apparet, quomodo ea ad ſacerdotum promtitudinem in promiſcue admittendis quibuscunque hoſtiis commode quadret; quando quidem, avaritia ducti, omnia omnium admittebant, neminis repudiabant ſacra, ſive eſſent integra, ſive manca. Minatur igitur Deus, ſe ſacerdotes redditurum eſſe נִבְזִים לְכָל־הָעָם *contemtos et humiles*, abjectos, *omni populo* Judaico inter quem multum auctoritate valuerunt. כְּפִי אֲשֶׁר *Ad eundem* plane *modum* hoc vobis obtinget, quo vos me contemnitis dum אֵינְכֶם שֹׁמְרִים אֶת־דְּרָכַי *vos non obſervatis vias meas*, אוֹרְחָן דְּתַקְנַן קֳדָמַי, *vias quae rectae ſunt coram me*, vertit Chaldaeus. וְנֹשְׂאִים פָּנִים בַּתּוֹרָה *Et accipitis facies in lege*, majorem perſonarum, quam veri et recti, rationem habetis in negotio legis. In judiciis, quae ſecundum legem exercere debebatis, locum dediſtis gratiae, et ad potentiorum vota aptaſtis ſententias. Nam phraſi שְׂאֵת פָּנִים illud crimen judicum

dicum significari, quod alias, veluti Deut. I, 17. XVI, 19. Jesaj. III, 9. הַכִּיר פָּנִים *agnoscere faciem* alicujus dicitur, apparet ex 2 Chron. XIX, 7., ubi Josaphath constitutos a se judices hoc argumento ad rite fungendum officio suo excitat, quia et Deus, cujus vices ipsi gerant, juste judicet, כִּי־אֵין עִם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מַשֹּׂא פָּנִים *non est enim apud Jovam, Deum nostrum, acceptio personarum.*

10. Indignitatem illius partium studii demonstraturus vates argumentum petit a facti iniquitate. Iniquum enim esse ait, jus non ex aequo dicere, sed pravo effectu intorquere, ubi lis inter eos componenda est, qui ejusdem sunt dignitatis. Jam ejusdem omnes Judaeos juris esse duplici argumento ostendit, quorum alterum a communitate natalium, alterum a pari sorte primae creationis accersit. הֲלוֹא אָב אֶחָד לְכֻלָּנוּ *Nonne pater unus nobis omnibus?* scilicet Deus, ut subsequens epexegesis declarat, atque ipse se ita vocat supra I, 6. Cf. Deut. XXXII, 6. Jesaj. LXIV, 7. Alii *patre* intelligunt Abrahamum aut Jacobum. Ita Grotius: „Nonne omnes a Jacobo orti sumus, ac proinde in libertate pares sumus?" מַדּוּעַ נִבְגַּד אִישׁ בְּאָחִיו *Quare ergo perfide agimus vir in fratrem suum?* unus in alterum? Verbum בָּגַד, quod alias plerumque de servorum in dominos aut maritorum in uxores perfidia dici constat, hinc synecdochice de omni injuria, sive in Deum, sive in homines admissa, et hic speciatim de iniquitate judicis in reum usurpatur. Grotius his verbis tangi putat historiam, quae est apud Nehemiam V, 3. 4. seqq. de oppressione pauperum foenore per avaritiam extorto, contra legem, quae usuras a popularibus accipi vetabat, Exod. XXII, 24. seqq. Levit. XXV, 35. seqq. לְחַלֵּל בְּרִית אֲבֹתֵינוּ *Profanando,* violando, *foedus patrum nostrorum,* foedus quod Jova olim in deserto cum patribus nostris pepigerat, quo inter alia plura et illud sancitum erat, ut judices jus omnibus ex aequo dicerent, vid. Exod. XXIII, 6. Levit. XIX, 15. Deut. I, 17. XVI, 19. Est igitur foedus Jovae cum Judaeorum

rum majoribus initum idem quod הוֹרָה *lex*, Vs. 9. Hunc Verſum nonnulli accipiunt ut ſint verba eorum, qui duxerant uxores alienigenas, qui excuſent factum ſuum hoo potiſſimum argumento, quod *hominum communis pater ſit Deus, qui omnes in aequo creaverit*, q. d. ſi alii populi communem nobiscum patrem habent, cur non licet nobis ducere filias ipſorum? Alio ſenſu ad matrimonia cum exteris inita haec refert Hieronymus, cujus interpretationem vid. infra ad Vs. 11. Sed de conjugiis illicitis ſermo incipit demum Verſu proximo.

11. Hactenus ſacerdotum perverſitatem caſtigaverat, jam tranſit ad redarguendos eos, qui uxores peregrinas ducebant (Vs. 11. 12.), et ſuas conjuges innocentes affligebant (Vs. 13. ſeqq.), ad quod commode fit tranſitus per verbum בָּגַד e Verſu ſuperiore repetitum. בָּגְדָה יְהוּדָה *Perfide agit Juda*, Jovae ſacro foedere deſponſata, Hoſ. II, 21. (al. 18.). Verbum ponitur femininum, quia gentes mulierum imagine ſiſtuntur, vid. Hoſ. V, 9. וְתוֹעֵבָה נֶעֶשְׂתָה *Et abominatio facta eſt*, res deteſtabilis et omnibus piis Judaeis abominanda admiſſa eſt. בְּיִשְׂרָאֵל *In Iſraele*, quo nomine Grotius indicari putat Benjaminitas et reliquos Iſraelitas, qui reducibus Judaeis ſe junxerant. Sed nomina *Juda* et *Iſrael* h. l. plane idem ſunt, ut Eſr. VI, 16. 21. *Iſraelitis* omnes omnino e Babylone reduces ſignificantur, qui maxima ex parte Judaei erant. Emphaſi vero haud carere videtur, quod hic additur וּבִירוּשָׁלָם, quaſi dicat: etiam in urbe primaria, in conſpectu templi. Particula כִּי h. l. non eſt cauſalis, ſed *explanativa*, ut Hoſ. XI, 10. Amos III, 14., et *nempe* valet. חִלֵּל יְהוּדָה קֹדֶשׁ יְהוָֹה *Profanavit Juda ſanctitatem Jovae*, qua Grotius dignitatem populi Judaici intelligit, cujus pars non exigua in eo poſita erat, ne Judaei cum idolorum cultoribus matrimonia inirent, vid. Exod. XXXIV, 16. Deut. VII, 3. Quae et Kimchii eſt ſententia. Sed recte Jarchi *ipſum populum Judaicum* illo nomine indicari obſervat ex Jerem. II, 3. Ita

Ita et Chaldaeus, qui sic vertit: אֲרֵי אַפִּיסוּ דְבֵית יְהוּדָה נַפְשְׁהוֹן דַּהֲוָת קַדִּישָׁא קֳדָם יְיָ *nam violarunt qui sunt de domo Juda animam suam, qua sacrata est Jovae*, i. e. se ipsos, qui Deo sunt sacri, vid. Exod. XXII, 30. Levit. XI, 44. XIX, 2. XX, 7. Populum Judaicum *sanctitate Jovae* significari, apparet et inde; quod statim subjungitur: אֲשֶׁר אָהֵב *quam dilexit* Jova. Ludov. de Dieu אֲשֶׁר ad Deum refert, quem dilexerat Juda, hoc sensu: vere perfide egit Juda; quum enim antehac Deum dilexerit, sic ut etiam foedus conjugale cum eo inierit, jam profanavit sanctitatem illius Dei, quem dilexerat, et cum filiabus alieni Dei matrimonium contraxit. Sed eum sensum si vates exprimere voluisset, אֲשֶׁר אָהֵב אוֹתוֹ ei scribendum erat. וּבָעַל בַּת־אֵל נֵכָר *Et uxorem duxit filiam Dei peregrini*, i. e. uxores, quae deos alienos colunt, quae quasi de familia Dei alieni sunt. Nam sicut Dii a suis *patres* dicuntur (vid. Jerem. II, 27.), ita qui eos colunt *filii*. Cf. supra I, 6. Chaldaeus: וְאִתְרְעִיאוּ לְמִסַּב לְהוֹן נְשִׁין מִבְּנַת עַמְמַיָּא *et delectati sunt sumere sibi uxores filias gentium.* Recte Hieronymus observat, respicere haec ad ea, quae Esr. IX, 2. seqq. et X, 18. 19. narrantur [cf. Nehem. X, 31. XV, 23. seqq.]. Quae postquam adscripsisset, ita pergit: „Reversi ergo de captivitate Babylonia, tam principes et sacerdotes ac Levitae, quam reliquus populus abjecerunt uxores suas Israelitici generis, quae paupertate et injuria longioris viae et fragilitate sexus non ferentes laborem, confectae erant, et infirmitatem ac deformitatem corporum contraxerant; et cum alienigenis vel aetate florentibus vel cultu corporum pulchrioribus vel potentum ac divitum filiabus matrimonia copularunt. Corripit itaque eos Ezras propheta [eum enim *Malachiae* nomine latere ex Hieronymi sententia, vidimus in Prooemio], et ad repudium novarum conjugum provocat, ut uxores quas dimiserant recipiant. *Nonne*, inquit, *pater unus* Abraam *omnium nostrum est?* de quo in Isaja [LI, 2.] scribitur: *Respicite in Abraam patrem vestrum, et in Saram, quae genuit vos, quia unus erat, et vocavi eum.*

Nonne

Nonne Deus unus creavit nos, qui ex Abraham noftrum elegit genus? Quare ergo veteres uxores contemnimus, et fratrum noftrorum abjicimus filias, ut relinquamus pactum patrum noftrorum, et non ex Lege accipiamus uxores? Transgreffus eft Juda, haec enim tribus reverfa eft de Babylone cum facerdotibus et Levitis, et abominatio facta eft in Ifrael, et in Jerufalem. Nequaquam in decem tribubus, quae ab Affyriis tenebantur, fed in his, qui ad Cyri regis imperium fub Zorobabel et Ezra et Neemia de Babylonia funt reverfi. *Quia contaminavit Juda fanctificationem Domini, quam dilexit, et habuit filiam Dei alieni,* mifcendo cum alienigenis femen Ifrael et gentilium, id eft, ethnicorum filias, idolis fervientes, fumendo uxores."

12. יַכְרֵת יְהוָה לָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂנָּה עֵר וְעֹנֶה *Exfcindet Jova viro qui fecerit hoc vigilem et refpondentem,* loquutio proverbialis, cujus fcopus e contextu, fimplex autem fenfus non aeque patet. Chaldaeus vertit: בַּר וּבַר בַּר *filium et nepotem.* Quod fequutus Abarbenel fenfum effe dicit: Deus illi non fupereffe finet *filium aut pofteros.* Sed fic ratio loquutionis haud conftat. Hebraei veteres Jarchio et Kimchio memorati nomine עֵר *magiftrum,* doctorem, qui interrogando et adhortando *excitat,* aut pro difcipulis vigilat, עֹנֶה vero *difcipulum,* fapientiae ftudiofum, cujus eft ad quaefita magiftri refpondere, indicari tradunt. Ita Hieronymus, qui *magiftrum et difcipulum* vertit. Ipfe vero Kimchi עֵר *vigile* intelligit *viventem,* et fenfum ita exponit: eliminabit Jova quemcunque viventem, qui non dormiat fomnium mortis, et eum qui refpondere valeat acclamanti feu pulfanti. Similiter Munsterus: „eliminabit Deus totam illius hominis familiam, ut ne quidem in domo remaneat, qui alterum e fomno *fufcitet,* aut qui clamanti e domo *refpondeat,* aut obfequatur monitori." Sed עֵר Participium Kal non *fufcitantem* fed *vigilem* denotat. J. D. Michaeli in *Supplemm.* p. 1873. עֵר וְעֹנֶה eft *vigil et refpondens,* inde, inquit, „petita loquutione, quod vigiles

vigiles nocturni adclamare fibi et refpondere folent. Nil notius, eftque mos jam antiquus, vid. Jefaj. LXII, 6. Sententia: *ejusmodi facerdoti non erunt pofteri excubias in templo agentes, ex tali connubio ei nati reprobabuntur a Deo et facerdotio excludentur.*" Non dubium eft, adagialem effe loquendi modum, quo fignificeutur *omnes,* nullo excepto, qualis ille in *Vita Timuri* T. I. p. 108. de urbe ita vaftata, ut nemo vivus in ea fuperftes effet: وليس بها داع ولا مجيب *non erat in ea vocans nec refpondens.* Graecus Alexandrinus pro עֵר וְעֹנֶה pofuit haec Graeca: ἕως ταπεινωθῇ, quafi עַד יְעֻנֶּה legiffet; fenfu parum idoneo. מֵאָהֳלֵי יַעֲקֹב *E tabernaculis Jacobi* Chaldaeus exponit מִקִּרְוֵי יַעֲקֹב *ex urbibus Jacobi.* Sed *tabernaculum* dicunt pro qualibet *domo,* nam antiquitus in tabernaculis habitabatur; cf. Num. XXIV, 5. Pf. LII, 7. Deut. XVI, 7. וּמַגִּישׁ מִנְחָה לַיהוָֹה *Et offerentem fertum Jovae* fcil. exfcindet. Chaldaeus: וְאִם כָּהֵין הוּא לָא יְהֵי לֵיהּ מַקְרִיב קוּרְבָּנָא בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ *et fi facerdos fuerit non erit ei* (fuperftes) *qui offerat oblationem in domo fanctuarii Jovae.* Nam et facerdotes ab ifta profanitate illicitorum connubiorum non abstinuerant. Hieronymus: „*Et offerentem munus Domino exercituum,* fubauditur: disperdat Dominus, et eum qui pro hujuscemodi hominibus voluerit ad altare munus offerre."

13. וְזֹאת שֵׁנִית תַּעֲשׂוּ *Et hoc fecundum facitis,* praeter crimen fuperius commemoratum, quod uxoribus alienos deos cultricibus matrimonio vos jungitis, aliud etiam committitis. כַּסּוֹת *Operiendo* fcil. *operietis,* vide fimilem ellipfin verbi finiti poft infinitum 2 Reg. III, 16. עָשׂה *faciendo,* fcil. facite in valle ifta foveas. XI, 15. הָמֵת *interficiendo* fcil. interficite. Levit. VI, 7. הַקְרֵב *offerendo* fcil. offerent illud, fertum. דִּמְעָה *Lacrymis* nempe mulierum Ifraelitarum, quas in gratiam extranearum illarum vel repudiabant, vel quafi mancipia tractabant. אֶת־מִזְבַּח יְהוָֹה *Altare Jovae,* q. d. tantum abeft, ut gratum mihi cultum praeftetis, quin potius lacrymae innocentium uxorum, cum

fletu

fletu et gemitu ad altare meum effufae de veftra, maritorum, injuria queruntur et vindictam expofcunt. מֵאֵין עוֹד פְּנוֹת אֶל־הַמִּנְחָה *Ut non poffum amplius refpicere ad fertum.* וּמֵאֵין לָקַחַת לְרָצוֹן idem quod וְלָקַחַת רָצוֹן *atque ut non poffim accipere in gratiam,* f. *grate,* ut non poffim accepta habere. Hieronymus, interpretationem hujus loci qualis ipfi ab Hebraeis fit tradita, fe allaturum afferens, hunc Verfum fic explicat: „Derelictae uxores Ifraeliticae et in thoris maritorum alienarum gentium feminas contemplantes, ad Dei folius auxilium confugiebant, diebus ac noctibus ante altare Domini provolutae lacrymis, gemitu atque ejulantibus invidiam faciebant ejus providentiae, quod non refpiceret humana et miferias non juvaret. Unde dicit Deus, facrificium et hoftiam de manibus facerdotum, qui ifta commiferunt, fe accipere non poffe, uxorum fletu et planctibus impeditum."

14. וַאֲמַרְתֶּם עַל־מָה *Attamen dicitis: quam ob caufam?* fcil. non potes grata habere dona noftra? עַל כִּי־יְהוָֹה הֵעִיד בֵּינְךָ וּבֵין אֵשֶׁת נְעוּרֶיךָ *Propterea quod Jova teftis fuit* in contrahendo matrimonio *inter te et inter uxorem juventutis tuae,* quam juvenem juvenis duxifti, ut Jefaj. LIV, 6. Prov. V, 18. Sic Laban Deum appellat teftem matrimonii filias fuas inter et Jacobum initi (Genef. XXXI, 50.): *Quod fi tu meas filias afperius tractabis, aut fi alias praeter eas in matrimonium duces, nemo apud nos adeft, atque hujus quidem rei nobis Deus teftis efto.* אֲשֶׁר אַתָּה בָּגַדְתָּה בָּהּ *In* vel *contra quam perfide agis,* dum, flore aetatis ejus decerpto, vel repudias, vel, extraneam fuperinducendo, proculcas. וְהִיא חֲבֶרְתְּךָ וְאֵשֶׁת בְּרִיתֶךָ *Quum illa tamen fit focia tua, et uxor foederis tui,* quae matrimonii pacto tibi juncta fuit. Sic Obad. Vs. 7. אַנְשֵׁי בְרִיתֶךָ *viri foederis tui,* i. e. qui foedere tibi juncti funt.

15. Hemiftichii prioris fenfus eft obfcurus, quum quisnam per אֶחָד intelligendus fit ignoretur. Chaldaeus de *Abrahamo* explicat, qui et Jefaj. LI, 2. atque Ezech. XXXIII,

XXXIII, 24. אֶחָד vocatur, hoc modo: הֲלָא חַד הֲוָה אַבְרָהָם יְחִידִי דִי מִנֵּיהּ אִתְבְּרִי עָלְמָא וּמָה חַד בָּעֵי אֱלָהֵן דִי יִתְקַיֵּם לֵיהּ וְלַד מִן קֳדָם יְיָ *nonne unus fuit Abrahamus? vir plane ſingularis, ex quo propagatus eſt mundus. Quid autem unus ille quaeſivit, niſi ut perſiſteret ſibi ſoboles coram Jova?* KIMCHI quoque *uno* intelligit Abrahamum, ſed ita, ut prima hujus Verſus verba impiorum eſſe exiſtimet, Abrahami exemplo ſeſe defendentium, in hunc ſenſum: ecquid vero exprobras nobis connubia cum feminis alienigenis? quum ipſe Abrahamus deſerta uxore duxerit Hagarem, ancillam. Quibus reſpondeat propheta: minime ſic fecit, *quia reliquiae* excellentis et praeſtantiſſimae virtutis fuerunt *in ſpiritu ejus.* Alii hoc modo: *neque unus* et prole nondum auctus Abrahamus, cujus exemplo malitiam veſtram tueri conamini, ita *fecit*, quando ſuaſu et juſſione uxoris Hagarem domeſticam in thorum admiſit (Geneſ. XVI, 1—4.), *nam reliquiae ſpiritus* ſcil. divini, et alius, quam veſter eſt, illi erant et manebant, quum vos malo veſtro genio indulgeatis. *Ecquid* enim faciebat *unus* ille Abrahamus quum Hagarem adſciſceret? fecitne illud in damnum uxoris, ut huic aegre eſſet, ipſe autem cum impia quadam femina libidinem expleret? Minime omnium ita fecit. Sed *quaerens* erat *ſemen Dei,* i. e. ſobolem a Deo ipſi promiſſam; vel, uti GROTIUS vult, hoc unice agebat, ut haberet, qui Deum colerent, vos autem eas praefertis matres, quae filios ad idola deducant. Alii *uno* Adamum intelligunt, ut JARCHI, qui locum ſic exponit: nonne *unum* ſcil. par *fecit* Deus (Verſu 14. memoratus)? unum par conjugum, ut non unus vir plures haberet uxores; et in unico illo pari omnes reliquorum hominum animae (שְׁאָר רוּחַ) quaſi continebantur. *Ecquid* autem *ille unus,* qui in ſuo conjugio cum Eva ut unus eſt conſiderandus, fecit? *quaerebatne* in ea, quae erat *ſemen Dei,* i. e. a Deo e viri coſta efformata, ut aliquid inveniret, quo eam repudiare poſſet? Quod quam ſit contortum unusquisque ſentiet ipſe. HIERONYMUS hunc locum ita vertit: *Nonne unus fecit, et reſi-*

refiduum fpiritus ejus eft? et quid unus quaerit, nifi femen Dei? Quae in Commentario fic exponit: „*Refiduum fpiritus ejus*, five Dei, ut quidam putant, five mariti, ut alii fufpicantur, quod propter affectum quodammodo una anima in duobus effe videatur, conjunctis fpiritu, mente fociatis. Quum ergo unus utrumque fecerit, et virum et mulierem, propterea a Deo facta eft utriusque conjunctio, ut liberi nafcerentur. Unus enim Deus *quid quaerit nifi femen Dei?* hoc eft, filios de Ifraelitica ftirpe generatos. Quum ergo habeatis foecundas conjuges et liberis gaudeatis, quid pulchritudinem uxorum quaeritis, quae meretricibus apta eft, non uxoribus?" Quae interpretatio verbis plura aliena infert. Nova ratione hunc locum expofuit Abarbenel. Verba prima, וְלֹא־אֶחָד עָשָׂה, ita capit: *et non unus facit* fcil. hoc, i. e. malum hoc, conuubium cum pluribus et alienigenis feminis, non perpetrat unus duntaxat e vobis, ut dicere poffitis vel debeatis: vir unus peccat, et contra totum coetum irafcitur Deus. Non unus duntaxat e vobis facit hoc, וּשְׁאָר רוּחַ לוֹ *et ceteris* eft *excellentia fpiritus*, i. e. et ceteris fe cuftodientibus fuamque animam ab hoc flagitio puram et inculpatam fervantibus. Quia et fi maxime unus tantum effet, quaererem ex eo, quidnam quaereret ex tali conjugio? (וּמָה הָאֶחָד מְבַקֵּשׁ) an ut liberi ex tali conjugio procreati fint femen Dei? Atque hoc fieri non poteft, quum mater alienum Deum colat. Quum ergo ita fe res habeat, ut vos omnes hujus culpae rei fitis, quumque videatis, eum, qui hanc praevaricationem commiferit, non poffe procreare femen Dei, ideo moniti eftote, ut vobis caveatis, et quae fequuntur. Sed et haec explicatio coacta eft. Reliquis fimplicior videtur ea, quam Ludov. de Dieu propofuit. „לֹא־אֶחָד," inquit, „ficut per Maccaph conjunguntur, poffunt et fenfu conjungi, ut fit *non unus*, i. e. nullus. Eo fenfu fic verto: *Et nullus id facit, cui reliquiae fpiritus funt, et quidquid quispiam id faceret quaerens femen Dei? cavete ergo fpiritui veftro, ut in uxorem non perfide agatis.* הָאֶחָד *Unus aliquis*, indefinite, ut Genef.

Genef. XXI, 15. XXVI, 10. XLII, 27. et faepius. Senfus eft: tu perfide agis in uxorem, quae tibi focia eft, tibique foederata; hoc nemo facit, qui vel tantillum fpiritus divini reliquum habet: et quaefo, quomodo quisquam id faceret, qui quaerit femen Dei? i. e. liberos, qui Deum colant?" וְנִשְׁמַרְתֶּם בְּרוּחֲכֶם *Proinde cavete fpiritui veftro,* vobis ipfis. Hieronymus: *cuftodite ergo fpiritum veftrum,* „ne abducamini libidine, ne alienigenarum amore vincamini," ut in Commentario addit. Verbum נִשְׁמַר hic cum ב conftruitur eodem fenfu quo Jerem. XVII, 21. הִשָּׁמְרוּ בְּנַפְשׁוֹתֵיכֶם *cavete vobis,* idem quod Deut. IV, 15. Jof. XXIII, 11. נִשְׁמַרְתֶּם לְנַפְשׁוֹתֵיכֶם. Addit: וּבְאֵשֶׁת נְעוּרֶיךָ אַל־יִבְגֹּד *Et in f. contra uxorem juventutis tuae ne perfide agat* quisque veftrum, f. *fpiritus vefter.* Mutatur perfona, ut quod coetui dixit de fingulis intelligatur.

16. Verba כִּי שָׂנֵא שַׁלַּח *fi oderit dimittat* Chaldaeus fic vertit: אֲרֵי אִם סְנֵיתָ לַהּ פַּטְּרַהּ *nam fi oderis eam dimitte eam,* praeftaret eam dimitti, fi odio eft, quam eam contumeliofe tractare. Repudium conceffum fuit lege Deut. XXIV, 1. Alii cum Aben-Esra verba hebraea ita reddunt: *nam odit* Deus *τὸ dimittere f. repudium.* Sed tum potius dicendum fuiffet in prima perfona: *nam odio habui repudium,* nam fequitur אָמַר יְהוָה. Senfum prius indicatum expreffit quoque Hieronymus, qui vertit: *quum odio habueris dimitte.* Ad quae in Commentario haec fcribit: „Sed poterat fieri, ut principes, facerdotes, Levitae, populus refponderent; praecepit Deus per Moyfen, ut cum odio habuerimus uxores, dimittamus eas. Et legendum eft: dicis mihi, fcriptum eft: *quum odio habueris uxorem tuam, dimitte, dicit Dominus Deus Ifrael.* Statimque refpondit: hoc quidem in Lege praeceptum eft, fed propter duritiem cordis veftri [Matth. V, 32. XIX, 7. 8.]." Senfus verborum וְכִסָּה חָמָס עַל־לְבוּשׁוֹ obfcurus eft. Chaldaeus vertit: וְלָא תְכַסֵּי חֶטְאָה בִּלְבוּשָׁךְ *nec oblege peccatum veftimento tuo.* „Legit nimirum," inquit Grotius, „cum interrogatione: *ope-*

operiatne aliquis hoc faciens *iniquitatem vestimento suo?* i. e. adhucne tam apertae injustitiae velamenta aliquis quaerat? Hoc est quod modo *praetextum*, modo *obtentum* dicunt Latini, Graeci *πρόφασιν*." Jarchi: „Sed hoc numquid convenit facere, ut expandas pallium tuum super eam (cf. Ruth. III, 9. Deut. XXII, 30. al. XXIII, 1. XXVII, 20.), ut eam retineas tanquam conjugem tuam, et violentia expansa sit super illo pallio, quum in corde tuo erga illam sit odium, atque eam continuo vexes et affligas." Kimchi: „*Unusquisque vestrum nititur tegere injuriam*, qua uxorem affecit, retinendo eam, ut scilicet homines intelligant illam ab ipso amari, quum res secus habeat; *tegere*, inquam, nititur, quemadmodum *vestimento* aliquid tegere solemus." Hieronymus vertit: *operiet autem iniquitas vestimentum ejus*. Ad quae in Commentario: „Quicunque autem, excepta causa fornicationis, uxorem inique dimiserit, *operiet vestimentum ejus iniquitas*, id est, corpus quo anima vestitur, ut in quo peccavit in ipso puniatur." Plures vertunt: *tegit*, celat, *violentiam veste sua*. Quod jure improbat Ludov. de Dieu, neque Hebraismum id pati demonstrat; עַל enim post כִּסָּה non *id quo tegitur*, sed *rem tegendam* semper denotare docet. Sic Deut. XIII, 8. לֹא תְכַסֶּה עָלָיו *non teges super eum*, non proteges eum. Habac. II, 14. כַּמַּיִם יְכַסּוּ עַל־יָם *sicut aquae tegunt abyssum*. Vid. et Ps. XLIV, 20. Nehem. IV, 5. „Itaque," pergit, „et hoc loco vertendum: *et texit injuria vestem ejus*. Notum est, in re matrimoniali *vestem* sumi pro *fide* et *protectione* conjugali, ut Ezech. XVI, 8. *Expandi oram meam super te, et texi nuditatem tuam, et intravi in foedus tecum*. Unde Ruth dicebat Boozo Ruth III, 9. *Expande oram tuam super ancillam tuam; quia tu vindicator hereditatis tuae* (גֹּאֵל) *es*. Ita *revelare oram vestis* dicitur de usu thori Deut. XXIII, 1. [Sic Arabibus ثَوْبٌ *vestis* metaphorice idem est quod ضِبْنَةٌ, *praesidium*, *clientela*]. Existimo ergo hoc a Deo carpi per Malachiam, quod quum ipsi ora vestis suae deberent

 tegere

tegere uxores, injuria tegeret ipforum veftem, dum perfide uxores odiffent, exofas dimitterent, ut alienas ducerent. Aut *tegit iniquitas veftem ejus* fignificat fpurcitiem adulterii, qua undiquaque obtectus effet, ficut in epiftola Judae Vs. 23. fumitur χιτῶν ἀπὸ τῆς σαρκὸς ἐσπιλωμένος." A. Schultens in *Animadverff. philologg.* ad h. l. חָמָס de *violentiae poena* intelligit, ut Judic. IX, 24. Prov. X, 6. 11.; לְבוּשׁ vero eodem fenfu, quo Arabes confonum لِبَاسٌ ufurpare folent de *conjugibus* (veluti Corani Sur. II, 183. *Nocte jejunii permiffus nobis eft congreffus cum uxoribus,* هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ *funt enim eae veftis veftra*), capiendum cenfet, atque hunc Verfum fic vertit: *quia odio habet* Deus *repudiatorem* (שַׁלַּח formae גַּנָּב, כַּלָּב, quae frequentativa fere fint, ut apud Arabes); *et operiet* eum *poena violentiae in veftem* f. conjugem *fuam; ideo caveatis vobis,* et quae fequuntur. De phrafi וְנִשְׁמַרְתֶּם בְּרוּחֲכֶם vid. not. ad Vs. 15. וְלֹא תִבְגֹּדוּ *Nec* datam conjugi *fidem violetis,* Vs. 11. 14.

17. Nova fequitur accufatio Judaeorum, quos redarguit ob extremam iftam improbitatem, in quam paulatim ex fuperiorum vitiorum adfuefactione erant delapfi, ut etiam Dei juftitiam impiis dicteriis profcinderent. הוֹגַעְתֶּם יְהוָה *Defatigatis Jovam,* moleftiam ei creatis, eumque ad indignationem provocatis, eo quod dicitis: כָּל־עֹשֵׂה רָע טוֹב בְּעֵינֵי יְהוָה, quae verba fere fic reddunt: *omnis faciens malum bonus* eft *in oculis Jovae.* Sed recte monet Ludov. de Dieu, eam fententiam ita potius exprimendam fuiffe: טוֹב בְּעֵינֵי יְהוָה כָּל־עֹשֵׂה רָע. Verba vero quae hic leguntur, effe fic reddenda: *quicunque facit malum bonum in oculis Jovae,* i. e. quamvis quis fit palam impius, adeo ut coram ipfo Deo malum praedicare bonum, gratus tamen Deo eft. Idem eft quod Jefaj, V, 20. הָאֹמְרִים לָרַע טוֹב *qui dicunt malum bonum.* Vau ante בָּהֶם הוּא חָפֵץ obfervat effe retributivum, non copulativum: *iis ille delectatur.* Hiero-

nymus:

NYMUS: „Hunc locum plenius feptuagefimus fecundus [tertius] Pfalmus exfequitur, cujus principium eft: *Quam bonus Ifrael Deus his qui recti funt corde; mei autem paene moti funt pedes*, et quae fequuntur. Reverfus ergo populus de Babylone, et videns cunctas in circuitu nationes, ipfosque Babylonios idolis fervientes abundare divitiis, vigere corporibus, omnia, quae bona putantur in feculo, poffidere, fe vero, qui habeat notitiam Dei, fqualore, inedia, fervitute coopertum, fcandalizatur et dicit: non eft in rebus humanis providentia, omnia cafu feruntur incerto, nec Dei judicio gubernantur, quin potius mala ei placent, et bona displicent: aut certo fi Deus cuncta dijudicat, ubi eft illius aequum juftumque judicium?" אֱלֹהֵי הַמִּשְׁפָּט *Deus judicii*, i. e. judicium aequum et juftum exercens, ut Jefaj. XXX, 18.

C a p. II.

1. *Nunc igitur ad vos haec cohortatio, ſacerdotes:*
2. *Niſi auſcultaveritis animumque applicueritis ad tribuendam nomini meo gloriam, dicit Jova, exercituum Deus, immittam in vos infelicitatem, et infelicitabo veſtras fortunas, et infelicitabo, quoniam vos animum non advertitis.*

3. *En! profligo vobis ſemen, conſpergamque ſtercore facies veſtras, ſtercore feſtorum veſtrorum; et feret vos ad illud* (veſtra impietas).

4. *Et ſcietis me miſiſſe ad vos hanc cohortationem, quod eſt mihi cum Levi foedus, inquit Jova, agminum Deus.*

5. *Foedus mihi cum eo interceſſit vitae atque ſalutis, quae quidem ei dedi propter reverentiam mei, ut me reverentia proſequatur, et nomini meo pavit.*

6. *Erat in ejus ore doctrina vera, neque reperiebatur perverſitas in ejus labiis; amice et recte ſeſe erga me geſſit, et multos avertit a vitio.*

7. *Nam ſacerdotis labra doctrinam cuſtodire debent, eſtque ab ejus ore petenda lex, quippe qui ſit nuncius Jovae, agminum Dei.*

8. *At vos de via deflectitis, effeciſtis ut multi impingerent contra legem; corrupiſtis foedus Leviticum, inquit Jova, agminum Deus.*

9. *Praeterea vos toti populo contemtos abjectosque reddam, quemadmodum vos vias meas non tenetis, et in lege habetis perſona um rationem.*

10. *Nonne*

10. *Nonne patrem unum habemus nos omnes? nonne nos Deus unus creavit? Cur perfide agimus frater in fratrem, profanando foedus noſtrum patrium?*

11. *Perfide agit Juda, ſitque nefas in Iſraele et Hieroſolymis, ſiquidem profanat Juda ſanctum Jovae, quem ipſe amavit, maritatque filiam dei peregrini.*

12. *Exſcindet Jova viro qui id fecerit vigilantem et reſpondentem e tabernaculis Jacobaeis, et offerentem fertum Jovae, agminum Deo.*

13. *Porro et hoc committitis: obtegitis lacrymis aram Jovae, ploratu ac ſuſpiriis, ita ut non amplius reſpicere queat fertum, nec grate accipere e manu veſtra.*

14. *Quaeretis, quamobrem? propterea quod Jova teſtis eſt te inter et juventutis tuae uxorem, in quam tu perfidioſus es, quum ſit ſocia tua, et tibi foederata conjux.*

15. *Et nullus id facit cui reliquiae ſpiritus ſunt. Et quid quisquam id faceret quaerens progeniem divinam? Cavete ergo vos animis, ne in veſtrae juventutis uxores perfide agatur.*

16. *Si quis odit, repudiet, inquit Jova, Deus Iſraelis, ſed operit violentia veſtem ſuam, inquit Jova, agminum Deus. Cavete igitur animis, ne perfide agatis.*

17. *Fatigatis Jovam verbis veſtris. Quodſi quaeritis in quo fatigetis? in eo quod dicitis: quicunque facit malum bonum in oculis Jovae, iis ille delectatur. Aut: ubinam eſt Deus judicium exercens?*

CAP.

Cap. III.

ARGUMENTUM.

Sex primis hujus Capitis Verſibus praedicitur adventus Meſſiae, qui et doctrinam cultumque divinum ſit purgaturus (Vs. 1—4.), et impiis ac profligatis hominibus ſupplicia ſit inflicturus (Vs. 5. 6.). Tum redarguitur fraudulentia a patribus familias in offerendis decimis aliisque ſacris oblationibus commiſſa, et ita quidem, ut partim atrocitas peccati cum triſtiſſimo ejus effectu commemoretur (Vs. 7—9.), partim oppoſita ei liberalitas commendetur (Vs. 10—12.). Hinc refutatur impia illorum ſententia, qui Jovam nihil discernere inter bonos et malos opinantur (Vs. 13—21.). Poſtremo vates cohortatur gentem ſuam tum ad obſequium legi Moſaicae praeſtandum, tum ad morem monitori, Eliae, gerendum, quo avertant imminens ipſis excidium (Vs. 22—24.).

---

1. Initium hujus Capitis arctiſſime cohaeret cum fine ſuperioris. Quum enim interrogaſſent Judaei (II, 17.), ubinam ſit Deus judicium exercens bonisque et malis pro meritis rependens? jam reſpondet, certiſſime affore vindictae tempus. Hieronymus: „Supra legimus motam Domino quaeſtionem ab his, qui dicunt: omnis, qui facit malum, bonus eſt in conſpectu Domini, et tales ei placent, aut certe ſi displicent, ubi eſt Deus judicii? hoc eſt, ubi judicii eſt veritas? Ad quam diſſolvendam Domini ſermo nunc reſpondit." הִנְנִי שֹׁלֵחַ מַלְאָכִי *En! mitto nuncium meum,*

meum, quo Kimchi indicari putat coeleſtem aliquem ſpiritum, ut Exod. XXIII, 20., ubi Deus populo Hebraeo promittit: הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ מַלְאָךְ לְפָנֶיךָ *En! ego tibi ſum praemiſſurus angelum, qui te tueatur in itinere et perducat in locum a me praeparatum.* Jarchi angelum intelligit, qui exſtirpaturus et remoturus ſit impios; Aben-Esra alterum Meſſiam, Joſephi filium: conſtat enim Judaeos duplicem Meſſiam fingere, alterum e tribu Joſephi oriturum e Deuter. XXXIII, 16. 17. eumque moriturum, alterum e proſapia Davidis, et illum perpetuo victurum. Vid. Raymundi *Pugionem fidei* P. II. Cap. XI. §. XIII. p. 412. edit. Lipſ. et Glaesener Disquiſit. *de gemino Judaeorum Meſſia.* Helmſt. 1737. Sed quum vates et doctores divinitus miſſi *Jovae nuncii* appellentur ab Haggaeo I, 13. et ab ipſo Malachia ſupra II, 17.; talem et hic intelligendum eſſe veriſimile eſt. Et infra Vs. 23. Meſſiae praemittendus dicitur Elias, propheta. Recte igitur Judaei Hieronymi tempore, ipſo referente in Commentario ad h. l., „hoc quod dicitur: *ecce ego mitto angelum meum* de Elia propheta dictum intelligunt.“ Ad Joannem, baptiſtam, Jeſu Chriſti praecurſorem, hoc refertur Matth. III, 3. XI, 10. Marc. I, 2. Luc. VII, 27. וּפִנָּה־דֶרֶךְ *Et parabit viam*, expeditam reddet, removendo ea, quae inceſſuro ingrata vel impedimento eſſe poſſint. Cf. Jeſaj. XL, 3. Kimchi *praeparatione viae* intelligit collectionem Judaeorum e terris, per quas exſules diſperſi erant. לְפָנָי *Ante me*, Meſſiam, qui hic loquens inducitur; uti apparet ex iis, quae ſtatim adduntur de eo, cujus anteambulo erit nuncius divinitus miſſus. וּפִתְאֹם יָבוֹא אֶל־הֵיכָלוֹ *Et ſubito*, citius opinione veſtra, *veniet ad templum ſuum*, nempe ſecundum, quod per Meſſiae adventum glorioſius primo templo futurum eſſe praedixerat etiam Haggaeus II, 7. 8. 9. Ceterum obſerva ſubitam perſonarum mutationem in libris propheticis frequentem; nam qui modo de ſe ipſo in prima perſona loquutus erat, de eodem jam vates in perſona tertia loquitur. הָאָדוֹן אֲשֶׁר־אַתֶּם מְבַקְשִׁים *Dominus ille*

ille quem quaeritis, juſtum judicem, de quo II, 17., quo divinum illum regem, Meſſiam dictum, hic indicari non eſt dubium. Ceterum אָדוֹן cum *He* articuli alias ſemper *Deum* notat, vid. Exod. XXIII, 17. XXXIV, 23. Jeſaj. I, 24. III, 1. X, 16. 33. XXIX, 4. De Meſſiae divina natura vid. Jeſaj. IX, 5. et ad eum loc. not. edit. ſec. Idem Meſſias hic porro vocatur מַלְאַךְ הַבְּרִית *nuncius foederis*, *i.* e. magnus ille legatus, qui panget cum Judaeis foedus illud novum, vetere longe praeſtantius, de quo Jeremias XXXI, 31—34. Ludov. de Dieu מַלְאַךְ הַבְּרִית interpretatur *principem foederis* ut in lingua Aethiopica, ubi radix לְאַךְ pro *mittere* uſitatiſſima eſt, מַלְאַךְ non tantum *angelum*, *legatum*, ſed et *principem* ſignificat, et paſſim pro ἄρχων ponitur, ut Actor. III, 15. τὸν ἄρχοντα τῆς ζωῆς Aethiopicus מלאך חיות vertit, et Beelſebub dicitur ei מלאכמו לאגננה *princeps daemonum.* אֲשֶׁר אַתֶּם חֲפֵצִים *Quem vos vultis*, quem ſummo cum deſiderio exſpectatis. הִנֵּה בָא *Ecce venit*, certiſſime venturus eſt. Notum eſt, ſolere prophetas futura, licet longo temporis intervallo a tempore pronunciati vaticinii disjuncta ut *praeſentia* exhibere ob rei eventurae certitudinem. Hieronymus: „Judaei hoc quod dicitur: *ſtatim veniet ad templum ſuum dominator, quem vos quaeritis, et angelus teſtamenti, quem vos vultis*, referunt ad ἠλειμμένον, hoc eſt, Chriſtum ſuum, quem dicunt ultimo tempore eſſe venturum. Sed miror, quomodo eos rerum exitus non doceat veritatem. Quod enim templum ſuum inveniet dominator, quod usque ad fundamenta deſtructum eſt, aut ſi ab alio exſtruendum eſt antequam Chriſtus adveniat, quid Chriſtus eorum amplius facturus eſt, quum ab alio reſtituta ſint omnia?"

2. וּמִי מְכַלְכֵּל אֶת־יוֹם בּוֹאוֹ *Et quis ſuſtinens* erit *diem adventus ſui*, cum veniet ad plectendos impios, cf. infra Vs. 19. 23. et Joel II, 11. וּמִי הָעֹמֵד בְּהֵרָאוֹתוֹ *Et quis ſtans* erit, ſ. *conſiſtet cum apparuerit?* Metaphora ab

ab iis desumta, quorum oculi exorientis solis splendorem recte intueri aut ferre nequeunt. HIERONYMUS: „Quis eum poterit lippientibus et caecutientibus oculis in sua claritate conspicere?" כִּי־הוּא כְּאֵשׁ מְצָרֵף *Nam ille* (Chaldaens: רוּגְזֵיהּ *ira ejus*) erit *ficut ignis conflatoris*, qui liquefacit metalla, ut omne impurum excernatur. וּכְבֹרִית מְכַבְּסִים *Et ficut sapo fullonum*, qui maculas eluunt et vestes candefaciunt. בֹּרִית proprie notat *salem lixivii (Potasche)*, *salem Alcali*, qui infusa aqua ex cinere combustarum arborum, fruticum, herbarum extrahitur, maxime quorundam fruticum Arabibus قلي *Kali* dictorum. Vid. CELSII *Hierobot.* P. I. p. 449. et J. D. MICHAELIS Commentat. *de nitro Hebraeorum* quae *est sexta Commentationum* ejusdem *societati scientiarum Gottingensi per annos* 1758—1762. *praelectarum*, nec non *Supplemm. ad Lexx. Hebrr.* p. 229. seqq.

3. וְיָשַׁב מְצָרֵף *Et sedebit conflans*, sicut auro et argento explorando operam navantes operi suo assident idque non leviter et cursim sed magno studio tractant, ita Messias judex sedebit. HIERONYMUS: „Ipse his qui peccant graviter ignis conflans est atque consumens; qui autem levia peccata committunt herba fullonum, ut lotis munditiem restituat." וְטִהַר אֶת־בְּנֵי־לֵוִי *Et purgabit filios Levi*, i. e. Levitas et sacerdotes, quorum vitia taxaverat supra I, 6. II, 1. וְזִקַּק אֹתָם *Et eliquabit eos*, sicut liquando purgatur aurum et argentum ab ignobilioribus metallis ac faecibus, ita Messias doctrinam perversam et mores depravatos sacerdotum et Levitarum purgabit. וְהָיוּ לַיהוָה מַגִּישֵׁי מִנְחָה בִּצְדָקָה *Et erunt Jovae* scil. consecrati ejus voluntati (nam voci לַיהוָה appositus est accentus distinctivus major *Sakeph katon*), *offerentes*, f. *qui offerant fertum cum justitia*, i. e. juste, rite, legitime. HIERONYMUS: „sacerdotes cum emendati fuerint et colati; tunc offerent Domino justa sacrificia."

4. Grata

4. Grata tunc erunt Jovae ferta a Judaeis et nominatim Hierofolymitanis oblata כִּימֵי עוֹלָם *ficut diebus aeternitatis*, i. e. ficut temporibus prifcis, ut Aben-Esra exponit, cum adhuc effent in templo primo a Salomone condito, ubi facra majori cura adminiftrabantur. עוֹלָם hic ut alias, veluti Prov. XXII, 28. Pf. CXXXIX, 24. (ad quem loc. vid. not.), Jefaj. LVIII, 12. LXI, 4., *longiffimum retro tempus*, tempora vetuftiffima, קַדְמֹנִיּוֹת, ut hic ftatim additur, denotat.

5. וְקָרַבְתִּי אֲלֵיכֶם לַמִּשְׁפָּט *Appropinquabo ad vos ad judicium*, i. e., uti recte Chaldaeus vertit, וְאִתְגְּלֵי עֲלֵיכוֹן לְמֶעְבַּד דִּינָא *apparebo contra vos ad exercendum judicium*, me praefentem inter vos ad judicandum adeffe re ipfa oftendam. Refpondet Deus his verbis ferio illi dicto fupra II, 17. *ubi eft Deus judicii?* Ceterum nomen מִשְׁפָּט hic ponitur loco Infinitivi, לִשְׁפֹּט *ad judicium exercendum*, five, לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט, ut Jefaj. VII, 1. *Afcendit Rezin Hierofolymam* לַמִּלְחָמָה עָלֶיהָ *ad bellum* i. e. ad bellandum *contra illam.* וְהָיִיתִי עֵד מְמַהֵר *Et ero teftis feftinans*, repente adero teftis fimul et vindex fcelerum veftrorum. „Quanta," inquit Hieronymus, „formido judicii, quum ipfe fit teftis et judex! Teftis eft autem cunctis maleficis et adulteris, haec enim crimina perpetrantur occulte, et ideo proferuntur in lucem, ne diu lateant." מְמַהֵר *Feftinus*, omnem remoram rumpens, et protinus ad ultionem fe cingens. Eft autem *repentinum* ex facrarum literarum ufu non modo quod fine ulla interjecta mora fit, verum et, quod poft aliquod tempus fecuris et comminationum immemoribus praeter exfpectationem ingruit. Quo fenfu αἰφνίδιος et repentinus futurus dicitur olim dies extremi judicii Luc. XXI, 34. וּבַנִּשְׁבָּעִים לַשָּׁקֶר *Et contra jurantes ad mendacium* confirmandum, perjuros, qui falfo jurant, addunt LXX τῷ ὀνόματί μου, *per nomen meum.* וּבְעֹשְׁקֵי שְׂכַר־שָׂכִיר *Et contra eos qui opprimunt mercedem mercenarii*, i. e. qui mercenarium eo oppri-

opprimunt, affligunt, quod mercedem ei fubtrahunt injufte et negant, contra legem Deut. XXIV, 14. (וּבְעֹשְׁקֵי) אַלְמָנָה וְיָתוֹם *Et* contra eos qui opprimunt *viduam et orphanum*, quod interdictum lege Exod. XXII, 21. Deut. XXIV, 17. וּמַטֵּי גֵר *Et declinantes peregrinum*, i. e. מִשְׁפַּט גֵּר *jus peregrini*, ut plene habetur Deut. XXVII, 19. Chaldaeus: וּמַסְטַן דִּין גִּיּוֹרָא *et pervertentes judicium peregrini.* Metaphora defumta eft a viatoribus, qui a recto itinere in devia deflectentes נוֹטִים dicuntur Num. XX, 17. Sic qui judices in decidendis litibus aut perfonarum ratione habita aut largitionibus corrupti ad partes inclinant, regiam legum et juris viam deferunt; id quod hac ipfa loquutione exprimitur Proverb. XVIII, 5. Denique omnes futuri judicii reos in unum colligit dum addit: וְלֹא יְרֵאוּנִי *et* contra *eos qui non timent me*, quicunque praeter jam commemoratos me non timent (pro וּבְלֹא יְרֵאֵי). Hieronymus: „Et fi ifta univerfa non fecerint, fufficit eis folum crimen ad poenam, quod non timuerunt Dominum."

6. כִּי אֲנִי יְהוָה לֹא שָׁנִיתִי *Nam ego, Jova, non mutor*, q. d. quod ultio mea non illico in malos faevit, non putetis propterea nullum futurum judicium. Nam ut promiffiones meae irritae non funt, fic nec minarum oblivifcar, fiquidem ego non muto fententiam, ut homines folent, cf. Num. XXIII, 19. וְאַתֶּם בְּנֵי יַעֲקֹב לֹא כְלִיתֶם *Ideo et vos, filii Jacobi, non eftis confumti*, conftantiae meae infigne documentum habetis in eo, quod vos, licet commeruiffetis (fiquidem a vetuftiffimis inde temporibus a meis praeceptis receffiftis Vs. 7.), tamen clementia mea non periiftis, quum memor fim promifforum, quae majoribus veftris dedi, Mich. VII, 20. Chaldaeus hunc Verfum fic expofuit: אֲרֵי אֲנָא יְיָ לָא אַשְׁנֵיתִי קְיָמִי דְּמִן עָלְמָא וְאַתּוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אַתּוּן מְדַמַּן דְּמִן דְּמָאת בְּעָלְמָא הָדֵין דִּינָה פְּסִיק *nam ego, Jova, non muto foedus meum, quod ab aeterno eft; vos autem, Ifraelitae, vos*, inquam, *putatis, quod fi*

ſi quis moriatur in hoc mundo, judicium, ſ. poena *ejus ceſſet.* Quod ſequutus Jarchi, qui ſecundum hujus Verſus hemiſtichium ita interpretatur: „*vos non* penitus *conſumemini* coram me, ſed reſervavi mihi animas, ut ab illis poenam exigam in Gehenna.“

7. לְמִימֵי אֲבוֹתֵיכֶם *A diebus patrum veſtrorum;* ל hic mere eſt prostheticum, ut ſaepius ante מ terminum *a quo* notans, v. c. Jeſaj. XXXVIII, 26. לְמֵרָחוֹק *e longinquo,* Jerem. VII, 7. לְמִן עוֹלָם *ab aeterno*, et 2 Reg. XIX, 25. לְמִימֵי קֶדֶם *inde a diebus antiquitatis* (efformavi illa). סַרְתֶּם מֵחֻקַּי *Receſſiſtis a ſtatutis meis*, ſcil. gens tota (הַגּוֹי כֻּלּוֹ Vs. 9.), et ſacerdotes, II, 8. Verba שׁוּבוּ אֵלַי וְאָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם Chaldaeus recte ſic interpretatur: תּוּבוּ לְפוּלְחָנִי וְאֶתְפְּנֵי בְּמֵימְרִי לְאֵיטָבָא לְכוֹן *revertimini ad cultum meum, tunc et ego revertar in verbo meo ad benefaciendum vobis.* וַאֲמַרְתֶּם *Vos autem dicitis* impudenter, ac ſi neſciatis iniquitatem, a qua convertere vos debeatis. Kimchi: „Numquid aliud inter nos criminis eſt praeter id, quod jam ſupra in nobis taxaſti? nempe de ſacrificiis I, 8. ſeqq., de uxoribus II, 10. ſeqq.“. Similes interrogationes vid. ſupra I, 2. 6. et infra Vs. 13.

8. הֲיִקְבַּע אָדָם אֱלֹהִים *An ergo fraudabit homo Deum?* q. d. an ergo neſcitis, minime decere, ut homo Deum ſuum fraudet? Verbum קָבַע apud Aramaeos *ſpoliandi, rapiendi* ſignificatum obtinere aſſerit Jarchi ad h. l. Et Kimchi illud גְּזֵלָה וּלְקִיחַת דָּבָר בְּהֶכְרֵחַ *rapere et auferre aliquid per vim* notare, ex Proverb. XXII, 23. colligit. Arabibus قبع notat *abdidit, retraxit ſe, abiit*, hinc hebraicum קָבַע proprie *occulte, fraudulenter agere* videtur ſignificare, quemadmodum in aliis verbis *tegendi*, et *defraudandi* notiones conjunctae ſunt, veluti in בָּגַד, نجل, ختل, obſervante Gesenio in *Lexico* ſ. v. מָעַל. Cf. J. D. Michaelis *Supplemm.* p. 2160. Minus accurate vertit

vertit Chaldaeus: יְהִירְגַּז גְּבַר קֳדָם דַּיָּנָא *nunquid irritabit aliquis judicem?* Ante הַמַּעֲשֵׂר וְהַתְּרוּמָה e praecedente בַּמֶּה repetendum eſt praefixum ב, *in decimis et oblationibus* ſcil. me fraudatis, quas dum ſacerdotibus et Levitis rapitis mihi etiam rapitis. *Decimarum* quum quatuor exſtitiſſent ſpecies, ſcil. *primae*, quas colonus ex omni ſuo proventu annuo Levitis ſolvebat, Levit. XXVII, 30., decimae *ſecundae*, quas ex primis a colono acceptis Levitae ſacerdotibus pendebant in theſaurum ſacrum deferendae, Num. XVIII, 26. Nehem. X, 38., decimae *tertiae*, quas colonus de ſuis proventibus quantum eorum poſt decimas primas Levitis depenſas ſupererat, denuo pendere tenebatur, et Hieroſolymis cum ſuis, et Levitis et peregrinis, laeta mente abſumere juſſus erat, Deut. X, 6. 7.; decimae demum *quartae*, quae tertio quolibet anno praeter illas tres ſupra commemoratas pendebantur in uſum pauperum et viduarum, Deuter. XXVI, 12., hoc loco inprimis duae priores, utpote ad ſuſtentandos ſacris operantes neceſſariae intelligi videntur, quia Verſu proximo appellantur *cibus in domo Dei*, quod de reliquis duabus praedicari poſſe non apparet. תְּרוּמָה *Oblatio* erat pars non minor ſexageſima de frumento, muſto, oleo etc., vid. Deut. XII, 6. XVIII, 4., Nehem. XIII, 5. תְּרוּמַת הַכֹּהֲנִים dicta. Hieronymus: „Revera ſecundum hiſtoriae ordinem, quia decimas et primitias Levitis populus non reddebat, ſe ipſum fraudem, dicit Dominus, ſuſtinere, cujus miniſtri fame coacti et penuria templum deſeruerint. Si enim per alios viſitatur in carcere, et aegrotus ſuſcipitur, et eſuriens ſitiensque cibum accipit atque potatur, cur non in miniſtris ſuis decimas accipiat, et, ſi non dentur, parte ſua ipſe privetur?“

9. בַּמְּאֵרָה אַתֶּם נֵאָרִים Ideo vero *per exſecrationem meam vos exſecrati eſtis.* Hieronymus: „Quia mihi non reddidiſtis decimas et primitias, idcirco in fame et penuria maledicti eſtis,“ vid. Vs. 10. 11. הַגּוֹי כֻּלּוֹ *Populus totus.*

totus. Grotius: „Quia quum plebs videret Levitas non ali (quod facerdotes omnes decimas ad fe trahebant, Nehem. XIII, 10. feqq. et facrificia tamen perfunctorie faciebant, ut fupra I, 6. feqq. vidimus), abstinebat adferre decimas.“ Cf. II, 9.

10. Quodfi vero non hanc ob caufam fed cafu iftam penuriam (מְאֵרָה) vobis accidiffe putatis, agite, rem ita exploremus: הָבִיאוּ אֶת־כָּל־הַמַּעֲשֵׂר אֶל־בֵּית הָאוֹצָר *adferte omnem decimam,* varias omnium illorum aut fructuum aut animalium decimas, quae lege exigebantur (de quibus vid. not. ad Vs. 8.) *ad domum thefauri,* erat conclave illud ad templum, in quod collectae decimae inferendae erant, ab Eljafchibo, Pontifice, in ufum adfinis fui, Tobiae, inftructum, de quo Nehem. XIII, 5. 12. 13. coll. X, 38. 39. Verba, quae fequuntur, וִיהִי טֶרֶף בְּבֵיתִי Chaldaeus expofuit: וִיהִי פַּרְנוּס לִמְשַׁמְּשִׁין בְּבֵית מַקְדְּשִׁי *ut fit alimentum iis, qui miniftrant in domo fanctuarii mei.* טֶרֶף, quod alias *animalium de rapto viventium efcam* fignificat, et de *hominum cibo* et victu dicitur (Graec. τροφὴ), ut Pf. CXI, 5. et Proverb. XXXI, 15. ubi de cibo ufurpatur, quem famulitio parat proba mater familias. וּבְחָנוּנִי נָא בָּזֹאת *Tum, quaefo, probate me in hoc,* periculum quafi hac in re de me facite. אִם לֹא אֶפְתַּח לָכֶם אֲרֻבּוֹת הַשָּׁמַיִם *Annon aperiam vobis cataractas coeli* (coll. Genef. VII, 11. 2 Reg. VII, 2. 19.), ad dandam pluviam terrae veftrae ftatis temporibus. Oppofitum eft *claufum, aeneum et ferreum coelum,* Levit. XXVI, 19. Deut. XI, 17. וַהֲרִיקֹתִי לָכֶם בְּרָכָה *Et effundam vobis benedictionem,* affluentiam bonorum copiofiffimam. „Verbum *effufionis,*“ inquit Hieronymus, „nomen largitatis oftendit.“ Eandem notinem obtinent verba יָצַק Jefaj. XLIV, 3. et שָׁפַךְ Joel III, 1. Zachar. XII, 10. Verba עַד־בְּלִי־דָי *usque ad non fufficientiam* nonnulli ad perfonas Judaeorum referunt, ut non fatis multi futuri fint ad abfumendam omnem abundantiam. Alii, Kimchium fe-

sequnti, referunt ad vasa vel horrea, *usque non sit sufficientia* vasorum et horreorum ad capiendam copiam frugum. Rectius Ludov. de Dieu ad Deum effundentem, vel ad copiam effundendam refert, ut sensus sit: effundam in vos bonorum copiam usque dum consumta sit sufficientia in me effundente. Vel: *usque dum non sit satis* ad effundendum, quod quum fieri non possit, semper enim in Deo est sufficientia, sensus est: effundam in vos benedictionem quamdiu erit sufficientia. Eodem modo, quo Ps. LXXII, 6. dicitur, *erit multitudo pacis* עַד בְּלִי יָרֵחַ *usque ad consumtionem lunae*, i. e. quamdiu erit luna, perpetuo. Chaldaeus: וְאַחֵית לְכוֹן טוּבָא עַד דְּתֵימְרוּן מִסַּת *et deducam vobis bonum, donec dicetis: satis est.*

11. „Sed fieri potest," Hieronymi sunt verba, „ut agris, irrigantibus pluviis sit quidem fertilitas, verum aut locusta aut bruchus, aut aerugo aut eruca destruant, et labores hominum pereant; propterea jungit et dicit: *et increpabo pro vobis devorantem*," וְגָעַרְתִּי לָכֶם בָּאֹכֵל, quae verba Chaldaeus sic interpretatur: וְאַזוּף לְכוֹן מְחַבְּלָא *et increpabo vobis perditorem*, locustas puta, quae fruges absumebant, vid. not. ad Joel I, 4. seqq. וְלֹא-תְשַׁכֵּל לָכֶם הַגֶּפֶן בַּשָּׂדֶה *Nec* terra (nam verbum est femininum ad הָאֲדָמָה referendum) *orbam vobis reddet vitem in agro*, s. *ne abortum vobis faciat vitis*, est enim גֶּפֶן generis communis. „Vinea quoque implebit torcularis," inquit Hieronymus. Verbum שִׁכֵּל de terra fruges non proferente dicitur 2 Reg. II, 19. 21.

12. וְאִשְּׁרוּ אֶתְכֶם כָּל-הַגּוֹיִם *Et beatos vos dicent omnes populi.* Idem promittitur Deuter. XXXIII, 29. Zachar. VIII, 13. Summa est: si Deo sua sint reddituri, et decimas persoluturi, ipsos fore ad invidiam usque felices, propter cumulata in ipsos Dei beneficia. כִּי-תִהְיוּ אַתֶּם אֶרֶץ חֵפֶץ *Nam eritis vos terra desiderii*, i. e. incolae ejus terrae,

terrae, quae grata erit Deo, אֶרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה חָפֵץ בָּהּ, uti e Jeſaj. LXII, 4. noſtram dictionem ſupplet Jarchi. Vel indicatur terra aliis gentibus deſiderata, uti Palaeſtina Zach. VII, 14. אֶרֶץ חֶמְדָּה *terra exoptatiſſima*, Dan. XI, 16. אֶרֶץ צְבִי *terra ornatiſſima*, et Pſ. XLVIII, 3. יְפֵה־נוֹף מְשׂוֹשׂ כָּל־הָאָרֶץ *pulcherrimus tractus, laetitia omnis terrae* appellatur. Hieronymus: „Cunctae per circuitum nationes mirabuntur fertilitatem terrae veſtrae, in tantum, ut omnes in ea habitare deſiderent, et abundantia rerum omnium cunctis gentibus ſitis exemplo.“ Allegorice haec intellexit Chaldaeus, qui ſic vertit: אֲרֵי תְהוֹן אַתּוּן יָתְבִין בְּאַרַע בֵּית שְׁכִנְתִּי וְעָבְדִין בָּהּ רְעוּתִי *nam habitabitis in terra domus habitationis meae, facturi in ea voluntatem meam.*

13. חָזְקוּ עָלַי דִּבְרֵיכֶם *Invaluerunt ſ. dura ſunt adverſus me verba veſtra*, i. e. dura et iniqua adverſus me loquimini. Hunc Verſum Kimchi obſervat eſſe ἐπάνοδον, ſeu a digreſſione reditum ad id quod II, 17. Judaeis exprobaverat, nempe, quod dicebant, non eſſe judicium aut judicem futurum. Ita et Hieronymus: „Prius [II, 17.] dixerat: *Laborare feciſtis Dominum in ſermonibus veſtris, et dixiſtis: in quo eum fecimus laborare? In eo quum diceretis: omnis, qui facit malum, bonus eſt in conſpectu Domini, et tales ei placent. Aut certe: ubi eſt Deus judicii?* Nunc idem plenius repetit: Populus enim qui de Babylone reverſus videbatur Dei habere notitiam, et obſervare legem, et intelligere peccatum ſuum, et pro peccato offerre victimas, decimas reddere, obſervare ſabbathum, et cetera, quae Dei lege praecepta ſunt, cernens cunctas in circuitu nationes rebus omnibus abundare, ſe in penuria, et fame et miſeria conſtitutum, ſcandalizabatur ad ſingula, atque dicebat: quid mihi prodeſt, quia unum et verum Deum colo, abominor idola, et compunctus conſcientia delictorum ante Deum triſtis incedo? Quem locum, ut ſupra diximus, ſeptuageſimus ſecun-

ſecundus [tertius] Pſalmus plenius latiusque proſequitur.“ מַה־נִּדְבַּרְנוּ עָלֶיךָ *Quid invicem loquuti ſumus contra te?* De ſignificatione Conjugationis Niphal verbi דָּבַר vid. not. ad Ezech. XXXIII, 30.

14. שָׁוְא עֲבֹד אֱלֹהִים *Vanum eſt ſervire Deo*, nil commodi e cultu ejus ad nos redundat, uti ſtatim addit: וּמַה־בֶּצַע כִּי שָׁמַרְנוּ מִשְׁמַרְתּוֹ *Et quid lucri* fuit *quod obſervavimus cuſtodiam ejus?* quae Chaldaeus ſic vertit: וּמַה מָמוֹן נִתְהֲנֵי לָנָא אֲרֵי נְטַרְנָא מַטְּרַת מֵימְרֵיהּ *et quid divitiarum comparamus nos ſi cuſtodimus cuſtodiam verbi ejus?* מִשְׁמֶרֶת יְהוָה *Cuſtodia*, obſervantia *Jovae* notat, quae Deus hominibus obſervanda praecepit, ut Geneſ. XXVI, 5. Levit. VIII, 35. XVIII, 30. וְכִי הָלַכְנוּ קְדֹרַנִּית *Et quod ambulavimus atrate*, ſqualide, ut lugentes et poenitentes ob ſua peccata decet. De קָדַר, propr. *ater*, hinc *ſqualidus*, vid. not. ad Pſ. XXXV, 14. Graecus Alexandrinus interpres קְדֹרַנִּית vertit *ἱκέται*, *ſupplices*. Hieronymus *triſtes*. Chaldaeus בְּמַכִּיכוּת רוּחַ *in depreſſione ſpiritus*.

15. וְעַתָּה אֲנַחְנוּ מְאַשְּׁרִים זֵדִים *Nunc igitur*, poſtquam videmus, nullam ex cultu Jovae ad nos redundare utilitatem, quin potius damna, ideo *nos beatos ſtatuimus ſuperbos*, i. e. protervos, contumaciter et petulanter impios; cf. not. ad Pſ. XIX, 14. Chaldaeus רַשִׁיעִין *impios* vertit. גַּם נִבְנוּ Nam *etiam*, non minus ac pii, et plus adhuc *aedificantur*, i. e. ſobole, honore, et opibus florent, ac proſperia omnibus fruuntur; cf. de hac verbi נִבְנָה ſignificatione not. ad Job. XXII, 23. Chaldaeus: אִתְקַיָּימוּ *confirmantur*, ſtabiliuntur. גַּם בָּחֲנוּ אֱלֹהִים וַיִּמָּלֵטוּ Imo *etiam tentant Deum*, inſuper habitis poenarum graviſſimarum comminationibus peccare pergunt, *et* tamen *eripiuntur*, ſalvi atque incolumes pericula evadunt.

16. אָז נִדְבְּרוּ יִרְאֵי יְהוָה אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ *Tunc*, cum impii talia proferunt, quae Vs. 15. leguntur, *colloquuntur*

timentes Jovam alter cum altero fcil. longe aliter atque illi, et inde occafionem capient fefe in coelefti veritate confirmandi, fuaque fata omnia ad Deum referendi. וַיִּכָּתֵב סֵפֶר זִכָּרוֹן לְפָנָיו *Scriptusque eft liber memorialis coram eo*, „ut, cum dies judicii venerit, reddat et blafphemantibus poenas, et timentibus praemia," uti dicit Hieronymus. Grotius: „Solent reges eorum, qui ipfis commendantur, indiculum facere, ut eorum curam habeant fingularem, ut fi qui honores vacent, illos provehant: inde fumta fimilitudo. Non difpar translatio Dan. VII, 10. [*Judicium fedit, et libri aperti funt*]. Graeci dicunt: *ἐγράφη ἐν Διὸς δέλτοις*." De qua adagiali loquutione vid. Erasmi *Adagia* f. v. *Fides* et *veritas*, edit. Wechel. 1643. p. 247. col. 1. Eodem fenfu Graeci *διφθέρας* etiam Jovi tribuebant, unde divinam fcelerum vindictam, paulo ferius tamen fumtam defcripturi, *ὁ Ζεὺς κατεῖδε χρόνιος εἰς τὰς διφθέρας*, *Jupiter ferus*, i. e. aliquando ferius, *fuas tabulas infpexit*, proverbiali Jambo fenario dicere folebant. Cf. et Apocal. XX, 12. לְיִרְאֵי יְהוָה *Iis qui timent Jovam*, pro iis, in eorum commodum. וּלְחֹשְׁבֵי שְׁמוֹ *Et aeftimantibus nomen ejus*. Chaldaeus: וּלְדִמְחַשְּׁבִין לְיַקָּרָא שְׁמֵיהּ *et iis qui cogitant honorare nomen ejus*. LXX: *εὐλαβουμένοις τὸ ὄνομα αὐτοῦ*.

17. Verfus hujus hemiftichium prius Hieronymus fic vertit: *Et erunt mihi, ait Dominus exercituum, in die; qua ego facio, in peculium mihi*. Quae in Commentario ita illuftrat: „Et erunt Domino exercituum in peculium timentes Dominum, in die, qua judicii tempus advenerit." Kimchi quoque et qui eum fequuntur interpretes recentiores plerique, verba hujus Verfus prima, וְהָיוּ לִי, jungunt ultimo hemiftichii prioris vocabulo, סְגֻלָּה, et verba intermedia, לַיּוֹם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה, hoc fenfu: *quo die facturus fum* fcil. judicium de reprobis, tunc illi, de quibus fupra, *mihi erunt* eo loco, quo folet hominibus effe *peculium*, i. e. erunt in magno pretio et valde cari.

cari. Verum etsi populus Hebraicus et Exod. XIX, 5. Deut. VII, 6. Ps. CXXXV, 4. *Jovae peculium* appelletur; hoc tamen loco nomen סְגֻלָּה alio sensu capiendum esse docent accentus. Etenim verba עֹשֶׂה סְגֻלָּה accentu Munach arctissime conjunguntur, et haec verba cohaerent cum iis, quae proxime praecedunt, ut integrum hemistichium prius sit ita interpretandum: *et erunt mihi*, mihi cari erunt pii illi, de quibus Vs. 16., *die quam ego facio peculium*, i. e. plane peculiarem, sive, ut Jarchi exponit: „quem diem reposui et asservavi, ut eo retribuam poenas meas." Alii, ut H. B. Stark in *Notis selectis*, hunc locum sic interpretantur: *erunt mihi (dicit Jova) die illa qua facturus sum* illos *peculium* mihi. Qui sensus tamen *ταυτολογίαν* minus gratam continet. עַל־בְּנוֹ הָעֹבֵד אֹתוֹ *Erga filium suum qui ei servit*, i. e. qui ei obsequitur. Hoc non temere adjectum. Nam cum erga omnes liberos suos indulgentia utantur parentes, tum potissimum iis indulgent, qui officiose ipsos observant et colunt.

18. וְשַׁבְתֶּם וּרְאִיתֶם בֵּין צַדִּיק לְרָשָׁע *Et convertemini et videbitis*, i. e. rursus videbitis *differentiam justi ad impium*, i. e., ut recte Hieronymus vertit: *quid sit inter justum et impium*. בֵּין proprie est nomen, *medietatem, interstitium, distinctionem* denotans. Hinc adsciscit Praepositionem, ut Jesaj. XLIV, 4. בְּבֵין חָצִיר *in medio herbae*, inter herbas. Et assumit formam Pluralis, ut Ezech. X, 2. Eandem, quae hic habetur, nominis בֵּין cum sequente ל constructionem vid. Genes. I, 6. et 2 Sam. XIX, 36. Prima Versus verba alii sic vertunt: *et conversi videbitis*. Verum recte Ludov. de Dieu monuit, Deum alloqui impios, qui non convertuntur; hinc vertendum esse: *et rursus videbitis*, ut sensus sit: antehac cum populo meo benedixi, apparuit discrimen inter pios et impios; jam vero discrimen id negatis, quia totus meus populus afflictus est; at faciam denuo diem, quo rursus discrimen illud videbitis.

19. Hoc Verſu in pluribus libris editis novum Caput, quartum, incipit; et in codicibus haud paucis ſpatium praemittitur. בֹּעֵר כַּתַּנּוּר *Ardens ſicut clibanus* ſ. *furnus*, cujus flamma propter repercuſſum longe vehementior eſt igne, qui in libero aëre ſuccenditur. לֹא־יַעֲזֹב לָהֶם שֹׁרֶשׁ וְעָנָף *Non relinquet iis radicem aut ramum*, qui reſtituendae reipublicae ſpem faciat. Chaldaeus: וְלָא יִשְׁבּוֹק לְהוֹן בַּר וּבַר בַּר *ut non relinquat illis filium aut nepotem.*

20. Impios dies ille futuri judicii conſumet, Deum autem colentibus orietur eodem illo die שֶׁמֶשׁ צְדָקָה *ſol ſalutis*, i. e. ſalutaris, tempus quo ex omni malo eripiemini et ſumma fruemini felicitate. צְדָקָה ſaepe notare conſtat divinam *benignitatem*, *ſalutem divinitus praeſtitam*, idemque valet quod יֶשַׁע et יְשׁוּעָה, cum quo nomine jungitur Jeſaj. XLV, 8. XLVIII, 18. LI, 6. 8. וּמַרְפֵּא בִּכְנָפֶיהָ *Et ſanatio in alis ejus.* Soli tribuuntur alae, quia lumen ſuum ſuper terram, ut volucris ſuas alas expandit, ejusque ortus paſſis alis ſimilis eſt, ut dicitur Joel II, 2. *Sicut aurora expanſa ſuper montes.* Illa igitur dies, impiis terribilis, probis Jovae cultoribus diu oppreſſis fortunae reſtitutionem afferet. וִיצָאתֶם *Et exibitis* e vinculis quaſi ſoluti, malis et aerumnis liberati. וּפִשְׁתֶּם *Et geſtietis* prae gaudio, vid. de hoc verbo not. ad Habac. I, 8. כְּעֶגְלֵי מַרְבֵּק *Sicut vituli ſaginarii*, altiles. De מַרְבֵּק vid. not. ad Amos VI, 4.

21. Commutabuntur tunc rerum vices; nam impii, qui perſequebantur bonos et opprimebant, die illa judicii ſubjacebunt horum pedibus, ſicut *cinis* (אֵפֶר), quippe quos dies illa, igni vehementi ſupra Vs. 19. comparata conſumet et in cinerum rediget. בַּיּוֹם אֲשֶׁר־אֲנִי עֹשֶׂה *Die qua ego facturus ſum* ſcil. illa omnia.

22. Interim vero, dum adveniat dies illa, זִכְרוּ תּוֹרַת מֹשֶׁה *memores eſtote legis Moſis*, ſcil. לְשָׁמְרָהּ *obſervare eam*,

eam, f. לַעֲשׂוֹתָהּ *facere eam*, cf. Num. XV, 40. Litera majuscula *Sajin* in זִכְרוּ HILLERUS in *Arcano Cethibh et Keri* p. 166. duplicem, quae olim in codicibus exftiterit, vocalium fcripturam innui exiftimat, unam זֹכְרוּ pro זָכְרוּ (2 Chron. VI, 42.), fed Camez in Cholem verfo, ut in זֹעֲמָה *deteftare*, Num. XXIII, 7., alteram זִכְרוּ, fignificatu plane eodem אֲשֶׁר צִוִּיתִי אוֹתוֹ בְחֹרֵב *Quam ei praecepi in Horeb*, montis nomen, Sinai vicinum, aut pars ejus, folenni Legis promulgatione nobilitatus Deuter. IV, 10. 15. 1 Reg. VIII, 9. חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים Legem videlicet continentem *ftatuta et jura*, cf. Deuter. IV, 5. 8. 14. Levit. XXVI, 46.

23. אֵלִיָּה LXX Ἠλιάν τὸν Θεσβίτην, quem et Siracides XLVIII, 10. hic fignificari putavit. E noftro loco nata communis illa Judaeorum Jefu tempore viventium opinio de Elia ante Meffiae adventum ad Judaicae gentis converfionem his terris reddendo, vid. Matth. XVII, 11., ad quem loc. cf. Lightfooti Horr. Hebrr. Sed in N. T. edocemur, intelligendum effe Joannem, Baptiftam, nuntium et praecurforem Meffiae, moribus, inftitnto vitae, ingenti fuos emendandi ftudio, vel, ut Angelus dicit Luc. I, 17. ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει Eliam repraefentaturum, vid. Matth. XI, 10—14. XVII, 10—13. Marc. IX, 11—13. Luc. I, 16. 17. 76. 77. Eliam Thisbitem, quem Judaei, hoc Malachiae loco ducti, antequam Meffias fit adventurus, appariturum exfpectabant, fe effe ipfe negavit Joannes, Joh. I, 17. הַנָּבִיא *Propheta* vocatur Elias Thisbites 1 Reg. XVIII, 30. 2 Chron. XXI, 12., et jubebatur 1 Reg. XIX, 16. Elifam ungere, qui *fui loco* propheta effet. Joannem Baptiftam autem prophetam fore non folum praedixit pater Zacharias Luc. I, 76., verum et eum fuiffe teftatus eft Chriftus Matth. XI, 9., fed talem etiam agnovit vulgus Judaeorum, Matth. XIV, 5. XXI, 26. לִפְנֵי בּוֹא יוֹם יְהוָֹה *Antequam veniet dies Jovae*, i. e. tempus illud, quo Jova exfequetur quae Vs. 19. dicebantur. De יוֹם יְהוָֹה cf. not. ad

ad Joel I, 15. Eadem dies vocatur הַגָּדוֹל *magna* ob magnitudinem rerum illo tempore exſequendarum, cf. not. ad Joel II, 11. וְהַנּוֹרָא *et formidabilis*, ob ſupplicia impiis infligenda, de quibus ſupra Vs. 19.

24. Primum hujus Verſus hemiſtichium, וְהֵשִׁיב לֵב־אָבוֹת עַל־בָּנִים וְלֵב בָּנִים עַל־אֲבוֹתָם, ſunt qui ſic interpretentur: *et convertet cor patrum ad filios, et cor filiorum ad patres ſuos*, hoc ſenſu: hoc aget Elias, ut animum patrum a liberis alienatum ad hosce, et viciſſim affectum liberorum a patribus averſum ad iſtos ſit converſurus, concordiaeque vinculum utrinque laxatum firmaturus. Mutuae caritatis inſtillabit praecepta, et ad unum magiſtrum, Meſſiam, omnes remittet. Qui interpretes עַל pro אֶל, ut alias haud raro, poſitum ſumunt. Sed praeſtat, cum Kimchio עַל h. l. pro עִם poſitum capere, ut ſenſus ſit, Eliam tum patres tum filios adhortaturum eſſe, ut ſe ad Deum toto corde omnes convertant. Quod probatur Steudelio in *Commentat. in Joel. Cap. III.*, ubi p. 9. hunc locum ita exponit: Miſſurum ſe promittit Jova, antequam ſtupendus ille dies (de quo Vs. 23.) appareat, Eliam prophetam, qui, ne forte interveniens Jova internecione ferire terram cogatur, animos patrum cum animis filiorum, filiorumque animos una cum animis patrum ſit converſurus, aut convertere ſit quaeſiturus, i. e. omnium et ſingulorum animos ad Jovam Deoque gratam mentem ſit converſurus. Quum Meſſiana ſine dubio tempora eſſent, quae non ingruere coaevi prophetae dolebant, dies etiam hicce Jovae alius eſſe non poteſt, ac Meſſianum tempus; cujus ideam puriorem et perfectiorem popularibus indere cupit, ſcilicet cenſentibus nulli e Judaeorum gente deſuturum eſſe bonorum ejus conſortium; quare docet, mentis emendatione opus eſſe iis, qui eodem gaudere velint." Jarchio עַל eſt idem quod עַל יְדֵי, *per miniſterium*, ope liberorum, ope parentum; hoc ſenſu: Eliam liberorum lenociniis ad patres, et patrum blandimentis ad liberos convertendos eſſe

esse usurum. Quae sententia consilio vatis minus congruere videtur. פֶּן־אָבוֹא וְהִכֵּיתִי אֶת־הָאָרֶץ חֵרֶם *Ne forte veniam et percutiam terram devotione* s. *exsecratione*, i. e. internecione; cf. de nomine חֵרֶם not. ad Zach. XIV, 11. Chaldaeus: דִּלְמָא אֶתְגְּלֵי וְאַשְׁכַּח כָּל אַרְעָא בְּחוֹבָהָא וְאִמְחַנַּהּ בְּגִמִירָא *ut ne appaream et inveniam omnem terram in peccatis suis, et feriam eam exterminatione.* Per הָאָרֶץ alii terram Judaicam tantummodo hic indicari putant, quod praemisso articulo ה certe aliqua terra veluti digito ostendi videatur, illa nempe, cujus incolas per totum hoc vaticinium compellaverat, arguerat, monuerat.

CAP.

Cap. III.

1. *En! ego mittam nuncium meum, qui mihi viam praeparabit! Et repente veniet in templum suum Dominus ille, quem vos requiritis, foederisque nuncius, quem vos desideratis. En! venit, inquit Jova, agminum Deus.*

2. *Quis autem sustinebit diem adventus sui? aut quis consistet eo apparente? Erit enim ille sicut ignis conflatoris, et ut sapo fullonum.*

3. *Sedebitque explorans et expurgans argentum, et mundabit filios Levi, atque purgabit eos instar auri et argenti, ita ut Jovae obmoturi sint fertum juste.*

4. *Eritque Jovae acceptum fertum Judae et Hierosolymorum, sicut diebus antiquis et sicut annis priscis.*

5. *Accedam autem ad vos ad judicandum, eroque testis celer in praestigiatores, in adulteros, in perjuros, in eos qui mercede fraudant mercenarios, quique fraudant viduam et pupillum, et peregrinum labefactant, neque me timent, inquit Jova, agminum Deus.*

6. *Nam ego sum Jova, non mutor, ideo et vos, filii Jacobi, non estis consumti.*

7. *A diebus patrum vestrorum recessistis de meis institutis, neo ea servastis. Redite ad me, et redibo ad vos, inquit Jova, agminum Deus. Vos autem dicitis: in quo redeamus?*

8. *An ergo fraudabit homo Deum? Vos enim me fraudatis, et dicitis: in quo defraudamus te? Decumis et oblationibus.*

9. *Ex-*

9. *Exsecratione exsecrati estis, me enim vos defraudatis, gens universa.*

10. *Adferte omnes decumas ad domum thesauri, ut sit alimentum in aede mea, ac me in hoc tentate, inquit Jova, agminum Deus, annon aperiam vobis meatus coeli, et effundam vobis abundantiam, eo usque ut nil amplius suppetat.*

11. *Et increpabo vestri causa consumentem, ut vobis terrae frugem non corrumpat, nec orbam vobis reddat vitem in agro, inquit Jova, agminum Deus.*

12. *Atque beatos vos praedicabunt omnes gentes, nam eritis terra desiderata, inquit Jova, agminum Deus.*

13. *Vos duris utimini contra me verbis, inquit Jova; et dicitis: quid colloquimur contra te?*

14. *Dicitis: frustra servitur Deo; et quid prodest, si servamus quae servanda nobis mandavit, et si pullati incedimus propter Jovam, agminum Deum?*

15. *Ergo nunc beatos dicimus superbos, etiam impie agentes instruuntur, etiamsi Deum tentent evadunt.*

16. *Tunc autem colloquentur qui Jovam timent inter sese; et attendit Jova et audit; scriptusque est liber memorialis coram eo pro iis, qui Jovam metuunt, ejusque nomen in pretio habent.*

17. *Eruntque mei, inquit Jova, agminum Deus, die quem ego peculiarem faciam, et clementia erga eos utar, quomodo quis clementer agit erga filium suum qui ipsi servit.*

18. *Et convertemini et videbitis quis sit discriminis inter justum et improbum, inter eum qui Deo servit, et eos qui ei non serviunt.*

19. *Nam ecce! dies venit ardens instar fornacis, qua erunt omnes superbi omnesque impie agentes stipula, et inflammabit eos dies ventura, inquit Jova, agminum Deus, quae eis nec radicem nec ramum relinquet.*

20. *Vobis*

20. *Vobis autem, nomen meum reverentibus, exorietur ſol ſalutis, cujus in alis erit ſanitas; egreſſique laſcivietis ut altiles vituli.*

21. *Et obteretis impios, qui cinis erunt ſub pedum veſtrorum veſtigiis, die, qua ego haec faciam, inquit Jova, agminum Deus.*

22. *Recordamini legem Moſis, ſervi mei, quam ei in Horebo praecepi ad omnes Iſraelitas, decreta et jura.*

23. *En! ego vobis miſſurus ſum Eliam, prophetam, antequam veniat Jovae dies magna atque terribilis.*

24. *Et ille convertet parentum animos cum filiis, et filiorum animos cum patribus, ne ego veniam et percutiam terram internecione.*

57

